

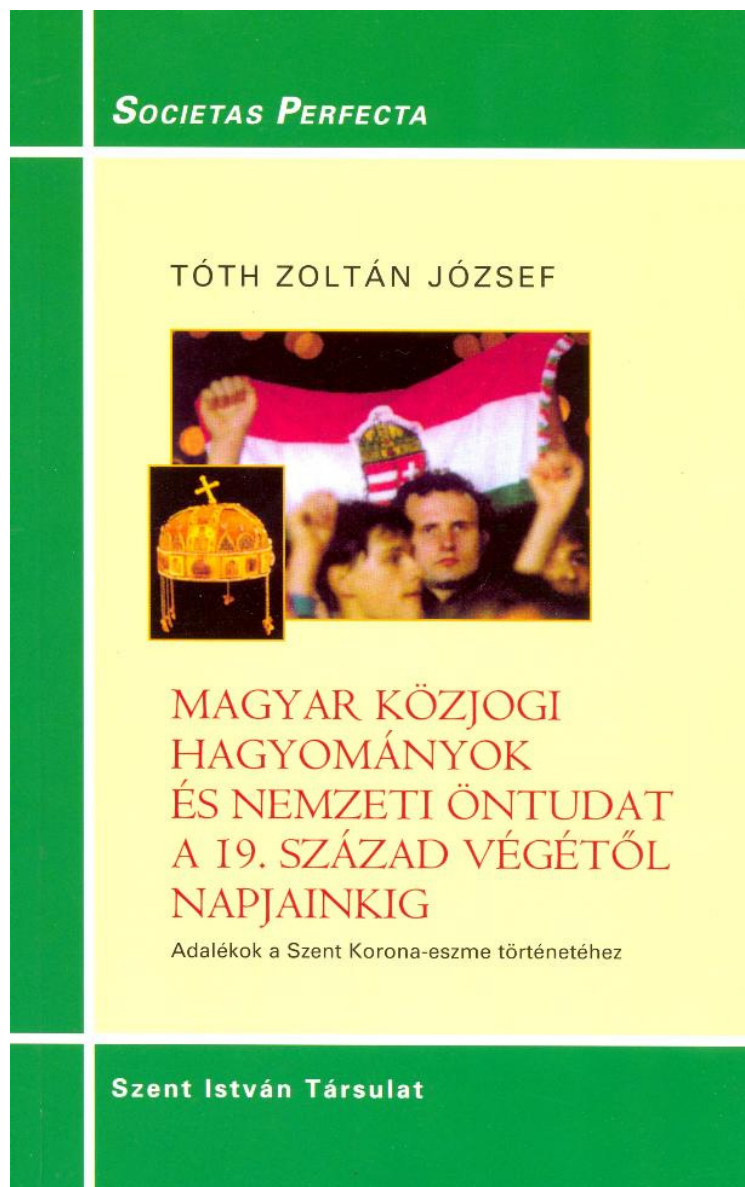
Tóth Zoltán József

Magyar közjogi hagyományok és nemzeti öntudat a 19. század végétől napjainkig

Adalékok a Szent Korona-eszme történetéhez

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Tóth Zoltán József

**Magyar közjogi hagyományok és nemzeti öntudat a 19. század végétől napjainkig
Adalékok a Szent Korona-eszme történetéhez**

2., bővített kiadás

Societas perfecta 3.

Sorozatszerkesztő: Dr. Kránitz Mihály

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció a Szent István Társulatnál 2008-ban megjelent azonos című könyv elektronikus változata. Az elektronikus változat a szerző engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog a szerzőé.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék.....	3
Bevezetés.....	5
I. rész	
Eckhart Ferenc „Jog- és alkotmánytörténet” című tanulmányának politikai vitája	
1931-ben. Az első „Eckhart-vita” az 1930-as években.....	11
1. Nézetek a magyar történelmi alkotmányról 1919 után.....	12
2. Az első Eckhart-vita kirobbanása 1931-ben. Interpelláció az Országgyűlésben.....	17
3. Eckhart Ferenc nézetei és nézeteiről a napi sajtóban és a közéleti fórumokon 1931-ben.....	22
4. A szellemtörténeti módszer vitája.....	32
5. Az előzmény: Timon Ákos küzdelmei a sajtóban és az egyetemen.....	44
II. rész	
Tudományos vita a Szent Korona-Tanról és a magyar történelmi alkotmányról 1931–1947.....	52
1. Eckhart Ferenc tudományos, módszertani elemző és kritikai szempontjai.....	53
2. Kérdések a Szent Koronáról.....	65
3. A „Szent Korona elméletéről”.....	73
4. A koronafogalom tartalma a középkorban. Nézetek a magyar történelmi alkotmány közjogi tartalmáról.....	77
1.) A koronafogalom középkori használata, a királyi felségjogok kérdése.....	77
2.) A korona, mint az állam szimbóluma. A korona és a regnum fogalom használatának tartalma.....	79
3.) A Szent Korona-tagság és a hatalom átruházás és ellenőrzés kérdése Magyarországon és a korabeli Európában, a közjogi eredetiség kérdése.....	83
4.) A koronához köthető tulajdon kérdése és jelentősége.....	91
5. A Szent Korona-tan Eckhart Ferenc munkássága alapján.....	95
6. Hűség és beneficium; a földtulajdonlás kérdése.....	98
7. Vita az 1222-es Aranybulla jelentőségéről.....	108
Összegzés.....	116
III. rész	
Szellemtörténeti vita az 1950-es években. A „második Eckhart-vita”.....	118
1. Eckhart Ferenc és a budapesti jogtudományi kar 1945 után.....	119
2. Élet a jogtudományi karon 1948 és 1955 között.....	124
3. Tudományos és politikai viták az Állam- és Jogtudományi Kar kari tanácsulésein 1950–1955 között.....	128
4. Az Eckhart-vita 1955-ben. Sarlós Márton és Eckhart Ferenc vitája. Bónis György hozzászólása.....	132
5. Felszólalások az 1955-ös vitában.....	140
6. Az 1955-ös Eckhart-vita hatásai.....	147
IV. rész	
Viták a Szent Korona-Tanról 1989 után.....	152
1. Miért folytatódik a vita az 1990-es évektől ismét?.....	153
2. A Szent Korona és a Szent Korona-tan 1978 után.....	155
3. Eckhart Ferenc és Timon Ákos 1989 után.....	162
4. Az 1989–1990-es „címer-vita”. Vita a történelmi hagyományokról az 1990-es években.....	166

5. Vita a „Szent István államalapításának emlékéről” és a „Szent Koronáról” törvényjavaslatról az Országgyűlés bizottságaiban	173
6. A törvényjavaslat általános vitája. Kompromisszum a Szent Korona-tanra történi utalás kivételéről a Preambulumból. A törvényjavaslat elfogadása	177
7. „A Szent István államalapításának emlékéről és a Szent Koronáról” szóló törvényjavaslat elfogadása	202
8. Az 1999-es vita a sajtóban. Napjaink vitái	205
Összefoglalás	216
Summary	220
Irodalomjegyzék	222
Névmutató	241
Fülszöveg	247

Bevezetés

A magyar történeti alkotmány azoknak az alkotmányos garanciáknak a rendszere 1848-ig, amelyek az intézmények működését és a szabadságok érvényesülését biztosították a törvények és a szokásjogok jelentette tradicionális jogrendben. A biztonságot és az alkotmányosságot a törvényesség és a folyamatosság jelentette. A 19. század második felében a modern magyar állam, amely az 1849-es szabadságharc leveréséig tartó állammal jelentette ki a folytonosságát, a régi alkotmányos formákat, azokat kiegészítve is, új tartalommal töltötte meg. Az új alkotmányos struktúra jogi és politikai legitimitációját jelentő alapvető törvények, és szokásjogok egységes rendszerét Deák Ferencre hivatkozva a jogtudomány és a politika elnevezte „Szent Korona-tannak”, mely a Szent Korona eszmeiségének alkotmányos kifejezése. Az alkotmányos garanciák igényének, esetenként korai megjelenésének eredetét – ebben is fenntartva a nemesi alkotmányosság szemléletét, amely jogait és egyes intézményeit Werbőczyn keresztül az 1222-es Aranybulláig, sőt a honfoglalás egyes hagyományáig vezette vissza – a folyamatosság hangsúlyozásával a középkori magyar államban találta meg. Általános nézet, és majd a jogtörténeti iskola szerint a Szent Korona-tanhoz kötött intézmények tartalmilag az évszázadok során változhattak, de a történeti magyar állam közösség és államszervező szempontjai, vagyis magának a később Szent Korona-tannak nevezett alapelvek a kezdetektől állandóak voltak és az alkotmánytörténetben nyomon követhetők. Az évszázadok folytonos történéseire épülő történeti alkotmány jellegzetessége, a törvényesség és annak igénye a kulcskérdés, amelynek védelmére Deák Ferenc a magyar alkotmány jogfolytonosságról szóló megállapításait kidolgozta.¹ A Szent Korona, illetve hozzá kapcsolódó alkotmány, alkotmányosság, szabadságok a magyar nemzeti önmeghatározás, öntudat meghatározó részévé vált a középkor századaitól.

A 19. század utolsó évtizedeire az általános politikai szemlélet, illetve a jogtörténet és az alkotmányjog oktatása az ezeréves magyar alkotmányosságról és egyedülálló magyar alkotmányos fejlődésében hitt, és próbálta ezt tudományosan is megalapozni. A társadalomtudományok között egyedül magyar alkotmánytörténet, az úgynevezett jogtörténeti iskola tudta hivatalos, tudományos álláspontként kiindulási és kutatási alapként elfogadtatni az eredeti, 1850 előtti, a Magyar Tudományos Akadémia által is támogatott sajátos és egyedülálló hivatást hordozó magyar származás és őshagyomány-szemlélet. A 20. század első felének magyar katalizmusai után még inkább öntudatot megőrző kapaszkodó pontnak tekintették a tudományosan alátámasztva gondolt, jogfolytonos egyedülálló magyar történeti alkotmányfejlődést, a sajátos magyar közjogi érzéket, államalkotó és fenntartó tehetséget.

¹ DEÁK. 1865. pl.: 163–171. o. Deák Ferenc írása előtt és annak nyomán megjelent a közjogi hagyományok alapján született egyes munkák: *Bessenyei György*: Magyar Országnek törvényes állása. I–II–III. (1804) KMENY, Budapest, 1941; *Bessenyei György*: A magyar nemzet szokásairól, erkölcséről, uralkodásának módjáról, törvényeiről és nevezetesebb viselt dolgairól. (1777) KMENY, Budapest, 1942; *Csillag Gyula*: A régi magyar alkotmány és az 1848-i és 1867-i évek közjogi alkotásai. Pest, 1871, *Hegedűs Lajos*: A magyar közjog alapvonalai. Pest, 1861; *Korbuly Imre*: Magyarország közjoga. (Magyar államjog) tekintettel történeti fejlődésére. Pest, 1871; *Kovachich, Josephus Nic*: Sylloge decretum comitialium incltyi regni Hungariae I–II., Pestini, 1818, *Kovachich, Martinus Georgius*: Vestiga comitiorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum deim celebratum... Budae, 1790. *Mocsáry Lajos*: A régi magyar nemes. Észrevételek Grünwald Béla: „Régi Magyarország” című munkájára. Franklin Társulat, 1889; *Récsi Emil*: Magyarország közjoga, mint 1848-ig s 1848-ban fennállott, Pest, 1861., *Suhayda János*: Magyarország közjoga, Pest, 1861., *Szabó Béla*: A magyar korona országainak státuszjogi állása a pragmatica sanctio szerint, Pozsony, 1848; *Széchenyi István*: Magyarország sarkalatos törvényei, 1864., *Toldy Ferenc*: A Magyar Birodalom alaptörvényei. Buda, 1861 és 1866.

A Szent Korona-tan története ezért a 20. században egyrészt magyar alkotmány történet, másrészt Magyarország politika története is. Az alkotmányos rend, a politikai rendszerek változásai és a különböző ideológiai szempontok összeütközései. A magyarországi alkotmányos és politikai rendszer változásai, vagyok az arra tett kísérletek, feltételezik a magyar múlt eltérő értékelését, és annak részeként, azzal összefüggésben a Szent Korona-tan különböző értelmezését, megítélését is. A modernizációs politikai törekvések és a hagyományos világ összeütközései, illetve a hagyományos világon belüli politikai koncepcionális konfrontációk közvetlen kihatással vannak a legitimitást jelentő Szent Korona-tanhoz való viszonyra is az 1860-as évektől egészen 1946-ig. A történelmi magyar múlt szemlélete mindig összefügg az éppen uralkodó politikai, alkotmányos viszonyokkal is. Ez nemcsak a második világháború végéig tartó hatalom esetén igaz, hanem legalább ugyanolyan hangsúlyozottan az 1946/48-tól 1989-ig tartó (a katonai megszállás által is meghatározott) politikai rendszerre és az időszakon belül többször megtörtént jelentős változásokra is tekintettel, de ugyanakkor az 1990-es évek óta zajló egyes politikai, alkotmányos és tudományos vitákra is.

Az elmúlt százötven év változó politikai struktúráiban a 20. században új elem kerül a viták középpontjába, keresttüzébe, válik meghatározó konfrontációs ponttá: a tudományos célzatú, vagy igényű állásfoglalások. A magyar történelmi alkotmányról, eredetéről, egyediségéről tett tudományos igényű megállapítások politikai állásfoglalásnak is hatnak és ezért hatalmas, elemi erejű vitákat váltanak ki. Éppen ezért a kérdéssel kapcsolatos tudományos megállapítások állandó, az új eredményeket és nézőpontokat is beépítő igazolásra szorulnak az elmúlt másfél évszázadban.

Természetesen az uralkodó politikai, ideológiai álláspontnak megfelelő megállapítások mindig elfogadottabbak, mint az azt megkérdőjelezők, illetve az „uralkodó eszmék” is mindig igyekeznek állást foglalni abban, hogy mit tekintenek tudományosnak. És ami tudományos, az objektív, tehát vitathatatlan. Tekintettel a Szent Korona-tannak a történelmi magyar közjogi gondolkodásban elfoglalt helyére a tudományos állásfoglalás mindig a nemzeti öntudatra kiható kérdés is volt.

A Szent Korona-tan történetét, tehát lehet vizsgálni a történelmi szemlélet megváltozásának tükrében, az alkotmányos változások szempontjából, a tudományos történelmi kutatás eredményeinek bemutatásával és politika történelmi szempontokból is.

A 20. századi magyar történelem gyakori drámai fordulatai ezért sajátosságként újból és újból előidéztek a Szent Korona-tan körüli vitákat. Ezek a viták, pedig szimbolikusan és közvetlenül kötődnek a magyar jogtudomány kiemelkedő személyiségéhez, Eckhart Ferenchez is, aki akarva, akaratlanul tudományos megállapításaival, illetve a magyar tudományos és politikai közéletben elfoglalt helyzete miatt emblematikus alakjává vált ezeknek a vitáknak. Tudományos megnyilatkozásai, illetve az ezekre történő hivatkozás, vagy értelmezés a magyar alkotmány- és politika történelem, illetve az alkotmányos jogrendről, az aktuális politikai hatalom legitimitációjáról folyó viták középpontjába kerültek és máig ott is maradtak.

Ezért, aki a Szent Korona-tan 20. századi történetét vizsgálja, nem kerülheti el az úgynevezett Eckhart vitákban felmerült kérdések tanulmányozását. Természetesen az Eckhart viták tanulmányozása, vizsgálata nem fedi le a Szent Korona-tan szerepének teljes körű feltérképezését, de megismerteti azokat a kérdéseket, problémákat, amely alapja és kulcsa a 20. századi (és korábbi) magyar alkotmány és politika történet megismerésének, megértésének, továbbá érthetővé teszi azt a magyar nemzeti öntudatot, amelynek jellegzetessége és meghatározója a Szent Koronához és a Szent Korona-tanhoz kötődő közjogi ismeret és szeretet, a sajátjának vallott alkotmány és alkotmányosság.

A 20. század magyar történelmének drámai fordulatai mindig a magyar alkotmány- és jogszemlélet változásait is jelentették. Ez önmagában természetes is, hiszen ha politikai

rendszer, illetve az állam és kormányforma változik, akkor azt megelőzi, vagy azzal együtt jár a közéletet és a közgondolkodást meghatározó filozófiai és ideológiai gondolkodás átalakulása. A változás és a változtatni akarás, illetve a magyar alkotmány- és jogszemlélet változásának tükröire az úgynevezett Eckhart-vita, vagy Eckhart-viták, az Eckhart Ferenc tudományos munkásságával összefüggésben kialakult tudományos, publicisztikai és politikai összeütközések. Az 1930-as évek eckharti értelemben vett tudományos kutatás módszertanát és annak alkalmazásának igényét, a történeti múlt, továbbá miután az akkor hatályos történeti alkotmány történetiségének vitájáról van szó, pozitivistá – modernista politikai rendszerkritikaként értelmezték a vitát kirobbantók. A konfliktus oka, hogy Eckhart Ferenc megkérdőjelezte, hogy a tudományos kutatások alátámasztják a Szent Korona-tanról a közjogban, és a közéletben elfogadott axiómákat, és az ahhoz kapcsolódó alkotmány- és jogtörténeti nézeteket. Az első úgynevezett „Eckhart-vita” az 1930-as években zajlik a korszak alkotmány és az alkotmánytörténeti szemlélet alapvető paradigmáinak történeti megalapozottságáról. A vita, elsődlegesen a részben a szellemtörténeti, de lényegében a pozitivistá kutatás tudományos módszertanát képviselő Eckhart Ferenc és a magyar történeti alkotmány közjogászai között robbant ki 1931-ben, amikor Eckhart a budapesti egyetem professzoraként megjelentette „Jog- és alkotmánytörténet” c. cikkét a *Hóman Bálint* szerkesztette „A magyar történetírás új útjai” kötetben.² Erre a dolgozatra, amelynek koncepcióját a szerző tudományos munkássága során mindig vallotta, de az ott tett egyes megállapításain később változtatott a vitázók máig kiinduló pontnak tartják. A heves tudományos és politikai vita hatásait tekintve egészen az 1940-es évek első feléig tartott. Közben *Eckhart Ferenc* 1941-ben megjelentette a Szentkorona-tan történetét összefoglaló és bemutató munkáját „A Szentkorona-eszme története” címmel,³ amely később tudományos alapossága miatt, alaplímnek bizonyult a kérdéssel foglalkozók körében.

A jogtörténeti iskola álláspontja szerint a magyar történeti alkotmány részeként a magyar koronaeszme eltér az európai fejlődéstől, mert egy valóságos és szent koronához kötődik. Ennek következtében a korona jelenlététől kezdve kialakul a király hatalmától független spirituális eszmei hatalom, aminek megtestesítőjéhez a Szent Koronához az alattvalókat, az országlakosokat sajátos személyes hűség köti. Ez befolyással bír a jogrendre, a közjogra, mivel hozzájárul a szakrális eredetű hagyományos szokásjog fennmaradásához. A másik sajátos jellegzetessége a magyar közjognak, hogy a Szent Koronához kötődik a megosztott, közjogi hatalom gyakorlata és elmélete is, a királytól elkülönülő közhatalom gondolatiságának és gyakorlatának kialakulása már a 11. század kezdetétől. Így a spirituális és a közjogi hatalom is elválaszthatatlanul összefonódik, és amely mind az uralkodót, és mind a korona többi tagját köti annak eredetéhez, a Szent Koronához, amelytől az egymáshoz összekapcsolódó mérlegszerűen egyensúlyba kerülő hatalmukat nem függetleníthetik. Ez a sajátosság eredményez egy sajátos magyar közjogi konstrukciót és fenntartja a történeti alkotmányt.⁴ A Szent Korona-tan közjogi konstrukciója szerint a hatalom teljessége, a

² ECKHART. 1931. 269–320. o.

³ ECKHART. 1941.

⁴ TÓTH. 1999. 267–382. o. A Szent Korona szuverenitása és ennek lényegét jelentően, hogy a „rész” sohasem veheti át az „egész” szerepét, lehetőségeit, tulajdonképpen egyezik Jacques Maritain szuverenitás-elméletével, vagyis a szuverenitás csakis Istené lehet a politikai társulásokban (sociétés). Ezt jelenti a Szent Korona szuverenitása is, plenitudo potestatis, vagyis a korona korlátlan és kizárólagos hatalmát és annak benne rejlő eredetét. További egyezés, hogy Maritain az emberi hatalomhoz kötött szuverenitást az autonómiával kívánja felcserélni. Hasonlóság található abban is, hogy Maritain az öntudatos politikai önszerveződést nem a közösség(ek) azonos etnikai származásához köti. Ugyanakkor különbség a filozófus gondolatai és a Szent Korona-tan között, hogy magyar közjogi hagyomány nem tagadja meg a közösségek azonos etnikai (gens) hátterét, illetve nem állítja szembe a két szerveződési elvet, hanem „felemeli” a különböző etnikai közösségeket egy közös szellemi-etikai-politikai elvhez, amit a tan és a Szent Korona eszmeisége jelent (natio). A „gens” típusú és a „natio” típusú szerveződés nemcsak különböző, de egymásra épülő, egymást feltételező politikai

(szuverenitás) a Szent Koronáé. Ezért hatalmat gyakorlók, birtoklók nem rendelkeznek, nem rendelkezhetnek sem elvileg, sem gyakorlatilag centralizált formában annak minden eszközével. Azok megoszlanak az uralkodó és a nemzet, illetve a neveikben eljárók között. Így a hatalmi ágak (a törvényhozó, törvénykezdő, végrehajtó így a hadsereg és pénzügyi irányítás is) formai megosztását megelőzi az uralkodó és a nemzeti közötti tartalmi hatalommegosztás. Ez a konstrukció úgy tűnik, egyezik az Európában a középkori előzmények alapján az újkorban kialakult hatalommegosztási elvvel, de mégis eltér, hiszen ott korábban az uralkodó rendelkezett a hatalom teljességével (szuverenitással), később a nemzet, a nép. Így vagy az egyik, vagy a másik az ő korlátlan abszolút teljhatalmát osztja meg funkcionálisan (hatalmi ágak megoszlása), de valójában az a hatalmat gyakorlók a centralizálás által korlátlan hatalomra tesznek szert. A magyar közjogi konstrukció ezt nem teszi lehetővé, miután a szuverén a Szent Korona, a hatalmat gyakoró két pólus között a hatalommegosztás nemcsak funkcionális, hanem tartalmi is. Így válik lehetővé, hogy a központi végrehajtó hatalom úgy tud erős lenni, hogy nincs többsége például az országgyűlésben, de ugyanakkor a központi, de nem centralizált hatalom nem áthatja alá, nem korlátozhatja az őt a valóságban is ellenőrizni és korlátozni képes testületi, közösségi, etnikai, vallási-egyházi autonómiákat és más intézményeket, így az országgyűlést sem. A Szent Korona-tan, az centralizáció kizárásával, illetve korlátozásával nem engedi, alkotmányellenes illegitim hatalomként kezeli a bárminemű, bármilyen formájú, jellegű kisebbségi uralmat a többség felett, az országos politikai jogokkal rendelkezők körében. A Szent Korona-tan alapján, a magyar történeti alkotmány a részvételt a közügyekben nem teszi függővé nemzeti származástól és minden korban toleránsabb a vallási különbözőségekkel, mint Európában másol. Úgy őrzi az alkotmányosság a magyar kultúrát, hogy más nemzetek saját kultúrájuk megőrzése, megtartása mellett részesei kívánnak maradni a Szent Koronának. (A Trianoni békeszerződés sem biztosította a „népek önrendelkezését”, hogy a kérdésben népszavazással állást foglaljanak.) Lásd: Eckhart Ferenc, Kocsis István, Timon Ákos, Tóth Zoltán József, Vass Csaba, Zétényi Zsolt, Zlinszky János, és a jogtörténeti iskolákhoz tartozók írásait.

Eckhart Ferenc, valamint a jogtörténeti iskola követői közötti vita egyik kérdése az volt, hogy vajon a korona, mint fogalom mikor vált el a király személyes hatalmától, mikortól lett az ország koronája közjogi értelemben is. Előbb következett-e ez be, mint Európában máshol, vagy nem. Ha nem, akkor nem tartható az az álláspont, hogy a magyar jogrend közjogiasabb lett volna, mint más nyugat- vagy közép-európai jogrend, és az sem fogadható el tudományos álláspontnak, hogy a koronaeszme az európai modellnek megfelelő rendi állam megjelenésénél korábban kialakult volna. A nemzeti öntudat részeként, a hagyományos közjogi gondolkodás szerinti Szent Korona-tan a hatalommegosztás és hatalom ellenőrzés magyarországi politikai, közjogi hagyományának gyakorlatban alkalmazott és elméletben lefektetett öröksége, amely eredetében még a Géza és Szent István általi államalapításnál is korábbi. Ekként jóval megelőzi az európai felvilágosodás jogállam koncepcióját, amely a hatalommegosztás és ellenőrzés tézisére épül. A 20. század magyar történet és jogtörténet írásának egyik iránya, amely 1945 után válik kizárólagosan elfogadott tudományos szemléletté, mielőtt még bizonyítaná, tagadja a sajátos magyar politikai és hatalomgyakorlási hagyományt, vagy ha elismeri, akkor azt reakciónak nevezi, lemaradt fejlődésből következő jelenségnek nevezi, hacsak nem az általa „haladónak” nevezett politikai erők, személyek követelik, vagy gyakorolják.

A második „Eckhart-vita” az 1950-es években folyik le, amely célja az 1945 előtti magyar politikai és alkotmányos rendszerek (kivéve, amely forradalmiak voltak és haladónak

nevezettek[nek]) megbélyegzése, elítélése. Ez, az 1955-ben, több évi lappangás, érlelés után kirobbant vita hozzájárulhatott Eckhart Ferenc egészségének megromlásához is, 1957-ben bekövetkezett halálához. Az 1950-es évek után viszont, az eckharti szemlélet, bár részleges és messze nem tökéletes védőpajzsként a totális államrend és politika közegében, ha töredékesen is, de lehetővé tette az objektivitás igénye szerinti és színvonalú, részeredményeket hozó történelmi és jogtörténelmi munkát.⁵ A harmadik vitában 1989 után alapvetően az alkotmányos jogfolytonosság kérdése és ezen belül az 1945 előtti jogtörténelmi iskola és történelmi, tudományos hitelessége merül fel ismét. Mindegyik vitában felmerül, hogy elfogadható-e kizárólagos tudományos nézetnek, paradigmának a felvilágosodás kori eredetű marxista, sztálinista, avagy liberális irányultságú fejlődés-elvű koncepció.

Az Eckhart-viták tanulmányozás során, annak háttérének megértéséhez elengedhetetlen az MTA Kézirat és Régikönyv Gyűjteményében az Eckhart hagyatékban ránk maradt forrásokból Eckhart személyiségének tanulmányozása is. Miként hathatott rá, hogy felmenői a nagyszülőig mindnyájan aradi német kispolgári környezetből származnak,⁶ hogy a század elején az adott társadalmi környezetben mindig liberálisnak számító Eötvös Kollégiumba tanult, ahol igazgatója Marczali Henrik volt.⁷ Továbbá, hogy 1928-ig csaknem huszonöt éven keresztül Bécsben (illetve rövidebb időszakban, Berlinben) élt, tanult és dolgozott. Levezéséből megismerhető az a személyes baráti és kapcsolat rendszer, amely munkájában segítettek, és ami esetenként megvédte és támogatta őt, mind 1945 előtt, mind 1945 után. Szoros barátsága Szekfű Gyulával, Domanovszky Sándorral, Károlyi Árpáddal, Klebelsberg Kúnóval, Illés Józseffel, Moór Gyulával, Mályusz Elemérral. Követhető, ahogy az előbbieket segítettek őt, illetve ő is segítette őket (Mályusz Elemér esetén főleg Eckhart támogatta őt). Ugyanakkor szoros kollegiális viszony kötötte össze őt Tomcsányi Móriccával is, aki érezhetően magánviszonyaiban tisztába volt Eckhart nálánál nagyobb befolyásával. Hasonló a helyzet Molnár Kálmánnal is. Az 1945-ös változások után segítségére volt, a sok esetben még az Eötvös Kollégiumig visszavezethető baloldali, liberális kapcsolatrendszere. 1945 után Molnár Erikkel, illetve Bolgár Elekkel a korábbi évekre visszamenő közvetlenebb viszony a nehéz helyzetekben segítségére voltak, továbbá a világháború után számos egykori, őt tisztelő tanítványa került meghatározó kulturális, politikai szerephez.

Magát a vitát, több szerző, így Mezey Barna, Kardos József, Rác Lajos, és Zétényi Zsolt is feldolgozták, akiknek tanulmányára írásom is alapoz.⁸

Munkám első részében az 1931-es vita történelmi és tudományos előzményeit, háttérét, valamint lefolyását mutatom be, kitérve a szellemtörténelmi módszer tárgyalására is, elsősorban az Országgyűlésben elhangzottak és a sajtóban leírtak alapján, és egyetemi források felhasználásával. A tanulmány második része az 1931-es „programesszé” alapján 1931-ben elkezdődött és hatásaiban az 1940-es évekig tartó tudományos vitát elemzem, összevetve az egyes kérdésekben felmerült különböző álláspontokat. A harmadik rész az 1955-ös „szellemtörténelmi” vita előzményeinek, lefolyásnak és hatásainak leírását tartalmazza. A tanulmány negyedik része az 1990-es évek országgyűlési, tudományos és politikai vitáit mutatja be, az 1970-es, 80-as évekig visszanyúló történések felvázolásával. Napjaink vitáinak közvetlen tudományos és ideológiai előzményeit, elemeit, érveit megtaláljuk a korábbi „Eckhart-viták”-ban.

Ezek a viták a magyar történelmi tudat, önazonosság vitái is, amelyek éppúgy, mint a 20. században, ma is sorsunkról, jövőnkéről szólnak. Az olvasó kezében tartott kötet a jelenlegi

⁵ STIPTA. 2003. 631–634. o.

⁶ A Magyar Tudományos Akadémia Kézirat és Régikönyv Gyűjteménye (továbbiakban: MTA KRGY) Ms 5614/ 24, 25, 26, 29.

⁷ Marczali Henrik a magyarországi szabadkőművesség kiemelkedő személyisége volt. L. NAGY. 1977. 96. o.

⁸ MEZEY. 2000. 407–458. o., KARDOS. 1987. 154–172. o., ZÉTÉNYI. 1997. 131–161. o., RÁCZ. 1999. 105–136. o.

alkotmányos és politikai helyzet megítélésében kíván szempontokat nyújtani, bemutatva a napjainkban is zajló egyes viták történeti háttérét, okait. A könyv megszületéséért a kiadó és a Keresztény Közéleti Akadémia, Kránitz Mihály elnök úr mellett köszönet illeti Horváth Pál, Kardos József, és kitartó segítségéért Stipta István professzor urakat, valamint Balogh Elemér professzor urat a sokat jelentő biztatásáért, Szabó István tanszékvezető urat kollegális segítségéért. Varga Csaba professzor úr baráti segítsége a kötet megjelenésének nélkülözhetetlen feltétele volt. Külön köszönettel tartozom Zétényi Zsolt jogtudósnak, közjogásznak a nekem nyújtott sokrétű, nagy jelentőségű és atyai segítségért és feleségemnek, Brigittának, hogy az eddig tudományos munkásságom fontos részét jelentő kötet elkészültéhez biztosította a megfelelő és szükséges családi háttérét.

**I. rész –
Eckhart Ferenc „Jog- és alkotmánytörténet” című
tanulmányának politikai vitája 1931-ben. Az első
„Eckhart-vita” az 1930-as években**

1. Nézetek a magyar történelmi alkotmányról 1919 után

„Mi az alkotmányunkat nem kaptuk, nem másoltuk, azt egyáltalában nem készítették; úgy nőtt az ki a nemzeti lélekből természetes fejlemény gyanánt, mint a nemzeti kultúra legnagyobb szabású alkotása. Az ilyen történelmi alkotmányra illik igazán, hogy az a nemzet saját életformája; mindenben megfelel a nemzet egyéniségének, lelki világának. Az ilyen alkotmány nagy hagyományok hordozója és egyúttal a jövő fejlődésének útja... A történelmi alkotmány nemzetét ugyanis hagyományos szellem hatja át. Ez a hagyományos szellem, ragaszkodást diktál az ősi intézményekhez és a reformok bekapcsolását a történelmi fejlődésbe. A történelmi alkotmányt csak tovább lehet építeni, de sohasem szabad lerombolni. Lerombolni annyit lenne, mint megtagadni dicső múltunkat és gyökértelen új életet kezdeni, vajon ezt az üres fényűzést megengedhetnénk-e magunknak?” Írta *Egyed István* „Az ezeréves magyar alkotmány” című tanulmányában, az 1939-ben megjelent 1200 oldalas „Az ezeréves Magyarország” kötetben.¹ „A magyar jellem és magyar alkotmány” című tanulmányában, 1941-ben a következőt olvashatjuk: „A magyar alkotmány, azonban nemcsak a nemzeti lélekből fejlődött, de csakhamar a nemzet gondolatvilágának olyan lényeges alkatelemévé lett, hogy mint nemzeti összetartó, mint államfenntartó tényező jutott szerephez, a magyar nemzetfogalom egyik karakterisztikus vonásává vált. Tehát egyrészt a nemzet a saját képére alkotta alkotmányát, másrészt ez az alkotmány visszahatott magára a nemzetre, biztosította a fejlődését és jövőjét.”²

Molnár Kálmán írja 1931-ben a Szent Koronáról: „Jelentőségét nem az ékszer külső csillogása adta, nem a koronázás szertartásának színpompás külsőségei biztosították, hanem az, hogy a szent koronát a magyar állam megszemélyesítőjeként, s az államhatalom egészének szuverén birtokosaként tekintették, s a koronázásban a hatalomnak a nemzettől a királyra történő átruházása nyert szemléltető módon kifejezést. Ezért a szent korona körül kifejeződött nagy közjogi elv: a szent korona tana is olyan alapvető fontosságú és a gyakorlati hatások szempontjából kellőképpen alig értékelhető alkotmányjogi tételeknek volt lapidáris összegzője, amelyek nélkül ezeréves állami életünk lényegében más lett volna, mint ami volt, s amelyek figyelmen kívül hagyása mellett jövőnk sem lenne ezer év dicső történelmének folytatása és továbbfejlődése, hanem új állami élet kezdődne, amelynek gyökérszállai nem nyúlnak vissza a múlt talajába, s az így induló új életben sem erkölcsi támaszt és önbizalmat, sem igazolást és Reményt nem meríthetnénk abból a múltból, amellyel szakítottunk; iránytű nélkül tapogatózhatunk abban az új világban, amelyben kapzsi ellenségektől körülveve és kevés baráti szóval biztatva, csak önmagunkra támaszkodhatunk.”³

Az 1919–1920-tól kialakult alkotmányos, politikai rendszer legitimitációjáról a korszak közjogászaitól, alkotmánytörténészeitől, politikusaitól olvasva hasonló hangvételi írásokkal találkozhatunk. Bölönyi József, Csekey István, Egyed István, Faluhelyi Ferenc, Kmety Károly, Molnár Kálmán, Polner Ödön, Tomcsányi Móric és más jogászai megnyilatkozások mellett a közélettel szorosan összefonódó közjogi szemléletet jól jellemzi például Apponyi Albert megnyilatkozása 1923-ból: „Jogilag egészen tiszta dolog: a nemzeti függetlenség mellett a nemzet politikai egysége vált közjogunknak egyik alaptételévé.”⁴ A magyar

¹ EGYED. 1939. 247., 249. o.

² EGYED. 1941. 19. o.

³ MOLNÁR. 1931. 1. 129. o.

⁴ APPONYI. 1923. 90. o. Továbbá: *Bölönyi József: Magyar Közjog. I–II.* Kmeny, Budapest, 1943.; *Csekey István: Magyarország alkotmánya, Renaissance K.* Budapest, 1943; *Egyed István: A mi alkotmányunk Magyar Szemle Könyvei,* Budapest, 1943–; *Uő: Magyar jellem és magyar alkotmány,* KMENY, Budapest, 1941; *Grosschmid Béni: Werbőczy és az angol jog. I–II.* Budapest, 1928; *Ibrányi, Stefano: La dottrina della Sacra*

történeti alkotmány és a Szent Korona-tan 1919 utáni újabb fejezete összefüggött azzal, hogy az 1918-at és 1919-et követő Trianoni béke után a korszak politikusai és közjogászai között gyakorlatilag senki nem akadt, aki a köztársasági állameszme mellett érvelt volna.⁵

Az 1919 és 1944 közötti időszak egyik legmeghatározóbb közjogi vitája a jogfolytonosság értelmezése miatt robbant ki. A királypárti legitimisták, az alaki folytonosság kizárólagosságának hívei IV. Károlynak 1918-ban a hatalomról történő lemondását nem tekintették a trónról történő lemondásnak, a Habsburg dinasztia 1921-es trónfosztását (1921. évi XLVII. tv.), pedig törvénytelennek tartották, a király egyezõ akaratú beleegyezése hiányában. Az anyagi jogfolytonosságát valók, a nemzetből és a koronából fakadó szuverenitás miatt, valamint az 1867-es kiegyezési törvényre (1867. évi I–III. tv.) és az uralkodó 1918-as nyilatkozatára tekintettel, viszont ezt törvényesnek ismerték el. Ugyanakkor mind a két tábor egyetértett abban, hogy a történeti alkotmány intézményeit sem 1920-ban, sem a további alkotmányt érintõ törvényekkel (így például az 1926. évi XXII. tv, amely a visszaállította a kétkamarás országgyűlést) nem állították helyre teljes egészében (vagyis teljes alaki jogfolytonosságról nem beszélhetünk). Az anyagi jogfolytonosság alapján állók az 1920. évi I–III. törvényt, amelynek célja az alkotmányosság helyreállítása és az állami főhatalom hatalom gyakorlásának ideiglenes rendezése, a teljes alkotmányos jogfolytonosság szándékát fejezte ki (vagyis az alkotmányos rendet jelentő összes intézmény, pl. a trónbetöltés, helyreállítását) elégséges jogalpnak tekintették a legitimitációhoz. A két tábor abban is egyetértett, hogy a teljes alkotmányosság visszaállításáig a legitimáló erő a törvénnyel egyenrangú szokás, amely a gyakorlatban a jogszabályok alkalmazásával, az érvényesüléssel, jóváhagyta azokat. A teljes alkotmányosság helyreállításáig tartó átmeneti

Corona ungherese nel secolo XX. Franklin, Budapest, 1930; *Kmety Károly*: Magyar Közjog. (6. kiadás), Pfeiffer k. Budapest, 1926, *Kmety Károly*: A királyválasztás joga. Magyar Jogi Szemle, 1920. I. évf. 2. sz., *Máriási István*: Nagyasszonyunk, hazánk reménye. A szentistváni állameszme koronája. Korda rt. Budapest, 1943; *Molnár Kálmán*: Magyar Közjog. I–II. 3. k. Pécs, 1929; *Puky Endre*: A szent korona és a közigazgatási bíraskodás. Budapest, 1941. Fővárosi Ny. (Évnyitó Beszéd a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság 1941. június hó 13. napján tartott teljes ülésén; The Fundamental Laws of the Hungarian constitution. Oriens, Budapest, 1923, *Tomcsányi Móric*: Magyar Közjog (ötödik kiadás) Budapest, 1943. *Túri Béla*: Mai közjogi berendezkedésünk természete, Budapest, 1928; *Vass Lajos*: A szent korona és a jogfolytonosság. Budapest, 1926. Egyes 1919 előtti írások: *Illés József*: A Szent Korona. Jogtudományi Közlöny. 53. szám, Budapest, 1916; *Kiss István*: Magyar Közjog. 6. k. Eger, 1880.

⁵ KARDOS. 1987. 39. o. Lásd még: *Kardos József*: A király nélküli királyság a szent korona jegyében. In: A magyarországi polgári rendszerek. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981, valamint *Kardos József*: A Szentistváni Állameszme és a Szentkorona-tan. In: Hiba! A könyvjelző nem létezik. MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 1988. A Tanácsköztársaság bukása után 1919 augusztusában egy ideig a Friedrich kormány köztársasági alapon állt. Az 1919. augusztus 20-án megjelent 4.038/1919 ME. sz. rendelet szerint „A bíróságok az alkotmányosság teljes helyreállításáig a Magyar Köztársaság nevében ítékeznek. Augusztus 10-én a Budapest Közlönyben József királyi főherceg, kormányzó kijelentette: „én nem a királyság érdekében dolgozom.” Továbbá szeretné, ha „a nemzet a legáltalánosabb választójog alapján létrejött alkotmányos és törvényes képviselő útján maga dönthessen államformájáról”. A Pesti Hírlap 1919. november elsején cikksorozatot indított „Királyság vagy köztársaság legyen-e Magyarország? címmel. A lap meghatározó vélemény szándékával közölte november 4.-én: a „köztársasági államforma mellett a kommunizmus feltámadásának veszélyétől fél a nemzet nagy része.” Huszár Károly miniszterelnöki megbízatása előtt három nappal még a következőt nyilatkozta a Pesti Hírlapban: „Az államforma tekintetében az entente kívánságához képest speciális népszavazás lesz.” KARDOS. 1988, KARDOS. 1985 142–143. o.; PÖLÖSKEI. 1994. 155. o.; Pesti Hírlap 1919. A népszavazás elmaradt, az államforma kérdéséről, illetve a történeti alkotmány jogfolytonos helyreállításáról az 1920-ban összeült Nemzetgyűlés határozott (1920: I. tv.). A jogfolytonos formát kívánták követni az 1944-es Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívásakor is illetve, az 1945-ös Nemzetgyűlési választáskor is, amely idegen katonai megszállással, és nyílt politikai nyomással dönt 1946-ban a köztársasági államformáról (1946: I. tv.). A népszavazás az államformáról nemcsak 1918-ban, 1919-ben, 1920-ban és 1945 után maradt el, hanem 1989 után is, amikor is az államforma kérdésében nem a magyar alkotmányos hagyományok alapján az alapvető alkotmányos kérdésekkel foglalkozó Nemzetgyűlés, hanem a még idegen megszállás idején, diktatórikus rendszerben összehívott Országgyűlés döntött.

időszakot, tekintettel az ideiglenességre, közjogi provizóriumnak nevezték.

(A Szent Koronához kapcsolódva született a 2.394/1920. ME sz. rendelet az állami hatóságok hivatalok, intézmények elnevezéséről [királyi], valamint a koronás címer használatáról. A rendelet úgy fogalmazott, hogy az 1920. évi I. törvénycikk: „Magyarország ezeréves államformáját nem változtatta meg és sem a királyi méltóságot, sem magát a királyi hatalmat, mint jogintézményt nem szüntette meg.”; az 1928. évi XXV. tv. a Szent Korona és a hozzátartozó drágaságok gondviseléséről; az 1930. évi XXXIV. tv., melynek 1. §-a rendelkezik arról, hogy az állami bíróságok a Szent Korona nevében gyakorolják a bírói hatalmat; az 1938. évi IX. és XXXIII. törvénycikkek Szent István király dicső emlékének megörökítéséről; valamint az ország gyarapodást megállapító törvénycikkek, melyek értelmében az elcsatolt területek a Magyar Szent Koronához térnek vissza: az 1938. évi XXXIV. tv. (Felvidék), 1939. évi VI. tv. (Kárpátalja), 1940. évi XXVI. tv. a keleti és erdélyi országrészekről, végül az 1941. évi XX. tv. a délvidéki területek visszacsatolásáról.)⁶

A Szent Koronáról, illetve a történeti magyar alkotmányról más terület tudósai is egyöntetűen vélekedtek.

Moór Gyula, a 20. század egyik legkiemelkedőbb magyar jogfilozófusa, például hosszasan elemezve szokásjogot és tételes jogot, az íratlan és az írott jog viszonyát (e kettő egyenrangú viszonya az egyik alapja a magyar történeti alkotmánynak is). Tankönyvének bevezetőjében írja 1923-ban: „a jogfilozófia a jognak a nemzeti léttel való szoros kapcsolatánál fogva a nemzetek világtörténelmi sorsának, ragyogó dicsőségük fényének, s végzetserű tragédiájuk borújának megrázó vagy felemelő szemléletére vezet... a nemzeti eszme egyike az emberiség legmagasztosabb ideáljainak. A végső eredmény, amelyre e munkának befejező fejezete is eljut, az a megállapítás, hogy az a helyes jog, amely az erkölcs értékmérőjének felel. A jog az erkölcstől nyeri az erejét, céljait, és ideáljait. Az erkölcsi értékek világában, pedig kiemelkedő helyet foglal el a haza fogalma. Erkölcsi követelmény, hogy az egyén elnémuljon a köznek nagy érdekei előtt.”⁷

Karácsony Sándor a magyar neveléstudomány meghatározó egyénisége, a magyar gondolkodás mellérendelő – a Szent Korona-tan jogi alapja és gyakorlati háttere – jellegét támasztja alá az indogermán alá-fölérendelő természetével szemben (1939).⁸

Bálint Sándor, a néprajztudomány kiemelkedő egyénisége írja az 1938-ban megjelent művében:⁹ Szent Istvánhoz kapcsolódva. „A többi magyar király is különben sok:

⁶ ZÉTÉNYI. 2000. 208–218. o. A kérdéstről lásd: *Andrássy Gyula: A királykérdés jogi szempontjai.* Budapest, 1920; Az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom rendezéséről szóló 1920. évi törvénycikk vitája: A Nemzetgyűlés 6. ülése, 1920. február 26. Nemzetgyűlési Napló 1. k., a Nemzetgyűlés 78. ülése, 1920. augusztus 5. Nemzetgyűlési Napló 5. k., a Nemzetgyűlés 271. ülése, 1921. december 17. Nemzetgyűlési Napló 13. k.; Budapesti Közlöny 1920. március 21. 67. sz.; cikkek az államformáról a Pesti Hírlapban: 1919. november 1., 4., 19., 22., 29., december 2., 7.; A Habsburg Ház trónfosztásáról szóló 1921. évi XLVII. tv. vitája: Nemzetgyűlési Napló 13. k.; Határozati tiltakozás a királypuccs ellen, Horthy Miklós mellett: Nemzetgyűlés 171. ülése. 1921. április 1. Nemzetgyűlési Napló. 9. k.; Horthy Miklós a királykérdésről: Pesti Hírlap, 1920. április 16., Függetlenség. 1937. december 21.; *Horthy Miklós: Emlékirataim, Európa História, Budapest, 1990; Molnár Kálmán: A magyar jogszemlélet néhány alapvonása.* Pécs, 1932; *Polner Ödön: Az új idők követelménye és régi alkotmányunk.* Magyar Jogi Szemle. 1920. I. évf. 2. sz., *Polónyi Dezső: A magyar királykérdés,* Atheneum, Budapest, 1928; *Reiner János: A magyar királykérdés.* Stephaneum, Budapest, 1921, *Szabó Dezső: A magyar trón problémája és Ausztria.* in: *Az egész látóhatár I.* Püski, Budapest, 1991. *Vass Lajos: Jogfolytonosság a törvényhozásban.* Budapest, 1926.

⁷ MOÓR. 1923. 4–5. o.

⁸ KARÁCSONY. 1939. 253–271. o. A református Karácsony Sándor írja továbbá: „Tiltakozunk minden olyan kísérlet ellen, amely a szent koronát Geszler-kalappá akarja tenni. Tiltakozunk ellene azért, mert a szent korona nekünk is kedves, a magunk hite szerint és nem tűrhetjük, hogy szimbólumának olyatén magyarázatát, amely éket verhetne magyarságunk és református hitünk közé. És tiltakozunk a szent korona tanának minden olyan exegetálása ellen, amely akár zsidó, akár protestáns, akár óhitű, akár mohamedán vallású magyarokat kirekesztene kerek, egész, hatalmas, nagyszerűen integráló fogalma alól.” KARÁCSONY. 1941. 323–325. o.

⁹ BÁLINT. 1938. 291. o.

mérgezésben, sárgaságban, egyéb betegségben szenvedő embert meggyógyított. Sajnos, a fennmaradt adatokból nem lehet megállapítani, hogy ezt a készségüket, ősi öröklődő tradíciókból, vagy pedig a Szent István koronájával való megkoronázatásukból, a szent király személyében való misztikus részesezésből származtatják-e.”

Ivánka Endre filozófus 1940-ből:¹⁰ „Katolikus és nemkatolikus részről külföldön sokat beszélnek az utolsó évtizedekben a középkori »Impérium« gondolatáról; azt lehetne hinni, hogy a keresztény »monarchia universalis«, a »Birodalom« világuralmi igénye, az »imperator christianus«-nak minden keresztény állam és fejedelem fölött gyakorolt fennhatósága volt a középkor egyedüli politikai koncepciója. Hogyan egyeztethető össze, azonban ez a koncepció a »Szent Korona« eszméjével, melyet szintén a középkor legértékesebb örökségeként hagyományozott reánk, magyarokra? Már ez a kérdés is mutatja, hogy éppen magyar szempontból is milyen fontos az egész probléma tisztázása.” Tanulmánya végén: „Az impérium ideológiája, mely az országokat és királyságokat egy legfőbb központi hatalom alá helyezi, és az a másik felfogás, mely a független királyságokat és országokat egy közös kulturális egység (a »kereszténység«, vagy »Európa«) egyenjogú tagjaiként egymás mellé állítja. A német-római birodalom hagyományainak megfelelően az új osztrák császárságban egy új szuverenitás létesítését kellett látni, mely az egyes országok és tartományok fölött áll és azokat egy birodalommá fogja össze – a magyar felfogás szerint, mely, a fent körülírt másik középkori felfogás értelmében a Szent Koronában az ország legfőbb politikai jogforrást és az elévülhetetlen függetlenség garanciáját látta, csak egyenjogú államok összefogásáról, országok szabad társulásáról lehetett szó a közös célok elérésére, a közös érdekek megvédésére.”¹¹

Egy másik tanulmányában 1941-ből¹²: „A szentistváni gondolat a keresztény állam gondolata. Lehet, hogy a szentistváni gondolat sem »korszerű« a mai jelszavak és a ma divatos eszmeáramlatok értelmében. Nem is csodálkozhatnánk rajta, mert ami ezeréves, az nem szokott a divattal változni. »Divat« pedig a mai totalitarizmus éppúgy, mint egy-két emberöltővel ezelőtt az individualizmus. Múló divat, amelyet az ezeréves szentistváni gondolat éppúgy fog túlélni, mint ahogyan már annyi más múltó jelenséget túlélt.”

Az 1930-as évek második feléig a rendszer talán legkritikusabb (és nem az 1918–1919-es és az azt megelőző polgári és szocialisztikus radikális eszmékhez kötődő, így gyakorlatilag az emigrációba és a magyarországi közélet peremére kerülő irányzata), az 1919-ben induló (19. századi gyökerű), majd az 1930-as és 1940-es évekre a politikai rendszerhez ambivalensen kötődő népi mozgalom volt. A Magyarország jövőjét a társadalom egészének származási összetételét tekintve, a magyarságot a kizsákmányolt és gazdasági és politikai karanténban tartott parasztsággal azonosító mozgalom a történeti alkotmányt ellentmondásosan ítélte meg. Szabó Dezső betegségnek tartotta „az ősi alkotmány teleszájú dicséretét”¹³ „...a magyarságnak kínzókamra volt az elmúlt ezer év s benne a magyar izom és magyar szellem minden munkása rabló idegen érdekek láncolt fegyence lett. És az a múlt teremtette meg azt a dicsőséges ősi alkotmányt, mely szerző és védő gépezet volt mindazoknak, akik a magyarságot kitermelték önmagukból. Mi éppen ezt a múltat és ezt az ősi alkotmányt akarjuk visszahozhatatlanul múlttá tenni s egy egészen új világot, új alkotmányt, új jogrendet építeni

¹⁰ IVÁNKA. 1940. 300. o.

¹¹ Uo. 311. o. Éppen ezért felmerült, hogy az Európai Unió tagállamainak közösségét is a Szent Korona-tan alapján lehetne elgondolni. Ugyanis így lehet csak tartósan feloldani az Unió és a tagállamok szuverenitása közötti ellentmondást. Lásd pl.: TAKÁCS. 160. o.

¹² IVÁNKA. 1941. 378. o. Mikó Imre megállapítja, hogy a mellérendelés elve jelenik meg a rendi nemzet fogalomban (populus, natio hungarica), amely alapja a Deák Ferenc által kidolgozott magyar politikai nemzet fogalmának. A Szent Korona tagjának lenni egyenrangúságot és egyenjogúságot jelentett az etnikai származástól függetlenül. A Szent Korona-tagság így etikai tartalommal is bír, amely megköveteli a keresztény etikai szellemi tisztaságot. MIKÓ. 1944, TÓTH. 1999. 1. 304–309. o., VASS. 1999. 242–250. o.

¹³ SZABÓ D. 1936. 83. o.

helyébe.” (Persze ez nem a liberális alapú párt és tőke uralom). A népi mozgalom gondolatiságán belül „Werbőczy Hármaskönyve itt nem a magyar jogi géniusz remekműve volt, hanem az a tragikus közjogi okmány, mely évszázadokra tette lehetővé a jobbágyrendszer fenntartását...”¹⁴ 1945 után a kommunista radikalizmus ezt a kisarkított nézetet tett meg a történelem és a jogtörténet szemlélet egyik sarkpontjának, folytatásaként a népi mozgalom baloldali ágának és a radikális polgári és szocialista erők együttműködésének.

A két világháború közötti rendszerben ugyanakkor voltak kísérletek és találkozási pontok a harmadik út népi mozgalma és a döntést alakító politikai erők között. Az előbbihez tartozik Gömbös Gyula és Bárdossy László kapcsolat és együttműködést kereső kísérlete, az utóbbihoz például Prohászka Ottokár püspök, az 1930-as években ujjászervezett kispárt, Kozma Miklós tevékenysége, Bajcsy-Zsilinszky Endre és pártja, az alkotmányos változások (az érdek képviselőség lehetőségeinek és a választójog kiterjesztése és titkossá tétele), érdekvédelmi mozgalmak létrejötte stb., Kállay Miklós, és mindenek előtt a társadalmi reformokat kívánó, a területi revíziót sikerre vivő Teleki Pál.¹⁵

A népi mozgalom társadalmi és alkotmányjogi átalakulást kívánt, de alkotmányos keretek között, annak formáit betartva és inkább elkerülte, minthogy elutasítóan nyilatkozott volna a Szent Koronáról és annak nemzeti öntudatot jelentő hagyományáról. (Az 1930-as, 1940-es évek népi mozgalma az egyik feltétele volt a Kispárt 1945-ös nemzetgyűlési választásokon elért nagy győzelmének.)

A népi mozgalmon belül elsősorban Németh László, de mások is,¹⁶ elutasították azt a Szekfű Gyula és köre által – idetartozott Eckhart Ferenc is – képviselt nézetük szerint Bécs centrikus szemléletet, vagyis: a Habsburgok uralma kapcsolta a magyarságot a nyugathoz, nélkülük elbalkániasodtunk volna. Elutasították azt is, hogy a magyar állam története lényegét tekintve német mintát követett volna a középkorban és az újkorban.¹⁷

Szekfű Gyula 1920-ban még az először megjelent „Három nemzedék” című korszakos munkájában a liberális alapelveken és a sajátos kül- és belpolitikai érdekeket képviselő dualista politikában jelölte meg az 1918–1919-es összeomlás okát, és vált a két világháború közötti közélet egyik meghatározó személyiségévé. Az 1930-as évek elején, az első Eckhart-vita idején először megjelent „A három nemzedék, és ami utána következik” című munkájában, azonban már kritika alá vette a háború utáni korszakot, azt „neobarokk”-nak nevezve a közéletben uralkodó szemléletet kívánta megváltoztatni, társadalmi reformokat előmozdítani.¹⁸

¹⁴ GOMBOS. 1990. 85. o.

¹⁵ SZABÓ D. 1941. 3–8. o. Továbbá: *Bajcsy-Zsilinszky Endre*: Helyünk és sorsunk Európában, Budapest, 1941. és lásd: *Prohászka Ottokár*: „Az alkotmányosság helyreállítása” országgyűlési beszéde 1920. február 26.

¹⁶ GOMBOS. 1990. 85. o.

¹⁷ NÉMETH. 1940. 941–1016. o. lásd: *Szekfű Gyula*: Állam és nemzet. Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 1942. *Szekfű Gyula*: A magyar állam története, Atheneum, Budapest, 1917., *Szekfű Gyula*: Mi a magyar? Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 1938.

¹⁸ BORBÁNDI. 1989. 46–47. o. *Szekfű Gyula*: Három nemzedék. Egy hanyatló kor története. „Élet” Irodalmi Nyomda R.t. kiadása, Budapest, 1920.

2. Az első Eckhart-vita kirobbanása 1931-ben. Interpelláció az Országgyűlésben

Az 1930-as évek napjainkig aktuális korszakos vitája, amelynek kiváltó oka eredetileg a történelem, a történetírás, illetve a jog- és alkotmánytörténet történetfilozófiai megközelítése, nemcsak tudományos, hanem politikai és publicisztikai vitát is eredményezett. A vita korszakos jelentőségét jelzi, hogy a tudományos és közélet jelentős része nyilvánosan is állást foglalt a tudományosságot messze meghaladó kérdésében. Továbbá a felmerült vita mind az 1930-as években mind az 1945 után máig tartó időszakban oktatáspolitikai, valamint a jog- és alkotmánytörténet, és a történelem egyetemi oktatásának tartalmi koncepciójára is kihatással van.

A vita kiváltója *Eckhart Ferenc a Hóman Bálint* által szerkesztett 1931-ben megjelent tanulmánykötetben „A történetírás új útjai”-ban¹⁹ megjelent tanulmánya: a „Jog- és alkotmánytörténet”. Eckhart Ferenc tanulmánya mellett, a kötet tartalmazza a szerkesztő Hóman Bálint írását a történetírás több ezer éves történetének változó megközelítéséről, valamint Thienemann Tivadar az irodalomtörténet, Gerevich Tibor a művészettörténet, Révész Imre az egyháztörténelem, Dékány István a gazdaság- és társadalomtörténet, Mályusz Elemér a népiség történetének, Szentpétery Imre a történelmi segédtudományok, Tompa Ferenc a régészet, Németh Gyula a nyelvtudomány, és Szekfű Gyula a politikai történetírás szellemtörténeti megközelítését, illetve vonatkozásait ismerteti.

A vita mégis Eckhart Ferenc tanulmánya nyomán bontakozott ki, illetve ettől függetlenül elsődlegesen tudományos kérdésként a szellemtörténetről, mint alkalmazandó módszerről is, de nem ritkán kapcsolódva, vagy utalva az Eckhart tanulmány körüli polémiákra is.

A vita éles politikai dimenzióját jelzi, hogy kormánypárti – ellenzéki parlamenti összeütközésnek is tárgya 1931-ben. Eckhart Ferenc és tevékenységével ugyanakkor nem 1931-ben foglalkozik először parlamenti interpelláció. Először 1928-ban az országgyűlés képviselőházának 183. ülésén (június 9.) hangzik el neve nyílt parlamenti vitában.²⁰ Az ülésen Pakots József egyetemi, oktatáspolitikai kérdésben kérdezi meg gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi minisztert (1922–1931).²¹ Az 1928-ban még az első világháború előtti időkből is örökölt a kultúr- és oktatás politikát, valamint az egyetemi oktatókat és vezetést, köztük a Pázmány Péter Tudományegyetemet is érintő szervezeti, tanulmányi reformot igénylő kérdések vártak megoldásra. Ezzel egy időben 1928-ra, elsősorban a Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán „oly nagyarányú változtatások történtek a karban, amelyek annak képét lényegesen átalakították”.²²

¹⁹ HÓMAN. 1931. 269–320. o. Az 1931-ben kirobbant vitában a vitázók gyakran hivatkoznak, mint vitathatatlan tekintélyre Hóman Bálintra. Kiemelten: *Hóman Bálint–Szekfű Gyula: Magyar Történet I. vk.* KMENY, Budapest 1928–1934, 1939 (Hóman Bálint 1885–1951, történész, politikus, egyetemi tanár; 1932–38, 1939–42 vallás és közoktatási miniszter, 1932–44ogy. képviselő. MTA levelező tagja: 1918, rendes tagja: 1929, igazgatója: 1933; 1945-ben kizárják, 1946-ban a bp-i Népbíróság életfogytiglani fegyházra ítélte. A váci kórházban halt meg. Magyar Nagylexikon IX. kötet, 1999. Hóman Bálint címszó 575. o.

²⁰ Képviselőházi Napló, 1927–1932, XIII. kötet 381–387. o.

²¹ Pakots József 1877–1932 erdélyi születésű, jogász, a Pesti Hírlap írója, liberális, polgári ellenzéki (egyéni, illetve listás) képviselője a Nemzetgyűlésnek és az Országgyűlésnek, Vázsonyi Vilmos polgári liberális politikus, egyik leghívebb barátja. Politikai Magyarország I. kötet 316–317. o., Pakots József, úgy, mint az ellenzék számos vezetője is (pl. Rassay Károly, Rupert Rezső és mások) tagjai voltak fél legalitásban működő szabadkőműves mozgalomnak. L. NAGY. 1977. 96. o.

²² ECKHART. 1936. 652–654. o. 1928-ban nyugdíjba vonult Concha Győző (politika tudomány), Grosschmid (Zsögöd) Béni (magánjog), ugyanebben az évben elhalálozik Nagy Ferenc (pénzügyjog), Magyar Gyéza (perjog), 1929-ben, pedig Kmety Károly közjogász. 1928-ban jelöli a kar és nevezi ki az államfő

A jelentős változás érinti a kar Magyar alkotmány- és jogtörténeti tanszékét is.²³ A tanszék elődjét 1861-ben Wenczel Gusztáv hozta létre, ahol európai jogtörténetet tanítottak és ezen belül tanított ő elsődlegesen magyar magánjog történetét. A magyar alkotmány és jogtörténet oktatást előtérbe helyező Hajnik Imrét a jogtörténet rendes tanárává a király 1872-ben nevezte ki. Hajnik Imre kérésére, miután a kar vezetése nem foglalt állást, Pauler Tivadar miniszter Hajnikot bízta meg a jogtörténet, Wenczel Gusztávot a magánjog oktatására. A miniszter hangsúlyozta a „nemzeti joghoz való ragaszkodást”. Az 1874-es egyetemi szabályzatban a magyar alkotmány és jogtörténetet az európaival szemben önállósítják és a súlypontot is, arra helyezik. Wenczel Gusztávot, mint az utolsó az abszolutizmusban kinevezett egyetemi tanárt 1889-ben nyugdíjazzák és érdemei elismeréseként többek között a király a Főrendiház örökös tagjává nevezi ki. Wenczel Gusztáv 1891-ben hal meg. Tekintettel a hallgatói és oktatás politikai igényekre és a hallgatói létszámra is, 1890-ben hivatalosan is kettéválik a Jogtörténeti Tanszék Európai és Magyar Jogtörténeti Tanszékre. A Magyar Jogtörténeti Tanszék élére 1891-ben Hajnik Imre jelöltjét, Timon Ákost nevezi a király, azzal a felhatalmazással, hogy európai jogtörténetet is oktathat. Timon Ákos indítványára a magyar alkotmány és jogtörténet hallgatását kötelezővé teszik és része lesz a jogtörténeti alapvizsgának is. Miután Timon Ákos a magyar jogtörténethez képest csak korlátozott számban oktatott európai jogtörténetet, ennek eredményeként végül Hajnik kizárólag európai jogtörténetet, Timon pedig magyart adott elő. Ezért, és mivel Timon előadásaira járó hallgatók száma nagyságrenddel meghaladta a másik tanszék hallgatóit Hajnik Imre javasolja egy harmadik tanszék felállítását is. A kar habozik, inkább ismét összevonná a kettőt, végül a kultuszminiszter gróf Csáky Albin 1894-ben előterjesztésére kinevezik Király Jánost az európai és a magyar jogtörténet magántanárává, majd 1896-ban Wlassics Gyula által rendkívüli tanárrá. Király Jánost miután Hajnik Imre 1901-ben nyugalomba vonul, 1902-ben nevezik ki rendes egyetemi tanárrá. Hajnik Imre 1902-ben halálozik el. 1902-től Király János európai jogtörténetet, Timon Ákos továbbra is magyar jogtörténetet ad elő. 1904-ben sajtó és közéleti publicitással kísért egyetemi vita eredményeként egyesítik a jogtörténeti szakokat és Timon Ákos indítványára 1912-ben, létrehozzák a „Magyar alkotmány- és jogtörténet különös tekintettel a nyugat európai jogfejlődésre.” tanszakot, amely keretén belül vizsgáztatnak egyetemes, európai jogtörténetből is. A hallgatói létszám nagysága azonban továbbra is indokolta a harmadik tanszék felállítását, amelyre ezúttal sem került sor, hanem 1907-ben kinevezték Illés Józsefet a magyar alkotmány és jogtörténet magántanárává, 1917-ben nevezik ki rendes egyetemi tanárrá, és 1943-ig oktat a budapesti egyetemen. 1944-ben hal meg. Ő kezdte el Timon nyomán a jogtörténet szemináriumi oktatását, amely a kívánt egyetemi reform egyik célkitűzése volt.

A tanszéket Timon Ákos vezeti, aki haláláig, 1925-ig oktat, majd 1928-ban Király János, tanszékvezető egyetemi tanár is nyugalomba vonul, majd a következő évben, 1929-ben meghal.

Eckhart Ferencet a kormányzó 1929-ben nevezi ki a Magyar alkotmány- és jogtörténeti tanszék vezetőjévé, a parlamenti hozzászólás az ő aktuális kinevezését érinti. Pakots István felszólalásában a tárca minisztere és az egyetemi tanári kar között kibontakozó konfliktusról szól, amelynek tárgya a tanítási rendszer, szolgalmi és vizsgaidőszak és az egyetemi szünidő ideje, az egyetemi oktatók tanítási fegyelme és felelőssége, valamint a tanári kinevezések kérdése. Az ellenzéki képviselő arra kíváncsi, hogy mi az oka annak, hogy az eddig diszkrét vitát az utóbbi időben a miniszter a sajtón keresztül nyilvánosságra hozta. Az így ismertté váltak szerint a miniszter kritizálja egyetemi oktatók egy részét, amellyel a képviselő

kultuszminiszter ajánlására egyetemi tanárrá Kolozsváry Bálintot (magánjog), Kuncz Ödönt (kereskedelmi és váltójog), Szandtner Pált (politika tudomány), és v. Moór Gyulát a jogbölcseleti tanszék vezetésére.

²³ ECKHART. 1936. 537., 545., 594–596., 607–610., 613–614., 619–620., 653. o.; DEGRÉ. 1968. 20–21., 24. o.; MEZEY. 1999. 78–82. o.; STIPTA. 2003. 622–637. o.

tartalmilag részben egyetért, de ugyanakkor félti az egyetemi autonómiát is, és azt már igazán nem érti, hogy mi a miniszter célja. „Ha így áll a kérdés, akkor valahogyan az a sejtelem ébred az emberben, hogy talán kell valami okának lenni, aminek tiszteletteljesen kérem a magyarázatát és kell, hogy valami alapja legyen annak, amit híresztelnek és mondanak, hogy t. miniszter úrnak e kérdés nagyobb és általánosabb jellegű vonatkozásán kívül, – ami azt jelenti, hogy itt egy új tanítási rendszer, egy szigorú, fegyelmezett, tudományos működési rendszer induljon meg – vannak talán mellék szempontjai is. Én azt vallom, ezt olvasom, mert hiszen a kezemben van egy újság, amelyben egészen furcsa pontozatok vannak, amelyek arról szólnak, hogy miután egy csomó kiváló professzort nyugdíjazni fognak, mert elérték, illetőleg túlhaladták azt a korhatárt, amelyen belül taníthatnak, a miniszter úr ezekre a katedrákra talán olyan tudományos egyéniséget akar elhelyezni, akinek elhelyezése valószínűleg a professzor urak részéről nem fog osztatlan elismeréssel és helyesléssel találkozni. Olvasom többek között, hogy az egyetem jogtörténeti tanszékére egy fiatal pécsi, a filozófiai szakon működő tanárt, dr. Eckhart Ferencet kívánja kinevezni a miniszter úr. (*Egy hang a balfelől: Jeles ember!*) Elhiszem, hogy jeles ember, de valószínű, hogy éppen a jogi fakultáson nem tudja azt a működést kifejtteni, mint amelyet a filozófiai fakultáson tud kifejtteni. Aztán hallottam egyéb ilyen dolgokat, amelyekkel igazán nem kívánom a miniszter úr helyzetét még kényesebbé tenni. Állítom, hogy mi teljes egyhangúsággal ott állunk a miniszter úr mellett, amikor egy ilyen szép természetű metódus kérdésében van differencia közöttünk.”²⁴

A parlamenti felszólalás megerősíti azt az akkori feltevést (amely azóta ismert tény)²⁵, hogy Eckhart Ferenc kinevezése, akit a tudományos közélet, és kultúrpolitika már az 1910-es évektől ismert, erőteljes kormányzati kulturális politikai szándék következménye,²⁶ akit később, az 1931-es parlamenti vitából következőleg a liberális, illetve kisgazda ellenzék is támogatt.²⁷

A kormányzati szándéokra maga Eckhart Ferenc is utal 1955-ben a munkásságát értékelő ELTE Állam- és Jogtudományi kari tanácsi ülésen. „Így ért 1929-ben az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter felszólítása, hogy pályázzam meg a Király János nyugalomba vonulásával megürült II. magyar jogtörténeti tanszéket. A miniszter célja volt – mint nekem mondotta –, hogy végre a jogi karon is tudomást szerezzenek a magyar történettudomány eredményeiről.”²⁸ Illés József 1928-ban Eckhart Ferencnek Bécsbe írt levelében²⁹ írja: „Mínt hogy a miniszter határozottan követelte a Kartól a katedrákra való jelölést a Kar is most már eleget tesz.” A Kar jelölőbizottságot alakított, melynek elnöke Illés József lett. A levélből kitűnik, hogy Eckhart Ferenc 1929 januárjáig akarja elhúzni a kérdést, de a miniszter, Klebelsberg Kunó „semmi körülmények között sem hagyná a betöltést addig”. Illés József jelzi, hogy a miniszter már nyáron ki akarja Eckhartot nevezni. „Tehát készülj el kedves Ferim, mert a szeptemberi szemesztert már el kell látni.” A levél megírásával egy időben Illés József fia éppen Eckhart Ferencnél tartózkodik Bécsben. Illés József levelének érkezése után írja barátjának Domanovszky Sándornak,³⁰ hogy valószínűsíti, hogy miniszter, akit „Klebi”-ként becéz, eljár kinevezése érdekében. Moór Gyula levelében tájékoztatja őt,

²⁴ Képviselőházi Napló, 1927–1932. XIII. kötet. 383. o.

²⁵ MEZEY. 2000. 410. o.

²⁶ MEZEY. 2000. 407. o. Rácz Lajos utal Degré Alajos tanulmányára, amely a kinevezés mögött Szekfő Gyula szándékát feltételezi, akinek javaslatára terjeszti elő Klebelsberg Kunó (1875–1932) Eckhart Ferenc egyetemi tanári kinevezését. RÁ CZ. 1999. 109. o. DEGRÉ. 1969. 50. o.

²⁷ Képviselőházi Napló 1927–1932. XXXV. 189–190., 203–206., 283–286. o.

²⁸ Jegyzőkönyv az Állam- és Jogtudományi Kar Kari Tanácsának 1954/55. 1955. május 14. V. rendes üléséről. 855-11/6-1955 d. sz. 8. o. (továbbiakban: EL ÁJK KTJkv.).

²⁹ A Magyar Tudományos Akadémia Kézirat és Régikönyv Gyűjteménye (MTA KRGY) Ms 5616/26 1928 VI. 1.

³⁰ MTA KRGY Ms 4523/610/28. VI. 6.

hogy a Kar, valamint az egyetemi tanács támogatja kinevezését, kiemeli továbbá, hogy a három évvel későbbi, 1931-es vitának Eckhart egyik legjelentősebb vitapartnerének, Tomcsányi Móric kifejezett támogatását is.³¹ Tomcsányi Móriccal fennálló kollegiális bizalmi jó viszonyra utal Tomcsányinak a vitával egyidejűleg Eckhartnak írt magánlevele is.³² (Eckhart Ferencet végül mégiscsak 1929-ben nevezték ki egyetemi tanárrá.)

Tomcsányi Móric, akit 1922-ben neveztek ki Nagy Ernő utódjaként a közjog és közigazgatási jog tanszékvezető tanáranak (Kmety Károly 1929-ben megürült ugyancsak Közjogi-Közigazgatási tanszékére, pedig 1930-ban Magyary Zoltánt) a jelenkor tudománytörténete a közigazgatási tudomány egyik jelentős egyéniségének tart, a közigazgatási jogi dogmatika elméleti kimunkálásában szerzett érdeméért.³³

A PPTE Jog- és Államtudományi Kar professzori kar Eckhart iránti további megbecsülését jelzi, az 1931-es vitában történt egységes kiállítás,³⁴ valamint a Kar Tanácsa által 1936–1937. évre történő dékánválasztása.³⁵ Professzori, és közéleti tekintélye megfelelő háttérrel biztosított számára „A Jog-és Államtudományi Kar története 1667–1935” munkájának megírásához.

Eckhart Ferencnek az 1920-as évekbeli tudományos és közéleti tekintélyére és súlyára utal 1923-ban a pécsi jogi kari tanári meghívás,³⁶ majd Huszti Józsefnek, a szegedi tudományegyetem jog és államtudományi karának dékánjának a megkeresése, aki 1925-ben arról kérdezi Eckhartot, hogy elfogadna-e egy meghívást a kar jogtörténeti tanszékének vezetésére. A Bécsben dolgozó Eckhart udvarias elutasító levele után, a dékán elnézést kér tőle, hogy tervével zavarta, és megérti döntését, hogy Bécsset nem cserélte fel Szegedre.³⁷

Eckhart Ferenc 1931-es nagy vihart kiváltó tanulmánya előtt a budapesti egyetem tanáráként már egy 1929-es tanulmányában azt fejtette ki, hogy a magyar középkor századaiban az államigazgatási ügyeket éppen úgy, mint a nyugati hűbériségben földesúri jogviszonyként a magánjogi kötelmek és nem a közjogi viszonyok uralják.³⁸ A kinevezése körüli egyetemi vita és parlamenti felszólalás, valamint az 1929-es tanulmánya már előre jelezték, hogy tanári, tudományos működése mérföldkő lesz a hazai egyetemi alkotmány- és jogtörténet oktatásban, jogtörténetírásban és szemléletben.³⁹

A Hóman Bálint által szerkesztett kötet 1931-es év eleji megjelenéséről a kulturális közélettel is foglalkozó napi sajtó már ez év februárjában tájékoztatót. Ezt követően márciusban és áprilisban, a napi sajtóban kibontakozott egy részben tudománypolitikai, szakmai, de inkább politikai vita Eckhart Ferenc tanulmányáról. A napi sajtóban folyó vita mintegy előkészítette az országgyűlésben április végén az igazságügyi miniszterhez a

³¹ MTA KRGY Ms 5616/105. 1928. VII. 23. és MTA KRGY MS 5616/106. 1928. XI. 7.

³² MTA KRGY Ms 5616/224. 1931. VI. 12. Eckhart Ferenc nyilvános rendes egyetemi tanárrá kinevezését Eckhartnak írt levelében üdvözlő Gábor Gyula, a Pesti Izraelita Hitközség Főtitkára is, aki egyben megköszöni bécsi kutatásához nyújtott segítségét is. MTA KRGY Ms 5616/10. 1929. VIII. 29.

³³ BERÉNYI. 1998. 40–71. o.

³⁴ MTA KRGY Ms 5614/106, 107.

³⁵ MEZEY. 2000. 413. o.

³⁶ MEZEY. 2000. 410. o.

³⁷ MTA KRGY Ms 5616/24. 1925. II. 8. és 5616/25. 1925. II. 20.

³⁸ *Eckhart Ferenc*: Staatrecht und Privatrecht in Ungarn in Mittelalter, Ungarische Jahrbücher, 9 1929. 426. o. in.: DEGRÉ. 1969. 50. o.

³⁹ Eckhart Ferenc (1885–1957) Budapesten végezte a bölcsészettudományi kart. Egyetemi tanulmányai után 1911-től Bécsben dolgozott először a bécsi közös kamarai levéltárban, majd 1919-től a bécsi magyar követségen, ezt követően külügyminiszteri osztálytanácsosként a magyar vonatkozású anyagok hazahozatalának előkészítője. 1928-ban a Magyar Történeti Intézet igazgatója, 1929 és 1957 között a budapesti tudományegyetem Magyar jog- és alkotmánytörténeti tanszék vezetője. 1943–1946-ban a Századok szerkesztője, 1946–1949-ben a Magyar Történelmi Társulat elnöke. 1919-ben az MTA levelező, 1934-ben rendes, 1949-ben tanácsko生ő tagja. Tagságát 1989-ben posztumusz helyreállították. DEGRÉ. 1969. 50–58. o., RÁCZ. 1999. 106–108. o., Magyar Nagylexikon. 6. kötet. Eckhart Ferenc címszó, 918. o.

kérdésben benyújtott interpelláció. 1931 áprilisától a tudományos és kulturális havi lapok is bekapcsolódtak a vitába. Egy részük csak utal a kibontakozott közéleti, tudományos vitára, miközben ismerteti a „Magyar történetírás új útja”-it, másrészük viszont elsősorban új érveket és ellenérveket sorakoztat fel az Eckhart tanulmánnyal kapcsolatban. A vita és az ismertető irodalom tartalmilag elsősorban két kérdést emel a vizsgálat tárgyává: a szellemtörténetet, mint irányt és módszert, valamint Eckhart Ferenc tanulmányát a „Jog- és alkotmánytörténet”-et.

3. Eckhart Ferenc nézetei és nézeteiről a napi sajtóban és a közéleti fórumokon 1931-ben

A napi sajtóban felsorakoztatott érvek Eckhart Ferenc tanulmányával kapcsolatban két csoportra oszthatók: 1.) állításai sajátos értelmezése a magyar alkotmánytörténet egyes korszakos jelentőségű eseményeinek, történéseinek, amelyek sokkal inkább szemléleti kérdések, mint tudományos kutatással alátámasztott állítások. 2.) Állításai, amelyekkel lerombolja magyar alkotmány európai különlegességébe és egyediségébe vetett hitet, aláássák a magyar önazonosság képet és öntudatot.

A kritikának ezt a két irányát harmadikként kiegészíti magáról a szellemtörténetről, mint módszerről, illetve Eckhart Ferenc által követett tudományos kutatási és elemzői felfogással kapcsolatos megállapítások. A napi sajtóban felvázolt irányokban indul meg már 1931 áprilisában a szaktudományi és kulturális folyóiratokban is a napi sajtó adta tartalmi és hosszúsági keretek publicisztikai szintjét immár átlépő vita. Majd ezt követi Eckhart Ferencnek az 1930-as évektől 1941-ig, illetve 1946-ig terjedően az alapos kutatásokra épülő tudományos munka, amely tudományos érveket sorakoztat fel az 1931-es szempontok igazolására, illetve amely tudományos vitát folytat egyes a témával foglalkozó, 1931 után megjelent szerzők állításaival is.

Az egyik első napilap, amely a kötetet ismertette a „Nemzeti Újság” volt.⁴⁰ Kállay Miklós irodalomtörténész (nem azonos a hasonló nevű leendő miniszterelnökkel) a lap 1931. február 6. számában (az év 29. száma) „Az élet a történelem mestere. A magyar történetírás új utjai” c. első oldalon megjelent cikkében üdvözli a kötet megjelenését, amit az élet fejlődésével összhangban a tudományfejlődés magyarországi kiemelkedő jelének tart. Miként az élet a történelem mestere, szükségesnek látja, hogy a történelemszemléletben is a régi meggyőződéseket önkéntelenül revízió alá kell vetni. Az egyszerű esemény történeten, és a gazdasági szempontok mellett a kultúrtörténeti szempontokat is ismernünk kell az objektívebb megismeréshez. Túl kell haladni a francia liberális hatást, „amelynek megállapításait az újabb kutatás és az előre kitűzött vezető eszmét mindenáron érvényesíteni nem kívánó, újabb és objektívebb történetírás nem egyszer megdöntötte.” A könyv és Hóman Bálint tanulmányában kiemelkedő értéknek tartja, hogy nemcsak a szigorúan a magyar történetírás szempontjából mérlegel, „hanem bekapcsolva a hazai történettudományt, ennek a hatalmas tudományágnak egyetemes fejlődésébe.” Az írás ismerteti kisebb, nagyobb terjedelemben az egyes tanulmányokat, és a szellemtörténeti szempontokat. Eckhart Ferenc tanulmányáról csak egy mondatot ír: „Eckhart Ferenc a magyar jogfejlődés történetének sok homályos, vagy téves fikcióját állítja helyes megvilágításba és kijelöli az utakat, amelyeken a további kutatás elé nagy feladatok hárulnak.”

A Nemzeti Újság legközelebb öt nap múlva, a 33. számban február 11-én tér vissza a műre, mégpedig *Túri Béla* vezércikkében („Történetírás és politika”). A két kiadás között elkezdődött a mű körüli vita, de egyelőre még csak a szellemtörténeti tudományos módszert illetően. A cikk szerzője utalva Kállay Miklós cikkére is, a liberális történetírástól és a politikusok támadásától kívánja a művet megvédeni. „S ezért talán bocsánatot kell kérnem éppen Hóman Bálinttól és Szekfü Gyulától, hogy amikor ők a történetírásnál a politikai szemlélet és szempont kizárólagosságának kiküszöbölését hirdetik és ezért harcolnak, akkor

⁴⁰ KÁLLAY. 1931. és TÚRI. 1931. A Nemzeti Újság 1919 és 1944 között jelent meg. A két háború közötti meghatározó politikai irányvonalat képviselő „Keresztény Politikai Napilap”, amelyet Tóth László szerkesztett, és amelynek főmunkatársa ekkor a korábbi főszerkesztő Túri Béla volt (1875–1936). Túri Béla nemzetgyűlési és országgyűlési képviselő az 1920. évi I. törvény és más közjogi természetű javaslat előadója. A Nemzeti Újság a kormánypárt liberális jellegű véleményének is helyt adott. Magyar Nagylexikon 13. kötet, „Nemzeti Újság”, 685. o., Politikai Magyarország. I. kötet 448. o., II. kötet 156. o.

én mégis a történetírás új utjait politikai cikkben tárgyalom a történetírást és politikát már cikkem címében tudatosan összekapcsolom... a politikának és a politikusoknak is jó lesz megszeretni a történetírás ez új utjait és módjait, mert ezeken jobban megismerik az igaz történetet, de az új módszert majd a politika módszerében is tudják hasznosítani... Politikánkban pedig ugyanilyen új utakra van szükség, melyeket a tisztán politizáló és a liberális szellemű történetírás elhanyagolt, midőn a szabadság eszméjének egyetlen nézőpontjából vizsgálta történelmünket... A magyar politikában is szinte metódussá és feltétlenül taktikává vált, hogy a politika, tehát a nemzeti élet egész területét tisztán a politikai, az úgynevezett közszabadságok szempontjából bírálják. Ez pedig, a politika perspektívájának éppen úgy az elferdülését okozza, mint mikor a liberális történetírásnál a szabadságideák sorsának kutatását helyzeték a történeti érdeklődés középpontjába, elhanyagolva a szellemi, a kulturális, a gazdasági és társadalmi hatóerőket, melyeknek a történelemben való szerepét és együttthatását már Humboldt, és Ranke felismerték.” A cikkíró elavultnak tartja a korábban szabadelvű és függetlenség párti nacionalista jelszavakat és liberális politikát, ugyanakkor egy szóval sem említi Eckhart tanulmányát.

A módszertani és politikai vita időközben új ösvényt is vág, mégpedig konkrétan Eckhart Ferenc tanulmánya elleni támadással. Eckhart úgy emlékezik vissza, hogy Pethő Sándor 1931. február 22-i írására figyelt fel a többi újság.⁴¹ Mire *Eckhart Ferenc* válasza a Nemzeti Újság 57. számában 1931. március 11-én megjelenik, a szellemtörténettel kapcsolatos vita elsődlegesen „Eckhart-vitává” válik.

„Alkotmánytörténeti illúziók és szentistváni realitások” címmel megjelent írásában az időközben megjelent támadásokra válaszol a szerző. Kifogásolja, hogy a politikai szempontokat összekeverik a tudományos szempontokkal. Utal Túri Béla ismertetett cikkére, ahol a politikát és a tudományt a cikkíró szétválasztja. „Újból megkondulnak a vészharangok. Megint a tudomány fenyegeti a hazát.” Írja vitriolosan válaszul az őt támadóknak Eckhart. „Tudományos érveket, perdöntő adatokat nem halottam eddig, hanem csak politikai szempontok emlegetését... A politika hát újból támadja a tudományt, pedig a kettőnek semmi köze sincs egymáshoz.” A cikk további részéből is képet kapunk tanulmányával kapcsolatos politikai vita érveiről és irányáról. „De kérem, szegényebb lesz-e annak az ifjúságnak a lelke, kisebb lesz-e annak az ifjúságnak a hazafisága, mely nem hisz az ősmagyar nemzetgyűlésnek teljesen modern jogkörében és nem hisz semmiféle alkotmánytörténeti illúzióban, amint a történettudomány már évtizedek óta nem hisz bennük? Élni fog azonban lelkében a történeti valóságok szilárd ismerete és a történeti ideáknak az alkotmány és jog terén is érvényesülő hatásában való hit. Meggyőződése lesz, hogy a mi alkotmány- és jogfejlődésünk nem valami Európa közepébe szakadt idegen nép kínai falak közt kinőtt exotikuma (utalva Balogh Jenő Timon Ákos nézeteit kritizáló írására 1904-ből, lásd 4. fejezet), hanem a maga nemzeti sajátosságai mellett is a nyugati keresztény műveltség szerves darabja... Kérdem, hogy nagyobb megértésre találunk-e nyugaton ha magunkat műveltségünkben elszigetelteknek hirdetjük, mintha ott a valóságnak megfelelően a nyugati műveltség végvárának tekintenek bennünket?... A mai ifjúságot csak a tudományos valóságaiban nevelhetjük fel, ami persze korántsem jelent materializmust. A szellemtörténeti új nevelő generáció épp oly heves ellensége a történelmi materializmus nyugaton rég levezített irányának, mint az illúziók hirdetésének... Az igazság, pedig csak egy lehet.”

A Nemzeti Újság kérdésre érintőlegesen még egyszer visszatér április elején⁴² Hóman Bálint történész és kultúrpolitikus munkáját méltató, *Lukcsics Pál* történész által írt cikkben. A szellemtörténeti irányt méltató írásban a szerző a következőket írja: „A régi irányzatok

⁴¹ EL ÁJK KTJkv. 855-11/6-1955. d. sz. 8. o. Figyelembe kell venni, hogy a hivatkozás az úgynevezett „második Eckhart”-vitában hangozott el kari tanácsülésen, közölt és a jegyzőkönyvbe rögzített adatok pontosságát igazolásra szorult.

⁴² LUKCSICS. 1931.

hívei, akik saját törekvéseik eredményeit ez új mozgalom térhódításával semmivé foszlani látják, minden követ meg fognak mozdítani, hogy az irányzatot elgáncsolják. Sokan lesznek olyanok, akik Eckhart Ferencnek a magyar jogtörténetet átértékelő megállapításait nem fogadják el, mert nem akarják megérteni.”

A kormánypárti Nemzeti Újság vezércikkeiben, méltatásaiban, illetve teret adva Eckhart Ferenc cikkének, az akkori kultúrpolitikai irányvonal részeként elfogadva támogatja Eckhart Ferenc írásában tükröződő szemléletét. (A vita kirobbanásakor még Klebelsberg Kunó a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1931. augusztus 24-ig. Hóman Bálint pedig 1932. október 1-jétől lesz utódja miniszterként.)⁴³

Az ugyancsak a kormányzati kultúrpolitika támogatójának számító Budapesti Hírlapban (Szerkesztője Csajthay Ferenc, szépirodalmi munkatársa: Herczeg Ferenc)⁴⁴ is részletes vita bontakozik ki, immár elsődlegesen Eckhart Ferenc tanulmányával kapcsolatban.

Kálnoki Bedő Sándor (erdélyi származású jogász, gyakorló ügyvéd, és polgárjogi, kereskedelmi szakjogi írásai megjelentek) egységspárti (kormánypárti) országgyűlési képviselő a Budapesti Hírlap 1931. március 8-i számában „A magyar történetírás új útjai” címmel cikkébe támadja meg Eckhart Ferencet. Kálnoki Bedő Sándor az a képviselő, aki majd a tanulmánnyal kapcsolatban felszólal az Országgyűlésben április végén. Erre a szándékára a cikkben is utal, és emeli így országos politikai, közéleti kérdéssé Eckhart Ferenc írását. A Budapesti Hírlapban megjelent cikke váltja ki nemcsak Budapesti Hírlapban, hanem a Nemzeti Újságban március 11-én közölt fentebb ismertetett Eckhart választ is.

Kálnoki Bedő Sándor írása elején jelzi, hogy nagy érdeklődéssel vette kezébe a Hóman kötet, de bevallja, hogy mint jogászt elsődlegesen Eckhart Ferenc, az alkotmány- és jogtörténet egyetemi tanárának tanulmánya érdekelte. Írása elején jelzi, hogy ő már az országgyűlésben 1929-ben Eckhart tanári kinevezésekor is aggodalmát fejezte ki, hogy Eckhart „aki nem jogász, hanem kizárólag történettudós, alkalmas lesz-e a magyar alkotmány és jogtörténet tanítására abból, az egyszerű okból, hogy aki a jog és az alkotmány fejlődésének történetét akarja kutatni és tanítani annak nemcsak történettudósnak, hanem jogásznak is kell lennie, mert a jog keletkezésének és fejlődésének ható okait csak az képes felkutatni és helyes szemszögből megítélni tudni, aki maga is a jognak hivatott szakszerű ismerője.”

„Elofvastam a tanulmányt és a könyv a szó teljes értelmében kiesett a kezemből. Mindenre el voltam készülve, de arra, amit találtam, még sem.” Ezután terjedelmes, több mint három hasábos cikkében a szerző azokat az idézetek ragadja ki, amelyeket később az év hátralévő részében közjogászok és jogtörténészek szakfolyóiratokban többször is tárgyalnak. Így az ezeréves alkotmányról, annak fejlődéséről, az Aranybulláról, angol–magyar közjogtörténeti hasonlóságról, a Szent Korona-tanról írtakból idéz. Jelzi, hogy egy újságcikk keretében nem kíván tudományos alapon „perbe szállni”. Reméli, hogy ezt a feladatot majd az arra hivatott közjogtudósok, az alkotmány- és jogtörténet művelői elvégzik. Ugyanakkor, mint magyar ember és magyar jogász fellép az ellen a törekvés ellen, „hogy minden, amit a mai napig századokon keresztül úgy a magyar ifjúságnak, mint általában a tudományos világban a magyar alkotmány- és jogfejlődésről tanított és hirdetett kiváló magyar elméknek egy egész díszes sorozata *csak történeti tudatlanság és a nemzeti önhietségből táplálkozó fantázia volt...* Tisztelettel hajlok meg a tudomány és minden tudományos meggyőződés előtt, mert magam számára is azt követem. Itt azonban többről van szó, mint Eckhart professzor úr tudományos meggyőződéséről... Itt arról van szó, hogy a magyar ifjúság lelkéből megint letörünk elég durva kézzel egy darab szép illúziót, a világ tudósai felé, pedig azt hirdetjük, hogy mindaz ami a magyar alkotmány fejlődésben az eddigi tanítások szerint

⁴³ Politikai Magyarország 1914–1929. II. kötet 174. o.

⁴⁴ KÁLNOKI. 1931. Budapesti Hírlap politikai napilap (megjelenik: 1881–1939), alapítója Rákosi Jenő. Degré Alajos is közölt itt írásokat. Magyar Nagylexikon, 4. kötet, Budapesti Hírlap, 702. o.

egyéni volt, és magyar... naiv, tudatlan lelkek tákolmánya, ami az új tudományos szemüvegen keresztül vizsgálva értéktelen nemzeti önhiúsággá zsugorodik.” A cikk végén többek közt felteszi a kérdést, amit az Országgyűlésben is fel fog tenni: „És hát a kultuszminiszter úr helyesen ismeri fel, a magyar alkotmány- és jogtörténet írásának ezt az új csapását?”

Kifejti, hogy tiltakozik az ellen, „hogy a magyar ifjúság ezen az „új úton” vezettség tovább, és a külföld a mi kultúráértékünk felől ilyen módon világosítsák fel. Én ezen az „új úton” a történelmi materializmus borzongató szelét érzem fűjdogálni, amelynek fuvallatától a magyar ifjúságot félttem...”

A március eleji cikk sejteti az április végi heves országgyűlési felszólalást és vitát. *Eckhart Ferenc* a *Nemzeti Újság* mellett március 10-én válaszol a *Budapesti Hírlapban* is *Kálnoki Bedő Sándornak* az övéhez hasonló terjedelmű írásban „Vita a magyar történetírás új útjairól. Illúzió-e az Aranybulla? – Eckhart Ferenc válasza és Kálnoki Bedő Sándor újabb nyilatkozata” téma cím alatt. Eckhart írásának címe: „Válasz a magyar alkotmánytörténet ügyében.”

Válaszában Eckhart kifejti, hogy most előidézett konfliktus alapvető oka, hogy a Trianon előtti nemzedék alkotmánytörténeti felfogásában sajátosan és más országokban nem tapasztalhatóan kétfelé vált. A jogi műveltségük szemlélete homlokegyenest szembe került a történeti felfogásúakkal. „A nemzeti műveltség e káros kettősségének megszüntetése volt tudomásom szerint a tudomány minden ágát figyelemmel kísérő kultuszminiszterünknek, de a budapesti egyetem jog- és államtudományi kara túlnyomó többségének célja is, akkor amidőn csekélységemet tartotta legalkalmasabbnak, habár *formális* kvalifikáció szempontjából nem tartozom jogász kategóriába.” Ezután megállapítja, hogy ezeréves történelmünket a nemzeti intelligencia vezető körei sem ismerik, a tárgyban írt könyveket nem olvassák. Kitér arra, hogy a Kálnoki Bedő Sándor által kritizált megállapításokat már korábban más magyar történetírók is megfogalmazták. Ezután korábbi állításainak alátámasztására Hajnik Imrét, Timon Ákost, Concha Győzöt, Ferdinandy Geyzát és másokat idéz. Majd megállapítja, hogy kritikusa „tudományos dolgokról szól, a legkisebb tudományos felkészültség nélkül.”

Bírálja, hogy nem olvasta el a Hóman Bálint által szerkesztett könyvet, mert az a szellemtörténetről szól és nem a történelmi materializmus jegyében íródott. Végezetül külföldi tudományos elismertségéről ír. Írását a következőkkel zárja: „Végül még egy szavam volna bírálómhoz, mint fejlett jogérzékű képviselőhöz. Én esküt tettem arra, hogy csak azt hirdetem tanszékemről, amit igazságnak tartok. Bírálóm is, mint egyetemi doktor, esküt tett a tudomány szolgálatára. Ne akarjon hát engem az egyetemen kívülálló tényezőkkel tudományos nézetem miatt megfenyíteni. A tudományos kritikákat, pedig várom, a felelettel nem maradok adós.” (Ehhez a megnyilatkozáshoz kísértetiesen hasonló felszólalást tesz majd 24 év múlva 1955-ben, amikor az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán védi magát Sarlós Márton támadásával szemben.)

Kálnoki Bedő Sándor nyilatkozatában elvárja, hogy Eckhart általános kijelentéseit, forrásokkal támassza alá, és sajnálattal veszi tudomásul: „A professzor úr tehát egy kissé elveszítette higgadságát, amikor alaptalanul leértékel, s azt veti a szememre, hogy el sem olvastam, amiről írok.” Továbbra is kitart véleménye mellett, hogy az alkotmánytörténet átértékelése romboló hatást fog kiváltani az egyetemi ifjúság körében és külföldi megítélésünkénél. Megállapítja, hogy akik ismerik a korábbi szerzők műveit, mint Hajnikét, Horváth Mihályét és Paulerét hasonlóan fognak gondolkodni, mint ő, mert nyomát sem találják azokat a következtetéseket, amelyeket Eckhart leszűr. Megállapítja, hogy Eckhart állításait eddiglen a tudományos kritika nem támasztotta alá, viszont éppen a szomszéd országok sovinizmusa fogja állításait felhasználni. A cikk végén felhívja a szerzőt a figyelmet, hogy amíg az idő és tudomány nem igazolja állításait, úgy, mint az általa bírált jogtörténeti

iskola tudósait, addig munkája sokkal inkább tekintélyrombolás, mint tudományosság.

Ezekkel a cikkekkel párhuzamosan *Balla Antal* történész közöl egy nagyobb terjedelmű ismertetést Hóman Bálint könyvéről a Pesti Hírlapban. („A magyar történetírás új utjai”. 1931. március 1.)⁴⁵

Balla Antal üdvözli a könyv megjelenését, de megállapítja, hogy „a mű szerkesztői azonban sajnálatos módon helyet adtak néhány olyan írónak is, akiknél mesterséggé süllyedt a történelemtudomány, akiknél a tudományos kutatás iparág, melyhez sem intuíció, sem alkotó fantázia nem kell; nem szükséges semmi más, mint bizonyos eljárások és módszerek tudása.” Elfogadja a szellemtörténet irányát, ugyanakkor kritizálja a kiinduló alapot a Dilthey – Troeltsch féle idealizmust. Szükségesnek tartja a józan pozitívizmust, mint ellensúlyt. A kötet egyes szerzőinek munkáját elismeri, többek ugyanakkor „kirínak a kötetből”. Így Dékány István, Mályusz Elemér és Eckhart Ferenc dolgozatai. Ezek közül is Eckhart Ferencet illeti legkeményebb kritikával.

„Eckhart Ferenc minden illúziókat lerontja. Egyik nemzeti büszkeségünk az volt, hogy jogban nagy, önálló és eredeti dolgokat alkottunk... Eckhart súlyos állításokat kockáztat meg, de nem bizonyít, de nem hivatkozik sehol sem az általa fölfedezett új jogforrásokra, amelyeket a szerinte tudatlan és elfogult kutatók, mint aminők Hajnik Imre és Timon Ákos voltak, nem használnak fel.” Majd ezután Eckhart egyes állításaira utalva állít ellenérveket. Majd végül: „Tiszteljük a tudomány szabadságát, de Eckhart tanár úrnak megdönthetetlen bizonyítékok tömegét kell előszednie, hogy állításairól meggyőzzön bennünket, mert feldolgozott munkákat, német és lengyel kézikönyveket jogtörténeti forrásul nem fogadunk el.” Továbbá: „Dolgozata, mint írásmű is gyenge. Egy mondatban kétszer-háromszor előfordul a rettenetes »ezen«, »azon«, a »tattatott«, »tettetett« – »ezen nemesség jogai, azon király által adományozva lettek«. Külföldön legkevesebb, amit tudóstól megkövetelnek, hogy írni is tudjon a nemzeti nyelven.” Ezután javasolja a kultuszminiszternek, hogy ahogy már Németországban is felvetették, esetleg meg kellene fontolni a jogtörténeti tanszék megszüntetését. Írása végén kiemeli, hogy a negatív példák nem semlegesítik a többi szerző „európai nivójú, kitűnő fejtegetéseinek értékét”.

Végezetül az országgyűlési felszólalást megelőzően az 1931 februárja és áprilisa között az 1931-es „Eckhart-vita” első szakaszát jellemző a napi sajtóban lezajlott véleménynyilvánítások közül *Polónyi Dezső* alkotmányjogász, jogtörténész a Pesti Naplóban,⁴⁶ március 31-én leközölt cikke a „Jog és történet” emelendő ki. Az írás, bár az egész kötet bemutatását ígéri, mégis elsősorban az Eckhart tanulmánnyal foglalkozik. A cikk első részében elméleti módszertani fejtegetésiben megállapítja: „A történetírásnak mintegy téglaszerűen formálódott tényeivel szemben a jog térbelileg egyáltalán nem, időbelileg alig körülhatárolható eszme, amit tisztára az emberi képzelet termel... A jogtudomány célja és rendeltetése a szüntelen eszmetermelés... A jog nem csupán általános érvényű erkölcsi parancsok megtestesítője, hanem egyúttal az egyes népek, államok, fennállásának, fennmaradásának törvénye... a jog legendáit nem szabad a tudomány bonckésével apró incidensekre darabolni, mert ezzel az egész élő organizmus elpusztul, ... Ezért még abban az esetben is, ha a közhitnek csupán a magva valódi, a hozzáfűzött legendát akkor sem lenne szabad megbolygatni, ha erre valónak felismert történeti adatok szolgáltatnának elegendő alapot. Ámde Eckhart tanulmánya nem önálló kutatásokban föltalált új adatokra, hanem csakis az ismert és feldolgozott tények másnemű megítélésére épül.” Polónyi Dezső, hasonlóan Balla Antalhoz, végig veszi Eckhart kiemelt állításait és azokkal szemben

⁴⁵ BALLA. 1931. A Pesti Hírlap politikai napilap 1878–1944 között jelenik meg. Mérsékelt konzervatív a kormány és ellenzéki pártoktól független, a Légrády Testvérek kiadásában. Magyar Nagylexikon, 14. kötet. Pesti Hírlap, címszó, 716. o.

⁴⁶ POLÓNYI. 1931. A Pesti Napló, megjelenik 1850–1939 között, 1930-tól liberális irányultságú politikai napilap. Magyar Nagylexikon, 14. kötet. Pesti Napló, címszó, 717. o.

ellenérveket sorol. Tanulmány a végén a szerző kérdéseket tesz fel, amelyekben az állításokat megalapozó történeti adatokat hiányolja. Tanulmányát ekként zárja: „Ha majd Eckhart Ferenc előtárja azokat az adatokat, amik valóságuk mellett elég meggyőzőek lesznek, ...akkor sajnálni fogjuk, hogy a valóság érintésével beszennyezte egyik legszebb nemzetfenntartó eszményünket. De ha adós marad a történeti tényekkel, akkor átengedjük őt a szakmabeli társainak, annak megítélése céljából, hogy mint történetíró megállja-e a helyét. A magyar jogászok előtt mindenképpen rosszul vizsgázott.”

(Eckhart Ferenc tudományos és közéleti tekintélyének Polónyi Dezső Pesti Naplóban megjelent írása sem ártott. A Pesti Napló, valamint a „Magyarország” és „Az Est” kiadójának, az Atheneum Irodalmi és Nyomda Rt. igazgatósága nevében Miklós László 1933. V. 31. keltezett levelében arról biztosítja Eckhart Ferencet, hogy legújabb munkáját is intenciói alapján ismerteti, valamint, hogy a kiadó továbbiakban is rendelkezésére áll.)⁴⁷

Az országgyűlés 495. és 496. ülésén költségvetést, ezen belül az igazságügyi tárca költségvetését tárgyaló vitában 1931. április 29-én és 30-án elhangzottak tartalmukban és hevességükben összesűrítve adják vissza, immár az országos politika szintjén a korábbi hónapok sajtó vitáját.

A sajtóban tett ígéretéhez hűen Kálnoki Bedő Sándor felszólalásában,⁴⁸ amit Zsitvay Tibor igazságügyi miniszternek (1929–1932)⁴⁹ címez először röviden a jelzálogtörvény végrehajtásával kapcsolatos anomáliákról szól, majd ezt követően hosszasan taglalja a jogi oktatás reformjának kérdésén belül Eckhart Ferenc írásával kiváltott vitát. „A jogi oktatást meg kell hagyni a mai jogi oktatás színvonalán, s illetve visszafejleszteni nem szabad. Már ezelőtt két évvel egyik költségvetési beszédem keretében rámutattam egy feltűnő jelenségre, arra, hogy Budapesten a jogtörténeti tanszékre kineveztek egy nemjogászt és már akkor is aggodalmamat fejeztem ki aziránt, hogy egy nemjogász ember a jogászfűjűságnak kellőképp tudja előadni az alkotmány és jogtörténetet, és kellőképp tudja-e erre a jogászokat tanítani. Aggodalmam sajnos, bevált, mert olyan vita vetődött fel a napokban a magyar közéletben a jogtörténet és általában a történetírás körül, amely nem kívánatos.” A képviselő kiemeli, hogy „egész alkotmányos jogtörténetünk bizonyos új irányban való átdolgozása mennyire nem kívánatos”, amelynek alátámasztására az „illető egyetemi tanár úr állásfoglalásából” illetve tanulmányából azt a részt idézi amelyben a jogtörténeti iskola álláspontját az ezeréves alkotmányról „nem a tudományos kritikát kiálló források adatainak, hanem a jogtörténeti iskola keblén feszítő sovinizmusnak lapjára írható.”

Továbbiakban azokat a részeket és megállapításokat idézi, amelyeket a Budapesti Hírlap márciusi számában is leírt. Ezután hangsúlyozza, hogy ez a tendencia, tudományos folyamat, ami lehet jóhiszemű is, mégis rombol. Rombolja a külföldi magyarság képet (erre példákat is hoz), illetve az ifjúság szellemét is. „Nagyon jól tudom – ismétlem – hogy a tudományba beleszólni nem szabad, de a tudomány is bizonyos megérzéssel kell, hogy legyen, és bizonyos történelmi hagyományokat, és relikviákat respektív kézzel kell, hogy kezeljen.” Felszólalása végén arra kéri az igazságügy minisztert, hogy csak akkor fordítson különös figyelmet a jogászképzésre, ha komolyan szóba kerül a jogi oktatás reformja.

A miniszter további interpellációkat meghallgatása után egy felszólalásban ad választ a képviselőknek.⁵⁰ Beszédében hosszan kitér Kálnoki Bedő Sándor által a jogi oktatás irányával kapcsolatban felvetettekre. Hangsúlyozza, hogy tiszteli és becsüli a tanszabadságot.

⁴⁷ MTA KRGY Ms 5616/97.

⁴⁸ Képviselőházi Napló 1927–1932. XXXV. 189–190. o.

⁴⁹ ZSITVAY. 1999. Zsitvay Tibor (1884–1969) Ogy. képviselő, a Nemzetgyűlés alelnöke, a képviselőház elnöke, igazságügyi miniszter; a magyar konzervatív elit kiemelkedő tagja, Bethlen István és Horthy Miklós bizalmasa. 1945-ben emigrál Svájcba. A 6000 oldalas életrajzi művéből 1999-ben Magyarországon megjelent egy 600 oldalas kivonat, amely azonban nem tartalmaz Eckhart-vitáról írt feljegyzéseket.

⁵⁰ Képviselőházi Napló. 1927–1932. XXXV. 205–206. o.

Ugyanakkor meggyőződése, hogy a tanszabadság az igazság és nem a tévedések hirdetésére való. Nem akar tudományos vitában ítéletet mondani, de „nem nézhetem nyugodtan és elismeréssel azt a működést, amely olyan szellemet visz a magyar jogtörténet tanításába, amely a magyar jogászok lelkülettől és az általános magyar jogászok gondolkodástól idegen”. Fájdalmasan érintette Timon Ákos munkásságának lebecsülése, sovínisztának titulálása. Ugyanakkor a magyar jogtörténet jelentőségének megfelelő kezelésében, illetve az eddigi irány fenntartásában magyar jogászok, vele együtt, az újító törekvésekkel szemben állnak. Hosszasan idéz Grosschmid Béninek a magyar alkotmányról és annak történetéről írt munkájából. Kihangsúlyozza a jogtörténeti iskola legfontosabb álláspontját a magyar jogfejlődés közjogi jellegéről. Meggyőződése, hogy a professzor úr (Eckhart nevét nem mondják ki a vitában) jót akar, de meggyőződése, hogy következtetéseiben téved. Javasolja, hogy ahogy ő is, olvassa el Tomcsányi Móric, valamint Molnár Kálmán a tárgyban megjelent tanulmányát. Nem akar dönteni a vitában, de óvatosságra int az új iránnyal szemben, reméli, hogy Eckhart revízió alá veszi nézeteit és javasolja, hogy amíg az idő nem igazolja nézeteit, addig ne terjessze a külföld előtt „egyéni ízű magyar jogtörténeti felfogást.”

A vita további folytatásában a következő napon Farkas Tibor képviselő⁵¹ igazságügyi miniszter előző napi felszólalását követően sürgős interpellációt intéz a vallás- és közoktatási miniszterhez, Klebelsberg Kúnóhoz „az egyetemi oktatás és a tudományos kutatás szabadságának védelme tárgyában. Hajlandó-e a kultuszminiszter úr nyilatkozni arról, hogy azonosítja-e magát azokkal a megállapításokkal és azzal a támadással, melyeket a kormány egyik tagja egy egyetemi tanár tudományos munkájával szemben a Ház nyílt ülésén előadott? Ha nem, hajlandó-e az egyetemi oktatás és a tudományos kutatás szabadságát fenyegető mindenféle támadás ellen megfelelő védelmet nyújtani?”⁵²

Felszólalásában a képviselő kihangsúlyozza, hogy a tudományos kutatás és a tanszabadság a terror negációja, akár legyen az akár jobboldali, vagy baloldali. Ezután kifejti, hogy Eckhart Ferenc (nevét most sem ejtik ki) tanulmánya igazán elismert „jó társaságban” jelent meg. Felhívta a figyelmet, hogy Timon Ákost Balogh Jenő is kritizálta (ekkor Ugron Gábor képviselő beleszól: hogy nem ebből a szempontból), de végtére is: „Eddig azt hiszem, hogy a tudományos ítéleteket és döntéseket nem az igazságügy miniszteri székéből hozzák.” Leszögezi, hogy az igazságtól nem kell félni és nem igazságokat igazság gyanánt egyetemi katedráról sem lehet hirdetni, de annak eldöntése, hogy az egyetemi tanár odavaló-e a kultuszminiszterhez tartozik. A felszólalást a jobboldal részéről állandó beleszólások jellemzik (Ugron Gábor, Zsitvay Tibor, Simon András), amiért is az ülés elnöke többször rendre int. Javasolja a kultuszminiszternek, hogy ha különböző irányzatokat tanítanak az egyetemen, lehetséges legyen, hogy a vizsgáztatásnál ne érvényesüljenek egyoldalú szempontok. Majd: „kétségtelenül nincs kizárva, hogyha egy egyetemi tanár valamit mond, ami talán nem is csak az ő egyedüli felfogása – de még ha egyedül volna is ezen a véleményen, akkor sincs kizárva –, akkor éppen ő téved, mert nagyon sokszor megtörtént a múltban, hogy a tudomány mártírokat követelt, mert a tudományt a közhangulatnak vagy az akkori kormányzatnak irányzata nem volt hajlandó elfogadni.” Végül megszólítja a kultuszminisztert, hogy foglaljon állást, hogy „az a tanirányzat, amit a szóban lévő egyetemi tanár, vagyis Eckhart Ferenc jogtörténettanár kifejt, tudományos szempontból megfelelő-e?”

A vitának ebben a szakaszában, amikor már Eckhart nevét is kimondták, a kérdés és a helyzet különösen érzékeny jellegét mutatja, a kultuszminiszter nyilvános állásfoglalásra késztetése. Klebelsberg Kunó válaszában leszögezi, hogy ebben a kérdésben, mint az oktatásért felelős főfelügyeleti jogot gyakorlót, az igazságügy miniszter nem kereste meg. Ő a maga részéről a tanszabadság mellett, áll aminek a korlátja csak az ami a Büntető

⁵¹ Ügyvéd, megtagadta az együttműködést 1918-ban a Károlyi kormánnyal, részt vesz az igazságügyi reform kidolgozásában, liberális egyéni képviselő. Politikai Magyarország. I. 111. o.

⁵² Képviselőházi Napló, 1927–1932. XXXV. 283–286. o.

Törvénykönyvbe ütközik, kifejti, hogy: „Ha valaki egy tudományos tant tanít és vall s azt meglehetősen emfázissal és határozottsággal hozza kifejezésre, akkor el kell szenvednie azt is, hogy mások másféle szempontból nézik a témát, és ezt kifejezésre hozzák”, ugyanakkor: „Én az illető professzor urat tanításában korlátozni nem fogom, férfi, tudja mit csinál. Látni fogja a helyzetet, és vagy igaza van, vagy nincsen, majd a tudományos viták fogják eldönteni. Azt hiszem, ez a jogász elv, amely megfelel a magyar felfogásnak, amely mindig a tanítási szabadságot hangoztatta.”

Az ülészekon az igazságügy miniszter is szót kért. Kifejti, hogy a tanszabadság a kipróbált igazságok szabad hirdetését és nem felelőtlenséget jelent. Továbbá nem kíván tudományos kérdésben döntő kijelentést tenni, de „aki új utakat keres a magyar jogtörténet tanításában és ugyanakkor a magyar közjogról vallott közfelfogással szembe kerül, várja meg azt az időt, amikor a magyar közvélemény hajlandó elfogadni az ő érveinek súlyát, amikor meg tudja győzni a magyar közvéleményt arról, hogy tanítása megfelel a magyar jogász közvéleménynek.” Felszólalását az egész magyar jogász közvélemény nevében teszi, amellyel Eckhart szembe találja magát, sőt sérti „a nemzeti érzés legbensőbb részét, amely olyan szentély, ahol nem szabad kopogtatnia annak, aki nem rendelkezik még azzal a judíciummal, amelyre szükség van... vétőt kiáltok, mert a magyar közjog és a magyar jogtörténet szentség nekünk és a szentélybe az lépjen, aki megoldotta a saruját.”

Zsitvay Tibor felszólalására Farkas Tibor jelezte, hogy a miniszter téved, hogy az összes jogász nevében szólalt fel, mert ő a miniszterrel ellentétes állásponton van. „Nemzeti ideálok? Én mindenesetre jobb szerettem volna, hogyha az a nemzeti ideál, amelyet a Szent Korona elve alatt vallanak, nem szenvedett volna súlyos csorbát egyesek részéről, ... amikor a Szent Koronával szemben nagyon sokan olyanok követnek el vétet, akik ma a Szent Korona nevében...” A választ a jobb és baloldali bekiabálások (a budaörsi csatáról, a választási visszaélésekről stb.) és zaj miatt nem tudja teljesen elmondani, de mivel a kultuszminiszter kérdésére nézete szerint nem adott egyértelmű választ, azt nem fogadta el. A szavazáskor a Ház többsége viszont elfogadta.

A parlamenti vita és a napi sajtó publicisztikája jelzi, azt a törésvonalat, amely egyrészt a kormánypárti oldalon, a kormányzat által vallott politikai irányvonallal azonosulók és azzal kritikus álláspontot vallók között, illetve a kormánypárt és az ellenzék között kialakult. Az Eckhart-tanulmány több mint vita a szellemtörténeti módszerről, a jogtörténeti kutatás irányáról. Vita az akkori államrend történeti legitimitációjáról, a modern politikai kihívások, és a tradicionális állampolitikai elvek között.

Az egységspárti kormányzati többség irányvonalával nemcsak a liberális, kiscgazda ellenzék vitázott, hanem kormányzattól jobbra állók is. *Milotay István*⁵³ a „Magyarság” 1931. április 30-i vezércikkében „Új Jásziizmus” címmel a parlamenti vita után ismerteti Kálnoki Bedő Sándor felszólalását és Zsitvay Tibor válaszát. Kiemeli, hogy a vita tárgya, hogy a „magyar jogfejlődésen és államfelfogáson mindig a közjogi szellem vonul végig”, amely a magyarság államalkotói és jogász kiválóságának bizonyítéka, és amelyet Eckhart, Timont is kritizálva lekicsinyel, megkérdőjelez. Hivatkozik a hónapban már megjelent Tomcsányi Móric és Molnár Kálmán tanulmányra, amelyek „a jogtörténeti szaktudomány adataival világítottak rá Eckhart tévedéseire” Eckhartot fölényesnek és elfogultnak nevezi. „Miért kell célzatosan és mindenáron az olyan »igazságok« felkutatásán izzadni, amelyek – ha felderítettnek – bunkót szolgáltatnának a nemzeti önérzet fejbeverésére? Vajon ezekre az »igazságokra« van éppen most szükség ennek az élethalálharcot vívó nemzetnek?” Ezután kifejti, hogy ez a jelenség nem új, már a háború előtt is tanúja lehettünk „A »tudományos«

⁵³ MILOTAY. 1931. Milotay István (1883–1963), jogász, országgyűlési képviselő, a jobboldali ellenzék egyik vezére, 1920 és 1934 között a Magyarság politikai napilap főszerkesztője, két világháború között a „zsidó kérdés” egyik napirenden tartója. A világháború végén Brazíliába, majd Svájcba emigrál. Politikai Magyarország I. kötet 292–293. o., II. kötet. 104. o.

kritika szabadságának címén beteges perverzítással vetették magukat a nemzeti érzés és magabecsülés lerontására.” Ezeknek a célja nem a javítás, a tökéletesítés volt, hanem „az öngyalázkodás és önbecsmérlés méregével igyekeztek a magyarságot önérzetétől, önbecsülésétől, nemzeti büszkeségétől megfosztani.” Ezt nevezi a cikk írója jászizmusnak, a tudomány jelszava alatt folytatott harcnak „a legsötétebb Ázsiainak mondott magyar múlt és jelen ellen.” Ennek a lelki mérgezésnek tudja be, „hogy a háború végének sorsdöntő pillanatában összeroppantunk és odatartottuk engedelmesen hátunkat a leghitványabb ellenségnek is.”

Az igazságügy miniszternek a kérdésben 1931. április 29-i megnyilatkozása a képviselőházban kiváltotta a PPTÉ Jog- és Államtudományi Karán oktatók felháborodását, akik kérésére már május elsejére rendkívüli kari tanácsi ülést hívtak össze, ahol a tanács tagjai a következőket fogalmazták meg a miniszternek írott levélben:⁵⁴

„az igazságügy miniszter a Karunkat is érdeklő egyébként merőben tudományos téren mozgó jogtörténeti vonatkozású irodalmi vitába – a ennek a vitának a lezárása előtt – mint a legfőbb igazságügyi igazgatás vezetője aggodalmat keltően beavatkozott. Jogi és államtudományi Karunk hivatásához képest a tudományok és a tudományos kutatás teljes és korlátlan szabadságának védelmezője minden olyan törekvéssel szemben, amely a tudományt nem öncélnak és a tudomány nem kizárólag önmagáért valónak tekinti... Ebben a nemes elhivatottságban a legfőbb védelmezőjét és támogatóját mint eddig és ezután is a mindenkori királyi kormányban kell, hogy keresse, mely a maga kultúrpolitikájának fundamentumának – az egyetemi oktatás terein – összes elődeivel, valamint a nagy nyugati államokkal egyezően is a oktatás és tanulás szabadságának elvét állította oda.

Nem ok nélkül kelthetett tehát aggodalmat, ha olyan területen, ahol a megtámadottnak védekezni nem lehet, ahol szószólója nincs, ahová tudományos problémák feletti ítéletkezés nem tartozhatik, ahol a királyi kormány képviselőjének nyilatkozata a magán ember magánvéleményétől el nem választható... oly kijelentések történnek, melyek... a tudományosság porondján, mint egyéni kijelentések és felfogások mérlegelhetők és mérlegelendők volnának ugyan, de a parlamentben és miniszter ajkáról a tudományos függetlenséget érinthetik és a függetlenség befolyásolásának jellegét ölthetik magukra.

Dr. Eckhart Ferenc nyilvános rendes tanár urat, akit az említett jelenségek közvetlenül és személyében is érintenek, a kartársi sorsközösség alapján és anélkül, hogy a tudományos vitában, melynek további fejleményeitől értékes eredményeket és az ellentétes nézetek eredőjét várja – állást foglalna: osztatlan ragaszkodással biztosítja és tudományos kutatásainak korlátlan szabadságát és zavartalanságát teljes erkölcsi súlyával támogatja.”

Ugyanakkor nemcsak egyetemi kollégái foglaltak állást mellette, hanem Eckhart Ferenc visszaemlékezései szerint hallgatói is a Budapesti Hírlap március 15-i számában egy több száz aláírással megjelentetett nyilatkozatban⁵⁵. Későbbiekben megemlékezik az ellene indított támadások közül többek között Bajcsy-Zsilinszky Endre által írt három cikkről, Urmánczy Nándor, a Revíziós Liga egyik vezetőjének támadásáról, továbbá Ugron Gábor országgyűlési képviselőnek, az 1931. április 27-én a székesfehérvári legitimista ülésen tett megnyilatkozásáról is, amelyben tanári munkájának megszüntetését követelte. Hivatkozik Pekár Gyula a revizionista mozgalom egyik vezetőjének a Budapesti Hírlap 1931. május 17-i számában megjelent cikkéről, aki „elmondja... , hogy a külföldi követségek ismételten fordultak hozzá, mint külügyi államtitkárhoz, hogy szerezze meg nekik Eckhart professzor cikkét lehetőleg fordításban, mert ez kell nekik, ez a »tárgyilagos igazság, nem mesék, ködös rajongások, hanem pozitív, józan igazság«. Pekár azután, azt a kérést intézi hozzám, hogy addig is, amíg a vita tart, ne ártsak a »kétely elhintésével« annak a másik igazságnak, a

⁵⁴ MTA KRGY Ms 5614/107. 1931. V. 1.

⁵⁵ EL ÁJK KTJkv. 855-11/6-1955. d. sz. 13. o.

magyar igazságnak, t. i. a revízió ügyének.”⁵⁶

Felhívja a figyelmet, „hogy a támadások megjelenésével kapcsolatban csehszlovák, horvát, román lapok ismertették az én cikkemet és dicsérőleg emlékeztek meg róla.”⁵⁷

Így például a Slovensky Dennik (1931. III. 4.), a Narodny Dennik (1931. III. 11.), és a Nové Lecky (XV. Évf. 5–6. sz.).⁵⁸

Károlyi Árpád, akivel levelezésük alapján szoros „atyi” jellegű baráti viszony kötötte össze, és aki Eckharttal tudományos észrevételeit saját, mások így Eckhart Ferenc munkáival kapcsolatban folyamatosan megosztott, és akinek a munkáira, eredményeire Eckhart is alapozott,⁵⁹ bátorítja őt, hogy a támadások ellenére is az új út keresésére, és az új szempontok, eredmények közlésére. Ugyanakkor felhívja a figyelmét a magyar Szent Korona-tan egységére, a kezdetekre visszanyúló egyes közjogi hagyományainkra is.⁶⁰

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ MTA KRGY Ms 5617/21.

⁵⁹ MEZEY. 2000. 426. Károlyi Árpád (1853–1940), történész, levéltáros, államtitkár, a bécsi udvari és állami levéltár igazgatójaként felettese volt Eckhart Ferencnek, és az ő javaslatára nevezi ki Eckhartot Klebelsberg Kunó a Bécsi Magyar Történeti Intézet igazgatójának 1928-ban. MEZEY. 2000. 409. o.

⁶⁰ MTA KRGY Ms 5616/49. 1931. V. 8.

4. A szellemtörténeti módszer vitája

A szinte az egész politikai jobboldali, baloldali, kormánypárti és ellenzéki spektrumot megmozgató „első Eckhart-vita” egyik szűkebb területe volt a szellemtörténetről, mint követendő új, vagy régi módszerről, sőt magának a szellemtörténet értelmezéséről folyó tudományos és publicisztikai vita.

A történetíró célja: „az elmúlt emberi életjelenségek, emlékezetre méltó események, régi történések megörökítése. Ezen az állandó és változatlan célon túl azonban a történetírók célkitűzése s vele a történelem tartalma és módszere is koronként változik.”, írja *Hóman Bálint* „A történelem útja” c. tanulmányában, a „A magyar történetírás új útjai.” kötet indító tanulmányában.⁶¹

Hóman szerint az objektív, oknyomozó, a forráskritikai módszert alkalmazó, kritikai szellemmel dolgozó történetírót, azonban koronként különböző, konkrét filozófiai irányzathoz köthető szemlélet téríti el. A 19. és a 20. században két megközelítési mód akadályozza a valóság legteljesebb megragadását. Az egyik az eszmények és irányok történeti igazolását célul kitűző utilitarista „haszonelvű” (fejlődéselvű) liberális történetírás, amely a francia felvilágosodás által értelmezett haladás és szabadság és a materiális közboldogság, történeti megjelenését keresi az emberi történelem több évezredes síkjában. Az utilitarista álláspont az, „aminek értelmében tudományos vizsgálatra csak oly jelenségek és események méltók, amelyek kihatnak a jelenre és jövőre, amelyekből hasznosítható elvek és törvények olvashatók ki, s melyek valóban jótékonyan, hasznosan befolyásolták a múltban a fejlődést.”⁶² A másik megközelítés, pozitivista szellem, amely a különböző súlyú tények óceánjába leragadva, empirikus dedukcióval, a filozófiai elem látszólagos kiküszöbölésével, nem tudja megragadni a tényeket előidéző és magyarázó összefüggéseket. Az előző következménye a politikai történetírás, ezen belül a pártizű nacionalista felületes propaganda, a másíknak a történelmi materializmus sematizmusa.

Az események objektívebb történeti bemutatásának a Szent Ágostonig visszamenő hagyománnyal rendelkező, a szellemi élet történéseit vizsgáló, szellemtörténeti elemet hangsúlyozó irányzat a legalkalmasabb történetírói módszer. A szellemtörténeti módszer nem nélkülözheti a forráskritikai kutatáson alapuló adatgyűjtést és rendszerezést és az ezeken alapuló résztudományok, segédtudományok eredményeit. „Az új szellemtörténeti irány, szakítva a pozitív iskola merőben materiális szemléletével, metafizikaellenes álláspontjával és hasznossági elvével, az emberi történetben az emberi léleknek, illetőleg e lélek megnyilvánulásainak történetét vizsgálja s az emberi szellemben, az egyének, közösségek, és korok lelkiségében látja a primer, sőt egyedül jelentős történetalkotó tényezőt. Ehhez képest minden történeti jelenség és folyamat vizsgálatánál – legyen az akár politikai, akár társadalmi, akár gazdasági, akár kulturális természetű – elsősorban a szellemi mozgató erőket kutatja, s az eszmei lényeg megragadása után ennek szintetikus reliefjében helyezi el a vizsgált jelenség és folyamat analitikus úton megismert jellemző vonásait.”⁶³ Ebben különbözik a szellemtörténet a pozitivista 19. századi művelődéstörténettől is. „Az indukció mellett tehát nagy szerep jut módszerében az alapvető és átfogó tények ismeretén alapuló, de mégis egyéni és szubjektív természetű intuíciónak, azaz, a pozitív irány által háttérbe szorított történetírói interpretációnak és kombinációnak, mert a szellemisség csak beleélés és átérzés által fogható meg; az empirikus indukció eszközeivel legfeljebb megközelíthető.”⁶⁴ Továbbá: „Tárgyi tekintetben nagy hordereje van az analitikus forráselemzést kiegészítő – az

⁶¹ HÓMAN. 1931. SZ. 7–52. o., HÓMAN. 1931. 374–405. o.

⁶² HÓMAN. 1931. 383. o.

⁶³ Uo. 388. o.

⁶⁴ Uo.

esetlegesen megmaradt kútfők előadásának hézagossága miatt a fejlődés képében mutatkozó hiányokat pótló – szellemtörténeti interpretáció, az egyének és korok lelkiségének ismeretén alapuló értékelések alkalmazásának. Ez teszi lehetővé a historikusoknak az elmúlt korok szellemébe való beleélést, a szubjektív és intuitív meglátásban rejlő hibaforrás szinte teljes kiküszöbölését.”⁶⁵ Megállapítja továbbá, hogy egy adott korszak szellemi hatása alól, éppen úgy, mint saját szubjektumától semelyik korban sem független a történetíró, és legkevésbé független attól a nemzettől, amiből származik. Ezért a „történelem elsősorban mégiscsak *nemzeti tudomány*.”⁶⁶ Hóman Bálint tanulmányában azok nevét is felsorolja, akik nézete szerint a szellemtörténeti módszer első követői voltak Magyarországon. Így Szekfű Gyula, Erdélyi László, Domanovszky Sándor, Karácsonyi János, valamint az új módszer és szellem elterjedését tűzte ki céljának az 1921-ben alapított Minerva-társaság is.

A tanulmányban elemezve a magyar történetírás történetét megállapítja, hogy a felvilágosodás szabadságeszménye ötvöződve a Habsburg hatalommal szembeni függetlenség vágygal adja a 19. századi „nemzeti” és népszerű történelem szemléletet és megközelítést. Ez a nézet a „pártpolitikai szempontokon felülemelkedő vagy politikailag másfelé orientálódó történettudósokat is magával ragadta.”⁶⁷ Hóman Bálint e hibába esők közül külön kiemeli Timon Ákost. „Jellemző e tekintetben, hogy a konzervatív, sőt »klerikális« hírű Timon Ákos liberális szemléletű közjogtörténete, szemben Hajnik Imre és követői genetikus jogtörténeti szemléletével.”⁶⁸ A szerző értelmezésében a genetikusnak a pozitivista eszközöket felhasználó, de Hajnik esetében, ugyanakkor a sajátos nemzeti irányt igazoló módszert tekinti.

Ekként nem csupán Eckhart Ferenc kritikus tanulmányának célpontja Timon és a többi jogtörténeti iskolához tartozónak alkotmánytörténeti szemlélete, hanem Hóman kiemelésével mintegy felhatalmazza Eckhartot is és igazolja az általa kifejtett kritikát is.

Hóman Bálint által körvonalazott szellemtörténeti „program tanulmány” megjelenését, mint írtam, az „Eckhart – vita” részeként a napi lapokban is sokszor inkább elsődlegesen a „szellemtörténeti” módszerrel foglalkozó írások megjelenése követte.

Kállay Miklós irodalomtörténész a *Nemzeti Újságban* (1931. február 6.) üdvözli a kötetet amely felölelve a történetírás valamennyi ágának és ezek segédtudományainak legújabb fejlődését „még pedig nemcsak szigorúan a magyar történetírás szempontjából, hanem bekapcsolva a hazai történettudományt, ennek a hatalmas tudományágnak egyetemese fejlődésébe.”⁶⁹ (A *Nemzeti Újság* április 5-i számában „Hóman Bálint” címmel *Lukcsics Pál* által ismertetett a kultúrpolitikus, tudóst méltató több hasábos cikkében kiemeli „A magyar történetírás új utjai” kötet módszertani jelentőségét. Megállapítja, hogy „Hómanék törekvése nem egyedül álló, nem elszigetelt magyar tudományos célok. Külföldön ugyanezen szellemi törekvések Dilthey és Troeltsch. Többé-kevésbé a szellemtörténeti irányzat a francia

⁶⁵ Uo. 401. o. „Repülőgépre szorulunk, mert a naturalisztikus történetírás gépkocsiján csak a földön járó materiális jelenségeknek tudunk nyomába érni; a mögöttük rejtőzködő irányító eszméhez, az ember és a kor lelkéhez férköznünk csupán szárnyakon lehet. Az út némely szakaszain azonban továbbra sem nélkülözhetjük a gépkocsit, sőt a forráskutatás, adatgyűjtés rögzös mezőin még a régi idők szekerére is szükségünk lehet, mert a szellemtörténeti irány semmiképpen sem jelentheti a történeti élet materiális jelenségeinek, a gazdasági, társadalmi, politikai jelenségeknek és folyamatoknak, vagy azok bizonyos kategóriáinak figyelmen kívül hagyását, s a történeti ismeret alapjául szolgáló forrásadatokat negligálását.” Uo. 400. o.

⁶⁶ Uo. 402. o.

⁶⁷ Uo. 395. o.

⁶⁸ Uo. 395. o.

⁶⁹ „A szellemtörténet tulajdonképpen művelődéstörténeti elemekkel szövi át a politikai történelmet, bár nincsen tekintet nélkül a gazdasági tényezőkre sem. Új módszert jelent tehát a történelmi tények vizsgálatában. A természettudományos vizsgálat mellett élénken helyet ad az eddig teljesen elhanyagolt filozófiának is. A szellemtörténeti felfogás tulajdonképpen nagy szintézisére való törekvés, amely az események egyéni és tömegmozgalmak mögött rejtőző eszmék és eszmeáramlatok felderítésével és vizsgálatával törekszik divergens történelmi jelenségek összefoglalására.” KÁLLAY. 1931.

irodalomban már régebben megtalálható, nem annyira kimondott és precíz célokkal, mint a jelen mozgalom.” Ír arról, hogy a régi irányzatok minden meg fognak tenni, hogy az újat elgáncsolják. Ezzel összefüggésben: „Sokan lesznek olyanok, akik Eckhart Ferencnek a magyar jogtörténet ártértékelő megállapításait nem fogadják el, mert nem akarják megérteni.” A cikk végén kívánja, hogy Hóman Bálint, akinek az eszközök is rendelkezésre állnak és realista kultúrpolitikus, a szellemtörténeti irány érvényesítésével tudja a magyar nemzeti művelődést magasabb színvonalra emelni.

Kritikusabb hangnemet üt meg *Balla Antal* történész a Pesti Hírlapban (1931. március 1.).⁷⁰ Megállapítja, hogy az új magyar történetírás erősen érezhető a Dilthey – Troeltsch-féle szellemtörténet hatása. Ez az irány azonban, tévedések, és botlások csíráit rejt magában. Elrettentő példaként hozza *Erich Rothhacker* könyvét (*Logik und Systematik der Geisteswissenschaft*), ahol a „német új idealizmus kódében könnyen eltéved a józanész, és körmönfont definíciókon megbicsaklik az értelem. Ez az irány, ha valami józan új pozitívizmus nem ellensúlyozza, az úgynevezett szellemtudományokat rövidesen csődbe juttatja.” Hangsúlyozza, hogy Hóman Bálint a történetírás és a történelem ártértékelését kívánja, megadva annak egyes szempontjait. Hóman kötetben ezek alapján írt tanulmányokat sorra véve Dékány István, Mályusz Elemér és Eckhart Ferenc tanulmányát a szemlélet elhibázott példaként mutatja be. „Dékány mindent analizál, darabol, szétszed, a jelenségek összes kimutatható árnyalatait meghatározza, de a jelenségeket, miután a végső elemekig szétbontotta őket, nem tudja többé összeilleszteni, nem választja el a lényegest a lényegtelenről, nincs szempontja, s legtöbb munkája összekuszált, zűrzavaros definíció halmaz, műszó.” Mályusz Elemér tanulmányával kapcsolatban: „szorgalma és több kötetnyi okmánytár összeállításában tanúsított szívós buzgalma legmelegebb elismerésünket érdemli. Adatgyűjtőkre szükség van azért, hogy a tehetséggel megáldott történetíróknak legyen majd mit feldolgozniuk. De miért fesseget nagy problémákat? Meghatározásából, bármennyire is törtük a fejünket, nem tudjuk meg, mi a népiség.”

Legerősebb kritikával mégis Eckhart Ferencet támadja. Eckhart lerontja az eddigi minden illúziókat, így egyik nemzeti büszkeségünket, vagyis hogy a jogban „nagy, önálló és eredeti dolgokat alkottunk”, aki „megkockáztatván merész állításokat, nem idéz sehol semmi olyan forrásokat, amelyeknek tekintélye előtt meghajlunk.” Az általa hozott forrásokat, „feldolgozott munkákat, német és lengyel kézikönyveket jogtörténeti forrásul nem fogadhatunk el.” Ezek helyett megdönthetetlen bizonyítékok tömegét kell előszednie.

A részletesebben elemzett tanulmányokat a szellemtörténet történelmi ártértékelést kívánó, viszont azt megalapozatlanul és eszközeiben kifogásolható példaként emelte ki.

Polónyi Dezső, a jogtörténeti iskolához is tartozó közjogász a Pesti Naplóban megjelent tanulmánya,⁷¹ Hóman Bálint által hangsúlyozott egyes szellemtörténeti kritériumokból kiindulva támadja Eckhart Ferenc tanulmányát. Cikke kizárólag e tanulmány kritikája. „A Hóman Bálint szerkesztésében nemrégben megjelent történeti munka egyik tanulmánya jellemző példáját szolgáltatja, hogy milyen tévedésbe eshet, aki nem vigyáz a helyes fogalomkülönböztetésre és elfelejti, hogy a jog és történet óceánnal elválasztott két különálló világ, amelyek mindegyikében más a cél, más a rendeltetés, mások az eszközök, a szabályok, az eszmék és azok megnyilvánulási módjai”. Polónyi szerint a történetírás annál komolyabb,

⁷⁰ BALLA. 1931. *E. Troeltsch* tézise alapján a vallás, mint erő csak akkor aktivizálódik, ha átfogja és meghatározza a kultúra életét. A modern kultúra azonban a reformáció óta századokon keresztül háborút jelentett a kultúra egyházi formája ellen, és ennek transzcendens eszményeit immanens és közvetlenül hatékony autonóm eszményekkel törekszik helyettesíteni. Végső soron a végletekig fokozott individualizmussal, egoizmussal, amely egy „újrabszolgaság” felé visz, elnyomva, kiszorítva a vallási meggyőződéseket (*Die Bedeutung des protestantismus für die Eustehung der modernen Welt*, 1911). MOLNÁR. 2006. 143–168. o. A német történelemszemlélet irányzatairól lásd továbbá: *Iggers, Georg G.*: A német historizmus.

⁷¹ Polónyi Dezső: *Jog és történet*. POLÓNYI. 1931.

minél inkább képes kiküszöbölni belőle, ami az utókor képzeletének szülötte. Ugyanakkor Eckhart nem ezt teszi, hanem átértékeléséből következő ítéletei, inkább „költői tevékenység eredménye” mint adatokkal alátámasztott tudományos megállapítás.

A kötet politikai napilapokban történet módszertani ismertetését többnyire időrendben is a havi megjelenésű folyóiratok ismertetése követi.

*Domanovszky Sándor a Századok folyóiratban*⁷² „A magyar történetírás útjai” c. tanulmányában megállapítja, hogy a szellemtörténeti irányt Hóman Bálint nyitó, és Szekfű Gyula záró tanulmányán kívül, melyek kerettanulmányait adják a többi résztudomány feldolgozóinak speciális célkitűzéseinek, a szerzők kevésbé hangoztatják. Gerevich Tibor művészettörténeti tanulmányán keresztül hangsúlyozza, hogy korábban is voltak, akik szellemtörténésként alkottak, bár magukat annak nem nevezték, továbbá ez az új mozgalom is elsekélyesedhet, és dilettánsoknak nyithat tág teret. A dilettantizmus akkor juthat érvényre, ha a történeti élet materiális jelenségeit, gazdasági, társadalmi, politikai folyamatait, vagy ezek bizonyos kategóriáit figyelmen kívül hagyják. Erre Hóman, és Szekfű is felhívja a figyelmet. „Pedig ez az irányítás az annyira kárhóztatott pozitívizmus és adatközlő részletkutatás korából való.” – írja Domanovszky Sándor. Hangsúlyozza, hogy a szellemtörténeti szintetizáló, végső konklúziókat megvonó összefoglaló munkákban lehet csak érvényesíteni. „Már jóval Dilthey és Troeltsch előtt a résztudományok haladása rávezette a szélesebb látókörű tudósokat hasonló követelmények fölállítására, vagy művük széles műveltségtörténeti megalapozására. Ha célkitűzésük nem is járt még beható elméleti megvitatás útjain, ha nem is volt oly tisztán körvonalazva, ezek a törekvések mégsem állíthatók ellentétbe a szellemtörténeti irányzattal.”⁷³ Megjegyzi, hogy az irány érvényesülésébe belejátszik az író egyénisége: „tehetsége (ítélő- és formáló képessége), világnézete, temperamentuma és kutatási módja, valamint a feldolgozott tárgy és a feldolgozás alapjául szolgáló anyag is.”⁷⁴

Véleménye szerint a különböző irányok, az idealizmus, a materializmus, az individuális és kollektív felfogás állandóan párhuzamosan futnak egymással. Ezt igazolóan elemzi Dékány István gazdaság- és társadalomtörténetről szóló tanulmányát, amelyben a szerző elemzi, hogy a gazdasági tényező is komplett, nemcsak materiális, és elemzések súlypontja időről időre változik (koronkénti alárendelődés). Egy bizonyos momentum előtérbe tolulása miatt nem lehet egy más momentum szempontjából pálcát törni. Ezért a könyv miatt kialakult vita oka, hogy a kötet vezető tanulmányai túlságosan kielezlik álláspontjukat a pozitívizmus iskolája, adatközlő előkészítő munka, és a liberális történetiszemlélet ellenébe. Felhívja a figyelmet, hogy semelyik irányzat sem mentes a saját kortudat és politikai viszonyok múltba történő visszavetítésének hibaforrásától. „A hibaforrás kiküszöbölése tehát nem iskola kérdése és a szellemtörténeti módszer sem nyújt e tekintetben több garanciát, mint más iskolák.”⁷⁵

Eckhart Ferenc tanulmányát elemezve leszögezi, hogy szellemtörténeti módszert követ, amikor nem új elméletet állít fel, hanem rámutat az új módszer követelményeire, amelyek viszont nem újak, így a dogmákat meghaladó fejlődés igényére. „Hogy eközben egyes példák beállítása kevésbé szerencsés módon történt, inkább temperamentum kérdése. A cikk körül támadt kavargás bizonyára elmaradt volna, ha a Timon-iskolával szemben a szerző nem alkalmaz olyan éles kifejezéseket.”⁷⁶

A szellemtörténeti módszer félreérthetőségéről, illetve a pozitívista módszerrel történő mesterséges szembeállítás finom kritikáján túllépve ír a Budapesti Szemle hivatkozva

⁷² DOMANOVSZKY. 1931. 273–279. o.

⁷³ Uo. 275. o.

⁷⁴ Uo. 275–276. o.

⁷⁵ Uo. 279. o.

⁷⁶ Uo. 277. o.

Domanovszky Sándor kritikájára is.⁷⁷ A szerző *Nagy Miklós* megállapítja (A szellemtörténeti módszer), hogy a történetíró, mivel ember nem mentes a tévedéstől. „Amint a száraz krónikásnál, hogy mit ír meg, mit hallgat el, esetleg mit színez ki, éppúgy napjaink szellemtörténésznél is, hogy az események súlyát miként mérlegeli, hogy emberekről, korokról, népekről milyen véleményt mond, minő következtetéseket von le, azt tulajdonképpen bizonyos nemzethez tartozás, ennek kebelében is a születés, családi hagyományok, egyéni hajlamok, neveltetés, ízlés, tudás, politikai pártállás döntik el, vagy legalább is befolyásolják.”⁷⁸ Mindezek alapján, a drámai politikai történések után nem lehet csodálkozni, hogy a történetírók „egy tehetségben és felkészültségben egyaránt kiváló csoportja érkezettnek látta az időt arra, hogy »új utak«-ra lépve, a németektől átvett, de már *Fustel de Coulange*-nál⁷⁹ feltalálható »szellemtörténeti« módszer alkalmazásával az egész magyar történelem »újraértékelés«-ére vállalkozzék”. A szerző Domanovszky Sándorhoz hasonlóan kétségbe vonja, hogy egyes szempontok, mint például az ember értelmi, lelki tevékenységének kiemelésével, az anyagi, természeti, földrajzi szempontok mellőzésével lehet-e köztörténetet írni.

Véleménye szerint, vannak olyan korszakos események is, amelyek mögött nincsenek szellemi áramlatok, például a történelmet befolyásoló elemi csapások. Ugyanakkor – ellentétben Domanovszkyval – azt írja, hogy bár a szellemtörténet „nem csekély túlzásba esik”, amikor a korszellemből, az egyén és a tömegek lelkiségéből kíván mindent levezetni, túlzása nem akkora méretű, mint a történelemmel merőben természettudományos alapon foglalkozó pozitivisták történetírás. Összegzésként, két gyöngéjét állapítja meg a szellemtörténeti módszernek: amikor az emberi szellem közös nevezőre kívánja hozni az összes történelemalkotó tényezőt és a szellemi tényezőt visszavezethetjük a materiális körülményekre, akkor „voltaképpen csak a materialista, természettudományos módszernek van létjogosultsága a történetírásban.”⁸⁰

A másik ellenvetés, hogy miután a korszellemből kívánja levezetni a fejlődést, felülről lefelé haladva az átértékelő munkában és az eredmény attól függ, hogy milyen „szemüvegen” keresztül nézi a múltat. Domanovszky Sándorra utalva írja: „Hiába tehát a legtetszetősebb átértékelés, a legszebb összefoglalás, ha nem nyugszik az elgondolással s egyúttal az adatokkal, a részletekkel összhangzó alapon.”⁸¹ Történetileg megalapozatlannak tartja a szellemtörténetnek a liberalizmussal, a szabadsággal szemben elfoglalt álláspontját is. Megállapítja, hogy liberalizmus kóros kinövése, a pusztító radikalizmus olyan korszellemet idézett elő, amely nem kedvez a szabadságnak, a liberalizmusnak. A szellemtörténeti módszer érdemének tekinti, hogy nyomatékosan fejezi ki a történeti fejlődés egyetemességét, kiemeli az emberi szellem konstruáló képességét és felkeltette ismét az érdeklődést a történeti tudományok iránt.

Végezetül megállapítja, hogy ahogy a pozitívizmus (az ő értelmezésében: faj- vagy környezet elmélet, avagy materializmus) sem, úgy a szellemtörténeti módszer se ad mindenre kielégítő magyarázatot. A konklúzió: térjünk vissza az eseménytörténeti alaphoz.

A történetírás terén a pozitivisták-empirikus felfogás teljes elutasításával támogatja meg, történetirodalmi mesterműnek nevezve Hóman Bálint könyvét *Csóka Lajos: „A szellemtörténet útján”* rövid tanulmányában a „Magyar Kultúra” katolikus közéleti havi

⁷⁷ NAGY. 1931. 321–336. o. Lásd továbbá: *Nagy Miklós: A szent korona eszméje* (Különlenyomat a Szent István Emlékkönyvből.) Franklin, Budapest, 1938.

⁷⁸ Uo. 321–322. o.

⁷⁹ A hivatkozott „Az ókori közösség” c. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1883. művét hasonló kiadványként az ELTE Eötvös Kiadó gondozásában jelent meg 2003-ban „Az antik városállam” címmel. Szerkesztette: *Hamza Gábor*.

⁸⁰ NAGY. 1931. 331. o.

⁸¹ Uo. 332. o.

lapban⁸² A két irányzat összehasonlításában a racionalista, vagy pozitivista-naturalisztikus történeti felfogás dogmatikus, „amely, a történeti korokat valamely előre felvett gondolat prizmáján keresztül vizsgálja és a történéseket egy a priori szempont tengelye köré csoportosítva, legfeljebb szisztematizáló mesterséggé degradálja a történetírást, vagy a történeti »fejlődést« keresve, de a maga szempontjának megfelelő folyamatot nem találva, egyes koroktól megtagadja történeti jelentőséget. Ezzel szemben a szellemtörténeti irány a hegeli filozófia idealizmusába eresztve gyökereit, az emberi történet minden korát méltónak tartja a tanulmányozásra, mert a maga értékeiből minden korszak átad valamit a rákövetkezőnek, s így tényezőjévé válik a haladás folyamatosságának.”⁸³ A szellemtörténet sem utasítja vissza a materiális tényezők nagy történeti jelentőségét, kidomborítja azok fontosságát, de „helyére ülteti” a lelkeséget is, mint a legfőbb történeti tényezőt. „Nem nélkülözheti az adatgyűjtés és részletkutatás eredményeit, sőt kiterjeszti az eddiginél szélesebb területre, de ennél mégis tovább megy, mert feladata koronájának a korok szintetikus rekonstrukcióját tekinti.”⁸⁴ Ugyanakkor, a szellemtörténet sem mentes a tévedéstől, a ferdítéstől „nem a tárgyilagosság csodaszere”, azonban tárgyilagossabb, valamely történeti korba belehelyezkedés, mint mai filozófia, idea múltba helyező értékelő elemzése. Ebből fakad az átértékelés követelménye, amely nem a történeti tényekre vonatkoznak, hanem a tények közötti összefüggések megállapítására.

A „Magyar Kultúra” szerzője nem fél attól, hogy ha a történetírás új iránya szétfújja a régi illúziókat, ha meggyöngíti a nemzeti öntudatot. A szerző ezzel utal az Eckhart tanulmányt ért több, így a Budapesti Hírlapban, a Pesti Hírlapban megjelent kritikákra, és az arra adott válaszokra. Az új történetírástól is megkívánható, „hogy a nemzeti öntudatot meg ne tépdesse, hanem ha széttépi is az illúziók fátyolát, nyújtsa azt a lehetőséget, hogy a nemzet a nemzeti egyéniség jelentőségének és sajátosságának helyes rekonstrukciójában minden ráerőltetett cicoma nélkül szemlélhesse önmagát...”⁸⁵

A cikk végén konkrétan is ír az Eckhart-tanulmányt ért kritikákról. A „Jog- és alkotmánytörténet” elleni támadás példa az új irányok és álláspontjaik által kiváltott kritikára, amely végül segít megközelíteni az igazságot. Sajnálja, hogy terjedelmi okok miatt nem térhet ki sem Eckhart Ferenc, se más magas színvonalú tanulmányának taglalására, méltatására, mert célja egyelőre csak a szellemtörténeti irány lényegének és módszerének tanulmányozása.

A Katholikus Szemle 1931. októberi számában⁸⁶ Balanyi György is méltatja Hóman Bálint könyvével kapcsolatban a szellemtörténeti irányt, amit Dilthey indított el azzal a céllal, hogy a történetírás ne legyen érzéketlen a magasabb eszmei célokra, mélyebb összefüggések iránt és, „amely természetszerű folytatása annak a diadalmasan kibontakozó idealisztikus áramlatnak, mely a szellemi élet egyéb területein, főleg a vallási élet terén és a filozófiában már a század eleje óta erősen érezheti hatását.”⁸⁷ A szellemtörténet középpontjában nem a homo politicust, vagy a homo oeconomicust, hanem az *embert* állítja. Az új irány nemcsak a kutatási anyag bővülését, hanem új módszer alkalmazását is jelenti. A kötet tanulmányait bemutatva megállapítja, hogy nem mindegyik sikerült egyenlőképpen a gyakorlati példák bemutatásakor „az újszerű történetiszemlélettel kapcsolatban felvetődő problémák éles kiemelésére és a további kutatásra érdemes kérdések előtérbe helyezésére”⁸⁸ Eckhart tanulmánya többiekével együtt „kimerítő teljességre való törekvésükkel imponálnak”. A téma

⁸² CSÓKA. 1931. 404–408. o.

⁸³ Uo. 404. o.

⁸⁴ Uo. 403. o.

⁸⁵ Uo. 407. o.

⁸⁶ BALANYI. 1931. 763–765. o.

⁸⁷ Uo. 763. o.

⁸⁸ Uo. 764. o.

előadása tekintetében, azonban „csak Eckhart cikke ellen emelhetünk kifogást: túlságosan élesen fogalmazza tételeit s az övéivel ellenkező állítások megítélésében bántóan kíméletlen. Úgy érezzük, hogy ez a polemikus hang szükségtelenül rontja az előkelően objektív előadású könyv harmóniáját. Azok a sokszor túlzó és igazságtalan támadások, melyek a napi sajtóban éppen Eckhart dolgozatát érték, túlnyomó részben az előadás rovására írandók.”⁸⁹

Zárógondolatként kifejti, hogy a történetírás barátai „csak örömmel és hálával” fogadhatják a könyvet és „gondolatébresztő tartalmáért még azok is tanulsággal forgathatják, akik talán nem mindenben osztoznak felfogásában és problémaszemléletében.”⁹⁰

A szellemtörténeti módszer értelmezése körül kialakult vita indíthatta *Dékány Istvánt*, aki a Hóman Bálint szerkesztette „A magyar történetírás új utjai” egyik szerzője, hogy a „Századok”-ban⁹¹ terjedelmes tanulmányban bemutassa és levezessen történetírás új irányának módszertanát.

Tanulmányában kifejti, hogy a történetírás irányzatai közötti különbséget, és új irányzat megjelenését úgy állapíthatjuk meg, hogy az irányzat mit tekint ténynek, hogy kapcsolja össze a különböző tényeket, illetve az egyes tények, történeti tényezők között melyiket súlyozza, a történeti analíziskor milyen arányban „jutnak uralomra”. A történetíró, pedig attól függően tekint valamit ténynek, illetve emel ki a tényezők közül egyesek, hogy melyik történelemelmélet gondolatiságát fogadja el. A történelemelmélet viszont szoros kapcsolatban van a létezők filozófiai elméletével, egyes filozófiák lét-elméletével, ontológiájával. Hivatkozik Troeltsch és Dilthey-re, valamint Max Weberre és Sombatra, akik történetfilozófiája az idealisztikus lételméletéhez áll közel.

A történeti korok haladtával négy tényező vált a történelmi megismerés feltételévé. Ezek közül három „fizikai” tényező: a földrajzi, a népbiológiai – antropológiai, a készletgazdasági, vagyis gazdasági és negyedikként a szellemi tényező. Ugyanakkor az első hármon belül is felismerhető a szellemi tényező (pl.: a földrajznál Teleki Pál nyomán a „tájélettan” nem csupán az objektív földrajzi környezetet veszi figyelembe, hanem az ember hatását is pl.: a kultúrtáj fogalmánál). Így a szellemi tényező nem csupán egy önálló tényező, hanem a másik három befolyásolója is. A szerző ezután elemzi a három fizikai tényezőben jelenlévő szellemi tényezőt. Ennek következtében megállapítja, hogy a kultúrát nem lehet önálló tényezőknek tekinteni, hanem a történeti tényezők egyik foka, amely a fizikai tényezőt magasabb rendűvé emeli.

A történeti szemlélet, azonban a nem eshet abba a hibába, hogy csak az egyik tényezőt veszi figyelembe (monizmus), hanem együtt vizsgálhatja azokat, amit a tényezők közül az önálló tényezőként is megjelenő szellemi tényező tud elvégezni, így a szellemet, mint önálló tényezőt általános vizsgálati eszköznek, módszernek használó szellemtörténet egyetemes jellegével képes megértetni a történeti fejlődést, változást. A szellem, mint kizárólagos önálló tényezőként történő kezelése, a hégeli hagyomány alapján, is hiba, mint szellemtörténeti monizmus. A monizmus, mint elvi alap, elfogultságot jelent, amely sorrendet állít fel a tényezők között. A történeti kutatás, az egzakt forráskutatás, a pozitivizmus a források alapján elvégzett analízis alapján kívánja a négy tényezőt feldolgozni, és azután kíván sorrendet felállítani a négy tényező között. A szellemtörténet viszont a pozitivizmus gyarapodását jelenti, mert egy aspektust, a szellemet kívánja kiemelni és egyetemessé tenni, mivel a többi tényező is magába hordja a szellemit és köztük a szintézis ekként teremthető meg. A pozitivizmus egyik „nyers” formája a tiszta adatgyűjtés. „Ez helyes annyiban, amennyiben adatgyűjtés, de már nem helyes, hogy ebben ki is merül.”⁹² A szellemtörténeti módszerrel a történeti realitást minden irányban képesek vagyunk megragadni. Ez nemcsak új

⁸⁹ Uo. 765. o.

⁹⁰ Uo. 765. o.

⁹¹ *Dékány István*: A szellemtörténet történetelméleti alapon megvilágítva. DÉKÁNY. 1931. 337–386. o.

⁹² Uo. 367. o.

kutatást jelent, hanem az eddigi eredményeket az új szellemtörténeti forrásanyaggal szintézisbe hozni. Az eredeti pozitivista oknyomozó történetírás a tények, és előzmények lineáris kapcsolatát jelenti, de nem megfelelő módszer egy korszak keresztmetszetének, struktúráinak megértésére (Dilthey és H. von Eicken). A kauzális gondolkodás sohasem ér célt, hiszen nem tudja az összes tényt feltárni. Így ezzel a módszerrel nem lehet eljutni valóság feltárására. Ehhez szükséges a cél, a teleológiai átpillantás. Tulajdonképpen ez is pozitivizmus, ahol a szellemi tényező ad jelentést, értelmet. Ezt nevezhetjük szellemtörténeti aspektusnak, szellemtörténetnek.

Dékány István hivatkozik Nagy Miklós cikkére is, aki szerinte elsődlegesen generációs problémát lát, általánosít, és ok nélkül feltételezi, hogy a szellemtörténet közömbös az „eseménytörténet”-tel szemben. *Váczy Péter*nek a „Szellemtörténet” címmel a Magyar Szemlében (1931. 13. kötet. 243–252. o.) megjelent cikkére hivatkozva írja „Ami a »pozitivizmus« és a szellemtörténet (állítólagos) »harcát« illeti, itt jó lesz különbséget tenni a pozitívizmus, mint tudományelmélete és az úgynevezett »pozitív történeti kutatás« között. Ez utóbbi – egy helyes értelemben vett – empirikus kiindulás, azaz történetírói praxis nyelvén: forrásokon alapulás. Olyan történetírás igazán nem képzelhető el, amely ne forrásokon alapulna. A helyes pozitív »kiindulás«... természetes dolog, és soha arról történész le nem mond. Más dolog aztán, hogy minden vonatkozásban a – filozófiatörténet értelmében vett – pozitivista tudományelmélet kereteit akarja is csupán kitölteni.”⁹³ Ez monizmushoz, illetve tiszta kauzalizmushoz vezet. Szellemi tényező ugyanakkor több mint a másik három, mert ez képes szintézisbe hozni azokat.

A tanulmány foglalkozik *Babics Mihálynak*, aki a Nyugatban (1931. szept.–okt. sz. 321–336. o.) „Szellemtörténet” címmel megjelent írásában kifogásolja, hogy a szellemtörténet, nem más, mint egy új generáció „mely minden tudományos érték átértékelésre ösztönöz.” Dékány párhuzamos törekvésekről szól és cáfolja, hogy az „új módszer” csupán a pozitívizmus elleni reakció. A szellemtörténet továbbá nem a kultúrtörténet tárgyköri kiszélesítése. Dékány szerint Babics bár objektivizmust kíván, de mégis állást foglal az individualista irányban. Végezetül utal arra, hogy Nyugat szerzője a szellemtörténeti módszert félreérti, amikor azt mérlegeli, hogy az örök értékeszmék, vagy a történelmi relativizmus kategóriájába tartozik. A szellemtörténet módszer, amely a korszellem figyelembevételével szintetizál.

Hornyánszky Gyula a „Mi is az a szellemtörténet” a „Társadalomtudomány”-ban megjelent (1931. V.) tanulmányára utalva Dékány azt fejt ki, hogy a szellemtörténet mögött nincs olyan tárgykör, mint a művelődéstörténetben. Az átértékelés igényével is egyet értve írja, hogy az nem egy „érték”-revízió, és nem folytonos jelen igénye az állandó átértékelésre.

Végezetül kitér *Joó Tibornak* a Protestáns Szemlében (1931. 752. o.) megjelent „Hegel történetfilozófiájáról” írt értekezésére is. Dékány szerint „...Hegel és mai szellemtörténet közt túlságos szorosra fűzni a gyengéd láncot elsietett vállalkozás”.⁹⁴ Ugyanis a történetírás visszatéríthetetlenül pozitív kutatási alapról indul ki. A spekulatív jelleget a módszer kizárja. A szellemtörténet nem szubjektív program, „hanem a történeti tényezőelméletből szükségszerűen folyó, objektív értelmű problematika kérdése”.⁹⁵

Joó Tibornak a tárgyban, 1931-ben megjelent még egy tanulmánya „A történetfilozófia feladata és Ernst Troeltsch elmélete” (Acta litt. ac sc. reg. univ. Hung. Franc.-Jos. Sect. Philos. IV. 1.) Szeged, 1931. 8. 107. o., amelyről a „Századok”-ban írtak ismertetést „V.” aláírással.⁹⁶ Joó Tibor Troeltsch-t az idealizmus egyik utolsó nagy rendszerezőjének látja. Véleménye szerint a történetfilozófusnak több apriori kiindulási pontja volt, így a „vallásos

⁹³ Uo. 373. o.

⁹⁴ Uo. 385. o.

⁹⁵ Uo. 386. o.

⁹⁶ Ugyanezen cím alatt: Századok, 1934. I–III. 75–79. o.

apriori”, vallásos öséménye, amely történetfilozófiai elmélkedésének alapjaként is szolgált és vált egy egységes világlátás alapjává. Alapművében a „Modern történetbölcselet”-ben a középpont a „norma” kérdése, mégpedig a történetben fellelhető abszolút norma. Történetbölcseletében a másik alapgondolat, a „kultúrszintézis”, az emberiségnek a történelemből megismerhető életcélja. A kultúrszintézis célja az abszolútum értékének megtalálása, de a történeti élet, ahogy Troeltsch megállapítja, ugyanakkor nem mutat fel abszolút normát, hanem értékrelativitást. A történelemben koronként az akkori jelen kultúrszintézisét kell abszolútnak tekinteni. Minden korszak felmutat bizonyos maximát, amelyet a jövőnek tud nyújtani. Joó Tibor végezetül a történetfilozófia főfeladatának a tények totalitásának a Szellem tevékenységeiből való magyarázatát tartja.

Végezetül a 20. század egyik legkiemelkedőbb magyar teológusa, filozófiatörténésze, Schütz Antal így ír a kérdésről: „A történelemből nem lehet büntetlenül számúzni a történetet, és magukat a történelmi teljesítményeket sem lehet ledesztillálni néhány kultúrára és azok skémás viszontagságaira – mintha a történelem barométere csak arra volna való, hogy a kultúrák eséseit és emelkedéseit mutassa. Ez a szempont ítéli meg a legújabban a szaktudósoknál is kelendővé lett szellemtörténeti irányt is. Amíg csak visszahatása akart lenni akár a merőben politikai, akár a materialista tömegtörténelem egyoldalúságai ellen, eléggé meg nem hálálható szolgálatot tesz a történelemnek. De ma sok képviselője elhanyagolja az éppen most hangsúlyozott történeti mozzanatot. Ezzel ellentétbe kerül nemcsak a történetbölcselet egyik alapkövetelésével – történelemben végre is a történet a konstitutívum – hanem a közönséges józan érzéssel is, amennyiben történeti tájékozódást keres a történetírók műveiben. Mindezek a kísérletek új oldalról igazolják azt a megállapítást, mely elmélésünknek egyik vezérgondolata: az immanens keretben, magának a történetnek a síkján az alapvető történetmetafizikai kérdéseket nem lehet megoldani.”⁹⁷

1931-ben Hóman Bálint által szerkesztett és írt kötet nagy történetfilozófiai vitát váltott ki, melyen belül az elsődleges kérdés a szellemtörténeti irány pontos meghatározása. Az egyik legfontosabb kérdés a definíción belül a pozitívizmussal való viszony tisztázása. A szellemtörténetnek, annak módszerének az idézett szerzők, így elsősorban Hóman Bálint, Dékány István alapján a pozitívizmus, mint történeti tények, adatok gyűjtése és rendszerezése nem ellentéte. A szellemtörténeti módszer értelmezi az összegyűjtött adatok rendszerét, megkeresve, megállapítva és bemutatva azt a szellemet (eszmét, életérzést, vallást, filozófiát, kozmológiát), amely által az adott korszak történéseit megismerhetjük, amelyből kiindulva megláthatjuk az értelmező okát az alapvető politikai történések céljaitól, a művészetben kialakított irányzatok, ábrázolási módok megszületéséig. A szellemtörténet, ugyanakkor ellentétes a pozitivistá filozófiával és annak módszereivel, amely alapvetően a fizikai létezés törvényszerűségeihez köti magát (szellem nélküli empirizmus), és a materialista és individualista antropológiai alapon áll.

A szellemtörténetről folyó vitában Eckhart Ferencsel kapcsolatban, a napi sajtóban általában megütközéssel írnak. Az alaposabb, mélyebb elemzésű cikkekben, ha fel is merül a neve, akkor a szerzők a körülötte levő vita okát a meg nem értésre vezetik vissza, illetve Eckhart konfrontatív stílusára.

Eckhart Ferenc 1931-ben így indokolja a szellemtörténeti, vagy másképpen a vizsgált korszak jogi és a tőle nem elválasztható közéleti gondolkodásának, közszellemének megismerésének okszerűségét: „A szellemi összefüggés kiderítése, a szellemtörténet ép a legszorosabb kapocs a jog és történelem között s a fent vázolt nézetek hirdetőjének (*Otto Gierke* – a szerző megjegyzése) nagy munkáját, a »Deutsches Genossenschaftsrecht«-et ép az

⁹⁷ SCHÜTZ. 262–263. o. Az evolúciós-, fejlődésméletről többek között ezt írja: „A fejlődésmélet tehát egy mágikus, logikába nem oldható erőt állít a történelem elejére, mely egyfelől szolgáltatja – senki sem tudja honnan – az egymást követő fázisok lét- és értéktöbbletét, és másrészt titokzatos csillagként irányítja a fázisok menetét, úgy hogy egyre tökéletesebb formák jelentkeznek. Ez nem logika, hanem deus ex mahina.” 227. o.

teszi vonzóvá és új és új ösztönzést adóvá, hogy sikerült neki a jogélet fejlődését egységes szellemtörténeti alapon jellemezni.

Kétségtelen, hogy a jogi viszonyok fejlődésére eszmék, világnézet mindenkor a legnagyobb befolyást gyakorolták és azok figyelembevétel nélkül nem foghatók fel helyesen. Meg lehet-e a hűbériséget pusztán a hadi, társadalmi és gazdasági jelenségek alapján értenünk, lehet-e azt tisztán szerződéses jogviszonynak jellemeznünk a lovagi hűség és odaadás, a középkor több századát uraló gondolatának figyelembevétel nélkül? A hasznosság elvein túl itt határozottan érzelmi és gondolati elemek is érvényesülnek. ...

Nem kívánatos természetesen a jogtörténelemben a szellemtörténeti elem túlzásbavitele, mert ez csak a rendszerezés rovására lenne, de helyeselnünk kell egyes német jogtörténészeknek az újabb időben hangoztatott követelését: Több szellemtörténetet a jogtörténetbe! Itt is, mint minden történeti tárgyban, a gondolat mindig előbb volt meg az intézménynél.⁹⁸

Maga Eckhart Ferenc később így vall a kérdésről:⁹⁹ „Amikor Budapestre jöttem, itt új szellemi környezetbe kerültem. Itt akkoriban virágzóban volt Thienemann Tivadar és Szekfű Gyula égisze alatt megalakult MINERVA TÁRSASÁG a szellemtörténeti irányzat ápolására. Magam sohasem foglalkoztam azelőtt szellemtörténettel; sőt történetfilozófiával sem. A bécsi »Institut für Österreichische Geschichtsforschung«-ban, melynek tanítványául vallhattam magamat, történetfilozófiáról sohasem esett szó. Főleg – mint ma is – a történeti segédtudományokkal és a történeti adatkutatás módszereivel foglalkoztak ott. Itt Budapesten felfedezve filozófiai műveletlenségemet, elővettem Dilthey, Troeltsch és Max Weber munkáit. Bevallom az első kettőt, sohasem tudtam megemészteni. Egy évvel Budapestre jöttem után merült fel az a gondolat, hogy gyűjteményes munkában »A magyar történetírás új útjai« címen megírják az egyes történettudományi ágaknak a szellemtörténethez való viszonyát. Nekem a gondolat jól jött programom kifejtésére. Ennek súlyát éppen az adta meg, hogy a magyar jogtörténet katedrájáról hangozott el. Tartalmát ennek az 50 oldalas cikknek nem mondhatom el, csupán azt, hogy az elején és a végén hangoztattam ugyan a szellemtörténet fontosságát, de ami közben van, az inkább a társadalom és gazdaságtörténet fontosságát hangsúlyozza.”

Bár ezt a megállapítást 1955-ben tette, kitűnik, hogy pragmatista kutató szemlélete, amely törekszik figyelembe venni a vizsgált korszak kulturális, szellemi, gazdasági, társadalmi viszonyait, elsődlegesen a forráskutatás pozitívista adataira épít. Hajnal István 1941-ben a Kazinczy éremmel való kitüntetésre tett javaslattal összefüggésben Eckhart Ferencnek írt levelében „A szentkorona-eszme története” c. kötetet, miután megállapítja, hogy a szentkorona-tan nemzetközileg is sajátos szint ad államiságunknak, a következőképpen méltatja:¹⁰⁰ „Pontos, nagyarányú, sokoldalú vizsgálat, nagy kérdések hűvös, józan, tényszerű tisztázása, a modern kutatás teljes felszerelésével.” A munka tárgyilagos és a „Szentkorona-eszme nem valami sajátos magyar közjogi szellem teremtménye, mint azt a politika hirdette, hanem a nyugat európai kultúrfejlődésben gyökerező gondolatok sajátos magyar alakja. Éppen szomszédainkkal való összehasonlító módszer kiképzése Eckhart munkásságnak egyik legjelentősebb eredménye”, továbbá: „a társadalmi szerkezettel kapcsolatban vizsgálja a koronaeszme szerepét ezzel mintegy a társadalmi fejlődésünk lényegére mutat rá mindenkor. Műve tehát nem csupán jogtörténeti, hanem közjog történetünk egyik jellemző vonása által a belső magyar fejlődés érzékeltetése.”

1942-ben Illés József 40 éves tanári működésének ünnepségén, ahol ünnepi szónokként ő méltatta kollégája érdemeit így fogalmazza meg a jogtörténettel foglalkozó egyetemi oktató,

⁹⁸ ECKHART. 1931. 272–273.

⁹⁹ EL ÁLK KTJkv. 855-11/6-1955. d. sz. 8. o.

¹⁰⁰ MTA KRGY Ms 5386/3. 1941.

kutató ars poetikáját:¹⁰¹ „Már Jakob Grimm megállapított, hogy a jogtörténet célja a jelenlegi jogot a régi történetéből magyarázni, nem pedig a régivel tisztán a régiségeért foglalkozni... Nem a megmaradt emlékek, romok érdeklik a jogtörténetet, hanem az egykori élet, a mai élet előzője... aligha van a jogi tárgyak közt még egy, amelynek a nemzeti nevelés szempontjából akkora volna a fontossága, mint a jogtörténet... csak aki a nemzeti jogának múltját ismeri, válhat jó jogásszá, és becsülheti meg a jog nemzeti jellegét. Igaz, hogy ha valamelyik, úgy a jogtörténelem stúdiuma tanít meg arra, hogy a történetben elszigetelt kultúrák nincsenek, de viszont a jogtörténet tanít meg arra is, hogy mi a nyugattól átvett intézményeket magyar jellegünknek megfelelően alakítottuk át.” A magyar jogtörténet hazafias nevelésben betöltött szerepéről vallott nézeteit az 1950-es években is megerősíti.¹⁰²

Az 1945 utáni időszakban az Eckhart Ferenc életmunkáját elemző szerzők Eckhart történetírói módszerét vizsgálva inkább pozitivistának tekintik. Hivatkoznak a vitát és botrányt kavart 1931-es tanulmányára is, ahol tudományos, empirikus adatok és vizsgálatok hiányára hivatkozva nevezi Eckhart megalapozatlannak és sovínisztának is a jogtörténeti iskolának a magyar történeti alkotmányosságról vallott nézeteit. A támadásra adott sajtóban őt védő válaszok iránya viszont szellemtörténeti módszerre utal, amikor azokra a kérdésekre kívánnak választ adni, hogy nem inkább a régi adatok átértékeléséről van-e szó, mint új adatok ismertetéséről? Felmerül viszont az a kérdés is, ha csak új megközelítésről van szó, miért helyesebb, objektívabb az, vagyis az új, a réginél?

Kardos József szerint Eckhart Ferenc a szellemtörténetet, a tudományos kutatás szabadságának programjának tekintette,¹⁰³ és nézete szerint elismeri az új törekvések, a szellemtörténet szerepét, de fenntartásainak is hangot ad. A jogtörténeti kutatás módszerét illetően a tényekhez ragaszkodó induktív eljárást jelenti ki megfelelőnek és célravezetőnek, „ellentétben Hóman Bálinttal, aki... az egyéni és szubjektív természetű intuíciót tartotta elsődlegesnek.”¹⁰⁴

Degré Alajos, aki Eckhart Ferenc tanítványa és kortársa is volt az 1969-ben megjelent tanulmányában (Magyar jogtörténetírás a Horthy-korban) írja, hogy Eckhart szellemtörténeti „»hibás« elvi kiindulása nem gátolta abban, hogy ismét hangsúlyozza, a jog fejlődését a gazdasági és társadalmi tényezők változásai okozták”.¹⁰⁵ Majd később: „Módszere pozitivistá. Szellemtörténeti szintézist nem kísérel meg... Paradoxonként úgy is fogalmazhatjuk, hogy a szellemtörténetet hangoztató Eckhart támadói inkább voltak szellemtörténészek, mint ő maga.”¹⁰⁶ Tanítványai, az új emberek Eckhart után a „gondos részletkutatások felé, a szigorú forráskritika elvének betartásával indultak.” Majd: „Az Eckhart-vita hatása azonban nem csupán közvetlenül tanítványain mérhető le. Akik Eckharttól függetlenül nyúltak jogtörténeti kérdésekhez, azokra is hatással volt két sokszor hangoztatott elv. Egyik a gyakorlat, a tényleges kutatás, a másik a szigorú forráskritika.”¹⁰⁷

Rác Lajos Eckhart Ferencről írt tanulmányában is hangsúlyozza, hogy Eckhart igazán csak a pozitivisták kutatásokban hisz.¹⁰⁸

Stipta István megállapítja, hogy „a két világháború között tevékenykedő jogtörténészek többsége – élükön Eckhart Ferencel (1885–1957) ... a szellemtörténeti irányzathoz csatlakoztak.”¹⁰⁹ A pozitivisták kutatás, ugyanis önmagában nem ellentétes a

¹⁰¹ MTA KRGY Ms 5614/109.

¹⁰² 1952: MTA KRGY Ms. 5614/26. 1–2., 1953: EL ÁJK KTJkv. A Kari Tanács 1953/54. II. rendes ülés 855-8/22-53.

¹⁰³ KARDOS. 1987. 168. o.

¹⁰⁴ Uo. 159. o.

¹⁰⁵ DEGRÉ. 1969. 51. o.

¹⁰⁶ Uo. 52. o.

¹⁰⁷ Uo. 53, 55. o.

¹⁰⁸ RÁCZ. 1999. 162–163. o.

¹⁰⁹ STIPTA. 2003. 622. o.

szellemtörténettel.

5. Az előzmény: Timon Ákos küzdelmei a sajtóban és az egyetemen

Timon Ákos (1850–1925) „száműzetése” 1945 után a magyar jogtudósok „Pantheon”-jából jórészt az 1931-ben elindult tudományos, és politikai vita érveire alapozva történt. A millennium korabeli dualizmus és az 1919 utáni „Horthy – korszak” elutasítása, kritikája együtt járt a rendszerrel azonosított Timon Ákos és az úgynevezett jogtörténeti iskola elutasításával és megbélyegzésével. Az 1931-ben Eckhart által megfogalmazott és erőteljes stílusban előadott érveinek, új megközelítési szempontjai alkalmasnak bizonyultak a korszak meghatározó alkotmány- és jogtörténeti és közjogászai tevékenységét és azok művelőit tudománytalannak és sovínisztának kategorizálni.

Eckhart Ferenc így összegzi Timon Ákos hosszú csaknem harmincöt éves (1891–1925) budapesti egyetemi munkásságát az 1935-ben befejezett a Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karáról írt művében „Tudományos munkássága Hajnikéhoz nem mérhető. Tanári működése és sok ezer példányban elterjedt tankönyve az illúziókkal teli millenniumi korszakban nem csekély hatást gyakorolt. Kétségtelen érdeme, hogy az ő szívósan védett nézetei alapján került a magyar alkotmány- és jogtörténet a Wenzel alapította európai jogtörténet helyére.”¹¹⁰ Oktatási koncepciójáról ugyanitt írja, hogy a magyar és az európai jogtörténetet egy tanszékbe kívánta összeolvasztani, de tiltakozott az ellen, hogy egységes jogtörténet keretében folyjék a magyar és az európai jogtörténet oktatása. Az európai és a magyar intézmény történetet egymástól elkülönítve kívánta oktatni, a magyar jogtörténet kiterjesztésével. Célja – írja Eckhart – a magyar és az egyes európai államok alkotmány- és jogtörténetének oktatását párhuzamosan kell végezni, hogy így megtaláljuk és bemutassuk az esetleges analógiákat. Ekként lehet megállapítani, hogy a magyar alkotmány- és jogtörténetben mi a magyar, és mennyiben a szomszédos és más európai népek jogintézményeinek behatása. Külföldi szerzőkre is hivatkozott, hogy az európai jogtörténet a hasonlóságok ellenére sem egységesíthető az összehasonlító módszer szerint. A formai hasonlóság nem jelent tartalmi egyezést.¹¹¹ Ugyanakkor távoli országok intézményei között is felfedezhető hasonlóság, analógiák, tartalmi egyezés, de ez nem egy séma szerinti fejlődés eredménye. A német befolyás ellenében angol analógiákat keresett.

Timon Ákos a magyar alkotmány- és jogtörténet oktatásáról vallott nézeteit a „Jogállam” 1904. októberi számában fejtette ki.¹¹² „Az alkotmány- és jogtörténet oktatás Magyarországon” c. cikkében elsősorban a magyar alkotmány- és jogtörténet és az egyetemes európai jogtörténet egyesítéséről, mint függőben lévő kérdéstről ír.

Hivatkozva könyvére, az előző évben megjelent a „Magyar alkotmány- és jogtörténet tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére”-re (Budapest, 1903) hangsúlyozza, hogy „a »Magyar alkotmány- és jogtörténet«, mint teljesen önálló jogi tanszak adandó elő ezúton is tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére; másfelől az úgynevezett »Egyetemes európai jogtörténet« mint külön szak, úgy miként jelenleg, kötelező főkéllégiumban többé elő nem adandó és formában tudományos sem művelendő.”¹¹³ Leírja, hogy a vele ellentétes nézeten

¹¹⁰ ECKHART. 1936. 653. o. (*Hajnik Imre*: Magyarország az Árpád-királyoktól az ősiségnek megalapításáig és a hűbéri Európa. Pest, 1867; *Hajnik Imre*: Magyar alkotmány és jog az Árpádok alatt. Pest, 1872; *Hajnik Imre*: Egyetemes európai jogtörténet a középkor kezdetétől a francia forradalomig. 5. k. Budapest, 1874; *Wenzel Gusztáv*: Árpádokori okmánytár. V–XII. k. Pest, 1864–1874.)

¹¹¹ Uo. 618. o. A „séma” szerinti elemző tudományos paradigmák tudományosságát, általánosító szemléletét, már a 20. század közepének európai, amerikai, a jogtörténeti, történeti irányzatai megkérdőjelezték. Lásd II. Részt.

¹¹² TIMON. 1904. 441–445. o.

¹¹³ Uo. 441. o.

lévők Hajnik Imrére hivatkozva, vagy fenn akarják tartani a két tanszéket, vagy az egyetemesbe kívánják a magyart beolvasztani. Véleménye alátámasztására érvként állítja, hogy, mint minden önálló államnak, a magyar államnak is, ezeréves önállóságából fakadóan saját jogfejlődése van, mégpedig intézményeinek „gyökerei még az ősi államszervezet korába nyúlnak vissza”.¹¹⁴ A magyar alkotmány- és jogtörténet önálló diszciplínakénti tanításának megszüntetése a magyar nép történelmi múltjának és jelen önállóságának tagadása. Továbbá téves kiindulási alap, „hogy a magyar nemzet nem saját talajából, nem saját jogalkotó képessége alapján fejlesztette a múltban jogintézményeit, hanem idegenből, főleg nyugati népektől vette át azokat és itt-ott bizonyos nemzeti sajátossággal felruházva, fejlesztette tovább.

Ez a téves kiindulási alap, azután ama további *téves nézet* megszilárdulására és elterjedésére vezetett, hogy a nyugati népek jogfejlődése köz- és magánjogi intézményeik tökéletesebb kialakulása évszázadokkal megelőzte a magyar nép jogfejlődését, jogintézményei tökéletesebb kialakulását és hogy ebből kifolyólag a magyar nép jogfejlődésének alapjellemonása *nem az önálló nemzeti sajátosság, hanem az idegen jogintézmények befogadása, a receptió*, mellyel szemben a nemzeti jogalkotás csak mellékesen, csak *másodsorban* vehető figyelembe.”¹¹⁵ Nem fogadja el, történetien tudománytalanságnak tartja, hogy a magyar jogfejlődés másodlagos, „túlnyomó részben a nyugati népek, nevezetesen a germán népek jogalkotó szelleméből és képességéből táplálkozik”.¹¹⁶ Állításának alátámasztására egyrészt a magyar önálló jogfejlődést alátámasztó középkori forrásokra hivatkozik, a középkorra, amikor a magyarság Európa „egyik legerőteljesebb államalkotó népe”, melynek során „*a magyar nép az államiság, a valódi közhatalom tiszta fogalmához, valamennyi európai államalkotó népnél korábban eljutott*”, vagyis a Szent Korona-tanra, mint az európai államfogalom egyik első megjelenésére, a több évszázados alkotmányos küzdelmeinkre stb.

Másrészt hivatkozik arra, hogy sehol Európában nem tanítják az egyetemes, európai jogtörténetet külön jogi diszciplínaként, külön, önálló jogi tanszéken. Ugyanis minden államnak saját jogtörténete van, nincs egységes európai jog, jogtörténet, hanem csak az egyes államok közötti analógiák intézményeik történetének tekintetében. A hazai jogtörténet oktatás pozitív kutatási alapon alátámasztható, de az egyetemest képtelenség. Nem lehet végigkutatni mind a 15 állam jogtörténetét, az egyes államok kutatásait csak másodkézből lehet áttekinteni ezért az európai jogtörténet elvont alapon nyugvó elméleti spekuláció lehet, de semmiképpen sem pozitív alapon történő bemutatás. Lehetetlen pozitív források alapján összehasonlító módszerrel az egyes államokat vizsgálni. Ha magyar jogtörténetírás mégis ezt az utat követné, magát Európában diszkreditálná, akkor, amikor a hazai jogfejlődés és jogintézmények története a ránk maradt pozitív források alapján még távolról sincs feldolgozva és magyar alkotmány- és jogfejlődés diszciplínája még távolról sem tökéletes, teljes.

Magyarországon is a történelmi szükség miatt alakult úgy a helyzet, hogy az európai jogtörténetnek külön tanszéke lett. Az abszolutizmusban tilos volt a magyar alkotmány- és jogtörténet, mert a jelenből akarták a magyar állam évszázados múltbeli önállóság megszüntetni. Csak az európai jogtörténet keretén belül lehet szó a magyarról (Wenzel Gusztáv). A következő lépés volt, amikor 1872-ben Hajnik Imrét nemcsak az egyetemes, európai jogtörténet tanárává, hanem hazai jogtörténet első tanárává nevezték ki. (1874-es reformot követően a „magyar alkotmány- és jogtörténet” is alapvizsga tárgy lett.) Az azt követő lépés az Magyar alkotmány- és jogtörténeti tanszék létrehozása 1892-ben.

Érvelése alapján végül arra a következtetésre jut, hogy az egyetemeken és

¹¹⁴ Uo. 442. o.

¹¹⁵ Uo. 443. o.

¹¹⁶ Uo. 444. o.

jogakadémiákon a magyar jogtörténet oktatás legyen kötelező, az európai, pontosabban a „szomszédos államok, és különösen a nyugati államok jogfejlődése”-t speciálkollégiumok keretein belül oktassák. Ezt az is indokolná, hogy „a magyar nemzet erőteljesebb közszelleme, fejlettebb közjogi érzékénél fogva a hűbériség, mint az államszervezet alapintézménye, Magyarországon soha meghonosodni nem tudott, még annyira sem, mint azt Anglia alkotmányfejlődésében tapasztaljuk.”¹¹⁷

Eckhart Ferenc így ír Timon koncepciójáról: „Külföldi szakvéleményekre hivatkozva /Sohm/ fejtegette, hogy az európai jogtörténeti semmiféle képen nem egységesíthető, sem összehasonlító módszer szerint a források alapján nem művelhető tanszak, mert nem akadhat olyan tudós, aki 15, vagy több államalkotó népnek jogfejlődését a források alapján művelni képes volna. A tudományos szabadságot követelte az előadó tanárnak, abban, hogy mit tart szükségesnek a külföldi analógiákból előadni.” Timon „szerint a magyar jogtörténetet pozitív adatok alapján kell tárgyalni, az intézmények fejlődését kimutatni, a fejlődésben mutatkozó törvényeket feltárni, folytonos reflexiókkal a nyugati analógiákra és ezek alapján megállapítható lesz az, hogy az egyes intézmények mennyire a magyar nép jogalkotó képességének eredményei, és mennyiben a szomszéd népek jogintézményeinek behatásai.”¹¹⁸

Timonnak a pozitivistákra hivatkozott és az alkotmány- és jogtörténetet, a nemzeti és önálló magyar állam védelmeként, és mint a nemzeti öntudatba visszaemelt eszközt, valóban csak új megközelítést és szintézist biztosító szellemtörténeti alapra hivatkozva lehetett felváltani.

Timon írásának is nagy visszhangja volt a korabeli tudományos és közéletben. Aktivitásának, munkájának eredményeként 1912-ben végül egyértelműen a magyar alkotmány- és jogtörténet keretén belül tanítják és vizsgáznak az egyetemes jogtörténetből.¹¹⁹ A Jogállam 1904. novemberi számában Nagy Ernő¹²⁰ méltatja Timon „Magyar alkotmány- és jogtörténeté”-t¹²¹ Megállapítja, hogy a nemzetek önállósága és egyénisége csak úgy őrizhető meg, hogy új közintézmények alapításakor, legalábbis alapjaiban a nemzeti hagyomány alapján állnak. Ott pedig, ahol az alkotmány történelmi jellegét megtartotta, mint nálunk és Angliában, ez a régi jog ismerete nélkül nem lehetséges. Ezért történeti alkotmányoknál az alkotmány- és jogtörténet, az élő jog megérthetésének elsőrendű forrása. Eddig a magyar jogi tudomány egyéb ágaihoz viszonyítva ez a tudomány szak hosszú időn keresztül mostohagyermek volt. Timon Ákos az, aki munkásságával nemcsak elérte, hogy magyar jogtörténetet nem csak, mint az európai jogtörténet részét, vagy a német irány egyoldalúságának nyomása alatt, hanem önálló tárgyként oktassák és vizsgázzanak belőle, hanem tankönyvével megteremtette a magyar alkotmány- és jogtörténet önálló diszciplináját is. Bebizonyítja többek közt, „hogy a honalapítás nem volt valamely kalandor csapatnak hadi vállalat, hanem a nemzetté alakult népnek hódító hadjárata, céltudatos ténye.”¹²² Idézi Laband dicséretét, illetve Timon Eichhorn-hoz, a német jogtörténetírás megteremtőjéhez történő elismerő hasonlítást. Majd befejezésként: „a magyar jognak eredeti és később az idegen jogok behatás mellett megőrzött önállósága nemcsak megengedi, de egyenesen

¹¹⁷ Uo. 454. o.

¹¹⁸ ECKHART. 1936. 618. o.

¹¹⁹ Uo. 596. o.

¹²⁰ Nagy Ernő (1853–1921) jogtudós, 1912 és 1921 között a budapesti egyetem közjog és közigazgatási jog tanára, a pozitivisták – dogmatikus közjogi gondolkodás művelője. Magyar Nagylexikon. 13. kötet Nagy Ernő címszó, 446. o.; Nagy Ernő Eckhart szerint Laband jogdogmatikai módszerét vitte a közjogba, véleménye szerint a közjog nem alkotmánytörténet, ezért a túltengő történeti elemet kiszorította. ECKHART. 1936. 653. o. Ugyanakkor a jogtörténeti iskolához tartozó Csekey István a „Nagy Ernő és a magyar közjogírás új iránya” címmel a „Magyar Jogászegyleti Értekezések” 1926. októberi számában közel 100 oldalon méltatja. CSEKEY. 1926. 566–662. o. Lásd: Nagy Ernő: Magyarország közjoga. (Államjog). 3. k., Budapest, 1897.

¹²¹ NAGY. 1904. 555–559. o.

¹²² Uo. 557. o.

megköveteli a teljesen önálló tárgyalását, úgy az irodalomban, mint a jogi oktatásban.”¹²³

Timont méltatja az ügyvédek lapja is a „Magyar szellem az egyetemen.” címen A Magyar Közigazgatásban¹²⁴ közölt cikk szerzője kiemeli, hogy Timon is igazolja, hogy ha visszatekintünk a magyar nemzet „vérrel megírt” múltjára, a „magyar nemzet a saját államfenntartó erejével oly szívós küzdelemmel ellenállt.” Az a hatalmas nemzeti erő, amely oka a magyar állam fennmaradásának, a nemzeti állam megerősítésének, ami a „kimerült nemzetet halottas ágyából talpra állította” a Szent Korona, amelynek misztériumában a magyar állam megtestesül. „Az állam jogi személyiségét nem az uralkodó magánszemélyének jogviszonyaiban fejlesztette, ... a szent korona fogalmának kifejlesztése által történt.” Timon Ákos a korábbi nagy magyar jogtudósok folytatójaként a „magyar közjogot nemzeti kultusszá tette”, továbbá „A magyar Eichhorn Timon Ákos indította meg a magyar nemzeti szellem harcát az egyetemes európai jogtörténet kozmopolita ízű tanítása ellen.”

Degré Alajos és Kardos József, illetve Rác Lajos is idézi Balogh Jenőt,¹²⁵ aki Timon „Extra Hungariam non est vita” szemléletét korlátozónak, bezárkózónak tartja, amelynek következtében leegyszerűsített, meghamisított, csonka jogtörténetet lehet tanítani és tanulni. Ezen kívül elhibázottnak, tudománytalannak tartja Timon koncepcióját a magyar jog ősmagyar eredetű és egyedi és különleges voltjáról.

A szaklapokban, 1904-ben folyó vitát az ugyanazon év májusában elkezdődött és 1905-ig lezajlott egyetemi vita váltotta ki. Ennek előzmény még a Jog- és Államtudományi Karnak 1901–1902. évtől a két párhuzamos jogtörténeti tanszék működésével kapcsolatban kiküldött több rendbeli bizottsági és kari ülési tanácskozása, melyek után, erre az évre nyilvánvalóvá vált az a tarthatatlan állapot, hogy a hatalmasra növekedett hallgatóság változó módon, aránytalanul oszlik el a jogtörténetet előadó két professzor, Timon Ákos és Király János között. Az általános túlterheltség a tárgyból kötelező alapvizsga letételénél jelentett különösen gondot. A helyzet javítása céljából több javaslat is születik, azonban a legfőbb probléma a két professzor által teljesen eltérő koncepciójú és tárgyú előadott és vizsgán kért tananyag különbözősége, amely vitát robbantott ki a karon és egyetemen belül.

A helyzet megoldása érdekében a Kar egy bizottságot küldött ki, amely javaslatot terjesztett a kari tanács elé, melynek határozatát végül az egyetemi tanács vitatta meg és terjesztette kultuszminiszter elé. Timon Ákos a két tanszék egyesítését kívánta, Király János az eredeti állapot fenntartását, harmadik koncepció egy harmadik jogtörténeti tanszék létrehozását javasolta. A kiküldött bizottság a két jogtörténeti tanszék egyesítésének kérdésében alkotott véleményt Timon Ákos elnöklete alatt.¹²⁶ A bizottság ugyanakkor, amelynek tagjai Herczegh Mihály, K. Kováts Gyula, Grosschmid Béni, Concha Győző, és Király János voltak, bizottsági többségi véleményként Király János tematikai álláspontját fogadták el 1904. május 2-án.¹²⁷

¹²³ Uo. 559. o.

¹²⁴ Ügyvédek Lapja, 1904. október 8. XXI. évf. 41. sz. in: *Kardos József: A szentkorona-tan története.* 156. o., illetve „Az alkotmány és jogtörténet tanítása” MK. 1904. Lásd továbbá: *Balogh Arthur: Az államélet fő jelenségei, tekintettel a Magyar Szent Korona elméletére.* Politzer, Budapest, 1904.

¹²⁵ DEGRÉ. 1968. 31. o., KARDOS. 1987. 156. o. RÁCZ. 1999. 119–120. o. Balogh Jenő (1864–1953) jogtudós, politikus, országgyűlési képviselő (Nemzeti Munkapárt) igazságügy miniszter, a kriminológia és büntetőeljárás területén tudományos munkássága korszakos. Az MTA rendes tagja 1912-től 1949-ben tanácskozó taggá minősítették, 1989-ben tagságát posztumusz visszaállították, MTA főtitkára (1920–1935), másodelnöke (1940–1943). Balogh Jenő: *A jogtörténet tanítása hazánkban.* Budapesti Szemle. 1905. február. Lásd: *Király János: A királykoronázás eredete, egyházi kifejlődése és ordóbeli kialakulása.* Budapest, 1918.

¹²⁶ A jogtörténeti tanszakok egyesítése tárgyában kiküldött bizottság jelentése. Jegyzőkönyv. HORVÁTH. 1973. 445–452. o.

¹²⁷ A bizottság többségi véleményének Király János ny.r. tanár által megszerkesztett tervezete. HORVÁTH. 1973. 459–469. o.

A bizottság ismerteti Timon és Király álláspontját. Timon szerint, aki álláspontját az idézett korabeli sajtóban is a kari tanács jegyzőkönyvében rögzítettekkel szinte szó szerint megegyezve kifejti:¹²⁸ „a magyar nemzet a honalapítástól kezdve napjainkig a többi európai államok sorában önálló, nemzeti sajátossága által különböző állami és társadalmi életet élt, és ennek megfelelően hatalmas jogalkotó képességével a szomszédos népektől sok tekintetben eltérő jogrendszert és jogintézményeket létesített, amelyeknek gyökerei még az ősi államszervezet korába nyúlnak vissza. A magyar alkotmány- és jogtörténetnek, a magyar nemzet jogfejlődésének az egyetemes európai jogtörténet keretében való tárgyalása azon téves kiindulási alapon nyugszik, hogy a magyar nemzet nem saját talajából, nem saját jogalkotó képessége alapján fejlesztette a múltban jogintézményeit, hanem idegenből, a többi főleg nyugati népektől vette át azokat és itt-ott bizonyos nemzeti sajátosságokkal felruházva fejlesztette tovább.

Ez a téves kiindulási alap azután, további téves nézet megszilárdulására és elterjedésére vezetett, hogy a nyugati népek jogfejlődése köz és magánjogi intézményeik tökéletesebb kialakulása évszázadokkal megelőzte a magyar nép jogfejlődését, jogintézményeik tökéletesebb kialakulását és hogy ebből kifolyólag a magyar nép jogfejlődésének alapjellemtvonása, nem az önálló nemzeti sajátosság, hanem az idegen jogintézményeknek befogadása, recepció, s mellyel szemben a nemzeti jogalkotás csak mellékesen, csak másodsorban vehető figyelembe. Holott, „a magyar nép az államiság, a valódi közhatalom tiszta fogalmához valamennyi európai államalkotó népnél korábban eljutott.” Megállapítja, hogy az európai államokban „mindenütt a hazai alkotmány- és jogtörténetet, mint önálló jogi disciplinát tanítják és művelik, ... ugyanígy kell azt tanítani és művelni Magyarországon is, mert sem a francia, sem az angol, sem az olasz, sem az orosz, sem bármely más államalkotó nép jogfejlődése nem egységesebb és nem nyugszik önállóbb nemzeti alapokon, mint a magyar nemzeté...”

Továbbá az előbbiekből és magyar jogtörténet múltjából következi, hogy „az u.n. egyetemes európai jogtörténetnek, mint külön jogi tanszaknak fenntartása és művelése nálunk csakis a hazai jogtörténet tudományos művelésének hátrányára történhet.” Timon koncepciója szerint össze kell vonni a két tanszékot és „Adassék elő mindkét félén át öt-órás főkollégiumban a »Magyar alkotmány- és jogtörténet« – tekintettel a nyugati államok jogfejlődésére; Adassék elő »A hűbériség, mint a középkori államszervezet alapintézménye a nyugati államokban« Franciaország, Németország, és Olaszország/ félén át 3-órás speciál kollégiumban.” Továbbá az első alapvizsgán az általa javasolt tananyag kérdezendő.

Király János ellenzi a tanszékek egyesítését, mert nézete szerint az nem oldaná meg az oktatási túlterheltség problémáit. Amennyiben mégis egyesítenék a két tanszékot, ebben az esetben a magyar alkotmány és jogtörténetet be kell illeszteni „Európa legnevezetesebb népeinek exact, tehát nem spekulatív alapokon mívelt jogtörténeteinek keretébe, a történelmi szereplés időszerinti egymásutánjának megfelelő helyen beleillesztessék...”

A bizottság a tanszékek egyesítése mellett foglalt állást, azonban megállapítja, hogy Timon is ellenzi az egyesítést, mert a „szándéka az, hogy az általa »úgynevezett« európai jogtörténet lehetőleg az egyetemről kiküszöböltessék, azt, mint valami lehetlent, a tudományos művelésre alkalmatlant és a hazai jogtörténet művelését veszélyeztető valamit állítván oda.” A bizottság álláspontja szerint: „Az egyesítendő tanszak elnevezést illetőleg tehát dr. Timon Ákos indítványát fogadta el.”, de a „valódi egyesítésre nézve Király János véleménye, illetve tananyag beosztása nyújt támpontot.”

Ugyanis Király János „Az európai jogtörténetnek eddigi lényegén változtatott, a spekulatív egyesítő irány helyébe elfogadta az exact történelmi irányt és így – mert a hazai jogtörténetet csak akképp lehet eredményesen művelni, – annak egyenlő helyet biztosítani az

¹²⁸ Uo. 439–444. o.

európai jogfejlődésben, de még többet is, a főhelyet, a teljes önállóságot. Kiemelte ugyanis, hogy ami igen természetesen, saját nemzeti jogtörténetünket fogjuk legkiválóbban művelni és az európai nemzetek jogtörténetét mintegy pandektaszzerűleg fogjuk segítségül alkalmazni, ha az átvett irányoknak intézményszerű magyarázatához, ehhez szükségünk van. Különbözik pedig a magyar jogtörténetet önállóan tudományosan fogjuk művelni.

A bizottság, tehát úgy találta, hogy a magyar alkotmány- és jogtörténet szempontját illetően a két szaktanát véleménye között nevezetesen elvi különbség nincs. Hogy mindkettő annak legbelterjesebb forrásszerű alapokon nyugvó önálló tudományos művelését kívánják. A különbség a két vélemény között csak az, hogy dr. Timon nagyon is mellékesen, csak érintőleg vevén a Magyar alkotmány- és jogfejlődés mellé az európai jog fejlődését, hogy tehát ő nem is egyesít, Király pedig szélesebb alapokon kívánja az európai nemzetek jogfejlődését is tárgyalni.” A bizottság véleménye szerint Király János álláspontja nem cáfolja a magyar jog eltérő fejlődését, a magyar nemzeti jogalkotó képességét, de elfogadja azt, hogy a magyar fejlődés állandó kapcsolatban van a nyugattal, amely államszervezetére befolyással bírt. Nem fogadták el továbbá, annak a Timon általi bizonyítottóságát, hogy most már az európai jogtörténetre nincs szükség, és hogy annak állítása tudománytalan volna. „Ebből következik, azután az is, hogy az európai jogtörténettel, mint tudományos diszciplínával a magyar alkotmány és jogtörténetet lehet összekapcsolni, anélkül, hogy ezzel a tudomány ellen követtetnék el merénylet.”

A bizottsági jegyzőkönyv szerint Concha Győző hosszasan fejtegeti, hogy Wenzel és Hajnik munkássága bizonyítja, hogy a magyar jogfejlődést a nyugattal összhangban lehet megismerni, ezért ennek egyes részeit a magyar alkotmány- és jogtörténet bevezetéseként kell oktatni. K. Kovács Gyula, az egyházjog professzora is azon az állásponton van, hogy a magyar jogfejlődésnek egymagában, elszigetelten csak önmagában kiindulólag való tárgyalása nem képzelhető el. Véleménye szerint a hűbéri jognak a külön tárgyalása nem szükséges, elég a magyar jogfejlődésből kiindulni. Az európai jogtörténetet a magyarral úgy kell egyesíteni, hogy magyar jogtörténetnek jصارésze, majd fele európai legyen, de a tárgy főkonceptiójának mégis a magyar kell, hogy legyen, amit az európai irányok körülvesznek. Szükségesnek tartja, hogy ne csak 1608-ig, hanem 1848-ig tárgyalják a magyar jogtörténetet.

Timon válaszában kifejti, hogy a magyar alkotmány- és jogtörténetnek csupán saját forrásszerű közvetlen adataiból való művelést tartja helyesnek, azonban ő sem zárkózik el a nyugati államok jogfejlődésének tanulmányozása előtt, sőt a középkori jog ismeretét a magyar jogtörténetre nézve szükségesnek tartja, de mindezek ellenér nem tartja szükségesnek, „hogy az európai jogtörténet külön főkéllégiumban adassék elő.”

Az ülésen vita bontakozik ki az egyetemi tanár tan- és kutató szabadságának értelmezéséről. Grosschmid Béni kifejti, hogy a tanszabadság nem engedi, hogy megszabják azt, hogy az egyetemi tanár mit és hogyan oktat tárgyán belül. Concha kifejti, hogy ennek a szabadságnak van egy határa, mégpedig a vizsga, mert a vizsga követelményeit, és ezért a tárgy tágabb kereteit meg kell határozni.

A tanszabadság és tudomány szabadságának kérdése, annak értelmezése nemcsak 1904-ben, hanem, mint láttuk 1931-ben, és az 1956-os forradalom leverése után, 1957 januárjában is fel fog merülni, az 1955-ös Eckhart-vita kapcsán, a budapesti egyetem jogi karának kari ülésén, sőt a Millenniumi emléktörvény az 1999-es országgyűlési vitájában is.

A vita végén az előzőek szerint határoz a bizottság és egyeztetett vélemény alapján, megállapítják a heti öt óraszámot is. A tanszak címén túl (A magyar alkotmány- és jogtörténet különös tekintettel a nyugat európai jogfejlődésre) a bizottság tartalmi keretet is megállapít: „a./ Bevezetésképp előadandó lesz a nyugat európai alkotmány- és jogfejlődés a római birodalom bukásától a verduni szerződésig, illetve a magyarok bejöveteleig. b./ Ezen időn túl folytatva a magyar alkotmány- és jogtörténetet folytonos párhuzamos tekintettel a nyugat európai alkotmány- és jogfejlődésnek főbb irányaira.”

Timon Ákos a bizottsági véleményhez az ülés után Karhoz címezve különvéleményt (1904. május 14.) csatol.¹²⁹

A tanszabadság nevében tiltakozik, hogy a bizottság a tantárgy címén túl annak tartalmát és módszerét is meg akarja határozni, „mert az már egyenesen a az egyetemi tanításnak és tudomány művelésének szabadságába ütközik.” Erre nemcsak a bizottság nem volt felhatalmazva, de ennek végrehajtását ellenőrizni sem lehet, mert sem a Karnak, sem a tanügyi kormányzatnak nincs erre „kirendelt közege” és nem is kívánatos, hogy valaha is legyen, „óvakodni kell az olyan határozatok meghozatalától, amelyek a tanügyi kormányzatot arra hívnák fel, hogy ez egyetemi tanszabadságot korlátozó utasításokat adjon ki bármelyik tanszak tanítása és tudományos művelés tekintetében és hogy ezen utasítások betartása végett ellenőrző közegeket állítson fel.”

Külön tiltakozik az ellen, hogy magyar jogtörténet kiinduló alapja, vagy bevezetése ismét a germán eredetű népek intézményei legyenek. Ez a magyar jogtörténet tudomány fejlődését veszélyeztetné, „...az ilyen bevezető germanistikum előadása úgy a hallgatóságban, mint a jogtudós világban szükségképpen azon téves felfogást idézné elő, hogy magyar népnek jogfejlődése kezdettől fogva germánjogi alapokon indult meg és azokon haladt tovább; ...Ezen téves felfogás szerint a magyar nép jogfejlődésének alaptényezőjét és éltető elemét már kezdettől fogva nem az önálló, nemzeti sajátosságokra támaszkodó jogalkotás, hanem az idegen jogintézmények befogadása, a receptió képezte, amellyel szemben a nemzeti irányú jogfejlődés csak másodsorban jöhet figyelembe.” Felhívja, hogy akár tekintettel a magyar állam szláv eredetű polgáira, bevezető részként a germanisztikum mellett szlavisztikumot is elő kellene adni, de a magyar törzsszervezeti jog mindkettőtől eltér, ezért azokat a főkollégiumon kívül, külön, legalább egy félórában át két, vagy három órás speciálkollégiumban lehetne sikerrel előadni.

A Jog- és Államtudományi Kar ülése után (1904. május 18.), amely elfogadta a bizottság ajánlását a jogtörténeti szakok egyesítésével kapcsolatban és az új tanszak nevére nézve, a kérdés az egyetemi tanács elé került.¹³⁰

A téma előadója, Ballagi Aladár ismertette Timon véleményét, hozzáfűzi, hogy Timon „az emberiség párhuzamosan haladó művelődésének némi csekély engedményeket ad ugyan, de lényegében, hogy úgy mondjam, mégis csak elszigetelve mutat be olyan történelmi fejlődést, melyet, mint kitünőleg önmagából eredett, és tovább fejlett nemzetit” – már mint a magyar alkotmány- és jogfejlődést, amit viszont Timon koncepciójával szemben, őt idézve – „igenis »tagadásba lehet venni«”. Az előadó példaként a Christiana Respublicat, amelynek része volt Magyarország is, és amelynek az alapja a közös romanogerman civilisatio. Ugyanakkor szélsőségnek nevezi Király és Concha álláspontját is. Hibásnak nevezi K. Kováts Gyula álláspontját is, aki a közös kiindulópontnak a germán jogot tartja.

Az előterjesztés alapján a tanács ajánlást fogadott el a vallás és közoktatási miniszter számára. Az ajánlás elfogadása előtt megállapította, hogy nem ért egyet a jogi kar álláspontjával, amely nem avatkozott bele a kiküldött bizottság által megállapított tartalmi kérdésekbe, a tanszabadságra hivatkozva. A tanszékek felállítása és tartalmának körvonalazása ugyanis a működéshez nélkülözhetetlen funkcionális kérdés elsősorban.

Az ajánlás jóváhagyta a tanszéki egyesítést, a tanszék új nevét, viszont a tematikájában a germán jog helyett „az európai alkotmány- és jogfejlődés, a római birodalom bukásától a magyarok bejöveteleig” kell oktatni. A heti óraszám 8, ami megoszlik a két egyetemi tanár, Timon és Király között, a kötelező óraszám mellé heti 2 vagy 3 óra speciál kollégiumot is fel

¹²⁹ Timon Ákos nyilvános rendes tanár KÜLÖNVÉLEMÉNYE az előadandó jogtörténeti tanszak tartalmának részletes megállapításai ellen. HORVÁTH. 1973. 453–458. o.

¹³⁰ Előadvány a budapesti kir. magyar tudományegyetem tanácsának 1904. évi június hó 30-án tartott V-dik rendes üléséből. Tárgy: A jogtörténeti tanszakok egyesítése. Előadó: Dr. Ballagi Aladár. HORVÁTH 1973. 422–431.

lehet venni. Kilátásban helyezte, hogy ha a tanári terhelés kérdése nem oldódik meg, akkor egy harmadik nyilvános tanár kinevezése is szükséges.

A két tanszék egyesítése, a kérdés ideiglenes rendezése, azonban elmaradt egészen 1912-ig. 1905. május 18-án a jogi kar az előző évvel ellentétes határozatot hozott, miszerint kezdeményezi a harmadik jogtörténeti tanszék felállítását. A döntés ellen nemcsak tartalmi okok, hanem az eljárás miatt is, a miniszterhez írt levelében, amelyet rajta kívül még négy egyetemi tanár írt alá, Timon tiltakozott felhívva a figyelmet az egyetem és a kar 1904-es álláspontjára.¹³¹ A kérdés ideiglenes rendezését segítette Illés József kinevezése 1907-ben. Az egyetemes, vagy általános jogtörténet önálló tanszéki oktatását 1906-ban megszüntették.

Timon Ákos és Király János a továbbiakban halálukig (1925, illetve 1928) oktatnak a pesti egyetemen. 1918-ban a forradalom győzelme után a jogi kar november 4-i ülésén Király János dékánként javasolja, hogy a kar jelentse be csatlakozását a forradalomhoz, az új rendszer kormányának és a Nemzeti Tanácsnak. Ezt a kar egyhangúlag támogatta, és küldöttséget menesztett Károlyi Mihályhoz, felajánlva segítségüket. Károlyi az államforma kérdésében ki is kérte a kar véleményét, amelyre a válasz gyorsan megérkezett. Ebben megállapították, hogy a Pragmatica Sanctio már nem áll fenn, IV. Károly hatalma megszűnt, a szuverenitás teljességgel az országgyűlésre szállt vissza, amely jogosult az államforma kérdésében is dönteni. Javasolják azonban, az igazi népakarat kifejezése érdekében, hogy az országgyűlés oszlassa fel magát, és hatalmát engedje át a kibővített Nemzeti Tanácsnak. Ez 1918. november 16-án megtörtént. A jogi kar Király János vezetésével a köztársaság létrejötte alkalmából is üdvözölte a kormányt.¹³²

A még az első világháború előtt lezajlott vita, amely tekintélyét megerősítve Timon Ákos a tudományos körök egy részének és a közvélemény előtti elismerését vonta maga után, 1931-ben tulajdonképpen újra kezdődik, de egészen más politikai és tudományos környezetben. Eckhart Ferenc is, aki szellemtörténet új szintézist kívánó alapjára hivatkozva tanszékvezető egyetemi tanárként, jogot formál magyar alkotmány- és jogtörténet addig általánosan elfogadott és oktatott megállapításainak újra értelmezésére, illetve további pozitivistá kutatással állításainak alátámasztására, bírja a hivatalos kultúrpolitika irányítóinak, az ellenzék, valamint tudományos közélet egy részének támogatását.

Eckhart Ferencre egyetemi katedráját meghaladó feladat vár. A Hóman-kötetben megjelent tanulmányában foglalt állításait, amellyel a jogtörténeti iskola tudománytalanságát állítja tudományos, pozitivistá kutatással kell alátámasztania és szellemtörténeti alapon új szintézist kell felállítani a magyar alkotmány- és jogfejlődés történetéről. Először a tanulmány nyomán kirobbant publicisztikai, majd tudományos vitában kell érveit megvédenie, másodsorra tudományos kutatásait összefoglalva, a hasonló témakörben empirikus alapú kutatást végző kortársakkal kell szemben véleményét fenntartania (A szentkorona-tan története, 1941.). Harmadik fázisként a szellemtörténeti szintézis elmarad, talán a történelmi, politikai változásoknak köszönhetően is. Az 1946-ban megjelent „Magyar alkotmány- és jogtörténet” munkája nem csupán a pozitivistá kutatások alapján íródott, hanem a pozitivistá filozófia fejlődés elvű, értékelő, utilitarista szemlélet keretei között. De ez már átvezet a magyar alkotmány- és jogfejlődés és ezen belül a Szent Korona-tanról az 1950-es években folyó „vitához”.

¹³¹ Különvélemény a harmadik jogtörténeti tanszék rendszeresítése tárgyában. HORVÁTH. 1973. 432–438. o.

¹³² SINKOVITS 1985. 263–264. o.

II. rész – Tudományos vita a Szent Korona-Tanról és a magyar történeti alkotmányról 1931–1947

1. Eckhart Ferenc tudományos, módszertani elemző és kritikai szempontjai

Az 1931-es publicisztikai és politikai vita nyomán, a szellemtörténeti szemléleti kérdések mellett, tudományos, kutatási módszertani kérdéseket is magába foglaló a Szent Korona-tant és a magyar alkotmány- és jogtörténet legfontosabb kulcs kérdéseit tárgyaló szakmai vita bontakozott ki. A napi lapok cikkei mellett szakmai, tudományos, vagy tudományos jellegű, kulturális periodikákban jelentek meg tanulmányok. A tudományos, szakmai vita „első fejezete” a Molnár Kálmán, és Tomcsányi Móric által írt két tanulmány, illetve az ezekre válaszként megírt Eckhart Ferenc tanulmányok, továbbá Domanovszky Sándor, Mályusz Elemér és Egyed István, valamint Kérészy Zoltán írásai 1931-ben. Az ezekben a publikációkban, a Szent Korona-tannal kapcsolatban felvetett kérdésekre csaknem tíz éves munka lezárásaként jelentette meg *Eckhart Ferenc* 1941-ben, a tárgykörben alaplíműnek számító könyvét a „A szentkorona-eszme története”-t. A mű a Szent Korona-tant, a politikaivá tett nézetet tudományos megalapozottsággal rehabilitálja.¹ Kutatásai alapján megállapított következtetéseivel a hazai szerzők közül munkájában *Bartoniék Emma* álláspontjaival vitatkozik elsősorban, aki szintén a kérdéskörben végzett mélyre ható kutatásokat, melyek eredményeit 1934-ben „Corona és Regni” tanulmányában és 1939-ben „A magyar királykoronázások története” című könyvében összegzi.

Eckhart Ferenc az 1931-es „programesszéjében” a magyar alkotmány- és jogtörténet kutatással és írással kapcsolatban felvázolt szempontok alapján az 1940-es évek közepére írja meg átfogó művét a „Magyar alkotmány- és jogtörténet” c. tankönyvét, amely 1946-ban fog megjelenni. Ez a mű tekinthető az 1931-ben kibontakozó szakmai, tudományos vita Eckhart Ferenc által történő lezárásaként,² és ugyanakkor „átkötő” művének számít az 1946 és 1957 között végzett tudományos, tanári és közéleti tevékenységéhez is. Eckhart Ferenc írja 1951-ben: „Jogtörténeti munkásságom egész eredményét öleli fel a »Magyar alkotmány- és jogtörténet« című művem s kérem tudományos minősítem alapjául ezt tekinteni.”³ Ugyancsak a két korszak határán áll Eckhart Ferenc tanítványának, *Bónis György*nek az 1945-re befejezett és 1947-ben megjelent a „Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban” című munkája is, amely az 1931-es tudományos vita egyes kérdéseiben is tekinthető állásfoglalásnak. Eckhart Ferenc és Bónis György által 1952 és 1954 között közösen megjelentett egyetemi jegyzetek, illetve ezzel kapcsolatban egész munkásságuk értékelése az 1955-ös „második Eckhart-vita” témája.

Az 1931-es tudományos vitában Domanovszky Sándor kiemeli, hogy Eckhart Ferenc nem új elméleteket kíván felállítani, hanem célja, „hogy összegezze ez eddigi fejlődést, rámutasson a megoldandó problémákra, az új módszerei követelésekre”⁴, amit három pontban összegez: a jogtörténetben szellemtörténeti módszerek alkalmazása spekulatív jogász szemlélet helyett; a rendi intézmények vizsgálatok a hűbéri elemek érvényesülésének fokozottabb vizsgálata; és végül az univerzális európai fejlődésen belül a kelet-európai fejlődés kölcsönhatásainak vizsgálatára még nagyobb gondot akar fordítani. „Elvégre ebben a tudományban is a fejlődés áll előtérben és nem a dogma.”

Mályusz Elemér módszertani problémának azt tekinti, hogy Eckhart Ferenc tanulmányában több „összeszorított fogalmazást nemcsak a laikus nem értheti meg, hanem

¹ MEZEY. 2000. 424. o. Továbbá: „Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a szent korona eszméje Eckhart műve által válik majd a mai és az elkövetkező magyar nemzedékek szellemi tulajdonává” *Deér József*: Eckhart Ferenc: A szentkorona-eszme 200. o. Századok, 1942.

² MEZEY. 2000. 425. o.

³ MTA KRGY MS 5614/140. 1951. VII. 14.

⁴ DOMANOVSKY. 1931. 276. o.

komoly fejtörést okozhatnak egy szakembernek is, ha csak nem olvasott előzőleg középkori világnézetet tárgyaló munkákat. Egy első orientálódásra szolgáló tanulmányban nem lett volna szabad Eckhartnak ily sok előismeretet feltételezni, hanem kissé bővebb magyarázatot kellett volna adnia, ... Ellenvetések tehát, mint látható, hozatók fel Eckhart állásaival szemben is. Az ilyen vita, azonban eleve meddőségre van kárhozható. Ma még ugyanis hiányzik az a pozitív alap, amelyen a küzdő felek szilárdan megvetnék a lábukat. ... A vitatkozás is ekkor lesz majd gyümölcsöző, ha a most egy-két mondatban összefoglalt eredmény kibontakozásában majd végig kísérhetjük részletes tanulmányaiban.”⁵ Mályusz Elemér az egyes szellemtörténeti módszerre hivatkozott gondolatok a jövőben történő pozitivista alátámasztását várja. (Ezt várja Polónyi Dezső és Eckhart többi kritikusa is.)⁶ A jogtörténeti iskola álláspontját viszont a félre értett szellemtörténeti alapon álló túlhaladott álláspontnak tartja.

A jogtörténeti iskolához tartozó közjogász Egyed István is elismer, hogy „Aki Eckhart tanulmányát elfogulatlanul elolvassa, nem hallgathatja el, hogy abban sok igazság van, és szerzőjét nem annyira a minden áron való újítás vágya, hanem inkább több, részben újszerű meglátás indította cikke közzétételére. Eckhart, mint új kutatója a jogtörténelem területének, észrevette az eddigi jogtörténeti irodalom egyes hiányait, visszasságait⁷ ... Lehet, hogy jogirodalmunk és a politikai élet eddig hiányos és részben kritikátlan történeti adatokra épített, de ebben nem volt hibás, minthogy a jogtörténeti irodalom nagyon szegény volt alapvető munkákban.”⁸

Eckhart Ferenc viszonylag kis terjedelmű dolgozatában tudósi és tanári programjaként az eddig ismert jogtörténeti tények átértékelését és új tények felkutatását teszi meg feladatának. Sorra veszi a magyar alkotmány- és jogtörténet leg súlyozottabb kérdéseit és több, a vitában részt vevő, mint például Domanovszky Sándor és Klebelsberg Kúnó megállapítása szerint éles „összeszorított megállapítás”-t tesz, amellyel kihívja a hasonló élességű reakciókat is. Ilyen a napi sajtóban és az országgyűlésben is idézett kijelentés is az „ezeréves alkotmány” jogtörténeti nézőpontjával kapcsolatban, amellyel az átértékelés szükségességét is indokolja: „Meglepő biztonsággal és csalhatatlanul hivatkoznak jogtörténészeink és közjogászaink alkotmányunk ezer évére, amely jelszót a század elején lefolyt közjogi küzdelmek parlamenti harcosai hihetetlenül gyorsan vették át... Ha ezeréves alkotmány alatt a folyamatos közjogi fejlődést értjük, amint ezt a jogtörténeti iskola nyomában közjogászaink teszik, úgy ezt a felfogást nem a tudományos kritikát kiálló források adatainak, hanem a jogtörténeti iskola keblét feszítő sovinizmusnak a lapjára írhatjuk. Korántsem akarunk tagadásba venni, hogy a magyar jogalkotásnak vannak teljesen specifikus intézményei, melyek a magyar jog televényeiben kicsiny idegen földről hozott magból erőteljes fává nőttek.”⁹

Eckhart Ferenc által felvetett vitapontokra érkezett reakciókra a napi sajtóban és az egyes közéleti, tudományos jellegű folyóiratokban válaszol. Tudományos igényű, az ismert források teljességét felölelő munkában a Szent Korona-tan történetét dolgozza fel.¹⁰

⁵ MÁLYUSZ. 1931. 406–419.; 408. o., 410–411. o.

⁶ POLÓNYI. 1931. BALLA. 1931. EGYED. 1931. 238. o.

⁷ EGYED. 1931. 233. o.

⁸ Uo. 8. o. Egyed István bár Eckhart egyes állításával nem ért egyet, de fellépését a további kutatás szempontjából pozitívnak értékeli „Kívánjuk, hogy Eckhart fellépése a jogtörténeti irodalom fellendülését és nagyobb alaposságát eredményezze; a teljes jogtörténeti anyag rendszeres közzététele új lehetőségeket fog nyitni a jogászvilág számára és meggyőződésünk, hogy az alkotmánytörténeti szellemet erősíteni fogja. Nekünk nincs mit félni a történelem világától, sőt meggyőződésünk szerint a szigorúan megbírált új anyag biztosabb alapul fog szolgálni és új értékek felfedezését teszi lehetővé. Ezért várjuk örömmel Eckhart ígért munkáját a szent-korona-tan történetéről is és e munka megjelenéséig felfüggesztjük az ebben az irányban tett megjegyzéseinek bírálatát” EGYED. 1931. 238. o.

⁹ ECKHART. 1931. 305. o.

¹⁰ ECKHART. 1941.

Egyed István mellett például Mályusz Elemér is utal arra, hogy a tudományos, közéleti közvélemény elsősorban Eckhart Ferencnek a Szent Korona-tanról írt tudományos munkáját várja. „A legérzékenyebben Eckhartnak az »ezeréves magyar alkotmányt« illető megjegyzései érintették őket. Ezek a megjegyzések éppen csak súrolták a szentkorona-tan Timon-féle magyarázatát, de mégis igen alkalmasak, hogy általuk mindenki tisztultabb fogalmakhoz jusson el. Eckhart ugyanis helyesen mutatott rá, hogy a magyarság nem fejleszthette ki Szent Istvántól kezdve minden külföldi hatástól függetlenül a maga »alkotmányát«, s cseh, lengyel analógiákra utalva ügyesen hívta fel a figyelmet, hogy a korszellem, a világnézet, ezen probléma tárgyalásánál sem kapcsolható ki.”¹¹ Az 1931-es vitában felmerült az Aranybullával, valamint a magyarországi hűbéri fejlődésről vallott összefoglalt tudományos nézeteit elsősorban az 1946-ban megjelent tankönyvből ismerhetjük meg.¹²

Az 1931-es vitát kirobbantó tanulmányban Eckhart Ferenc nem hivatkozott új pozitív jogtörténeti, vagy történelmi tényekre, hanem az eddigi alkotmány- és jogtörténet újraértékelésének egyes tartalmi szempontjait ragadja meg. Bár felhív a további kutatásokra, és ezt maga a Szent Korona-tan történetével kapcsolatban tízéves munkával el is végzi, koncepciója, a nyílt politikai állásfoglalás elutasítása mellett, az új szempontok szerinti újraírása a magyar alkotmány- és jogtörténetnek is. Eckhart Ferenc az 1931-es dolgozata által kavart vita hatására¹³ 1941-ben megjelent „A Szentkorona-eszme története” című munkájában a közvetlen politikai állásfoglalást is törekedett elhárítani: „Feladatom a magyar koronaeszme történeti fejlődésének ismertetése, a legújabb közjogi irodalommal nem kell foglalkoznom”¹⁴.

Eckhart Ferenc írja a „Jog- és alkotmánytörténet” munkájában: „A jogi tények kikutatása nélkül persze nem kereshetjük azok szellemi rugóit, de a külföldi analóg viszonyok közti szellemi fejlődés ismerete nagyon sokban elősegítheti tudományunk haladását. A tudományos felfedezések itt is kétféle módon jönnek létre: új tények ismeretessé válása, új oklevelek felderítése, melyek új fogalmakat, új jogelveket ismertetnek meg, előbbre viszik a tudományt. De a tudományos haladás nem függ csupán új anyag esetleges felmerülésétől, hanem történhetik az már ismert anyagnak újból való átgondolása, új gondolatokon alapuló csoportosítása útján is.

Ily átcsoportosításra, vagy ha úgy tetszik, »átértékelésre« a magyar jogtörténetnek szüksége van, arra régen megérett. Ennek a munkának elengedhetetlen feltétele, hogy a legszigorúbb kritikai alapon történjék, és ne törődjék a dogmákkal, ha azok az eddigi irodalom szerint még oly mélyen is gyökereznek. Minden tudományos dogma szűkíti a látókört, s mint semmiféle történeti tárgyban, annak itt sincs helye. Dogma és kritika kizárják egymást, az utóbbi, pedig minden történeti tárgynak egyedüli éltetője. Az alkotmány- és jogtörténet anyaga épp úgy elbírja a kritikát, mely dogmákat elvet, mint nemzeti történelmünk más része. A magyar jog épülete olyan szép belső kiképzésű, olyan harmonikus, hogy nyugodtan beengedhetjük a napvilágot, nem kell azt mesterségesen távol tartani tőle.”¹⁵

Az átértékelés fő szempontja, hogy nem az autochton magyar jogfejlődést tekinti kiindulópontnak, amelyet egyes európai tendenciákkal hasonlít össze, hanem annak a fejlődés elvű koncepciónak a keretébe ágyazza, amely szerint a történelem folyásának vannak felismerhető tendenciái. Ezek a tendenciák gazdasági, társadalmi, kulturális folyamatok, helyzetek, amelyen belül a magyar történelmet, jogtörténetet is vizsgálni kell, és megérteni lehet. A

¹¹ MÁLYUSZ. 1931. 415. o.

¹² ECKHART. 1946.

¹³ MEZEY. 2000. 423. o.

¹⁴ ECKHART. 1941. 333. o.

¹⁵ ECKHART. 1931. 277. o.

szemlélet ebből a szempontból szellemtörténeti, amelyet alátámaszt a legszárazabb pozitivisták kutatás, és ezért javasolja Eckhart a szociológiai szemlélet bevitelét a kutató elemzés konzekvenciáinak megállapításakor. Tanítványa, *Bónis György* is felhívja a figyelmet 1947-ben megjelent művében (*Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*, 1947), hogy a középkor és egyáltalán a történelem és a jog sem érthető meg társadalomtudományi, nevezetesen szociológiai ismeretek nélkül. „Hűbériség és rendiség: ez a két kifejezés a társadalom történetének területére vezet bennünket. Célkitűzéseink jogtörténetiek, de meggyőződésünk, hogy a jogtörténet sem lehet a formális jogtételek változásának krónikása, hanem a társadalom életének kialakulását kell nyomon követni úgy, amint a külső társadalmi szabályozásban: a jogban megnyilvánul. Ha a renaissance nyomán bekövetkező jogtörténeti studium jelszava az volt, hogy a jog történelem nélkül vak, a tudományművelés mai korszakos átalakulásában bizvást vehetjük iránymutatónak azt a tételt, hogy a történelem sem láthat biztosan szociológia nélkül. A történés folyamata lényegében a társadalom története, a társadalomtörténelem, pedig nem indulhat munkára a társadalomismeret tudományának, a szociológiának segítségével.”

A szociológiából kell kiindulnunk a fogalom meghatározásnál azért is, mert általános érvényű megállapításokhoz másképpen nem juthatunk.”¹⁶

A szellemtörténeti szempontokon túllépve ugyanakkor, az általános fejlődés elvének koncepcióján belül bizonyos szempontok alapján rangsort is fel lehet állítani a „fejlett” és „fejletlen” értékelő kategóriák alapján. Így aztán a középkori nagyhatalmi státusz hagyományán, az egyedülálló Szent Koronán, és középkori államszervező gyakorlatra alapuló alkotmányos, közjogi küzdelmek egyedi magyar alkotmány- és jogtörténet szemléletét felváltva periférikus, elmaradott állapotú helyzet lesz a vizsgálati elemzés kiinduló kerete, alapja. Ez csupán a tudományos, vagy tudományosnak mondott szemléletmód, paradigmaváltás kérdése. Továbbá Eckhart nézete szerint a magyar fejlődést leginkább a környező népek alkotmány- és jogtörténetével összehasonlítva lehet egyáltalán értelmezni, feltételezve a földrajzi közelségből és a társadalmi, gazdasági fejlődésből fakadó hasonlóságot, a feltételezett analógiákat.

A magyar alkotmány- és jogtörténet kutatás és írás egyik legfontosabb célja, feladata a 19. század második fele óta választ adni arra a kérdésre, hogy mióta beszélhetünk országunkban alkotmányos életről, közjogról. Voltaképpen, 1931-ben a vita annak a régi nemesi alkotmányosság hagyományaira épült és a 20. század közepéig közjogi és politikai evidenciaként elfogadott nézetnek tudományos alapon történt megkérdőjelezése miatt robbant ki, amit a nemzeti közjogi (jogtörténeti) iskola egyik legismertebb, a pozitivisták hagyományokon haladók által leginkább kritizált, sőt támadott Timon Ákos így foglalt össze: „A koronázás alkotmányjogi jelentőségével kapcsolatosan fejlődik ki a magyar nemzet közmeggyőződésében a szent korona közjogi fogalma, mysteriuma (x), ami által a magyar nép az államiság és a valódi közhatalom fogalmához valamennyi nyugati népnél korábban eljutott. Ez képezi a magyar állami élet és a magyar közjog középkori fejlődésének sajátos jellemvonását napjainkig, amely azt az egykorú nyugati államszervezetektől megkülönbözteti.”¹⁷

Eckhart Ferenc hivatkozott tanulmányában az objektív tudományos eredményekkel nem bizonyított, illetve nézete szerint nem bizonyítható dogmatikus felfogást támadva a következőket írja:

„E közkeletű jogtörténeti felfogás alapja, hogy magyar nép jogfejlődése tökéletesebb

¹⁶ BÓNIS. 1947. 11–2. o. *Bónis György* 1972-ben megjelent „Középkori jogunk elemei” (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972) című munkájában a pozitivisták kutatások tárgyyszerű bemutatását a korszak által megkívánt fejlődés elvű ítélet keretei között végzi el.

¹⁷ TIMON. 1907. 4. o.; (x) A mysterium kifejezést már az 1440. évi manifesztumban megtaláljuk. – Vö.: *Timon*, Magyar alkotmány és jogtörténet III. kiadás, 495. o. in: TIMON. 1907. 4. o.

minden más népnél és ezen tökéletesség eredő oka az »a közjogibb irányú jogérzet« és gondolkodásmód, mely eltér a többi európai népektől és amelyet a magyarság »az őshazából hozott magával«. ¹⁸ Ez a felfogás tiltakozik az ellen, hogy a magyar nemzet nemcsak saját talajából, nemcsak saját jogalkotó képessége alapján fejlesztette a múltban jogintézményeit, hanem idegenből, a többi, főleg nyugati népektől is vett át és itt-ott bizonyos nemzeti sajátossággal felruházva fejlesztett ilyeneket. Nem fogadja el azt a téves nézetet, »hogy a nyugati népek jogfejlődése, köz- és magánjogi intézményei kialakulása évszázadokkal megelőzte a magyar nép jogfejlődését, jogi intézményei tökéletesebb kialakulását és hogy ebből kifolyólag a magyar nép jogfejlődésének alap jellemvonása nem az önálló nemzeti sajátosság«. ¹⁹

Ezt a szemléletet nevezi Eckhart a jogtörténeti iskola keblét feszítő sovinizmusnak. Eckhart Ferenc 1931-es tanulmányában a történeti és a jogtörténeti kutatás helyesnek és követendőnek ajánlott módszereinek felvázolásával, az európai fejlődéstől eltérő sok szempontból autochtón magyar közjogi, államberendezkedést hirdető álláspontja ellen számos erősen kritikai állásfoglalást tett. Szakmai érvei között szerepel a jelen fogalmainak a múltba ültetése, ²⁰ továbbá „A dogmatikának épp úgy nem szabad zavarni a múlt történetét, mint a múlt történetének a jelen dogmatikáját. A merev közjogi dogmatika fegyvereivel a jogi fejlődésre gondolunk. ²¹

„Nem szabad apriori konstruált államfogalomból kiindulni s azt a múltba helyezni, a múltban keresni, ...; a régi jogba nem szabad olyan fogalmakat belevinni, melyeknek kifejezésére a régiek nyelvében nem volt megfelelő szó.” Így például: „A középkori államélet nem ismerte a szuverenitást, nem ismerte az állam önálló személyiségének fogalmát, s mégsem nélkülözhetjük a középkori alkotmányviszonyok tárgyalásánál az állami szempontok kutatását. ²²

Kétségtelen, hogy az új szemlélet, az eddigi tények átértékelése, és az új tények megismerése és elemzése egy új képet fog adni a magyar alkotmány- és jogtörténetről, ami csak így értelmezve kizárólag magyar. „A jogtörténet megismerése a magyar nép szellemi életének, kulturális fejlődése egyik legfontosabb oldalának ismeretével jár. Egy népet aligha lehet megérteni jogi és alkotmányos életének ismerete nélkül. Hisz ez mutatja be talán legjobban, minő szellemi hatások alatt élt valamely nép, minő belső erők és külső hatások az összetevői a nemzeti műveltség eredőjének. A jogtörténet egyrészt valamely nép jogi bibliográfiája, másrészt az általa alkotott jogrend története, ami nem biografikus, hanem rendszerező anyag, mindkettő épp oly fontos a történetírás, mint a jogtudomány számára. ²³

Eckhart 1931-es programesszéjében a szellemtörténet – pozitivisták kutatás – fejlődés elvűség módszertani kérdésén belül a jogtörténet és a történelem tudomány kölcsönös kapcsolatát vizsgálja. Ennek a kérdésnek a felvetését Eckhart saját személyes élethelyzete is indokolta, hiszen mind az országgyűlésben, mind a sajtóban történészi képzettsége miatt is megkérdőjelezték alkalmasságát, mint alkotmány- és jogtörténetet oktató egyetemi tanárét. Az általa vallott módszertani megközelítés, a dinamikus, fejlődésre tekintő szemlélet szemben áll, a jogtörténet szerinte statikus, fogalmi meghatározásokra alapuló rendszerező diszciplínájával. Eckhart Ferenc megállapítja, hogy a jogtörténetnek egyszerre két tudományágat kell művelnie. A jog maga is történelmi produktum, történeti jelenségként meghatározott közösség terméke, ekként a jog és a történelem nem elválasztható

¹⁸ TIMON. 1904. 443. o., in: ECKHART. 1931. 305. o.

¹⁹ TIMON. 1904. 443. o., in: ECKHART. 1931. 305. o.

²⁰ ECKHART. 1931. 277. o.

²¹ ECKHART. 1931. 277–278. o.

²² ECKHART. 1931. 286. o.

²³ ECKHART. 1931. 272. o.

kategóriák.²⁴ Mezey Barna megállapítja Degré Alajosra is hivatkozva²⁵, hogy az 1931-es programnyilatkozat talán legfontosabb részét a jogot és történelmet „összebékítő” az alkotmány- és jogtörténetnek, mint fiatal (jog)tudománynak adott definíció alkotja. (Vagyis mindkét tudományt közös, a pozitivisták kutatáson nyugvó fejlődéselvű paradigma alapjára helyezi, ahol a sajátos fejletlen-fejlett, lemaradt-haladó értékelő kategóriák alapján a magyar történelmet és alkotmánytörténetet a kizárólag a fejletlen, lemaradt kategóriákba beszorítva értelmezi.) Tulajdonképpen pontosabb, ha azt állítjuk, hogy a fiatal tudománynak, amelyet az 1904-es vitában felszólalók megállapítása szerint is a jogtudományon belül addig „mostoha” gyermekként kezeltek, Eckhart Ferenc az eddigi Timon által megfogalmazott helyett új meghatározását adja. Az átértékelt szempontok pozitív kutatási eredményekkel történő alátámasztását már a napi sajtóban megjelent és az országgyűlésben hangoztatott kritikák is követelték. A nyugati és főleg a szomszéd országokkal való összehasonlító kritikai elemzés hiányára, azonban már 1904-ben, Timon Ákos kritikái is felhívták a figyelmet.

Tankönyvéhez fűzött jegyzetben Timon Ákos kitér az őt ért addigi bírálatokra. Már az 1919-ben megjelent kiadásban is felvázolja az őt ért támadásoknak, illetve kritikáknak azt a két irányát, amely alapján a következő nyolc évtizedben őt, és közjogi irányzat képviselőit ért kritikai és ellenséges megnyilvánulások is tartalmuk szerint osztályozni lehet. „A támadások két egymással ellentétes és egymásnak ellentmondó irányban mozognak. ... tanításom ellen főleg azt hozták fel, hogy a szent korona elmélete és az azon felépülő államszervezet nem specifikusan magyar alkotmányfejlődés, nem a magyar közéletnek a legsajátosabb alkotása, mert a korona a nyugati államokban is, nevezetesen a német birodalomban és még inkább Cseh- és Lengyelországban közjogi fogalomként vált, nem csak a királyt jelenti, hanem az országot (regnum), sőt az államot is és ezen alapszik a korona javak és a kamara javak közti különbség; addig újabban... azt állítják, hogy a szent korona elmélete Werbőczynek legegyénibb alkotása ... és a szent korona államszervezet csak egy rövid időszaknak (1490–1526. év) produktuma, amidőn a rendi hatalom Magyarországon tetőpontját érte el.

Ez a két felfogás merőben ellentmond egymásnak; mert ha a szent korona elmélete Werbőczynek legegyénibb alkotása, akkor annak analógiáját hiába keressük Német-, Cseh-, és Lengyelország középkori alkotmányfejlődésében, ha pedig a magyar szent korona államszervezet analógiáját más államok középkori alkotmányfejlődésében is megtaláljuk, akkor a szent korona elmélete nem lehet Werbőczynek legegyénibb alkotása... A fentebb idézett források alapján eléggé beigazoltam, hogy a szent korona közjogi fogalmának személyesítésének kifejlődése már a XIII. században vette kezdetét és a XIV. században már mint kifejlődött intézmény állt előttünk. Werbőczy Hármaskönyve ezt a fejlődést készen találta, sőt kellőképpen és minden irányban méltatta, mert a Hármaskönyv feladata nem a magyar alkotmány kodifikációja volt, hanem inkább a magyar magánjogé.

Ami pedig a külföldi forrásokban található analógiákat illeti, ezekre nézve röviden csak annyit jegyzek meg, hogy egyes analóg kifejezésekből még azonos államjogi intézmények fennállását nem lehet bizonyítani. Az kétségtelen, hogy a korona kifejezés más államokban is, nevezetesen Cseh- és Lengyelországban, jelenti olykor a királlyal szemben az országot, a királyságot (Königreich Böhmen) is, de ebből még korántsem következik a korona mysteriuma, perszónifikációja, tehát az a közjogi felfogás, hogy a korona, mint államszemély, a nemzetben gyökeredző, a királyt és nemzetet egyként megillető főhatalom birtokosa és még kevésbé következik egy olyan alkotmányfejlődésnek bizonyítása, mint a minő nálunk a szent korona személyesítése következésképpen a XIV. és XV. századokban előállott. Éppen úgy nem szorul bővebb magyarázatra az sem, hogy IV. Károly 1348. évi

²⁴ MEZEY. 2000. 415. o.

²⁵ Uo.

aranybullájának ebben a kifejezésében: »Regnum Bohemie Romani Regni membrum« semmi analógia nincsen a magyar szent korona államszervezetnek »membrum Sacrae regni Coronae«-jával. E két kifejezés egymástól teljes különböző közjogi fogalmát és jelentőségét, amelyet a magyar alkotmányfejlődés a középkorban létrehozott, egyik nyugati államban sem találjuk. – A cseh koronára nézve vö. *Flieder R., Corona Regni Bohemiae 1908.*²⁶

Eckhart Ferenc apriori vizsgálati és kutatási szempontja az idegen behatások vizsgálatára vonatkozik. A hazai jogviszonyok, intézmények megértéséhez, ismeretéhez a külföldiek, elsődlegesen a „hasonló művelődési fokon álló, hasonló gazdasági és társadalmi fejlődésen keresztülmenő népek jogéletének megismerése a mi jogéletünk kutatásában rendkívüli becses segítőeszközt nyújthat.”²⁷ Elsődleges a német, a cseh és a lengyel jog és alkotmányfejlődés nyújthat támpontokat. „Fejlődési hasonlóságok sokkal nagyobb mértékben találhatók meg a hozzánk földrajzilag közelebb fekvő, velünk szomszédos országokban. A magyar alkotmánytörténet analógiáját megtaláljuk a lengyel, de különösen a cseh közjogi fejlődésben. Ez első pillantásra nagyon meglepő, de ha az alkotmányfejlődés tényezőit ismerjük, könnyen megmagyarázható. A jogfejlődés legfőbb tényezői, a gazdasági és társadalmi, ezen országokban megegyezők voltak. Ehhez járul, hogy a közjogi berendezkedés mindkét államban, épp úgy, mint nálunk, a frank-német jogfejlődésről vette a mintáját, tehát gondolati, a szellemi háttér is azonos volt.”²⁸ A két szomszédos állam feltételezett hasonlósága, valamint frank-német fejlődés mintának tekintése mellett felhívja a figyelmet, hogy: „Nem szabad itt elfelejtenünk a középkor univerzalisztikus műveltségét, melyből egy időben fakadtak több helyen ugyanazok a gondolatok s azok nyomában intézmények.”²⁹

Ugyanakkor 1931-es tanulmányában ezért alapvetően hibásnak tartja a jogtörténeti irányzatnak az angol alkotmányfejlődéssel vont párhuzamait és következtetéseit. „Jogi fejlődés és gazdasági, társadalmi fejlődés mindig karöltve járnak egymással, utóbbiak részben az előbbi okozói. Ha tudjuk azt, hogy az angol gazdasági viszonyok, és az angol társadalmi fejlődés kialakulása lényegesen eltérő a magyartól, már eleve is feltehetjük, hogy a két nép jogfejlődése sem lehet azonos. És valóban kevés hasonlóság van a középkori fejlődésben, a lényegesen eltérő újkorról nem is szólva.”³⁰ Majd összegző következtetésként: „Felesleges ezzel a mi viszonyainkat párhuzamba állítani. Csak a dolgok lényegébe nem hatoló történeti tudatlanság és nemzeti önhittségből táplálkozó fantázia beszélhet az angol és a magyar parlamentáris fejlődés hasonlóságáról. A parlamentarizmus Angliában a gazdasági, társadalmi és jogi adottságból sarjadt ki és egyedül csak ott sarjadt ki, míg másutt mindenütt, így nálunk is idegenből átültetett nemes növény, mely a talaj szerint más-más módon virágzott ki.

Vannak mégis az angol alkotmányfejlődésnek hasonlóságai, de nem ott, ahol eddig keresték, hanem a királyi hatalom kérdésében. A normann királyok korában a király minden jog forrása, akitől függ a törvényhozás, bár van mellette királyi tanács, melynek szervezete régebben épp oly határozatlan, mint nálunk. A törvényeket tulajdonképpen a király hozza. A királyt tekintik az egész földbirtok legfőbb tulajdonosának, a legfőbb hűbérúrnak, úgyhogy minden darab föld a hűbéri hierarchiának legalább első fokán a királytól ered. Ez a felfogás nálunk is megvolt...”³¹

Az analógia és az egyediség kérdése, valamint az objektivitás szempontjai azok az ismérvek, amelyekre a vitázók hivatkoznak. Az „ezeréves alkotmány”, mint egymásra épülő folyamatosságot és az ebből következőleg az egyediséget is megkérdőjelezi Eckhart. A

²⁶ TIMON. 1919. 512–513. o.

²⁷ ECKHART. 1931. 296. o.

²⁸ Uo. 301. o.

²⁹ Uo. 297. o.

³⁰ Uo. 298. o.

³¹ ECKHART. 1931. 300–301. o.

történések egymásutánisága nyilvánvaló, ebben nincs semmi egyedi, a jogi és alkotmányjogi eseményeket, mintegy nyakláncáá összefűző, a folyamatosságot jelentő „közjogi szemlélet” pedig nem létező illúzió. „Ha el is ismerjük, hogy az alkotmány, azaz közjogtörténet lényegében csak jogtörténet lehet, mert minden alkotmányváltozás csak kimondott, vagy ki nem mondott, de érvényes jogi tételek változásából áll, de a régi jog elmúlása és az új jog keletkezése e téren a társadalmi szervezet megváltozásának eredménye. Alkotmányfejlődést semmiképpen sem magyarázható, mint elsőrendű jogtudósok is elismerték, a jogi fogalmak fejlődéséből. Társadalmi elváltozások, gazdasági és művelődési eltolódások sokkal fontosabb előidéző okok e téren s ezek áttekintésére, szövevényük kibogozására a történésez alkalmasabb, mint a csupán csak axiómákat szem előtt tartó jogász.”³² ... „A jogtörténet feladata, persze így jóval nehezebbé válik, mert tág körű történeti ismeretek lesznek a tudomány művelésének elengedhetetlen előfeltételei. Amint a jogfejlődésből valamely nép vagy kor szellemére következtethetünk, úgy a szellemi élet ismerete a jogintézmények nem egy rejtélyének megoldására adnak útbaigazítást.”³³

Eckhart a magyar alkotmánytörténetet megközelítő paradigmájának egyik első új szempontjára válaszként *Molnár Kálmán* az „Alkotmánytörténeti illúzió-e a magyar alkotmányfejlődés jellegzetes iránya” 1931 áprilisában megjelent tanulmányában megerősíti, hogy az ezeréves fejlődésen nem azt értik, „hogy alkotmányunk ma is ugyanaz, mint volt ezer év előtt, vagy akár csak azt, hogy ezeréves alkotmányunk folyamatosan, megszakítások és zökkenések, stagnálások és időnkénti visszaesések nélkül fejlődött az ezer év előtti alapokból”, hanem az alkotmányos fejlődés „mindig a nemzet egész múltjával szakító és azt megtagadó forradalmi átalakulás nélkül torkollott bele ezerév múlva alkotmányjogunk jelenébe.”³⁴ Molnár Kálmán véleménye szerint Eckhart csak akkor vonhatja kétségbe alkotmányfejlődésünk ezeréves voltát, „ha alkotmányjogunk későbbi, vagy éppen mai terebélyes fáját keresi az ezer év előtti források világánál, s nem elégszik meg azzal, ha megtalálja azt a magot, azokat a csírákat, amelyekből mai alkotmányjogunk hatalmas lombozata kisarjadt és fejlődésnek indult.”³⁵

Tomcsányi Móric is Molnár Kálmánnal hasonló véleményen van, amikor azt írja „A magyar közjog és jogtörténet téves szemléletében”, hogy azt senki sem állította, hogy „a magyar jogfejlődésben minden sajátos magyar, hogy a magyar alkotmányfejlődésben minden részletében egészen páratlanul áll a világon”. Kiemeli, hogy Eckhart „hyperkritikus”, és a jogi tényeket „nem kellőképpen értékelő jogi szemléletével a másik szélsőségbe esik, s még ezen is túlmegy, amikor elvitathatatlan jogtörténeti és közjogi tételeket von tagadásba, aminők például a magyar alkotmányi jogfejlődés közjogi szellemű alapirányának a s többi szempontjából sajátos közjogi vonásainak megállapítása.”³⁶

Tomcsányi Móricot Eckhart Ferenc felfogása, nyelvezete a centralista osztrák írók fejtegetéseire emlékezteti, amikor tagadja a magyar alkotmányosság történetiségében is önálló voltát, és közjogiasságában egyediségét.³⁷ Továbbá javasolja, hogy Eckhart mielőtt új utakat keresne „új szakmájában” a jogtörténetben először fogadassa el magát. *Eckhart Ferenc* Molnár Kálmán és Tomcsányi Móric kritikai tanulmányaira írt „A magyar alkotmányfejlődés” című válaszában, a két munkában felvetett konkrét alkotmány- és jogtörténeti kérdésekre adott válaszában túl (Szent Korona-tan, Aranybulla, hűbéri fejlődés stb.), megjegyzi, hogy ő nem kezdő, hiszen például a hiteles helyek történetéről eddig ő írt külföldön is elismert tanulmányt, továbbá ha kezdő lenne, nem kaphatta volna meg a

³² Uo. 270. o.

³³ Uo. 273. o.

³⁴ MOLNÁR. 1931. 4. o.

³⁵ MOLNÁR. 1931. 5. o.

³⁶ TOMCSÁNYI. 1931. 161–162. o.

³⁷ Uo. 172–173. o.

tanszékvezetői állást.³⁸

Megállapítja azt is, hogy alkotmánytörténetben a történeti tények is vannak olyan fontosak, mint a jogi tények, azok nélkül nem lehet tudományos megállapításokat tenni.³⁹ Megjegyzi azt is, hogy a honfoglalás idejében közjogi szellemről beszélni csak a germán alkotmányjogi szemlélet mellett lehet, „mely nemzetgyűlést és más germán intézményeket keres a török jellegű magyarság ősi idejében.”⁴⁰

Tomcsányi Móric viszont válaszában (Új magyar alkotmánytörténet) írja: „Itt vagyunk megint a tárgyalási módszernek annál az alapkérdésénél, amelyre már első bírálatomban is rámutattam. Alkotmányfejlődésünk jellegét s alapirányzatát, mint minden történeti alkotmányét, csupán az organikus fejlődés egészének figyelembe vételével s összefoglaló szellemtörténeti áttekintés és jogi értékelés alapján lehet csak megállapítani.”⁴¹ Azt kéri Eckharttól, hogy „több jogi értékelést, több jogi szemléletet a szellemtörténetbe!” Megállapítja azt is, hogy bár Eckhart nem ír tanulmányában külön a Szent Korona közjogi tanáról, „de tanulmányának alap megállapításai élesen beleütköznek a szent korona egész koncepciójába, s az annak alapján kialakult élő közjogi rendszerünkbe.”⁴²

Eckhart Ferenc a „Magyar Jogi Szemle” ugyanazon számában megjelentetett „Néhány észrevétel”⁴³ című írásában megjegyzi, hogy az ő felfogása a magyar alkotmánytörténet kérdéseiben nem egyedi, hanem Ferdinandy Geyzáéval, Polner Ödönével, és Hóman Bálintéval egyezik, vagy hasonló.

(Tomcsányi Móric és Eckhart Ferenc közötti egyébként továbbra is fennmaradó kollegiális jó viszonyt bizonyítja Tomcsányi Móric 1931. június 12-én keltezett magánlevele Eckhart Ferenchez,⁴⁴ melyet „igaz híveként, őszinte nagyrabecsüléseként” ír, és bár „meggyőződése, hogy nem szolgáltatott okot” arra, hogy Eckhart megsértődjék, de sajnálja, hogy írása „részéről félreértésre, és kellemetlen érzésre adott okot”, amiért is bocsánatot kér.)

Polónyi Dezső szerint az „ország régi, jó, és helybenhagyott szokásaira” letett eskü vegyes házi királyaink koronázásakor éppen az idegen szellemű befolyás ellensúlyaként jelentkezett, éppen úgy, mint a „a behozott újítások és ártalmas szokások” rendek általi eltöröltetése is.⁴⁵

A jogászai szemléletről mondott eckharti kritikára, mi szerint „a jogi műveltségű magyar ember történeti felfogása homlokegyenest ellenkezésbe jutott a történetű műveltségű magyar ember szemléletével” a jogi szemlélet történeti fejlődést figyelembe nem vevő formalizmusa miatt, ha igaz is Molnár Kálmán szerint, ennek nem feltétlen a jogászai történelemszemlélet fogyatékoságának az oka. A képzett jogász a formákban, a kategóriákban, így a törvényekben is meglátja a jog „lelkét”.⁴⁶ A középkori jog gyakorlata, a szokásjog, amely jelentőségét Eckhart Ferenc is kiemeli, a törvényt helyettesítheti, megerősítheti, leronthatja, ugyanakkor az oklevéli források lehetnek tükröi a szokásnak és a törvénynek és a törvénytelen, szokással ellentétes önkénynek is, de nem kizárólagos megismerési lehetőségei az egyes korszak jog gyakorlatának. A krónikák, a törvények, az ítéletekben és más forrásokban megjelenő szokásjogot, az oklevéli forrásokkal és a hagyományokkal együtt kell értelmezni. Ezért nem fogadható el Eckhart Ferenc tétele, hogy a „törvény és szokás, törvény és oklevél olyan viszonyban áll egymással, mint jogi program és jogi élet. A jogi tények és

³⁸ ECKHART. 1931. 1. 201. o.

³⁹ Uo. 206. o.

⁴⁰ Uo. 208. o.

⁴¹ TOMCSÁNYI. 1931. 1. 290. o.

⁴² Uo. 286. o.

⁴³ ECKHART. 1931. 2. 293–294. o.

⁴⁴ MTA KRGY MS 5616/224. 1931. VI. 12.

⁴⁵ POLÓNYI. 1931. 34. o.

⁴⁶ MOLNÁR. 1931. 10–11. o.

ezek alapján a jogelvek az oklevelekből ismerhetőek meg. Ha az oklevél ellentmond a törvénynek, úgy az utóbbi mindig mellőzhető.”⁴⁷

Az 1931-ben elkezdődött vitában Eckhart Ferenc hiányolta a közjogi irányzat képviselőitől, hogy a középkori magánjog okleveles forrásainak és bírósági eljárások anyagainak alapos feldolgozása nélkül érvelnek. A magyar magánjog ismerete nélkül viszont senki nem állíthat biztosat a magyar közjog fejlődéséről.

Eckhart Ferenc nézetei a középkori szokásjogról valójában nem térnek el jogtörténeti iskola által vallott nézetektől, ezt nemcsak az 1931-es tanulmányában, hanem az 1946-os tankönyvében írtak is megerősítik. A kérdés az, hogy tudományos szempontok alapján elégséges és biztos támpontot adnak-e egy egész jogrendről az elsősorban magánjogi ügyleteket tartalmazó oklevelek, illetve mikortól és mitől datálható, hogy a királyi adományok, nem csupán magánadomány. Eckhart Ferenc a következőket írja az 1439-es országgyűlési határozatok, majd törvény kapcsán:

„...ugyanekkor a törvény egy másik cikke általánosságban elrendeli, hogy a »behozott újításokat és ártalmas szokásokat (novitates et nocivae consuetudines) – szóval mindazt, ami a rendeknek nem tetszett – el kell törölni, és ki kell irtani«. (4. c.) Ez a régi jogról való felfogás magyarázza meg azt, hogy miért kellett a királynak megválasztásakor megesküdnie, hogy az ország rendjeinek régi szokásait megtartja, és az újításokat kerüli, illetőleg eltörli.

A középkori felfogás szerint a jog primer, az állam csak másodrendű és csak eszköze a jog megvalósításának... A jog az állam előtt van, az állam nem alkotja a jogot és nem is változtathatja meg. A középkor legnagyobb tisztelettel viseltetik a joggal szemben, szerinte az nem az államtól függő pozitív jog, hanem morális törvény. Ha jogot nem alkotják, hol találjuk hát meg? A nép tudatában, illetőleg a népet képviselők tudatában, lelkiismeretében. Az ítélkezőnek nincs szüksége jogi szabályokat tartalmazó törvénykönyvre, hanem elég, ha normális jogérzéke van, ami feltétlenül meg is van minden becsületes emberben. Ezért nevezik a fogott bírakat nálunk egyszerűen »becsületes embereknek (probi viri)«, vagyis olyanoknak, akikben megvan a jogérzés, és mint ilyenek a jognak megbízható tudói, akik megtalálják magukban az igazi jogot, az igazságot, amik különben az akkori felfogás szerint az értelemmel is megegyezett.”⁴⁸ Eckhart Ferenc 1931-es véleményét megerősíti az 1946-ban megjelent tankönyvében írtak, azonban az értékelő elem itt már jobban meghatározó.⁴⁹

A szokásjog megismeréséhez is kapcsolódva állapítja meg, írja azt néhány sort, amely egyik kiinduló pontja lesz az ellene intézett 1950-es évekbeli támadásoknak: „A klasszikus jogtörténeti iskola munkásságának másik eredménye azon tény megállapítása, hogy a jog mindenkor bizonyos közösségek szellemi életének terméke. Bár más közösségek is hoznak létre jogot, mint egyház, rendek, különböző testületek, mégis elsősorban legfontosabb a nemzeti szellemi élete, mint a jogot dúsan tápláló forrás. A népszellem, mint a nemzetet alkotó egyének gondolkozásbeli egysége, alkotja és újítja meg a jogot s az leginkább éppen a jogfejlődésből ismerhető fel... A népszellem változó, mint az egyén gondolkozása. A nemzet szellemi világa is nagy átalakuláson megy keresztül, amit a nemzeti jogfejlődésen, a nemzeti jogtörténeten észre lehet venni.”⁵⁰

A szokás biztosításának legmagasabb szintű garanciája a koronázáskor kivett koronázási eskü. Eckhart Ferenc a napi sajtóban megjelent, majd a terjedelmesebb és egyetemi tanárok, mint Molnár Kálmán és Tomcsányi Móric kritikájára adott válaszai után szaktanulmányaiban, elsősorban a Szent Korona-eszme történetéről írt művében (1941) bontja ki a pozitivisták kutatásokra alapozott véleményét. Az 1941-ben megjelent művében gyakran vitatkozik Bartoniek Emmával, aki szellemtörténeti alapon végzett pozitív

⁴⁷ ECKHART. 1931. 285–286. o.

⁴⁸ ECKHART. 1931. 284–285. o.

⁴⁹ ECKHART. 1946. 183–185. o.

⁵⁰ ECKHART. 1931. 271. o.

kutatásokra építve foglalkozott a Szent Korona és a magyar történelem kapcsolatával. A „Magyar királykoronázások története” c. művében így összegezi álláspontját: „Hiszen a történetírást elméletek, eszmeáramlatok, a gondolkodás változásai főképpen, talán éppen kizárólag is annyiban érdeklik, amennyiben ezek az eszmék a reális történetben is megvalósulnak, tettekben nyilvánulnak, a reális történetet befolyásolják.”⁵¹ Bartoniek Emma kutatásaira alapozott véleményével közel állt a jogtörténeti iskolának a magyar közjogi hagyománnyal kapcsolatban vallott nézeteivel. A koronázáskor kivett egyházi esküt is, a jogrendet, a szokást fenntartó „alkotmánybiztosító” eszköznek tekintette.

Bartoniek Emma, ellentétben Eckhart Ferencsel úgy vélte, hogy Magyarországon a 13. századtól, az uralkodótól kivett „alkotmányos” eskü tartalmilag nem tér el az addig és azután is letetett ügynevezett egyházi eskütől. Mai fogalmakkal: mind kettő az alkotmányos rend biztosítója. „Már ismételtelen említettük, hogy van a koronázási szabályzatoknak egy igen fontos mozzanata, amely erősen növeli a koronázás alkotmányos jelentőségét, s ez a koronázási eskü. Eskü nélkül a koronázási szertartás csak átruházza az új királyra az uralkodói hatalmat, az új király esküje viszont már biztosítja az ország rendjét, alkotmányát is, s ezzel a koronázás az egész ország jogrendjének legfőbb biztosítója lesz.”⁵²

A szerző a kanonizált eskü történetének európai fejlődésének 9. századtól a 17. századig történő bemutatása után ekként folytatja: „Ezt nevezte el a XX. század elejei magyar alkotmánytörténet »iuramentum iustitiae et pacis«-nak, szemben az »alkotmánybiztosító« esküvel. Igen pontatlan a cím mind a kettő, hiszen minden eskü a béke és igazság esküje, ez semmi különleges karakterisztikumot nem jelent, épp úgy az alkotmányt is biztosítja minden eskü, melyet királyok koronázásukkor letettek. (Alkotmány helyett helyesebb, ha a középkorban az egyes emberek és a király jogairól beszélünk, mikor az »alkotmány« újkori összefoglaló fogalma még ismeretlen.) ... A Magyarországon a Salamon koronázásakor 1058-ban valamint a III. Endréen 1290-ben valószínűleg használt angol formula esküje tartalmilag ugyan nem, de szövegében és egyéb külsőségeiben is eltér a német formulától... A koronázási eskü nemcsak Magyarországon igen nagy jelentőségű, hanem az egész keresztény világban. Különösen a Középkor korábbi századaiban, helyesebben az első kimutatható eskük óta, melyek országoként természetesen más és más időben lépnek fel, megfelelően az egyes országok alkotmányfejlődése ütemének. A koronázási eskü ugyanis a korábbi középkor államaiban az egyetlen eszköz, mely a jogrend fenntartását kifejezetten biztosíthatja. Írott alkotmánylevelek ekkor még nem voltak, sőt még írott törvények is alig, törvényhozás a mai értelemben szintén ismeretlen valami, hiszen írni-olvasni is alig tudott valaki. A szokásjog uralkodott, a régi bevett szokás, illetőleg az, amit a bírák és más derék emberek jónak tartanak. Ez a szokásjog törvényként szabályozza az életet, s e szokásjognak mindenki aláveti magát... Hogy a jogrend fennmarad, arra egyetlen materiális biztosíték a király koronázási esküje, s az alattvalók ellenállási joga. Nemcsak Magyarországon van így, hanem az egész keresztény világban. Igaz, hogy elvben a középkori ember előtt minden jog szent és sérthetetlen, s ez a meggyőződés igen mélyen él az akkoriak lelkében, különösen a korábbi középkorban, s a »jog« megsértése a legnagyobb bűn: »zsarnokság«. Mégis e »jognak« sérthetlenségét a középkor primitív jogi intézményei mellett a királynak külön, kifejezetten el kell ismerni, mindjárt uralomra léptekor, koronázási esküjében.

A koronázási eskü a jog megsértését eleve ki akarja zárni, ez tehát preventív eszköz a jogrend védelmére, ...”⁵³

A koronázás és a koronázási eskü közjogi jelentőségét hangsúlyozza Tomcsányi Móric is.⁵⁴

⁵¹ BARTONIEK. 1939. 22–23. o.

⁵² Uo. 45. o.

⁵³ Uo. 46–47. o.

⁵⁴ TOMCSÁNYI. 1931. 164. o.

A történelmi magyar állam az európaiától eltérő közjogi egyénisé-e volt a legélesebb vitapontja az 1930-as évek „Eckhart –vita”-jának. Az ezeréves alkotmányfejlődésről és ezzel a kapcsolatban a Szent Korona-tan történetéről, kialakulásáról, egyediségéről és jelentőségéről vallott nézetek összeütköztetése. Eckhart Ferenc az 1931-ben a jogtörténeti iskola felé megfogalmazott kritikáját, miszerint, anélkül érvelnek, hogy feldolgozták volna a vonatkozó okmányokat (elsősorban magánjog okleveles forrásait), magára nézve is kötelezőnek tartva alapos forráskutatást végezve írta meg 1941-ben kiadott könyvét „A Szentkorona-eszme története”-t. A kérdésben a jogtörténeti iskola neves képviselői, mint Tomcsányi Móric és Molnár Kálmán terjedelmesebb tanulmányban, 1931-ben foglaltak állást. *Bartoniék Emma* már megelőző forráskutatások után először 1934-ben⁵⁵ „Corona és regnum” című írásában fejtette ki Eckhart Ferenc 1931-es álláspontjával és következtetéseivel nem egyező nézeteit, majd 1939-ben „A magyar királykoronázások története” könyvében írta le a koronához, a koronázáshoz köthető (alkotmány) történeti következtetéseit is. A kérdéskör tudományos feldolgozásának része, mintegy az „első Eckhart-vita” a történelmi helyzet megváltozása miatti lezáródásának utolsó utáni jelentős akkordja *Bónis György* 1947-ben megjelent a „Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban” kötete.

⁵⁵ BARTONIEK. 1934. 314–431. o.

2. Kérdések a Szent Koronáról

A korona eredet és kor vizsgálatának kérdése azért merülhet fel az alkotmány- és jogtörténeti tanulmányban, mert gyakran hangoztatott érv az, hogy bár a magyar királyok koronájával gyakran történnek a krónikákban és a legendáriumokban feljegyzett nem mindennapi, csodás események, mégis a most Szent István koronájaként ismert koronával nem koronázhatták meg a keresztény államalapítót. Ez az elmúlt évtizedekben dogmává fagyott nézet lehet az egyik érve azoknak, akik ez alapján alapvetően megkérdőjelezhetik az ezeréves jogfolytonos alkotmányfejlődést támogatók álláspontját. Hiszen, ha korona későbbi évszázadokból való, akkor a Szent Koronához kötött folytonos fejlődés, változás épp oly illúzió, mint az ezeréves Szent Korona mítosza.

Zétényi Zsolt könyvében⁵⁶ a „Szent Korona eredete” fejezetben tárgyyszerűen összegyűjti a korona eredetével kapcsolatos kialakult nézetek, kezdve Révay Péter koronaőr először 1613-ban megjelent leírásával, folytatva Weszprémi István 1790-ben közre bocsátott a koronáról tett megállapításaival egészen a napjainkig ismertté vált elméleteket. A több tucat koncepció legfőbb érveinek és eredményeinek összevetése után megállapítja: „Az érdekelt kutatók saját eredményeik köré csoportosítják az eddigi adatokat, saját felfogásuknak megfelelően értékelve és rangsorolva ezeket. Az ilyen értékelő ismertetéseket akkor fogadhatnánk el minden tekintetben helytállónak, ha az ismertető szerző eredményeit igaznak, nézőpontját ebből eredendően kifogástalannak tekintenénk. Előfeltevés nélküli, zárt logikai láncba illeszkedő s minden tekintetben megdönthetetlen okirati és tárgyi bizonyítékokkal körülbástyázott elmélet a korona keletkezésének idejéről, módjáról, szerkezete kialakulásáról nem létezik. Vannak viszont a valószínűség különböző fokán álló elméletek.”⁵⁷

⁵⁶ ZÉTÉNYI. 2002. 40–69. o. Lásd a koronakutatásról: *Bakay Kornél: Az Árpádok országa. Pap Gábor: Fejezetek a Szentkorona és a kononakutatás történetéből.*

⁵⁷ Uo. 41. o. A kérdéssel foglalkozó írások közül: „A Magyar Szent Korona vizsgálatáról aranyműves szemmel.” Magyar Nemzet, 1991. augusztus 18. 36. o.; *Ambróczy Gyula: A magyar Szent Korona története*, Budapest, 1925; *Badinyi Jós Ferenc: A magyar Szent Korona arányrendszerének és mitológiájának vonatkozásai*. Orient Kft. Budapest, 1995; *Bakay Kornél: Az Árpádok országa. Östörténetünk titkai*. MBE Nagy Lajos Király Magánegyetem (Miskolc). Kőszeg, 2000; *Bakay Kornél: Sacra Corona Hungariae*. Városi Múzeum, Kőszeg, 1994, *Ifj. Bartha Lajos: Királyi jelvény, vagy asztrális jelkép? Új Tükör*, 1980. 31. sz., *Beöthy Mihály–Fehér András–Ferenczné Árkos Ilona–Ferencz Csaba: Egy régi kor kozmológiájának emléke: a magyar korona*. Fizikai Szemle XXXI. sz. 1984, *Beöthy Mihály: Koronakutatás kérdőjelekkel*. Magyar Nemzet. 1989. február 9. Visszhang melléklet. *Bertényi Iván: Kis magyar címertan*. Gondolat, Budapest, 1983, *Bock, Franz: Die ungarische Königskrone. „Corona Sancti Stephani” im Kronschatz der königlichen Schlossburg zu Ofen*. Aachen, 1896; *Bodor Imre: A magyar korona legkorábbi ábrázolásai*. *Ars Hungarica* VIII. 1980, *Bogyay, Thomas v: Besprechung von J. Deér, Die Heilige Krone Ungarns*. *Byzantinische Zeitschrift*. LXI. 1968; *Bogyay, Thomas v: Ungarns Heilige Krone. Ein kritischer Forschungsbericht*. *Ungarn Jahrbuch* IX. 1978; *Bogyay Tamás: A szentkorona-kutatástörténetéről*. *Insignia Regni Hungariae* I. Budapest, 1983; *Bogyay Tamás: A Szent Korona, mint a magyar történelem forrása és szereplője*. *Gesta Hungarorum*. I. Zürich, 1984; *Bogyay Tamás: Kritikai tallózás a szentkorona körül*. *Annales de le Galérie, National Hongroise*. 1991; *Bosnyák Sándor: Aranyalma, bot suba. Koronázási jelvényeink a néphagyomány tükrében*. *Művészet*, XVI. 1975. június; *Bölonyi József: Sacra regni corona*. 1978. Különkiadvány a *Történelmi Szemle* 1978. évi 2. számából; *Csomor Lajos–Lantos Béla–Ludvig Rezső–Poór Magdolna: Egy vizsgálat eredményei a koronán*. *Művészet*. XXV. 1984. június; *Uő: A magyar korona aranyműves vizsgálatáról*. *Fizikai Szemle*. XXXIV. 1984, *Csomor Lajos: A karaván halad*. Magyar Nemzet. LII. 1989. február. 9; *Decsy Sámuel: A magyar Szent Koronának és ahhoz tartozó tárgyaknak története*. Bétsben, 1792, Reprint: 2004. *Deér József: A Magyarok Szent Koronája Attraktor* 2005. *Donászy Ferenc: Nemzeti jelvényeink története*. Budapest, 1941; *Endrey Antal: A Szent Korona Attila öröksége?* (1988); *Égből küldték, angyalok hozták*. *Alexandra Könyvkiadó*. III. évfolyam 9. szám, 2007. szeptember; *Endrey, Antal: The Holy Crown of Hungary*. (1988); *Ferencz Csaba: A tudomány nevében? Néhány észrevétel a koronázási jelvényegyüttes vizsgálatával kapcsolatban*. Magyar Tudomány 1988. 7–8. sz.; *„F. és tsai”*: Mérési jegyzőkönyv a magyar koronázási jelvények MN-beli kiállításáról. – A korona, a kard,

Révay Péter a 17. század elején szemtanúként, azt a 19. század második feléig elfogadott klasszikus felfogást képviseli, mely szerint a teljes koronát még II. Szilveszter pápa adományozta Szent Istvánnak (és nem a tartalmilag és készítése szerint összetartozó korona egyik részét). A koronaőr leírása szerint Szűz Mária zománcképe is látható volt a koronán. A 19. században új uralkodó nézet alakult ki, amely a felső és az alsó koronarészt latin és görög koronára szétválasztva, megkérdőjelezi a korona egységét (sőt az ellentétét állítja) és hozzáteszi, hogy mivel az alsó koronarészen Szent Istvánnal nem kortárs görög uralkodók képei találhatók, ezért nem érinthette az államalapító homlokát. Már a 20. század első felében vitatni kezdték azt is, hogy a korona felső részét küldhette-e II. Szilveszter és az alsó rész valóban a 11. századból származik-e.

A koronáról a Szent Istvánt követő az III. András királyig többször emlékeznek meg a források: szent királyaink legendái, a *Gesta Hungarorum*, a 12–13. században írt magyar királyi és külföldi oklevelek.⁵⁸ A közéletben, a koronázásokkor betöltött nélkülözhetetlen

jogar és országalma meghatározásainak c. melléklete. Budapest, 1982. VIII. A MNM és a Koronabizottság irattára, Uő: Egy régi kor kozmológiájának emléke: a Magyar Korona. *Fizikai Szemle*, 1981. december, Uő: Téveszmék a magyar koronáról? *Új Tükör*. 1980. 31. sz.; *Gerics József*: A magyar király „birodalmi trónusa” a 13. században. *Levéltári Szemle*. XXXV. 1985. 2. sz.; *Gerics József–Ladányi Erzsébet*: Szent István királyá avatása és egyházszerzése Tehotmár krónikájában. *Magyar Könyvszemle* CVI. 1990. 3–4. sz.; *Gerics József–Ladányi Erzsébet*: Szent István lánzsája és koronája vonatkozó források értelmezése. *Levéltári Szemle*. XL. 1990. 2. sz.; *Grexa Gyula*: A magyar királyi korona problémái. Herausgegeben Josef Gerhard Farkas, Wiesbaden. 1972; *Győrffy György*: Mikor készülhetett a Szent Korona? *Élet és Tudomány*. XXVI. 1971. I. 8; *Hankó Ildikó*: Aranyműves szemmel a Szent Koronáról. Megtalálták a hiányzó Szűz Mária képet. *Magyar Nemzet*. 1993. augusztus. 19; *Hankó Ildikó*: Magyar ötvösművész szenzációs felfedezése Tbiliszi-ben. *Magyar Nemzet*, 1993. augusztus. 9; *Harsányi Zsolt*: Sacra Corona. A magyar Szent Korona regénye. Budapest, 1938; *Hat szerző*: A magyar korona funkcionális-morfológiai aspektusa. *Magyarország és Műveltség*. INTART, 1987; *Hollay István*: A „Magyar Szent Korona” körüli tévedések és félreértések tisztázása. *Magyar Könyvbarátok Köre*. 40. 1. soksz. Toronto, 1982; *Holler László*: Néhány magyarázó megjegyzés a Szent Korona zománcképeire. *Népszabadság*, 1996. január. 9; *Kállay István*: A koronakronikához. *Magyarország* XV. 1978. január. 1; *Kállay István*: Nemzeti jelképeink. *Magyar Tudomány*. c. f. 1989. 7–8; *Káttai József*: Gondolatok a Magyar Koronáról. *Magyar Ötvös*. 1989. január. 14; *Kerékgyártó György*: Szűz Mária képe a Szent Koronán. *Új Magyarország* V. 1995. december. 6; *Kopári Dénes*: Koronatanú: a palást. *Magyarország*, 1985. október. 20; *Kovács Éva*: Egy elveszett magyar korona. *Művészettörténeti Értesítő*, XVII. 1968. 212–213. o.; *Kovács Éva*: A magyar koronázási jelvény együttes kutatásának hat éve. *Művészettörténeti Értesítő*. XXXV. 1986. 25–34. o.; *László Gyula*: *Josef Deér*: Die Heilige Krone Ungarns (Recenziók) *Századok*, CVI. 1972. 459–470. o.; *Lee Edward*: A Szent Korona alkímiája. *Elixír*, 1997. február; *Lovag Zsuzsa*: A korona-kutatás vadhajtsái. *Művészettörténeti Értesítő* XXXV. 1986. 35–48. o.; *Lovag Zsuzsa*: A magyar koronázási jelvények. *Magyar Nemzeti Múzeum*, 1978; *Lovag Zsuzsa*: Néhány technikai megfigyelés a magyar koronán. *Annales de la Galerie Nationale Hongroise*, 1991; *Maros Danka*: „Kivánnák e, akarják e”, hogy a klenodiumokat tartó vas láda fel nyitasson? *Művészettörténeti Értesítő*. XLIII. 1994. 83–87. o.; *Marosi Ernő*: A magyar korona a jelenkori kutatásban és a populáris irodalomban... *Művészettörténeti Értesítő*. XXXV. 1986. 49–55. o.; *Moravcsik Gyula*: A magyar szent korona a filológiai és történeti kutatások megvilágításában. In: *Emlékkönyv Szent István király halálának 900. évfordulóján*, Szent István Társulat, Budapest, 1938; *Nemeskürty István*: A bibliai örökség, a magyar küldetésstudat története. Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1991; *Németh Zsolt*: A magyar Szent Korona. B. K. L. Kiadó, Szombathely, 2007; *Pap Gábor*: Fejeztek a funkcionális szempontú koronavizsgálatok történetéből. *Gödöllő* 1994; *Pap Gábor*: Gyorsjelentés a koronakutatás állásáról. *Vonzáskör*. Miskolc, 1987; *Pap Gábor*: Hazatalálás, Püski, Budapest, 1999; *Pap Gábor*: Ne mondja... in: *Tanulmányok*, Budapest, 2000; *Papp László*: Időszaki jelentés a Szent Korona ötvös vizsgálatáról. *Magyar Iparművészet*. 1994. I. sz.; *Révay Péter*: Túróc vármegyei főispán rövid emlékirata Magyarország több mint 600 éve tündöklő Szent Koronájának eredetéről... in: A korona kilenc évszázada. Európa, Budapest, 1979; *Révay Péter*: De monarchia et Sacra Corona Regni Hungariae. Frankfurt, 1659; *Ruffly Péter*: Koronánk könyve, Móra, Budapest, 1981; *Ruffly Péter*: Magyar ereklyék, magyar jelképek, Kossuth, Budapest, 1988; *Tóth Endre*: Császári ajándék a királyné részére? A szent korona készítésének helyéről és idejéről. *Magyar Nemzet*. 1995. augusztus 16.; *Tóth Zoltán*: Hartvik-legenda kritikájához. Budapest, 1942; *Tóth Zoltán*: „Történetírásunk mai állása” körül. (A szent korona-eredet kérdése) *Ranschburg K.* Budapest, 1943; *Varjú Elemér*: A Szent Korona. *Archeológiai Értesítő*. XXXIX. 1920–1922. 56–70. o. LÁSD továbbá: a 60. sz. jegyzetet, illetve a tanulmány IV. részét.

⁵⁸ ZÉTÉNYI. 2002. 62–69. o.

jelenlétéről az Árpádház fiú ágának kihalása után a 14., majd a 15. században többször tudósítanak drámai helyzetekről a krónikák. Így például a „Képes Krónika” tudósít arról, hogy miután bajorországi Ottót 1305-ben magyar királlyá választották, Magyarországra utazva a Szent Koronát, melyet elődjétől, a lemondott cseh Vencel királytól kapott meg, valahol útközben a mai Ausztriában, egy forgalmas országúton elvesztette. A tokba rejtett Szentkorona a leesett az Ottót szállító kocsiról, amit a keresésre visszaküldött emberek csak jóval később találtak meg.

Bartoniék Emma az eseményről így ír: „A kor vallásos képzelete, melyet mélységesen áthatott Isten mindenekre kiterjedő gondosságának hite, az Isteni gondviselés művét látta a Szentkorona csodálatos megtalálásában, s azt azzal magyarázza, miszerint Isten nem akarta, hogy Magyarország megfosztassék az ő, angyal-küldötte koronájától”⁵⁹

Már az 1930-as és 1940-es években Bartoniék Emma, és Eckhart Ferenc megállapította, hogy a magyar koronaeszme egyik meghatározó jegye, az elvonatkoztatott, de tárgyi valójában mégis valóságos korona és az alattvalók, az országlakosok közötti személyes hűség, vagyis egy nagyon mély és belső bizalmi viszony. A két szerző okfejtése és egyes megállapítása között az egyik legalapvetőbb különbség, hogy Bartoniék Emma erősen feltételezi, hogy a koronának legalább az egyik része (a felső, corona latina) érinthette Szent István homlokát, és így megszentelhetette, mint minden következő uralkodót, akit ezzel a koronával avattak királlyá.⁶⁰

Eckhart Ferenc, pedig tényként kezeli azt a ma már erőteljesen és alaposan megkérdőjelezhető hipotézist, hogy a korona jóval Szent István halála után vállhatott a magyar királyok koronázási ékszerévé. A közös a két szerzőben, hogy egyikőjük sem szentel figyelmet, a korona önmagában különleges jellegének, annak, hogy a Szent Korona, mely földi minőségében beavatott és szent (nem csupán országló korona) az égi, a mennyei és a földi hatalmat jelképező korona funkciót is egyesíti. Nem vizsgálja a koronát, mint okot, amely a transzcendens hatalmat képviselő, a királyok mennyei koronáját a maga tárgyi valóságában, önmagában is megtestesítő szent tárgyként a király személyétől elvonatkoztatott kijáró tiszteletet és hűséget váltja ki és ennek következtében a királytól elvonatkoztatott hatalom forrásaként alakíthatta a magyar állam és közéletet a keresztény államalapítás századaitól.

Bartoniék Emma korszakos forrásmunkájában szükségesnek tartotta már 1934-ben,⁶¹ és majd 1939-ben is hangsúlyozni,⁶² hogy a koronának legalább egyik része történetileg is kapcsolatban van Szent Istvánnal és kihangsúlyozza, osztja korának a kérdéssel kapcsolatban kialakított kedvezőbb álláspontját. Cáfolja azokat a történeti források elemzése alapján levont konzekvenciákat, melyek megkérdőjelezik a felső korona István korabeli eredetét. Eckhart Ferenc nem tartja szükségesnek a jogtörténeti kutatások és azok eredményei alapján tett megállapításokat összekapcsolni magával a Szent Koronával. Sem az 1931-es tanulmányában, sem az 1941-ben megjelent a Szentkorona-eszme történetéről írt könyvében nem ír magáról a koronáról, eredetéről, történetéről. A vitatott kérdés kihagyásának pozitív oldala, hogy a korona-tan, a magyar közjog, és jogtörténet fejlődésének vizsgálatát, mind kutatási megközelítést, mind azok eredményeit függetleníti a korona eredetéről és korával kapcsolatos uralkodó nézetektől. Negatív oldala, hogy kizárja azt, amit a jogtörténeti irányzat hívein túl, többek között Bartoniék Emma és Hóman Bálint is fontosnak tart, vagyis a Szent Korona, mint tárgy történelmet és szellemiséget formáló jelentőségét, hiszen nem véletlenül tekintik (élő) személynek már a magyar középkori jogszemléletben is.

⁵⁹ BARTONIEK. 1939. 62. o.

⁶⁰ Az ő véleményét támasztják alá a már utalt 1978 utáni korona vizsgálatok is. FERENCZ. 2002. BEÖTHY. 1984. 75–81. o., BEÖTHY. 1987. 125–163. o., BÚZA. 1984., CSOMOR. 1996.

⁶¹ BARTONIEK. 1934. 314–315. o.

⁶² BARTONIEK. 1939. 58. o.

Eckhart Ferenc az 1946-ban megjelent Magyar alkotmány- és jogtörténet c. tankönyvében foglalkozik először a korona eredetével, történetével.⁶³

Összegzésként visszatérve Zétényi Zsolt által levont konzekvenciához, a korona eredetéről, koráról, a koronakutatás alapján jelenleg csak alaposan (tudományosan), vagy kevésbé alaposan (tudományosan) megalapozott hipotéziseket állíthatunk fel. Vagyis tekintettel az elmúlt csaknem két és fél évtized kutatásaira, tudományos megalapozottsággal nem cáfolható, hogy a ma Szent István koronájaként tisztelt kincs jelen volt, szerepet játszott a magyar keresztény királyság kezdetétől. Nem lehet tudományosan megalapozottan és megkérdőjelezhetetlenül azt állítani, hogy az Árpádkori legendák és a hazai és külföldi történelmi utalások a magyar királyok koronájára ne a ma is ismert és a Nemzeti Múzeumban, majd az Országgyűlés épületében őrzött Szent Koronára vonatkoznának. Ma már kezd tért nyerni az a tudományos nézet, megegyezve a korábbi évszázados hagyománnyal, hogy a korona nem két különálló, alsó és felső részből állt, amit később egyesítettek, hanem már eredetileg és szerkezetileg egy olyan egészként készült, ahogy ma is láthatjuk.⁶⁴

Bartoniék Emma kiemelte:⁶⁵ „Nem hagyhatjuk el a középkort a nélkül, hogy ki ne térjünk arra a rendkívüli fontosságra, melyre Szentkoronánk a középkori magyar állami és politikai életben is szert tett. Ez már kiviláglik ugyan az eddig mondottakból is, hiszen már eddig is láttuk, hogy a Szentkoronával való koronázás nélkül nincsen magyar király, azonban a Szentkorona eszméje, még ennél is nagyobb jelentőségű”.

Talán épp ez az a mozzanat, amit a szerzők ugyan mindig megállapítanak vagyis, hogy nincs érvényes magyar koronázás a Szent Korona nélkül, de ez az, amit nem hangsúlyoztak súlyának megfelelően: a magyar koronázási szertartás azért tér el az európai mintáktól, mert egy meghatározott és kicserélhetetlen koronával végezhető csak el. Eckhart Ferenc az, aki 1941-ben megállapítja, és 1946-ban is megerősíti, hogy a magyar Szent Korona-tan egyik különlegessége, hogy meghatározott koronához kötődik.⁶⁶

A magyar koronázás, a kiemelve korona fontosságát, ugyanakkor annyiban hasonlít a 12. század előtti bizánci koronázásokhoz (és Nagy Károly koronázásához), hogy ott a felkenés hiányát a koronázás konstitutív szerepe, valamint az acclamatio, a nép általi elfogadás pótolta, az utóbbi a császár beiktatás során nyilvánvalóvá tette és érvényesítette az isteni választást.⁶⁷

A magyar koronán kívül más koronát, amely kicserélhetetlen szent tárgyként az államot, és az állami hatalmat gyakorlót, vagy gyakorlókat fejezne ki az európai kultúrkörben nem ismerünk. A német-római császári koronát sem nevezték szent koronának, hanem birodalmat

⁶³ ECKHART. 1946. 93–94. o. Óvatosan fogalmazva a következőket írja: „A szentkorona két részből áll. Az alsó, nyílt koronát, mint az a rajta levő zománcképekből és azok felirataiból kétségtelenül megállapítható, Dukász Mihály görög császár ajándékozta I. Géza magyar királynak. A felső, zárt koronát, amelyet tetején, ma ferdén álló kereszt ékesít, tartják annak, amelyet II. Szilveszter pápa küldött Szent Istvánnak. Különösen újabban több oldalról kétség merült fel hitelességével szemben. A két rész elég kezdetleges módon van egymáshoz erősítve. Nem tudjuk, hogy ez mikor ment végbe.” Majd pár sorral lejjebb így folytatja: „Az utolsó koronázások alkalmából használt jelvények közül csak a palást és esetleg a jogar származnak Szent István idejéből.”

⁶⁴ KARDOS. 1992. 11–12. o.

⁶⁵ BARTONIEK. 1939. 60. o.

⁶⁶ ECKHART. 1946. 117. o.

⁶⁷ CANNING. 2002. 107. o. A Szent Koronával történő koronázás fontosabb, mint az olajjal történő felkenés. Az európai koronázási ordókban az olajjal történő felkenés az érvényesség feltétele, a magyar koronázásban a Szent Koronával történő koronázás. Több kutató felhívta a figyelmet arra, hogy a szertartás eltérő érvényességi feltétele, két egészen más keresztény kozmológiai szemléletet feltételez Európán belül. Az angyali koronával, Szűz Mária koronájával történő koronázás és az ószövetségi hagyományt követő olajjal történő felkenés, mint érvényességi feltétel egyazon keresztény kozmológiában azon túl, hogy egyedi és különleges, más hagyományt és más küldetést magában foglaló célt jelent a szakrális gondolkodásban. Lásd: TÓTH. 1999. 1. 289–290. o.

magát nevezték szent Római Birodalomnak, vagy a német nemzet szent Római Birodalmának.

Bartoniek Emma és Eckhart Ferenc a közép-európai analógiákat vizsgálva a következő megállapításokat tették, a korona, mint elvonatkoztatott állam fogalom használatáról. „A csehek már a XII. században használják a »korona« fogalmát a cseh állam szimbolizálására. Pedig ekkor még egészen új alakulat a cseh királyság, mert hiszen ezt az országot – a német birodalom hűbértartományát – Barbarossa Frigyes császár emelte ideiglenesen királysággá, addig a cseheknek csak fejedelmek voltak. Nem is tartott ez az első királyság tovább, mint egy cseh király, I. Ulászló uralkodása alatt (1158–1173) s a cseh koronáról sem hallunk jó ideig. Sőt, miután a XIII. században aztán megalakult a végleges cseh királyság, még ekkor is egészen 1329-ig kell várunk, míg a cseh koronáról, mint a cseh állam szimbólumáról hallunk.”⁶⁸ A cseh koronát, mint a cseh állam, a cseh király, majd a rendek hatalmát megtestesítő szimbólumként ismerjük, szent minőségéről nincs szó, még akkor sem, ha Szent Vencelhez is kapcsolnak, vele összefüggésbe hoznak egy koronát.⁶⁹

Eckhart Ferenc így foglalja össze következtetéseit: „Mind a magyar, mind a cseh koronaeszme kifejlődésében a király és a rendek felett álló államszemélyiséget kell látnunk. Mindkét koronaeszmeben megvan a koronához tartozó területi és pénzügyi jogok elidegeníthetlensége. Míg azonban az eszme Csehországban nem fűződött valamely reális koronához, Magyarországon a hagyományos szentkoronához van kapcsolva. Sajátossága még a magyar koronaeszmeének a csehvel szemben a hűség gyakori hangoztatása, ami közvetlen, szinte személyes kapcsolatot létesített a szentkorona és az alattvalók között.”⁷⁰

Bartoniek Emma a király iránti hűséget összekötötte a korona iránti hűséggel, amely erősítette, sőt meghatározhatta az előbbi, a királyt és koronát egyaránt a hatalom és az állam szimbólumaként kezeli a 11. századtól. Eckhart Ferenc, aki a korona megjelenését a magyar történelemben Szent István utáni időkre teszi, és nem foglalkozik a koronának, mint különleges, szent jellegéből fakadó szellemiséget alakító jelentőségével és a magyar koronaeszmet elsődlegesen külföldi befolyás hatásaként elemezve így ír: „A magyar koronagondolat tehát, amely az egyházi műveltségéből sarjadt ki, a hazai talajban nőtt nagygyá, s nem lehet szó arról, hogy azt idegenből, talán éppen Csehországból kölcsönöztük volna. Nincs viszont kizárva, bár ezt bizonyítani nem tudjuk, hogy az alkotmányos viszonyokkal kapcsolatban gyorsabb ütemű kifejlődést mutató cseh corona regni gyökerei magyar talajba nyúlnak át.”⁷¹

Bár Eckhart elismeri, hogy már az Árpádkor végén kimutatható a személyes viszony a korona és az alattvaló között, mégis azt hangsúlyozza, hogy a korona, mint tárgy, és az országlakosok között hűség kapcsolat csak a 15. században jöhetett létre. Ennek a megállapításnak az alapja, hogy Eckhart Ferenc a koronát, mint az ország és nem a király koronájaként, csak a 15. századtól ismeri el. „Nézetem szerint a fejlődésnek szerves módját

⁶⁸ BARTONIEK. 1939. 82–83. o.

⁶⁹ „A corona regni Bohemie kifejezés a XIV. század közepétől fogva fordul elő és a cseh nemzeti állam fennmaradásáig állandóan használják. (A cseh korona fogalmát *Robert Flieder* tisztázta a nálunk ismeretlenül maradt *Corona regni Bohemiae* c. értekezésében, a *Sborník ved právních a státních IX. és X. évfolyamában*, 1908–1909-ben. Az alábbiakban az ő forrásokkal bőségesen alátámasztott előadására támaszkodom. Eredményeit elfogadta és átvette a cseh alkotmánytörténet, I. *Jana Kapras*: *Právni dejiny zemi koruny ceske*, Prazé II. 115–116. in: ECKHART. 1941. 142–143. o.) Semmiképpen sem függ össze azzal a koronával, amelyet a luxemburgi házból való IV. Károly császár, a rövid életű cseh nagyhatalom megalapítója az addig használt korona pótlására készítettett és, hogy rendeltetésétől való elvonását megakadályozza, Szent Vencelnek ajánlott fel. Ezen kívül, bullát eszközölt ki VI. Kelemen pápától, amely kiközösítéssel fenyegeti meg a vakmerőt, aki e koronát – a pápa »diadema regium«-nak nevezi – más célra használva megszenteltelenítene.” ECKHART. 1941. 142–143. o.

⁷⁰ ECKHART. 1946. 117. o. („Ennek a véleménynek ad kifejezést a lengyel *Oswald Balzer*, *Królestwo Polskie 1295–1370*. Lwów, 1920. III. 250.” in: ECKHART. 1941. 152. o.)

⁷¹ ECKHART. 1941. 142. o.

bizonyítja a korona vonatkozásainak sokfélesége és az, hogy a gondolatot bizonyos közömbösséggel, amint magától értetődőt kezelik. Benne az egész európai műveltségben gyökerező eszmének az egyébként is különféle külföldi hatások alatt álló királyi kancellária gyakorlatában kibontakozó sajátos magyar alakját kell látnunk.

A magyar koronagondolat eredetiségét bizonyítja másik sajátossága és egyben második nagy eltérése is a cseh koronaeszmétől. Ez a hűség gyakori hangoztatása a koronával szemben. A fidelitas az Árpád-korban az alattvalót a királyhoz kapcsolta, a 15. században, pedig az ország koronájához fűzi. Ez a hűség közvetlen, szinte személyes kapcsolatot létesít a korona és az alattvaló közt, s ez a kapcsolat, akár a 13–14. században, az adományrendszerben jut kifejezésre. Míg az Árpád- és Anjou-korban a királynak, most a koronának tett hűséges szolgálat nyeri el jutalmát az adományban. Adományrendszer és koronaeszme összefüggésbe kerülnek egymással. Ezt más országokban nem találjuk meg.”⁷²

A mostani elemzés szempontjából két megállapítást kell kihangsúlyozni: Magyarországon a közjogi hatalmi eszme a meghatározott Szent Koronához kapcsolódik, valamint a magyar koronaeszme személyes viszonyt fejez ki a korona és az országlakos között. A cseh „koronaeszméhez” hasonló következtetést von le mindkét szerző a magyar és lengyel „koronaeszme” közötti analógiából is.⁷³

„A lengyel korona, melyet a magyarhoz hasonlóan szintén a »szent« jelző ékít, az állam szimbólumaként a lengyel királyság végleges megalakulásakor, a XIV. század elején tűnik fel, Lokitek Ulászló első lengyel király korában (1305–1333). A lengyel királyság első rudimentumai Chrobry Boleszlónak, Szent István kortársának korában, úgy látszik, nem ismerik még e fogalmat. A XIV. és a XV. században Lengyelországban is lengyel állameszme jelképeként alkalmazzák a »lengyel Szentkorona« fogalmát, s a lengyel korona idegen hűbéresei a litván fejedelem és mások a lengyel királynak és a lengyel Szentkoronának esküsznek hűséget. Igaz, Lengyelországban kevésbé kialakult gyakorlat, nem is fordul elő oly sűrűn, vagy általánosan a korona-eszme, mint nálunk, sőt még oly gyakran sem, mint Csehországban.” Eckhart Ferenc ezt részletesebb is kifejti. Miután megállapítja, hogy a koronaeszme Magyarországon keresztül kerülhetett a lengyel udvarban, ekként összegzi nézetét: „A lengyel »korona« az ország és az alkotmány történetének fontos időszakában az egység és birodalmi összetartozás jelölésére került ugyan használatba, de mint idegenből vett fogalom az alkotmány további történetében szerepet nem játszott és korántsem lett oly jelentős, mint akár a magyar, akár a cseh korona a XV. században.”

Bartoniek Emma a közép-európai példák végig vétele után következtetésében, azonban hangsúlyozza, hogy a magyar koronaeszme már Szent István korában felbukkan. „Mindebből tehát egészen kétségtelen, hogy a magyar Szent Korona eszméje egyfelől sokkal régebben keletkezett, mint északi és északnyugati szláv szomszédjai koronájáé – már Szent István Intelmeiben felbukkan –, másfelől, hogy azokkal tartalmilag sem egészen egyezik. Mert míg a szláv államokban a korona-eszme főképpen a hűbértartományoknak a lengyel, illetőleg a cseh anyaországhoz való viszonyát, tehát e két állam területi egységét fejezi ki, addig nálunk elsősorban az alattvalóknak az államhoz (királyhoz) való viszonyát.”⁷⁴

Ez alapján kizárja, hogy a magyar Szentkorona-eszméjének keletkezésében, vagy akár valamelyik későbbi fejlődési fázisában cseh, vagy lengyel hatást lehetne feltételezni. Analógiát látni a koronaeszmék között, csak az anyaországhoz kapcsolt, csatolt királyságoknak, melléktartományoknak a koronához, illetve Magyarországon a Szent Koronához (ill. a magyar államhoz) való viszonyának kifejezésében a 14. és a 15. században. Majd így folytatja: „Ez azonban, ezt már fentebb is hangoztattam, a magyar Szentkorona eszméjének csak egy része, igen kis, mondhatni legjelentéktelenebb része, s ez is, úgy látszik,

⁷² ECKHART. 1941. 153. o.

⁷³ BARTONIEK. 1939. 88. o.; ECKHART. 1941. 156–157. o.

⁷⁴ BARTONIEK. 1939. 84. o.

csak a 14–15. századra korlátozódik. A magyar Szentkorona eszméjének központjában mindig is az alattvalóknak az államhoz való viszonya állott.”⁷⁵

Eckhart Ferenc véleménye szerint ugyanakkor: „Semmiképpen sem tételezhető fel, hogy már a XI. században az új magyar keresztény egyház köreiből, az egyháziaknak első és második nemzedékében valami sajátos magyar gondolkör fejlődhetett ki. Az Intelmek szerzőjénél különösen szembeűnő, amint erre már azok legjobb ismerője rámutatott, hogy gondolköre az általános egyházi műveltségben gyökerezik.”⁷⁶ Nála a szentek koronája és az egyháztól megszentelt királyi méltóság koronája, tehát a szentség és a királyság jelképe összekapcsolódik, szinte egymásba folyik úgy, hogy némely esetben alig tudjuk megmondani, hogy tulajdonképpen melyik koronáról beszél az író: a megdicsőülés, az égi dicsőség, vagy a földi hatalom és dicsőség koronájáról. A két koronának ez egymás mellé állítása, összekapcsolása az egykorú stílus sajátja, amely bizonyára a koronázási ordókon alapszik.”⁷⁷

Eckhart Ferenc ugyanitt idéz és hivatkozik korabeli európai középkori forrásokra, koronázási ordókra, ahol a földi koronát, mint a királyi hatalom jelképét és a dicsőség mennybeli koronáját egymás mellé, vagy egymással szemben állítják. Majd így folytatja: „A földi koronán az Intelmek szerzője a királyi hatalmat, méltóságot érti: mindazt, ami a királyi hivatalhoz, az egyház által megszentelt uralkodói hivatáshoz tartozik.” Bartoniek Emma megállapításaira utalva írja: „Nem kell tehát feltennünk, hogy az egyházi író a »Szilveszter küldte diadém-ra« gondolt, mikor »megfelelően a kor szimbolizáló hajlamának« a királyi hatalom jelképévé a koronát tette.”⁷⁸ Nem valami kezdetleges állameszméről van e kis könyvecskében szó, hanem általános gondolatról, az egyház szolgálatában álló keresztény király méltóságáról, amelynek helyes gyakorlásával, ha helyét, mint Krisztus igazi helytartója tölti be, eléri az örök üdvösséget, a földöntúli királyságot s ott a keresztény király és minden hívó szemében elérhető legmagasabb célt: a szentek koronáját.”⁷⁹

Ennek a megállapításnak kissé ellentmond Eckhart Ferencnek ugyanebben a művében a 152. oldalon írtak: „Az ideális korona és a reális szent korona, vagy jobban mondva a korona eszméje és a tényleges korona összefüggése nálunk a kezdettől fogva fennállott. A korona gondolatát a magyar mindig Szent István koronájához fűzte.”

Eckhart bizonyára továbbra is abból a feltevésből indul ki, hogy a korona nem származhat Szent István korából, még ha a középkori „közvélemény” ezt is gondolja. Viszont így elismeri, hogy az égi és földi koronát Magyarország koronája együtt korporálja és ezért akaratlanul azt is, hogy korona különleges jelentőséggel bír. (Ezt a „különlegességet” azonban ő sem vizsgálja. Ezért nem tanulmányozhatja annak esetlegesen önmagából fakadó jelentőségét a magyar alkotmány- és jogtörténetben.)

Bartoniek Emmától előbb idézett részhez jegyzetként hozzá teszi: „Nagyfokú elfogultsággal lehet csak azt állítani, hogy a szent korona teljes elmélete van adva már első megjelenése alkalmával az Intelmekben, illetve utal rá, hogy Pauler Gyula is rámutatott már arra, hogy az Intelmekben nem lelhetjük fel a Szent Korona tanának első alakját.”⁸⁰

A következőkben megállapítja Szent István nagyobb legendájára, és a Hartvik legendára utalva: „*Bartoniek* i. m. 316. l, és *Karpat* i. m. 23. l. rámutat e helyütt az ideiglenes és az örök korona párhuzamára, mely az egykorú európai kultúrán alapul és a bizánci, valamint a francia

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ *Balogh József*: Szent István politikai testamentuma. Minerva 9–10. köt. és Szent István Intelmeinek forrásai. Szent István Emlékkönyv, 1938. II. k. 262. l. in: ECKHART. 1941. 10. o.

⁷⁷ ECKHART. 1941. 10. o.

⁷⁸ Bartoniek Emma: I. m. 315. l. in: ECKHART. 1941. 14. o.

⁷⁹ ECKHART. 1941. 14. o.

⁸⁰ „*Gerőcz Kálmán*: A Sz. Korona tana Sz. Istvánnak Sz. Imréhez szóló intelmeiben. Sátoraljaújhely, 1930. 12. l. Így még 25–26, 65. l.”, valamint „A magyar nemzet története, 2. kiad. I. k. 384. l. 37. j.” in: ECKHART. 1941. 15. o.

koronázási ordóban is megtalálható.”⁸¹

Timon Ákos korábban megfogalmazott véleménye szerint magyar korona szakrális személyesítése és annak tartalma eltér az európai formai analógiák tartalmától. Állításával a korszak egyházi befolyását is megkérdőjelezi ebben a kérdésben. A korona mysteriuma nem a középkori mysterium Christi utánzata, „hanem valóságos államjogi konstrukció, mely a magyar nép alkotmányfejlődésének legsajátosabb alkotása”. A magyar korona személyesítése azt jelenti, hogy a korona az állami főhatalom birtokosa és nincs köze ahhoz, hogy Krisztus, mint az egyház láthatatlan feje, egyházával a legbensőbbben egyesült. Sokkal inkább a szent korona személyiségén nyugvó átruházott közhatalom fogalmáról van szó, mint ahogy azt *Werbőczy* Hármaskönyvében kifejtette (HK. I. r. 3. cz. 6. §. Vö. II. r. 3. cz. 2. §).

Külföldi szerzőkre hivatkozva (Gierke, Schreuer) megállapítja, hogy az államnak, mint élő organizmusnak a felfogása Németországban, és Angliában „részint nagyon is távol eső, részint merőben külsőleges analógiák, amelyekből a szent korona államszervezet fennállását más államokban igazolni nem lehet.” *Werbőczy*nek ez a tétele, azonban semmiféle újítást, új jogtételt nem tartalmaz, hanem a már kialakult gyakorlatot összegzi pl.: Mátyás király 1464. évben Pozsony városához a koronázására intézett meghívó levelében kimondja, hogy: „azért törekszik a szent korona felvételére, mert abban rejlik, abban összponosul az egész királyi méltóság ereje és összessége; ami annyit jelent, hogy a főhatalom tulajdonképpeni birtokosa a szent korona és attól száll át a királyra”.⁸²

Molnár Kálmán egyetértve *Szekfű Gyulával*⁸³ a „szent koronának közjogi fogalma” kialakulásának kezdetét és egyben egyik okát Szent István „koronájának különleges súlyá”-ban, és tekintélyében látja.

⁸¹ ECKHART. 1941. 15. o.

⁸² TIMON. 1919. 512–513. o.

⁸³ *Szekfű Gyula: A magyar állam életrajza*. II. Kiad. 1923. 69. o. in: MOLNÁR. 1931. 32. o.

3. A „Szent Korona elméletéről”

A következő kérdés, hogy ez a királyi hatalomtól függetlenedő korai koronaeszme, mikortól válhatott a királyi hatalmat kiegészítő, vagy attól független politikai hatalom kifejezőjévé. Mikortól vált a korona nemcsak az uralkodó, a király és nemcsak a Földön jelenlevő mennyei hatalom koronájává (*corona regia*), szimbólumává, hanem az ország koronájává (*corona regni*).

Timon Ákos a királyi hatalomról és a „szent korona elméletéről” többek között a „Magyar alkotmány- és jogtörténet” c. tankönyvének IV. könyvének II. fejezetének 1. paragrafusában fejt ki nézeteit.⁸⁴

Megállapítja, hogy az állami hatalmat helyettesítő királyi hatalom még csak a 13. században elkezdődött átalakulás nyomán lesz a király és a nemzet közötti megosztott hatalom; „...már közel állott a veszély, hogy nyugati behatások következtében a magyar nemzet közélete is magánjogi alapokra helyezkedik”, de a magyar nemzet ennek ellenében „kifejleszti és előtérbe lépteti” a nemzetet együttesen megillető közhatalom fogalmát, ami „a személyes jellegű királyi hatalommal szemben a szent korona közjogi fogalmában, személyesítésében nyer konkrét megvalósulást és létrehozza a szent korona elméletét, vagy ami egyet jelent, a szent korona közjogi fogalmán, személyiségén felépülő államjogi rendszert.”

Timon Ákos a következőkben tankönyvében azt elemzi és fejt ki, hogy a közhatalom fogalmának kifejlődése Magyarországon kezdettől fogva a koronához fűződik. Nálunk a korona személyesítése helyettesíti az állam absztrakt fogalmát, amely egyébként a középkori népek, így a magyar nép képzetéből is hiányzik: „Ehhez azonban, a magyar nép a szent korona közjogi fogalmának kifejlődése, a szent korona személyesítése által valamennyi nyugati népnél korábban eljutott és ez által elkerülte azt az alkotmányjogi fejlődést, amelyet a nyugati államok államszervezetének fejlődésében patrimonialis jellegű rendi monarchiának nevezünk s amely fejlődés a kontinens államaiban a XVII-ik századtól kezdve a fejedelmi absolutismus kifejlődésére vezetett.” (A korona, mint elkülönült fogalmat igazoló oklevelek évszám szerint: 1197, 1202, 1223, 1240, 1243, 1256, 1271). Ez által a „közjogibb irányú alkotmány fejlődése csak az angol nemzetével mérhető össze”. Az 1381-es Velencével kötött turini béke okmányban a koronát már, mint a nemzeti szuverenitást, az állam szimbólumát, és „személyesítve, mint a nemzetben gyökeredző, a királyt és a politikai értelemben vett népet, a nemeseket együtt megillető közhatalom birtokosát” megtestesítőjeként látja.

Ezt követően gondolatait összegezve Szent Korona-tant fejt ki. Megerősíti, hogy a királyok a 15. századi okmányokban a szent korona iránti hűségéről beszélnek, és a szent korona jogáról, amelyből saját jogukat és a király iránti hűséget származtatják (1444, 1462, 1468, 1495, 1497, 1723). Az ország lakói kivétel nélkül a szent korona hatalma alatt állnak (*Sacrae Coronae subjecti*), (1271, 1439, 1426, 1428, 1523); az egyházi eredetű királyi főkegyúri jogot (*ius supremi patronatus*) a királyok a szent korona jogának tekintik (1498). Az állami főhatalom – a nyugati népek felfogásával szemben – nem a fejedelemhez fűződik, hanem a szent korona hatalma (*iurisdictio*, vel *ditio Sacrae Regni Coronae*) (először: 1404); az állami felségjogok nem királyi felségjogok, hanem a szent korona jogai (*iura Sacrae Regni Coronae*), amely a koronáról, mint eszmei személyről szállnak a királyra; az ország területe a szent korona területe (1435); a királyi jövedelmek a szent korona jövedelmei (*peculia*, *bona Sacrae Regni Coronae*); minden szabad birtokjog a szent koronától, mint gyökértől veszi az eredetét (*radix omnium possessionum*) (Hármaskönyv), mely alapján, ha a megadómozott nemzetség kihal, a birtok a koronához visszatér – tehát a magyar adományrendszer nem

⁸⁴ TIMON. 1919. 512–513. o.

magánjogi, hűbéri, hanem közjogi alapon nyugszik. „Innen az a jogelv uralma, hogy a magyar adománybirtok közérdemek jutalma (laurea virtutis), mely a jogosan csak a köznek tett szolgálatok alapján, vagy mint már az Aranybulla mondja: iusto servitio szerezhető... A szent korona mysteriumából következik, hogy benne a nemzet a királlyal egyesül. Mindaz, aki szabad birtokjogát a szent koronától származtatja s azzal ez alapon közvetlen összeköttetésben áll, tagja a szent koronának (membrum Sacrae regni Coronae) (Hármaskönyv I. rész. 4 cikkely), részt vesz a szent korona birtokában levő közhatalmi jogokban: törvényhozási, bírói, kormányzati, és hadi hatalom gyakorlásában.”

A birtokos egyházak és a városok a nemesekkel együtt „a szent koronát fején viselő királlyal egyetemben alkotják azt az egységes közjogi egészet, élő szervezetet, amit a középkori források a szent korona egész testének neveznek (totum corpus Sacrae regni Coronae), napjainkban pedig államnak nevezünk (1435).” A törvényhozó hatalom a szent korona egész testét (totum corpus Sacrae Coronae) illeti, a szent koronát fején viselő királyt és a szent korona tagjait együtt. Törvényt kizárólag az országgyűlés alkothat a koronázott királlyal.

A Habsburg korszakra utalva: „A magyar király a főhatalmat nem a dynastiától s annak akaratából, hanem a szent koronától bírja a törvény, az állami akarat átruházása alapján. A szent korona nem az uralkodóházé, nem is a királyé, hanem az államé, amelynek legfőbb hatalmát képviseli és annak egészét a királyt és a nemzetet, együtt jelképezi.” A szent korona egységében a magyar állam területének közjogi egysége is kifejezésre jut (pl.: 1505-ös országgyűlésre vonatkozó meghívólevélben). A 15. századra (1444) az elidegeníthetetlen koronajavak fogalma is kifejlődik, amely javak a szent koronát illetik „és a király azok felett nem rendelkezhetik, sem zálogba nem adhatja, sem el nem idegenítheti, hanem azok a királyi udvartartásra és az országos védelemre fordítandók. A magyar és a nyugati államok rendi tagoltságát összehasonlítva megállapítja, hogy „Az országgyűlés tagjait a mohácsi veszedelem után állandóan „status et ordines”-nek nevezik ugyan, de ez nem jelent a nyugati államok példájára szervezett különálló rendi testületeket (corporatio), hanem a szent korona tagságán alapuló egységes rendi képviselőket.”

Molnár Kálmán 1931-ben választanulmányának második részében „Erőtéljes közjogi irány és a Szent Korona tana” cím alatt először Marczali Henrik és Dékány István nézeteit bírálja.⁸⁵ Marczali Henrikre, aki az 1911-ben kifejtettek szerint Szent Korona-tan hűbéri természetű és csak a birtokos nemesek szabadságát jelenti, Eckhart Ferenc is hivatkozik. Dékány István szerint, Molnár Kálmán idézésében a Szent Korona-tanában foglaltak csak vágy volt és csekély részben megvalósult realitás. Molnár Kálmán írásában kifejtve saját nézeteit a tan kifejlődéséről, összefoglaló céllal kíván foglalkozni azokkal a támadásokkal, amelyek „az alkotmányjogunk középpontjában álló s annak gerincét képező szent korona tan, vagy szent korona államelmélet ellen intéznek.”⁸⁶ Elismerve Balogh Jenő kritikájának jogosságát Timon Ákos által kifejtettekkel szemben, megállapítja, hogy Timon nem a szent koronán nyugvó államfelfogás kritikátlan tanának képviselője, ahogy Eckhart írja vitát kiváltó tanulmányában, hanem „ezen államfelfogás kritikátlan képviselője.”⁸⁷ Megállapítja, hogy a Szent Korona-tan, nem jogszabály, hanem a „tudományos kritikát kiálló források” adatainak szintézise, arra épülő tudományos rendszer, tan, elmélet.⁸⁸

Eckhart Ferenc könyvében végig vezeti a koronaeszme fejlődését Nyugat- és Közép-Európában. Megállapítja, hogy a koronaeszme az általános európai kultúrában gyökerezik és elsősorban az angol alkotmányfejlődésben található meg. Angliában a korona a 12–13. században a királyi hatalmat, méltóságot, a királyi jogok összességét jelenti, amelynek

⁸⁵ MOLNÁR. 1931. 24–25. o.

⁸⁶ Uo. 24. o.

⁸⁷ Uo. 27. o.

⁸⁸ Uo. 29. o.

vannak elidegeníthetetlen és elidegeníthető jogai, valamint az igazságszolgáltatással kapcsolatban használt fogalom. Az uralkodó (országoló) koronáját majd a 13. század végétől nevezik Anglia koronájának (*corona Anglie*), de ekkor a nemzet és az állam földjei még nem válnak el egymástól. Továbbá a korona jogait az idő múlásával nem veszítheti el, vele szemben nem lehet elbirtokolni.⁸⁹ „Ugyanekkor megjelenik a korona státusa, vagyis a koronához tartozó jogok összessége, szembeállítva az ország és a nép státusával, az országot megillető jogokkal. Így fejlődik ki a koronának az a fogalma, amely a királyi személyes jogosítványoktól elvonatkoztatva már túlnyomóan dologi jogokat foglal magában.”⁹⁰

Magyarországon is hasonlóan Angliához a király a 13–14. században esküt tett koronája jogainak megtartására és az elvesztett visszaszerzésére. A franciaországi koronaeszme vizsgálatánál is megállapítja, hogy a korona a királyi hatalom megszemélyesítőjeként az államhatalmat jelenti, amit a *regnum*, mint a király uralmában foglalt jogok összességével azonosítják, a *regnum* és a korona több ízben ugyanolyan jelentésű és a francia államegységet is jelent a 14. századtól, ami a hűbériségben feldarabolt országrészek felett áll.⁹¹

„Megállapíthatjuk az előzőkből, hogy a XIV. században mind Angliában, mind Franciaországban kialakult a koronának az a fogalma, mely a legfőbb állami hatalmat, a királynak el nem idegeníthető jogait jelentette. A korona a királyi jogoknak nem csak forrása, hanem alanya is; a hozzátartozókat ő védi meg és hozza közvetlen kapcsolatba az állammal. Eltérés mutatkozik az angol és a francia koronaeszme kifejlődésében annyiban, hogy Angliában a koronához való kapcsolás, mint a királyi jogok helyreállításának eszköze nem fordul elő úgy, mint Franciaországban... Volt tehát a XIV. században, a nyugati nagy monarchiákban nagyjából, ha nem is minden vonatkozásban, azonos koronaeszme, s ennek a gyökerei kétségtelenül egyháziak voltak.

Mínt hogy a középkori egyházi műveltség mindenfelé elágazott, nem csodálkozhatunk azon, hogy a koronaeszme nemcsak Nyugaton, hanem egy időben Közép-Európában is megtalálható.”⁹² Példaként hozza, hogy Németországban már a 11. században a „*corona*” a királyi hatalom szimbóluma, a cseh királyságban, pedig a 12. században jelenik meg a fogalom a királyi hatalomhoz kötve.

A koronaeszme korai magyarországi kialakulásának bemutatásakor megjegyzi, hogy a korona, mint a királyi hatalom, a királyt megillető jogok forrása és jelképe a 12. században Magyarországon a királyi kancelláriában a hivatali nyelv állandó kelléke volt. Ennek két okát látja: az egyházi hatásnak, másrészt, hogy a koronaeszme „sokkal színesebb, sokkal változatosabb formában jelentkezik a magyar királyi kancellária gyakorlatában, a királyi oklevelekben, mint akár Nyugat-, akár Közép-Európa államaiban, amelynek oka a magyar államszervezetnek a többiektől eltérő jellege, nem pedig a magyarságnak valamilyen feltételezett »közjogias gondolkodása«.”⁹³

Erről különben sem szerezhethénk tudomást, hiszen a királyi kancellária termékeiben, ez időben nem általános jog meggyőződés, hanem a királyi udvar felfogása nyilvánul meg. A magyar alkotmányfejlődést még a nem hűbéri államokkal szemben is a királyi hatalom nagy ereje jellemzi, s ez túlnyomórészt a magyar nemzet török faji jellegére vezethető vissza.⁹⁴ A fejedelmi család pogány-kori karizmáját az egyházi felkenésen és a koronázáson alapuló keresztény karizma csak még jobban megszilárdította és olyan erőssé tette, hogy még akkor is

⁸⁹ ECKHART. 1941. 19–24. o.

⁹⁰ Uo. 24. o.

⁹¹ L. erről *Esmein* i. m. La reconstitution de l'unité national c. fejezetét, 309. l. in: ECKHART. 1941. 25–27. o.

⁹² ECKHART. 1941. 30–31. o.

⁹³ Bár éppen az eltérő államszerkezet utalhat a többtől eltérő politikai – hatalmi, vagyis közjogi gondolkodásra, már a korai középkorban is. (A szerző megjegyzése.)

⁹⁴ *Joseph Deér*: Heidnisches und Christliches in der altungarischen Monarchie. Szeged, 1934. 49. l. in: ECKHART. 1941. 34–35. o.

fennállott, ha gyenge egyéniségek viselték a koronát.⁹⁵ A király nálunk még a 13. században is a legnagyobb földesúr, akit nemcsak saját földjei és az azokon élők, hanem az ország minden földje és népe is urának vall. A patrimonialis királyság idejében nem tudtak különbséget tenni az államhatalom gyakorlójának közjogi és magánjogi minősége között, ezek szétválasztására hosszú ideig nem is gondoltak.”⁹⁶ Bizonyos államszemléletet a királyi udvar és azon belül az idegen lovagok és azok leszármazottjai terjeszthettek.⁹⁷

Ezzel ellentétben a jogtörténeti iskola álláspontja szerint éppenséggel a Szent Korona kora középkorra visszavezethető birtoktana értelmében a legfőbb különbség a különböző európai és a magyar államberendezkedések között, hogy Magyarországon a hatalom és a jog nem a király és a rendek a korábbi korlátozásoktól megszabadult föld tulajdonlásával megerősített magánhatalmi kompromisszuma. (Ezért a korai Magyar Királyságot sem lehet analóg párhuzamba vonni a korabeli kizárólagosan és elsődlegesen királyi magánhatalmon alapuló más európai királyságokkal.)

⁹⁵ Mátyusz Elemér, „A karizmatikus királyság.” Társadalomtud. 1934. 156. in: ECKHART. 1941. 36. o.

⁹⁶ ECKHART. 1941. 34–35. o.

⁹⁷ Uo. 36. o.

4. A koronafogalom tartalma a középkorban.

Nézetek a magyar történeti alkotmány közjogi tartalmáról

A korona és állam fogalom, a középkori magyarországi hatalom megosztásról kibontakozott vitát a következő vizsgálati „csomópontokon” felsorakoztatott érvek alapján ismerhetjük meg: 1.) A koronafogalom középkori használat, a királyi felségjogok kérdése; 2.) A korona, mint az állam szimbóluma. A korona és a regnum fogalom használatának tartalma; 3.) A Szent Korona-tagság és a hatalom átruházása és ellenőrzésének kérdése Magyarországon és a korabeli Európában, a közjogi eredetiség kérdése; 4.) A koronához köthető tulajdon kérdése és jelentősége.

1.) A koronafogalom középkori használata, a királyi felségjogok kérdése

Eckhart Ferenc megállapítása szerint „A XIII. században a koronaeszmére vonatkozó adatok olyan tömegével találkozunk a magyar királyi kancellária gyakorlatában, amilyen más kancelláriák gyakorlatában nem figyelhetünk meg. Ennek oka azonban, a konzervatív és, egyébként is szegény kancelláriai nyelv.”⁹⁸ „Ebben az időben – a 13. században (a szerző megjegyzése) – a korona, éppúgy, mint az előző korban, és mint másutt, a királyi méltóságot és a velejáró jogokat jelenti, a korona a királyi jogok jelképe, mert a király uralkodói jogait a koronázással kapcsolatos felkenéssel kapja meg. Az egyházi felfogás e tekintetben változatlan maradt, s továbbra is irányadó, mert ebben a korban sem volt az egyházon kívül más tényezőnek szerepe a koronázásnál. De kimutatható, hogy ez a felfogás már általánossá lett: a közvélemény is a hagyományos, a szent koronával való koronázásból származtatja a királyi jogokat. Gentilis 1309-i oklevelében mondja, hogy az ország lakói nagy tiszteletet tanúsítanak a szent koronával szemben, »mert benne rejlik a királynak, a királyságnak a joga«.”⁹⁹

A korona, a királyi hatalom átruházásában az alattvalóknak még semmi szerepük nincs, a király azt az egyház kezéből, az első magyar püspök, az esztergomi érsek közvetítésével kapja, akinek ezért tizedet fizet... Isten kegyelmén kívül, amelyet az egyház közreműködésével nyertek el, az öröklés joga volt tehát a korona, a királyi hatalom alapja.”¹⁰⁰

Eckhart Ferenc véleményével nem egyezik Bartoniek Emma álláspontja,¹⁰¹ aki Hóman Bálintra és más forrásokra hivatkozva, kifejti, hogy a 12. század közepéig, II. Géza király uralkodásáig él a fejedelemség korából származó jog, hogy az uralkodó kijelölhette utódját a dinasztia „uralomra alkalmas férfitagját”, általában a senioratus elve alapján a legidősebbet, de amint a történelmi példák mutatják nem minden esetben, akinek az uralmához a főemberek (praesentatio) és a nép (acclamatio) hozzájárul. A korabeli források, mint például az Intelmek, a 11. századi gesta is hivatkoznak erre az elvre. Az elsőszülöttség rendjére (primogenitura), csak a 13. századtól hivatkoznak a magyar királyok. A 13. század az, amikor az addigi eskü formailag és tartalmilag is bővül (Bartoniek Emma a kérdésre vonatkozó véleményére már hivatkoztam, vagyis a korai egyházi eskü közjogi jelentőséggel is bírhatott) és a 13. században bizonyíthatóan megjelenik a hitlevél is, mindkettő „közjogiasítja” a koronázást.

⁹⁸ ECKHART. 1941. 40. o.

⁹⁹ Bartoniek i. m. 321. l. in: ECKHART. 1941. 40. o.

¹⁰⁰ ECKHART. 1941. 40. o.

¹⁰¹ BARTONIEK. 1939. 8–24. o. Velük egyezik Zlinszky János álláspontja, aki a praesentatio, aclamatio, és a coronatio (vagyis a közjogias kijelölés, elfogadás és szakrális aktus) hármasságán alapuló hatalom átadást (translatio imperii) I. István koráig, illetve a fejedelmi korszakban eredezteti (ZLINSZKY. 2002).

Bartoniek Emma – egyezve a jogtörténeti iskola megállapításaival – kifejti, hogy való igaz, hogy a korszakban az egyház koronáz, és a királyok hatalmuk legitimitásának egy részét ebből nyerik, de éppen Ottó és Vencel sikertelen uralkodása és eltávozása mutatja, hogy az ország közvéleménye igenis meghatározza az uralom sorsát. Bartoniek Emma szerint önmagában, ha a korona a királynál is van, nem jelenti Magyarországon a király személyéhez kötött kizárólagos egyeduralmat, magánhatalmat. Eckhart Ferenc közvetve utal a korona fontosságára és kicserélhetetlenségére, azonban úgy véli, hogy ebben a korban is (13–14. században) a királynak van országa, és nem az országnak van királya. A Szent Korona nélkülözhetetlensége azt is mutatja, hogy az ország beleegyezése nélkül, amely akarat a Szent Koronában testesül meg, nem lehet magyar királyt koronázni. Kérdés, hogy állíthatjuk-e azt, hogy a korona királytól független, és már a 13. és 14. században is az ország koronája?

Eckhart Ferenc álláspontja, hogy a korona az Árpádok századaiban kizárólag a király koronája, kizárólag saját személyes hatalmát jelenti. „A korona viselésére az Árpádok elhivatottak voltak, születésüknél fogva, de a királyi hatalom gyakorlásához az égi malaszt is szükséges volt. Ezt a koronázással kapta meg a király. Ezért a koronát, amelynek misztikus erőt tulajdonítottak, s amely a király személyét is megszentelte, a XIII. század közepétől kezdve nem egyszer a szent (sacra, sanctissima) jelzővel illették.”¹⁰²

Az örökölt királyi méltóságot, az államfői jogokat, a koronát a király méltán tekinti magáénak, akár csak magánbirtokát, patrimoniumát, amely elődeitől szállt rá. A király a koronáról, amely mint a királyi méltósághoz tartozó, legtöbbször »királyi« (regia) jelzővel fordul elő, úgy beszél, mint sajátjáról: neve »a mi koronánk« (corona nostra v. corona nostra regia). Ezekben számtalanszor ismételt kifejezésekben a király személyének és méltóságának szoros kapcsolata áll előttünk.”¹⁰³

Eckhart Ferenc szerint a korona, a korona hatalma és jogai, a király egyedüli hatalmát és az osztatlan királyi felségjogokat jelenti.¹⁰⁴

Miután a hatalom és a korona a „királynál van” Eckhart Ferenc véleménye szerint a korona iránti hűség, király iránti hűségből származik át a koronára. Ezért a korona és a király iránti hűség ezekben a századokban ugyanazt jelentik.

„Ez a köteles hűség igen gyakran fordul elő az oklevelekben. A hűséggel tartozó alattvalók nemcsak a királynak, hanem a koronának is a hívei (fidelis corone regie). Aki a királyi hatalom, a korona érdekei ellen tesz, fellázad a király ellen, a hűtlenséget (infidelitas) követ el a királlyal és a koronával szemben, a korona hívéből a korona hűtlene (infidelis corone nostre) lesz.”¹⁰⁵ A koronának tett szolgálatok is a királynak tett alattvalói szolgálatok az uralkodói jogok védelmében, emelve a korona állapotát (status corone), a királyságot. Megállapítja – ellentétben Bartoniek Emma és a jogtörténeti iskola követőivel –, hogy a kancelláriai államszemlélet még a 13. század második felében, a század végére sem jutott odáig, hogy a királyt és az államot, a király személyét, és az állam személyiségét elválasztotta

¹⁰² *Josef Karpát*: Corona regni Hungariae v dobe Árpádovskej. Pozsony, 1937. 47. l. in: ECKHART. 1941. 42. o.

¹⁰³ *Josef Karpát*: Corona regni Hungariae... 1937. 43–44. l. in: ECKHART. 1941. 42. o.

¹⁰⁴ Álláspontjához csak azt a megjegyzést fűzi, hogy a 13. és 14. században a királyi hatalom gyakorlásában a magyar király felesége is részt vesz. „Ebben a tekintetben a magyarság faji jellegének megfelelően eltért a közjogunk a nyugati, de a szomszédod népek alkotmányától is. A török népeknél a fejedelemasszonynak része volt a hatalom gyakorlásában, mint legutóbb Németh Gyula kimutatta.” *Németh Gyula*: A magyar kereszténység kezdete. Budapesti Szemle, 1940. évf.” in: ECKHART. 1941. 44. o.

Ez az oka Eckhart szerint, hogy a királyné tekintetében a királynéknak és a koronának tette szolgálatok az uralkodónak tett szolgálatot jelent. Mint ahogy a királynak és a koronának tett szolgálat, még ha kettő is van választva, az mindig az uralkodói hatalmat jelenti. A király „a királyi jogokat a maga területén teljes mértékben, a mai kifejezéssel élve, mint „szuverén” gyakorolta.

¹⁰⁵ „Idevonatkozó forráshelyeket az egész XIII. századból nagy számban gyűjtött össze *Karpát* i. m. 51 – 53 l. ...” in: ECKHART. 1941. 49. o.

volna egymástól. „Csak egy bizonyos, hogy a király személye és államfői jogai, méltósága, vagyis a korona, szorosan egybefonódnak. A király személye, a királyság és a korona együttesen teszik az állam személyiségét. E személyiség kifejezésében ellentét a király és az ország lakossága között nem mutatható ki. A korona nem szerepel egyedül, hanem csak állandóan a királlyal kapcsolatban, hatalom és jelkép nem válik el egymástól.”¹⁰⁶ Bartoniek Emma szerint a Szent Korona már a 11. század óta az alattvalók hűségének és szolgálatának objektuma, vagyis a királynak és a koronának, tehát a magyar államnak tartoznak hűséggel és szolgálattal.¹⁰⁷

Timon Ákos véleménye szerint a korona és a király személye már a korai időtől elválasztódik és ezzel is összefügg, „hogy a magyar állami élet és szervezet későbbi középkori fejlődésének sajátos jellemvonása, hogy az a hűbéri eszmék és intézmények behatása dacára sem vesztette el közjogi jellegét, a királyi hatalom... mindinkább közjogi alapra helyezkedő és alkotmányos jellegű közhatalommá fejlődött”, melynek alapvető oka „a magyar nép erőteljesebb közszelleme, közjogi érzéke, melyet még az őshazából hozott magával”. Az állami lét alapját képező közkötelék helyére nem lép az egyéniség elvén nyugvó hűbéri kötelék, és az egyéni hatalmak korlátozása a köz, az állam érdekében nem magánjogi, hűbéri formában történik, hanem közjogi formában, amely a szent korona közjogi fogalmában nyer kifejezést.

Álláspontja szerint a „Szent István létesítette államszervezet fénykorában a királyi hatalom az egyedül létező hatalom az államban... A magyar királyság ugyan, mint a nemzetgyűlést megillető főhatalmi jogok örököse, kezdettől fogva közhatalmi természetű, de – amint már kifejtettük – alakilag korlátlan királyság volt. Sem a királyi tanácsot, sem a székesfehérvári törvénykezési napokat nem lehet úgy tekinteni, hogy az a királyi hatalom gyakorlásának formaszzerű korlátozó tényezője lett volna. Csak a XIII. század végével vált azzá, a midőn már a Szent István létesítette államszervezet felbomlásnak indult.

Az iránt nem lehet kétség, hogy Szent István óta a királyság képezi azt az intézményt, mely a magyar népet egy állami egészbe kapcsolja össze, amelyben a magyar nép állami önállósága, szuverenitása kifejezésre jut.”¹⁰⁸

2.) A korona, mint az állam szimbóluma. A korona és a regnum fogalom használatának tartalma

A közjogi viszonyok elemzése és ezen belül a magyarországi „Szent Korona-eszme” sajátosságainak feltárása, másrészt a sajátos középkori állam fogalom kialakulása, a királyi hatalom – korona – állam/ország kapcsolat vizsgálatát igényli. *Eckhart Ferenc* „A szentkorona-eszme története” c. (1941) könyvének alapvető tárgya a korona, mint a királyi hatalomtól független államszimbólum kialakulása Európában és Magyarországon, illetve azoknak az európai eszméknek a vizsgálata, amelyek hathattak az előbbi gondolati, jogbölcseleti, államfilozófiai kategória alkotásra.

A elemzésében Eckhart Ferenc 1941-es művében megállapítja, hogy amíg az országon belül a korona a király hatalmát jelzi, a 14. század utolsó évtizedeitől a korona már, mint az állam jelképe szerepel. A korona ezért az állam jelképeként először nemzetközi szerződésekben szerepel, nevezetesen a korona új jelentését először a Velencével 1381-ben kötött szerződésben találhatjuk meg. (Ennek az eseménynek közjogi jelentőségét Timon Ákos is hangsúlyozza.¹⁰⁹) Ebben a szerződésben Velence lemond Magyarország javára egész Dalmáciáról és a lemondást nemcsak az akkori király Nagy Lajos, hanem „a királyságban és

¹⁰⁶ Uo.

¹⁰⁷ BARTONIEK. 1934. 319–321. o.

¹⁰⁸ TIMON. 1919. 512. o.

¹⁰⁹ TIMON. 1919. 513. o.

koronában utódai nevében is elfogadják. A szöveg maga is elárulja, hogy az államfogalommal való küszködést és a törekvést annak meghatározására, hogy a lemondás nemcsak a jelenlegi magyar királlyal, hanem a magyar állammal szemben is kifejezésre jusson. Az állam személyiségének hiányát, az államhatalmat gyakorló királyok egymásutánja és hatalmuk mindenkori jelvénye, a korona pótolja.¹¹⁰

(A középkori hatalom közjogi eredetére vonatkozó [angolszász világban, és a kontinensen is végzett] jogtörténeti és államelméleti egyes modern kutatások eredményei szerint, nyugaton általánossá vált, hogy az 5. századtól a 11. századig birodalmat hívták regnumnak [királyságnak] és a császárt, pedig rex-nek.¹¹¹ A regnum éppen olyan független volt a királytól, mint maga a nép.¹¹² Ugyanis a 9. századra a hatalom személytelen, vagy személyen túli [transzperszonális] megközelítése már kialakult. A keresztény szolgálatként felfogott királyság eszméje alapján a király személyét és hivatalát kettéválasztották. Az uralkodó nem kormányozhat szubjektív, önkényes módon, hanem az uralomra vonatkozó normatív szabályok alapján. A királyi hivatal célja a közjó szolgálata „azt a gondolatot vonta maga után, hogy a regnum vagy populus az uralkodótól függetlenül létezik.”¹¹³

A Karoling-korban hangsúlyozzák, hogy a királynak az Isten által uralmára bízottak felett gyámi feladattal bír, ami azt jelenti, hogy a királyság népének Istentől eredő jogai vannak, amelyeket meg kell védeni. A *respublica* fogalom „Róma egyik legjellegzetesebb öröksége volt a középkori politikai eszmék számára: az antikvitásban magát az államot jelentette, egy uralkodótól és kormányzattól megkülönböztetett örök entitás volt, s lényegét tekintve közjogi dimenziókban létezett.”¹¹⁴ A *respublica* kifejezés önmagában semmiféle különleges kormányzati formára nem utalt, és a *populus*, a nép az Isten gyermekeinek szabadságáról szóló keresztény tanítás alapján, mint szabadok alkotják a *respublicát*. A 9. században a *respublicát* transzperszonális értelemben használják, és ez által különbséget tettek király és királyság, császár és császárság között. A *regnum* és *imperium* közjogi jellegű és törvényen alapuló entitások voltak.¹¹⁵ A *fidelisek*, akik királyi tisztségeket töltöttek be, hivatalt viseltek osztoztak a király Isten által adott szolgálataiban, ugyanakkor részben személyes szolgálatot teljesítettek az uralkodónak. A társadalmi kötelek és a hatalom személyes jellege mellett a *respublica*, a személyi hatalmon túl mutató, transzperszonális, közjogi jelleggel is bírt. A birodalmi eszme Karoling ujjá születése együtt tartalmazott patrimonialis és transzperszonális, vagyis közjogi elemeket. A transzperszonális gondolatok 11. századi német-római császárságban is [bár sokkal halványabban] megtalálhatóak, mint császár mintájú királyságok koncepcióiban is, amelyek a 10. és 11. században erőteljesen jelen vannak. Császár mintájú királyság az, amelyek ugyan elismerték a német császárt, mint a római egyház elsőrangú védelmezőjét, de birodalma határain kívül semmilyen joghatóságát nem fogadták el.)

A mai európai tudományos nézetek megerősítik annak a magyar sajátosság létezésének feltételezését, hogy a Szent Korona szimbolikus fogalmának korai kialakulása, amely határozott közjogi jelentéssel is bír, elősegítette, hogy Európában már a középkorban Magyarországon első között (ha nem legelőször) alakul ki az elvonatkoztatott állam fogalom.

¹¹⁰ ECKHART. 1941. 64–67. o.

¹¹¹ Bár Nagy Károlyt és utódait imperatornak és augustusnak hívták, csak III. Ottó alatt a 10. század végén fejlődött ki a Róma központú keresztény császárság eszméje. I. Ottót a Lech-mezőn kiáltották ki imperatorrá, I. Henriket, pedig a merseburgi csata után. CANNING. 2002. 34. o. Annak a politikai sokkhatásnak következtében, ami az egyik magyar haderő megsemmisítése jelentett a nyugat számára. (A szerző megjegyzése.)

¹¹² Uo. 34., 41. o.

¹¹³ Uo. 100. o.

¹¹⁴ Uo. 101. o.

¹¹⁵ Crosara, F.; Wehlen, W.; Boshof, E.; Collins, R. in: CANNING. 2002. 101. o.

Eckhart Ferenc írja *respublica* és a *regnum* fogalmak értelmezéséről,¹¹⁶ hogy Magyarországon a *respublica* fogalmat a magyar kancelláriában már a 13. században használták. A *regnum* fogalom, pedig a *respublica*-t jelentette többek között, vagyis a királyságot. Már Szent István törvényeiben találkozunk a *regnum* szóval. Értelmezése szerint: „A *regnum* jelenthette a királyi hatalommal járó jogokat, e jogok absztrakcióját, a királynak e jogaival élését: a királyságot.”¹¹⁷ Jelentheti a koronát magát, és jelentheti azokat is, akik a király körül vannak, és „öt királyi jogainak gyakorlásában segítik”, a 11. századtól. Továbbá a *regnum*ot területi értelemben is használják, ilyenkor azt a területet jelenti, melyre az uralkodó jogköre kiterjed. „A *regnum*nak a magyarban az uraság szóval közös alapszóból, az úr-ból származó ország felel meg. Az uraság (*uruzag*)¹¹⁸ az úr gyűjtőneve, azt a területet értették rajta, mely felett a király uralmát gyakorolja, uralkodik, amelyet körülötte az előkelők, »az ország« képvisel.”¹¹⁹

Eckhart Ferenc nézete tehát homlok egyenesen ellentétes a jogtörténeti iskola és például Bartoniek Emma, de mai tudományos nézetekkel is, amikor a *regnum*, az ország (*uruzag*) fogalmat kizárólag a királyi magánhatalom teljességeként értelmezi. A vele ellentétes nézet szerint (római jogi hagyományokkal alapján) az „*impérium*”, amely a (egyes korszakokban szakralizált) világi hatalom teljességét és egységét jelenti, birtoklója, gyakorlója lehet egy személy is (akkor is közjogi dimenziókkal), vagy több személy, ahol az államfő, az uralkodó hatalmát másokkal közösen, mások által ellenőrizve gyakorolja, tehát tisztán magánhatalomnak semelyik esetben sem írható le. A magyar hagyomány és történelem, pedig a világi hatalmat többen birtokló modellként írható le. A magyar hagyomány az ezzel ellentétes tendenciát, vagy gyakorlatot jogtiprásnak élte meg és az ellen jogi, vagy más politikai eszközökkel fellépett.

Eckhart Ferenc tehát, ellentétben például az idézett Canning műben írtakkal, a *regnum*, az ország szó használatakor egészen a 14. század végéig, az 1386-os törvényig elsődlegesen a király magánjogi hatalmának absztrakt kifejezését érti, amely területre vonatkozik, továbbá jelentheti király magánjogi hatalmának végrehajtóit is és magát az országot is, de csak, mint a király magánbirtokát. A *regnum* magyarországi használatát párhuzamba állítja az *imperium*, illetve a Reich használatával, ami szintén az államhatalmat jelenti annak járulékaival, tágabb értelemben az összes országlakókat, legszűkebb értelemben a birodalmi hatalom legszűkebb hordozóit. Megjegyzendő, hogy a középkori német államok a területhez kötött, szinte szuverén hatalommal bírtak, így valóban a birodalmat alkották. Magyarországon viszont hűbéri tartományúri hatalom nem alakult ki. Ezért a fogalom más tartalommal bír a császárságban, mint Magyarországon. Német fejedelmeknek valóban császárválasztó joguk van. Magyarországon a tanácsnak van hasonló királyválasztó (jelölő, támogató: *praesentatio*) jogköre, majd a *respublica* fogalom tartalmi bővülésével, és Kézai Simon 13. századi krónikája alapján látni fogjuk, hogy ez jogosultság a fegyveres szabadok leszármazóinak joga is lesz az elfogadás mellett (*acclamatio*).

Tanítványa, Bónis György már Eckhart Ferenctől egy kicsit eltérően látja a *regnum* fogalmának alakulását: „...az »ország« szó eredetileg »uruzag«, az urak összessége, s ez az értelem nemcsak a XI–XII. század sajátossága, hanem átnyúlik az Anjouk és utódaik korába is, mindannyiszor új életre éledve, amikor a nemesi tömegekkel szemben ismét a tanácsba gyülekezett nagybirtokosoknak sikerül kezükbe ragadni s kormányt.”¹²⁰ (A 15. század derekára már nem a tanács a *regnum*, hanem az országgyűlés.) Bónis György a *respublica* szót az állammal azonosítja. Tekintettel a *respublica* fogalom 11–13. századi tartalmára,

¹¹⁶ ECKHART. 1941. 67–68. o.

¹¹⁷ Uo. 68. o.

¹¹⁸ „Így a Halotti Beszédben 1200 körül, egyébként már területi jelentésben” in: ECKHART. 1941. 68. o.

¹¹⁹ Uo. 68. o.

¹²⁰ BÓNIS. 1947. 524. o.

valóban az államot jelentheti, a királyt és annak (önkorlátozással és tőle függetlenül, az Isten képmásságból fakadó keresztény jogokkal rendelkező entitás létezése, a nép és képviselői, valamint az egyház, mint szervezet által) korlátozott hatalmát. A 13. századi mozgalmak után a 14. és 15. századra: „A respublica kifejezés, amelyet már az Árpádkor is ismert, most kezd rendi értelemben szerepelni anélkül, hogy már egyszerűen az »állam«-mal adhatnók vissza... A respublica és a közjó fogalmának átalakulása szépen szemlélteti, hogy hogyan válik az ország fenntartásának és jó állapotának gondja a király ügyéből egyre inkább a rendek ügyévé, hiszen ők maguk az »ország«, s hogyan lesz a király hatósága alatti területből egyre inkább külön szabadsággal és jogállással rendelkező közjogi alany, sőt »nemesi köztársaság«. Amint a király és a korona melletti hűség jár az országnak is, úgy lehet valaki hűtlen az országgal szemben.”¹²¹

A közjó megvalósítása a 14. századtól már nemcsak a király ügye, hanem az országé is.

Bartoniek Emma szerint a „regnum” fogalom tartalma ugyanaz a 11. században, mint a 15. században, vagyis a királlyal szemben álló alattvalókat. A korona Szent István korában a királynál van, mégis elvonatkoztatott tartalommal bír, és mint „corona” István korától a magyar államot jelenti. A korona a 14. század végére lesz a rendeknél. „Tehát miként a magyar államot jelenti a »corona« Szent Istvánnál, csakúgy, mint Werbőczynél, akként az alattvalókat jelenti a »regnum« fogalom. Szent István nagyobb legendájában csakúgy, mint a 15. századi törvényekben.¹²² A 14. századra a szent királyok (Árpád-ház) nemzetsége után a Szent Korona immár a magyar állam négy évszázados szimbóluma. Az, hogy a korona a királynál van, nem cáfolata a hatalom megosztott, átruházott mivoltjának.¹²³ Bartoniek Emma véleményével egyezik Tomcsányi Móric 1931-es álláspontjával, aki írásában Deák Ferencre is hivatkozik.¹²⁴

(Joseph Canning, összegezve az elmúlt évtized kutatásait megállapította, hogy az 1990-es évek általános európai álláspont szerint, a Karoling, egyházi, valamint a „barbár” államok és egyes népek hagyományai alapján már a kora hűbéri államokban a 9. és 12. század között is meg volt a hatalom absztrakt fogalma, a személyhez kötött magánhatalmon túli transzperszonális, közjogi dimenziója is. Nem csupán abban az értelemben, hogy az állam létrejötté önmagában személyen túl mutató tudatos közösség szervezés, vagy szerveződés, hanem a hatalom gyakorlása nem az egyes személyhez, vagy személyekhez fűződő saját jogú magán hatalom megvalósulása, gyakorlása. A respublica, a regnum, valamint az imperium kifejezte a király magánhatalmának elvi és gyakorlati korlátait. John of Salisbury már a 12. században kidolgozta természeti összefüggésben a „respublica teste” – corpus rei publicae –, a királyt is magába foglaló, de attól egyben független állam és hatalom addigi legalaposabb középkori organikus leírását. Felhasználta az újplatonikus eszméket, amelyek a természetben Isten akaratát látták, az emberben, pedig kozmológiai szinten a makrokozmoszt tükröző mikrokozmoszt, a kis világot /mundus minor/, így a közjó organikus elméletével hozzájárult a transzperszonális és természetes jellegű állam koncepciójának kialakulásához.¹²⁵ Feltételezhető, hogy Magyarországon is így volt.)

A korona a királynál van (corona regia) és csak később lesz az ország koronája (corona regni – az ország koronája) Bartoniek Emma szerint, már a 12. század végétől, Eckhart Ferenc szerint a 14. század végétől. (Ugyanakkor különös tekintettel arra, amit a tanulmányban már korábban leírtam, hogy a Szent Korona különlegességének tartalma az is, hogy tárgyi valóságában a kezdetektől kifejez a királytól független (szent) hatalmat, amihez a királynak tartania kell magát, nincs okunk feltételezni, hogy Magyarországon a kezdetektől,

¹²¹ BÓNIS. 1947. 528., 530. o.

¹²² BARTONIEK. 1934. 329. o.

¹²³ Uo. 314–324, 329–330. o.

¹²⁴ TOMCSÁNYI. 1931. 166–167. o.

¹²⁵ CANNING. 2002. 162–166. o.

még inkább ne lenne a hatalomnak közjogi vetülete is.)

A hatalom megosztott jellegére utal a regnum, a respublica fogalom használata, valamint a korona szimbóluma is, mint amelyekre Canning is utal III. Honorius pápa II. Endrének írt levelét idézve. Mindez ugyanakkor nem zárja ki a királyi hatalom Európában ekkor szokatlan „nagy erejét”, amely Eckhart szerint „túlnyomórészt a magyar nemzet török faji jellegére vezethető vissza”¹²⁶

3.) A Szent Korona-tagság és a hatalom átruházás és ellenőrzés kérdése Magyarországon és a korabeli Európában, a közjogi eredetiség kérdése

A jogtörténeti irányzat, valamint Eckhart Ferenc koncepciója közötti különbség jellegzetesen a koronaeszme eredete és eredetisége és az ettől nem elválasztható kérdés, a hatalom átruházása és megosztása körüli vitákban olvasható ki az 1930-as és az 1940-es években is. Molnár Kálmán véleménye szerint a szent korona-eszme kifejlődésének első korai korszaka, a hatalom átruházás tekintetében még visszamegy a vezérek korszakába, amikor is a fejedelmválasztás (Álmostól) az államhatalom átruházott voltát jelenti, fejezi ki az akkori viszonyok szerint értelmezve.¹²⁷ Polónyi Dezső szerint a fejedelmek korlátlan egyeduralmi törekvéseinek mindig meg kellett hátrálniuk „az ősi magyar szokással”, vagy joggal szemben, amelynek politikai és eszmei ereje megtörte azokat.¹²⁸

Bartoniek Emma szerint: „Nem Werbőczy fikciója, nem is a XV. század találmánya, hanem már szent István koráé az az elmélet, melyet a magyar Szentkorona eszméjének nevezünk... Az »Intelmekben« ez a »korona« még a királyé... A királyi korona, mely akkor még csak a királyé és nem az országé, mint később, ez a korona megmarad Szent István és utódai alatt is, továbbra is nemcsak a királyi hatalom szimbóluma, hanem a király kezében nyugvó állam szimbólumának is. Tartalma, jelentősége csak annyiban változik, amennyiben az állami életben és a hatalomban mások is részt kezdenek venni, nemcsak a király, s amennyiben a királyi hatalom változik és bővül. Ezért lesznek a Szentkorona eszméjének változásai tulajdonképpen a magyar alkotmány történetének leghívebb, legpregnansabb kifejezői: mindenekelőtt azoknak a változásoknak, melyeken a magyar történetben király és alattvalók viszonya átment. Mikor a királyi hatalom erős, a korona a királynál van (corona regia), mikor az alattvaló kapnak erőre, akkor a korona is náluk, legalább is részben náluk van, s ezt fejezi ki az »ország koronája« kitétel: a »corona regni«.”¹²⁹

Felhívja arra is a figyelmet, hogy a korona jelképe a királlyságnak már „az első magyar históriának, a Képes Krónikában fenntartott Szent László-kori Gestának közismert várkonyi jelenetében, mikor is a nagy 11. századi testvérharc két főszereplője: I. Endre király és öccse, Béla herceg osztoznak a hatalmon.”¹³⁰ (A korona és kard híres „jelenete”.) A 12. századtól aztán „az alattvalók... részt követelnek az alkotmányos életben s az államkormányzásban” (Aranybulla, 1290-es és az 1298-as törvények, az 1290-ben kibővített koronázási eskü).

Bartoniek Emma Eckhart Ferencnél jobban hangsúlyozza a 13. századi „nagy népi megmozdulás”, az aranybulla mozgalmak hatását a koronaeszme: „Nemcsak azzal, hogy kezdik az addig csak királyi koronát (corona regia) az ország koronájának: corona regni-nek nevezni, valamint a Szentkoronának éspedig a század második fele óta, hanem azzal is, hogy az immár Szentkoronát most már nem a király ténykedései kifejezésére használják, hanem inkább annak a hűségnek és azoknak a szolgálatoknak a kifejezésére, melyeket az alattvalók teljesítenek az államnak, királynak.” Az első példákat hasonlóan Timon Ákoshoz 1197-ből is

¹²⁶ ECKHART. 1941. 34–35. o.

¹²⁷ MOLNÁR. 1931. 30–32. o.

¹²⁸ POLÓNYI. 1931. 12. o.

¹²⁹ BARTONIEK. 1939. 67–78. o.

¹³⁰ Uo. 68. o.

1199-ből hozza, majd így folytatja: „A nemes ember – főképpen II. Endre és IV. Béla korában – a korona és ország hasznáról és méltóságáról, becsületéről gondoskodott, míg a király is a koronáról és az országról gondoskodik. Tehát a Szentkorona mos az alattvalók szolgálatainak objektuma, kik nemcsak a király személyének tartoznak alattvalói hűséggel és szolgálattal, nemcsak az ő személyéért harcolnak, mint az Intelmekben, hanem a magyar államot szimbolizáló Szentkoronáért.”¹³¹

Bartoniek szerint a Szentkorona eszméje már a 13–14. században kifejezi egyfelől az alattvalóknak a királyhoz való viszonyát, másfelől (a 14. századtól) a Magyarországot körülvevő, hódított tartományoknak az anyaországhoz való viszonyát is. 1381 óta a Szentkorona reprezentálja a magyar államot – mint az egész királyi jogot – külföldön is. „A Szentkorona-fogalom, tehát az Anjou-kor egész tartalma alatt is – csakúgy, mint legelső kezdetein – különálló valami a király személyétől: személyfeletti... A Szentkorona-eszméje tehát az ország közvéleményében élő valóság a XIV. század folyamán, csakúgy, mint ahogy a külföld is elismeri annak jelentőségét.” A 15. század kezdeteitől viszont: „E személyfelettség következménye, hogy a szent korona jogairól szólnak, nem a királyéiról, a szent korona jövedelmeiről, nem a királyéiról, a szent koronára háruló birtokokról, nem a király kezeire hárulókról, mint még a XIV. században is történik, a Szent korona joghatóságáról, jurisdikciójáról, mely a korabeli jogtudomány nyelvén a kormányzó hatalmat és bírói hatalmat jelent. Mindez másfelől azt is jelzi, hogy a jogi gondolkodás elmélyül, a terminológia és a jogi definíciók szabatosabbak lesznek, a fogalmak differenciálódnak. De mindezek az élesebben precíz jogok a Szentkoronát, amint a magyar államnak immár négy évszázados szimbólumát illetik meg.”¹³²

Eckhart Ferenc viszont azt állapítja meg, hogy csak a 14. század végétől, Zsigmond királlyá választásakor, 1387-ben tűnik ki az államszemélyiség elvonatkoztatása a királytól: „az alakuló államfogalom, a szent korona (corona regni) mellett éppúgy szerepel az ország (regnum Hungarie), mint régebben a királyi korona (corona regia) mellett a király személye (rex).”¹³³

Bartoniek Emma felsorolja a legfontosabb 15. századi eseményeket, amikor a korona a rendek koronája, majd a király és a rendek közös koronája lesz, a közjogias jelleg rendi tartalmat vesz: 1401, 1440: „a quasi alkotmánylevél, ... melyben a magyar országgyűlés kifejti véleményét a királyválasztás jogáról, általában a királyi hatalom átruházásának jogáról, s ebben – egész természetesen – a Szentkorona eszméjéről is.”¹³⁴ Az oklevél szerző jogtudósok „sokkal szabatosabban fogalmazták meg úgy magyar király hatáskörét, mint pedig az átruházott királyi hatalom elméletét, mint azt két generációval később *Werbőczy István* tenni fogja a Hármaskönyvben (Első rész harmadik címének másodiktól hetedik kaccsa, valamint a negyedik cam 1. kaccsa)... Végeredményben e XV. századi felfogás szerint a magyar királyi hatalom forrása a magyar nép, illetőleg annak ekkori képviselői: az országgyűlés. Ez a felfogás egyfelől a magyar tradíciókból, de másfelől – s ez kétségtelenül megállapítható – az egykorú európai jogtudományból is táplálkozik... És a XV. század folyamán alakul ki – régebbre visszamenő gondolattöredékekből – az a rendkívül érdekes teória is, mely a »Szentkorona tagjává« teszi a magyarokat, vagy legalább is egy részüket... Ez a kép nem újítás, már említettük, hogy gyökerei régi időkre mennek vissza, sőt hozzá kell tennünk, külföldre, a nyugati szomszédok keresztény gondolkodásába vezetnek vissza.”¹³⁵

Ugyanakkor Bartoniek Emmához hasonlóan Eckhart Ferenc sem állítja, hogy a magyar Szent Korona-tannal megegyező és tovább fejlődött tan kialakult volna Európában. Egy olyan

¹³¹ BARTONIEK. 1939. 69. o.

¹³² Uo. 71–72. o.

¹³³ ECKHART. 1941. 73. o.

¹³⁴ BARTONIEK. 1939. 74. o.

¹³⁵ BARTONIEK. 1939. 76–77. o.

alkotmányjogi konstrukció, amely a 20. századig a mindenkor megújított magyar alkotmány „fundamentuma”-ként, mindig újabb tartalommal bővül. „Mégis bármily erős külföldi analógiák mutathatóak is ki a Szent Korona XIV. század végi és XV. századi tartalmára, a magyar Szent Korona tana nem lehetett volna a magyar rendiség államszemléletévé, ha a Szent Korona már addig is – és pedig Szent István óta mindig – nem lett volna a magyar állam szimbóluma. Nem a Szent Korona államszimbolizáló jelentősége változott meg Szent Istvántól Werbőczyig, hanem a magyar állam, amelyet szimbolizál.”¹³⁶

1401-es eseményt, amikor is a királyt, Zsigmondot az ország bárói fogva tartják ugyanolyan jelentőségűnek tartják mindketten. Eckhart Ferenc szerint: „Míg az Anjou-korban a király egyedül gyakorolja az államhatalmat, most a bárók is részesei ennek; míg a régebbi korban a király és korona együtt képviselik az államot, most már az is bekövetkezik, hogy a bárók és a korona tölti be ezt a szerepet.”¹³⁷ A szent korona lesz az államhatalom egyedüli alanya, az alattvalók sem a király és a szent korona hívei többé, hanem csak „Magyarország szent koronájának hívei” (sacra corone regni Hungarie fideles).¹³⁸ Az 1440-es királyválasztás és koronázással kapcsolatban: „a hatalom átruházásának eszközlője többé nem az egyház, mint az Árpádok korában, nem az ország előkelői, mint az Anjouk és Zsigmond idejében, hanem az ország rendjeinek nagy tömege.”¹³⁹ Ugyanakkor megállapítja, hogy a 15. századi koronaeszme még nem tartalmazza, hogy a korona átruházói egyben tagjai is a koronának.¹⁴⁰

Bartoniek Emma véleménye szerint az organikus eszme, miszerint a korona egy testhez hasonló, ókori (Menenius Agrippa), valamint egyházi hatásra (Szent Pál; a keresztény emberiség egysége az egyházban – „corpus mysticum Christi”, valamint az emberiség közösségei élő organizmusokként az emberi testhez hasonlítanak) fejlődött Magyarországon.

Utaltam rá, hogy Timon Ákos szerint a magyar korona misztériuma, nem azonos és nem analóg Krisztus misztikus egységének fogalmával (az egyházzal). Az egyháznak élő organizmusként való felfogása, az egyház tagjairól és fejről hasonlat már az Intelmekben és a Hartvik legendában megtalálhatóak, továbbá találkozunk III. Béla egyik oklevelében, valamint Gentilis bíborost idézve 1309-ben. Magyarországon is többféle „corpus” van. Egy test Magyarország és a melléktartományok (ez területi és földrajzi fogalom). Egy test a magyar rendiség (mint tagok) először szemben a királlyal és 1459 óta a királlyal együtt, továbbá egy corpus a Szentkorona melynek a feje a király, tagjai a nemesek és a nemes testületek. Bartoniek Emma kifejti, hogy: „A Szentkorona egész testének fogalma középkori írásművekben nem fordul elő. Bizonyos azonban, hogy e képtörédék: Szentkorona tagjai csak része a köztudatban élő és a modern alkotmánytörténetben Timon Ákos által – bár nem egészen szerencsés kézzel – rekonstruált képnek a magyar Szentkorona testéről, melyben a fej a király, a tagok a nemesek.” Ezután felteszi a kérdést: mi az oka, hogy Szentkorona-tagság egyike a magyarok gondolkodásában, politikai, alkotmányos meggyőződésében legmélyebben gyökeret vert fogalmaknak.

„Hogy ez megtörténhetett, s a Szentkorona eszméje ily mélyen elhathatott a nemesség, sőt: a magyar nép legszélesebb rétegeibe is – úgyhogy nemesek, városi polgárok a XV. század folyamán a magyar Szentkorona-tagjainak tekinthették magukat, s így neveztek a király által – abban kétségtelenül közreműködhetett egy, a megyei bírósági bizonyító eljárásoknál követett érdekes szokás. E szerint minden természetű pörben a tanúk – birtokügyekben a szomszédos birtokosság, sőt, különösen régebben, a XIV. században, az egész vidék nemes és nem nemes lakossága – Istenben vetett hitükre, s a királynak és a Szentkoronának tartozó hűségéből tanúskodnak: keresztény hitük, a király és a Szentkorona

¹³⁶ BARTONIEK. 1934. 330–331. o.

¹³⁷ ECKHART. 1941. 79. o.

¹³⁸ Uo. 80–82. o.

¹³⁹ Uo. 98. o.

¹⁴⁰ Uo. 99. o.

iránti hűség kötelezvéen őket arra, hogy a bíróság előtt igazmondóan, becsületesen tanúskodjanak. Ez már a XIV. században állandó gyakorlat. ...ilyes pörök mindig nagy publicitás előtt folynak, ezeken terjed el minden ember tudatában a Szentkoronának eszméje, azé a csodálatos, mint akkor mondták: mysteriummal bíró diadémé, mely kézzelfoghatóvá, szemmel láthatóvá teszi a népi gondolkodás számára túlságosan elvont, de a király személyével mégsem maradék nélkül kifejezhető állam fogalmát. Hiszen a nép széles rétegei az állam (király) kezét, vagyis a békéről, az igazságszolgáltatásról, jogrend fenntartásáról gondoskodó közhatalom erejét a mindennapi életükbe állandóan belejátszó birtok- és egyéb pörökben, bűnügyekben: vagyis az igazságszolgáltatáson érzik legközvetlenebbül.”¹⁴¹

Eckhart Ferenc ezzel ellentétben az ekkor elterjedt szentkorona-eszmét nem tekinti a szent korona tagságának eszméjének, mert a király és az ő szent koronájára esküdtek.¹⁴²

Bartoniek Emma a következő gondolatokkal zárja a magyar Szentkorona-tan középkori kialakulásáról írtakat, megerősítve a Szentkorona misztériumáról és ebből fakadó különös jellege miatti önálló szerepéről a korábban leírtakat:

„Három pilléren nyugszik tehát erkölcsileg a későközépkori magyar rendi állam a populáris felfogásban: Istenbe vetett hiten – Magyarország gépezetét a katolikus hit hatja át mondja az 1453-as törvény – s a király és a Szentkorona iránti hűségen.”¹⁴³

(Megjegyzi azt is, hogy a birtokadományok, melyeket a Szent Koronától származónak tekintettek, illetve, hogy a birtokok örököse a Szent Korona, mivel ez az elmélet csak a 15. században alakult ki, valamint mert a király hatalma a Szentkoronából származik át, és a koronázások és királyválasztások ritka esemény, a birtok- és egyéb pör, a tanúsági eskü, viszont gyakori, ezért ez utóbbi volt alkalmas széles rétegekben a Szent Korona eszméjét elterjeszteni.)

Eckhart Ferenc csak a 14. század végére, és a 15. századra vonatkozólag írja, hogy a korona, mint közjogi vonások alanya állandósul. Az államhatalom alanyaként jelölik, a korábban a király és az alattvalók között fennálló vonatkozások, „az államhatalom szubjektuma, a korona és az országalakók közt alakulnak ki.”¹⁴⁴

A korona nemcsak területileg jelenti az államot, hanem a joghatósága alatt élők jogainak jelképét látják benne. Az alattvalók az országot a Szent Korona országának kezdik tekinteni, amelynek az alattvalói. A Szent Korona alattvalója az ország minden nemzetiségű lakója, akár teljes jogú, akár nem. A korona joghatósága alatt áll az egész államterület és sem az uralkodó, sem az országlakosok nem a király magán birtokának tekintik (a 14. század végétől). A király a Szent Korona jogaiért, tulajdonáért folytat küzdelmet. A király jövedelmei a korona jövedelmeivé válnak és a királyi kincstár a szent korona kincstárává. A magvaszakadtak és a hűtlenségbe esettek birtokai az oklevelek szerint a 15. század eleje óta a koronára háramlanak vissza. A 15. század végére így a korona öröklési joga a királyi adomány forrásává válik. Ha magyar királytól függő ország idegen fennhatóság alá kerül, az a Szent Koronától szakad el s ez általános felfogás a Szent Korona összes országában. A 14. század végén a diplomáciai forrásokból kiderül, hogy az országot jelképező koronában már nemcsak a király hatalmát látják. A Szent Korona közössége jelenti a királyt és mindazokat, akikkel együtt az államhatalmat gyakorolják.¹⁴⁵ „A szent korona főhatósága alatt állók hűséggel és engedelmességgel tartoznak a koronának. Ez a korona iránti hűség az a kapocs, amely a magyar birodalmat, a szent koronának alávetett országokat összetartja. Ez az ellenszolgáltatás a koronával azért a védelemért, amelyet a korona nyújt.”¹⁴⁶

¹⁴¹ BARTONIEK. 1939. 81–82. o.

¹⁴² ECKHART. 1941. 93. o.

¹⁴³ BARTONIEK. 1939. 82. o.

¹⁴⁴ ECKHART. 1941. 102. o.

¹⁴⁵ Uo. 103–129. o.

¹⁴⁶ Uo. 130. o.

„Összefoglalva... megállapíthatjuk, hogy a szent korona, amelynek szent jelzője a XV. században gyakran elmarad, az államhatalom alanyát jelenti: a királyi udvar felfogása szerint legtöbbször a mindenkori király személyét, más elsősorban külföldi felfogás szerint, az ország báróit, vagy a királyi és az ország báróit együttesen; azokat, akiket a XII–XIII. században »regnum« névvel jelölnek, az »országot«.

Amint a regnumnak, az országnak legrégebb időtől fogva területi jelentése is van, úgy a korona is kifejezi az ország, sőt ezen túlmenően a magyar birodalom területét és védi ennek egységét, sérthetlenségét, részeihez fűződő jogait... A szent korona tehát a XV. században, a Werbőczy előtti korban kialakult államszemélyiség, az állami cselekmények jogalánya, melyet külföldön morális személynek tekintenek, akaratáról beszélnek és szerződésre lépnek vele.¹⁴⁷

Bónis György írja, hogy a 1434-ben halljuk először „a Budán összegyűlt ország fordulatot, ettől kezdve a regnum nem a tanács, hanem maga az országgyűlés”.¹⁴⁸ A 15. század első felétől a rendi regnum már önálló jogi személyként áll szemben az uralkodóval. Ugyanebben az időben az ország is meg követeli azt a hűséget, amely addig csak a királynak és a koronának járt.¹⁴⁹

Eckhart Ferenc itt közvetve alátámasztja, hogy a regnum koraközépkori fogalma közjogi jelentéssel is bír, de ugyanakkor az organikus állameszme összekapcsolását a korona közjogi, hatalom átruházó és hatalom megosztó szerepével Werbőczy István munkásságához köti. Az egyik fő különbség Timon és Eckhart megállapításai között itt található, mert Timon a rendi jogok és a hatalomban való részvétel megjelenését automatikusan, mint az organikus hatalomszemlélet részének tekinti (hasonlóan Bartoniek Emmához). Timon Ákos a Hármaskönyvnek a politikai hatalomról és annak legitim gyakorlásáról írt részeit, mint a hatalom megosztás és átruházás közjogi, de már akkor rég megvolt gyakorlatának összegzésére tekint. Nem ír Werbőczy kapcsán külön az organikus államszemléletről. „Már Zsigmond uralkodása alatt érvényre emelkedik az a jogelv, hogy a törvényhozó hatalom a szent korona egész testét (totum corpus Sacrae Coronae) illeti meg, tehát a szent koronát fején viselő királyt és a szent korona tagjait. Törvényt csak az arra meghívott országgyűlésen lehet alkotni, a nemesek, a birtoktestületek és a szabad királyi városok részvétele mellett. Ezen alkotmányjogi elv uralmát már Werbőczy-nél világosan kifejezve találjuk...”¹⁵⁰

Az organikus felfogás az egyházban Eckhart szerint a 13. században válhatott elterjedté és ismertté. Az organikus felfogás eredetét ekként összegzi: „Minden uralmat úgy fogtak fel, mint Isten uralmának kicsinyített képmását. Amint a világot, a makrokozmoszt öröktől fogva, mint egyeduralkodó kormányozta, amint az emberi testet, a mikrokozmoszt a szellem vezeti és irányítja, úgy uralkodik a monarcha a corpus politicum felett is, amelynek ő a feje. A fej, pedig a tagok felett áll, nem belőlük származik, nem tőlük nyeri uralmát.”¹⁵¹ Az egész emberiség közösségét a makrokozmosz mintájára külön rendeltetéssel Isten teremtette és a monarchikusan uralt egységes állam (corpus mysticum, universitas, respublica), amelynek minden egyházi vagy világi alkotó része, a maga egységét ebből a legmagasabb alapítású egységből vezeti le.¹⁵²

Véleménye szerint – eltérően Bartoniek Emmától – Magyarországon csak a 13. századtól lehetett ismert és használt egyházi körökben az organikus elmélet. Bartoniek Emma szerint viszont az organikusnak nevezett szemlélet már Szent István korában ismert lehetett Magyarországon. Eckhart Ferenc elemzése szerint az organicitásnak, mint politikai eszmének

¹⁴⁷ Uo. 140–141. o.

¹⁴⁸ BÓNIS. 1947. 525. o.

¹⁴⁹ Uo. 526. o.

¹⁵⁰ TIMON. 1919. 524. o.

¹⁵¹ Fritz Kern: Gottesgnadentum und Widerstandsrecht. Leipzig, 1914. 7. in: ECKHART. 1941. 167. o.

¹⁵² O. Gierke: Althusius 60 – 2. in: ECKHART. 1941. 167. o.

először a 12. században a regnum fogalomban találkozunk, az országeval, amely részt vesz a király mellett a kormányzásban. A 14. században az ország tagja mindenki, aki az országgyűlésen megjelenésre jogosult. A 15. században, pedig a királyi tanácsot, mint test szemlélték és az ugyanennek a századnak a közepére mindenki az ország tagja, aki az ország ügyeinek intézésbe részt vehet. Így a nemesek, a városok stb. Ugyanakkor az ország testének tekintik a Szent Koronának az ország szűkebb területén túl alá vetett összes területet is. A magyar királyi kancelláriában közkeletű volt az organikus szemlélet, amely a fej (a király) és a tagok közös, egyetértésben a szervezeten gyakorolt uralmát jelenti.¹⁵³

A koronaeszme és az organikus állameszme hasonlóan Timon Ákos véleményéhez Eckhart Ferenc szerint is két eredetileg egymástól különböző és hosszú időn át külön fejlődő politikai eszme volt, mind kettő az európai műveltségéből eredt. Eckhart szerint bár voltak a 14–15. századtól érintkező pontjai, de a kettőt – Eckhart szerint – Werbőczy István olvastotta össze. A közös elem a regnum, amely jelentette az ország területét, de az ország, a hatalom gyakorlóit is. A korona és a regnum fogalma annyira közeledett egymáshoz, hogy össze is keveredtek egymással, felváltva is használták őket, a gyakorlati életben Werbőczy előtt is „felbukkan” a koronagondolat és az organikus szemlélet összeolvasztása. Werbőczy István munkájában a Szent Koronára vonatkoztatott jogok nincs semmi új, ahhoz képest, ami már ne lett volna a 14–15. századi koronaeszmeiben. Ebből a szempontból tulajdonképpen egyezik a véleménye Timon Ákossal. Ami új az Eckhart által képviselt álláspontban és ellentétes az előbbiével az organikus szemlélet és a koronaeszme egyesítése Werbőczy által, amely a hatalom átruházás gondolatát is magában foglalja (Háromkönyv I. részének 3. és 4. címében).

Ugyanakkor Eckhart Ferenc szerint is a hatalom átruházás és a hatalom eredetének gondolata viszont nemcsak az 1440-es fehérvári országgyűlés határozatában található meg, hanem az ősi egyenlőség és szabadság eszméjével együtt Thuróczy János először 1488-ban megjelent krónikájában.¹⁵⁴ Továbbá: „Mindaz, amit Werbőczy a krónikából átvett, mint már megírták Kézai XIII. századi művéből való és tulajdonképpen az ő államfelfogását tükrözteti vissza. Nem tartozik ránk annak a megállapítása, honnan vette Kézai Simon mester a közhatalomról alkotott radikális nézeteit, melyek szerint a közösség azt, akit az államhatalom gyakorlására megválasztott, attól meg is foszthatja.”¹⁵⁵

Eckhart Ferenc gyakorlatilag azt igazolja, hogy a közjogi felfogás Magyarországon legalább is a 13. század óta jelen van jogi és politikai gondolkodásban.

Nem állít mást Timon Ákos sem, csak hozzá teszi, hogy ez elsődlegesen magyarság ősi öröksége, „török faji jellege”, ahogy Eckhart mondaná, illetve, hogy ez magyar sajátos, az általános európaiktól eltérő tradíció. Nos, mint az eddigiekben is kifejtettük a hatalom „transzperszonális”, vagyis a személyhez kötött magánjogi hatalmon túli, másképpen közjogi jellege a középkor kezdetei óta, tehát az 5. századtól hol erősebben, hol gyengén végig jelen van a középkori európai gondolkodásban. A hatalom korlátozásáról, illetve megosztásáról és közösségi eredetéről a 12. századtól kezdve írnak és tanítanak Európában (pl.: Aquinói Szent Tamás, John of Salisbury, Páduai Marsilius, William Ockham, az ujjá éledt római jog romanistái, a ius commune stb.), amit a külföldi egyetemekre járó magyar diákok is megismerhettek.¹⁵⁶

A vita arról szól, hogy vajon az Árpádok patrimóniális korában beszélhetünk-e intézményes hatalom ellenőrzésről, korlátozásról, megosztásról, vagy ezek nyomairól, vagyis közjogi vonásokról, mint ahogy azt Timon és a közjogi irányzat állítja, vagy nem. Bartoniek Emma a koronaeszme korai jelenlétével, valamint a regnum fogalom használatára utalva úgy

¹⁵³ ECKHART. 1941. 168–169. o.

¹⁵⁴ ECKHART. 1941. 192–211. o.

¹⁵⁵ Uo. 203. o.

¹⁵⁶ BÓNIS. 1947. 98–99. o.

látja, hogy beszélhetünk sajátos közjogias vonásokról. (Timon és a közjogi irányzat a magyar hagyomány kizárólagosságát, vagy elsődlegességét hangsúlyozza, Bartoniek a magyar hagyományok szerinti európai fogalmak értelmezését hangsúlyozza.) Eckhart Ferenc a hatalom közjogi jellegének kialakulását, a korona és a király személyének elválását, a regnum fogalom rendi tartalommal történő értelmezése, a Szent Korona, mint a államhatalmi szimbólumkénti értelmezését a 14. századra, annak is inkább a végére teszi. Teljesen azonban nem zárja ki, hogy ennek régebbi gyökerei is lehetnek, akár magyar hagyomány, akár külföldi behatás következményeként.

Bónis György köztes véleményt alakít ki: „Ha tehát igaz is, hogy „az államnak és államéletnek ebben a XI. századi, legszemélyesebb – a király személyén nyugvó – korában sem lehetett az »államot és államhatalma« a maga egészében a király személyével azonosítani és kifejezni”, bár már ez a kor is kifejlesztett egy jellegzetes állameszmét, melyet a koronával szimbolizált¹⁵⁷ arra már nem volt képes, hogy ezt a szimbólumot annak megszemélyesítőjétől, a királytól elválassa. A király személye és méltósága, vagyis a rex és a corona még a XIII. században is szorosan összefonódnak; a korona még nem szerepel egyedül, a király nélkül, a kettő együtt jelenti a későbbi államot.¹⁵⁸ Úgy érezzük, hogy a koronaeszme kialakulásához az uralkodók mulandóságának és az uralom állandóságának együttes szemlélete vezetett el: azt, ami nem szállt a sírba a korona képviselőjével, már a XI. századi ember is külön szóval, külön szimbólummal jelölte meg. De ez még nem tette képessé arra, hogy ezt az állandó jellegű hatalmat kiragadja mindenkori birtokosának személyes gyakorlásából.”¹⁵⁹

Eckhart Ferenc megállapítja, hogy Werbőczy ismeri a történelmi koronaeszmet és törvényhozás jogát a népfelség elvéből vezeti le. „Az 1440. évi rendi nyilatkozat ugyanazt az elvet vallja, amelyet már Kézainál is megtalálhatunk: az uralkodói hatalom a »közösségtől« ered, a kiállító rendek, akiknek akarától a koronázás függ, »egész Magyarország közösségét« képviselik.¹⁶⁰ Egy fontos különbség azonban van Werbőczy előadása és a rendi nyilatkozat között. Werbőczy nem szól a királynak az uralom átruházásából származó egyéb jogairól, ... Ő csak a nemesítésről és a birtokadományozásról beszél, mint amelyekkel a nemesség egyféle eredete magyarázható.”¹⁶¹

Megállapítja továbbá, hogy nem is igazán az az új a Hármaskönyvben, hogy összekapcsolja az organikus államszemléletet a koronaeszmevel, hanem most mondják ki először, ami már korábbi alkotmányos gyakorlat, hogy minden nemes a Szent Korona tagja. A korona tagjaként részesei a törvényhozásnak. A Hármaskönyv szerint a törvényhozás joga a közösséget, a komunitást illeti meg. A népfelség elve „nálunk Kézaitól ered”¹⁶², a hatalom átruházás, pedig a Hármaskönyv II. részében: „Ez az alkotmányos monarchiának a népfelség elvéből eredő tanítása, amelyben az átruházási gondolat bővebben van kifejtve, mint az I. rész 3. és 4. címében. Ezekben az egyféle szabadságról, nem pedig a törvények alkotásáról van szó, mint itt. Már nincs szükség az organikus koronaszemlélet alkalmazására, mert a törvényhozás joga az alkotmányos rendi monarchiában a népfelség elvéből és a koronázással történő átruházásból amúgy is következik.

Werbőczy tehát, ezt hangsúlyozom, a szent korona organikus szemléletét csak az egyenlő nemesi szabadság tételének bizonyítására alkalmazta, egyébként a régi történelmi fejlődésben kialakult koronaeszme és a krónikákból átvett népfelség elve alapján állott.”¹⁶³

¹⁵⁷ Bartoniek. 1934. 314–331, 493. in: BÓNIS. 1947. 525. o.

¹⁵⁸ Eckhart. 1941. 48–49. in: BÓNIS. 1947. 526. o.

¹⁵⁹ BÓNIS. 1947. 525–526. o.

¹⁶⁰ Kovachich: Vestiga 235. in: ECKHART. 1941. 206. o.

¹⁶¹ ECKHART. 1941. 206. o.

¹⁶² Uo. 209. o.

¹⁶³ Uo. 210. o.

Tény, hogy Timon, amikor a koronatagságban megtestesült megosztott hatalomról szól azt a törvényhozásra is vonatkoztatja és azt elsődlegesen nem a népfelség elvére vezeti vissza, hanem az ősi magyar hagyományokra (amely tartalmilag nem tér el a népfelség itt értelmezett elvétől, csak Timon a hatalom átadás, ellenőrzés és megosztás gondolatának hagyományát a honfoglaló magyarokig viszi vissza). Viszont a koronatagság a Werbőczyt követő évszázadokban nála is a megosztott hatalomhoz való jogot fejezi ki. Az alkotmány e századokra vonatkozó közjogi jellegének megítélésében, azonban már nincs véleménykülönbség köztük.

Timon Ákos és a közjogi irányzat többi képviselői úgy vélik, hogy mivel a hatalmat a nemzet nem közvetlenül az uralkodóra, hanem a koronára helyezi át, illetve azon vélemény alapján, hogy a magyar rendek az uralkodótól nem mint különálló rendi testület (*corporatio*) szervezkednek, hanem organikusán, de ugyanakkor elvontan a királlyal együtt a koronában egyesülnek és így az európainál korábban a Szent Korona fogalmában megalkotják az elvont állameszmét, ami mind a nemzeten, mind a királyon felül emelkedik. Tulajdonképpen a szakralitása miatt addig is független Szent Korona közjogi elemekkel bővül ki. Magyarországon, ellentétben például Angliával, a korona fogalma nem merül ki abban, hogy az uralkodó személyétől elválva, mint jogi személy, *corporatio sola* a mindenkori uralkodó királyi jogait fejezze ki. Eckhart Ferenc is ezt mutatja ki összehasonlításainak eredményeként.

Angliában a korona a 12. századtól szintén a királyi jogok foglalata, a 13. század végén a királyi főhatalmat jelenti (*corona Angliae*). Magyarországon a király és a korona (ekkor még szintén a királyi főhatalmat jelentve – *corona regia*) egy évszázaddal előbb megjelenik. Az elidegeníthetetlen koronajogokról a 13. század eleje óta tudunk, de *explicite*, mint ahogy III. Honorius magyarországi levelében találjuk¹⁶⁴ csak a század végén válik kihangsúlyozottá. A 13. és a 14. században mind a magyar király, mind az angol esküt tett koronája jogainak megtartására és az elveszettek visszaszerzésére. Angliába a 14. században jelenik meg a korona státusa, vagyis a koronához tartozó jogok összessége, szemben az ország, a nép státusával, az őket megillető jogokkal.

Franciaországban is megjelenik a korona, mint a királyi hatalom megtestesítője, a *regnum* az államhatalmat jelenti, a király uralmába foglalt jogokat. A legrégebbi adatok a 12. század végéről valók.¹⁶⁵ A 14. században a hűbéri széttagoltsággal szemben az állam egységét fejezi ki. „Eltérés mutatkozik az angol és a francia koronaeszme kifejlődése között, annyiban, hogy Angliában a koronához kapcsolás, mint a királyi jogok helyreállításának eszköze nem fordul úgy elő, mint Franciaországban.”¹⁶⁶ Ennek okát Eckhart Ferenc abban látja, hogy Angliában a király legfőbb földesúri hatósága zavartalanul érvényesült, a király és alattvalói közötti kapcsolat nem szűnt meg. Mind Angliában, mind Franciaországban, a koronaeszmeiben a dologi jogi elem volt a túlnyomó, Magyarországon amellet, hogy a királytól független elidegeníthetetlen javak kategóriája már a 13. század legelején megjelenik, mégis a személyes elem volt a meghatározó.

Angliában a korona az éppen uralkodó királytól elválik (14. század) és a mindenkori király magánjogi hatalmát fejezi ki (*corporatio sola*: egyedüli korporáció, vagyis az uralkodó egy személyben, egyedül intézi a jogi személy ügyeit), és csak a 16. századtól kezdi átvenni a szerepét egy közjogi államfogalom. Ugyanakkor a koronának tett eskü alapján ez jogot ad az éppen uralkodó király ellen állást foglalni. Angliában a Tudorok abszolutista uralma nem engedte kifejlődni, azt a gondolatot, hogy a korona a rendeket jelenti, fogja össze. Megmaradt az a felfogás meghatározónak, hogy a király a legfőbb földesúr, s mint ilyen gyakorolja a az

¹⁶⁴ CANNING. 2002. 237–238. o.

¹⁶⁵ ECKHART. 1941. 18–30. o.

¹⁶⁶ Uo. 30. o.

uralmat.¹⁶⁷

Magyarországon a *corporatio sola* fogalma Nagy Lajos király uralma alatt jelent meg időlegesen.¹⁶⁸ Németországban és Lengyelországban is a király magánjogi hatalmát fejezi ki a középkor végéig, az új államfogalom és szuverenitás értelmezés megjelenéséig. Az európai gyakorlat a magyarországgal szemben, hogy a király és a rendek dualizmusát nem oldja fel az egységes korona fogalom. A korona vagy a királynál van, vagy a rendeknél. Az újkor volt szükséges, hogy közjogibb államfogalom jöjjön létre, ami sokszor azonban nem válik el az uralkodó személyétől, míg Magyarországon legkésőbb a már 13. és 14. században megtörténik.

(Angliában az organikus szemlélettel is a 13. században találkozunk először, amelybe a parlamentet a 15. századba vonják be, de nem tudott kifejlődni belőle az állam személyisége, mert „legyőzte ezt a képet a királyi *corporatio sola*...”.¹⁶⁹ A gondolat Franciaországban is jelen van, de szerény mértékben a 15. században. Németországban, viszont már a 13. század végétől, kifejezve, hogy a német-római birodalom egy test, mint a birodalom koronája, melyben az egyes országok, a választók a tagok.)¹⁷⁰

4.) A koronához köthető tulajdon kérdése és jelentősége

A hűbéri viszonyok, vagyis hatalmi és magán viszonyok középkori összefüggésének és ezek kapcsolatának vizsgálata a föld adományozásával, birtoklásával és tulajdonlásával az egyik oldala az egyes államok közötti hasonlóságok és különbözőségek bemutatásának.

Eckhart Ferenc tanulmányában felvetett szempontok és elemzések egyik iránya, annak bizonyítása, hogy a magyar hűbériség, akár a rendi hatalmi viszonyokat, akár az adomány és birtokrendszert vizsgáljuk tartalmában a lényegét tekintve nem tér el a Nyugat-, de főleg a Közép-Európán belüli fejlődéstől: „A rendi alkotmány kifejlődését nem kísérhetjük itt nyomról-nyomra, hanem meg kell elégednünk annak a megállapításával, hogy a rendi alkotmány korának felfogása semmivel sem közjogiassabb irányú nálunk, mint másutt. A rendi korszakban nálunk épp úgy hiányzik a modern államot jellemző közjogi egység felfogása, mint mindenütt a rendi államokban, ellenben megvan az uralkodó és alattvalók viszonyának hűbéri eredetű szerződéses felfogása, mely a koronázási esküben, választási feltételekben, sőt a törvények szerződésszerűségében nyilvánul meg. A rendi dualizmus, a rendek örökös paktálása az uralkodóval nálunk épp úgy megvan, mint mindenütt a rendi alkotmányos államokban, legfeljebb azzal a különbséggel, hogy nálunk jóval tovább tartott, mint másutt.”¹⁷¹

Eckhart Ferenc ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy a király személyétől egy tekintetben kezd a korona – halványan – elválni, mégpedig a királyi hatalom vagyoni jogi vonatkozásaiban.

A „korona jogát” (*ius corone*) azok az ingatlanok jelentették, amelyek a királyi hatalom fenntartására szükségesek. „IV. Béla idejében, a nyugati fejlődéssel körülbelül egy időben jelentkezik tehát nálunk a mindenkor király személyétől elvont korona-fogalom, amelyhez az elidegeníthetetlen királyi javak tartoznak... Megállapíthatjuk tehát, hogy a király személyével szorosan kapcsolatos koronafogalom mellett szerepel már az Árpád-korban a korona vagyoni jogi gyökerekből táplálkozó olyan jelentése, amellyel a nyugati államokban is

¹⁶⁷ Uo. 58. o. „A király, mint korporáció, örökéletű, a trón sohasem üresedik meg. Az állam ezzel szemben nem korporáció: az állam jogi személyiségét az angol jog sem a múltban, sem a jelenben nem ismeri. Angliában a *fuscus* fogalma is hiányzott s a magánjogi vonatkozásokban sem az állam, hanem a korona volt a korporáció”. Uo. 60. o.

¹⁶⁸ Uo. 82. o.

¹⁶⁹ Uo. 174. o.

¹⁷⁰ Uo. 175. o.

¹⁷¹ ECKHART. 1931. 320. o.

találkozunk. Míg azonban Angliában és különösen Franciaországban, a koronaeszmében ez a dologi jogi elem volt túlnyomó, addig nálunk a személyes vonatkozás, a hűséggel való kapcsolat az erősebb.”¹⁷²

Eckhart Ferenc álláspontja szerint az Árpád-korban a királyt és koronáját az ország birtokosaként fogták fel, a király közjogi és magánjogi személyiségét nem tudták elválasztani. Ez azt jelenti még az Anjou-korban is, hogy az országhoz úgy csatolnak részeket, mint amikor a király visszaszerzi megyei birtokállományához az ok nélkül eladományozott részeket. Eckhart Ferenc szerint, az Anjou-korban is, bár az adományokkal jutalmazott szolgálatokat az alattvalók az adománylevél szerint, hol csak a királynak, hol neki és a királyi koronának teszik, bizonyítja, hogy a korona a király személyét megillető, az ő jogkörét alkotó királyi hatalmat jelenti.

Az elidegeníthetetlen javak kategóriájának megjelenését Eckhart Ferenc a királyi hatalom vagyoni fenntartásának garanciájaként magyarázza, mely ugyan eredményezi a korona fogalom elválását az uralkodótól, de ez nem közjogi aspektus, hanem éppen a királyi patrimonialis hatalom fenntartásának biztosítása. „Láttuk, hogy az egyház II. Andrással tétetett le esküt, miszerint »királysága jogait és koronája méltóságát sértetlenül meg fogja őrizni«. Hogy ezen a királyi hatalom vagyoni jogi alapjainak megtartását értették, arról is szóltunk.”¹⁷³ ...A korona jogának, mint a visszavételek alapjának hangoztatásának először Bélának, mint ifjabb királynak, ugyancsak az egyháziak vezette kancelláriájában találkozunk. Mintha III. Honorius pápa biztatásának visszhangját hallanók, úgy szól 1231-ben egy oklevél újabb visszavételi eljárás során: „Méltányosnak találtuk, hogy mindazt, amit a magyar királyság haszna és méltósága ellen a korona jogából elidegenítettek, atyánk akarata és az előkelők tanácsa szerint eljárva, visszavegyük.”¹⁷⁴ Ezzel a visszavétellel áll helyre a „királyi tekintély” és a „korona szabadsága”¹⁷⁵ IV. Béla, hivatkozva III. Honorius decretálisára, uralkodása utolsó éveiben is azt vallotta, hogy „a királyi korona jogainak elidegenítése”, vagyis „azok az adományok, amelyeket (atyja) a királyi korona sérelmére szokott tenni” visszaveendő, hogy ez újból a megfelelő állapotba kerüljön; amint ezt ő „atyja példájára”, a „pápa felhatalmazásából” elvégezte.”¹⁷⁶

Eckhart Ferenc szerint tehát, Magyarországon IV. Béla idejében jelentkezik, a nyugati fejlődéssel egyidejűleg az elidegeníthetetlen királyi javakhoz kötődő korona fogalom.

Eckhart Ferenc korábban már kifejtette ellentétben Bartoniek Emma véleményével, hogy a korona, mint szimbólum a 11–13. században a királyi hatalmat, az uralkodó egyedüli hatalmát szimbolizáló királyi koronát jelenti. „A XIII. században a pápák Magyarországra is küldenek olyan leveleket, amelyekben a korona a királyi hatalom jelképeként szerepel. Az aranybulla kiadásával kapcsolatos forradalmi megmozdulásokkal szemben III. Honorius pápa 1222-ben meghagyja az egi püspöknek és két apátjának, hogy a királytól méltatlan dolgokat követelő tömeget tartsák féken, hogy az igazság korlátai között semmit se merészeljen vakmerően követelni a király vagy koronája (tehát királyi hatalma), vagy az uralkodócsalád személye és javai rovására.”¹⁷⁷ IX. Gergely, pedig IV. Béla panaszára 1236. aug. 12-én elrendeli, hogy a kolostorok adják vissza bizonyos elítélt felségsértők náluk elhelyezett javait, kincseit, melyeket azok »a királyi korona javaiból« (de bonis corona regie) csalárdul eltulajdonítottak.”¹⁷⁸ Aligha tehető fel, hogy ezekben az oklevelekben a régi múltú nagy

¹⁷² ECKHART. 1941. 54. o.

¹⁷³ ECKHART. 1941. 50. o.

¹⁷⁴ *Fejér* III/2. k. 254. l. *Karpat* i. m. 38. l. in: ECKHART. 1941. 53–54. o.

¹⁷⁵ 1231. *Wenczel* XI. k. 236. l. in: ECKHART. 1941. 53–54. o.

¹⁷⁶ *Fejér* IV/3. k. 388. l., Hazai Okm. IV. k. 45. l., *Karpat* i. m. 35. l. in: ECKHART. 1941. 53–54. o.

¹⁷⁷ *Theiner*: Vetera monumenta historica Hungariorum illustrantia. I–II. Róma, 1859 – 1862. Szerk.

Thenier Aug., I. k. 36. l. in: ECKHART. 1941. 18–19. o.

¹⁷⁸ *Thenier* I. k. 147–148. l. in: ECKHART. 1941. 18., 19. o.

fejlettségű pápai kancellária az alig kialakult magyar kancellária kifejezéseit vette volna át. Inkább hihető, hogy bizonyára sok más ránk nem maradt oklevéllel együtt a hagyományos keresztény gondolatot képviselik: a korona a királyi hatalom szimbóluma, a király jogainak összessége.”¹⁷⁹

Megjegyzendő: jelenkori tudomány Eckhart Ferencel ellentétben, azonban a király elidegeníthetetlen jogainak hangsúlyozásakor a királyi hatalom közösség általi korlátozását látják. J. Canning munkájából idézve: „III. Honorius (1216–1227) *Intellecto* kezdetű dekretálisában (X.2. 24.33) kijelentette, hogy Magyarország királya koronázási esküje következtében nem idegeníthet el birtokokat királyságának és koronája becsületének sérelmére. Ez a szöveg *locus classicus* lett annak a jogi elméletnek, miszerint a királyság (és nem csupán a király – a szerző megjegyzése) jogai elidegeníthetetlenek.”¹⁸⁰

Ez alapján feltételezhetjük, hogy a korona elidegeníthetetlen jogai nemcsak a királyi hatalom önvédelmét szolgálják, hanem hatalmának korlátjait. Ezt hangsúlyozza és alátámasztja az 1222-ben kiadott Aranybulla, tehát a dekretális kiadásával azonos időben történő kibocsátása is.

Bónis György 1974-ben írt „*Decretaris Intellectio* (»III. Honorius a koronajavak elidegeníthetlenségéről«)” tanulmányában¹⁸¹ alátámasztja a pápai dekrétum jelentőségét. „III. Ince és III. Honorius egybehangzó felfogása szerint tehát vannak a királyi hatalomnak (*honor regis*) olyan kellékei, amelyek az országláshoz tartoznak (*iura regni*), amelyeket elidegeníteni tilos. A 13. század eleji Magyarország uralkodó köreiben jó visszhangra talált tanítás ezeket a jogokat a koronához köti; aki azokat megsérti, *contra coronam* cselekszik. A pápaság tehát az elidegeníthetlenség elvének megfogalmazásával segíti a hatalom szimbólumának, a koronának a mindenkori király személyétől való elválasztását.”¹⁸²

Bónis György *Eckhart Ferenc* „A Szentkorona-eszme története” munkájára is hivatkozva azt fejezi ki, hogy a pápa nem magyarországi állapotot ír le, hanem befolyásolja a hazai politikai és jogi gondolkodást. Ezzel összhangban nem ad hitelt az „*Intellecto*” II. András koronázási esküjére (1205) történő hivatkozásának, amelyben felszólítja a királyt, hogy tartsa meg esküjét, és az országa kárára ne tegyen elidegenítéseket, hanem IV. Béla korára teszi a kánonjog hatására a nyugati fejlődéssel egy időben kialakult mindenkori királytól elvont korona-fogalom kialakulását, amelyhez az elidegeníthetetlen királyi javak tartoznak.

Maga Eckhart Ferenc is elismeri, hogy az uralkodótól független koronaeszme a *iura regni*-vel kapcsolatban jelenik meg. A hatalom ön és közösség általi korlátozása viszont a hatalom közjogias jellegére utal. A pápa által kiadott dokumentum kétségkívül egyházi eredetű, de megfogalmazhat, megerősíthet egy már, a Magyarországon szokásjogban létező jogelvet. Ezért nem lehet megállapítani, hogy mennyire egyházi eredetű és mennyire magyar joghagyomány a király ilyenfajta korlátozása Magyarországon. Canning munkája alapján feltételezhető, hogy a magyarországi gyakorlat példa értékű és korszakos jelentőségű. Vagyis Európában alakuló gyakorlat első és meghatározó eseménye Magyarországon történik, és mivel közjogi tartalma is van, ezért az európai gyakorlatot megelőzi.

Bartoniék Emma a sajátos magyar koronaeszme kialakulásának végig vezetőseként másképpen értékeli az Eckhart által is hivatkozott oklevelek tartalmát, és következtetéseiben többször eltér tőle. Eckhart Ferenc és Bartoniék Emma koncepciójában a közös az, hogy koronát mindketten a középkori keresztény magyar állam kialakuló szimbólumának tekintik, illetve mindketten a központ hatalmat gyakorlók körének folyamatos szélesedését látják a koronaeszmeben kiteljesedni. Nézeteik között az eltérés ott van, hogy a szimbólumok és az

¹⁷⁹ ECKHART. 1941. 18–9. o.

¹⁸⁰ „Lásd *Riesenberg, P. N.*: *Inalienability of Sovereignty in Medieval Political Thought*. New York, 1956, Columbia University Press, pp. 113–44.” in: CANNING. 2002. 237–238. o.

¹⁸¹ BÓNIS. 1974. 24–31. o.

¹⁸² Uo. 27. o.

eszmék kialakulásának és a koronához kötődésének idejét eltérően ítélik meg. Tehát a különbség elsődlegesen időrendi, mint tartalmi.

A magyar koronaeszme egyedüliségét Bartoniek Emma jobban hangsúlyozza és tartalmi összefüggéseit általában korábbra teszi, mint Eckhart Ferenc. Koncepciójukat, Bartoniek Emma véleményéhez közelebb állva Bónis György is követi. A koronaeszme fokozatos kialakulását hangsúlyozza, azonban Timon Ákos és a jogtörténeti iskola is, amely a korszakolásban nem nagyon tér el Eckhart Ferencétől. A nagy különbség az, hogy Timon kiindulási szempontként hangsúlyozza, hogy a magyar alkotmány eltérően a nyugat-európaiaktól (kivétel például Anglia, Aragónia) mindig közjogias jellegű volt és ennek az oka a sajátos magyar fejlődés (amely ugyan európai intézményeket is vett át, de azoknak sajátosan „magyar tartalmat” adott), továbbá jobban kihangsúlyozza az alkotmánytörténetileg nem megszakított fejlődését, amit a fejlődéselvű tudományos iskola sokszor esetlegesnek és nem konzekvensnek értékel. Sok szempontból stílusa a nemzeti romantika mitikus képeket sugalló hangulatához van közel, amely gyökeresen eltér a 20. század tudományos nyelvezetétől.

Eckhart Ferenc végkövetkeztetései a koronaeszmevel kapcsolatban általában nem térnek el a jogtörténeti iskoláétól, de sietve keres egy európai általános kulturális hatást, amelyhez köthető, vagy hasonlítható az eredmény. Ugyanakkor pl.: Eckhart Ferenc sokszor megjegyzi, hogy az eltérés az európai hatástól és gyakorlattól a „török faji jellegben” keresendő.

Eckhart Ferenc konklúziója nem tér el Timon Ákosétól: vannak analógiák, hasonlóságok a magyar, valamint a cseh és a lengyel koronaeszme között, de a kettő nem ugyanaz, amit további sorsuk is bizonyít.

Nincs véleménykülönbség Molnár Kálmánnal sem, aki a következőket írta Eckhart Ferenc megállapításait kritizáló tanulmányában, 1931-ben: „És még ha valaki tagadná is, hogy *Werbőczy* Hármaskönyve híven adná vissza az akkori magyar élő jogot és az abban elevenen lüktető nemzeti felfogást, azt bizonyára senki sem fogja kétségbe vonni, hogy a Hármaskönyv olyan befolyással volt a magyar jogi közmegegyezés további kialakulására, amire kevés példát lehet találni a népek történetében. Ha tehát *Werbőczy* nem is adta volna vissza híven a magyar jogi felfogást, akkor is a magyar jogi felfogás *Werbőczyt* és annak főképpen alkotmányjogi elméletét teljesen felszívta magába, a Hármaskönyv a magyar jognak és jogi felfogásnak olyan kinyilatkoztatott igazságává lett, ami erősebbnek bizonyult még az írott törvényeknél is. Oly nagy volt a Hármaskönyv tekintélye, annyira abban látta a magyarság a magyar jog kvintesszenciáját, hogy még a törvények sem tudták a Hármaskönyvben jelentkező jogi felfogást, sőt néha még az imperatív jogtételeket sem megváltoztatni, s abban a korban, amikor a nemzet nem volt elég erős, hogy az idegen szellem befolyását, a magyar gondolatvilággal ellentétes felfogás beszivárgását megakadályozza, szinte vallásos áhitattal magával a *Corpus Juris* szemben is *Werbőczy* Hármaskönyvében látta a magyar jogfelfogás megnyilvánulását.”¹⁸³

¹⁸³ MOLNÁR. 1931. 47–48. o. Molnár Kálmán a Hármaskönyv legfontosabb közjogi megállapításait három fejezetben foglalta össze: a királyi hatalom átruházott volta; a nemzet és király összeforrása (a szent korona joghatóságában); a király és népképviselő egyenlő részesedése a törvényhozásban. Uo. 48–50. o.

5. A Szent Korona-tan Eckhart Ferenc munkássága alapján

Eckhart Ferenc korszakos művében a Szentkorona-eszme kialakulását és egészen a 19–20. századig történő fejlődését vizsgálja. A korona fogalom magyarországi és európai alakulását vizsgálva a 15–16. századig megállapítja, hogy a koronát, amelyet a király mellett felsorolva a korai századoktól használnak a 11. századtól egészen a 14. század végéig a királyi hatalmat szimbolizálja. (A királytól független államot, illetve a rendek hatalmát először a diplomáciában jelenti, az 1380-as évektől). Vagyis a koronaeszme egészen a 14. század végéig nem fejez ki közjogi jellegű hatalmat. Ugyanakkor megállapítja azt is, hogy a 13. századtól az uralkodó megosztja hatalmát, illetve nem egyeduralkodóként kormányoz. A 15. század lesz az az évszázad, amikor a korona, és hatalom átruházás és megosztás elve találkozik és a korona a rendek, illetve a rendek, és a király együttes hatalmát fejezi ki.

A korona és a rendi hatalom találkozására számos analógiát talál Európában. Végül azonban, megállapítja, hogy a magyarországi koronaeszme egyedi, amely konzekvens fejlődésében a személyes hűségben, és a Szent Koronához kötődése, annak kicserélhetetlenségével eltér az európai párhuzamoktól. Vagyis kijelenti, hogy a magyar koronaeszme egyedi, de fenntartja az álláspontját, hogy magyar alkotmányfejlődés sem jobban, sem kevésbé közjogi, mint általában az európai alkotmányfejlődések, ugyanakkor elismer magyar sajátosságokat is, amely az eltérő társadalmi rend, illetve a törökös faji jelleg magyaráz.

Utaltam azonban arra, hogy az elmúlt évtizedek egyes tudományos kutatásai azt a konzekvenciát vonták le, hogy eltérően a 20. század első felének és a 19. század szemléletétől, hogy a magán személyi hatalom gyakorlást, uralmat meghaladó „transzperszonális” közjogi jelleget is kifejező hatalomgyakorlás eszméje, mind elméletben, mind a gyakorlatban jelen volt a kora középkori (az 5. századtól, a 14. századig) politikai életben és így a hatalomgyakorlásban is. A magyarországi helyzetre, éppen a *ius regium*, a királytól elkülönült javak tekintetében, pedig különösen jellemző ez a megállapítás. Azt Eckhart Ferenc is elismeri, hogy korona fogalomnak a királytól való „halvány” elkülönülése éppen a koronajavak kapcsán történik meg a 13. század elején. Eckhart Ferenc azt is elismeri, hogy a népfenség elve már a 13. század végén Kézai Krónikájában jelen van. Megállapítja azt is, hogy a Szentkorona-eszmét nem Werbőczy „találta ki”, hanem az akkor élő magyar jogszemléletet és gyakorlatot foglalja össze.

Bartoniek Emma a magyar koronázási gyakorlatot vizsgálva megállapítja, hogy a magyar koronaeszme István királyhoz kötődik először és a magyar koronázási rendben az előkelők, a tanács, valamint a szabad magyarok és leszármazóik egy része a későbbi nemesek, mindig hallatták szavukat, kifejezve saját hatalmi jelenlétüket. A koronaeszme, a királytól független korona eszméjének kialakulása, pedig feltételezhetően éppenséggel a Szent Koronához kötődhet, amely az evilágít és a túlvilágít összekötve éppen emiatt elkülönül, „független” a királytól is, illetve az alattvalóktól, vagy az országlakosoktól is. Tekintettel az Eckhart Ferencet és az 1950-es éveket követő nemzetközi tudományos kutatások egyes álláspontjaira is kijelenthetjük, hogy Magyarországon a történeti alkotmány közjogi hagyománya már a kora Árpád-korban elkezdődött. Bertényi Iván és Benda Kálmán véleménye is az, hogy Magyarországon a középkorban nem beszélhetünk magánjellegű egyeduralkodomról (a patrimonális királyság klasszikus esetéről) A középkori hatalmat gyakorlók köre a fejedelmek korától, I. Istvántól a 16. századig folyamatosan bővül, ami a „Szent Korona-tan” tartalmi kibővülését jelenti. (lásd: Irodalomjegyzék). Zlinszky János szerint a magyar államot a kezdetektől (I. István előtt is) a megosztott és ellenőrzött központi hatalom (vagy ilyen szándékú politikai közélet) jellemzi. Magyarországon nem alakult ki a magánhatalmak rendszerére épülő feudalizmus, hanem a közjogi jellegű rendiség (lásd: Irodalomjegyzék).

(Más kérdés, hogy hatalom teljességét birtoklók minden korban aktív és passzív részre bonthatók. A rendiség kialakulásával a földeket a Szent Koronától közvetve birtokló jobbágyokat, a közvetlen birtokkal rendelkező nemesek képviselik, mint a városok az ő polgáraikat. Az 1848-as változás után az aktív politikai jogokkal az addig azokkal rendelkezőkön túl a vagyoni, majd később az azt felváltó adó cenzussal és műveltségi, valamint más kritériumokkal rendelkezők bírtak. Jelenleg is az állampolgárok egy részének nincs aktív jogosultsága a közvetlen hatalomgyakorlásban. A szabad és felelős, manipulációt kizáró hatalomgyakorlásra ugyanakkor mindig csak (szuverén) személyek képesek, akik sem szellemileg, sem anyagilag, sem más módon nem kiszolgáltatottak másoknak.)

„Mi az új Timonnak a szent korona tanával összefüggő fejtegetéseiben? – teszi fel a kérdést Eckhart Ferenc.¹⁸⁴ – Általában Hajnik tanításait próbálja részletesebben kifejteni, de modern fogalmakat és felfogást visz be a múltba. Ezekre vonatkozóan forráshelyeket nem hoz, de nem is hozhat. Ő hangsúlyozza először a nyugati hűbéri és a magyar közjogi fogalmak közti éles ellentétet. A szentkorona-eszmében rejlő ősi területi integritás-gondolat nála is egészen háttérbe szorul... Timon egyéni műve a szent korona misztériumának fejtegetése. Ezen ő a királynak és a nemzetnek a szent koronában való egyesítését, megszemélyesítését érti, ellentétben az 1440. évi rendi nyilatkozattal, melyre hivatkozik. Szerinte »a szent korona személyisége vagy mysteriuma és azzal kapcsolatban a totum corpus sacrae regni coronae fogalma, mint a királyt és a népet egybe foglaló organikus egység, mely a főhatalom tulajdonképpeni birtokosa, korántsem egyházi eredetű fogalom, nem a középkori mysterium Christi utánezata, azzal közvetlen genetikus kapcsolatba nem hozható, hanem valóságos államjogi konstrukció, mely a magyar nép alkotmányfejlődésének legsajátosabb alkotása«... »A szent korona mysteriuma alatt a mi középkori forrásaink a szent korona személyesítését értik«. A koronának ez a személyesítése sehol másutt nincs meg.¹⁸⁵ Maga Timon is úgy találta, hogy e gondolat kifejtése az ő eredeti műve: »A szent korona mysteriumából ilyen értelemben könyvem megjelenése előtt sem a jogtörténészek, sem a közjogászok nem tesznek említést.«¹⁸⁶

Eckhart Ferenc érvei, gondolat egy-egy meghatározott korszakra vonatkozó sorai és végkövetkeztetései sok szempontból, általában még sem térnek el Timon Ákosétól. Bár 1931-es álláspontjához hű maradvány a későbbiekben is tagadja a közjogi gondolkodás Szent Istvánig visszavezethető folytonosságát – ellentétben a jogtörténeti iskolával, és például Bartoniek Emmával – ő is osztja azt a véleményt, hogy a magyar koronaeszme tartalma eltér az összes európai analógiától. Nyugat- és Közép-Európában is hatott az egyházi eredetű világ és társadalom felfogás, beleértve az égi koronáról és Krisztus testéről vallott államfilozófiai nézeteket is, továbbá az európai jogi és politikai gondolkodástól sem volt elszigetelt a magyarországi sem, sőt annak nemcsak része – és mint éppen a koronának, mint a királytól elkülönült fogalomnak (lásd a királytól elkülönült vagyon) –, hanem alakítója volt. A magyar koronaeszme azonban, a magyar és európai hatásokat ötvözve egybe forrasztotta a népszuverenitást, a korona elvont fogalmát, valamint a korona, mint a király és a nemzet organikus egységét, valamint a korona, mint az égi és a földi közötti élő kapocs tárgyiasult szimbólumát. Ezáltal Európában egy sajátos és közjogi államfogalom jött létre a 15. századra, amelynek különlegessége abban is áll, hogy a magyar alkotmányjog alapja volt egészen a 20. század közepéig. Tulajdonképpen minden korona és koronaeszme kutatás végső kimondott, vagy nem kimondott célja, hogy megválaszoljuk, feltárjuk ennek a sajátos magyar államalkotó gondolat kialakulásának okát.

Eckhart Ferenc, Bartoniek Emma, valamint Bónis György vonatkozó írásait elemezve

¹⁸⁴ ECKHART. 1941. 326. o.

¹⁸⁵ „4. kiad. 494. Ezekre vonatkozólag e munka első részében utalok, minthogy csak tényeket akarok előadni s nem értékítéletekbe bocsátkozni”. in: ECKHART. 1941. 326. o.

¹⁸⁶ „Uo. jegyzetben” in: ECKHART. 1941. 326. o.

(továbbá utalva az elmúlt évtizedek nemzetközi irodalmára) megállapítható, illetve nem lehet kizárni, hogy a középkori Magyarországon, a királyi, személyes hatalomgyakorlásnak meg voltak – a növekvő súlyú – intézményes korlátai a 11. századtól kezdve. A magyarországi koronaeszme fejlődésének végig kísérése, és a közjogi szempontokból fontos szempontok összehasonlító tárgyalása után megállapíthatjuk, hogy Magyarországon a hatalomgyakorlásnak, éppen a Szent Koronához fűződő kapcsolata miatt mindig is volt (a mai értelemben vett) közjogi jellege. A jogtörténeti iskola állításai, éppen Eckhart Ferenc kutatásai és Bartoniek Emma állásfoglalása által nyertek igazolást az 1930-as, 1940-es években, vagyis a Szent Korona-tannak az első csírái, az első gondolatai valószínűleg visszamennek egészen a magyar államalakulásnak még a fejedelmi szakaszára.

A Szent Korona-eszme, mint a koronaeszme sajátosan magyar változata, amelyre végül is a 20. század közepéig a magyar állam közjog épült jelzi, hogy a magyar történeti alkotmány sajátos fejlődésen, változásokon ment keresztül. A magyar társadalom eltérő okait és sajátos jellegzetességeit, a modern – fejlődéselvű – tudományos és politikai szempontok szerint lemaradt fejlődését a közösségi szerveződés vizsgálata mutatja meg.

6. Hűség és beneficium; a földtulajdonlás kérdése

A jogtörténeti iskola és Molnár Kálmán megfogalmazásában (hivatkozva Hajnik Imrere és az általa is kritizált Timon Ákosra) a magyarországi hűbériség, ezen belül a nemzeti földbirtok feletti rendelkezés, másrészt a magyar adományrendszer a nyugat-európaiktól eltérő jellegzetességei önmagukban és következményeiben az Európaitól eltérő közjogias felfogás bizonyítékai.¹⁸⁷ Kérészy Zoltán érvei is ezt az álláspontot kívánják alátámasztani.¹⁸⁸ Eckhart Ferencnek az 1931-es tanulmányában a magyarországi hűbériségre tett kijelentései, a nyugat-európaival vont párhuzam, és átvétel kérdése, valamint cseh, lengyel viszonyokkal feltételezett hasonlóság volt az Eckhart elleni kritika egyik éle Balla Antal, Polónyi Dezső, Kálnoki Bedő Sándor, és Molnár Kálmán és Tomcsányi Móric, valamint Kérészy Zoltán írásában is

A kora középkori királyság rendszerének a meghatározó része volt, a hűség (fidelitas) és a konszenzus (consensus) gondolata, amely, mint mélyen gyökerező magatartási forma a társadalmi köteleket és az uralkodói hatalom elfogadásának alapját jelentették. Az esküvel megerősített hűség (fides) személyes köteleke az uralkodó és alattvaló között tartotta össze a királyságokat és hozzájárult azok megszilárdításához Európában.¹⁸⁹

Bónis György a weberi tipológiát¹⁹⁰ a hűbériséget az úr és vazallus közötti személyes viszonyt, az u. n. hűbérviszonyként határozza meg, amelytől el nem választható egy hasznot hajtó birtoknak vagy jognak, az u. n. hűbérnek adományozása. A hűbérviszony tiszta típusát: a személyesség (úr és vazallus életére szóló); szerződéses jelleg (visszterhes); a szerződő felek szabadsága (megkülönböztető életmód és becsületérzése); a hűbér szerződés nem közönséges jogügylet, hanem egyenlőtlen jogú testvérré fogadás. Vagyis „a hűbérviszony sajátosan olvasztja egygyé a legkülönbözőbb elemeket: szorosan a személyes hűségviszonyokat, a vazallus rendi becsületérzését, a jogok és kötelezettségek szerződéses rögzítését, ezeknek egy adott járadékforrással való összekapcsolását, tehát dologiassá tételét, végül a birtokállapot örökös biztonságát.”¹⁹¹ Bónis György Hajnal István megállapításait átvéve írja, hogy „az európai fejlődés nem a mozgató eszmék, nem is a kívülről felismerhető szabályozások változásában, hanem a társadalom legmélyebb szerkezetiségének átalakulásában áll.”¹⁹²

A magyarországi középkori világ megértése, és így a Szent Korona-tan eredetiségének értékelése szempontjából elsőrendű feladat annak értékelése, hogy a gondoskodás – hűség viszonyt milyen mértékben alakítja át a hűbéri viszony eldologiásodása. A magyarországi és az európai viszonyok különbségét fejezi ki az a hatalmi és viszony rendszer, ami a Szent Koronához köthető hűség kapcsolat jelent.

¹⁸⁷ Hajnik Imre: Magyarország és a hűbéri Európa. 101–102. o.; Pest. 1867. Timon Ákos: Magyar Alkotmány és Jogtörténet II. kiadás 1903. 331–345., 521–527. o. in: MOLNÁR. 1931. 33–47. o.

¹⁸⁸ KÉRÉSZY. 1931. 64. o.

¹⁸⁹ A kormányzás alapeleme a Karoling időktől a király és a hűséges arisztokraták konszenzusa (consensus fidelium), amely a királyi tanácsadói funkció (consilium) által bontakozott ki. A hűség eszméjének a király nemes követőinek társadalmában mély gyökerei voltak. A hűség a királyt kapcsolta uralmának hűbérúri jellege miatt a híveihez, a uralmának teokratikus jellege, pedig azt a távolságot hangsúlyozta, amivel felettük állt. Hűbéri uralkodóként a királyt az ő fideleseihez a kölcsönös hűség értelmében vett fides kapcsolata fűzte össze. A hűbéri társadalomban az uralkodó és hűbéresei között a hűség kétoldalú szövetség, amely az uralkodó és az alattvaló jogaira és kötelezettségeire egyaránt vonatkozott. CANNING. 2002. 77., 93–99. o. „A királyság teokratikus-hűbéri modellje, amely tisztán látható a 9. századi Nyugat-Frankóniában, a középkori Nyugat- és Közép-Európában a világi monarchikus kormányzat meghatározó formája lett.” Uo. 99. o.

¹⁹⁰ Weber, Max: Wirtschaft und Gesellschaft. 2. kiad. Tübingen 1925. (Grundriss der Sozialökonomie. 3. Abt.) – BÓNIS. 1947. 32. o.

¹⁹¹ BÓNIS. 1947. 33–34. o.

¹⁹² Hajnal István: Történelem és szociológia. Századok 1939, 1–32, 137–166. in: BÓNIS. 1947. 42. o.

A hűbérjog eldologiasodása, a társadalmi struktúra változását hozza a 12–13. században. Az eredeti összefüggés: „a hűbéri szolgálat és hűség a beneficium jogi alapjai: a vazallusnak hűbére van, mert szolgál. Ez a természetes sorrend egyes államokban megfordul: a vazallus szolgál, mert hűbére van.”¹⁹³

A hűbériség kialakulásának a szétbomló antik társadalomszervezet helyébe lépő a környezethez és a természethez igazodó emberi állapotok sokfélesége az alapvető oka Bónis György szerint. „A középkori szokásjog szerves összefüggésben áll ezekkel a kondíciókkal. A közösség szabályainak az egyéni életeteket, személyi kapcsolatokat kell összefoglalniuk. Kényszerítenek, de nem tesznek erőszakot; nem változnak hirtelen, de önmaguk alakulnak át. Ilyen életformák, ilyen szabályok ölelik magukba az úr és a szolgáló népeinek viszonyát is: egymás életének megbecsülése a kölcsönös hűség reális alapja. A hűbériség lényege tehát: életközelség, szokásszerűség, személyesség.”¹⁹⁴

A hűség tartalma a Merovingok óta az engedelmesség, de a hűség kölcsönös és az úr jogsértése esetén ellenállásra is módot ad. A hűbériség másik oldala, a dologi oldal: a beneficium, vagy feudum (amely Canning összefoglaló műve alapján Európában a 11. században jelenik meg.) A beneficium a hűbériség dologi alapjaként a szolgálatért adott, adományozott föld, hűbérbirtok, amely előbb birtokként (halállal, vagy hűtlenséggel a királyra visszaszállnak, nem örökíthetők és nem forgalomképesek), majd tulajdonként (először uralkodói kegy által, majd később általános szokásként) a feudális igazgatási rendszer alapjává vált. A hivatalok nem lesznek mind hűbéressé, de a hivatalok juttatása a hűbéri formák között történik. Európában a „X. és XIII. század közötti időszakban az alkotmányos életnek mindenütt döntő tényezője volt a feudalizmus; az állami szervezet mellé a hűbéri hierarchia lépett, de mindenütt más eredménnyel.”¹⁹⁵

A hűbérjog eldologiasodásával párhuzamosan a vazallusok hatalmi helyzetét erősíti, hiszen most már nem ők, hanem csak birtokaik viselik az úrral szembeni felelősséget. Ez a hűségfogalom elhomályosodásával járt Európában. A hűbérjog két pólusának, úr és a vazallus egymással való viszony államoként eltér. „Míg a normann-angol hűbérjog az uralkodó állását hangsúlyozta, s így közjogias típust valósította meg, a lombard jogrendszer már kezdetől fogva dologias irányba fejlődött s így a vazallusi pozíciót sokkal jobban kiépítette.”¹⁹⁶ Itt kevésbé érvényesül a „feudális anarchia”, és bekövetkezik egy bizonyos erős centralizáció is. Franciaországban a hűbérjog segítette az évszázadok alatt kialakulását annak, amit francia jogterületnek nevezhetünk. A császárságban a súly a vazallusokon volt, a főhatalom áttolódott a tartományok uraira. A hűbéri államokban kialakul az uralkodói hatalom ellenpólusa: a testületileg szervezett vazallusok csoportja. A két pólus állandósult dualisztikus feszültsége a rendi állam kialakulásához vezet.

A hűbéri viszony eldologiasodása magával vonta a hűbér úr (uralkodó) – hűbéres (vazallus) – föld viszony átalakulását is. „Már a frank jogban kialakult az az elv, hogy a hűbér az úr tulajdonában van, s a vazallus csak az ő erősebb jogából vezeti le a maga rendelkezési jogát, mely a haszonkölcsönbe vevőéhez hasonló. Ennek tartalma: birtoklás és használat, de az állagért való felelősség is vele jár; különösen tilos az alattvalók joghelyzetének erősítése. Az osztott tulajdon elméletét csak a posztklasszikus hűbérjog fejleszti ki.”¹⁹⁷

A hűbérjog eldologiasodása azonban, maga után vonja a hűbéres föld feletti rendelkezési jogának bővülését. Az élők közötti rendelkezés természetesen kezdetben teljesen hatálytalan. Először a hűbéres kérheti, hogy miután feladja hűbérjogát, az uralkodó valaki másnak adja

¹⁹³ BÓNIS. 1947. 49. o.

¹⁹⁴ Uo. 43. o.

¹⁹⁵ Uo. 48. o.

¹⁹⁶ Uo. 48. o.

¹⁹⁷ Uo. 51. o.

oda, ezzel párhuzamosan az uralkodó, vagy a hűbérúr (a német, olasz, francia és angol hűbérjog megengedi a birtok tovább adását, alhűbérbe bocsátását) hozzájárulása, illetve bizonyos illeték megfizetése lehetővé teszi az átruházást, az elidegenítést, vagy zálogba adást (relatív hatálytalanság).

A hűbér örökítésére, igaz korlátozásokkal, már a frank birodalom hanyatlásakor lehetőség volt. Eredetileg a feudum birtoklása nem az örökösre szállt, hanem az úrra, azonban a 11–13. században már szerződési kényszer alatt megtörténhetett az új hűbérviszonynak felfogott átszállása az örökösre. Az oldalági és a nők öröklése ki volt zárva. A leány uralkodói hozzájárulással házassága alkalmával vihetett magával birtokot. A hűbérbirtokkal járó hivatalok és lovagi birtokok oszthatatlansága miatt a fivérek egyenlőségét a legidősebb előjogával pótolta. A hűbér elvesztése a 11–13. században cselekvés, vagy szolgálat mulasztása lehetett. A német-olasz hűbérjogban, a büntetőjogban a hűtlenségért elsősorban a birtok felel, az angol és francia jogban a hűtlen vazallus, mind életét, mind birtokát tekintve ura kegyére van utalva.¹⁹⁸

A 14. századtól általános európai jelenségként a hűbérjog eldologiasodása következtében az uralkodó a maga országát is kezdte egyre inkább családi vagyonnak tekinteni, ami erőteljesen hozzájárult az ország alkotmányának rendi alkotmánnyá alakulásához. A rendek, a lovagok, a polgárok az uralkodó hatalmának visszaszorítására és az ő saját individuális és rendi magánhatalmuk védelmére szövetkeznek egymással és az egész ország képviselőitől igényével lépnek fel. Az uralkodó, majd a rendek új hatalmának előfeltétele új erőforrás, az ingóitőke, a mobil tőke, vagyis a pénz beállítása az új állam szolgálatába, vagyis a pénzgazdálkodásra történő áttérés. A 14. századra Nyugat-Európában a föld birtoklói (hűbérurak) megszerezték a korlátok nélküli rendelkezés jogát, tehát a klasszikus tulajdonosi hármast mindegyikét, a rendelkezést, a birtoklást, és a használatot együtt bírták. Nem véletlen, hogy a római jog 12. században elkezdődött újjá születése a 14. századra egész Nyugat- és Közép-Európában meghatározó jogalakító tényező lett.

A király, uralkodó és a rendekké alakuló ország közötti „adócsaták” az 1300-as évek elejétől kezdődnek és alkudozások, kiváltságok osztogatása vezetett a rendi országgyűlések, az adómegszavazásra teremtett országgyűlések 14., de inkább 15. századi kialakulására. Bónis szerint a rendi alkotmányok, melyeket általában rendi kartákba foglalnak, rögzítik a főhatalom megosztását az uralkodó és a rendek között. A „potestas” kettéhasad, az európai államrendszerek két közjogi személyt ismernek: az uralkodót és az országgyűlést. A rendek hatalmát a rendi képviselői országgyűlés testesíti meg. Az országot a rendek, és az uralkodó szimbolizálja, vagy külön, vagy együtt, de a kettőjüket összefogó államszemélyiség, a tőlük független és felülemelkedett állam fogalom még hiányzik. A dualista rendszer, mely általában erős államot eredményez az abszolutizmus és a parlamentarizmus két irányában fog tovább alakulni.

Eckhart Ferenc a hűbériség kérdésén belül, 1931-ben az őt ért kritikákra adott válaszaiban az ősiségre vonatkozólag felhívja a figyelmet: „hogy az ősiség, vagyis az oldalági és felmenő rokonok öröklése már a 12. és a 13. században megvolt, s így nem az 1351: XXX. törvény létesítette, az már 1843-ban megírta Krajner Imre, majd újabban Illés József és R. Kiss István. Az én bűnöm, hogy ezt az intézményt, »mint a magyar népjog legősibb elemét« Szent Istvánig viszem vissza.”¹⁹⁹

A magyar társadalom az államalapítás korában eredetileg a nagycsaládok, a nemzetségek egymáshoz kapcsolódó kötelékét jelentette. A család nem mai családok individualizmusán és a római jog rendszerén alapult, hanem a régi magyar osztatlan család, jogi kollektivizmusán. A nemesi osztatlan családban továbbélő nagycsalád minden tagja egyformán jogosult az ősi

¹⁹⁸ Uo. 49–53. o.

¹⁹⁹ ECKHART. 1931. 3.

birtokban, amellyel a családfő nem rendelkezhetett korlátlanul, hanem csak a közösség összes tagjának beleegyezésével. Az osztatlan család tagjai az első körben a szülők és gyermekek, a szülők halála után a felnőtt, „de egy kenyéren élő testvérek”, ezek leszármazói, a házastársak, kik együtt élnek „és közös haszonra gazdálkodnak”. Akik pedig, már nem élnek egy háztartásban, de számon tartják a közös leszármazást és a valamikor fennállott birtokközösséget, az osztályos atyafiak. „Akinak egy ősi birtok ügyeibe mindkét kötelék együttes fennállása címen beleszólása van, az a tulajdonos osztályos atyafia.”²⁰⁰

Az ősi vagyon első körben a családi osztatlanság tagjai kezén marad, ha ennek a szűkebb körnek tagjai elhaltak, akkor jut a tágabb, az osztályos atyafiak körébe, majd az összes osztályosok kihalását követően jut az urafogyott jószág a kincstárhoz vissza. A most vázolt klasszikus nemesi öröklési rendszer, amelyet a 14. században véglegesít a híres 1351-es törvény az ősi, a nemzetségi birtokok tekintetében, a honfoglalás-kori nemzetségi és nagycsaládi kötöttségre épülő közösségi rend alapszerveződési rendszere, amely egészen a 19. század közepéig fennállott. Az osztatlan atyafiaknak az osztály megtörténteig, mind a hasznot, mind a kárt egyenlően kellett viselniük. Az atya és fia nem úgy állnak szemben egymással, mint tulajdonos és várományos, hanem mint társtulajdonosok, akik közül az egyiknek a feladata a vagyon kezelése, de nem tehet meg mindent a másik beleegyezése nélkül.²⁰¹ Ha az atya halála után a testvérek, a leszármazók közös háztartásban kívántak élni, tehát nem volt osztály, az osztatlan családban az összes férfi családtag kollektív tulajdonjoga érvényesült. A jószág sorsába, azonban az osztályos atyafiak is beleszólhattak. Az ő hozzájárulásukkal lehetett az ősi jószággal rendelkezni, eladni, vagy elzálogosítani. Ha az atyafiak „megkínálása” elmaradt az osztályosok az ügyetlet megtámadhatták, és a birtokot közbecsű értéken magukhoz válthatták.²⁰² A magyar nemesi birtok családon belüli, illetve a családok közötti közös birtoklása nem engedte, gátja volt a közösségi viszonyok eldologiasításának, az egyéni és a közösségi célok szembe fordulásának.

Bónis György szerint a Szent István alapított magyar állam tulajdonképpen az ősi nagycsaládi és nemzetségi rendszert követve „egy állammá tágult család”²⁰³ volt. A királyság ezt a rendszert nem törte meg, a magyarországi hűbériség és rendiség rendszerét alapvetően meghatározta. Így jobban megérthetjük, hogy mit jelentett, hogy az első évszázadokban a királyi tanács, a királyi udvar a király családjának a tagjai lesznek. A királyi családban a király a családfő, de mint a nagycsaládban, a „jószág”, vagyis az ország sorsába a családtagok is beleszólhattak, amire az Intelmek is utalnak. Akik a família kötelékéből legelőször főpapok szakadtak ki a 12. században. (A püspökség székhelyén élő egyháziak éppúgy családi közösségbe éltek főpásztorukkal, mint a nagycsaládban a családtagok.)²⁰⁴

Az ősi, honfoglalás korabeli szállásbirtokok rendszerének kizárólagosságát a királyi adományrendszer megszüntette. Maga a család sem tudott adománybirtokok nélkül tovább terjeszkedni. Az adománybirtok sorsa, valamint a két birtok típus egymáshoz való viszonya az az alapvető tényező, amely a magyarországi középkori társadalmi viszonyok alakulását, és így a magyar állam berendezkedését (bár formailag egyezően, de tartalmilag mégis különbözően) is a nyugatitól és közép-európaítól eltérő irányban befolyásolta.

Bónis György 1947-ban megjelent könyve és Eckhart Ferenc 1946-ban megjelent tankönyve alapján, Magyarországon 1000-tól az Aranybullák évszázadáig nem létezett

²⁰⁰ BÓNIS. 1947. 70–71. o.

²⁰¹ BÉLI. 1999. 74–75. o. *Tárkányi Szűcs Ernő* kimutatja, hogy a magyar népi jogszokásokban a 19–20. századig éltek azok a családi, nemzetségi közösségi viszonyok, a magánjog, az öröklési jog és a családjog területén, amelyek az egész magyar társadalomra jellemzőek voltak, a középkorban, sokszor a 19. század közepéig is. TÁRKÁNYI. 2003.

²⁰² BÓNIS. 1947. 72. o.

²⁰³ *László Gyula*: A honfoglaló magyar nép élete. 48. 198. o., Budapest 1944. in: BÓNIS. 1947. 86. o.

²⁰⁴ BÓNIS. 1947. 48. o.

klasszikus hűbéri jogviszony. A hatalom gyakorlás alapvető kapcsolódó pontja az érintettek között a személyes viszony, a hűség és nem a dologi kapcsolatok. Ugyanakkor ez a személyes viszony nem redukálható csupán magánviszonyok rendszerére. Ugyanis bizonyos „közfunkciót” betöltő javak esetében sem érvényesül a szabad rendelkezése a kezdetektől fogva. Így volt ez a püspöki és az ispáni tiszthez tartozó jószágok tekintetében is. A hivatalhoz járó jószágot nem kezelték magánadományként. „A hivatali jószág külön kezelésében, valamint a vármegye és a királyi uradalom megkülönböztetésében a megye és az egyházmegye intézményként való felfogása nyilatkozik meg;... Talán nem egészen helyes azt kérdezni közjogi elem-e hát a püspökség és az ispánság a magánjogi uralomban? Bár a XIII. századig anakronisztikus dolog a közjog és a magánjog között különbséget tenni, de Eckhart Ferenc szerint is a királyi megyeszervezet comesei elsősorban a király magánjogi jellegű, úri alkalmazottai, azonban hadi és pénzügyi feladataik révén közjogi működést töltenek be. Ugyanez áll a királyi curia első tisztviselőire: nádorra, országbíróra, valamint a familia kisebb rangú tagjaira is. A magánfamília személyes viszonyában álló tagjainak katonai-igazgatási szolgálataik közjogi jelleget kölcsönöznek.”²⁰⁵

A hűbérjog rendszere, a korai magyar szolgálati jogszokás is magánjogi, de egyben közjogi jellegű is.²⁰⁶ Magyarország tekintetében, éppen a királyi hatalomtól elvonatkoztatott koronajavak korai megjelenése mutatja, hogy nálunk a közjogi jelleg markánsabban és korábban van jelen, mint általában máshol Európában. A magyar társadalom rendjében azonban a királyi adománybirtokok és az ősi szállásbirtokok, a beneficium és az allódiium sajátos kapcsolatai is más jellegét adja a magyarországi hatalmi struktúrának, mint az eldologiasodott magánadományokon nyugvó magánhatalmak rendszerére épülő nyugat- és közép-európai államokban.

A „hűbéri eladományozás nálunk nem terjed ki a hivatalokra, hivatali jogokra és a királyi jövedelmekre. Annak, hogy a comesi és más hivatal nem vált örökletessé, következménye, hogy nem fejlődött ki születési arisztokrácia, hanem, hogy minden nemes egyenlő jogú maradt.”²⁰⁷

„Természetesnek fogjuk tehát találni, hogy a személyes szolgálati viszonyok kialakulásához nem volt szükség idegen befolyásra, s a hűbériséget nem lehetett úgy »bevezetni«, mint ma valamely technikai újítást. Hiába éltek a Magyarországra jött idegen lovagok esetleg éppen a legkifejlettebb hűbérrendszer keretei között, mint pl. Bajorországban²⁰⁸ nálunk ezt a társadalmi és gazdasági viszonyok eltérő volta miatt még szántszándékkal sem valósíthatták meg. ...Hajnal István találóan mondta, hogy »nálunk nem a Nyugaton már elvont jogrendszerre vált hűbériség jelentkezett, hanem annak megelőző termékeny módszere.«”²⁰⁹

Eckhart Ferenc és Bónis György 1947-es álláspontja szerint, Magyarországon a 13. századig a nemzetségi birtokrend és a személyes szolgálat (elsődlegesen a királynak), amikor is az emberek az egyik úr szolgálatából a másik úr szolgálatába álltak és még nem (mint a 13. század második felétől) az egyik úr birtokáról a másikra költöztek, akkor is meghatározta a közösségi rendet, ha már Szent István előtt ismerték a magántulajdont²¹⁰ és a királyi adományok rendszere új birtok típust vezetett be.

Eckhart Ferenc véleménye szerint a Szent István aki, „egész tanácsa kérésére” hozzájárult

²⁰⁵ Eckhart Ferenc: *Staatrecht und Privatrecht in Ungarn im Mittelalter*. Ujb. 1929, 427. 430. in: BÓNIS. 1947. 110. o.

²⁰⁶ *Mitteis, Heinrich*: *Der Staat des hohen Mittelalters*. Weimar 1940. – Lehnrecht und Staatsgewalt. Weimar 1933. 8. in: BÓNIS. 1947. 110. o.

²⁰⁷ ECKHART. 1931. 1.

²⁰⁸ *Mitteis, Lehn*. 238: sas Optimum lehnrechtlicher Konzentration wurde in Bayern erreicht. in: BÓNIS. 1947. 110. o.

²⁰⁹ *Hajnal István*: *Történelem és szociológia*. Századok, 1939, 343. o. in: BÓNIS. 1947. 110. o.

²¹⁰ ECKHART. 1931. 287. o.

ahhoz, hogy ki-ki élete végéig legyen ura tulajdonának, hasonlóképpen a király adományainak is és „halála után fiai hasonló urasággal következzenek” továbbá kijelenti, hogy javaiban csak az szenvedjen kárt, ki a király életére tör, vagy elárulja az országot, vagy idegenbe szökik, „akkor, pedig a királyra szálljanak javai” (II. 35.), nem az egyéni tulajdont akarta biztosítani a nemzetségi tulajdonnal szemben.²¹¹ Az első király által adott adományok, az öröklési jogot biztosítják a királyi joggal, a *ius regium*mal szemben. Az adománybirtokot, tehát királyi engedéllyel a lemenők egyenes ágon örökölhettek (szemben a nemzetségi birtokkal, ahol az oldalági örökítés is lehetséges). A királyra, vagy később a koronára a visszaháramlási jog csak leszármazók hiányába és hűtlenség esetén élhet. (Fiú örökös hiányában a király engedélyt kaphattak a rendelkezésre az egyház javára.) Eckhart Ferenc maga állapítja meg, hogy Nagy Lajos ősiségi törvényében megállapított öröklési rend – amely a közjogi, jogtörténeti irányzat szerint a magyar állam közjogi berendezkedésére, mint intézményes garancia a bizonyíték – nem a király által behozott új intézmény, birtokrend, hanem az őt megelőző évszázados szokásjogi gyakorlat rögzítése törvényben.

Magyarországon az ingatlanok birtoklásának rendje a nemzetségi öröklés és a király öröklési jogának egymással való küzdelmének eredménye. A magánjogi hűbériség és a családi közös-tulajdonlás és birtoklás alapuló rendszer évszázadokon keresztül állt szembe egymással és legtöbbször nem az uralkodó, hanem az alattvalók egy része kívánta a magán tulajdonon alapuló és eldologiasodott adományrendszerre épülő hatalmi struktúrát bevezetni. Kálmán király elismerte, hogy a Szent István által adott adományok és az azokra alapuló új nemzetségek az adománybirtokkal, mint ősi, nemzetségi birtokokkal bírnak. A későbbi adományokban csak a lemenők (tehát nem a közös, távolabbi ősöktől származó oldalági rokonok), a megadományozott fiainak és leszármazóinak örökösödési jogát engedélyezi. Majd kihalás esetén a király örökölt. Ugyanakkor a szerzett birtokok visszavételén csak akkor kívánta királyi jogát érvényesíteni, ha nem bizonyítható a birtok szerzett volta. Az adománybirtokok nem hoztak létre szerződéses viszonyt az uralkodó és adományozott között. A kapcsolat, mint már írtam személyes jellegű volt, így az adománybirtok visszavételére a család kihalása előtt, csak érdemtelenység, a király és bizonyíthatóan a 12. század végétől a korona iránti hűtlenség esetén is lehetséges volt.

Eckhart Ferenc azt is megállapítja, hogy az 1222-es Aranybulla IV. cikkelye sem hoz be új öröklési rendet. „II. András az Aranybullában lemondott a visszaháramlási jogról azzal, hogy megadja a fiúörökös nélküli nemesnek a szabad végrendelezési jogot az adománybirtokban, – az ősi birtok ősi öröklési módja ebben az esetben sem szenvedhetett változást – ha a birtokos nem élt a szabad rendelkezési joggal, akkor a nemzetségi öröklés az adománybirtokban is érvényesült és csak abban az esetben, ha a nemzetség teljesen kihalt, örökölt a király. Ez tulajdonképpen a nemzetségi öröklés elismerése az adománybirtokban is, semmi esetre sem új öröklési rend behozatala.”²¹²

Az 1267-es Aranybullában IV. Béla is biztosít arról, hogy adománybirtok esetén fiú örökös nélkül elhunyt nemes birtokait nem veszi igénybe, ha a királyi tanács által megállapítják, hogy él a nemzetség valamely öröklésre jogosult tagja. III. András 1291-es törvényeiben teljesen lemond az adománybirtok esetén a királyi jogról, vagyis megadja a fiúörökös nem léte esetén az utolsó birtokosnak a szabad rendelkezési jogot. Eckhart Ferenc megállapítja, hogy bár követelés volt a 13. században adománybirtok feletti szabad rendelkezési jog, de a gyakorlatban, még ha a törvény engedélyezte is, nem vált jellemzővé.

A nemzetségi öröklés és a királyi jog marad az élő jog a szokásjog által. Az 1351-es törvény megerősíti az Aranybullát egy negyedik cikkely kivételével. „Ilyen volt a magyar öröklési jog harmonikus épülete, melyet nem törvények, hanem a társadalom emelt s melynek

²¹¹ Uo. 287. o.

²¹² ECKHART. 1931. 292. o.

építésébe belefolyó zavarokról értesítenek bennünket királyaink törvényei. Benne a magyar népjognak legősibb elemeit fedezhetjük fel.”²¹³ – írta Eckhart Ferenc.

A közösségi birtoklás ereje tehát olyan meghatározó volt, hogy nemcsak – az elsődlegesen a hűség alapján adott – királyi adománybirtokot olvasztotta saját rendszerében, hanem az 1222-es Aranybulla a szabad rendelkezés felé nyitó szabályának érvényesülését is lerontotta a – közösségi szerveződés alapú – szokásjog.

Bónis György is ismételten megállapítja,²¹⁴ hogy a magyar adomány nem volt beneficium, amelyben nem érvényesült a rendelkezési elv és az első század, főleg a Szent István által adományozott birtokok a szállásbirtokba történő beolvadása után a későbbi adományok korlátozott (egyenesági lemenő és királyi engedély, licentia) öröklési rendje miatt, továbbá az elidegenítésnél állandóan kikért királyi licentia miatt nem olvad bele a 13. századig. Ugyanakkor az öröklésnél a szabad rendelkezés a gyakorlatban a nemzetség javára érvényesült, és aki megkapta a szabad rendelkezés engedélyét a 13. században mindig legközelebbi rokonaira hagyta. „Az Aranybulla 4. cikkét tehát nem lehet a nemzetségi öröklés, az ősiség ellen értelmezni, inkább annak a vagyoni jogi önállósodási folyamatnak a folytatásaként kell felfognunk, amelynek előzményei már a 12. században nyúlnak vissza, de teljesen csak II. Endre »örökadományainak« következtében valósul meg.”²¹⁵

A magyar fejlődésben a 13. századig nincsenek hűbéri vonások, az alakuló serviensis réteg nem volt vazallus, a serviensis a királyi família tagja, a kapcsolatukat nem hűbéri volt. „Kétségtelen, hogy a XIII. században, de azután is jogfejlődésünkben erős hűbéri látszatok érvényesülnek...”²¹⁶ Ami vizsgálatunk szempontjából különösen lényeges, amely egyrészt a társadalmat alkotó emberek egymás közötti viszonyaira és a közösségi viszonyok közjogi vonását hangsúlyozza: „...a nemes hűsége nem a király személyének, hanem méltóságának, tehát a koronának szól. A koronával szembeni hűség – mint egy 1271-ből származó oklevél találóan mondja – a nemességgel járó kötelesség. Az alattvalók – a király tisztviselői, sőt még népei is – nemcsak az uralkodónak, hanem a koronának is hívei. Hűségüket szolgálattal, elsősorban katonáskodással mutatják ki, de ezeket a szolgálattal is a koronának teszik, vagy – más adatok szerint – az országnak. A hivatali, bírói, tanúskodási kötelesség is a koronának járó hűségből következik. A »nekünk és a királyi koronának« tett szolgálatot találja jutalomra, adományra érdemesnek az uralkodó; »a korona hű és tapasztalt szolgálait« tünteti ki vele. Kétségtelen, hogy »a király személyes és államfői jogai, méltósága, vagyis a korona szorosan egybefonódnak.« ...Mivel azonban a hűséget és a szolgálattal mindig egyúttal a koronához, a királyi méltósághoz is fűzik, nincs módunkban a király és nemes viszonyát ebben a században hűbériességnek mondani. A nemes hűsége, szolgálata közkötelesség, s ő a királynak nemcsak szolgálója, hanem alattvalója is; még nevéből is hamar eltűnik a magánuralomra utaló serviensis helyébe lép a közjogibb nobilis. Ilyen közjogias gondolkodás kezdetei mutatkoznak meg azokban az adatokban is, amelyek az egyszerű adománybirtokot megkülönböztetik a »királyi méltósághoz« tartozóktól, amelyek a »hercegség« jogáról, a »báni méltósághoz« tartozó emberekről, »közhivatalokról« vagy »közszolgáltatásról« beszélnek.”²¹⁷

A beneficium, a hűbérviszony dologi oldala kétoldalú visszterhes szerződés, ahol pontosan meghatározzák az ellenszolgáltatást, amit a szolgáltatás (birtok) fejében vár az adományozó. A földadományért teljesített katonai szolgálat még nem hűbériség, a birtok és a

²¹³ Uo. 290–296. o.

²¹⁴ BÓNIS. 1947. 48. o.

²¹⁵ „Ezt különösen hangsúlyozni kell a mai törvényfogalomból kiinduló történetietlen felfogás ellen, mely az ősiséget 1351-től vezeti le s azelőtt az oklevelek ellenére is szabad rendelkezést tételez fel...” BÓNIS. 1947. 150. o.

²¹⁶ Uo. 152. o.

²¹⁷ Uo. 152–153. o.

szolgálat még a pénzgazdálkodás hiányából fakadó, a középkori terménygazdasággal összefüggő jelenség. A hűbérviszonyban a lényeges a személyi és a dologi elem okozatos összefüggése, vagy úgy hogy a személyi kapcsolat eldologiasodik, vagy úgy hogy már eredetileg is kétoldalú visszterhes szerződés jön létre. Magyarországon ez a viszony rendszer nem alakul ki, illetve nem válik jellemzővé.

Az eldologiasodás akkor figyelhető meg, amikor a 14. század közepére az ősi jószág és az adománybirtok közötti különbségek végleg eltűnnek a nemzetségi, családi összetartozásnak elsősorban nem a közös őstől származás, hanem a birtok lesz a forrása. Ez az allodium-szerű nemesi birtok természetében, mint vázoltuk lényegesen eltér a külföldi hűbérjogtól. A fej- és jószágvesztéssel járó hűtlenségi esetek (nota infidelitatis) is kizárólag közbűncselekmények, nem a hűbérúrral szembeni magán bűncselekmények. A hűtlenség épp olyan közjogi jellegű, mint a hűség, amit éppen a koronaeszme mutatja. Aki a király és az ország érdeke ellen vét, az a korona hívéből a „korona hűtlenévé” válik. A nota jellegű bűncselekményeket az Aranybulla is közjoginak tünteti fel.²¹⁸

Eckhart Ferenc 1931-es tanulmányában még a fejlett nyugati hűbériség átvételéről ír, amelynek ugyanazon következményei vannak Magyarországon, mint Nyugaton.²¹⁹ Maga az Aranybulla is a „nyugati, magasabb fokon álló hűbérjogi felfogás érvényesülését, az ezen érvényesülés érdekében folytatott küzdelem eredményét tárja elénk.”²²⁰ A király és alattvaló, mint hűbérúr áll szemben a hűbéressel. Ezért a magyar államfelfogás sem különbözik a nyugatitól és ezért közjogias irányról, nem beszélhetünk. A magyar társadalom átalakulása a cseh és a lengyelrel egyezik, vagy azzal hasonló.²²¹ Az 1946-ban megjelent tankönyvében már másképpen és árnyaltan fogalmaz, amikor hűbéri elemekről ír a középkori magyar társadalomban, továbbá: „A familiáris-viszonyt méltán lehet a hűbériség magyar formájának tekinteni.”²²²

Álláspontja gyakorlatilag egyezik Bónis Györgyével, aki pedig kifejezetten cáfolja a magyarországi hűbériség létezését. Ezért Eckhart Ferenc 1931-ben a kérdéssel összegzett véleményét a magyarországi hűbériségről és annak alkotmány- és jogtörténeti konzekvenciájáról nem lehet véglegesnek tekinteni.²²³

Eckhart Ferenc és Bónis György a személyes hűségen és a közösségi, nemzetségi és családi birtoklásra nyugvó társadalmi rend bemutatásával, tudományos kifejtésével és igazolásával felvázolták a nyugati hűbériségtől eltérő magyar tulajdon viszonyokat és belpolitika, hatalmi rendszert. A magánjogi és eldologiasodott, és a 12–14. századtól egyre inkább a modern tulajdoni elveknek megfelelő nyugati társadalom eltérő rendszere sokkal inkább a magán tulajdonon nyugvó magánhatalmak hierarchikus és egymástól függő, szerződési hatalmi viszonyok rendszerét hozta létre. A közösségi birtoklás (mint Magyarországon) mindig ellensúlya volt a királyi (magán)hatalomnak, és kellő garanciája volt a tőle független közösségi autonómiák kialakítására és fenntartására. Az uralkodóhoz,

²¹⁸ BÓNIS. 1947. 154–163. o.

²¹⁹ ECKHART. 1931. 311., 314., 317. o.

²²⁰ Uo. 314. o.

²²¹ Uo. 303., 311–312., 317–318. o.

²²² ECKHART. 1946. 52–56. 55. o. Hasonló konzekvenciákra jut *Mályusz Elemér*: A magyar társadalom a Hunyadiak korában. A hűbériség és rendiség problémája. In: Mátyás Király emlékkönyv születésének ötszáz éves fordulójára. KMENY, Budapest, 1943.

²²³ „Hogy a királyhoz való viszonyt, tehát a közjogot nálunk is úgy fogták fel, mint a földesúr viszonyát alárendeltjeihez, tehát a magánjogi viszonyt, ez kitűnik abból, hogy az uralkodói hatalmat ugyanazzal a iurisdictiono, vagyis ius fogalommal jelölték, amely egyszersmind a földesúri hatalmat is jelentette. Másrészt, pedig a közjogi alattvalói viszonyt is a magánjogi »servitium« fogalom jelezte. A király magát nálunk is legfőbb hűbérúrnak, az ország egész földje urának tekintette. (Ld. Erről cikkemet: Staatsrecht u. Privatrecht in Ungarn im Mittelalter [A középkori Magyarország állam- és magánjoga.] Ung. Jahrbücher 1929; ld. Még: 1231. évi Aranybulla 33. cikkét.” in: BÓNIS. 1947. 48. o.

majd koronájához is fűződő hűség a király személyes jövedelmei mellett biztosították az egységes államrendet. A király, aki a közösségi autonómiák között egyensúlyoz általában képes erős, de korlátozott és megosztott hatalmat birtokolni. Neki sem érdeke a magántulajdonon nyugvó erős egyéni magánhatalmak megerősödése.

Bónis György 1947-es és Eckhart Ferenc 1946-os álláspontja szerint tehát, a nemzeti közösségi rend, valamint az ehhez kötődő koronaeszme a 14. századra vitathatatlanul egy közjogi jellegű (rendi) alkotmányos berendezkedéshez vezetett, amely nem egyezik a magán hatalmaknak, és a magánhatalmak szövetségének (korporációja) kontra király, mint legerősebb, centrális magán hatalom rendi dualisztikus nyugati hatalmi és intézmény rendszerével. A nyugati típusú hűbéri rendszertől eltérő magyarországi rendszer is, megtartva továbbra is közjogias jellegű berendezkedését, éppen az új hatalmi tényezők, és hatalmi eszközök megjelenése miatt kezd a 13. századtól kezd rendi társadalommá átalakulni, majd a 15. századtól a magyar rendi állam is kialakul.²²⁴

Az 1930-as évek „Eckhart-vitájában” a neves közjogász, Molnár Kálmán az 1931-es vitairatra válaszolva négy részre osztja a Szentkorona-eszme fejlődését. A harmadik korszak véleménye szerint az ősiségi törvénnyel kezdődik. „A keletkezésében ugyan hűbéri eszmék behatását mutató, de kezdettől fogva a sajátos magyar gondolkodás bélyegét is viselő ősiség félvezérenden át képezte alkotmányjogi intézményeink gazdasági alapját.”²²⁵

Eckhart Ferenc írásában, mint utaltam is rá, kifejti, hogy ez egy szokásjogi helyzet törvénybe történt rögzítése. Molnár Kálmán ezt megerősítve ekként válaszolt: „Hogy az ősiség 1351-ben nem egyszerre bukkant elő az előzménytelen semmiből, mint ahogy Pallas Athene teljes fegyverzettel pattant ki Zeus fejéből, az szinte magától értődik, s úgy történelmi, mint jogi irodalmunk régen nagyon jól tudja is ezt. Nemcsak R. Kiss István mutatott rá erre találóan²²⁶ akit Eckhart Ferenc is említ 24. jegyzetében, hanem többé, vagy kevésbé tisztán és világosan, de összes jogtörténészeink úgy tárgyalják ezt a kérdést,²²⁷ hogy az Aranybullától kezdve kimutatható a nemzeti (ősiségi) elvnek és a királyi jog elvének erős küzdelme, amelynek etapjai az oklevelekben kívül az aranybulla újabb kiadásában és átírásában (1231., 1267., 1290.) nyomon követhetők, s amely két elv győzelmével talált kiegyenlítődést és jutott nyugvó pontra. Még Timon Ákos is ezt tanítja²²⁸ s ennél alig több az is, amit Eckhart idevágólag mond és igazol. (290. és köv. l.)”²²⁹ Majd Deák Ferencre is hivatkozva írja: „Mindez azt mutatja, hogy a magyar jogtudomány nem ringatózott és nem ringatózik abban az illúzióban, mintha a hűbériségnek nem lett volna nyoma és befolyása a magyar jogintézmények kifejlődésére. Csak azt a felfogást vallja, hogy a hűbériség nem lett a magyar állam közszervezetének alapjává, mint a hűbéri államokban és hogy a hűbériség Magyarországon bizonyos nemzeti sajátosságokat vett fel, vagyis speciális magyar formában érvényesült.”²³⁰

Miként Bónis György is írja, a hűbéri viszonyok eldologiasodásának és ennek következtében a (dualista) rendi társadalom létrejöttének egyik meghatározó oka a pénzgazdálkodásra történő áttérés a 12. századtól a 14. századig. Az Európában tulajdonképpen egyedülálló ősiségi törvény, ami 1848-ig gyakorlatilag kizárta, hogy a magyar föld forgalom képes legyen és így, hogy a monetáris piacgazdálkodásba bevezető legyen. (Erre utal az *aviticitas* latin szó magyar fordítása is. A Szent Korona tulajdonjogát

²²⁴ BÓNIS. 1947. 505. o.

²²⁵ MOLNÁR. 1931. 33. o.

²²⁶ R. Kiss István: Nagy Lajos és az ősiség. Klebersberg emlékkönyv. Bp. 1925. in: MOLNÁR. 1931. 33. o.

²²⁷ „Így Hajnik Imre is: Magyarország és a hűbéri Európa. Pest. 1867. 101. és köv. l.” in: MOLNÁR. 1931. 33. o.

²²⁸ „Timon Ákos: Magyar Alkotmány- és Jogtörténet. II. kiadás. Bp. 1903. 331–345. l., valamint 521–527. lapokon.” in: MOLNÁR. 1931. 33. o.

²²⁹ MOLNÁR. 1931. 33. o.

²³⁰ Uo. 35. o.

biztosító rendelkezés elnevezése az aviticum szóból származik és ősi vagyont, eredeti vagyont jelent. Az ősiség törvénye tehát valójában az ősi vagyonról, vagy az ősi vagyon védelmében hozott törvény elnevezése.)

„Az adománybirtok feletti tulajdonjog történetileg alakult sorsa is hozzájárul ahhoz, hogy a XI. századtól királyi tisztségviselők már jellemzően az Árpádok első századaiban is a királyi curia tisztségviselői feladataik révén közjogi működést töltenek be. A magyar államban a szolgálat nem hűbéri jelleg, hanem inkább hűség kérdése. A hivatalokat és velük járó, a feladat ellátását biztosító anyagi fedezetek nem kerülnek a király, mint magánuralmat gyakorló hűbérúrtól hűbéri magán adományként egyes családokhoz, vagy személyekhez. A báró elnevezés a hivatali cím. A veri barones regni, azok az előkelők hivatali és nem származási »főnemesség«: senkinek sem lehet hivatalra igénye leszarmazás címén, a főméltóság és előkelő fogalma összeolvad, de nem történik meg a hivatalok monopolizálása. Ugyanakkor, ha egyeseknek nincs is monopóliuma a folyton bővülő csoport egészének az államügyekre gyakorolt befolyása, rendkívül megnövekszik.»²³¹

²³¹ ZLINSZKY. 2002. 36. o.

7. Vita az 1222-es Aranybulla jelentőségéről

Az 1222-ben kiadott Aranybulla, amit a 13. században többször megújítottak, 14. századtól hivatkozási alap a rendi szabadság védelmében, a 16. századtól, pedig egészen a 20. század közepéig a magyar történeti alkotmány egyik legfontosabb törvényének, királyi dekrétumának tekintették. Ez volt a jogtörténeti iskola álláspontja is. Az Aranybulla létrejöttének megítélése és az alkotmánytörténetben betöltött súlyának kérdése ismét az egyik legfontosabb ütközési pont volt Eckhart Ferenc és a jogtörténeti iskola közötti vitának az 1930-as években.

Eckhart Ferenc 1931-es felfogása szerint a hűbérjogi felfogás érvényesülése magyarázza meg „alkotmánytörténetünk egyik rejtélyét”, az Aranybulla létrejöttét is. „Az Aranybulla, mint tudjuk, forradalmi megmozdulás eredménye volt, és a magyar alkotmányfejlődésben csekély aktuális jelentőséggel bírt.”²³²

A forradalmi megmozdulás Eckhart Ferenc általi hangsúlyozásával kapcsolatban, pedig Molnár Kálmán kifejti, hogy, „mint ilyen, pedig az alkotmányfejlődés igazolt egyenes vonalával szemben egészen helytelenül és a források adataival ellentétben az alkotmányfejlődés megszakítására mutatna.”²³³

Eckhart Ferenc véleménye szerint az uralkodó nem tartotta be a vállaltakat és azért kellett újból újabb okmányokban megismételni őket. „Az Aranybullával nem kezdődött új korszak az alkotmányfejlődésben, hanem csak első kísérlet volt az alattvalók jogainak biztosítására az uralkodónak a jogot meg nem tartó intézkedéseivel szemben.”²³⁴ Ugyanakkor, a későbbiekben a rendek „rendi kiváltságait biztosítani akarták, mindig az Aranybullát erősítették meg a királlyal, holott annak számos pontja száz évvel utóbb már teljesen érthetetlen volt. Megvoltak, azonban benne mindazok a kiváltságok, melyeket a nemesség már a 14. században jogállása alapjának tekintett. Az Aranybullának éppen az a fontossága, hogy benne vannak először elismerve a nemesi kiváltságok, melyeket a nemesség sarkalatos jogainak tekintettek.”²³⁵

A továbbiakban kifejti, hogy az Aranybulla a „nyugati, magasabb fokon álló, hűbérjogi felfogás érvényesülését, az ezen érvényesülés érdekében folytatott küzdelem eredményét tárja elénk.”²³⁶ Eckhart Ferenc 1931-ben úgy tekinti, hogy ebben az időben (13. század) a király és alattvalója között a hűbérúr és hűbéres viszony áll fenn a jogok és a kötelezettségek tekintetében. „Ez első pillantásra paradox állításnak látszik, de csak olyan mentalitás mellett, minőt az uralkodó jogtörténeti iskola, gondolkozásunkban szinte meggyökeresített, amely szerint a hűbériség éles ellentétben áll a nemzeti fejlődéssel, megakadályozza a nemzeti alkotmány létrejöttét. Ez, pedig téves állítás. Minden rendi alkotmány a hűbéri jogfelfogásból indult ki, melynek alapja a szerződéses viszony hűbérúr és hűbéres között, melyből mindkettőre egyformán származnak jogok és kötelezettségek.”²³⁷

Eckhart Ferenc nézete szerint az 1222-es Aranybulla azért forradalmi jellegű, mert az addig nem létező szabadságjogokat biztosítani. A jogtörténeti iskola szerint, pedig az ország a már létező szabadságát védte az Aranybulla kiadásával.

Bónis György kutatásainak eredményét, véleményét a magyarországi hűbériségről az előző fejezetben vázoltak miatt gyökeresen eltér Eckhart Ferenc 1931-es álláspontjától. Bónis szerint Magyarországon nem volt hűbériség, ezért nem beszélhetünk hűbéri uralomról és

²³² ECKHART. 1931. 315. o.

²³³ MOLNÁR. 1931. 7. o.

²³⁴ ECKHART. 1931. 316. o.

²³⁵ Uo. 316. o.

²³⁶ Uo.

²³⁷ ECKHART. 1931. 316–317. o.

hűbéri alkotmányról sem,²³⁸ hanem sajátos magyar fejlődésről, amelynek voltak hűbéri jellemzői, de belső viszonyrendszerek, melyeknek közjogi vetülete is volt, (és csak a weberi tipológiával írható le szabatosan).

Felhívja a figyelmet – éppen Eckhart Ferencre hivatkozva – a nyugati és a magyar fejlődés hasonlóságaira, de kijelenti, hogy a „magyar fejlődésben eddig nem állapítottunk meg hűbéri vonásokat, az alakuló serviens-réteg nem volt vazallus; az egyes serviens a királyi família tagjává lett, ennek pedig személyes, tehát (még) nem hűbéri viszony volt az összekapcsolója.”²³⁹ Annak a lehetőségét is kizárja, hogy az eddig szabályozatlan viszonyok pontosabb „szabványosítását” jelentené az 1222-es Aranybulla és ez jelentené a személyes viszonyok hűbérivé alakulását. Sokkal inkább hűbéri látszatok érvényesüléséről ír, ami a későbbi jogfejlődésben is jellemző. Az Aranybulla alkotmánytörténeti jelentőségét így összegzi: „a serviensek ki akarnak válni a királyi famíliából, ennek során fennáll az a lehetőség, hogy hűbéresek legyenek belőlük, de közös kiváltságaiknak és közös érdekeiknek hatására a renddé alakulás útján indulnak meg, s így királyi szolgálóból országos nemesekké emelkednek.”²⁴⁰ Az Aranybulla egyes pontjait tárgyalva: „Figyeljük meg e szakaszok elhelyezését is, különösen 1222-ben: az első pont a törvénytörvényokről, a második a személyes szabadságról, a harmadik az adómentességről szól, utána áll a szabad rendelkezés joga, majd a bíraskodásra és hadkötelezettségre vonatkozó cikkek, csupa közjogi jellegű szabály! Mi következik mindebből? Az, hogy az Aranybulla híres 4. cikkét nemcsak magánjogi, hanem közjogi rendelkezésnek is kell tekintenünk, mely a királyi serviensek szabad birtokosmivoltát fejezi ki éppen úgy, mint utódai: az 1231: 10 és 1290: 32. t. cikkek. Hogy a jogszabálynak érvényesülése esetén magánjogi fontossága is lehetett, az kétségtelen; ellenkező esetben nem lett volna érdemes megismételni, sőt részletezni, mint 1290-ben tették.”²⁴¹

A szabadságok első helyén a fehérvári törvénytörvények biztosítása áll (az 1231-es Aranybullában is). „S itt plasztikusan domborodik ki, hogyan válik az elnyomástól való menekülés, a panaszok orvoslásának vágya politikai érvényesüléssé, más szóval a törvénytörvény országgyűléssé. Először csak a királynak, vagy helyette a nádornak kell megjelennie Fehérvárt; majd a főpapoknak, 1267-ben egyenesen a megyék 2–3 kiküldöttjének is. A serviensek mind eljöhettek, félelem nélkül (!), sőt mások is; e napon helyreállítják a megsértett szabadságokat, sőt a király kicseréli a rossz nádort is. Itt is kicsendül a Bullák szavaiból a hatalmasok elleni védekezés szándéka.”²⁴² S az évenkénti törvénytörvény után nem is tűnik merésznek az évenkénti országgyűlés kívánsága, melyet az 1290-es évek törvényei hangoztatnak; e congregatiókon már nemcsak a panaszosok bebocsátását, hanem az összes főpapok, bárók és nemesek jelenlétét kívánják.”²⁴³

A második helyen az 1222-es Aranybullában a személyes szabadság biztosítása áll a büntetőeljárás révén. Mint az 1222-es Bullában a servienseket, az 1231-esben is: senkit sem szabad a királynak elfogni, vagy elpusztítani bírói ítélet nélkül. A személyi szabadság biztosítására a bíraskodásra vonatkozó többi rendelkezés is vonatkozik.

A személyi szabadságot a III. cikkely a nemesi adómentességet garantálja (a kamara haszna, a *lucrum camerae*) megmarad,²⁴⁴ valamint tulajdon védelmét a XV., XXI. és a XXII. cikkelyek, amelyek királyi megszállást, a *descensust* szabályozza.

A IV. paragrafusban az adománybirtok feletti szabad rendelkezésről olvashatunk. A

²³⁸ BÓNIS. 1947. 33. o.

²³⁹ Uo. 151–152. o.

²⁴⁰ Uo. 164. o.

²⁴¹ Uo. 149–150. o.

²⁴² 1222: 1, 1231: 1–3, 1267: 8. tc. in: BÓNIS. 1947. 143. o.

²⁴³ BÓNIS. 1947. 143. o.

²⁴⁴ Uo. 144. o.

hadban elesett jobbágyurak fiainak jutalmáról szóló X. cikk egyrészt annak az elvnek ad helyet, hogy az apák érdemei fiúknak is megbecsülendők, de ugyanakkor Bónis György írja a X. cikkről: „mely a harcban elhunyt serviens fiának adományt, az elesett előkelő fiának vagy fivérének azonban nem birtokot, hanem hasonló tisztséget biztosít, kiérezzük azt is, hogy a nobilek ekkorra, ha nem is rendi jogként, de egyeseknek adott kiváltságok révén megszerezték az adománybirtokkal való rendelkezés jogát.”²⁴⁵

(A IV. cikkely a leánynegyedről is intézkedik. Ez a szabály a Bulla XII. cikkelyével – akármi módon megholtak feleségének hitbéréről – együtt a nők azon külön jogait rendezi, amelyek a nő születésétől haláláig tartó, családi állapottól nem függő anyagi biztonságát és társadalmi állásához méltó állapotát kívánták védeni.)

Az Aranybullában foglalt jogok, kötelezettségek és tiltások garanciájaként a decretum biztosítja az ellenállási jogot, *ius resistendit*, amely az 1222-es Aranybullának az egyetemes alkotmánytörténetben is helyet biztosít. A Bulla XXXI. cikkelye, amely a törvény rendelkezéseinek megőrzéséről és megtartásáról szól, feljogosítja a püspököket, a király jobbágyait és nagyúri nemeseit („*tam episcopi, quam alii jobbagiones ac nobiles regni*”),²⁴⁶ hogy együtt és egyenként („*universi et singuli*”)²⁴⁷ is valamennyien a hűtlenség minden bűne nélkül, ellentmondhassanak a törvénytörténet királyi rendelkezésnek, sőt magának a királynak is ellenállhassanak.²⁴⁸

Az ellenállási jog értelmezése körüli viták ismételten eszünkbe juttatják, hogy a magyar alkotmánytörténet egyik legvitatottabb kérdése, így az 1931-es vitában is, a Szent Korona-tan mellett éppen az Aranybulla jelentősége és eredete. Egyes nézetek angol, aragon, vagy jeruzsálemi, latin hatást látnak benne, mások autochton magyar fejlődés eredményének tekintik.²⁴⁹ Eckhart Ferenc szerint minden kétséget kizárólag a külföldi hűbérjogi felfogás hatása alatt keletkezett. „Az ellenállási jog a hűbéres viszony azon szerződéses felfogásából keletkezett, hogy a vazallus csak addig van hűségre kötelezve hűbérurával szemben, míg az is teljesíti vele szemben kötelességeit, amíg szintén megtartja a hűséget.” Továbbá: „Az ellenállási jog a modern felfogás szerint anarchikus jelenség, és csak a hűbéri jogfelfogásból érthető meg. Alkotmányos viszonyaink középkorias elmaradottságára jellemző, hogy míg másutt az alkotmány fejlődésével az ellenállási jog mindenütt megszűnt, nálunk külön törvényes intézkedéssel kellett megszüntetni ezt a hűbéri felfogásból eredő jogot, amely a Hármaskönyv útján a magyar rendi közjog integráns része maradt 1687-ig.”²⁵⁰

Az 1215-ben I. (Földnélküli) János által kibocsátott angol Magna Charta egyszerű átvételéről sem lehet szó, mert az angol alkotmányos levél és a magyar Aranybulla keletkezésének körülményei, felfogása, alakja és biztosítékai között különbségek vannak.²⁵¹

Mályusz Elemér szerint az ellenállási jogát az Aranybullában a nobilek (nagyurak, vagy

²⁴⁵ Uo. 149. o. A magyar tradicionális magánjog 1848-ig a nők számára kilenc vagyoni jellegű jogosultságot állapít meg, amely kortól és családi állapottól függően garantálják a mindenkori egzisztenciális biztonságot. BÉLI 1999. 142–146. o.

²⁴⁶ Magyar Törvénytar. 144–145. o.

²⁴⁷ Uo.

²⁴⁸ FERDINANDY. 1899. 47–48. o.

²⁴⁹ BÓNIS. 1947. 173. o.

²⁵⁰ ECKHART. 1931. 316–317. o.

²⁵¹ FERDINANDY. 1899. 49. o.; BÓNIS. 1947. 177–178. o. Vass Csaba terminológiáját használva ugyanakkor az 1222-es Aranybulla a szakrális világgözösség és a kereskedelmi világtársadalom összeütközésének magyarországi dokumentuma, amely tekintettel rendelkezéseire és Magyarország akkori európai súlyára – európai jelentőségű dokumentuma a jog és kultúrtörténetnek. VASS. 1999. 161–213. o. A dokumentum, miközben gondoskodik az ország minden rendű és rangú lakosáról, megerősíti a hagyományos közösséget és közjogi irányú intézményrendszerét. A Magna Charta ezzel szemben a legerősebb magánhatalmak kompromisszumszerű szerződése a hatalom gyakorlására. TÓTH. 1999. 16–43. o. TÓTH. 2004. 442–459. o.

főurak) tartották fenn maguknak.²⁵² (Valószínű, de jogaikat a serviensek nélkül nem védhették. Maga a Bulla is az egyházi rend, a főurak és a leendő köznemesség szövetségének történelmi dokumentuma.)

Az 1231-ben kiadott Aranybulla megtartását (melyben az ellenállási záradék helyett a betartást egyházi interdictum és excommunicatio kívánja biztosítani) immáron nem egy főúri csoport, hanem maga a pápai hatalom és a magyar egyház érdekei kívánták. „De hogy a szankció gyanánt ne csak az egyházi fenyegetésnek nemrégiben gyakorolt eszköze, hanem a világiak közreműködése is rendelkezésre álljon, Jakab pápai legátus kiküldöttei megeskették a királyt, fiait és előkelőit a beregi pontok megtartására.”²⁵³

Bónis György szerint Magyarországon az ellenállási jog mind 1222 előtt, mind utána szokásjogon is alapuló gyakorlat. Ha az uralkodó erős és igazságos, a közösséget alkotó különböző autonómiák egyensúlyát biztosító uralma stabil, akarata oly határozottan érvényesülhet az alattvalók, az országlakosok jogainak sérelme nélkül, mint máshol talán sehol Európában. Ha a keresztény király nem tartja be a jogot, és nem veszi figyelembe mások, az ország (regnum) érdekeit, kötelességének nem tesz eleget, akkor az alattvalók, az országlakosok szemben állnak a királlyal és annak bukását is okozhatják. (Például Péter és Aba Sámuel a 11. században). Már az Intelmek figyelmeztetnek a tanács súlyára és arra, hogy a hagyományos uralkodó elveszti az országát, vagy ismerjük Kálmán király idejéből a tarcali zsinat ellenzékének, a régi jogok védőinek külön véleményét is.²⁵⁴

Bónis György véleményével egyezik Molnár Kálmán megállapítása is, aki a honfoglalás korától kezdődően megtalálja az ellenállási jog történeti alkalmazását, megfogalmazását. Annak késői megszüntetését (1687) nem elmaradottságként értékeli, hanem erőteljes magyar hagyomány évszázados jelenlétének, amely 1687/88 után is tovább él, érvényesül.²⁵⁵

A magyar Aranybullában az ellenállási jog egyéni és kollektív jog is. Az egyéni és a kollektív ellenállási jog együtt történő biztosítása, a korai megjelenéssel együtt, az 1222-es Aranybullának az európai alkotmánytörténetben elfoglalt helyét. A kizárólag kollektív ellenállási jogot a későbbi aragon és jeruzsálemi alkotmányok biztosítják. Az angol is hasonló a magyarhoz, bár az kifejezetten bárók csoportját jelöli meg jogosultnak, akik a jogosított többiek nevében léphetnek fel. A hűbéri hierarchia jobban megjelenik ott, mint nálunk, hiszen a kutatások szerint – egyezve a jogtörténeti iskola álláspontjával – Magyarországon olyan jellegű hűbéri társadalom nem alakult ki, mint ott.

Az aragon állam jogainak, szokásának valóban lehetett hatása, már csak azért is, mert II. Endre bátyjának, az 1205-ben elhunyt Imre királynak a felesége és annak kísérete aragon volt. Az 1217-es szentföldi magyar kereszties hadjárat és zarándoklat sem múlhatott el szellemi, kulturális hatások nélkül. Az viszont tagadhatatlan, hogy mind az aragon, mind a jeruzsálemi alkotmányban az ellenállás jogát csak később foglalták írásba. Így esetleg fordított kölcsönzés sem zárható ki.²⁵⁶

(A XXXI. cikk, az ellenállási jog mellett más nevezetes kibontakozó alkotmányjogi elvet is magában foglal. A cikk azon rendelkezése, amely a nádor kötelezettségévé teszi, hogy örökjön azon, hogy a bulla rendelkezéseit se a király, se mások meg ne szegjék, a nádort udvari méltóságából végleg az ország legfontosabb közjogi méltóságává emeli.)

Az Aranybullával kapcsolatos vitákban felmerül a kérdés, hogy forradalmi, vagy „tradicionális” forradalmi tett volt az Aranybulla elfogadtatása. A kérdés azért jelentős, mert úgy is feltehetjük, hogy az addigi jogokat védő, az addig kialakult gyakorlatot írásba foglaló

²⁵² Mályusz Elemér: A karizmatikus királyság, Társadalomtudomány, 1934, K. ny. é. n. in: BÓNIS. 1947. 174. o.

²⁵³ BÓNIS. 1947. 174–175. o.

²⁵⁴ Uo. 172. o.

²⁵⁵ MOLNÁR. 1931. 20–23. o.

²⁵⁶ TÓTH. 1999. 2. 38. o.

mozgalomról beszélhetünk, vagy pedig az addigi állapottól eltérő kicsikart, radikális változtatásról?

A jogtörténeti irányzatot képviselő és az irányzat véleményével megegyezve Molnár Kálmán szerint: „Ha az aranybullának a régi szabadságot visszaállító rendelkezései közé néhány újítás be is csúszott, ez az aranybulla bevezető szavai szerint úgy jött létre, hogy a nemesség ez irányban sürgető kéréssel²⁵⁷ ostromolta II. Endrének, sőt már királyi elődeinek fűleit, s II. Endre »az ő kérelmüknek mindenben eleget tenni akarván«, teljesítette a kérést, amihez még azt a sokatmondó két szót is hozzáfűzi: »uti tenemur«, vagyis kijelenti, hogy királyi kötelességét ismeri, hogy népének következetesen megnyilvánuló óhajtását teljesítse. Szinte bámulatos, hogy már a XIII. század elején úgy jön létre az aranybulla, mint a későbbi törvények: a nép óhajtását teljesítő királyi hozzájárulással (szentesítéssel), vagyis nem forradalmi úton, hanem az alkotmányreform természetes és jogszerű útján. Aki az ilyen változtatást forradalminak nevezi, az abból a lehetetlen alap gondolatból indul ki, hogy az alkotmány a jog rendes medrében nem változhatik, s minden változás forradalom eredménye.»²⁵⁸

Eckhart Ferenc, de Mályusz Elemér, és például Ferdinándy Geyza²⁵⁹ is az Aranybullát egy válságos pillanatban a királyi hatalom gyengeségét kihasználó forradalmi megmozdulás harcolta ki. Bónis György úgy látja, hogy az Aranybulla egyrészt a serviensek régi szabadságát erősíti meg, de új lényeges vívmányokat is tartalmaz.²⁶⁰

Bónis szerint a nagybirtokkal rendelkezők általánossá akarták tenni az eddig csak esetenként privilégium alapján megvalósuló szabad rendelkezést a földbirtokon. Az 1210–1220-as évekre az addigi anyagi és jogi biztonság felbomlásával, a nagybirtokosok és a serviensi réteg egyrészt a monetáris hatalom korlátozását kívánták, másrészt jogaik általános elismerését akarták biztosítani egymással (barones – serviens) és királlyal szemben is, aki hatalmát kölcsönökkel erősíthette velük szemben és gyengíthette a kölcsönadókkal szemben, továbbá szabad rendelkezést az adománybirtokon, hogy egyéni hatalmukat kiterjesszék. Ezért amikor a régi egyensúlyt kívánták helyreállítani a feudális (szakrális) és monetáris között, valamint az egyensúlyt erősítendően jogaikat megfogalmazni, akkor tradicionális a megmozdulásuk, de amikor új jogokat kívánnak, mint a szabad rendelkezés és az ellenállási jog kihangsúlyozása, akkor strukturális, mondhatni forradalmi változást akarnak.

A bulla mindenestre átfogó szabályozást kívánt és ezért az ország lakosságának minden rétegét érintette. A nagybirtokosok „korlátozni akarták a király hatalmát, hogy ők lehessenek a hatalmukba került terület örökös urai. Ezek tehát hatalmi korlátokat akartak a királyság elé állítani.” A serviensek zöme viszont függetlenül akart a nagybirtokosoktól élni, „nem ismerve maga felett más urat, mint a királyt. De mivel a királynak az adományozás körül véghezvitt visszaélései idézték föl a nemesi szabadság veszedelmét, a nemesség szükségét látta annak, hogy a királyi hatalom anyagi ereje föntartassék” – mint szabadságának anyagi garanciája – „de e hatalom jogi korlátokkal szabatosan körülhatárolhassék.”²⁶¹

Az Eckhart-vita során is, az 1930-as években felmerült a kérdés, hogy mennyiben hatályosult az Aranybulla? Tekintható-e törvénynek, illetve hatályos jogszabályként volt-e jelentős befolyással a magyar alkotmány fejlődésére?

A törvényt, melyet a törvényhozás alkotja, Magyarországon formai és eljárási érvényességi feltételei a 15. század elejétől fokozatosan alakulnak ki és változnak is. A 15–16. században a magyarországi legális hatalomgyakorlás alapelveit rögzítő Szent Korona-tan

²⁵⁷ „Már *Kovachich Márton György* megcáfolja az aranybulla forradalmi jellegét, ... /*Vestiga Comitiorum Budaë*, 1790. 92. 1.” in: MOLNÁR. 1931. 7–8. o.

²⁵⁸ MOLNÁR. 1931. 7–8. o.

²⁵⁹ BÓNIS. 1947. 151., 174. o. és FERDINANDY. 1899. 30–37., 53–59. o.

²⁶⁰ BÓNIS. 1947. 171–178. o.

²⁶¹ FERDINANDY. 1899. 31–32. o.

értelmében a hatalom a király és a nemesek között oszlik meg, így a törvényt is együtt alkotják. A 13. században (tudomásunk szerint) még nem alakult ki az az eljárási rend, amelyet a rendi állam a törvény érvényességi feltételeként szabott, azonban a királyi dekrétumok, mint írott és országos hatályú jogforrások a későbbi törvényekkel azonos értékű és fontosságú jogforrásnak minősülnek.

Fontos azonban megjegyezni azt is, hogy nem csak az Aranybulla bevezető részéből, illetve más kortárs dokumentumokból²⁶² tudjuk, hogy a király, bár az országlakosok (nobilitas, servientes – nemesek) nyomására, de azokkal együtt rendelkezett. Alkotmányjogilag valóban csak a 16. századra alakult ki az a felfogás, hogy az írott jog vagy írásba foglalt szokásjog addig hatályos, amíg hasonló rangú szabályozás nem változtat azon. (Azt, pedig elsősorban a szokásjog, a mindenki által elfogadott együttélési norma dönti el, hogy mi érvényesül és mi nem.) Először az 1298-ban hozott törvények hivatkoznak korábbi, 1290–1291-ben hozott törvényekre, hogy azok érvényességét és hatályát megerősítsék.²⁶³ Az 1231-ben és 1267-ben megerősített, pontosabban szólva, a változtatásokkal együtt újra kiadott aranybullák nem azt jelentik éppen ezért, hogy közben az előző feledésbe merült volna. Az ott szabályozott jogok éppúgy a köztudatban élhettek, mint az 1222 előtti szokásjogban. Valóban, az itt is idézett dokumentumok jelzik, hogy a való életben nem érvényesültek, de az ország hatalmat befolyásolni tudó közakarata következetesen kitartott mellette és alkalmas időben mindig újra és újra elfogadtatták a királlyal egészen 1318-ig, amikortól is állandó hivatkozási alappá válik a szabadságok védelmének és a királyi hatalom korlátozásának érdekében.

(Nyilván a királyi hatalom erőssége és az érdekviszonyok változó kombinációja nagyban befolyásolta a jogok gyakorlati érvényesülését, ugyanakkor az egyensúlyi helyzetek nem kívánhattak mindig újabb és újabb szabályozást. A király és az alattvalói közötti változó erőviszony, a hagyományos szokásjogon nyugvó rendszer megrendülése viszont újabb és újabb szerződészerű királyi dekrétumok kiadását hozta. Nem a régebbit módosították, vagy törvényileg hatálytalanították, hanem új a szükséges változtatásokkal új törvényt hoztak [hozott a király]. Ez persze nem jelenti feltétlenül azt, hogy a két törvény közti időben ezek a jogok, vagy egy részük nem élhettek a gyakorlatban, vagy a köztudatban. A 13. században szokásba jött új típusú koronázási eskü és hitlevél alkotmányos jelentősége éppen abban állt, hogy az előző király jogi aktusait, közjogi jellegűeket, éppúgy, mint a magánadományozásokat – mintegy azokat megerősítve – ismét érvényessé és hatályossá tegye, és ehhez fűzzön a későbbiekben változtatásokat.)

A belviszonyok változatlansága miatt a király 1231-ben újabb Aranybullát adott ki, amely lényegében nem egyéb, mint az 1222. évi Bulla javított és bővített kiadása. Ez azonban alkotmányjogilag teljesen önálló okmány, mely az előbbi helyére lép, nem pedig az előző újabb, vagy módosított kiadása.²⁶⁴

Az 1222-es Aranybulla a jogok megkérdőjelezhetetlen fundamentális forrásává a 14. században lett. A Bulla hiteles szövege egy 1318-as átiratban maradt ránk. Bónis Györgyöt idézve: „1318-ban a magyar püspöki kar Kalocsán zsinatra gyűlt össze, mely azonban voltaképpen a magyar főpapok »formális véd- és dacsövetsége«²⁶⁵ volt... Nem állíthatjuk, hogy az 1318-i átirat volt az Aranybulla első másolata, vagy a százados álomból életre keltője. De annyi bizonyos, hogy ebben az évben a magyar főpapságnak összeütközése támadt a királlyal, s ebben igen erős eszközökhöz nyúlt... Elővette, és ünnepélyes formában kiadta tehát az egyházi levéltárakban őrzött nagy szabadságlevelet. Érdekes az, hogy nem az 1231, 1267, vagy 1298 év oklevelei kerültek megújításra, hanem a száz évvel előbbi, talán

²⁶² BÓNIS. 1947. 165–180. o.

²⁶³ FERDINANDY. 1899. 95–96. o.

²⁶⁴ FERDINANDY. 1899. 60. o.

²⁶⁵ *Hóman Bálint–Szekfű Gyula: Magyar Történet II.* 69. 1. in: BÓNIS. 1947. 179. o.

éppen az ellenállási jog miatt, melyet maguk a főpapok is gyakorolni készültek.”²⁶⁶ Majd hozzát teszi: „De a főpapi unió lépése más szempontból is jelentős volt. A nobilis szón ekkor már mindenki »nemest« értett, nem »előkelőt«; a nagyuraknak biztosított ius resistendi (az ellenállási jog) tehát a terminológia megváltoztatásának következtében, szinte magától terjedt ki az egész nemességre.”²⁶⁷

Nagy Lajos király 1351. évi nagy rendi kartája az 1222. évi Aranybullát az IV., az öröklésre vonatkozó cikkelye kivételével, az ellenállási záradékkal s más, egyébként időszerűségét veszített pontokkal együtt szó szerint megerősíti (vagy újból kiadja), immáron „az egy és oszthatatlan nemesség” számára.²⁶⁸

Az Aranybulla így vált az ország évszázados alkotmánylevelévé, amely a jogtörténeti iskola és Bónis György szerint magyar királyság belső rendszerének közjogi jellegét megerősíti, és ugyanakkor biztosítja a személyi szabadságot is.

Molnár Kálmán az 1222-es Aranybulla kiadását „közvetlen követő korban” történő „újabb és újabb megerősítéseit és biztosításait” annak az állami életben történő gyakorlati alkalmazását és hatását olvassa ki. Érvényesülésének további garanciáját – hasonlóan Bartoniek Emmához – a király koronázási esküjében látja, amely a későbbi korokban nem a bulla rendelkezéseinek formális érvényesülését jelentette, hanem a (történelmi magyar alkotmány) szellemének a kornak és annak törvényeiben való értelmezését.²⁶⁹

Eckhart Ferenc 1931-es megállapításával ellentétben, miszerint „Az aranybulla a magyar alkotmányfejlődésben csekély aktuális jelentőséggel bír”²⁷⁰ Molnár Kálmán aktuális jelentőségét abban látja, hogy „a nemzet tagjai ezer év óta sorsuk intézéséből sohasem voltak kizárva, természetesen az akkori korszak által nyújtott lehetőségek között.” Az 1222-es aranybullában foglaltak megerősítik a székesfehérvári országos gyűlések jelentőségét, és „az ügyek intézésében a jogszerűség nagy garanciáját képező nyilvánosság érvényesülését.”²⁷¹

Tomcsányi Móric szerint az 1222-es Aranybullára hivatkozva: „Hogy egy törvényt egy darabig nem hajtanak pontosan végre, ez nem perdöntő bizonyíték a jogfejlődés karakterizálásánál, nevezetesen akkor sem, amikor a későbbi fejlemények (törvények stb.) megerősítik az előző törvényt és az egész fejlődés az abban megállapított irányban halad és alakul ki.”²⁷²

Eckhart Ferenc 1931-es érveit és állításait, mely a hűbéri fejlődésben lemaradt, de a nyugati hűbéri mintákat, sokszor gyakorlati érvényesülés nélkül is átvevő magyar társadalom koncepciójára alapoz, már a kortárs tudományos kutatás is megkérdőjelez. Az 1946-ban megjelent tankönyvében²⁷³ már ő is egy az 1931-estől eltérő bemutatásra törekszik, anélkül, hogy a jogtörténeti iskola a tényekhez fűzött, a nemzeti öntudatot erősíteni kívánó értékeléseit átvonná.

A tudományos kutatás Bónis György által felmutatott szempontjai és eredményei is azt bizonyítják, hogy a jogtörténeti iskola egyes alapvető állításai nem állnak azokkal homlokegyenest szemben. A jogtörténeti iskolához tartozó Tomcsányi Móric összegzésében: „Az államok legtöbbjében az volt a fejlődés hullámvonala, hogy a magánjogias, hűbéri szétszaggatottság rendszerét bizonyos idő múlva felváltja a mindenható egyeduralkodó kormányzás rendszere, amint ez például Franciaországban is így volt a Lajosok korszakában. Csak az abszolút uralom igáján keresztül jutott el az országok legtöbbje a kiegyenlítő

²⁶⁶ BÓNIS. 1947. 179. o.

²⁶⁷ Uo. 179–180. o.

²⁶⁸ I. Lajos Dekrétuma. 11. §. Magyar Törvénytár. 175. o.

²⁶⁹ MOLNÁR. 1931. 9–10. o.

²⁷⁰ ECKHART. 316. o.

²⁷¹ MOLNÁR. 1931. 19–20. o.

²⁷² TOMCSÁNYI. 1931. 170. o.

²⁷³ ECKHART. 1946. 21–44. o.

nyugvóponthoz, az alkotmányos állam berendezkedéséhez, alkotmányos állam alatt értve azt az államot, amelyben tagjainak, az egyeseknek emberi szabadságjogai és politikai jogai, vagyis az állami hatalom gyakorlásában való részvétele intézményesen biztosítva van. Hazánk, alapjellegét tekintve, ősidóktól fogva ilyen állam volt. Hogy csak a 13. századnál kezdjem, ott van a II. András-féle Aranybulla (1222.), mely a nemesi szabadságjogok alaptörvényi biztosítása. De hogy az Aranybulla létrejöhetett, ennek is előzményének kellett lennie. Eckhart szerint az Aranybulla létrejötte rejtély. De a rejtélynek vannak megfejtési kulcsai, s ezeket keresnünk kell. Miért ne fogadhatnók el előzmény, illetve általános ható ok gyanánt azt a bizonyos közszellemet, amely eleinkben már Szent István s közvetlen utódai idejében is élt, sőt amely már a törzsi korszakbeli vezérválasztás idejében is megvolt, amint erre egykori kútfők s későbbi történettudósok kutató munkái is ráutalnak. Itt van például a vérszerződés. Ennek szövegbeli hitelességéről lehet joggal vitatkozni, de a vérszerződés ténybeli s tartalmi hitelességét a legszigorúbb bíráló mellett is el lehet és el is kell ismerni, aminthogy illetékes köztörténészeink sem vonják ezt kétségbe (Hóman Bálint). Bizonyos és természetes dolog, hogy a vérszerződés közjogi jelentőségét és az akkor fennállott közjogi helyzetet nem szabad a mai modern közjogi elvek és terminológia szerint megkonstruálni, de a közjogi csíra megvan, s kezdetleges rudimentális tények igazi értékét és jellegét a későbbi organikus fejlődés figyelembevételével lehet mintegy retrospective megállapítani.²⁷⁴

A vérszerződés megtörténtét az 1946-os tankönyvében Eckhart Ferenc sem kétli és az államalkotás lényeges „mozzanatának” ismeri el, mint amely szokás véleménye szerint az „alacsonyabb műveltségi fokon álló népeknél előfordul.”²⁷⁵

²⁷⁴ TOMCSÁNYI. 1931. 170. o.

²⁷⁵ ECKHART. 1946. 14. o.

Összegzés

A II. Részében az 1930-as években kirobbant Eckhart-vita néven ismertté vált tudományos (és előzményeiben és következményeiben politikai) összeütközés talán leginkább problematikusabb kérdéseit vizsgáltam meg. A magyar alkotmányfejlődés és a történeti alkotmány a Timon Ákos és sokak által képviselt jogtörténeti iskola, vagy irányzat, Eckhart Ferenc által leginkább bírált és tudománytalannak beállított álláspontjait vetettem össze az Eckhart Ferenc későbbi és az őt követő, vagy rá hivatkozó kortárs Bónis György, továbbá a szintén kortárs Bartoniek Emma egyes kutatási eredményeivel. Nem az volt a célom, hogy bemutassam az elmúlt hetven év a vizsgált tárgyhoz és a vitatott álláspontokkal kapcsolatba hozható magyar történeti és jogtörténeti munkásságát, eredményeit, megközelítési és értékelési konfliktusait, következtetéseit.

Feladatom az volt, hogy megvizsgáljam, vajon Eckhart Ferenc 1931-es máig élő állításait megkérdőjelezhetetlenül igazolja-e a történeti és a jogtörténeti kutatás. Nyilvánvalóan elsősorban éppen Eckhart Ferenc későbbi munkásságának a kérdésre vonatkozó részét, valamint az azzal közvetlen kapcsolatba hozható más, az előbb felsorolt szerzők munkáit elemeztem. Továbbá egyes, az elmúlt évtizedekben itthon és külföldön a nemzetközi középkorkutató irodalomban a tárgyunkkal összefüggésbe hozható újabb szempontokra és eredményekre hívtam fel a figyelmet, természetesen a teljesség igénye nélkül. Mivel az alapvető konfliktus a keresztény államalapítást követő századok magyar társadalmának és az ehhez a korhoz köthető alkotmányjogi fejlődésének, változásainak jellegére és okaira, eredetiségére vonatkozó álláspontok körül bontakozott ki, a 10–16. századhoz kötődő kutatások alapján tett alkotmánytörténeti állásfoglalásokat tanulmányoztam. A kérdés mindig ugyanaz volt: minden esetben szembe állíthatóak-e, a (így esetünkben Eckhart Ferenc, Bónis György, és Bartoniek Emma) tudományos eredményei a jogtörténeti iskola állításaival?

Zétényi Zsolt találóan összegzi az eddigiekben az általam kifejtetteket: „Nincs olyan nagy különbség akár Timon Ákos és Eckhart Ferenc szövegei között, hogy ne lehetne jó képet alkotni a Szent Korona-tanáról. Aki tehát csak Eckhart 1946-os tankönyvét olvassa el, azt nem éri meglepetésszerűen Timon, vagy Hajnik fejtegetése, eltekintve a pátoztól, illetve annak hiányától. Az eltérés a szerzők világnézetében, a magyar történelemhez és a közjoghoz való kapcsolatuk, viszonyuk eltérő voltában, értékeik és érték-sorrendjeik különbözőségében keresendő és található. Hajnik és Timon jogászok voltak, a magyar közjog elkötelezett hívei és művelői. Ők a közjogot szerették és találták meg a történelemben, míg Eckhart a történész empirikusan megragadható, oklevelekben élő történelmet kereste a közjogban. Ahol nem talált történelmet, ott tagadta a közjog létezését.”²⁷⁶

Pecze Ferenc is egyike azoknak, akik jogászként az elmúlt években tudományos módszerességgel vizsgálta a Szent Korona-eszmét. A magyar Szent Korona-tan külföldi szakirodalmi forrásokban történő megjelenésének kiterjedt vizsgálatával kapcsolatban írja: „Napjainkban a koronatan(ok) történetének értelmezése körül a harmadik »Eckhart-vita« hullámai csapódnak rá a korábban lezajlott kettőre. A kezdeti szakasz a második világháború előestéjén, a következő drámája, pedig az ötvenes években játszódik le. Joggal gondolhatunk a Timon–Eckhart felfogások ütközésében az előítélet mentes »igazságtézésre« vagy jobb esetben véleményalkotásra. Jelenleg csupán a külföldi visszhang szerint lehet mérleget vonni. Ilyen mértéktartás alapján mondhatjuk, hogy Timon nézetrendszerét bárki másénál lényegesen nagyobb figyelem kísérte. Nincs érdemi jelentősége az afféle vádaskodásnak, hogy erre a szerző úgymond dicsekvőleg hivatkozott, mivel ez pusztán tényközlés, másrészt egyszerűen érthető emberi megnyilvánulás volt.

²⁷⁶ ZÉTÉNYI. 1997. 144. o.

Ha Timon felfogása külföldi elfogadásának és elvetésének arányára becsléssel következtethetünk, akkor az előbbieket írásai kisebb teret tölthettek be... Eckhartnak a tárgykörben teljesített munkássága külföldön szűkebb érdeklődésre tett szert, már jóval későbbi nyilvánosságra hozatal miatt is. Ráadásul tankönyvének nem jelentek meg idegen nyelvű fordításai sem, amint ez elődje fő művével ismételtelen történt. Timon tankönyvének megjelenése a századforduló közelére esett, míg Eckhart ellen-fellépéseit két világháború zaklatott légköre veszi körül... Kétségtelen, hogy Timon és Eckhart koronatan között nemcsak különbségek feszültek, hanem előbbi szerző anyagát bírálója egyben kiegészíti. Eckhart vitakönyve (1941) céljából azt tűzi ki, hogy a »mai közjogunk egyik legfontosabb tételének, a Szentkorona-tannak történeti fejlődését« tisztázza. A köztük húzóvonalat kezdetben feloldhatatlan merev ellentét jeleként rendszerint indokolatlan hévvel túlhangsúlyozták. Kettejük találkozási pontjainak létezését a gyakorlat is igazolja, minthogy őket a második vitaszakasz folyamán egyazon fedezék mögül érték elszánt támadások. Méltán keresik a nézetkülönbségek okát a szerzők közjogi és történeti pallérozottságán alapult jogszemlélet eltéréseiben.²⁷⁷

Az „első Eckhart-vitát” feldolgozó Kardos József utal Mályusz Elemér véleményére, aki szerint Eckhartnak az „ezeréves alkotmányra” vonatkozó megállapításai 1931-ben csak súrolták a Szent Korona-tan Timon-féle magyarázatát, mégis alkalmasak voltak a tisztultabb fogalmak kialakítására. (Mályusz Elemér, nézetei szerint a magyar alkotmányos fejlődés egyrészt „magyar talajból fakad”, másrészt a középkori társadalmi eszmékkel és állam felfogásokkal találkozva alakul. Az ő nézetei „bizonyos fokig programot adtak Eckhart Ferenc számára.”)²⁷⁸

A magyar Szent Korona és a Szent Korona-tan értelmezése, történetisége miatt, amely valójában a magyar történelem megítélését jelenti, a 20. században háromszor is megtörtént tudományos és politikai összeütközés következő „felvonása” az 1950-es években zajlik le.

²⁷⁷ PECZE. 1999. 158–159. o.

²⁷⁸ Mályusz Elemér: Az Eckhart-vita. 416. o. Századok. in: KARDOS. 1987. 167. o.

**III. rész –
Szellemtörténeti vita az 1950-es években. A
„második Eckhart-vita”**

1. Eckhart Ferenc és a budapesti jogtudományi kar 1945 után

Az 1945 után gyökeresen megváltozott politikai és alkotmányos környezet meghatározta Eckhart Ferenc egyetemi, kutatói és közéleti helyzetét, lehetőségeit is. Az 1920-as évektől 1944-ig tartó időszak tudományos és kultúrpolitikai környezetében egyénisége, munkássága alapján és az eköré épülő társadalmi kapcsolatrendszerben Eckhart Ferenc a magyar tudományosság meghatározó személyisége. Miután 1919-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett, 1934-ben annak rendes tagjává választották.¹ Szintén 1934-ben lesz a Magyar Történelmi Társulat elnökségének tagja. A Bécsi Magyar Történelmi igazgatói kinevezése 1928-ban, majd tanszékvezető egyetemi nyilvános és rendes tanárrá történő megbízatása tovább növelte a tudományos közéletben feléje megnyilvánuló általános megbecsülést.

Az 1931-es vita, melyben a tudományos közélet és a politikai élet egy részének támogatásával, a tudományos és politikai közvélemény másik részével konfrontálódott, további elismerést hozott számára. Véleménye mellett határozottan kiálló, férfias egyénisége² nem zárta ki, hogy tudományos kutatásai (így elsősorban az 1941-es szentkorona-eszme történetét feldolgozó műve) és az egymás megbecsülésére alapozott racionális megegyezéseket kereső toleráns kompromisszum készsége, kiegyensúlyozott személyisége³ általánosan elismertté és elfogadottá tette őt a korábban őt bírálók körében is.⁴ Ez is hozzájárult ahhoz, hogy 1943-ban a Századok folyóirat főszerkesztője lehetett.⁵ A korábbi vitázók közötti kollegiális együttműködést bizonyítja az a levél, amelyet Molnár Kálmán küld 1942-ben Eckhart Ferencnek, melyben megköszöni, hogy támogatja az MTA levelező tagjává történő választását.⁶ Molnár Kálmán így ír: „Hiszen mindig azt tapasztaltam, hogy a Te személyes érzelmeidet semmiképpen sem befolyásolta az, hogy gondolkozó emberek módjára egyben-másban eltérő felfogásunkat egymásnak nyíltan megmondottuk, s éppen ezzel egymást megbecsültük... Kérlek, hogy nekem annyira jóleső baráti érzelmeidet a jövőben ne vond meg tőlem. Őszinte ragaszkodással mélyen üdvözöl: prof. dr. Molnár Kálmán, dékán (Magyar Királyi Erzsébet Tudomány Egyetem Jog- és Államtudományi Kar).”

1946-ban Molnár Erik, a kommunista kulturális miniszter ekként utasítja vita Eckhart Ferenc segítségét az MTA tagjává választáshoz:⁷ „az MTA tagság kérdését fontolóra vettem és arra az elhatározásra jutottam, hogy a jelen körülmények közt nem tartok igényt javaslatra hozatalomra. Ezért köszönve szíves fáradozásaidat, arra kérlek, hogy Nálad lévő kézirataimat hozzám eljuttatni szíveskedjél.”

Az 1945 után megváltozott körülmények között Eckhart Ferenc megítélése és helyzete is

¹ MEZEY. 2000. 428. o.

² Lásd: TOMCSÁNYI. 1931. 173. o.; *Klebensberg Kunó* felszólalása, Országgyűlési Képviselőházi Napló XXXV. Kötet 1927–1932. 285. o.

³ MEZEY. 2000. 412. 422. o.

⁴ Lásd pl.: *Deér József*: Eckhart Ferenc: A szentkorona-eszme, Századok, 1942. 201. o. in: MEZEY. 2000. 425. o.

⁵ MEZEY. 2000. 428. o.

⁶ MTA KRGY Ms 5616/104 1942. V. 20.

⁷ MTA KRGY Ms 5616/103 1946. III. 29. Molnár Erik (1894–1966) ügyvéd, 1920 és 1944 között az MSZDP és az illegális kommunista párt tagja, aktivistája. 1944 decembere és 1956 között népjóléti, tájékoztatói, külügyminiszter (kétszer is), valamint igazságügyi miniszter (szintén kétszer); 1948–1949-ben moszkvai és helsinki nagykövet; 1948 és 1956 között az MDP KV tagja; 1953–1954 a Legfelsőbb Bíróság elnöke; 1949-től az MTA Történelemtudományi Intézetének igazgatója; 1949-től az MTA rendes tagja; országgyűlési képviselő. Magyar Nagylexikon XIII. kötet. Molnár Erik címszó 236. o.

egyre inkább ellentmondásossá válik. Az ellentmondásos helyzetet drámaian érzékelteti, hogy ugyanabban az évben, 1955-ben 70. születésnapja alkalmából tüntetik ki a Munka Érdemrenddel, és ugyancsak 1955-ben támadják meg az úgynevezett „második Eckhart-vitá”-ban életműve értékének megkérdőjelezésével munkásságát, személyiségét.

Jellemző a kommunista oktatás és kultúrpolitikára, hogy miközben 1945–1946-ban elkezdődik, és 1948-tól drámaian felgyorsul az egyetemek oktatói gárdájának kicserélése, egyes tudományos és politikai szempontok szerint „elfogadható” oktatókat, mintegy saját politikájuk és káderjeik „legitimizálására” megtartanak. A megmaradás alapvető feltétele az a lojalitás, amelynek része az a pozitívista, objektív tudományosság, ami beilleszthető a marxi, lenini és sztálini tudományos szocializmus gazdasági, materialista alapú, az osztályharc által dinamizált fejlődés szemléletében. Nem árt, ha az illető nemzetközileg elismert és személyisége nem azonosítható a gyűlölt Horthy-korszak kultúrpolitikájával. A lojalitás további nélkülözhetetlen feltétele a megbízhatóság (értsd: az új játékszabályok nyílt, és/vagy látszatszerű elfogadása), és az azt igazoló személyi kapcsolatrendszer, vagy az ezt alátámasztó származás. Ugyanakkor a politikai eszköztár része – ez is szovjet mintára – a dicséret és biztatás mellett a folyamatos elbizonytalanítás és büntetés is, mind a régi eltűrték és elfogadottak, mind a párthoz kötődő káderek számára is.

1948–49-től számos tanszék vezetésében történt egyértelmű változás.⁸ „1948 volt az ún. fordulat éve az egyetemeken és jogi oktatásban. A polgári jogtudósokat új káderek váltották fel”.⁹

Az addig Pázmány Péter nevét viselő egyetem is nevet váltott, felvéve Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem nevet. A Közjogi Tanszék, amelynek vezetője 1922 és 1945 között Tomcsányi Móric és 1945–48 között Molnár Kálmán volt 1948-tól Beér János lett, aki 1966-ig töltötte be ezt a pozíciót. (1952–1953-ban dékán is.) (A tanszék neve is megváltozott. 1950 és 52 között Alkotmányjogi Tanszék, majd 1952 és 1985 között Magyar Államjogi Tanszék nevet viselte.) A Jogfilozófiai Tanszéken 1948-ban nyugdíjazták Moór Gyulát (Szandtner Pállal együtt), aki 1928 óta vezette a tanszéket. 1949 és 1955 között a tanszék vezetője Szabó Imre lett. Őt követte 1955 és 1964 között Vas Tibor. Az Államtant, a politikai rendszerek történetével együtt Hajdú Gyula adta elő.¹⁰ Az Államigazgatási Tanszéket Magyary Zoltán után 1945 és 1960 között Mártonffy Károly egyetemi tanár vezette, aki még a régi generációhoz tartozott. (1949–52 között dékán). A Büntetőjogi Tanszéken a fordulatot 1948-ban Reis István, az 1950-ben letartóztatott szociáldemokrata igazságügy miniszter, és Kádár Miklós (1948–1971) kinevezése jelentette. A büntetőeljárás jogot a korszakban Móra Mihály adta elő.

Az Eckhart Ferenc tevékenységének is köszönhetően a századfordulón megszüntetett és 1948-ban Általános Jogtörténeti Tanszék néven újjá született tanszéket 1948 és 1952, majd 1955 és 1961-ig Sarlós Márton vezette, aki Eckhart egyik legvérmesebb ellenségeként mutatkozott. A Tanszéket 1952 és 55 között a lojálisabb Bolgár Elek akadémikus vezette. A szervezetileg az ELTE Bölcsészkarához tartozva a jogi karon a filozófiaoktatást a korszakban Földesi Tamás egyetemi tanár végezte. A közgazdasági oktatás 1949-től az átalakított Politikai Gazdaságtan tanszék, majd 1951-től az egyetem központi Marxizmus–Leninizmus Tanszék keretein belül folyt. (Az egyházjog oktatását 1948 és 1950 között megszüntették.) A munkajogi oktatás felelőse Weltner Andor volt 1951-től, aki 1956–1957-ben dékán is volt. A polgár jogot és a polgári eljárásjogot az 1940-es évek első felében Szladits Károlyt (akit 1953-ban Kossuth-díjjal tüntettek ki)¹¹ váltó, még polgári Nizsalovszky Endre, majd 1949-től Beck Salamon irányítása alatt oktatták. Itt oktatott Névai László is, aki már az új időket

⁸ HORVÁTH. 1998. o. 205–209. o.

⁹ Uo. 212.

¹⁰ Uo. 161. o.

¹¹ HORVÁTH. 1998. 94. o.

képviselte. A Statisztikai Tanszéket 1948–1950-ben Varga István, 1950 és 59 között Theiss Endre vezette. A Kereskedelmi és Váltójogi Tanszéken az 1930-as években kétszer is dékán Kuncz Ödönt 1949 és 1951 között Túry Sándor Kornél váltotta. A tanszékből 1951-ben alakult Mezőgazdasági Jogi Tanszéket 1951 és 1954 között Földes Iván, 1954–1956-ban Világhy Miklós vezette, aki 1953 és 56 között a Kar dékánja is volt.

A polgári hagyományt, örökséget a Római Jogi Tanszék vezetője, Marton Géza, aki 1947 és 49 között dékán is volt, valamint Eckhart Ferenc képviselték 1957-ig. Nizsalovszky Endrét is 1957-ben nyugdíjazták.¹²

A Vallás és Közoktatási Miniszter 1946–1948-as rendeleti a „rég elítéletek, illetve tudománytalan tanítások alóli felszabadítást” megcélozva hozta meg a jogi kari oktatást befolyásoló rendeleteit. Ezt a célt szolgálta az 1948-as egyetemi reform is, továbbá egyidejűleg a „hungarocentrikus történet szemlélet oldását” (!) is, melynek keretében vezették be az „általános jogtörténet” oktatását¹³ új tanszék felállításával. Ugyanakkor akarva, akaratlanul az új szervezeti forma a jogtörténet oktatásban régi kérdést oldott volna meg, ha nem marxista–leninista–sztálinista „alapokon és keretben” kívánta volna a magyar és az általános, európai jogfejlődést oktatni.

A Hajnik Imre által kezdeményezett 1874-es reform egyenjogúsította a magyar alkotmány és jogtörténet oktatását az európai, elsődlegesen német jogtörténet oktatással szemben. 1904-es változásig gyakorlatilag két külön tanszéken adott elő Timon Ákos magyar alkotmány- és jogtörténetet és Király János európaiat. A két tanszék rivalizálása az elsődlegességért abból a jogos félelemből fakadt (főleg Timoné), hogy a magyar alkotmány és jogfejlődés szerepe nemcsak nem lesz elsődleges, hanem az európai jogfejlődésbe „beillesztve” elszorvad, azelőtt még, mielőtt az önálló tudományággá fejlődött volna. Az európai jogtörténetnek a magyar jogtörténethez képest mind szervezetileg, mind vizsga szempontjából másodlagossá tétele sem oktatásilag, sem módszertanilag, sem tudományosan nem oldotta meg a problémát, amit Eckhart Ferenc 1929-es kinevezése és az 1931-es vita is mutatja. 1920 és 1948 között gyakorlatilag ismét felemás helyzet volt jellemző, hiszen a tanszéket Eckhart vezette, de a magyar alkotmány- és jogfejlődés elsődleges szerepe és régi koncepciók szerinti oktatása általánosan nem változott.

Eckhart Ferenc személyes kapcsolatrendszere csak részben változott meg 1945 után. Régi mentora, Szekfű Gyula igazi politikai pályafutását csak 1945 után kezdi el. Megtartva akadémiai tagságát is, Moszkvai nagykövet lesz, országgyűlési képviselő és az Elnöki Tanács tagja.¹⁴ Molnár Erik miniszterrel való közvetlen kapcsolatra nemcsak az előbb idézett levél, hanem egy 1945-ből származó is utal,¹⁵ amelyben Eckhart megköszöni az előző hónapban írt „nagybecsű sorait” és az általa küldött könyvet és biztosítja, hogy „Mindig iparkodtam a materiális és szellemi tényezőket egyformán méltányolni.”

Régi tanítványa, Hegedűs Géza,¹⁶ aki 1945 után halálig (1999) a magyar kulturális élet mértékadó személyisége volt így ír Eckhart Ferencnek címzett levelében,¹⁷ 1947-ben:

„Amikor ma egy megjelent kis történelemkönyvemnek egyik első példányát elküldöm,

¹² Uo. 97. o.

¹³ Uo. 191. o.

¹⁴ Szekfű Gyula (1883–1955) 1908-tól a bécsi Udvari Kamara, majd az Állami Levéltár munkatársa, 1927–1939 a Magyar Szemle szerkesztője, 1942 elnöke a Magyar Történelmi Emlékbizottságnak. 1945-ben tagja az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek. 1946–1948 az első moszkvai követ, ill. nagykövet, 1953-tól Ogy. képviselő, 1954-től az Elnöki Tanács tagja, az MTA levelező (1925), rendes tagja (1941). Magyar Nagylexikon. XVI. kötet. Szekfű Gyula címszó 586. o.

¹⁵ MTA KRGY Ms 4356/149 1945 VIII. 5.

¹⁶ MEZEY. 2000. 412. o. Hegedűs Géza: Magyar Nagylexikon, IX. kötet. Hegedűs Géza címszó 326. o. Eckhart Ferenc szemináriumának munkájában is résztvevő tanítványa volt Székely György akadémikus, akinek az 1955-ös vitában meghatározó szerepe volt egykori tanára védelmében.

¹⁷ EL ÁJK KTJkv. 855-11/6-1955. d. sz.

úgy érzem, hogy el kell mondanom, miért nem kerestem fel a felszabadulás óta eltelt két év alatt. Régi időkben kell kezdeni, akkor, amikor I. éves jogászként szembekerültem azzal a történelemtanítási móddal, amelyet Magyarországon a 30-as évek elején Tanár Úr képviselt, s amely mellett kiderült, hogy a közkeletű történeti ismeretek, vagy mesék világába, vagy az akkori rendszer propagandaeszközei közé tartoznak. Nemcsak én voltam egyedül, akinek útmutatást adott az Eckhart órák hidegen tárgyilagos, kritizáló hangja... Nem tudom kire emlékszik Tanár Uram az én évjáratomból? Vajon Ságvári Endre sokat emlegetett neve felidézi-e azt az alacsony, izmos termetű fiatalembert, aki a jogtörténeti órákon rendszerint köztem és szegény Murarik Antal között ült. Ságvárinak tudom, tanú vagyok rá, azok a történetórák adták a döntő élményt, hogy továbbjusson a történelem szemléletében a marxizmus felé, hogy cselekvő részese legyen az egyetlen igazi szabadságmozgalomnak, mely út a szabadságharcos vértanúságig vezetett. ...Nemcsak mi közvetlen tanítványok tudtuk, hogy mit jelent számunkra Eckhart Ferenc. Tudta ezt minden valamennyire képzett haladó ember Magyarországon. Vajon tudja-e Professor Úr, hogy a 30-as és 40-es évek földalatti mozgalmainak rendőri szem elől eltítkolt szemináriumain, szemben a hivatalos állásponttal az előadók Eckhart könyveket idéztek. Professor Urat egy kissé magáénak tudta a föld alá kényszerült, szabadságra vágyó Magyarország. Tudtuk persze, hogy Professor Úrnak nincs köze a mi politikai felfogásunkhoz, de azt is tudtuk, hogy az, amit tanít előszobája ennek a felfogásnak.”

A korszak (1945–1957) meghatározó kultúrpolitikusa *Révai József* több kiadást megért könyvében a „Marxizmus, népiesség, magyarság”-ban Eckhart Ferenc tanulmányát „A bécsi udvar gazdaság politikája Mária Terézia korában” (Budavári tudományos társaság, Budapest, 1922. Pfeifer F.) alapvető munkának nevezte.¹⁸ Révai olvasatában Eckhart Mária Terézia kizsákmányoló gazdaságpolitikáját elemzi gazdasági szemléletű pozitívista objektivitással.¹⁹ A Munka Érdemrenddel történő kitüntetéshez írt életrajzában, illetve az 1955-ös „Eckhart-vitában” Révai munkájából Eckhart Ferenc is idéz, illetve hivatkozik arra.²⁰

Eckhart Ferenc tudományos, illetve kultúrpolitikai megítéléshez hozzájárult az 1931-es konfrontációja a jogtörténeti iskolával, illetve ennek közéleti és politikai visszhangja. Továbbá a marxista olvasatban is a Szent Korona-eszméről, illetve a korszak történetfelfogásáról, Eckhart által írtakat a magyar nacionalizmus és a sovinizmus elleni harcok fellépésként értékelték. A szomszéd, elsősorban szláv népekkel történő, a hasonló gazdasági és társadalmi fejlődésre alapozó párhuzamos elemzés történetkritikai megközelítés, pedig megfelelt a hivatalos történetírás igényeinek is.²¹ Maga Eckhart is hivatkozik ezekre a szempontokra a korszakban írt önéletrajzaiban.

1951-ből két önéletrajza maradt meg Eckhart Ferencnek. Az önéletrajzokból kiolvasható az Eckhart Ferencről (is) állandó nyomásként gyakorolt önigazolási kényszer. Az 1951. január 24-én kelteztben kiemeli,²² hogy 1919. április elsejével Ágoston András a Tanácsköztársaság Külügyi Népbiztos helyettese lehetővé teszi, hogy ne szakítsa meg bécsi tartózkodását, és a bécsi nagykövet mellé rendeli az osztrák–magyar közös levéltár felszámolására. Kiemeli, hogy a magyar levéltári anyag hazahozatalát, 1921 után is, miután a Külügyminisztérium levéltárnoka lesz, 1925-től, pedig, mint miniszteri osztálytanácsos Szekfű Gyulával közösen végezték. 1955-ben a Munka Érdemrend odaítéléséhez írt önéletrajzában hangsúlyozza,²³ hogy a budapesti Eötvös Kollégium tagjaként (1904–1908) megismerkedik Varga Jenővel (aki később a Tanácsköztársaság Népbiztosa lesz). Talán

¹⁸ *Révai József*: Marxizmus, népiesség, magyarság. Budapest, 1949. in: MEZEY. 2000. 427. o.

¹⁹ Uo.

²⁰ MTA KRGY Ms. 5614/66, illetve EL ÁJK KTJkv. 855-11/6-1955. d. sz.. 8. o.

²¹ MEZEY. 2000. 427. o.

²² MTA KRGY Ms. 5614/62/63.

²³ MTA KRGY Ms 5614/66.

Bolgár Elek mellett, ez a közeli ismeretség is hozzájárult Eckhart 1919-es megbízásának. Az 1951-es januári önéletrajzában, pedig kiemeli, hogy 1934-ben „heves agitációt fejtettem ki” József főherceg MTA elnökké való megválasztása ellen és a 66 szavazatból a titkos választás ellenére is 20-at megszerzett. Az 1929 utáni tanári, tudósi működéséről a következőket írja:

„Tanszékeket azzal a meggyőződéssel foglaltam el, hogy a Timon-III. jogtörténeti oktatáson változtatnom kell. Hivatásomnak fogtam fel, hogy a teljesen sovíniszta magyar jogtörténet helyét, amely szerint a magyar jog- és alkotmányfejlődés valami egészen különleges, el kell foglalja a jogtörténetnek a gazdasági és társadalmi fejlődésen alapuló tanítása. Mivel pedig a szomszédos szláv népek gazdasági és társadalmi fejlődése hasonló a magyarhoz, a jogtörténeti kutatásban és oktatásban is az angol analógiák helyett a szláv népek viszonyaival és intézményeivel való összehasonlítást kell alapul venni. Hogy erre képes legyek, a nyugati nyelvek ismeretén kívül, melyeket már középiskolai és egyetemi tanulmányaim ideje alatt elsajátítottam, megtanultam a lengyel és cseh nyelvet olyan mértékben, hogy a vonatkozó gazdag történelmi irodalmat tanulmányozhassam. Ennek alapján is hosszabb tanulmányban támadtam meg a jogtörténelem eddigi művelési módját. Ezzel szembekerültem az addig uralkodó tudományos és politikai felfogással, és hosszas sajtókampány indult meg ellenem, amely egyebek közt különösen szememre vetette, hogy kételyeket támasztok a Timon-i általánosan elfogadott szentkorona-tannal szemben. Közjogásaink (Tomcsányi Móric, Molnár Kálmán, Nagy Miklós, Kérészy Zoltán) »tanulmányokat« írtak felfogásom ellen. A képviselőházban interpellációk és felszólalások hangzottak el, amelyekben a tanszékről való eltávolításomról is szó volt. Különösen az akkori igazságügy miniszter, Zsitvay Tibor foglalt ellenem állást, míg kisgazdapárti képviselők, a radikálisok, a szociáldemokraták és ezeknek lapjai is védelmükbe vettek. Az egyetemi ifjúság, hallgatóim mellettem nyilatkoztak meg. A kitört gazdasági krízis felejtette el az »Eckhart-ügyet«, és tanszékeimen végül is maradhattam...

Az ellenem folytatott kampány után ugyan tovább is a vázolt alapon tanítottam a jogtörténetet, de azután »A szentkorona-eszme története« című könyvemben kifejtettem ennek a politikai gondolatnak a történetét (1941), a »Magyar alkotmány- és jogtörténet« összefoglaló megírására csak a felszabadulás után láttam elérkezetnek az időt (1946)... a marxizmus mélyebb tanulmányozásához és a lenini–sztálini tanítások megismeréséhez 1946 óta jutottam el.”

Az önéletrajzban megjegyzi azt is, hogy az orosz nyelvet „szorgalmasan” tanulja, hogy megismerje az orosz szakirodalmat.²⁴

Az 1951-ben a második, november 19-én keltezett önéletrajzában hangsúlyozza:²⁵ „A Párt legmagasabb fokú kiképzésében, amelyet a marxizmus legkiválóbb tudósai vezetnek, részesülök, és ezen állandó tanulmányok folytán a marxizmus gazdasági, politikai tanaival tisztában vagyok. Politikai pártban sohasem voltam és politikai szerepet sohasem vállaltam.”

A radikális politikai változások Eckhart Ferencet tudományos és oktatói munkájában megalázó szerepvállalásokra is kényszerítették²⁶ a felmagasztalás, valamint a megtámadtatás, és megkérdőjelezés kettősége között.

²⁴ MTA KRGY Ms 5614/62/63. 1951. január 24.

²⁵ MTA KRGY Ms 5614/64. 1951. november 19.

²⁶ Lásd. pl. *Eckhart Ferenc: Sztálin tanítása és a magyar állam és jogtörténet*. In. Hazai társadalmi és történettudományunk időszerű kérdései. (Az MTA 2. Társadalmi-történeti Tudományok Osztályának Közleményeinek különkiadása.) MTA, Budapest, 1951. 163. o. in: MEZEY. 2000. 426. o.

2. Élet a jogtudományi karon 1948 és 1955 között

Miután 1945. július 11-én a Dr. Reis István elnöklete alatt működő jogi kari igazolóbizottság Eckhart Ferencet igazoltnak jelentette ki,²⁷ 1929-ben elnyert tanszékvezetői egyetemi tanári megbízását haláláig, 1957-ig megtarthatta és az új egyetemi oktatási rendszer kialakításának egyik meghatározó személyisége volt. Az 1946. évi tanulmányi reform eredményeként a tanulmányi és vizsgarend főtárgyai közé illesztették a heti órában előadandó „Magyar és összehasonlító európai jogtörténet”-et.²⁸

Ezzel az egyetemi oktatásban az Eckharti koncepció prioritásai felváltották a korábbi Timon-it, ami alapján magyar alkotmány és jogtörténetet tanítottak és a nyugatit csak „különös tekintettel” a magyarra. Eckhart Ferenc az 1930-as években heti öt órában tanított magyar alkotmány és jogtörténetet, és egy-két órás szemináriumot, illetve heti ötórás kollégiumot tartott „Világtörténet” címen. 1948-ban, pedig az egyetemes jogtörténet önálló tanszékhez jut.²⁹ 1946–1947 évre immár másodszer megválasztják a jogi kar dékánjának.³⁰ Szintén 1946-ban választották meg a Magyar Történelmi Társulat elnökévé is. 1948-ban meghívták a miniszterelnök mellett működő Jogi Reformbizottság tagjának, ahol a kart, mint prodeán képviselte,³¹ melynek feladatai közé tartozott az egyetemi oktatási reform. Ennek eredményeként alakult ki 1950-re a ma is érvényes heti két órás magyar, illetve egyetemes jogtörténet előadás és a hozzájuk kapcsolódó szeminárium rendszere az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán.³²

Az 1946–1948 közötti időszak lezárásának tekinthető, hogy az 1934-ben elnyert rendes akadémiai tagságát 1949-ben visszaminősítették tanácskozó taggá. (Tagságát csak 1989-ben rehabilitálta az MTA.)³³

Az 1949 és 1955 közötti munkásságára jellemző a közéleti visszavonultság és a kari tanácsi jegyzőkönyvek alapján az egyetemi munkában az oktatói tevékenység mellett a korábbiakhoz képesti háttérbe húzódás, illetve a háttérbe szorítás. A kötelezően elvárt lojalitást egyetemi jegyzeteinek³⁴ marxista keretbe ágyazása mellett „Sztálin és a magyar állam- és jogtörténet” című, több tudományos folyóiratban megjelentetése is jelzi.³⁵

Jellemző Eckhart Ferenc ebből az időszakból fennmaradt megnyilvánulásaira egy az 1951-ben a hallgatók színvonaláról tartott kari tanácsi megbeszélésén elmondottak.³⁶ Eckhart Ferenc beszámol, hogy az 1951-es évfolyam hallgatói feltűnően gyengébb képességűek, mint az 1950-es évfolyam. Ennek az okát abban látja, hogy olyan hallgatókat irányítanak a Karra, akiknek sem előképzettségük, sem kedvük sincs a jogi tanulmányokhoz. Megállapítja, hogy

²⁷ MTA KRGY Ms. 5614/62/63. –, Reis István korábbi mozgalmi múltja után a népbíraskodás egyik bevezetője Magyarországon, a későbbi igazságügy miniszter és egyetemi tanár, aki 1948 és 1950 között az ELTE Büntetőjogi Tanszékének vezetője, és akit az ÁVH nyomozati eljárása során halálra vertek 1950-ben – HORVÁTH. 1998. 213. o.

²⁸ MEZEY. 2000. 412. o.

²⁹ Uo.

³⁰ MTA KRGY Ms. 5614/62/63.

³¹ MTA KRGY Ms. 5614/89/114.

³² MEZEY. 2000. 413. o.

³³ MEZEY. 2000. 428. o.

³⁴ Magyar jogtörténet – 1950/51 tanév Budapesti ELTE Állam- és Jogtudományi Karának jegyzetei, Budapest, 1950, illetve *Bónis Györggyel és Degré Alajossal* együtt írt Magyar állam- és jogtörténet, Budapest, 1951, majd 1952-ben, 1953-ban és 1954-ben is. Lásd: MEZEY. 2000. 452. o.

³⁵ Sztálin és magyar állam- és jogtörténet. Akadémiai Közlöny, 1951. I. köt. 3–4. szám. 123–131. o.; u.e. Jogtudományi Közlöny, 1951. VI. évf. 751–755. o., u.e. in: Hazai társadalmi és történettudományunk időszerű kérdései. (Az MTA 2. Társadalmi-történeti Tudományok Osztályának Közleményeinek különkiadása). Budapest, 1951. MTA. 163. o. lásd: MEZEY. 452. o.

³⁶ EL ÁJK KTJkv. A Kari Tanács 1951/52 5. ülés 1951. XI. 28. 100-2/1951-52.

káderek csak akkor képezhetők, ha van megfelelő hallgatóság. A levelezőoktatás terén a legfőbb gondot abban látja, hogy a résztvevőknek bár meg van a tanulási akarat, de nincs arra elég idejük. Káderképzés szempontjából kiemelten fontosnak tartja a szakkört, de a hallgatók túlzott elfoglaltsága miatt nem tudott megfelelő időpontot találni a szakkör megtartására. A tanulásra nem képes hallgatók lemorzsolódását nem tartja károsnak. Arra a felvetésre, hogy Eckhart túloz, javasolja, hogy készüljön statisztika az 1950. évfolyam és az 1951. évfolyam középiskolai érettségi színvonaláról.

A diktatúrának az egyetemi oktatásban és életben megjelenő abszurdításai ellen Eckhart a tudományos szakmaiság nyújtotta kritikai érvekkel védekezik. Erre lehet következtetni az előző felszólalása mellett az 1953-ban az egyetemi, a kar oktatóit kötelező ideológiai oktatás eredményeiről tartott kari tanácsi vitából is. Eckhart Ferenc előadja, hogy az ideológiai oktatás helyzetéről írt jelentésben az olvasta, hogy az előadásokon való részvétel nem volt megfelelő. Úgy látja, hogy ennek a fő oka, hogy az előadások nívója nem ütötte meg azt a mértéket, amelyet várni lehetett volna. Megjegyzi, hogy amennyiben a jövőben az ideológiai oktatásnak ez a módja fennmarad, a felsőoktatási minisztérium gondoskodnia kell megfelelő előadóról. Szóvá teszi továbbá, hogy olyan előadások hangzottak el, hogy meglepődtek, „azon hogy ezek a marxizmus–leninizmus elsőrendű előadói? Meg kellett állapítania, hogy az egyetemen sokkal különb előadók vannak.”

A tudományos színű szakmai érvelés mellett, a helyzet időnként abszurdan komikus viszonyait átélni Eckhart Ferencnek erős humorérzéke is segítette. Közelebb kerülve személyiségéhez komikusan hat az, amit az 1952-es személyzeti osztályi jellemzésében fontosnak tartották leírni, hogy „a kritikához jó viszonyul, mindig kéri, hogy gyakoroljanak kritikát felette.”³⁷

A róla írt jelentés több megállapítása szerint is, környezetében egyéniségének szuverenitását, kiemelkedő tudása és új környezeténél jóval magasabb fölényes intelligenciája és ebből fakadó humorérzéke is segítette megőrizni. Súlyos személyisége, azonban önmagában provokálta az ellene irányuló támadásokat is.

Tengerdy Józsefné, a személyzeti osztály vezetője a következőkkel jellemzi Eckhart Ferencet:

„Szereti a humort és az iróniát. Ő maga is cinikusan éles eszű ember. Erősen jellemző erre, hogy pl. Marx és Engels levelezésében igen tetszik neki: »Marx esze és odavágásai Engelsnek«. A marxizmust módszernek tekinti, amiből szintén tanulni lehet. Oroszul tanul. Élénken tanulmányozza a marxizmust, liberális burzsoá tudós volt, Horthy idejében nem túlzottan szerették. A szentkorona-eszméje majdnem a katedrájába került.

Felesége nagypolgár, ő erősen a befolyása alatt állt, a fakultatív vallásoktatást nem merte aláírni, mert félt, hogy a felesége meglátja, aki eléggé klerikális beállítottságú.

A hallgatók szeretik, a kritikához jól viszonyul, mindig kéri, hogy gyakoroljanak kritikát felette.

Kisgazda párttag intézeti tanár van mellette (Révész László, aki 1956-os tevékenysége miatt a forradalom után külföldre kellett emigrálnia³⁸ – a szerző megjegyzése.) Jó lenne mellé egy kommunista káder, így kiegészítik egymást. Szakmailag jó képességű, nagyon sok pozitív tudása van, de még nem marxista tudós. Hallgatói nagyon szeretik és nagyon jó a munkához való viszonya.”

1952-ben a karon „tapasztalatcsere-akció” címén az egyetemi tanároknak meg kellett látogatni egymás óráit és erről beszámolót is kellett írni. Bolgár Elek az Egyetemes Jogtörténeti Tanszék vezetője, az új rezsim által kinevezett oktató, akivel Eckhart Ferencnek

³⁷ MTA KRGY Ms 5614/118. 1952. III. 5.

³⁸ MEZEY. 2000. 413. o.

a kari tanácsi feljegyzések alapján jó kollegiális viszonya volt,³⁹ írja a Báthoryakról tartott meglátogatott előadásáról⁴⁰: „Az előadás pedagógiai szempontból példaadó volt, nemcsak a tárgy feltétlen ismerete, hanem a könnyed és vonzó hangjánál fogva is, mint a szó legjobb értelmében vett népszerű, de mégis magas tudományos színvonalon tartott fejtegetés.”

Tudományosságának a korszakban történet elismerésének és megerősítésének egyik első állomása, hogy 1952-ben az új tudományos minősítési rendszer bevezetésekor megszerzi az állam- és jogtudományok doktora címet⁴¹. Az egyetemi doktori szakbizottság, akiknek tagjai Marton Géza, Szabó Imre, Nizsalovszky Endre egyetemi kollégái, egyhangúan tesznek javaslatot a doktori fokozat elnyerésére Tudományos Minősítő Bizottságnak,⁴² a következő indoklással:

„Munkáiban mindaddig az idealista felfogás érvényesült, bár Eckhart Ferenc gondot fordított az általa vizsgált kor gazdasági viszonyainak részletes feltárásának is, ha ebből természetszerűleg nem is vont le következtetéseket és az osztályok küzdelmeinek kérdéseit nemcsak nem vizsgálta, de akarva, akaratlanul elfedte. Felszabadulás utáni művei sem mutattak még észrevehető haladást e felfogáshoz képest. 1946. évi Magyar Jogtörténete változatlanul elsősorban az egyes közjogi intézmények terjedelmi leírásából áll, anélkül, hogy ezek kialakulásának gazdasági, társadalmi okaira utalna.

A Szakbizottság javasolja és javaslatlétellel a Tudományos Minősítő Bizottság felé terjeszti:

A Szakbizottság bizonyos abban, hogy Eckhart Ferenc olyan tudós, aki alkotó tudományos munkájával a jogtörténetnek tudományos feldolgozását gazdagította és a tőle elvárható további tudományos munka eredményesen szolgálhatja az új jogtudomány építését. Ezért a doktori bizottság a doktori fokozat odaítélését javasolja.”

(A Tudományos Minősítő Bizottság a felterjesztés alapján 1952. július 14. ülésén Eckhart Ferencet az állam- és jogtudományok doktorává minősíti⁴³)

Az 1954/55. évi tanév első rendes kari tanácsulés első napirendi pontjaként Világhy Miklós dékán üdvözlí Eckhart Ferencet egyetemi tanári működésének 25. évfordulóján.⁴⁴ Tolmácsolja az állam és a Kar jókívánságait. Kiemeli, hogy meghatódottan emlékszik arra, amikor 20 évvel azelőtt első éves joghallgatóként hallhatta Eckhart Ferenc előadásait. Megállapítja, hogy minden generáció szeretettel tekint arra a katedrára, mely Eckhart Ferencé.

Válaszában Eckhart meghatódva köszöni egykori tanítványa szavait, majd visszatekint arra az időre, amikor katedráját elfoglalta. Feladatának tekintette, hogy a történelem tudományának és a jogtudomány „szétágazását” megszüntesse, és a jogtörténet elmaradt elveit és módszereit megreformálja és a történelemtudomány eredményeit a jogtudományban is alkalmazza. Felidézi, hogy voltak kritikus évei kinevezése után, és később is, azonban nem nézte tétlenül az idők változását, „iparkodott” tanulni a változott viszonyoknak megfelelően és felváltva a régi tanítás elveit, igyekezett a tanszékvezetés feladatait betölteni. Működését két szempont vezette. Az egyik a fiatalság szeretetének megszerzése, a másik az, hogy

³⁹ I.: MTA KRGY Ms. 5614/120 1952. XI. 25. Bolgár Elek (1883–1955) jogtörténész, (Kolozsvár: jogi végzettség, Bern: bölcsészdoktor) 1919-ben a Tanácsköztársaság külügyi népbiztoshelyettese, majd bécsi követ. Ismeretsége és segítsége ekkor hozzájárult Eckhart Ferenc töretlen bécsi tartózkodásához. 1919-ben Bécsbe, majd Berlinbe emigrál, 1937-ben, pedig a Szovjetunióba. 1947–1949-ben prágai, 1949–1951-ben londoni nagykövet; 1951–1952-ben az ELTE BTK dékánja, 1953–1955-ben a jogi kar tanszékvezető egyetemi tanára (Általános Jogtörténet); az MTA levelező (1945), rendes tagja (1949-től). Magyar Nagylexikon IV. kötet, Bolgár Elek címszó 241. o.

⁴⁰ MTA KRGY Ms. 5614/119.

⁴¹ MEZEY. 2000. 428. o.

⁴² MTA KRGY Ms. 5614/135. 1952. III. 5.

⁴³ MTA KRGY Ms. 5614/143. 1952. VII. 14.

⁴⁴ EL ÁJK KTJkv. A kari Tanács 1954/55. I. rendes ülés 1954. X. 2. 1. o. 855-14/8-1954.

kartársaival lehetőleg egyetértésben élhessen, aminek érdekében mindig mindent elkövetett. Végül megállapítja, hogy a kar jelenlegi tagjai is olyan barátsággal és rokonszenvvel viseltetnek iránta, amelyért csak hálát és köszönetet mondhat. Talán az egyesek által iránta táplált ellenszenv miatt kéri, hogy tartsák meg a jóindulatot vele szemben „arra a rövid időre, amelyet még itt fog tölteni”.

Nem egészen egy évre rá, azonban olyan személyét és munkásságát elleni támadást kellett átélnie, amely visszaidézte az 1931-es helyzetet, azzal a különbséggel, hogy most szinte nyomát sem látjuk, annak a kollegiális konszenzusnak, amely az egyetemen oktatók között 1931-ben – mint láttuk – megvolt. A Párt jelenléte a vitában, egészen az ügy hivatalos lezárásáig, esetében azt jelentette, hogy nem lehetett igazán tudni, hogy a támadók mellett vannak-e még támogatói, mint 1931-ben. Éppen ezért a vita következményeit sem lehetett lemérni. Annyi bizonyos, hogy a támadás elérte azt a célját, hogy stílusa és a korabeli politikai és pártéletből átvett,⁴⁵ sematikus, megbélyegző megállapítások Eckhart Ferenc személyét mélységesen megrázta, és ez a vitában tett állásfoglalásaiból is kiolvasható.

⁴⁵ MEZEY. 2000. 419. o.

3. Tudományos és politikai viták az Állam- és Jogtudományi Kar kari tanácsülésein 1950–1955 között

Az 1955 májusában az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán lefolytatott úgynevezett második „Eckhart-vitát”, vagy második szellemtörténeti vitát, amelynek kiindulási oka Eckhart Ferenc és Bónis György által írt 1952-ben írt és 1953-ban, valamint 1954-ben ismét (javított utánnomással) kiadott egyetemi jegyzet volt⁴⁶ megelőzték, előkészítették a kart tanács keretein belül korábban lefolytatott viták.

Az 1955 májusában lezajlott vita nem volt egyedi a korabeli jogi karon. Marxista, leninista és sztálinista alapon, a Párt hivatalos álláspontjának megfelelően számos szakmai, tudományos, politikai vita zajlott le Kari Tanács egyes ülésein, amelyeken többnyire, amennyiben érintett volt, illetve a Kari Tanács tagjaként Eckhart Ferenc is részt vett. Ezeknek az üléseknek a napirendje egyetemi jegyzetekhez, tankönyvekhez, tanulmányokhoz kapcsolódó viták voltak, illetve egyes ideológiailag meghatározott és elvárt céloknak az oktatásban történő érvényesítéséről szóltak. Az 1955-ös vitának megvoltak az Eckhart Ferencet érintő előzményei is.

1952-ben novemberében például arról vitatkoztak, a Közoktatási Minisztérium felkérésére,⁴⁷ hogy a jogtörténet be tudja-e tölteni az elvárt feladatát.⁴⁸ A tárca kéri Eckhart Ferencet, hogy vegyen részt a vitán és szólaljon is fel, hogy „a hazafias szocialista oktatás és nevelés jó eszközének megalkotásában őket ezzel is támogassa”.

Beér János egyetemi tanár, a következő évtől a Kar dékánja, már 1952-ben nagyon éles kritikával illette Eckhart Ferenc szerkesztett és Bónis Györggyel és Degré Alajossal együtt írt egyetemi jegyzetet.⁴⁹ Kritikájában Beér kifejti, hogy a jegyzetben aránytalanság áll fenn az intézménytörténet és az eljárás jogok, illetve az egyes jogágak, mint a büntető, és polgár jog története között az intézménytörténet javára. Továbbá a jegyzet nem követi a Szovjetunióban használatos tankönyvek szerkezetét, arányait, és ez nem felel meg a Párt elvárásainak, a feudális korszakot bővebben tárgyalja, mint a kapitalistát.

Eckhart válaszában kifejti: „Az aránytalanság másrészt abban nyilvánul meg, hogy túlteng a történeti rész. Ennek oka, pedig az, hogy a hazafias nevelés – mely elsősorban a magyar jogtörténeti stúdium feladata – leginkább a függetlenségi harcok és a történelemben végigvonuló osztályharcok ismeretével oldható meg legjobban, annnyival is inkább, mivel az ifjúság előtt legnagyobb részben ismeretlen anyag. A Párthatározatnak is csak így tud megfelelni a jegyzet. A perjog és a büntetőjog nem elsődleges, hanem másodlagos, mert az oktatás másodlagos célja a kutató-nevelés.” Eckhart felszólalását Bónis György is támogatja.

Az 1952-es reform – amely a vitát is indukálta – eredménye, hogy lecsökkent a magyar jogtörténetet oktató órák száma, heti két órára, mert több tárgynál elvi hibaként értékelték, hogy „a nagy óraszám nem a konkrét szükségletekből indul ki, hanem elvont igazolások”⁵⁰

Az 1953/54-es tanév második kari tanácsi ülésének első napirendi pontja „A burzsoá

⁴⁶ *Eckhart Ferenc–Bónis György: Magyar állam- és jogtörténet. 1. rész. Kézirat, ELTE ÁJK jegyzetei. Budapest, 1953, Felsőoktatási Jegyzetek; Eckhart Ferenc–Bónis György–Degré Alajos: Magyar állam- és jogtörténet. (Egyetemi jegyzet. 1954–1955. tanév I. félév.) ELTE ÁJK Felsőoktatási Jegyzetek. Budapest, 1954. Lásd: MEZEY. 2000. 419., 453–454. o.*

⁴⁷ MTA KRGY Ms 4356/150.

⁴⁸ MTA KRGY Ms 5614/120. 1952. XI. 25.

⁴⁹ *Eckhart Ferenc–Bónis György: Magyar állam- és jogtörténet. Szerk.: Eckhart Ferenc. Kézirat, ELTE ÁJK jegyzetei. Budapest, 1952, Közoktatási Jegyzetellátó Vállalat; Eckhart Ferenc–Degré Alajos: Magyar állam- és jogtörténet 2. rész. Kézirat. ELTE ÁJK jegyzetei. Budapest, 1952, Közoktatási Jegyzetellátó Vállalat.*

⁵⁰ MTA KRGY Ms 5614/126 1-2.

objektívizmus és az idealizmus elleni harc a magyar jogtudományban.”⁵¹ A vitát Nagy Andor aspiráns Szabó Imre és Vas Tibor egyetemi tanárok cikkeihez fűzött, a kari tanácson előadott referátumával kapcsolatban folytatják le. Nagy Andor szerint a burzsoá objektívizmus, bár forrásokra hivatkozik, tulajdonképpen idealista, mert fejtegetései nem kapcsolódnak, nincsenek beágyazva a történelmi materializmus fejlődés elméletében, ezért tudományosan sem lehetnek igazak.

A referátum ideológiai szempontból több tanszék használatban lévő jegyzetet, így „A magyar állam- és jogtörténet” című jegyzetet is kritizálta. Finom humorral ötvözött válaszában Eckhart Ferenc kiemeli, hogy bár a bírálat a Bónis György által írt jegyzetrésznek szól, mégis a régi mondás jut eszébe az egyszeri anyósról: „szólok a lányomnak, hogy a menyem is értsen belőle”. Ugyanakkor, mint a jegyzet szerkesztője kötelességének érzi, hogy közösséget vállaljon Bónis Györggyel és a jegyzetre vonatkozó kritikának tévedéseire rámutasson.

Nagy Andor felszólalásában hibáztatja, hogy a jegyzet első része, amely a középkorról szól „légtüres térben mozog”, ugyanis „Az események menetét elszakítja a gazdasági viszonyoktól és így a társadalom története véletlenek halmazává válik”. Eckhart rámutat, hogy a módszer követi szovjet jogtörténeti tankönyv szerkezetét, ahol az egyes korok ismertetése után egy gazdaságtörténeti fejezet következik. A magyar alkotmánytörténeti fejlődését tárgyalva pedig, nem lehet mindig a termelési viszonyokra utalni. Rámutat, hogy a 15–16. századig nincsenek források a termelési viszonyok változásaira (burzsoá objektívizmus! – a szerző megjegyzése), de addig a korig nem is igen lehetett változás.

A további kritikára válaszul kiemeli, hogy nem helyeselhető az a megjegyzés, hogy sokat foglalkozik a jegyzet a feudális nagyurak egymás elleni harcával, és nem vizsgálja, hogy milyen hatása van a nép állásfoglalása az események menetére. Ugyanis feltétlenül szükséges a nagyurak személyes ellentéteinek vizsgálata, hiszen ők vezették az országot. Arra pedig, hogy Nagy Andor szemére veti azt is, hogy a nagyurak szereplését tünteti fel a történelem mozgató erőinek, felhívja a figyelmet, hogy a jogtörténetnek nemcsak oktató, hanem nevelő célzata is van. A hazafiságról és haladó hagyományokról csak úgy beszélhetünk, hogy kifejezésre juttatjuk Hunyadi, Károly Róbert nagyságát, akik a tömegekre támaszkodva hozták törvényeiket, figyelembe véve a nép helyzetét, az elnyomatást, amin segíteni akartak. Végezetül kiemeli, hogy akkor építenénk légvárakat, ha az egyes intézmények ismertetésénél belemagyaroznánk a termelő erők fejlődését. Megemlíti, hogy Nagy Andor Bónis szemére veti azt is, hogy újkantianus nézeteket vall, holott Eckhart megállapítása szerint „Bónisnak igen kevés fogalma van arról, hogy mi is az az újkantianizmus.” Továbbá ha a referátum szerint „harcos kritikával” kell élni, akkor viszont hogyan kritizáljuk I. Istvánt, vagy Mátyást, aki a jobbágyokat terhelte; most emiatt szidni kell őket?

Nagy Andor válaszában kifejti, hogy Eckhart professzor felszólalásából sok szempontot elfogad, így kétségtelen, hogy még többet kell foglalkoznia a jogtörténettel, ha bírálni akarja. Ugyanakkor korábbi álláspontját fenntartja, a Bónis-kötetben fenn áll a burzsoá objektívizmus ténye. Ugyan elismeri, hogy a nagy emberekkel is kell foglalkozni, de összehasonlítva a szovjet könyvekkel úgy foglal állást, hogy a nép harcolt a nagy emberekkel és az osztályharc nemcsak a földesurak egymásközi harcaiban nyilvánul meg.

Az 1955-ös „Eckhart-vitát” időrendben közvetlenül megelőzi az 1954/55-ös tanév harmadik rendes kari tanácsán 1955 januárjában a Szabó Imre egyetemi tanár által írt „Horthy-fasizmus állam- és jogbölcselet” tanulmánnyal kapcsolatban lefolytatott vita. A vita során elsősorban Moór Gyula munkásságát bírálja a felszólalók többsége. Moór Gyula, aki két világháború közötti időszak egyik meghatározó jogfilozófusa és ismert közéleti személyiség volt, akit vitézzé is avattak, 1946–1947-ben a PPTE rektora is volt. Moszkvai

⁵¹ EL ÁJK KTJkv. A kari Tanács 1953/54. II. r. ülése 1953. X. 31. 855-8/22 1953. 2–17. o.

nagyköveti megbízást elutasította (Szekfű Gyula lesz, aki majd elvállalja). Moór Gyulát a korszakban először a tanszéken utódja Szabó Imre bírálja.⁵²

A vita 1955-ben teljeseedik ki. A tanulmány és a vita elsősorban Moór Gyula, Horváth Barna, és Somló Bódog kritikája, de érinti Eckhart Ferencet is. A Kari Tanács ülésén többen úgy látják, hogy Szabó Imre Moór Gyulának csak a negatívumait látja, nem értékeli az eredeti, önálló jogfilozófiai koncepció képviselőjét, az európai hírvé jogtudóst, jogfilozófust. Többen csak Moór Gyula eklekticizmusát látják bizonyítva. Nizsalovszky Endre egyetemi tanár hosszú hozzászólásában többek között kijelenti, hogy nem tud egyetérteni azzal a megállapítással, hogy a Horthy-korszaknak nem volt szüksége államelméletre. „Szüksége volt Szekfű és Eckhart illúziókat felszámoló komoly történeti megállapításai után is a romantikus Szent Korona elméletre. Erre csak egy adalékot hozok fel, Illés József a Tomcsányi közjogáról 1940-ben írt bírálatában is azt írja, hogy a *Tomcsányi* által képviselt elmélet olyan, amire nagy szükségünk van. (Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok VIII. évfolyam 342. o.) Nem is mondja, hogy ez az elmélet helyes, vagy hogy történelmileg igazolt, mindez jóformán közömbös is akkor, ha éppen »szükségünk van rá.«⁵³

Az 1950-es évek első felében az egyetemi Kari Tanácson lefolytatott vitákból kiolvasható, hogy a világnézeti összeütközések mögött a gyűlöletet alig, vagy sehogyan sem leplező, kíméletlen és soha nem lankadó harc folyt, amelyet az 1948 utáni új egyetemi oktatói gárda meghatározó része vívott a megmaradt „régiekkel”. Azok és esetleges követőik teljes kiszorításáért, ellehetetlenítéséért, megtöréséért. Ez kiolvasható az 1955-ös „második Eckhart-vitából” is. Ez a vita jelentősen különbözik az 1931-estől és nemcsak azért, mert akkor Eckhart Ferenc volt az „új” és a régi iskola képviselői vitáztak vele, hanem mint a tanulmány I. és II. részben bemutatott forrásokból kiolvasható, egyetemi kollégái nem viselkedtek ellenségesen vele, kiálltak érte. Az egyetemi katedráról való kiszorítása 1931-ben sokkal inkább kormánypárti, vagy attól jobbra álló politikusok véleményeként fogalmazódott meg, miközben egyetemi kollégái és mértékadó kormányzati politikusok, illetve véleményformáló tudományos személyiségek és egyes ellenzéki politikusok megvédték őt. A vita sokkal inkább politikai, ideológiai volt 1931-ben, mint 1955-ben, amely amellet, hogy elsősorban természetesen célzott ideológiai és politikai küzdelem volt, a kiválasztási szelekcióra ható következményekkel járó pozíciókért vívott harc is volt 1955-ben. A pártvezetők és direktívák helyi szinten történő megvalósítása ehhez kellő ideológiai keretet és indokot adott.

A Karon folyó viták elburjánzását 1952-től 1955-ig Bolgár Elek akadémikus befolyása sikeresen meggátolta. Az 1955-ös viták, így az úgynevezett „második Eckhart-vita” már távollétében folyt le, nem sokkal halála előtt. Barátja és támogatója Szekfű Gyula is a vita utáni hónapban hunyt el.⁵⁴

Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának Kari Tanácsülésén 1955. május 14-én és 28-án⁵⁵ lefolytatott vita alapja *Eckhart Ferenc* és *Bónis György* által írt 1952-ben, illetve 1953-ban megjelent és az 1953/54-es tanévtől használatos „Magyar állam- és jogtörténet” egyetemi jegyzettel kapcsolatban Sarlós Márton által 1954-ben írt kritikai tanulmány volt, amit a szerző az év márciusában az Állam- és Jog című folyóiratban kívánt megjelentetni.

Sarlós Márton párt utasítást és feladatot teljesítve 1948-ban került az ELTE Állam- és Jogtudományi Karára. Korábban egyetemi oktató munkát nem végzett, ügyvéd volt, majd

⁵² SAMU. 1998. 161. o.

⁵³ EL ÁJK KTJkv. A kari Tanács 1954/55. III. rendes ülése 1955. I. 29. 855-11/2 1955 d. sz.

⁵⁴ HORVÁTH. 1998. 191–192. o.; Magyar Nagylexikon XVI kötet, 568. o.

⁵⁵ EL ÁJK KTJkv. A kari Tanács 1954/55. V. rendes ülése 1955. május 14. 28. 855-11/6-1955 d. sz.

bíró.⁵⁶ Egyetemi tanári állást a Felsőoktatási Minisztérium által meghirdetett pályázat eredményeként 1953 óta töltött be a karon az Egyetemes Jogtörténet tanszéken. A pályázatra csak egy, Sarlós Márton, az addig tanszéki joggal megbízott előadó pályázata érkezett be.⁵⁷ A pályázat elbírálása céljából összeállított bizottság, melynek Marton Géza és Bolgár Elek mellett Eckhart Ferenc is tagja volt támogatták Sarlós pályázatát. „Alaposan áttanulmányozták Sarlós elvtárs beadott pályázatát, amelyben előterjeszti, hogy 5 évi végzi munkáját az egyetemen s a gyakorlati és elméleti élet terén felmutatott eredményei alapján, megpályázza ezt az állást és kéri a Kart, hogy pályázatát terjessze fel a Minisztériumi kinevezés céljából. A bizottság megvizsgálta az érveket és egyhangú álláspontra jutott. Az okok nem szorulnak magyarázatra, mert e részletes beadványban benne vannak. Tekintetbe kell venni nemcsak a szerzett jogokat, hanem az érdemeket, amelyeket társadalmi úton, gyakorlati vonatkozásban szerzett, a pedagógiai munkáját és bizonyos tudományos munkáját is. Jövendő terve egy Egyetemes jogtörténet tankönyv írása. A múltra vonatkozó tevékenysége elegendő ahhoz, hogy a bizottság határozatát indokolja.”

A bizottságon túl, a jelenlévő egyetemi tanárok is támogatóan foglaltak állást. A dékán megjegyezte, hogy Sarlós Bolgár Elek tanszékén fog egyetemi tanárként működni. Reményét fejezte ki, hogy ez „komoly indíték és nagyobb lehetőség, hogy Sarlós elvtárs teljes tevékenységét a Karon fejtsse ki”, ugyanis ebben az időben ő volt a budapesti megyei bíróság elnöke.

Szabó Imre elmondta: „Sarlós elvtársat mindenki ismeri, tudja, hogy az egyetemi oktatásban neki is voltak nehézségei, mint a többi kezdő egyetemi oktatónak, ezt kari ülésen meg is tárgyaltuk.” Ennek eredménye is lett, mert „Sarlós elvtárs oktatási munkája megjavult, tavaly már kitűnően látta el oktatási munkáját, nem volt kifogás vele szemben.” Beck Salamon szerint több irodalmi publikációt az egyetemes jogtörténet szempontjából a felszabadulás előtt azért nem volt alkalma publikálni, mert szembe került volna a hivatalos állásponttal. Kádár Miklós meggyőződése: „hogy Sarlós elvtárral olyan egyetemi tanári kinevezéshez jut a Kar, aki a gyakorlati élet terén is szerzett és állandóan gyarapodó tapasztalatai segítségével, a jogászfjúság nevelésével támasztott követelmények fokozottabb teljesítéséhez fog tudni hozzájárulni.” A dékán Beér János, végül megállapítja, hogy a Kar egységesen magáévá teszi a bizottság állásfoglalását. Hiszi, „hogy Sarlós elvtársnak a Karhoz való szorosabb idetartozása feltétlenül az egyetem fejlődését, gyarapodását jelenti.”

⁵⁶ A Népbírók Országos Tanácsának elnökhelyettese, majd a Fővárosi Bíróság elnöke 1945 után. 1948–1952, valamint 1955–1961-ig az ELTE Általános, illetve az Egyetemes Jogtörténet tanszékvezetője. HORVÁTH. 1998. 214. o.

⁵⁷ EL ÁJK KTJkv. A kari Tanács 1952/53. 10. (8. rendes) ülés. 1953. V. 13. 855-8/10-1953.

4. Az Eckhart-vita 1955-ben. Sarlós Márton és Eckhart Ferenc vitája. Bónis György hozzászólása

A kari tanácsülés két napirendi pontot tűzött ki 1955. május 14-re: „A szellemtörténeti irány és a magyar jogtörténetírás”, illetve „A magyar jogtörténeti tanszék munkabeszámolója”, amelynek megtárgyalásának kiemelt fontosságát a tanácsülésen résztvevők nagy száma és személyek is jelzik. A kar egyetemi tanárai mellett jelen volt az egyetem rektora, Tamás Lajos, a gazdasági rektor helyettese, Székely György a történelemtudományi kar dékán helyettese, Lőke Endre a „Felsőoktatási Szemle” szerkesztője, továbbá a személyzeti osztály vezetője, a tanulmányi osztály vezetője, a marxista tanszék kiküldötte, valamint Papp Tibor a Magyar Tudományos Akadémia II. (a történelemtudományokkal foglalkozó) osztályának küldötte. A tagok és a meghívottak összesen 59-en voltak jelen az ominózus ülésen. A vitát Világhy Miklós az ÁJK dékánja vezette.

A vita Sarlós Márton felszólalásával kezdődött, aki kifejtette, hogy tanulmánya nem terjeszkedik ki sem a szellemtörténeti irány jogtörténeti szerepére, sem a szellemtörténeti írók egész tevékenységének értékelésére, hanem kizárólag arra szorítkozik, hogy megcáfolja az 1952-es és 1953-as jogtörténeti Jegyzetben évek óta előforduló egyes téves tanításokat, és igazolja ezek helytelenségét. A támadás ürügyét adó részlet a jegyzet „Bevezetés”-éből a következő volt:

„Hajnik kidőltével, a századfordulón az epigonok kora következett. A felfelé ívelő kapitalizmus jogtörténetisének nagy értékei: alapos forráskutatás, a kritikai szemlélet, az európai áttekintés veszendőbe mentek és csak hibáik hatottak az imperializmus történetében. A budapesti egyetemen a sovinizta Timon Ákos professzor hirdette, hogy a magyar „ezeréves alkotmány” és jog fejlődése egyedülálló az egész világon, hogy sajátos „közjogias jellegével” tűnik ki, melyet a szentkorona-tanának köszönhet. A koronaeszme vonatkozó adatok kritikátlan felhasználásával Timon a legkorábbi időktől változatlanul érvényesülő közjogi alapelvnek állította be a szentkorona-tanát, mely lényegében az osztálynyomás leleplezésének eszközül szolgált. Timon iskolája szabta meg a közvélemény állásfoglalását még a Horthy-korszakban is, meggátolva az adatok gyűjtésén és kritikáján alapuló igazi tudományos fejlődést.

El is sorvadt a magyar állam- és jogtörténet, hiszen a kezdő jogászok egyik tanáruktól egész éven át csak Werbőcziről és a Hármaskönyvről hallottak (Illés József szemináriumára utalva – a szerző megjegyzése). Ilyen körülmények közt merész tettnek számított a szellemtörténeti irány fellépése 1931-ben. Ez az irány a német idealizmus történetfelfogásából indult el. Hiszen *Marx* és *Engels* már egy évszázada a spekulatív filozófia régi illúziójának nevezeték azt a tanítást, hogy a „szellem uralkodik a történelemben”. (A német ideológia. 77. o.) De az adott történelmi helyzetben a szellemtörténet meghirdetése mégis haladást jelentett. Gyökerében megtámadta a magyar sovinizmus áltudományát és különösen két pontban szedte ízekre tanításait. Nagy nyomattal mutatott rá állam- és jogfejlődésünk egyetemes összefüggéseire és legközelebbi rokonait a cseh és lengyel fejlődésben találta meg, amelyekről a sovinizta Horthy-rendszerben még tudni sem volt szabad. Másrészt metsző bírálatnak vetette alá a szent korona tanával üzőtt szemfényvesztő játékot és sürgette, majd meg is valósította ennek a politikai elméletnek az adatokon alapuló, kritikai megvizsgálását. Érthető, hogy ezek a megállapítások szentségtörés számba mentek és a „művelt” közvélemény rendkívüli felháborodását váltották ki.”⁵⁸

⁵⁸ ECKHART–BÓNIS. 1953. 8–9. o.

Sarlós Márton megállapítja, hogy a Jegyzet a szellemtörténeti irány gyengeségét csak abban látja, hogy idealista alapokból indul ki, holott „a szellemtörténeti irány a különböző idealista irányok között a fasizmus felé haladó legreakciósabb irány volt”, ami nem szorul bizonyításra sem. A következőkben, pontokban fejtette ki az „elítélendő” tanokat. Így a szellemtörténeti irány „1931-es fellépése” jogtörténetben – Eckhart Ferenc tanulmányára is utalva – az adott korszakban nem a haladást jelentette, „hanem a legsötétebb reakciós tanításokat hozta jogtörténetünkbe.” Azzal kapcsolatban, hogy a szellemtörténeti irány megtámadta a magyar sovinizmust, álláspontja szerint azt Eckhart Ferenc támadta meg, „s ezt a támadást ma is magunkévá tesszük, de nem írjuk a szellemtörténet javára, amely teljességében fertőzött volt a legszélsőbb sovinizmussal.” A szentkorona-tannal kapcsolatos Jegyzetbeli tézissel, amely szerint azt a szellemtörténeti irány „metsző bírálóknak vetette alá” és megvalósította annak kritikai megvizsgálását, ezzel „szemben az álláspontom az – mondja Sarlós –, hogy az 1931-ben a szentkorona-tant sem Eckhart Ferenc, sem a szellemtörténeti irány bírálóknak alá nem vetette, – a szellemtörténeti írók és a régi Hajnik – Timon-féle iskola szentkorona-tanról való tanítása lényegében egyező volt, sőt utóbb a szellemtörténeti irány ezt a régi szentkorona-tant ultrasovinizsista – irredenta és klerikális-reakciós szellemben alakította.”

Sarlós, tehát közvetve és 1941-es munkájára utalva nyíltan is megtámadta Eckhartot. A továbbiakban megállapításait fejtette ki, indokolta. „Úgy vélem – mondta – nem kétes, hogy amit a szellemtörténeti irány 1931-ben és előbb is jogtörténetünknek a hűségnek a középkort uraló eszméjéről, a 48-as törvényhozásnak gentry – szegényítő elszigettségéről és a szellemtörténeti programkötetben ehhez kapcsolódó gentry-típus ideálról újat hozott, nem jelentett haladást, és kétségtelen az is, hogy a boszorkánypereknek a középkori gondolkodás alapján való érthetőségéről és ugyan ez alapon a tortúra erkölcsi jogosultságáról szóló tipikusan szellemtörténeti tanítások éppen Jegyzet által kiemelt »adott történelmi korszakban«, tehát az 1930-as évek elején is a legsötétebb reakciót jelentették.”

Sarlós a vitát nem csupán a Jegyzet inkriminált részeinek bírálataért folytatta, és ez adta azt ezt megelőző vitáktól – következményeiben is – eltérő súlyát is, amelyet a jelenlévők is nyomatékosítottak, hanem a vitát kiegészíti, „mert szerencsés alkalomnak tartom, hogy e kérdést Eckhart és Bónis professzorok jelenlétében vitathatjuk meg és így mód nyílik arra is, hogy a Horthy-korszak jogtörténetének eddig tökéletesen elmaradt bírálata legalább e kérdésben – a »szentkorona-tan továbbfejlesztésével kapcsolatban« (a szerző megjegyzése) – megtörténjenek.”

A továbbiakban kifejti – Deér József, Mályusz Elemér, sőt Szekfű Gyula egyes írásaira is hivatkozva –, hogy a szellemtörténeti iránya a korábbi Hajnik–Ferdinandy–Timon-féle Szent Korona-tant „ultrasovinizsista, klerikális többlettel” tovább fejlesztette. „A régi irány Werbőczy alapján egy hatalom átruházásos – szerződéses államelméletet konstruált, mellőzve, illetve kifejezetten tagadva annak egyházi jellegét. A szellemtörténeti irány viszont félreveti ezt az elméleti alapot, szembefordul Werbőczyvel, és ennek a hatalom átruházásos elméletnek a helyébe az egyházi organikus államelméletet állítja, egy olyan államelméletet, amelyet nem nevez ugyan kifejezetten így, – de amelyet a német irodalom úgy jelöl meg, hogy »Katholische – tomistische Staatsauffassung« és amelynek alapja az állami organizmus isteni eredete, és ebből folyólag az állampolgári isteni rendelkezésen alapuló hierarchikus szervezete. Ha hozzávesszük az ebből a tanításból levezetett tekintélyuralmi elméletet és a szellemtörténeti irány által ehhez a szentkorona tanításhoz hozzáadott irredentizmust, akkor megállapíthatjuk, hogy a szellemtörténeti iránynak a régi szentkorona-tanhoz adott többlete ahhoz képest valóságos minőségi változást jelent.

Ezekben a kérdésekben Eckhart és Bónis professzoroknak a közvetlenül a felszabadulás előtt megjelent tanulmányaik adnak összefoglaló képet, és ezeket a tanulmányokat kívánom kiegészítésül ismertetni.”

A következőkben idéz *Eckhart Ferenc* 1941-es könyvéből, illetve a szentkoronáról angol nyelven a „Hungarian Quarterly” (1941, Cluj, Románia), a „The Holy Crown of Hungary” tanulmányából, amelyekből kiemeli a koronáról és a hatalomról szóló középkori egyházi eredetű koncepcióra vonatkozó idézeteket, illetve a Szent Korona, mint az ország testéről, mint „A szentkorona az ország területi integritásának szimbólum”-ról írtakat. Majd megjegyzi: „Ha kétségünk lenne ezek után a szellemtörténeti irány irredentista szentkoronatanáról, – azt eloszlatja Bónis professzornak az 1943. évi kolozsvári »Magyar jogtörténet« című litografált jegyzete.”

A következőkben Eckhart angol nyelvű tanulmányára, illetve *Bónis György* „A történeti alkotmány” (Hitel, Kolozsvár, 1944. évf.) című munkájára, illetve Hóman Bálintra hivatkozva elemzi nézeteiket, mint ami: „A sovinszta-irredentista szentkorona-tannal párhuzamos az ősi magyar királyság tekintélyuralmi jellegének jogtörténeti megalapozása.”

Tulajdonképpen Timon álláspontját védi Eckhartéval szemben, amikor Eckhart és általa leírt: a szentistváni királyság formailag korlátlan voltjára, aminek csak a keresztény vallásosság szab korlátot, a „személyes királyságra”, a „török faji jellegre”, illetve Freisingeni Ottóra és Dzsingisz kán törvényeire való utalásra (Bónis) hivatkozik. Párhuzamba vonva az eckharti okfejtést azzal, amikor Timont kritizálva „az osztrák centralista jogtörténészek Tezner és Steinacker támadták az ősi magyar alkotmányról szóló tanításokat és vitatták az ősi magyar királyság abszolutista jellegét.” (Természetesen Sarlós Márton a Hajnik és főleg a Timon-féle irányzatot is tudománytalannak és reakciónak tartja.)

Érvelését folytatva kiemeli, hogy „Betetőzi ezt az új jogtörténeti elméletet az úgynevezett alkotmányosság által csorbított, de a Habsburg abszolutizmus által helyreállított Árpádkori örökségről Bónis professzornak a Horthy-kor alkotmányfejlődéséről adott végkonklúziója. Azt tanítja Bónis professzor e cikkében („A történeti alkotmány” – a szerző megjegyzése), hogy az 1920-as törvényekben „erős demokratikus irányzat érvényesült”, de ezt mind jobban kiszorította Horthy személyi tekintélyének növekedése folytán a tekintélyi kormányzás elve, és így arra lehet következtetni Bónis professzor szerint 1944-ben, hogy a fejlődés »megerősíti az államfőnek egykori dicsőséges státuszát« (338. o.)”

Bírálatát ekként fejezi be Sarlós Márton: „Nem is elég ismerni annak a tévességét, hogy a szellemtörténeti iránynak jogtörténetünkben haladó, a szentkorona-tant bíráló szerepe volt, hanem meg kell kezdenünk a felszabadulás előtti jogtörténetírásunk egészének bírálatát. Ennek a bírálatnak, pedig kiindulópontja kell, hogy legyen elsősorban Bónis és Eckhart professzoroknak az önbírálata a saját felszabadulás előtti tanításaikról.”

Sarlós Márton ítéletszerű felszólalását először Eckhart Ferenc és Bónis György⁵⁹, majd a következőkben az egyes résztvevők hozzászólása követte.

Eckhart Ferenc felszólalásából megtudjuk, hogy az a mostani támadásra már hónapok óta lehetett számítani, és május 14-i kari tanács ülés csak betetőzése a „második Eckhart-vitának”. „Már egy fél éve kíséretet jár körül az egyetemen. Volt már a »Jogtudományi Közlöny« Szerkesztő Bizottságában, a pártaktíván, az Aulában a márciusi határozatok végrehajtása tárgyában tartott ankéton; tudomást szerzett róla a »Tudományegyetem« című szaklap, a »Felsőoktatási Szemle«. Itt az ideje, hogy leszámoljunk vele és visszaküldjük rég kiérdemelt sírjába. Ki idézte fel ezt a kísértetet? És mi adott erre okot? Sarlós Márton professzor az 1952-ben kiadott és azóta használt jogtörténeti jegyzetünkben olvasta a következőket: »Merész tettnek számított a szellemtörténeti irány fellépése 1931-ben Ez az irány helytelen világnézeti alapból, a német idealizmus történeti felfogásából indult el, hiszen Marx és Engels már egy évszázada a spekulatív filozófia régi illúziójának nevezték azt a tanítást, hogy a szellem uralkodik a történelemben. De az adott történelmi helyzetben a

⁵⁹ Bónis György (1914–1985), a kolozsvári egyetem tanára (1940), a szegedi egyetem tanszékvezető tanára, 1947–1957 között, elbocsátásáig. Az egyetemi oktatástól távol tartott tudós 1957 és 1974 között a Fővárosi Levéltárban dolgozott. Magyar Nagylexikon. IV. kötet. Bónis György címszó 293. o.

szellemtörténet megindulása mégis haladást jelentett. Gyökerében támadta meg a magyar sovinizmus áltudományát és különösen két pontban szedte ízekre tanításait. Nagy nyomatékkal mutatott rá állam- és jogfejlődésünk egyetemes összefüggéseire és legközelebbi rokonait a cseh és lengyel fejlődésben találta meg, melyekről a sovinszta Horthy-rendszerben még tudni sem volt szabad. Másrészt metsző bírálatnak vetette alá a szentkorona-tanához fűzött szemfényvesztő játékot és sürgette, majd meg is valósította ennek a politikai elméletnek az adatokon alapuló, kritikai megvizsgálását. Érthető, hogy ezek a megállapítások szentségtörés számba mentek, és a közvélemény rendkívüli felháborodását váltották ki.«

Beismerem, hogy hiba volt, ha félreérthető módon is azt állítani, hogy a szellemtörténeti irány haladást jelentett. Hangsúlyozom azonban, hogy ezt így sohasem oktattuk sem itt Budapesten, sem a vidéki karokon.”

Eckhart ezután hosszú előadásában Sarlós érveinek megalapozatlanságát taglalta. Utalt arra, hogy Sarlós Márton 1949–1950-es egyetemes jogtörténet jegyzetében 1931-es tanulmányának tudományos szempontjait pozitívan értékelte és akkor kiemelte az akkori tanulmány miatt elszenvedett támadásokat. Majd így folytatja: „Hogyan jutott be a jegyzetben ez a néhány inkriminált sor? Az én szerénységem miatt. Nem akartam, hogy az általam szerkesztett és részben megírt jegyzetben az én működésem mindjárt az elején dicsérőleg szerepeljen. Ezzel csúfosan megjártam úgy, hogy most Sarlós Márton professzor cikkével kapcsolatban magamról kell itt beszélni. Sarlós Márton professzor ugyanis felhasználja azt az alkalmat, hogy 1931-ben megjelent cikkemet vizsgálat tárgyává tette, és mint egy 24 év alatt elévült bűnügy aktájában mélyedjen el. Hogy vajon az igazságos bíró, vagy a mindenáron vádat emelni akaró ügyész szemével tette-e azt meg, arról a következőkben fogunk meggyőződni. Mint elsőrendű vádlottnak, előletemről kell valamit mondanom.”

Ezután munkásságából emeli ki azokat a munkáit, illetve eseményeket, amelyeket addig a hivatalos politikai és tudományos politika is értékelt. Így a Mária Terézia gazdaságpolitikájáról írt tanulmányát, amelyről Révai József írt pozitív kritikát. A jobbságáról összegyűjtött anyagot, amelyek forrásai a II. világháború alatt utóbb megsemmisültek. Felmerült annak a lehetősége, hogy bécsi, vagy berlini egyetem professzora lesz. Ekkor érte „az akkori vallásügyi miniszter felszólítása, hogy pályázzam meg a Király János nyugalomba vonulásával megürült II. magyar jogtörténeti tanszéket. A miniszter célja volt – mint nekem mondotta –, hogy végre a jogi karon is tudományt szerezzenek a magyar történettudomány eredményeiről.” Megállapítja, hogy maga sohasem foglalkozott szellemtörténettel, sőt Dilthey és Troeltsch munkáit „sohasem tudtam megemészteni.” Kiemeli, hogy „A magyar történetírás utjai” arra adtak neki lehetőséget programjának kifejtésére, amely elsődlegesen nem szellemtörténeti, hanem „inkább a társadalom és gazdaságtörténet fontosságát hangsúlyozza.” ... „Ma egy negyedszázad múlva a szellemtörténet elveit a történelmi materializmus ismeretében ugyan elvetem, de amit egyébként írtam a cikkben, azt ma is fenntartom.”

Felhozta, hogy Sarlós tagadja, hogy fellépéséhez bátorság kellett, és hogy az az uralkodó sovinizmussal szemben haladást jelentett és hogy megvalósította „a szentkorona-tan adatokon alapuló kritikai megvilágítását. Sőt a szentkorona-tanba a nemzeti mitológia helyett reakciós, klerikális mitológiát vittem be.” Elismeri, hogy előtte is voltak kritikai hangok, azonban „azok nem a magyar jogtörténet tanszékéről hangzottak el”. Elismeri azt is, hogy a lengyel és a cseh analógia ismertetésénél nem a „gondolati és szellemi háttér” azonosságáról (A szentkorona-eszme története, 301. o.) kellett volna írni, hanem azt, hogy „az ideológiai felépítmény azonos volt ezekben az országokban. De hiába akkor még nem olvashattam Sztálinnak híres nyelvtudományi cikkét.”

Sarlós tanulmányára hivatkozva: „Azonban nem tudom mi köze az 1931-i cikknek és a jogtörténet u.n. szellemtörténeti irányzatának Asbóth János 1875-ben megjelent munkájához,

hacsak nem az, hogy jegyzetben megemlítsé, amit különben mindenki tud, hogy miféle hazaáruló volt ennek az Asbóth Jánosnak az apja, Lajos. Ez kis captatio malevolentiae. Így egy kis 1849. utáni hazaárulás a cikk elején és egy kis fasizmussal való vád a cikk végén az a recept, amelyet Sarlós Márton professzor kollégájával szemben szükségesnek vél követni. Aliquid semper haeret.” Utal *Székfü Gyula* és a „Három nemzedék” c. művének cikkben történő oktan és méltatlan belekeverésébe is.

Továbbiakban részletesen elemzi a felszólalásában és cikkében az 1931-es tanulmánnyal és az 1941-es könyvben leírtakkal szemben felhozott érveket. Így hogy ugyanazon az alapon állna, mint a jogtörténeti iskola. „Azok tudvalevően mindent a magyar nép veleszületett közjogi szellemből vezettek le az alkotmányfejlődésben. Én, pedig ismételtelen korszellemről írok.” Ismét hivatkozik Sztálinra, aki „új közszellemről” beszél, amely tulajdonképpen a marxista felépítmény összetevőinek gyűjtőfogalma. „Nagyon sajnálom, hogy annak idején nem bírálta meg cikkemet, történelmi materialista szempontból, így jelölhette volna meg, mint ahogy én ezt mondanám korszellem helyett: »az uralkodó osztály ideológiája«, vagy »ideológiai felépítmény«.”

A középkori „hűség” szellemtörténeti megítéléséről írja: „Nem kell semmi szellemtörténet annak a megállapítására, hogy a »hűség« a lovagi és az ebből származó alattvalói hűség (fidelitas) benne volt az uralkodó osztály ideológiájában, mint annak egyik lényeges eleme. Ha valaki egy tucat királyi adománylevelet elolvasott a sok-sok százból, efelől nem lehet kétsége. Tegyük fel, hogy azok a hűbérkori lovagok egyebet sem csináltak, mint raboltak, mint azt Sarlós Márton professzor Engelst vulgarizálva hiszi, amikor királyukkal az ellenség ellen vonultak – félreértés ne essék, hogy megint csak raboljanak, de el is estek közben – azt is a királyukhoz való hűséggel indokolták meg.” Példaként többek közt hivatkozik Sarlós állításaival szemben:

„Talán nem tudja Sarlós Márton professzor, hogy Szent Istvánt, aki először volt Dei gratia rex – aminek hangoztatását ő szintén hibáztatja – a marxista történetírás is haladónak tekint, amint ezt Molnár Erik egy külön értekezésben fejtette ki.

Hiába akar befeketíteni engem boszorkányperek és a tortúra kérdésében, hogy én azokat igazolni akarom, csak csodálkozom, hogy az istenítéletekkel nem hozakodik elő, amelyekről ugyan azon a lapon beszélek. Úgy állítja be, mintha én ezeket helyeselném, holott csak rámutatok arra, hogy ezeket csak úgy érthetjük meg, bármennyire is elítéljük ma őket, ha kornak a gondolkodását, ideológiáját ismerjük. Persze ma másképp gondolkodunk minderről, nemcsak Sarlós Márton professzor, hanem minden józaneszű ember.

Mindezt azután Sarlós Márton lojálisnak nem mondható módon összekapcsolja az 1848-as radikalizmus elítélésével, a lovagkor dicsőítésével és a Horthy-rendszer társadalmi jelenségeinek nekem imputált dicséretével; hogy ebből a mocsokból valami mégis ragadjon rám, aláfesti ezt sötét háttérrel: ugyanakkor, amikor a cikk megjelent »a Magyar Kommunista Párt föld alá kényszerült, a börtönök tele voltak politikai foglyokkal, statáriumot hirdettek 1931 szeptemberében...« Mindez talán az én cikkem hatása alatt történt volna meg? Talán Sallait és Fürstöt a statáriális bíróság az én cikkem hatása alatt ítélte halálra? Éppen csak hogy ügyészért nem kiált és a bíróság elé nem akar állítani. De kérdelem én már most ezen személyesnek tekintendő támadás hatása alatt, hogy volt akkor a most fehér tógában megjelent Sarlós Márton professzor? Nem adok rá feleletet. Kímélni akarom őt.”

Eckhart Ferenc ezután rátért a szentkorona-tan és a sovinizmus, illetve revizionizmus vádjára.

„Én meggyanúsítom Sarlós Márton professzort, hogy ő ezt a könyvet sem akkor, amikor megjelent nem olvasta, amit értek, hiszen 1948 előtt jogtörténettel nem foglalkozott, sem mostanában vádoló cikkének megjelenése előtt.” Kiemeli, hogy ő két irányban hozott újat 1941-es könyvében: hogy a koronaeszme általános jelenség az európai történelemben, az egyháznak két tanításából, „a korona királyi, hatalom szimbóluma és az egyháznak az

államnak organikus felfogásából terjedt el... Hogy ezzel »vallási mitológiát« vittem volna be a szentkorona-tanba a Timon-féle »nemzeti mitológia« helyébe, azt csak az állíthatja, aki sohasem foglalkozott azzal, hogy miként gondolkoztak az emberek, ha úgy tetszik, osztályuralmuk fennállása alatt.” Másrészt kimutatta, hogy a koronaeszme a szentkorona-tan valami változó fejlődő gondolat volt aszerint, hogy kik szereztek maguknak befolyást az ország ügyeinek intézésébe. Megállapítja, hogy persze az ezekre vonatkozó részekből Sarlós nem idézett.

A sovinizmus és revizionizmus vádja ellen ezek után hosszasan ismerteti az 1931-es vitában a lapokban leírtakat, és a képviselőházban és egyes nyilvános megmozduláson tanulmányával kapcsolatban elhangzottakat hazafiatlanságáról, illetve, hogy tevékenysége mennyire nem szolgálja a revízió ügyét. Hivatkozik az egyes csehszlovák, horvát és román lapokban megjelent pozitív kritikákra, valamint hangsúlyozza, hogy egyedül neki volt tudományos kérdésekben kapcsolata cseh, szlovák és lengyel tudósokkal, sőt „Én voltam az egyetlen professzor, aki a Horthy-korszakban, 1935-ben egyik legkitűnőbb tanítványomat (Murarik Antal, majd az 1950-es években Nagy István és Horváth Pál. Ugyanakkor csehszlovák–magyar tudományos kapcsolatok kiépítéséhez Pecze Ferenc munkássága is hozzájárult – a szerző megjegyzése) Prágába küldtem ösztöndíjjal.” Végül idéz egykori tanítványának, Hegedűs Gézának, őt igazoló levelét 1947-ből, aki akkor a Színművészeti Főiskola történelem tanára volt. Felszólalását a következőképpen fejezte be:

„Ezek után összefoglalva az elmondottakat, elismerem, hogy mint szerkesztő vétkes gondatlanságot követtem el akkor, amikor jegyzetünkben olyan kifejezést hagytam benne, amely alkalmat ad esetleg arra, hogy a szellemtörténeti irányt haladónak tekintse valamelyik hallgató. Egyébként azonban az előadottak alapján Sarlós Márton professzor minden állítását visszautasítom.”

Eckhart Ferenc felszólalását az úgyszintén megtámadott Bónis György Eckhartnál jóval terjedelmesebb hozzászólása követte.

„Amikor Sarlós elvtársnak most tárgyal előadmányát először olvastam, nem gondoltam volna, hogy valamikor tudományos megvitatás alapjául fog szolgálni. Mégis – belátom – helyes volt az előadmányának vitaanyagul való kitűzése. A kérdés, amelyet fölvet, nem csekély jelentőségű, s a vele kapcsolatos vélekedések éveken keresztül – és nemcsak Budapesten – sok téves, sőt rosszhiszemű megjegyzésre adtak alapot. A szellemtörténet és a magyar jogtörténetírás viszonyának kérdését egyszer alaposan és nyílt színen meg kell vitatni, ebből mindannyiunknak csak hasznunk lehet. A felszabadulás előtt is munkálkodó jogtörténészeknek maguknak kell elsősorban tisztázniuk hibás és téves vonásait, hogy ennek maradványai fejlődésünket ne zavarják, illetve gátolják. Ugyanakkor valamennyiünknek elméleti tisztánlátásához hozzájárul egy nem jelentéktelen tudományos irányzat egyszerű, pártos megbírálása, különösen a márciusi Központi Vezetőségi határozat útmutatása nyomán, mely valamennyiünket éles harcra hív a burzsoá nacionalizmus és sovinizmus ellen. Ezt a harcot saját régebbi nézeteinkkel szemben, a valmennyiünkben továbbelő polgári maradványokkal szemben is meg kell vívni. Hozzászólásom – ez elvi tisztázás érdekében – a következő kérdéseket kívánja érinteni: a »szellemtörténeti irány« az 1952. évi jegyzetben; a szellemtörténet és a pozitivizmus a jogtörténetben; saját munkám bírálata; és végül a kritika módszerének kérdése.”

Először kijelenti, hogy az 1952-es „Magyar állam- és jogtörténet” című I. félévi jegyzet bevezető részét ő írta, „s így elsőrendű felelősség az előadmányban kipellengérezett mondatokért engem terhel.” Kijelenti, hogy az érintett részt, az imperializmus jogtörténete, mivel félreérthető és félremagyarázható, át kell írni. „Ez az sztálini öt százalék igazság Sarlós elvtárs előadmányában.”

A szellemtörténeti irányzatról Bónis György nem állítja, hogy teljes egészében haladó irányzat. „Szembeállítja ezt a Wenzel és Hajnik által elkezdett, Timon könyveiben végletesen

kiélezett feudális-imperialista iránnyal s ennek megtámadásában, ízekre szedésében tulajdonít neki bizonyos pozitív jelentőséget. A másik, hogy a jegyzet eredeti szövegében a »szellemtörténeti irány« helyett Eckhart Ferenc neve szerepelt. Mesterem és egyben a jegyzete szerkesztője, szerénységből kihúzta a nevét és így került bele a kifogásolt részbe a félreérthető és félremagyarázható »szellemtörténeti irány« kifejezés. Ami pedig Eckhart Ferenc működését illeti, ezt továbbra is relatíve haladónak kívánom tekinteni.”

A felszabadulás előtti jogtörténelemmel kapcsolatban kijelenti, hogy az nem teljesen azonos a szellemtörténettel. Hivatkozik *Andics Erzsébet* 1949. március 27-i beszédére, amely a „Századok”-ban jelent meg (1949. 1–18. o.), illetve 1953. decemberi felszólalására a lap szerkesztőbizottsági ülésén, amelyben kifejti, hogy a Horthy-korszak historikusai különböző iskolákhoz tartoztak. Kiemeli, hogy ezt az útmutatást követte *Sándor Pál* „A magyar agrár- és paraszttörténet polgári irodalmának kritikájához” (Századok, 1954.) vitacikke is, amely hangsúlyozza, hogy a „pozitivizmus a szellemtörténettel szemben tudott felmutatni részeredményeket”. Sándor Pál pozitív példaként hozza fel Domanovszky Sándort és követőit, akik munkája „ideológiai ellenállás volt a gazdaságtörténetnek a szellemtörténettel való elárasztásával szemben”.

Léderer Emma 1955-ben, szintén a „Századok”-ban a Domanovszky-iskola egyes tagjai mellett foglal állást. Hivatkozik arra, hogy az 1954-es jegyzetben már figyelembe vették a tárgyban, vagyis a szellemtörténettel kapcsolatban kialakított tudományos álláspontként meghatározó *Szigeti József* tanulmányát 1952-ből (Filozófiai Évkönyv 1952). A szerző szerint a szellemtörténet feladata a korszakban, „hogy a magyar történelem reakciós erőit eszményítsék és magasztalják fel az egekig, s a haladás erőiről fessenek torz képet, igyekezve odaállítani ezeket az erőket a reakciós uralkodó osztályok által előidézett nemzeti katasztrófák bűnbakjaiként” (Filozófiai Évkönyv, 1952. 157. o.).⁶⁰

Bónis így folytatja: „Ezt a megállapítást magam is elfogadom, s a szellemtörténeti irányt védeni nem kívánom. De annyit meg kell jegyezni, s ezt igyekeztem bizonyítani..., hogy Eckhart Ferenc munkássága egészében pozitívista, s csak az 1931-ben uralkodó ideológiának – akkor úgy mondtuk: a korszaknak – engedve, hamis tudattal vallotta magát programadó cikkében szellemtörténésznek.” Állításának igazolásaként Sarlós Márton idézi, aki szerint azzal, hogy Eckhart nyomatékosan felhívta a figyelmet a szláv fejlődésre és a fejlődési rokonság vitatására „homlokegyenest ellentétben állt a szellemtörténeti iránnyal”. Végül felhívja a figyelmet, hogy a vitatott korszak különböző iskoláit egyenként kell értékelni.

Saját személye és munkássága védelmében elmondta, hogy első önálló munkáiban a pozitívista módszert követte. A továbbiakban önkritikát gyakorolva mondja: „A negyvenes évekre magam is bizonyos narodnyik – nacionalista illúziók befolyása alá kerültem. Ennek oka egyrészt a Györffy István táborához való csatlakozásom, a népi jogélet kutatás megindítása volt, másrészt Grosschmid erősödő hatása a »magyarabb jog« keresésének hibás vonalán.” Az 1942-ben megkezdett és 1947-ben megjelent a „Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban” című könyvében „a polgári társadalomtörténeti irányhoz közeledtem, melyet a köztörténetírásban Hajnal István neve fémjelzett”. A továbbiakban megállapítja, hogy megtisztelő, hogy mesterével együtt Sarlós Márton őt is céltáblául választott, de szellemtörténeti vádjaihoz hozott példák nem jók, „kiragadott idézetekre támaszkodnak és nem a hibák kijavítását, hanem a régi munkásságom diszkreditálását szolgálják”.

Ezután hosszasan igazolja, hogy az 1947-es munkája nem „jogtörténetünk legterjedelmesebb szellemtörténeti irányú terméke”, amely „a lovagi hűbériségről oldalakon keresztül áradozik” és „eszményként állítja eléink a feudális viszonyokat”, hogy könyve „kollektív típusideál”, amely „a dzsentry történeti igazolásául szolgál”. Többek közt

⁶⁰ EL ÁJK KTJkv. 855-11/6-1955. d. sz. 18. o.

megjegyzzi: „a serviens önfeláldozása, hősi halála, pedig nem frázis, hanem a 244. oldalon összesen 26 esettel igazolt tény.”⁶¹ Majd idézi „Andics elvtársnő következő szavait: »A marxista történelemfelfogásnak lényegéhez tartozik, hogy minden kor eseményeit és alakjait annak a kornak mértékével méri, anélkül, hogy elfeledkezve viszonylagosságáról, annak apológiájába esnék. (Századok, 1949. 13. o.)« Ugyanerre hívja fel a figyelmet a Dzsingisz kánról 1933-ban írtakat is, amely nem akarta Hitler uralomra jutását igazolni, vagy „semmi esetre sem kívánta szállítani... a szentistváni királyság tekintélyuralmi jellegének tudományos magyarázatát Horthyék számára.”

Bónis György végül a kritikai módszerről ír. Aláhúzza, hogy hozzászólása nem a kritika visszautasítása. Felemlíti, hogy „Eckhart Ferenc két évtizeden átadott sokszor metsző bírátaiból sokat tanultam.” Említi továbbá, Szabó Imre, Világhy, Névai, és Eörsi elvtárs szocialista kritikáját is. Majd: „Ha Sarlós elvtárs hibáink felismerésére akart vezetni, mint mondja (3. o.), miért nem tette szóvá a jegyzetresz hibás megfogalmazását, hogy az új lenyomatokban kijavíthattuk volna? Hiszen csak két emelettel kellett volna feljebb menni tanszékénél! Ha minket akart megbírálni, miért követte azt a receptet, hogy vesz egy idézetet Eckharttól, egyet Szekfűtől, majd egyet Bónistól, egyet Dékánytól, s az egészet egybeönti a hazaáruló volt honvédtábornok és a derespárti konzervatív politikus méltó utódjainak bélyegzett jogtörténészek nyakába! (19. o. 5. jz.)” Sarlós Márton „aki »A magyar jogtörténetírás az ellenforradalom korában« című öt íves kéziratot, a kritika és önkritika meggyőződése szerinti alkalmazását, a Jogtörténeti Tanulmánykötet megbízott szerkesztőjeként fél esztendeig magánál tartotta, s akkor hosszúságának címén visszaküldette, hogy vigyem a Századokhoz. Ezt a cikket Sarlós elvtárs pontosan akkor (1954 márciusában) kapta meg, amikor a jelen előadmányt írta, de – bár a kor irodalmát átfogóan tárgyalta – elhelyezésén nem fáradozott olyan mértékben, mint a jelen előadmány nyilvánosságra hozatalán, sőt!”

Végezetül Dante idézése után: „A felszabadult Magyarország deákjai, a magyar tudósok azzal adják a legszebb ajándékot hazájuknak, ha tudományos alkotásokat hoznak létre. Magam szerény képességemhez mérten, ezen az úton kívánok járni, s arról semmilyen gáncsoskodás nem fog letéríteni.”

⁶¹ Uo. 20. o.

5. Felszólalások az 1955-ös vitában

Eckhart Ferenc és Bónis György hozzászólását a „hivatalos álláspont” képviselői követték. Elsőként Székely György az ELTE Történettudományi Karának dékán helyettese szólalt fel.

Beszéde kezdetén elmondta, hogy vitaindító cikk formájában helyes lett volna, ha Sarlós Márton tanulmánya – bizonyos átdolgozással – a mostani vita előtt már megjelent volna a Jogtudományi Közlöny, vagy a Századok hasábjain. „Mindenekelőtt alá szeretném húzni Sarlós professzor néhány fontos, helyes megállapítását. Igaza van a cikk írójának: helytelen és veszélyes nézet, amelyet Eckhart és Bónis professzorok jegyzete a szellemtörténet progresszív szerepéről tartalmaz közelebbi önkritika nélkül. A jegyzetben kifejtett nézet nem véletlen, ennek felfogásnak mélyebb gyökerei vannak Bónisnál, aki itt is elutasítja a kritikát. Igen helytelen, hogy Bónis professzor itt Léderer Emma historiográfiai cikkére hivatkozott a maga mentségére, a cikk lényegét, azonban magáévá nem téve. Léderer Emma önkritikai példáját nem követte. Az itt elhangzott vita is mutatja, tehát, hogy Sarlós professzor cikkének megállapítása kiindulópontja lehet tárgykörünk felvetésének. A hiba, azonban az, hogy Sarlós professzor nemcsak kiindulópontnak tekintette, hanem ebben a keretben is maradt. A megvitatott tanulmányban helyes annak a kiemelése is, hogy a marxista tudomány elismeri Eckhart Ferenc régi tudományos munkásságának értékeit,…” Megállapítja, hogy Bónis sokkal inkább tartozik a szellemtörténeti irányhoz, mint Eckhart.

Székely példákat hoz Eckhart Ferenc érdemeiről, köztük kiemeli, hogy Eckhart professzor a „a szentkorona-tant nem tekintette magyar specialitásnak... Másfelől a marxista szemlélet a középkori ideológiai nézetek vallási formáit, elemeit nem tagadja, s ez a szentkorona-eszme kialakulásának marxista magyarázatából nem mellőzhető... Ennek konkrét feldolgozása a marxista jogtörténet feladata, semmi esetre sem, azonban az ideológiai problémák mellőzésével. A »vallási mitológia« emlegetése, pedig könnyen erre vezethet. Nem tartom teljesen megnyugtatónak a fenti pozitívumokkal szemben a tanulmánynak a bírált mondathoz való tapadását, amely igen leszűkítette a kérdés tárgyalását, s nem egyszer kedvezőtlen harci terepre vitte a cikkíró. Korántsem volt szükségszerű a tanulmánynak megmaradnia a bírált téves szempontok keretében – hiszen a szellemtörténeti már megtörtént filozófiai bírálata után a jogtörténetre e bírálat konkrét alkalmazása vár. Ráadásul a cikk még e maga szabta keretekben sem merítette ki a bírálat lehetőségét.” Ezután Sarlós bírálatát egészíti ki Eckhart irányában, pl.: a szláv kapcsolatok, párhuzamos fejlődés tárgyalásánál nem azok társadalmi, gazdasági alapjaiból indult ki, a népszellem – néplélek problematikája a „szokásjog értelmezésénél az osztályviszonyok teljes elkenésére vezetett”. A bírálat leszűkítése vezetett „Bónis Dzsingisz kán ismertetésének túlzott szerepeltetésére.”

Felszólalásban Székely részletesen kiemeli és bírálja Sarlós tanulmányának historiográfiai részét is. „Végezetül a cikk kritikai hangjának kérdéséhez szeretnék néhány megjegyzést fűzni. Nem tartom szerencsésnek Eckhart Ferenc felszabadulás előtti munkásságáról a legretrográdabb elemeket összeszedni és fasizmus politikájával úgy összekapcsolni, ahogy a cikkben van.” Továbbá Sarlós további kritikájaként a megfelelő bírálati módszer: „... szerény véleményem szerint jobban lelkesítené érintett tudósainkat a marxista módszerek még következetesebb alkalmazására, a korábbi hibás nézeteik őszintébb felszámolására, a kritika helyes részének komoly elfogadására. S a marxista historiográfiának nem utolsó sorban ez a feladata.”

Székely György, az egyetem másik karának helyettes vezetőjének Eckhart melletti teljes mértékű kiállítását jelentő felszólaláshoz történő csatlakozás kijelentése ellenére Szabó Imre kifejti, szükségesnek tartja a vitát, ahol „nem a becsület kérdése forog kockán.” Részletesen elemzi, hogy miként jelentkezik a magyar állam- és jogtörténetírásban a szellemtörténeti

hatás. Megállapítja, hogy a Horthy-korszakban lefolytatott viták nem törték meg az uralkodó ideológiai irány. Eckhart Ferenc szentkorona könyvével kapcsolatban felveti a kérdést, hogy a szentkorona-tan tudományos igényű feldolgozása nem szolgálta-e annak jobb megalapozását is? Következéseiben megállapította, hogy Eckhartnál nagyobb számban vannak pozitív elemek, mint Bónisnál és a jegyzet kifogásolt része helytelen, téves és kijavításra szorul. Hajdú Gyula felsorakozva Sarlós és Szabó mellé azt állította, hogy Bónis György akarta Eckhart Ferenc haladó munkásságára a „szellemtörténet lepedőjét” húzni. Eckhartot a jegyzet kifogásolt részeivel kapcsolatban gondatlanság terheli. Hiba volt, hogy a szellemtörténeti irányt méltatták, és nem elegendő a rész törlése a jegyzetből, hanem azt megfelelőképpen el is kell ítélni. Bónis György önbírálat, pedig nem meggyőző, korábbi álláspontjához továbbra is ragaszkodik.

Névai László felhívja a figyelmet, hogy a jogtudomány feladata a burzsoá maradványok, elsősorban a szellemtörténet, amelyből a kozmopolitizmus, a burzsoá objektivizmus, pszichologizmus származik, feltárása és leküzdése. Szintén a szellemtörténet az oka a „népszellem”, a „korszellem” alapulvétele, a nyugati analógiák túlhajszolása. A pozitívizmus a jogtörténetben a klasszikus kapitalizmus irányzata, a szellemtörténet az imperialista korszaké. Eckhart Ferenc támadói, a millenáris szemléletű liberalizmus oldalának támadói. Eckhart Ferenc munkásságában sem az a viszonylag haladó, ami szellemtörténeti, hanem, ami a pozitívista, és ami azt bizonyítja, hogy a történeti fejlődés rugója a gazdaság.

„Ennek a mai vitának Eckhart elvtársra – véleményem szerint – mély benyomást kell gyakorolnia. Látnia kell, hogyan foglalkoztak tudományos kérdésekkel a Horthy-rendszerben, és hogyan foglalkozunk ma velük. Az ellenforradalmi korszakban »Eckhart ügyet« csináltak, és a napilapok hasábjain, országgyűlési képviselői és miniszteri felszólalások útján igyekeztek terrorizálni a tudósokat. Ma nincs semmiféle Eckhart-ügy, hanem tudományos kérdésekről vitatkozunk tudományos fórumon és a tudományos munkát akarjuk megjavítani a burzsoá szellemtörténeti szemlélet mai nyomainak, hatásainak kiküszöbölése útján. Miféle elhamarkodottságról, vagy »ledorongolásról« lehet itt beszélni akkor, amikor éppen Sarlós elvtárs cikkének az esete, az a tény, hogy a megírás óta eltelt 5/4 év alatt sem jelent meg és még mindig csak vitatkozunk felette, (ami eléggé helytelen, mert jobb lett volna folyóirat nyilvánosságot biztosítani a vitának), ennek éppen az ellenkezőjét bizonyítja. Eckhart elvtárs 24 év alatt el nem évült »bűnügyről« beszél. Teljesen helytelen felfogás.

A valóság ezzel szemben az, hogy a Horthy-rendszerben ő ellene személyi hajsztát indítottak, ma, pedig tárgyilagosan vitatjuk meg a szellemtörténet problémáit. Valamilyen értelemben, azonban mégis lehet el nem évülről beszélni, és pedig azért maradhatott felszínen még ma is ez a kérdés, mert a szellemtörténeti irányzat múltbeli jogtörténész képviselői – közöttük Eckhart és Bónis elvtársak – részéről mind a mai napig semmiféle önbírálat nem hangzott el. Nézetem szerint arra lenne szükség, hogy ezek az elvtársak alaposan és őszintén bírálják meg múltbeli szellemtörténeti nézeteiket, határolják el magukat a reakciós szellemtörténeti iránytól és ezáltal maguk részéről is tegyék lehetővé, hogy ez a kérdés lekerüljön a napirendről, és tökéletesebbé váljék a marxista–leninista szellemű magyar jogtörténetírás. Ha ezt elérnők, a mai vitát eredményesnek lehetne tekinteni.”

Eckhart egyes kollégái tulajdonképpen azt várják el tőle, hogy önérzetes, büszke személyiségként alázkodjék meg azok előtt, akik esetenként nála nemcsak kevesebb tudományos munkássággal rendelkeztek, vagy egyáltalán nem rendelkeztek, hanem műveltségük, reputációjuk sem volt összehasonlítható övével, viszont úgy viselkednek, mintha Eckhart sorsa elsődlegesen tőlük függne.

Révész László megállapítja, hogy az inkriminált bekezdés miatt „A magyar jogtörténeti tanszék tudományos munkásságával, esetleg sokakban oktatói tevékenységével kapcsolatban is az a meggyőződés alakulhatott ki, hogy még mindig az elavult, tudománytalan, reakciós

szellemtörténeti irányzat uralkodik... Nem menteni, hanem legfeljebb enyhíteni akarom a tanszék felelősségét akkor, amikor sajnálatomat fejezem ki afölött, hogy Sarlós elvtárs nem tért ki arra, hogy mi van az inkriminált bekezdés előtt és mi következik utána. Nyilvánvaló ugyanis, hogy leszögezi a jegyzet: a magyar jogtörténet művelés nem képzelhető el tudományosan másképpen, mint marxi alapon, a dialektikus módszerrel. Ez kissé más színben tüntette volna fel az idézett részt.”

Leszögezi, hogy egy ötszáz oldalas jegyzet szellemére, irányára nem lehet egy bekezdés alapján rámutatni. Sarlós által hivatkozott témák bemutatásánál, úgy, mint a szentkorona-tan, boszorkányüldözés, nyoma sincs a szellemtörténetnek. Sarlós eljárására utalva: „Sarlós elvtárs már két éve tudja, hogy ez a félreértésre okot adó és kétségtelenül helytelen bekezdés szerepel a jegyzetben. Ennek ellenére nem szólt két éven át semmit sem róla, pedig ha egy szóval is említi, egész biztosan mindjárt kimarad a jegyzetből... Sarlós elvtárs, pedig engedte, hogy két évfolyam tanulja ezt a hibás jegyzetet, pedig ő maga tudta legjobban, hogy milyen téves és mennyire a Horthy-regime szolgálatában állott irányzat volt a szellemtörténeti.” A továbbiakban védelmébe veszi Eckhart 1941-es könyvét a szentkorona-eszméről Sarlós megalapozatlan állításaival szemben.

„Befejezésül még egy megjegyzés: Eckhart Ferenc nemzetközileg elismert egyénisége, emberi, tudósi nagysága nem érdemelte meg a Sarlós tanulmány bántó hangját.”

Révész László az egyetlen, aki a szintén megtámadott Bónis mellett, vállalva az ezzel együtt konfrontációt, és következményeket, teljes egyértelműséggel kiáll Eckhart mellett. Révész Lászlónak az 1956-os forradalomban játszott szerepe miatt külföldre kellett távoznia.⁶² Székely György felszólalása, viszont azt jelentette, hogy az Eckhart elleni kritikában egy bizonyos határt nem lehet átlépni. Személyét nem, és tudományos munkásságából is legfeljebb egyes múltbeli, szellemtörténethez köthető megnyilatkozásait lehet megalapozottan bírálni. Székely véleménye után nyilvánvalóvá vált, hogy az Eckhart elleni kritika nem kezdheti ki egyetemi pozícióit, legfeljebb az egészségét. Sarlós következő felszólalása viszont nyilvánvalóvá tették, hogy ha most nem is éri el támadása a célt, szándékait nem adja fel.

Sápi Vilmos hangsúlyozta, hogy Sarlós elvtárs elaborátuma a maga egészében tárgyilagos munka, de megállapítja, hogy a szellemtörténeti irány elítélését, káros befolyásának bemutatását már 1949–1950 óta folyamatosan végzik.

Az oktatók felszólalása után ismét Sarlós Márton kapott szót, aki hatalom képviselőjének szerepében nyilvánult meg. Először Székely György felszólalására reagálva alátámasztja, hogy miért volt szükség a tárgykör leszűkítésére, csak a jegyzet részre vonatkozó elemzés megtételére. A továbbiakban magyarázza és cáfolja Székely által történeti kijelentéseire tett megjegyzéseit. „Bónis és Eckhart professzoroknak arra a megjegyzésére, hogy nem szellemtörténeti szellemben tanítottak és a Jegyzetben kifogásolt tézisekkel a tanítás során nem foglalkoztak, – továbbá arra az észrevételre, hogy miért nem tettem szóvá a Jegyzet e hibáját, hogy azt kijavíthatták volna, – utalok arra, hogy 1954 májusában volt a III. Kongresszus, amelyen Rákosi Mátyás elvtárs beszámolójában elhangzott figyelmeztetés a szellemtörténeti irányról és az ellenséges filozófiai irányok maradványainak felszámolásáról. Ezek után elképzelni sem lehet azt, hogy a következő évi jegyzetben ezek a kifogásolt részek változatlanul benne maradjanak.”

Sarlós Márton utalt, arra, hogy valóban kiemelte Eckhart 1931-ben játszott szerepét, már 1948-ban „Az ő akkori fellépésének ezt az egyik oldalát ismertetni politikai okokból tartottam akkor szükségesnek, mert amikor hét évvel ezelőtt egyes tanszékek vezetését mi kommunista oktatók vettük át, – bizonyos nyugtalanság mutatkozott a megmaradt régi tanárok közt és a hallgatók közt is ezekkel a régi tanárokkal szemben... Más helyzetet

⁶² MEZEY. 2000. 413. o.

teremtett, azonban a szellemtörténeti iránynak a magyar jogtörténeti jegyzetben éveken át történt feldicsérése. Sőt tovább megyek. Ha ez a feldicsérés az 1952. évben és az 1953. évben lehetett egyszerű jobboldali elhajlás, lehetett téves felfogás szüleménye, – a III. kongresszuson elhangzottak után az 1954. évi jegyzetben ennek megisméltése mér nem egyszerű jobb felé hajlás, hanem az ellenséges ideológiának egyenes nyílt agressziója. Mit ér az, ha egy ilyen felfogás nem kerül a hallgatók elé a tanítás során, – vagy akár egyszerűen ki is marad a jegyzetből, ha maguknak az oktatóknak a gondolkodásában él és megmarad. Fel kell tételeznünk, hogy a III. Kongresszuson elhangzott figyelmeztetést Eckhart és Bónis professzorok is olvasták, és van rá okom, ha azt mondom, hogy Bónis professzor nem véletlenül, hanem tudatosan hagyta meg változatlanul a Jegyzetnek ezt a részét 1954-ben is.”

A továbbiakban hivatkozik Bónisnak egy 1954-es szegedi előadására, ahol saját korábbi munkásságát nemcsak pozitivistának írta le, hanem „Ez a felfogás nyilvánvalóan kísérletezés az ellenforradalmi jogtörténetírás valódi jellegének az elleplezésére, és ennek a kísérletnek következetes folytatásaképp tűnik fel Bónis professzor részéről a Jegyzetbeli tanításoknak a kongresszus utáni megisméltése.” Eckhart és Bónis professzorok eddigi magatartása hátráltatta a felszabadulás előtti jogtörténetírás kritikáját.

„Mindaddig azonban, amíg Eckhart és Bónis professzorok a tisztán elvi kritikára elévült bűnügy felelevenítését, befeketítést, diszkreditálást emlegetnek, addig ez a magatartás e téren a tovább haladást gátolja.” Sarlós szerint mai fellépésük is az „önbírálat teljes hiányát mutatja”.

Bónis korábbi írásait értelmezve kijelenti: „Nos, én belátom, hogy akkor Bónis professzor nem írhatott úgy a középkori egyházi hamisításokról, mint *Engels* írt a »Német parasztháborúban« ezekről, mert akkor sohasem lett volna egyetemi tanár Horthy alatt, de azt elvárhatjuk, hogy e tanításairól ma önkritikával éljen és ne akarja azokat leplezni. Már pedig kérдем, pozitívizmus-e ez, vagy szellemtörténeti magyarázat és klerikális reakció alátámasztása?” Majd több példát kiragadva az addigi életműből, támadja Bónis saját polgári objektívizmusáról neki tulajdonított nézeteit, mert azok Sarlós szerint „alátámasztották a reakciós politikai törekvéseket”.

„Nem az ilyen védekezés, hanem valóságos, komoly önkritika lehet csak alkalmas arra, hogy jogtörténetírásunk a haladást szolgálja.

Végezetül: az elhangzott személyes jellegű támadásokra csak egy megjegyzést kívánok tenni és pedig Eckhart professzornak ama mondásával szemben, hogy: „arról, »hol volt akkor Sarlós professzor, kíméletből hallgatók.« Az én több, mint három évtizedes ügyvédi múltamat a felszabadulás után a párt és a kormányzat értékelte, amikor bizonyos megbízatásokkal ellátott és ki kell jelentenem, hogy Eckhart professzor e szavait ki kérem magamnak, azokat kíméletlenül visszautasítom és elvárom, hogy ezért Eckhart professzor engem nyilvánosan megkövessen.”

Eckhart Ferenc ekkor megjegyezte, hogy erre nem hajlandó.

Világhy Miklós dékán itt megállítja a vitát. Megállapítja, hogy a vita személyes térére terelődött, és megpróbálja összefoglalni az elhangzottakat. Kijelenti, hogy egyetértés van a Karon abban, hogy a magyar állam- és jogtörténeti jegyzet szellemtörténeti részre vonatkozó értékelése téves, azt a következő kiadásban helyesbítenni kell. Megállapítja, hogy a téves megállapítás éveken keresztül szó nélkül maradt, nemcsak Eckhart Ferenc és Bónis György felelős, hanem az egész Kar és annak vezetője is. (Önkritikát gyakorolva Eckhart és Bónis védelmében is.)

A múltbeli nézetek értékelése ismét igazolta a marxizmusnak azt a tételét, hogy különbséget kell tenni egyes szerzők szubjektív elgondolásai, szándékai és az egyes nézetek objektív társadalmi szerepe között. Világhy megpróbálta összhangba hozni az elhangzottakat. Hangsúlyozni kell, hogy végső soron az ideológiai formák mögött a társadalmi fejlődést végső fokon a gazdasági tényezők határozzák meg. Ugyanakkor vulgár materializmus, a

marxizmus meghamisítása az ideológiai formák teljes tagadása. A lenini dialektika alkalmazása a valóságban rejlő ellentmondások feltárása, így a „pozitív vonásokat szükségtelen letagadni, mert ezzel a jelenségek lényegét hamisítanánk meg”. Ugyanakkor a „különféle nézetek egymásnak ellentmondó oldalai sem egyforma súlyúak”. Vagyis szellemtörténeti irányban, így a jogtörténet vonatkozásában döntő, hogy „teret nyitott a magyar jogtörténet fasiszta szellemű ábrázolásának”. Maradandó tudományos eredményeket csak a marxizmus–leninizmus elvi alapjára helyezése útján érhetünk el. Következtetésként, pedig hangsúlyozza:

„A vita végül rámutatott a Kar ideológiai-tudományos munkájának egyik igen fontos, s a tovább fejlődést lényegesen akadályozó fogyatékoságára is. Ez a fogyatékoság az ideológiai liberalizmusban rejlik. A Kar tudományos munkájának tovább fejlődése jórészt attól függ, milyen szorosan és mekkora következetességgel sikerül ezt a liberalizmust felszámolni.”

Bár az aznapi vitát a dékán lezárta, egy hét múlva, az 1955. május 28-i következő kari tanácsülésen, ahol Weltner Andor egyetemi tanár, dékán helyettes elnökölt, napirend előtt felszólalt Vigh József a kari pártszervezet titkára. Felszólalása és azt követő hozzászólások a vita lezárást szorgalmazták.

Vigh József összefoglalója szerint a párt le szeretné az ügyet zárni és ebből az is következik, hogy személyes konzekvenciákat nem kíván levonni. Beszámolója alapján a kari pártszervezet elítéli a karon érvényesülő személyeskedést, ehelyett elvi, tudományos vitára van szükség. A személyeskedés a romlott polgári erkölcs érvényesülése. Sarlós Márton a vita során a marxista bírálat követelményeit figyelmen kívül hagyta. Méltatnia kellett volna Eckhart eredményeit, nemcsak a hibákat kellett volna meglátnia. Kritikájában nem az egészet, hanem csak kiragadott részeket használta fel. A kritikának jóindulatúnak és jó szándékúnak kell lennie. „Annál is inkább ilyen szellemű kritikára lett volna szükség, mert Eckhart elvtárs marxista szellemben igyekszik dolgozni.” Eckhart részéről, viszont helytelen volt a lekicsinylés. Vigh közölte, hogy „Sarlós elvtárs Eckhart elvtárs részéről említett tényeket a párt előtt nem hallgatta el.” Elmondta, hogy Sarlós elvtárs a felszabadulás óta jelentős munkát végzett. Előbb a Népbírószágok Országos Tanácsának másodelnöke volt, majd Budapesti Törvényszék elnökeként dolgozott. 1948-ban, pedig szinte a semmiből teremtette meg az Egyetemes jogtörténet tanításához szükséges feltételeket. Végül felhívja a figyelmet, hogy e vitához hasonló helytelen jelenségek ne ismétlődjenek meg.

Ezután, Eckhart Ferenc ismertette, hogy az utolsó egyetemi előadáson a hallgatóságnak bejelentette, hogy a jegyzet megbírált része helytelen, mert a szellemtörténeti irány reakciós irányzat. A magyar jogtörténet tudományának alapja csak a dialektikus és történelmi materializmus lehet. Eckhart elmondta, hogy semmiképpen sem akarta Sarlós becsületét megsérteni, sőt elismeri a proletárdiktatúra körül szerzett érdemeit. Sarlós elvtársnak csak az azelőtti politikai és szociális magatartását kívánta érinteni, de sajnálja kijelentése elhangzását. Kéri, hogy azt felejtse el, mert a jövőben együtt kell dolgozniuk. Tekintse a kijelentést meg nem történtnek, el nem hangzottak.

Sarlós válaszában tudomásul vette Eckhart bejelentését. Elmondja, hogy Eckhart bizonyára összeférhetetlennek találta a felszabadulás utáni tevékenységét a korábbi ügyvédi munkájával. „Mi annak az oka, hogy az ügyvédi munkát felcserélte? – fejtegeti Sarlós. – Ezt azzal lehet magyarázni, hogy évtizedes ügyvédi gyakorlata alatt arra a szenvedélyes meggyőződésre jutott, hogy a tőkés, földbirtokos Magyarországnak el kell pusztulnia.” Ez a meggyőződése vezette arra, hogy felcseréje a passzivitást és felszabadulás után úgy érezte, hogy a párt és a kormány szolgálatába kell lépnie.

Zárószóként Weltner Andor megköszönte a kar párt alapszervezetének, hogy ebben a kérdésben segítséget nyújtott. Mind Eckhart, mind Sarlós őszinte hangot ütött meg. „Most már szocializmus felé vezető úton járunk.” – mondta. Helyesli a kibékülést, hiszen nem két

öregemberről van szó, hanem olyanokról, akik még remélhetőleg sokat fognak alkotni.

Ezután lezárva az eredeti első napirendi pontot és rá tért a másodikra, a Magyar jogtörténeti tanszék munkabeszámolójára. Több hozzászóló közül kritikusabb hangnemben szólt Hajdú Gyula, aki nem tartotta elégségesnek a tanszék által elkészített beszámoló, hanem az „arra rendelt bizottságnak objektív vizsgálatot is kell végeznie a tanszék munkája terén”. Sarlós, pedig hangsúlyozta, hogy a tanszék munkáját a Jegyzettel együtt kell értékelni. A Jegyzet nem támasztja alá, hogy a tanszéki beszámolóban feltüntetett elvek érvényesültek az oktatásban. A kérdést vizsgálat oldhatja meg. Vas Tibor azt kifogásolta még, hogy „nem szerepel eléggé a Tanácsköztársaság jogtörténeti feldolgozása”. (A vitában, amely decemberig is elhúzódik, általában az egyetemi tankönyvek és konkrétan a magyar jogtörténeti tankönyv és jegyzet szerkezetéről, tartalmi szempontjairól is szó esik. Eckhart véleménye nem egyezik meg a dékánéval és több oktatóéval, úgy mint Beér Jánoséval, Névai Lászlóéval, mert nézete szerint, velük ellentétben a jogtörténetnek nehéz elmenni 1945-ig. Eckhart szerint a polgári kor jogtörténetében legfeljebb csak a fő fejlődési vonalakat kell tárgyalnia, az egyes jogágak modern történetét [pl. családjog stb.], az egyes szaktárgyaknak kell megírni. Eckhart szerint a jogtörténetnek fontosabb a feudális intézmények történetét ismertetni, mint a burzsoá intézményekét.)⁶³

A továbbiakban folytatott vitában többször, a kar és a párt által lezárt kérdésre nem tértek vissza. A vitát akkor lezárták, azonban annak utórezgése még sokáig érzékelhetők voltak a jogtörténetírásban.⁶⁴ Eckhart Ferenc és Bónis György a megbírált jegyzetet az elvárásoknak megfelelően átdolgozták és jelentették meg.⁶⁵

Sarlós Márton vitairatát „A szellemtörténeti irány és magyar jogtörténetírás” címmel végül a Jogtudományi Közlönyben⁶⁶ jelentette meg 1956-ban. Az írás címéhez fűzött jegyzetében a szerkesztő leírja, hogy a tanulmány már 1954 márciusában elkészült, de az „Állam és Jog” c. folyóirat, amely számára készült, nem jelentette meg. Majd az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara 1955 májusában megvitatta, továbbá a vitáról *Székel György* is beszámolt a Felsőoktatási Szemlében. Írásában Sarlós ugyanazokat az érveket sorolja fel Eckhart és a szellemtörténeti irány ellen, mint a vitában. A szellemtörténet „érdemének” a sovinizmust, a szláv fejlődés elhanyagolását, valamint a Szent Korona-tant tartja. Cáfolja, hogy a szellemtörténet, és Eckhart 1931-es tanulmánya éles kritikaként „metsző bírálatnak” vette volna alá a Szent Korona-eszmét.

Megállapítja, hogy Timon nem a megteremtője, „hanem csak túl hangos híve volt” a jogtörténelmi sovinizmusnak. Ugyanakkor a szellemtörténet nemhogy fellépett volna ez ellen a sovinizmussal szemben, hanem „lényegesen tovább fejlesztette a szentkorona-tanát Timonnal szemben a szellemtörténeti irány klerikális reakció céljaira is”. Míg Timon „egyenesen megtagadja a közjogi elmélet egyházi eredetét is – amit a szellemtörténeti irány a tartalom döntő részének kíván tekinteni. Ez az a többlet tehát, amelyet a szentkoronatan liberális-nacionalista tartalmához a szellemtörténeti irány hozzáadott – a sovinizmushoz ennek revizionista fölfokozását –, a közjogi mitológiához vallási mitológiát. Csak mindez együtt szolgálhatta megfelelően az imperializmus „adott történelmi szakaszában» az alkotmányos polgári állam gátjaitól szabadulni akaró, – a »Szentistváni« birodalomra visszapillantató, tekintélyuralmi törekvéseket. Azóta sok minden történt. Liberális és szellemtörténeti szenkorona-magyarázatok együtt merültek el a múlt romjaiban. Annál

⁶³ EL ÁJK KTJkv. A kari Tanács 1955/56. II. rendes ülés 1955. XII. 3. 855-11/17-1955.

⁶⁴ MEZEY. 2000. 420. o.

⁶⁵ *Eckhart Ferenc–Degré Alajos*: Magyar állam- és jogtörténet. Egyetemi jegyzet, 1954–1955. tanév, I. félév. Javított utánnomás. ELTE ÁJK Felsőoktatási Jegyzet. Budapest, 1955; *Eckhart Ferenc–Bónis György–Degré Alajos*: Magyar állam- és jogtörténet. Egyetemi jegyzet, 1956/57-es tanév, I. félév. ELTE ÁJK Felsőoktatási Jegyzet, Budapest, 1957. in: MEZEY. 2000. 454–455. o.

⁶⁶ SÁRLÓS. 1956. 87–103. o.

meglepőbb, hogy 1952-ben egyszerre felbukkan az új elmélet, megszületik a legenda a haladó, – szentkoronátant romboló szellemtörténeti irányról. Ne engedjük, hogy ez a legenda-csecsemő kiszálljon kelengyéjéből és terjeszkedjék.”

6. Az 1955-ös Eckhart-vita hatásai

Az 1955-ös vita az 1931-essel ellentétben nem kapott nagy társadalmi nyilvánosságot, az ELTE, és a jogtörténettel, történelemmel, és jogfilozófiával, ideológiával foglalkozó szakmai és politikai körök vitája volt. [Lásd például: *Székely György*: Tudományos vita a szellemtörténet szerepéről. In: *Felsőoktatási Szemle* (1955) 64–8. o.] Ugyanakkor a vitát megelőzően, a vita alatt, és annak hivatalos lezárójaként a párt aktív jelenléte, annak legalább olyan politikai jelentőséget adott, mint az 1931-es politikai, publicisztikai állásfoglalások, támadások. Az 1955-ös heves konfrontációt megelőzték a korábbi évek egyetemi szakmai vitái, zaklatásai, az újból és újból teret nyerő kritikai állásfoglalások Eckhart Ferenc (és tanítványa Bónis György, illetve „iskolája”) ellen. A vita rugója az 1948 óta a Karon dolgozó, a hatalmat és a hivatalos ideológiát képviselő oktatók meghatározó részének személyes elfogultsága is Eckharttal és Bónissal szemben.

Ugyanakkor, mint 1931-es vita után, 1955-ben is megerősítették Eckhart Ferenc pozícióit. 1955-ben 70 születésnapjára a „Munka Érdemrend” kitüntetésre lett. ⁶⁷ 1956-ban Sötér István az Oktatási Minisztérium miniszter helyettese megbízta, hogy Bónis Györggyel és Degré Alajossal, másik korábbi tanítványával készítsék el a „Magyar jogtörténet” egyetemi tankönyvet 1957. július elsejéi leadással a Tankönyvkiadó Vállalatnál. ⁶⁸ Szomorú emlék Eckhart Ferenc hagyatékából, hogy betegségére hivatkozva éppen egy 1957. július elsején kéri ismét (először 1956 tavaszán a dékánhoz írt levelében ⁶⁹), Csizmadia Andor áthelyezését az Államjog tanszékről a Magyar Jogtörténeti tanszékre, a tanszéki munka menetének biztosítására.

Eckhart Ferenc további 1955-ös és 1956-os, forradalom előtti kari tanácsulési felszólalásait az egyre inkább kritikus hangnem jellemezte. 1955 szeptemberében kijelenti, hogy az Oktatási Minisztériumi munkatervének végrehajtása annyi ankét, értekezlet, ülés megtartását kívánja, amelyen sorozatosan ugyanazt mondják el, hogy nem marad idő a tudományos munkára. ⁷⁰ 1956 áprilisában szociális érzékenységről tesz tanúságot, amikor a minisztertanács kiküldöttje előtt a levelező hallgatók nem megfelelő támogatásai miatt szólal fel. A vidéki hallgatók, mivel nem rendelkeznek megfelelő anyagi eszközökkel, egyszerűen nem tudnak a képzésen részt venni. Majd hozzátette: „Így egyre rosszabb lesz a képzés, mint a mezei jogászoké volt. Végül a vizsgákon csak átengedjük, s megszületik a karitatív diploma. Kezdetben a vezetők jöttek, a krémje – nekik könnyebb volt, ma már inkább az alacsonyabb beosztásban lévők jöttek. Az anyagi kérdés megoldása nélkül nem tudjuk megoldani ezt a kérdést – különösen a vidékiek vonatkozásában.” ⁷¹ Ugyanezen ülés második napirendi pontjánál, „Az Állam- és jogtudományi karon folyó ideológiai oktatásról” folyó vitában megállapítja, hogy minden tanév elején megkapják a vonatkozó anyagot, azonban ezek egymástól eltérnek, akár egy éven belül is, melynek következménye, hogy soha nem tudnak egy témát befejezni, illetőleg megfelelően kimeríteni. Hivatkozik arra, hogy évelejen elkezdték a tanulást az új közgazdasági tankönyv alapján, de ezt megszakították és most a XX. Kongresszus anyagát tanulmányozzák. Májusban az új munkajogi tankönyvet bírálja kiemelve a tárgyi tévedéseket. ⁷²

A Kari tanácsulési jegyzőkönyvek alapján az 1956-os forradalom leverése után, azok ülésein Eckhart Ferenc nem vesz részt többé. Az 1957. januári ülésen a tanszabadságról, az új

⁶⁷ MTA KRGY Ms 5614/66.

⁶⁸ MTA KRGY Ms 5614/124. 1956 VII. 7.

⁶⁹ MEZEY. 2000. 413. o.

⁷⁰ EL ÁJK KTJkv. A kari Tanács 1955/56. I. rendes ülés 1955. IX. 10. 855-11/11-1955.

⁷¹ EL ÁJK KTJkv. A kari Tanács 1955/56. VI. rendes ülés. 1956. IV. 7. 855-11/5-1956.

⁷² EL ÁJK KTJkv. A kari Tanács 1955/56. VII. rendes ülés. 1956. V. 5. 855-11/6-1956.

egyetemi törvény vitáján ismét felmerül a neve. Móra Mihály professzor többek közt kifejti, egyetértve Világhy és Szabó professzorokkal, hogy védekezni kell azokkal szemben, akik nem a szocialista, hanem más társadalmi rend hívei lennének. A tanszabadság határaitól „Általánosságban elmondható, hogy az egyik határjelző, hogy a szocializmus alapján álló tudomány befejezett tény. Ez elvileg szép, de nagyon általános. Támadás mindenkit érhet, ezt bizonyítja Eckhart professzor esete is, amely mindenki előtt ismeretes.” Hangsúlyozza, hogy a tanárok előadási szabadságának nem a büntetőjog szabhatja az egyetlen határt. Feltétlenül szükség van tudományos fórumra, amely eldönti, hogy egy tudományos állásfoglalás képviselhető-e, vagy sem. Kifejti, hogy nem maradhat meg az a gyakorlat, hogy egy tudományos jegyzetben képviselt állásfoglalást egy középkáder, pl. a Legfelsőbb Bíróságról kifogásolhat, amire a múltban nem is egy példa volt. „A tanszabadság arra való lenne, hogyne tartunk ilyenfajta beavatkozásokat. A bizonyítandókat nem lehet bizonyítottként tanítani.”⁷³

Az 1957-es év kari tanácsülési jegyzőkönyveiben folyamatosan találkozunk az 1956-os forradalom utáni megtorlás eseményeivel. Sarlós Márton különösen aktívnak mutatkozik, számos javaslattal él. Felszólalásának alapján az áprilisi X. rendes ülésen határozatot hoznak arról, hogy a disszidáltak nevét leveszik az ajtókról és a korábban leadott tanulmányaikat a kari évkönyvbe nem veszik bele.⁷⁴ Júniusban Sarlós Márton észrevételezi, hogy a doktorrá avatási szertartás és az eskütétel formáját elavultnak tartja. Nem emlékszik arra, hogy amikor őt avatták „bármiféle szerszámra tett kézzel esküdtött volna.” A doktorrá avatási szertartást és a magnificus megszólítást, amely méltóságot jelent és törvényileg is tilos, sürgősen megszüntetendőnek tartja.⁷⁵ Júliusban azt szorgalmazza, hogy derítsék fel, hogy a forradalmi értelmiségi tanács ülésén ki képviselte a kart és járjanak el vele szemben a megfelelő módon.⁷⁶

Az 1957/58-as tanév első kari tanácsülésén miután a dékán 16 pontban ismerteti a Karral kapcsolatos aktuális eseményeket, Marton Géza szót kér. Elmondja, hogy dr. Eckhart Ferenc elhalálása óta nem volt kari tanácsülés és úgy gondolja, hogy emlékéről jegyzőkönyvileg meg kell emlékezni, továbbá javasolja, hogy a Kar indítványozza, hogy özvegye kivételes nyugellátást kapjon. A Kari Tanács a javaslatot egyhangúan elfogadta.⁷⁷

Eckhart Ferenc haláláról munkásságát értékelve Weltner Andor a „Jogtudományi Közlöny”-ben⁷⁸ és Székely György írt megemlékezést a „Századok”-ban.⁷⁹

Weltner Andor méltatásában az 1955-ös vitára is kitér. Cikkének elején idézi Révai Józsefnek a „A bécsi udvar gazdasági politikája Magyarországon Mária Terézia korában” című Eckhart tanulmányról írt megállapítását, majd kiemeli, hogy „Eckhart Ferenc személyében kibontakozik a magyar polgári jogtörténet kiváló tudósa. Tudományos módszerére a forrásmunkák lankadatlan szorgalommal való felkutatása, az összefüggések történelmi elemzése és éles kritikai érzék jellemző.” Tudományos munkásságának meghatározó eseménye az 1931-es tanulmány, „amely pozitivista állásponton éliesen bírálja a korabeli jogtörténeti munkákat, különösen a sovinszta Timon-iskolát”, amely: „Lényegében tehát, a jogtörténet művelése a politikai reakció aljas céljainak a szolgálatában állt és elvetette a tudományos módszerek alkalmazását. Nagy érdeme Eckhart Ferencnek, hogy nehéz politikai viszonyok között lándzsát tört nemcsak az ilyen áltudományos módszerek, hanem az ezekből fakadó tanok ellen is.”

Ugyanakkor ez áll az 1957-es hivatalos értékelésben: „A minden vonatkozásban helyes

⁷³ EL ÁJK KTJkv. A kari Tanács 1956/57. IV. rendes ülés. 1957. I. 4. 855-3/7/57.

⁷⁴ EL ÁJK KTJkv. A kari Tanács 1956/57. X. rendes ülés 1957. IV. 27. 778/1957.

⁷⁵ EL ÁJK KTJkv. 1096/1957. VI. 1.

⁷⁶ EL ÁJK KTJkv. 1667/1957. VII. 6.

⁷⁷ EL ÁJK KTJkv. A kari Tanács 1957/58 I. rendes ülés. 1957. IX. 70/1957-58.

⁷⁸ WELTNER. 1957. 223–224. o.

⁷⁹ SZÉKELY. 1957. 883–885. o.

tudományos következtetések levonásában azonban, akadályozta, hogy a Savigny-féle történeti iskola hatása alatt állt és a társadalmi, valamint a jogi fejlődés menetében általában a népszellemet tartotta döntőnek.” Majd az összegzés végén: „Eckhart Ferenc nem volt marxista tudós, de munkásságára a tudomány fejlesztését és ezen keresztül az emberi haladást szolgáló bátor törekvés jellemző... A legutóbb megjelent magyar állam- és jogtörténeti egyetemi jegyzet, melynek egy részét Eckhart Ferenc írta és az egészet szerkesztette, a *kritika hatására* (a kiemelés: W. A.) az 1920-as évektől a felszabadulásig eluralkodott szellemtörténeti irányt reakciónak és haladás ellenesnek minősítette.” A marxista-leninista magyar állam- és jogtörténeti irányról, a jegyzettel kapcsolatban: „Ebben a munkában Eckhart Ferenc sajnos valóban csak az alapok lerakásáig jutott el. Előrehaladott kora és súlyos megbetegedése megakadályozta a terv bevett új jogtörténeti tankönyv megírásában.”

Székely György, aki Révész László mellett egyértelműen kiállt Eckhart mellett, nekrológiájában már finomabb összefüggésben utal az 1955-ös vitára. „Eckhart Ferenc hosszú, igen eredményes tudományos pályát futott be. Működése a magyar társadalom, magyar állam életének mozgalmas évtizedeire esett. Olyan korra, midőn a tudós sem vonulhatott el bástyáiba, legkevésbé, ha olyan hajlíthatatlanul és oly sok területen keresi az igazságot, mint Eckhart professzor. Életében talán ezért is kísérte több vita, mint más tudós működését. Ő elsősorban a tudományt szolgálta, szíve utolsó dobbanásáig az alkotásnak élt, a munka fűtötte, a munka megbecsülése hatotta át. 28 éves professzori működése alatt tanítványok hosszú sorát nevelte igazságszeretetre, emberségre, egyenességre, s mindebben kérlelhetetlenségre.

Az elhunyt egyik legnagyobb tudású, legtermékenyebb történetírónk volt, a levéltári kutatások mestere. Életműve lényegében a magyar polgári tudomány egyik utolsó nagy alakját tárja elénk, mind a középkori állam- és jogtörténet, mind az újabb kori gazdaságtörténet területén. Nem félt a legbonyolultabb problémákhoz nyúlni.”

A szívből jövő meleg méltató sorok, hasonlóan a másik cikkhez, elsorolják Eckhart Ferenc kutatási területeit, munkáit. „Műveiben mesterien szötte össze a társadalomtörténet, a politikai történet problematikáját az állam- és jogtörténettel. Eckhart Ferenc, mint professzor már korábban rámutatott a magyar állam és jogtörténet súlyos hibáira, amennyiben ezek a munkák alkalmasak voltak a nemzeti önhietség növelésére és bizonyos felsőbbrendűség hitének ébresztésére; küzdött a történetietlen közjogi iskola ellen.” A szerző kiemeli Eckhart kutatási módszerének pozitívista jellegét, nem ír arról, hogy a szellemtörténeti iskolához tartozott volna, hanem felemlíti, hogy „több szempontból a népiségtörténeti iskolához közeledett.” Ugyanakkor: „Munkássága továbbra is polgári keretekben mozgott, de elutasítva a kétes értékű népszerűséget, tudós és ember maradt. Jogtörténeti és egyetemes történeti előadásai, higgadt és kritikus történeti szemléletével, számos hamis nézet cáfolásával, mítoszok döntésével, a magyar-szláv kapcsolatok pozitív oldalainak akkor egyedülálló feltárásával a maga eszközeivel való állásfoglalást jelentettek.”

A szerző behatóan foglalkozik Eckhart második világháború utáni szerepvállalásaival, tudósi, közéleti megnyilvánulásaival.

„Embersége, a jobbaké iránti szeretete vezette át a felszabadulás után a világnézeti válság évein. Most már zavartalanul vallhatta, hogy a jogintézmények alakulása minden időben a társadalom fejlődésétől függött, de nem volt könnyű számára az ehhez vezető új módszerek magáévá tétele, az évtizedek hosszú során kialakult nézetek, módszerek terhének lerázása. Mialatt a tudós vívódott, a tanár nyomban szolgálatot vállalt s továbbra is aktív, megbecsülésre érdemes tudós oktató maradt. Egyike volt azoknak, akik vállalták azokat a feladatokat is, amelyek sokáig kompromittálónak számítottak értelmiségi körökben. Korán részt vett olyan elvi vitákban, amelyekben a marxista tudomány által felvetett kérdések kerültek baráti megbeszélésre... Író, bíráló gyanánt elvtársias viták résztvevőjeként lelkesen dolgozott, a tudomány haladását szolgálta, amikor igényes kulturált és színvonalas munkára

serkentett, amikor ostromozta egyes munkák hibáit, vagy sekélyességét. Ezekből az észrevételekből új történetírást tanulhatott és tanult is.”

Székely György kiemeli a munkásságának az új társadalom általi széleskörű megbecsülésének jeleként megkapott Munka Érdemrendet. Végezetül, mielőtt megállapítaná, hogy „Kihunyta hosszú ideig pótolhatatlan űrt jelent a magyar állam- és jogtörténet művelésében.” összegzi, hogy „Ilyen körülmények között támadta meg súlyos és hosszas betegsége. Szakadatlan igyekezett helytállni, oktató munkáját ereje fogytáig nem hagyta abba; nagy betegen is bejött munkahelyére az ellenforradalom napjaiban, hogy harcoljon a reakció szélsőséges megnyilvánulásai ellen.”

Mezey Barna által megállapított⁸⁰ túlterheltsége is hozzájárulhatott a kényszerű alkalmazkodás, a szélsőséges megítélések közötti lebegtetés, valamint az országban történtek traumája miatti betegségehez és halálához.

Az 1955-ös Eckhart-vitának később is voltak még utórezgései,⁸¹ de az általa is képviselt szakmai irányzat részleges rehabilitációja a két 1957-es nekrológhoz hasonlóan már a hatvanas évek közepén elkezdődött. Az „Adalékok a nemzeti ideológia múltjának elemzéséhez a magyar jogtörténetírás történetéből” kötetben 1966-ból ezt olvashatjuk: „Az a kép, amely a századforduló burzsoá-nacionalista jogtörténetírásának elemzése alapján feltárul előttünk, természetesen nem azonosítható a magyar polgári kor jogtörténetírásának egészével. Közlebről a jogtörténetírás szűkebb területén pedig a megalapozott tudománytörténeti kutatások fényénél több jelentős, progresszív törekvés felbukkanásának is méltán adózhatunk... Több jelentős tudománytörténeti felismerés adózik a polgári liberális, illetve a polgári pozitivisták nemzeti ideológia viszonylag haladó tanításainak is a jogi historizmus hazai fejlődésében... A tudománytörténet eddigi eredményei mindenesetre jelzik a haladó nemzeti eszmék továbbélésének egyes nézetirányait a XX. századi magyar jogtörténetírásban is... Ez utóbbi tényezők felé joggal fordulunk fokozott figyelemmel, ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a polgári liberalizmus, illetve a pozitivisták kutatómunka hagyományaihoz visszamenekülő kutatók legjobbainak eszméiben később is találunk még értékes elemeket.”⁸²

1969-es tanulmányában, tanítványa Degré Alajos is kiemeli egykori mestere pozitivisták, haladó tudományos munkásságát, cáfolva, hogy Eckhart Ferenc a szellemtörténeti irány képviselője lenne.⁸³

Eckhart Ferenc halálával lezárult az a korszak, amikor saját személyével, munkájával befolyásolni tudta a magyar történeti alkotmányról, a Szent Korona-eszméről vallott

⁸⁰ MEZEY. 2000. 413. o.

⁸¹ MEZEY. 2000. 420. o. A kérdéssel lásd továbbá: *Beér János–Csizmadia Andor: Történelmünk a jogalkotás tükrében. Sarkalatos honi törvényeinkről (1001–1949)* Gondolat, Budapest, 1966. *Kardos József: Az Eckhart (Ferenc)-vita és a Szent Korona-tan. Századok. Klny. 1969. 5–6. sz. Akadémiai Nyomda, Budapest; *Sarlós Márton: Die organische Staatstheorie und die Staatstheorie der Heiligen Krone in der ungarischen Rechtsgerichtswissenschaft.* Tankönyvkiadó, Budapest, 1961; *Vargyai Gyula: Timon Ákos állam- és jogtörténetírása. Történelmi Szemle. 1976. 4. sz.**

⁸² HORVÁTH. 1966. 79–80. o.

⁸³ DEGRÉ. 1969. 53. o.

tudományos és politikai nézeteket. Az 1956-os forradalom leverése után a Szent Korona, és a Szent Korona-tan felé az 1970-es évek második felében, elsősorban a Szent Korona 1978-as hazahozatalának köszönhetően fordult ismét a szélesebb érdeklődés. Az érdeklődés a tudományos ismeretterjesztéssel és a felújított kutatásokkal, párhuzamosan a politikai enyhüléssel, majd átalakulással ismét felszínre hozta azokat a kérdéseket, amelyek már a századforduló óta foglalkoztatják a tudományos érdeklődést és a közvéleményt.

IV. rész – Viták a Szent Korona-Tanról 1989 után

1. Miért folytatódik a vita az 1990-es évektől ismét?

1989 után az új politikai és tudományos környezetben a Szent Korona, a Szent Korona-eszme tudományos megítélése kilépett az 1949 és 1989 közötti szűken értelmezett egyetemi – szakmai keretek közül, és ismét a közélet, a politikai élet egyik újbóli kérdése lett. A politikai pluralizmus, a le nem zárt alkotmányjogi kérdések, az új tudományos eredmények és megközelítések, valamint a közélet és a közvélemény érdeklődése új vitákat eredményezett. Ezek a viták a múlt eltérő értékelése és a jelen megítélésének és jövő Magyarországnak alkotmányos, politikai, társadalmi alternatívái között folytak és folynak. A civil szervezetek, politikai pártok között és a tudományos közéletén belül is olykor heves összeütközésekhez vezetett az elmúlt másfél évtizedben a Szent Korona, és a Szent Korona-tan történelmi és tudományos, valamint a mostani politikai, alkotmányos helyzettel való kapcsolatának az 1930-as és 1950-es éveket is idéző különböző megítélései.

A Szent Korona-tan tudományos elemzéseit, valamint történelmi megítélésről és jelenkori önazonosság tudatban – és politikai rendszerben esetlegesen – elfoglalt helyéről több hullámban folyó polémiát, tekintve az 1931-ben és 1955-ben lezajlott viták hasonló tematikájára és érvelésére, valamint az akkori szerzőkre, köztük Eckhart Ferencre történő gyakori hivatkozás miatt nevezhetjük harmadik Eckhart-vitának is.

Ez az 1990-es évektől napjainkig nemcsak a politikai és tudományos közéletben, a tudományos, politikai publicisztikában, politikai fórumokon és esetenként egyetemi közegben zajlik, hanem többek között az 1990-es az állami címerről szóló alkotmánymódosító vitában, és az 1999-es „A Szent István államalapításának emlékéről és a Szentkoronáról” szóló 2000. évi I. (emlék) törvény esetében, hasonlóan 1931-hez, az országgyűlésben is. Az 1999-es országgyűlési bizottsági és plenáris vitában a különböző álláspontok indoklásakor a kormánypárti és az ellenzéki képviselők egyaránt nemcsak Eckhart Ferencre, Timon Ákosra és más korabeli jogtudósra hivatkoznak, hanem magára az 1931-es vitára is, ezen belül annak az országgyűlésben lezajlott részére is. A vita tárgya 1999-ben is, hogy az 1989/1990 után kialakult új magyarországi politikai rendszer miként határozza meg viszonyát az 1944/1946 előtti történelmi magyar állammal, annak jogi hagyományaival, így a Szent Korona-tannal is és az akkor is használt nemzeti szimbólumokkal. A 2000. évi I. törvény vitája során, mint sajtóban, mind az országgyűlésben hosszas polémiák zajlanak magáról a Szent Koronáról, a Szent Korona-tan értelmezéséről és azok történelmi megítéléséről.

A tudományos, publicisztikai, és politikai vitákban ismételtlen kérdés, hogy az 1931-es eckharti programesszé nyomán kialakult tudományos iskola és eredményei felhasználhatóak-e ideológiailag, vagy politikailag a történelmi magyar állammal bármilyen folytonosságot kereső nézetek ellen, vagy mellette. Illetve a globalizáció liberális ideológiája, hasonlóan a korábbi rendszer ideológiájához, vagy az 1920 és 1944 közötti időszak uralkodó politikai eszméihez, mennyire sajátítja ki a megfellebbezhetetlen és megkérdőjelezhetetlen tudományos ítélőszék pozícióját? Mennyire szolgálja a tudományosság a politikát, illetve mennyire határozza meg a politika, hogy mi a tudományos? A Szent Korona-tan és eszme történelmi és politikai diszkreditálásához lehet-e eszköz mai is a tudományosság, a haladás és a modernség hívei kezében? Illetve a Szent Koronához fűzött történelmi magyar jogrend alapelvei, sőt maga a Szent Korona-eszme azon túl, hogy magyar hagyomány, ellentétes-e a mai alkotmány- és jogfilozófiai elvárásokkal? A választ egyszerűsítheti, ha meg tudjuk azt állapítani, hogy jogtörténelmi kutatások eredményei alátámasztják-e azt, amit közjogi hagyományként ismerünk. Az elmúlt több mint hetven év vitáit egyszerűsítve úgy is összefoglalhatjuk, hogy ami évszázados hagyományként alakult ki, vagy ismert, annak különös magyar eredete, jellege, tudományosan igazolható-e? Továbbá vannak-e a mai társadalmunk számára is aktuális történelmi, közjogi, jogfilozófiai, politikai üzenetei?

A vitázók arra keresik a választ, hogy Szent Koronához, és a Szent Korona-tanhoz kapcsolódó hagyományok mennyire „modernek”, illetve beilleszthetők-e mai életünkben. Lehetnek-e ismét történelmi tudatunk, önazonosságunk részei? Az Eckhart-vita és az elmúlt hét évtizedben (vagy még korábban is) ezzel kapcsolatban felvetett problémák ezért ma is aktuálisak maradtak.

2. A Szent Korona és a Szent Korona-tan 1978 után

Az 1990-es évektől zajló vitát megelőzték a Szent Korona 1978-as hazahozatalát követő tudományos kutatások eredményei, az 1980-as évektől kezdve a szakmai körökön túl a szélesebb nyilvánosság által is megismerhető új szempontok, illetve az 1970-es évek második felétől a tudományos kutatásnak és ismeretterjesztésnek új lehetőségeket nyújtó egyre kevésbé korlátozó korábbi ideológiai megkötések.¹

A Szent Korona 1978-as hazahozatala az egész magyar társadalom figyelmét felkeltette. A politikai vezetés felmérést készített az eseményről. A Tömegkommunikációs Kutatóközpont belső tájékoztatásra, szolgálati használatra készített 1979-ben, 150 példányban megjelent kiadványa (*Kulcsár Judit–Lázár Guy–Vágó Judit: Vizsgálatok a korona hazaérkezéséről és az eseményt kísérő propagandáról*) megállapította, hogy a korona hazaérkezését a közvélemény jelentős eseményként élte át. A megkérdezettek 86%-a örömmel, büszkeséggel fogadta a visszaadás hírért. Dacára a megelőző évtizedek propagandájának 1978-ban a túlnyomó többség elfogadta, hogy a korona az ezeréves magyar birodalom, a magyar nemzeti függetlenség, a magyar kereszténység, a magyar nemzeti egység, a magyar sors jelképe, csak egy kisebbik rész vélte úgy, hogy a korona az úri Magyarország jelképe.

A hazai tömegkommunikációban a „magyar korona” elnevezést használták a Szabad Európa Rádió a Szent Koronáról beszélt. (A felmérés szerint a hazai közvélemény majdnem fele nem tudta megfogalmazni, hogy az Egyesült Államok miért adta vissza a koronát. A magyarországi politikai vezetés a visszaadás „gesztus” jellegét hangsúlyozta, amely a magyar kül- és belpolitikát méltányolja és része az enyhülési folyamatnak. A magyarországi hivatalos szervek a korona visszaadását korábban több alkalommal is kérték.)

Figyelemfelkeltő, főleg az 1990-es évek vitáit szemlélve, hogy 1978-ban a megkérdezettek csaknem fele úgy gondolta, hogy a korona elhelyezése a Nemzeti

¹ A Szent Korona hazahozatala megosztotta a nyugati magyar emigrációt. A hazahozatal körüli vita volt talán a legjelentősebb a nyugati emigrációban 1945 után a Magyar Szent Koronáról. (Lásd pl.: *Csapó Endre* tanulmányát, CSAPO. 2004. 521–528. o., CSEHI 2004. 46–50. o., illetve *Kádár Lynn Katalin: A Szent István Korona visszajuttatása és további hatása a Carter-kormányzatra*. HABSÜRG. 1978. 164–184. o.; HABSÜRG. 1979. 184–200. o.; TÓTH. 2007.) Az emigráció jelentős része elkeseredve fogadta a visszaadásról szóló amerikai döntést. Így például a 400 amerikai tagszervezetet összefogó Amerikai Magyar Szövetség tiltakozott a visszaadás ellen. A támogatók között viszont megtalálhatjuk többek között Nagy Ferenc volt miniszterelnököt, Király Bélát, Varga Lászlót. A korona visszaadása ugyanakkor a kutatók szerint hozzájárult Carter 1980-as vereségéhez, Reagan győzelméhez. (Az 1996-os választás republikánus elnökjelöltje, Bob Dole szenátor bírósági eljárást is kezdeményezett 1978-ban a visszaadás megakadályozására.) Ugyanis a kelet európai választók a döntés hatására ellentétben 1976-tal, 1980-ban a republikánus jelölt mellé álltak. Természetesen Nyugat Európában jelentek meg a Szent Koronáról tudományos írások. Pl.: *Patrick J. Kelleher: The Holy Crown of Hungary*, Roma, 1951; *Deér József: Die heilige Krone Ungarns*, Graz–Wien–Köln, 1966 (A kötet magyarul is megjelent „A Magyarok Szent Koronája” címmel az Attraktor kiadó gondozásában 2005-ben); *Radvánszky Antal: Das Amt des Kronhüters in Staatsrecht und Gesichte Ungarns*, Mainz, 1972; *Bárányné Obeschall Magda: Die Sankt Stephans-Krone und die Insignien des Königreiches Ungarn*, Wien–München. 1961, 1974. in: ZÉTÉNYI. 2002. 16. o.; *Boeckler, Alfred: Die „Stephanskrone” – Herrschaftszeichen und Staatssymbolisch*. Stuttgart, 1956; *Bogyay Tamás: Az ország és koronája*. Katolikus Szemle XXX. 1978 1–13. o.; *Bogyay Tamás: Könyvek – koronánkról*. Új Látóhatár. V. 1962. 135–140. o.; *Schramm, Percy Ernst: Die Kronen des frühen Mittelalters. – Herrschaftszeichen und Staatssymbolik*. Stuttgart II. 1955 377–417. o., *Schramm, P. E.: Die Krönung bei den Westfranken und Angelsachsen von 878 um 1000. – Kaiser, Könige, Papste*. II. 225–233. o., *Schramm, P. E.: Das Alte und Neue Testament in der Staatslehre und Staatssymbolik des Mittelalters. – Kaiser, Könige und Papst*. IV. Teil. I. Hälfte. Stuttgart, 1970. 123–240. o., *de Vajay, Szabolcs: Corona Regia – Corona Regni – Sacra Corona*. Ungarn Jahrbuch VII. München, 1976. 37–64. o., valamint az emlékirat irodalom, pl.: *MINDSZENTY. 1988. További szakmunka: Karpat, Josef: Corona Regni Hungaria im Zeitalter der Arpaden – Corona Regni*. Weimar, 1961; *Karpat, Josef: Zur Geschichte des Begriffs Corona Regni in Frankreich und England, Corona Regni*, Weimar 1961, amelyek Kelet-Németországban jelentek meg.

Múzeumban nem a jó megoldás. A budai vár tróntermét (16%), a parlamentet (11%), a Mátyás-templomot (15%), az esztergomi bazilikát (7%) méltóbb helynek tartották.

A korona visszaadását követően Szent Koronát és a Szent Korona-eszme és tan történetiségét bemutató több meghatározó mű született meg. A *Györffy György* és *Katona Tamás* által szerkesztett „A korona kilenc évszázada” (Európa Kiadó, Budapest, 1979) kötet forrásmunkaként a korona történetére, és a Szent Korona-tannak a történeti magyar alkotmány közjogi hagyományaira vonatkozó meghatározó dokumentumait gyűjtötte egybe. Hasonlóan a *Benda Kálmán* és *Fügedi Erik* által írt „A magyar korona regénye” (Magvető, Budapest, 1978 – Benda Kálmán ez irányú munkáját méltatja *Nyulassy Ágnes*: Néhány gondolat a Szentkorona-tanról. Benda Emlékkönyv, Budapest, 1994.), valamint *Bertényi Iván* „A Szent Korona története” (Kossuth Kiadó, Budapest 1979, Népszerű történelem sorozat).

Bertényi Iván az 1966-ban kiadott, négy kiadást megért munkája „A magyar Szent Korona. Magyarország címere és zászlaja”² azon kivételes munkák közé tartozik, amelyek széles körű ismereterjesztő és tudományos igényű foglalkoztak az 1980-as évek előtti évtizedben a Szent Koronával, valamint *Dümmerth Dezső* 1970-es és 1980-as években megjelent művei³, illetve *Bálint Sándor* néprajz kutató a kérdést is érintő írásai (Ünnepi Kalendárium. I–II. k, SZIT Budapest, 1976–1977.) azokhoz a munkákhoz tartoznak, amelyek hosszú évtizedek után ismét a szélesebb tudományos, és most a már a közvélemény számára is lehetővé tették az érdeklődést, felélenkítve a figyelmet Szent Korona, annak és annak jogi és politikai történelme iránt is. Érszegi Géza, Györffy György, Gerics József és Szűcs Jenő a szentistváni államalapításra és a kora középkorra vonatkozó forráskutatásai, pedig további vitákat eredményező új szempontok bemutatását tették lehetővé a tudományos életnek és az érdeklődő közéletnek.

A Szent Korona hazahozatalával egyidejű országos figyelem felkeltéshez az 1978-ban és az azt megelőző és követő évek sajtó és tudományos publicisztikája is hozzájárult. Így *Bölonyi József* „Sacra regni corona” című cikke,⁴ és *Bertényi Iván* tanulmánya.⁵ A sajtóban megjelent cikkek általában a „magyar korona”, vagy „magyar királyi korona” hazaérkezéséről, átadásáról, múltjáról számolnak be, a koronát szentnek csak *Nemeskürty István*, illetve *Szuhay-Havas Ervin* nevezik a Népszabadság 1978-as karácsonyi számában.⁶ *Iff. Bartha Lajos* cikke a „Királyi jelvény vagy asztrális jelkép?” (Új Tükör, 1980. 31. sz.) már az 1978 után megindult koronakutatásra is felhívja a figyelmet. A szélesebb közönség figyelmét hívta fel *Kállay István* cikke a Magyarország heti lapban „A koronakronikához” címmel (Magyarország XV. évf. 1978. január 1. 22–23. o.). *Benda Kálmán* 1984-ben megjelent „Még egyszer a magyar szentkorona-eszméről” az egyik első írás, amely hosszú idő után ismét a magyar koronaeszme egyedülálló különlegességére utal (Magyar Nemzet, 1984. november 3.).

Kardos József 1987-ben megjelent műve „A Szentkorona-története története” az 1945 után megjelent első összefoglaló mű, amely a Szent Korona-tan modern történetét feldolgozza. Ez az első munka, amely máig is az egyik legteljesebb feldolgozása az 1931-es Eckhart-vitának is. (Kardos József munkáját átdolgozva és kiegészítve 1992-ben újból megjelentette.)⁷

A korona 1978-as hazahozatalát követő széleskörű különböző tudományos vizsgálatok, és

² ZÉTÉNYI. 2002. 130. o.

³ Lásd: Forrásjegyzet.

⁴ Különkivonat a Történelmi Szemle 1978. évi 2. számából, 359–361. o. in: ZÉTÉNYI. 2002. 14. o.

⁵ „Koronázási ékszereink” Magyar Hírlap 1977. december 18. in: ZÉTÉNYI. 2002. 25. o.

⁶ ZÉTÉNYI. 2002. 14. o. További cikkek például: *Zsiday Csaba*: „Budától Augsburgig.” Magyarország, 1978. január 8., Hétfői Hírek beszámolója a Magyar Televízióknak a korona történetéről készült filmjéről. Hétfői Hírek, 1978. január 16. in: ZÉTÉNYI. 2002. 95–96. o.

⁷ KARDOS. 1987, KARDOS. 1992. és *Kardos József*: A szentkorona-gondolat a XV. századi Magyarországon. Székely Emlékkönyv. Budapest. 1994.

azok eredményeinek a szélesebb nyilvánosság előtti megismerése elindítottak a Szent Korona és a magyar múlt iránti megismerése iránti olyan mozgalmat is az 1980-as években – ennek részeként az *Bródy János–Szörényi Levente*: „István a király” rockopera 1983-as bemutatója is a városligeti Királydombon –, amely megalapozója és háttere lett az 1990-es évek politikai vitáinak is. (A magyar hagyományok megismerését és újjá születését kívánó törekvések, mozgalmak egymástól elválaszthatatlanok voltak, így például a táncház mozgalom, a magyar katonai hagyományokat őrző törekvések az 1980-as évektől, megemléltendő többek között Fülöp Tibor, illetve a Bólyai Honvéd Alapítvány, Nagy László, az 1990-es évektől stb.) Kiemelendő az Örökség Népfőiskolai Szövetség és az azt alkotó szervezetek ismeretterjesztő munkája (Gyöngy Péter, Hintalan László és mások), amelyet esetenként még az 1970-es évek közepétől kezdtek el. Az 1990-es évektől Molnár V. József (Magyar Hagyomány Műhelye), továbbá Pap Gábor (Sárosi Zoltánnal is) és Szigeti Árpád (Mátyás Művelődési Művek), valamint Varga Tibor (Szent Korona Országáért Alapítvány) és egyes magán egyetemi kezdeményezések által szervezett intézményesített képzések, továbbá Szabó Mihály (Budakeszi) hitvalló munkája. Nagy hatásúak az 1990-es évektől a Magyarok Házában rendezett előadások, konferenciák stb. (Medvigy Endre, Rajnai Miklós, Varga Tibor) is. A millennium éve után, különösen az elmúlt években kialakult belpolitikai helyzet következtében az ország egyre több településén különböző civil kezdeményezésként – mintegy mozgalom jelleggel – kezdődött meg a Szent Koronával, a Szent Korona-tannal, a történelmi múlttal és a válságos jelennel kapcsolatos előadás-sorozatok szervezése a kérdéssel foglalkozók meghívásával. Számos vidéki városban a kérdéssel foglalkozó műhely alakult ki. Az egyik kiemelkedő rendezvény – Varga Tibor szervezésében – először 2006 karácsonyán a Magyarok Házában megrendezett Szent Korona konferencia.

A Szent Korona és Magyarország történetében szakrális jelentőséggel bír, a rendszerváltás előtt egy évvel, 1988-ban a Szent István emlékében az augusztus 20-i a budapesti Szent István-bazilikában Paskai László bíboros, prímás által megújított ország (illetve korona) felajánlás a Szűzanyának, valamint az 1989-ben hosszú évtizedek után újra engedélyezett körmenet a bazilikán kívül, valamint a Szent Korona jelenlétében Nagyboldogasszony napján augusztus 15-én a magyar millennium tiszteletére rendezett ünnepségen 2001-ben az esztergomi bazilikában. Az ország felajánlása a korábbi évtizedekben is megtörtént augusztus 20-án. Hasonló fontosságú a budai Nagyboldogasszony plébánia általa kezdeményezett és szervezett országos korona zarándoklat Rómába a millennium évében. A II. János Pál pápa által megáldott korona másolattal a zarándoklat végén megkoronázták a Mátyás-templom főoltárának, a Világkirálynőjének (Szűzanya) szobrát. Nagy hatással bírnak az 1980-as évektől az asztrálmítoszi szakrális kozmológia jegyében az ország különböző helyein, meghatározott időpontban lefolytatott „Szent Korona szertartások” is.

A Szent Korona 1979-ben elkezdett tudományos „vallatását” több, különböző irányultságú szakmai csoport végezte. A korona eredetére vonatkozó a 20. században meghatározó hipotéziseket támasztották alá Kovács Éva, Lovag Zsuzsa,⁸ Györffy György, valamint Váczy Péter megállapításai.⁹ Az 1981. szeptember 22–24. a Magyar Nemzeti Múzeumban, a tárgykörben megrendezett nemzetközi tudományos ülészak további inspirációt jelentett a kutatások folytatásában. A vizsgálatokat különböző tudós csoportok végezték. Eredményeiket már 1979 után elkezdték publikálni. (Az egyik első tanulmány

⁸ KOVÁCS–LOVAG. 1980.

⁹ ZÉTÉNYI. 2002. 46–47. o. Ez az irányzat hivatkozik Deér József és Moravcsik Gyula munkásságára is. Váczy Péter még 1932-ben publikált: „A szimbolikus magyar államszemlélet kora Magyarországon,” (Minerva Könyvtár, Budapest, 1932.) a szellemtörténeti irányzat egyik legmeghatározóbb műve a korszakban, akire Eckhart Ferenc is hivatkozik „A Szentkorona-eszme” könyvében.. A kötet 2005-ben az Attraktor kiadó gondozásában ismét megjelent.

Bradák Károly tanulmánya: „A magyar korona hátsó ormának problematikája”. Zománc, 1987. 88. o.) Így az arany és ötvösművesek Lantos Béla, Ludvig Rezső, Poór Mariann. Az ő eredményeiket is kiegészítve, valamint a fizikus Ferenc Csaba és társainak, így Beöthy Mihály, Fehér András, Hennel Sándor, és Ferenczné Árkos Ilona természettudományos vizsgálataira alapozta meg koncepcióját Csomor Lajos.¹⁰ Csomor Lajos alapján írta meg munkáját az aacheni pap szerző Szigeti István a Szent Korona titkáról.¹¹ Óváry Miklós és munkacsoportja, Donáth Tibor, Adeghate Ernst, Kenéz József, Nemes Nagy József és Kiszely István többek között ideggyógyászati alapon elektroencefalográf segítségével vizsgálták és állapították meg a koronának az agyi áramlatokra tett élettani hatását, a korona „képi programja” és az agyi funkciók közötti meglepő összefüggéseket.¹²

Az új kutatási irány kiemelkedő személyisége Pap Gábor művészettörténész. A kutatás új irányának alap paradigmája, hogy a Szent Korona mindig egységes alkotás volt, és tudományosan megalapozottan állítható, hogy feltehetőleg Szent István koronázásának is szakrálisan beavató eszköze volt. Az egyes csoportok megállapításait többek között a régi, hagyományos iskolát képviselő Marosi Ernő, Lovag Zsuzsanna, Kovács Éva, Bogyay Tamás és Tóth Endre vitatják, illetve tagadják.¹³ A tudományos kutatások új eredményei megújító lendületet adtak a Szent Korona, a Szent Korona-tan és történelmünk iránti érdeklődésnek.

Az elmúlt évtizedek hivatalos álláspontját alátámasztó kutatásokról Molnár Tamás filozófus ezt írja:¹⁴ „A deszakralizáció érdekes példája, ahogy az ország kommunista hatóságai a magyar koronát kezelték. A koronát, amely a kommunizmus előtti jogalkotásban és hagyományban a törvényes főhatalmat képviselte, az Egyesült Államok kormánya 1978-ban adta vissza Magyarországnak. Kezdetben hivatalos tisztelet övezte, majd múzeumban állították ki, azaz eltávolították a politikai szférából. Később tudósok cikkeket írtak különböző időszakokból származó alkotórészeiről, s azt próbálták bizonyítani, hogy ez nem lehet az a korona, amelyet Szilveszter pápa adott Szent István magyar királynak. Ezt követően olyan írások születtek, amelyek azt bizonyították, hogy a korona nem olyan régi, mint ilyennek vélték, s a tizenharmadik századból származik.

A különböző sajtó művelet célja a korona deszakralizálása; cáfolják azokat az adatokat, amelyek a köz szemében a korona tiszteletreméltó eredetének jelei – nem olyan régi, mint gondolták, különböző időszakokban készült részekből rakták össze, nem azt a szerepet játszotta a magyar királyság történetében, amire sokan gondoltak. A közvélemény eddig idegenkedett azoktól a kormányzati tervektől, hogy szétszedjék a koronát, s minden részét tudományos eszközökkel vizsgálják meg. Amit ezzel nyerne a »tudomány«, annyit veszítene a szentség.”

Külön fel kell hívni a figyelmet Kovács József tanulmányára, aki teológiai és történeti szempontok alapján támasztja alá, hogy a Szent Korona egységes műalkotásként készíthették.¹⁵ Olosz Katalin írásában¹⁶ a Szent Korona örmény eredetéről szóló hagyományt és az ezt igazolni kívánó hipotézist mutatja be, továbbá azt a 19. században még élő görög ortodox hagyományt, amely szerint a Szent Korona az első keresztény-görög korona, és elsőségét az is kiemeli, hogy a Szűz Anyának szentelték, és amitől Konstantinápoly megszabadítását várták. Ezek a tanulmányokból is kiolvasható a Szent Koronának Magyarországon túlmutató, de Magyarországhoz és a magyarsághoz köthetően a világ

¹⁰ CSOMOR. 1987. 52–53. o. CSOMOR. 1996.

¹¹ SZIGETI. 1995.

¹² ZÉTÉNYI. 2002. 51. o.

¹³ ZÉTÉNYI. 2002. 61. o. TÓTH E. 1998. 16. o.

¹⁴ MOLNÁR 2000. 184. o. 179. kiegészítő jegyzet.

¹⁵ KOVÁCS J. 1984. „A Magyar Szent Korona”, Ikonológiai megjegyzések. Életünk XXI. 1984. 885–904. o.

¹⁶ OLOSZ. 1998. 94–101. o. Vörös Győző által az egyiptomi Thébában feltárt Pantokrator-ábrázolás azonos a magyar Szent Koronával. BUNYEVÁCS. 318. o.

szakrális rendjében elfoglalt meghatározó helye.

A kutatások új eredményeit és saját, az általános szemléletet formáló megállapításait, a közvetlen kutatásokban személyesen is kezdeményező, résztvevő és koordináló Pap Gábor művészettörténész foglalta egységes rendszerbe. Saját kutatási eredményei, következtetései, valamint az 1980-as évek óta Magyarországon és a Kárpát medencében folyamatosan tartott nagy ívű és szuggesszív előadás sorozatai, kiadványai¹⁷ az elmúlt évtizedekben több tízezer ember érdeklődését irányították a koronára, annak és történelmünk vitatott kérdéseire. Munkássága iskolát teremtett és élénk vitákat váltott ki. Tudományos tevékenysége, művészettörténeti, ötvös és zománcművészi, néprajzi és szakrális szimbólumrendszert elemző munkája megerősíti és ismét a köztudat részévé teszi azt az ezeréves hagyományt, amely a Magyar Szent Koronát a magyar sors és történelmi szerep megértésének elsődleges forrásává tette.

Az 1990-es években a Szent Koronát és annak történetét tárgyaló irodalom reneszánszáról kell beszélnünk. Az új tudományos eredményeket is figyelembevevő, esetenként a korona szakrális dimenzióját is vizsgáló szerzők közé tartozik többek között Beöthy Mihály, Fehér András, Ferenczné Árkos Ilona, Bakay Kornél, Varga Géza, és Varga István, valamint Varga Tibor.¹⁸ A Szent Koronát népszerűsítik Szelényi Károly csaknem, minden a koronával foglalkozó és fényképeket is bemutató műben a Szent Koronáról és a koronázási ékszerekről megtalálható képei.

Meg kell továbbá említeni az emigrációban élő magyar szerzőket is, akik munkái inkább 1989 után váltak ismerté a hazai közönség számára, így például Baráth Tibor, Bobula Ida, Götz László, vagy az Ausztráliában élő Endrey Antal, Padányi Viktor, a Dél-Amerikában élő Badinyi Jós Ferenc, vagy a Svájcban élő Csihák György, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) elnökének művei stb. A ZMTE konferenciái a Kárpát-medencében az 1990-es években jelentősen pezsdítették a magyar ősmúlt iránti szélesebb körű érdeklődést. Csihák György¹⁹ véleménye szerint az 1939-ben megválasztott országgyűlés 1944. VII. törvénye lehet a jogfolytonosság visszaállításának jogi alapja. A hivatkozott törvény, ugyanis meghosszabbítja az országgyűlés időtartamát, és lehetővé teszi, hogy az a békeszerződés után félévvel az összeüljön ismét. Ez a Párizsi béke aláírása után 1947. augusztus 20-án megtörtént a németországi Guttenburgban. A gyűlés megállapította, hogy Magyarország megszállás alatt van, külső és belső elnyomó rendszer működik. Határozatot hozott, hogy a szuverenitás letéteményese az 1939-es országgyűlés, és az ország majdani felszabadulása után az újonnan megválasztott országgyűlés a Szent Korona-tan alapján tudja vállalni a folytonosságot. Megállapította ugyanis, hogy a Szent Korona jogfolytonossága fenn áll, az ezeréves alkotmány és a magyar nép felfogása szerint a nemzet összességében (szimbolikusan a Szent Koronában) van minden jog alapja.

Molnárfi Tibornak a Szent István Társulatnál először 1992-ben megjelent könyve „A korona (Regnum Marianum)”²⁰ egy új irányzat kezdetének kell tekinteni, a Szent Korona, illetve a Szent Korona-tan és eszme történeti, jogtörténeti újbóli feldolgozását, bemutatását, amely Kardos József munkáitól eltekintve gyakorlatilag 1945/46-ban megszakadt.

¹⁷ Pl.: PAP. 1997, PAP. 1999. 512–558. o., PAP. 1999. 1. 61–112. o., PAP. 2000.

¹⁸ Lásd pl.: *Bakay Kornél*: Az Árpádok országa. Östörténetünk titkai. MBE Nagy Lajos Király Magánegyetem. Kőszeg. 2000; *Varga Géza*: A magyarság jelképei. Írástörténeti Kutató Intézet, Budapest, 1994; *Varga Tibor*: A Szent Korona engesztelése. Pannónia nem veszítheti el angyal adta koronáját. Rovás Kft. 2004. *Varga Tibor*: Ima ellenségeinkért. A Szent Korona misztériuma. Rovás Kft. 2006.

¹⁹ CSIHÁK. 1990. 52–67. o. *Badinyi Jós Ferenc*: Igaz történelmünk vezérfonala Árpádig. Orient Kft. Budapest, 1996; *Baráth Tibor*: A magyar népek östörténete. Kiadja: Somogyi Zoltán, 1993. New York, *Götz László*: Keleten kél a nap. Püski, Budapest, 1993. A Dél-Amerikában kutató és tragikusan elhunyt Móricz János kutatásainak napvilágra kerülése átalakíthatja östörténetünk egész szemléletét.

²⁰ MOLNÁRFY. 1992.

A gondolat, az eszme 1990-es években történő újra élesztésének és tudományos igényű történeti, jogtörténeti újra tárgyalásának két alap munkája *Kocsis István* „A Szent Korona-tan” című műve, ami 1995-ben jelent meg (Budapest, Püski, Budapest, 1995), illetve *Zétényi Zsolt*: „A Szentkorona-eszme mai értelme” című kötete 1997-ből (Püski, Budapest, 1997). Mind két munka megjelenését az Ausztráliai Magyar Szent Korona Társaság támogatta. (Az emigrációs szervezetek közül az Ausztráliai Magyar Szent Korona Társaság – kiemelten Debreczeny Ádám, Debreczeny Zsuzsa és Csapó Endre – pénzügyi adomány gyűjtései, szervezési, tudományos jellegű tevékenysége jelentősen hozzájárult a magyar hagyományörzés munkájához a Kárpát-medencében. Programjukat 1989-ben „Egy a nemzet” címmel kiáltványban fogalmazták meg, célul tűzve ki a Szent Korona tiszteletének előmozdítását, valamint a jogfolytonosság visszaállításának elősegítését) *Kocsis István* és *Zétényi Zsolt* azóta, több könyvet és tanulmányt írt meg és adott ki a tárggyal kapcsolatban, (lásd az Irodalomjegyzéket) de első könyveik új alapokat teremtettek a Szent Korona-tan, és a Szent Korona-eszmének az 1989 után megváltozott új politikai, társadalmi, közéleti és tudományos légkörben, helyzetben történő újra tárgyalására.

Kocsis István, *Pap Gábor* és *Zétényi Zsolt* tudományos és közéleti tevékenysége alapvetően hozzájárult, illetve tette lehetővé, hogy a magyarországi tudományosság, közélet és politika ismét jelentőségének megfelelően kezdjen foglalkozni a Szent Koronával és a Szent Korona-tannal az 1990-es években.

Az 1990 utáni új történeti irányzat szerint a rendszerváltás, ami a kezdetekkor új lehetőségeket ígért a magyarságnak, drámai törést hozott nemzetünk történetében. A magyar történelem egyediségének, és nézetük szerint fennmaradásunk feltétele, Szent Koronánkhoz és az ahhoz köthető jogi hagyományokhoz való ragaszkodás volt. Így a szakrális Árpádházi uralkodók korában, a legkorábbi időszakoktól kezdve a szent és misztikus korona feltétlen tisztelete, a hozzá fűződő személyes hűség kialakulása, a vegyes házi és Habsburg királyok alatt a korona a hatalom egyensúlyát és megosztását jelentő kikerülhetetlen szerepe, az erdélyi fejedelmek ragaszkodása a Szent Korona biztosította közjogi és jogi egységért Magyarországgal (lásd például a vonatkozó békéket és törvényeket, illetve *Bocskai István* Testamentumát), a törvényes és legitim hatalomhoz való visszatérés, vagy megerősítése a Szent Korona által a Szent Korona-tan intézményeivel *Werböczy* munkássága által, majd *I. Lipót* uralkodása alatt, és 1791–1792-ben, 1867-ben, végül 1920-ban. Az 1944-től kezdődő időszak az idegen katonai megszállások miatt mindenfajta legitim hatalomgyakorlást kizárttá tett. 1989 után pedig, a jogfolytonosság megújításának elmaradása, először történelmünkben, nézetük szerint, nemcsak a jelenleg fennálló rendszer törvényességét és legitimitását kérdőjelezi meg, amelyet az egyre nagyobb társadalmi és rendszerből fakadó igazságtalanságok csak jobban alátámasztanak, hanem a magyarság belső lelki és tudatbeli meghasonlását jelzi, amely legalább olyan (kulturális, jogi, gazdasági és fizikai) pusztulásba visz, mint 1918–1919-ben és következményeiben, amikor szintén megtagadták a Szent Koronát és annak jogrendjét.

Felhívják a figyelmet arra is, hogy az ősiség eltörlése 1848-ban (illetve annak hatályának megerősítése császári pátenssel 1852-ben), vagyis a termőföld forgalomképessé tétele, a rendelkezési jog korábbi korlátainak megszüntetése az kezdeti illúziók után, nemcsak az egzisztenciális biztonságot, a családi összetartást szüntette meg, hanem a megfelelő hitelkonstrukciók hiánya, és a kereskedelmi lehetőségek monopolizáltsága miatt a korábbi nemesség és a parasztság nagy tömegei egy generáció alatt tönkre mentek (dzsentri, zsellérség, kivándorlás, egyke, tömeges eladósodottság stb.).

A Szent Korona, illetve a Szent Korona-eszme, és tan kutatása komplex, interdiszciplináris jellege miatt *Zétényi Zsolt* javasolja a „Szent Korona-tudomány” megalapítását, amelynek alapjait is felvázolja. *Vass Csaba* (*Károli Gáspár Református Egyetem*) a szociológia korszakunk új irányzatainak fogalomkészletét használva, és

kiegészítve, új irányzatot teremtve ír a Szent Koronával kapcsolatban a szakrális világközösségről és vizsgálja a Szent Korona és az önazonosság tudat viszonyát, valamint leírja, elemzi a szakrális gazdaságot.²¹ A Szent Korona-tan tárgyyszerű újbóli megismertetésére jelentős tudományos és publicisztikai munkát végzett Zlinszky János jogász professzor alkotmánybíró (lásd: Irodalomjegyzék).

A 2004-ben megjelenő „A Szent Korona Népe Kelet és Nyugat között” [KAPU kiadvány, szerkesztője: *Síklaky István* (elhunyt 2005-ben)] szerzői: *Drábik János, Kocsis István, Síklaky István, Pap Gábor*, valamint a 2005-ben „Jóléti gazdaság a Szent Korona országában” (KAPU, Fennmaradás Füzetek, szerkesztette: *Síklaky István*) sok szerzős kiadvány (többek között: *Ángyán József, Baranyi Károly, Mándoki Andor, Síklaky István, Szeremley Béla*) a napjaink gazdasági és politikai és intézményi válságára kíván gyakorlati megoldásokat ajánlani a „szentkoronás gondolkodás” jegyében.

2005. október 8–9-én magyar értelmiségiek válságtanácskozást tartottak.²² Papp Lajos szívsebész szervezésében többek közt Bakay Kornél, Fáy Árpád, Hargitay András, Jelenczki István, Kahler Frigyes, Kiss Dénes, Kiszely István, Kocsis István, Makovecz Imre, Melocco Miklós, Molnár V. József, Siklósi József, Szabados György megállapítása alapján „Az ország súlyos állapotban van. A válságból kivezető utat a történelmi alkotmány jogfolytonosságának visszaállítása adja a Szent Korona-tan alapján.” (A kör tagjai a hatásosabb közéleti részvétel érdekében megalapították az „Új Magyarországért Egyesületet” 2006-ban, amely 2007-ben „Magyarországért Egyesület” néven működik tovább. Vezetői: Kelemen András és Molnár Attila.)

²¹ ZÉTÉNYI. 2004. 476–520. o., VASS. 1999. 161–212. o. és 213–265. o. VASS. 2005. 1.; VASS. 2005. 2. Zlinszky János egyetért történelmi alkotmányunk közjogi és az európai történetben betöltött egyedi jellegével, de álláspontja szerint a nemzet a népszuverenitás elvéből következően elhagyhatja, megtagadhatja közjogi hagyományát, és így is létrehozhat törvényes alkotmányos rendszert, amint ez 1989 után történt. Ezzel Kocsis István és mások nem értenek egyet, éppen a Szent Korona-tan szuverenitáselmélete alapján. Ha a főhatalom a Szent Koronáé, akkor a nemzet annak gyakorlásának módját (állam és kormányzati forma) megválaszthatja, de a hatalom forrását és ebből adódó kereteit nem kérdőjelezheti meg. Lásd a kötet 12–14. oldalát. ZLINSZKY. 2006.

²² GRÉCZY. 2005. 5. o. Papp Lajos 2007-ben a Kárpát-Haza Nemzetőrség keretein belül a Szent Korona eszméisége és a hozzá köthető közjogi hagyományok alapján szervez új mozgalmat. A Civil Jogi Bizottság, valamint 2007-ben Bogár László szervezte nemzet megmentő programot készítő szakértői bizottság a magyar közjogi hagyományokat elfogadva, keresi a politikai, alkotmányos és gazdasági válságból való kiutat. A Szent Korona, a magyar közjogi hagyományok és 1956 közötti kapcsolatot is bemutatja *Jelenczki István: Népek Krisztusa: Magyarország 1956., 2007-ben vetítésre került filmje is. Jelenczki István jelenleg (2008) a Szent Korona és a Szent Korona-tan történetiségét és időszerűségét bemutató nagyszabású filmen dolgozik.*

3. Eckhart Ferenc és Timon Ákos 1989 után

Az 1970-es évek második felétől fokozatosan az egyetemi, jogi kari oktatás is átalakult a korábbi 1950-es, 1960-as évekhez képest. 1945 után alapvetően az 1980-as évekig magyar alkotmány- és jogtörténet kutatásnak és oktatásnak a történelmi materializmus az osztályharcos fejlődés marxista iskolája biztosított egyedüli elvi alapot. A 20. század második felének jogtörténeti irányát a marxista felfogású kutatók, és tanárok új generációja határozta meg. Ugyanakkor a politikától távol állók, elsődlegesen a „régí” generációkhoz tartozók, majd újabban az elmúlt – az 1970-es évek második felétől felnőtt generáció, a pozitivisták szempontoknak megfelelően végeztek rész, és mély forráskutatásokat, nemzetközi összehasonlítást.²³ Eckhart Ferenc és a haladónak minősített polgári jogtörténet részleges rehabilitációja már közvetlenül halála után, illetve az 1960-as évek második felétől megkezdődött, melyre a tanulmány III. Részében már utaltam. Ennek a folyamatnak a szimbolikus eseménye volt 1985-ben az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának Magyar Állam- és Jogtörténet Tanszékén rendezett ünnepi tudományos ülés, 1985. november 28-án (a tanszékvezető Révész T. Mihály, aki a későbbiekben a kar dékáni tisztét is betöltötte), ahol megemlékeztek Eckhart Ferenc születésének 100. évfordulójáról. Az ünnepi megemlékezés keretében Eckhart Ferenc tiszteletére emléktáblát avattak a Tanszék szemináriumi szobájában. Az 1990-es évekre, pedig a kutatásokra pozitív módon ható Eckhart-, Bónis-kultusz alakult ki.²⁴

Az egyetemi jogi oktatás, a Szent Korona-tant a tankönyvek is az 1946-os eckharti szemlélet alapján tárgyalják. (I: Magyar Alkotmánytörténet. Osiris, 1998; Magyar Állam- és jogtörténet. Budapest, 1995.) A budapesti Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem Állam- és Jogtudományi Karához kötődően Eckhart Ferencről és tudományos munkásságáról Rác Lajos és Mezey Barna írt tanulmányt, elemezve az 1931-es és 1955-ös vitákat is. A Miskolci Egyetem Jog- és Államtudományi Karán, pedig Stipta István ismerteti Eckhart Ferenc tudományos jelentőségét. (*István Stipta: Die Vertikale Gewaltentrennung. Gondolat, Budapest, 2005.*)

A Szent Korona-tannal Kardos József mellett, az 1990-es évek elejétől elsősorban az ELTE ÁJK-hoz és a Károli Gáspár Református Egyetemhez kapcsolódó tudományos munkássága keretében Máthé Gábor foglalkozik mélyrehatóan a kérdéssel. Az elmúlt másfél évtized kutatásait összegző a már korábban külföldön is publikált, majd 2004-ben az ELTE ÁJK gondozásában megjelent „Eckhart Ferenc emlékkönyv”-ben „A Szentkorona-eszme parafrázis” címmel közölt tanulmányában a Szent Koronát a nemzeti lét folytonosságának és a magyar nemzeti öntudat szimbólumaként írja le. Nézete szerint az 1946/1989-es alkotmányos átalakulás bár a Szent Korona-tant és a történeti alkotmányt elveti, mégis azok pozitív hagyományainak kiteljesedéseként is értelmezhetőek, és így ebben a tekintetben a folytonosság megállapítható. A korona-tant, mely létrejöttének okaként elsődlegesen eltérően Eckhart Ferentől és Bónis Györgytől is a korona „eldologiasodását” látja (a korona, mint jogi személy, *corporatio sola*) ezzel a folyamattal párhuzamosan létrejött, a magán hatalmat gyakorló király és a magán hatalmat gyakorló rendek közötti szerződésként értelmezi. Ezt a szerződést egészíti ki, mint külpolitikai-közjogi konstrukció, a Habsburg-házzal kötött szerződés (*Pragmatica Sanctio*). A tanulmány sugallja a magyar korona-tan európai jelentőségét.²⁵ Máthé Gábor szakértőként részt vett a 2000. évi I. törvény előkészítésében is.

²³ STIPTA. 2003. 631–633. o.

²⁴ STIPTA. 2003. 634. o. Lásd továbbá: *Horváth Pál*: Eckhart Ferenc nyomdokain. Századok. 1986, *Révész T. Mihály*: Az eckharti örökség és a jogtörténetírás mai feladatai. Jogtudományi Közöny, 1986, *Székely György*: Eckhart Ferenc alkotmány- és jogtörténetész. Jogtudományi Közöny, 1986. in: MEZEY. 2000. 429. o.

²⁵ MÁTHÉ. 2004. 1. 281–295. o. valamint MÁTHÉ. 2000. 9–20. o. és MÁTHÉ. 2002. 17–35. o.

Az 1946. évi I. törvény, amely a köztársaság államformáját vezeti be, a törvény indoklásában a Szent Korona-tanárra hivatkozik, elhelyezve azt a sarkalatos törvények között: „a magyar alkotmány sohasem ismerte az abszolút királyság intézményét, közjogunk a király hatalmát mindig származékosnak tekintette, amelyet a nemzet ruház a királyra”. A köztársaság bevezetésekor az 1945-ben (a kommunista szovjet megszállás alatt a világháború elvesztése után közvetlenül) a megválasztott Nemzetgyűlés ezt nem tekintette egy merőben új rend kezdetének: „... a köztársaság intézménye tehát nem áll ellentétben a helyesen felfogott szerves jogfejlődéssel”. Tehát a Nemzetgyűlés nem vette el a Szent Korona-tanát, hanem azt megerősítve az új államforma legitimitációjának alapjának tekintette.²⁶ Az új rendet és a Szent Korona-tant, a történeti magyar alkotmányt maga *Molnár Kálmán* sem tekintette egymással feltétlen ellentétes rendszernek ekkor megjelent tanulmányában („A két világháború közötti közjogi provizórium közjogi jellege” 1945.). Valójában a II. Köztársaság alkotmánya sem tekinthető kartális alkotmánynak, ellentétben az 1949-essel. Az akkori törvényhozók a köztársasági törvényt a történeti alkotmány évszázados fejlődésének legújabb fejezeteként értelmezték. Semmiképpen sem szakításnak a korábbi magyar államisággal.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem 1995-ben alapított Jog- és Államtudományi Karán az 1997/98-as tanév második félévében először egy féléves kötelezően választható kollégiumként, majd az 1998/99-es tanévtől két féléves tárgyként hirdetik meg a „Szent Korona és a Szent Korona-tan” szemináriumot. A 2007/08 tanévben immár tizenegyedik alkalommal évi 20–25 hallgatóval folyó kurzuson a kurzust jegyző Tóth Zoltán József mellett meghívott előadók is tartanak minden tanévben órákat. Így Molnár Tamás, az Egyesült Államokból fél évekre hazatérő filozófus, filozófia történész, Kocsis István történész, Pap Gábor művészettörténész, Pecze Ferenc jogtörténész, Vass Csaba szociológus, Zétényi Zsolt jogász, valamint Zlinszky János jogtörténész.

A szeminárium célja, hogy az eckharti analitikus iskola, valamint a jogtörténeti iskola hagyományait ötvözve, korunk új tudományos, szemléleti szempontjait alapul véve, minél több tudomány szempontjából elemezze, értelmezze és értékelje a Szent Korona-tant, a magyar közjogi hagyományokat, a korona kutatás eredményeit. A kilencedik éve folyó munka eredménye a hallgatók által írt számos évfolyam és szakdolgozat. A szemináriumon oktatók tanulmányai két kötetben jelentek meg Tóth Zoltán József szerkesztésében. 1999-ben *Molnár Tamás, Pap Gábor, Pecze Ferenc, Tóth Zoltán József, Vass Csaba és Zlinszky János* írásai a „A Magyar Szent Korona és a Szentkorona-tan az ezredfordulón” címmel (Szent István Társulat, Budapest, 1999.), 2004-ben *Kocsis István, Tóth Zoltán József*, valamint *Zétényi Zsolt* tanulmányait is összefoglaló „A Szent Korona-eszme időszerűsége” című tanulmánykötetben (Szent István Társulat, Budapest, 2004. Lásd még: *Tóth Zoltán József: Megmaradásunk alkotmánya. Hun-idea*, Budapest, 2007.). Az utóbbi kötet tartalmazza az Ausztráliai Magyar Szent Korona Társaság által a PPKE JÁK támogatásával, és Nemeskürty István millenniumi kormánybiztos elnökletével meghirdetett pályázat nyertes munkáinak szerkesztett változatát is.

A millennium évében szeminárium oktatóinak és hallgatóinak támogatásával és részvételével, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának támogatásával *Tölgyesi Ágnes* filmet is készített „Jövők koronája a múltunkban született” címmel a Szent Koronáról. 2004-ben pedig „Népből nemzet” címmel a Szent Korona-tanról. A PPKE JÁK Jogtörténeti Intézetével és a Kar Civil Irodájával együttműködve (a kulturális tárca támogatásával) dolgozott a korábban a Magyarok Világszövetségének részeként működő Alkotmányosság Műhely és Fórum is, amely konferenciáival, kiadványaival a történeti magyar alkotmány és annak vitatott kérdéseit tárgyalta.

A Szent Korona-tan megfelelő, korszerű megítélése miatt az 1930-as és az 1950-es

²⁶ POMEISL. 2004. 155. o.

években kiobbant és az 1990-es években folytatott vita háttére világszemléletek közötti feloldhatatlan különbözőség is. A PPKA Jogi karának szemináriumának egyik célja is az, hogy rávilágítson, hogy a modern tudományos, analitikus oklevélkutató, Eckhart Ferenc fellépéséig sajnálatosan nem kellőképpen méltányolt elemző módszer eredményei összhangban a jelen nemzetközi tudományos eredményekkel is nem cáfolják feltétlenül a Szent Korona-tan történetiségéről, egyediségéről, sajátosan magyar és közjogi jellegéről addig is vallott nézeteket, hanem inkább tudományosan alátámasztják és kiegészítik azt. Vagyis áttekintve az elmúlt évszázad vitáit is a jogi fogalomalkotás tartalmi hitelessége nem került szembe a történettudomány modern eredményeivel. Tehát a továbbiakban a két irányzat összeolvadásáról kellene beszélni és ezen belül az eckharti tudományos iskola eredményeit a modern kutatások következtetéseivel kell összevetni, új kutatásokat előmozdítani. A Bónis György, Degré Lajos, Mályusz Elemér, Csizmadia Andor stb., valamint és ma még élők örökségét gyarapítani kell, a magyar középkor kutatás Eckhart Ferenc által is felhívott nagy hiányosságait pótolni.²⁷

A Szent Korona-tannal és a magyar történeti alkotmánnyal, a tradicionális magyar jogrenddel a szegedi és a pécsi egyetem munkatársai is új szempontok szerint foglalkoznak (pl.: Béli Gábor) A Szent István Egyetem (Gödöllő) Környezet- és Tájgazdálkodási Intézetében 1999–2000. évtől a hagyományos magyar gondolkodás paradigmája alapján komplex képzés keretében sor kerül a magyar jogi hagyományok, ezenbelül a Szent Korona-tan oktatására is külön tantárgy tematikájaként.

Írtam, hogy az Eckhart Ferenc elleni, már az 1950-es évek elején megindult, majd az 1955-ös durva támadás után az általa is képviselt szakmai irányzat részleges rehabilitációja már a hatvanas évek közepén elkezdődött.²⁸ Timon Ákos munkásságának elfogulatlan bemutatása és vele együtt a jogtörténeti, nemzeti közjogi irányzatnak a magyar alkotmányosság és magyar állami lét, valamint a történeti alkotmány jogfolytonos fenntartásában és a történeti összefüggések feltárásában betöltött szerepének, valamint a magyar alkotmány- és jogtörténet önálló studiumkénti egyetemi oktatásának kiharcolásának elismerése vontatottabban halad. Ennek oka sokszor sokkal inkább politikai, mint tudományos, egyetemi, hiszen a Szent Korona-eszme és a magyar történeti alkotmány és a jogfolytonos magyar állami lét megítélése elsősorban politikai kérdés és évszázados (vagy

²⁷ Tamás András egyetemi tanár írja: „A magyar szuverenitást az önálló magyar állam létrejöttétől számítjuk, s az megegyezik az első magyar király trónra lépésével (*Zlinszky János: Die krone als symbol der Freiheit – Die Freiheit als Sinn der Rechts. 2005 437–452*). Ez egyúttal a materiális értelemben vett alkotmányosság kezdete. Ha az alkotmányt »alkotmány szerződésnek« tekintjük – legalábbis *formális* értelemben –, akkor a kezdet az Aranybulla. Mindkettőhöz hagyományos közjogi magyarázat tartozik, amely ezeknél későbbi ugyan, mégis több évszázados a *Szent Korona Tan* doktrínája, mint szuverenitáselmélet és jelképrendszer. Az ország szabadságának kollektív értelme, amelyet az uralkodó testesít meg: király, ország és az ország népességének egysége, amelyet a Szent Korona jelképként is egységesít. Nincs benne lényeges meghatározóként az uralkodóházak öröklési rendje, viszont lényeges, hogy a király az ország törvényeit (törvényes szokásait) megtartani és megtartatni tartozik. A Szent Korona-tan valamivel régebbi elmélet, mint J. BODIN szuverenitás koncepciója. Legalább akkora közjogi mítosz, mint BODINÉ, a magyar kultúra és az államiság megtartása szempontjából annál fontosabb, említése elmaradhatatlan.” A tanulmányhoz fűzött 11. sz. jegyzetben hozzáfűzi: „A Szent Korona Tan felvilágosult, liberális elmék ma is hajlamosak *csak* rendi misztikának minősíteni. A magyar államiság szempontjából ez félremagyarázás, kiváltképp abban az összefüggésben, hogy államiság, annak önállósága, függetlensége (szuverenitás, mint tény) ellentétbe kerülhet azzal a tényleges renddel, amely időlegesen az erő helyzetéből tartható fenn... Az uralkodó által gyakorolt rendi szuverenitás egyáltalán nem oldotta meg az *ország* szuverenitását, ha nem felelt meg a Szent Korona tannak, legfeljebb elfojtotta azt.” TAMÁS. 2006. 467–468., 475. o. Lásd továbbá a jelenleg használatban lévő alkotmánytan és államelmélet tankönyvek közül például: KUKORELLI. 2007. 55–59. és 615. o., valamint TAKÁCS. 2007. 153. o., MEZEY. 1998., CSIZMADIA. 1995.

²⁸ „A Szentkorona tanáról fél évszázaddal ezelőtt is sokat írtak és beszéltek. A standard mű *Eckhart Ferencnek* „A Szentkorona eszme története” című munkája. Aztán nagyon sokáig nem beszéltek róla, vagy ha igen, akkor elmarasztalták, mint feudális maradványt, aminek nincs igazán értelme.” ZLINSZKY. 1999. 9. o.

még annál is régibb) válaszvonalak választják el a felfogásokat.

A szemlélet megváltozásában jelentős lépés volt *Timon Kálmán* tanulmányának megjelenése a Jogtörténeti Szemlében („Timon Ákos és a szent korona elmélete.” *Jogtörténeti Szemle*, 4. sz. 1992. 56–8. o.). A Timon Ákos 150-dik születésnapján és halálának a 75-dik évfordulóján 2000. október 6-án a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Jogtörténeti Intézetének, valamint a Magyarok Világszövetségének Alkotmányossági Műhely és Fórum szervezésében megrendezett konferencia, valamint az Eötvös Lóránd Tudományegyetem és a XI. kerületi Önkormányzat által közösen elhelyezette emléktábla a jogtudós rehabilitálását, objektív, tudományos értékelését segítik. Az avatóbeszédet tartó Horváth Pált idézve: „Timon Ákos... tudatosította a korabeli magyar közgondolkodásban és szélesebb értelemben meggyőződéssé formálta, hogy igenis vannak európai mércével mérhető értékeink, történetileg megszentelt intézményeink, és ezt már mi tehetnénk hozzá, amelyek átvitt értelemben a világörökség részévé válva a keresztény idősámítás harmadik évezredében is fennmaradásunkat biztosítják az európai jogi kultúrák családjában.”²⁹

²⁹ HORVÁTH. 2000.

4. Az 1989–1990-es „címer-vita”.

Vita a történelmi hagyományokról az 1990-es években

Az 1989-től a magyar politikai átalakulás egyik legfontosabb kérdése az 1945/46, illetve az 1949 előtti és a mai magyar állam közötti politikai, alkotmányjogi, és jogi folytonosság kérdése. A mai magyar állam alkotmányos jogrendjében az elmúlt 18 évben időről időre, tisztázásra váró kérdések merülnek fel. Így a vagyoni kárpótlás, más vagyoni, dologi kérdések, állampolgári és büntetőjogi ügyek és az alkotmányt érintő, alkotmányos jellegű vitás kérdések kerültek megvitatásra a napi és szaksajtóban, az országgyűlésben, valamint alkotmánybírói határozatokban.

Bár jogrend alapvetően legkorábbra 1946-ig fogadja el a jogfolytonosságot, de bizonyos szimbólumok tekintetében a korábbi magyar állammal is folytonosságot vállal. Az alkotmány ideiglenes jellege további nyitott kérdéseket állandósított. Az 1931-es Eckhart –vita akkor felszínre hozta azokat a mély politikai, államfilozófiai, sőt tudományos ellentéteket, amely az akkori Magyarország megosztottságát mutatta, és ami már előzőleg az 1904–1905-ös „Timon-vita” során is kibukott. Az 1950-es években a korábbi magyar jogi, politikai, történelmi hagyományokat tagadó és üldöző, a meghatározó politikai és tudományos szereplők egy jelentős része végsőkéig élezte az 1930-as évek elején sokak által még modernista felforgatónak tekintett Eckhart Ferenc elleni kampányt, akiben akkor hagyományos világ, a reakció szimbólumát találta meg. Az 1990-es évek vitájában a politikai, tudományos közélet egy része 1946-ot Magyarország életében 1789-es jellegű cezúrának tartja és minden korábbi kapcsolatkeresést a modern Magyarországtól idegennek és elvetendőnek tart. (Ez alól legfeljebb az 1918-as forradalmi államalakulat, illetve az 1849-es sajátosan értelmezett hagyomány a kivétel.) A közélet másik része különböző hangsúllyal az 1944-es megszállásig vállalja és keresi a folytonosságot az „ezeréves Magyarországgal”. (Általában, már csak a hatályos jogrend miatt is, ugyanakkor vállalja az 1946–1948-as időszakot is.) Ellentmondás alakult ki a magyar állam 1946-tól vállalt, a kommunista diktatúrát is magába foglaló alkotmányos és jogi folytonosság elfogadása és a diktatúra időszakát ezzel párhuzamosan elítélő politikai értékelés között.

A viták keresztüzében a Szent Korona, a Szent Korona-tan, a történelmi alkotmány hagyományai állandó szereplők. Eckhart Ferenc megítélése ezekben a politikai és egyes tudományos vitákban ismét felmerül és az változó. (Az egyetemi oktatásban Eckhart Ferencet egyértelműen, így a fejlődéselvű pozitívista kutatási módszert – legalábbis a tudományos és oktatói megnyilatkozásokban – iskola teremtő példának tekintik.) Nevét általában mindkét vonulat, közéleti tábor használja érvei alá támasztásakor.

A Szent Koronával történő foglalkozás új korszakát jelezte már az 1988. június 22-én a „A Szent István és kora” című tudományos ülészak, amelyet az MTA Történettudományi Intézete, a Magyar Történelmi Társulat és a Katolikus Püspöki Kar rendezett.³⁰ A magyar nemzeti szimbólumok, jelképek, így a Szent Korona már az 1990-es választások előtt a politikai életben az Ellenzéki Kerekasztal (EKA) tagjai között különösen a nemzeti ellenzék (megkülönböztetve magát a liberális ellenzéktől) soraiban kapott hangsúlyt. A Magyar Nemzet c. napilap 1989. február 16-i száma közli az MTI közleményét, amely szerint megalakult a Szent Korona Társaság. Alapítói történészek, heraldikusok, alkotmányjogászok, alakuló ülésükön elfogadták az alapszabályt, s megválasztották az ideiglenes vezetőséget. Kállai István, az ELTE történész professzora, a Történelem Segédtudományai Tanszék vezetője elmondta ez alkalommal, hogy a társaság fő célja a nemzeti jelvényeinkhez kapcsolódó hagyomány ápolása, a koronás történelmi kiscímernek, 1000 éves államiségünk

³⁰ Szent Koronával kapcsolatos hírek. Hírösszeállítás. 1999. 510. o.

jelképének visszaállítása. A társaság véleménye szerint legfőbb nemzeti ereklyénk, a Szent Korona a Budavári Palotában nyerhetne elhelyezést. Őrzését a hagyományok alapján újra létrehozott Koronaőrsgé látná el. Elképzelésük szerint külföldi államférfiak, bemutatkozó és búcsúzó nagykövetek az ország elnökénél tett látogatásuk alkalmával tiszteleghetnének 1000 éves államiségünk szimbóluma előtt. Sőt, Magyarország mindenkori megválasztott új elnöke ünnepi ceremóniával közvetlenül a Szent Koronára tehetné le az elnöki esküt, csakúgy, mint az országos tisztségviselők, valamint a fegyveres erők és testületek tagjai. Az országgyűlés a Szent Korona nevében hozhatná a törvényeket, a bíróságok, pedig a Szent Korona nevében hirdethetnek ítéletet.

Kállai professzor a Szent Korona Társaság főtársa arra a kérdésre, hogy társaságuk a királyság visszaállítását kívánja-e, így válaszolt: „Szó sincs róla. Mindezen elképzelések nem a királyság visszaállítását, hanem az elmúlt 45 évben elkövetett, a nemzeti érzést sértő hibák felszámolását szolgálják.” Ehhez csatlakozott az a javaslatuk, hogy a Budavári Palotát az államfő, a Sándor Palotát a miniszterelnök, a volt Hadügyminisztérium épületét, pedig a honvédelmi miniszter vegye birtokba, mindhárom épület kapja vissza korábbi rendeltetését és állapotát. Javasolták továbbá a Hősök terén a „Nemzeti hősök országos emlékköve” eredeti állapotba való helyreállítását azzal, hogy eddigi történelmünk valamennyi nemzeti hőségének állítson emléket. Ugyanakkor az „Ismeretlen katona sírja” jellegű újabb emlékművet a kialakult gyakorlatnak megfelelően egy jelentős épület közelében javasolták elhelyezni. E célra szerintük megfelelne a Budavári Palota Budára néző része. Javasolta azt is, hogy az Ezredéves emlékmű oszlopcsarnokába kerüljenek vissza a Habsburg-házi magyar királyok, I. Ferdinánd, III. Károly, Mária Terézia, II. Lipót és I. Ferenc szobrai, mint ahogy a Parlament kupolájából sem kerültek le. Ugyanakkor a második világháború után odaállított szobrok (Bocskai István, Bethlen Gábor, Thököly Imre, II. Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos) közül Bocskai és Bethlen szobra visszakerülhetne a Kodály köröndre, Zrínyi Miklós és Gróf Pálffy János szobrának társaságába, oda, ahová eredetileg állították őket.³¹

Már 1988 júniusában beadvánnyal fordult *Dr. Kállai István* és *Dr. Bertényi Iván* (a történelem segédtudományai és a heraldika művelői) a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsához. Ebben azt írják a Kossuth-címerre vonatkozólag: „Az Alkotmányt előkészítő bizottságnak 1949-ben többen is javasolták, hogy továbbra is legyen államcímernk (ti. a Kossuth-címer – a szerző.), Rákosi Mátyás azonban az 1956-ig használt antiheraldikus címer mellett döntött. Az 1957-ben alakított heraldikus szemmel nézve fiatal címerünk helyett a történelmi Kossuth-címerhez való visszatéréshez különösen alkalmas lenne ez az idej, 1988. év, amikor államalapító királyunk halálának 950. évfordulójára emlékezünk”. A beadvány hangsúlyosan szólt a történelmi múltú koronás címer jelentőségéről is.³² A Társaság már 1989-ben felvetette, hogy a Szent Korona méltó helye az Országgyűlés épületében van.³³

1989. elején a kormány közölte, hogy az új alkotmánytervezet kidolgozásával párhuzamosan új állami jelkép elfogadása is napirendre kerül majd. Néhány nap múlva 24 ellenzéki szervezet – közöttük a későbbi rendszerváltoztató pártok, az MDF, az SZDSZ és a FIDESZ is – közös közleményben követelte, hogy állítsák vissza a Kossuth-címert, úgy is, mint „1000 éves államiségünk, szabadságunk, nemzeti önrendelkezésünk és forradalmaink” megtestesítőjét. Ezt a márciusban megjelent közleményt a Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság (BZST) ügyvezető titkáráként Zétényi Zsolt szövegezte, s ő gyűjtötte hozzá az aláírásokat az ellenzéki szervezetek vezetőitől.³⁴

Az Országgyűlés 1990-ben a koronás címert fogadta el kétharmados szavazattöbbséggel az ország állami jelképeként, annak ellenére, hogy 1988–1989-ben a rendszerrel szembeni

³¹ Magyar Hírlap. 1989. november 20.

³² Dátum. 1989. november 24. in: Szent Koronával kapcsolatos hírek. Hírösszeállítás. 1999.

³³ Magyar Nemzet. 1989. szeptember 26.

³⁴ ZÉTÉNYI kézirat.

tagadást a Kossuth-címer jelképezte és fejezte ki, mint ahogy 1956-ban a Kossuth-címer volt a forradalom és szabadságharc. Ugyanakkor több képviselő (köztük Zétényi Zsolt) azzal érvelt, hogy a Kossuth-címer történelmünk kivételes pillanataiban volt állami címer, s feltűnése sajnos tragikus korszakokat fémjelzett, mint az 1849. április 14-ét követő véres megtorláshoz és restaurációhoz vezető időszak. Eredményét tekintve tragikus volt az 1918-as Népköztársaság kikiáltása és az azt jelképező Kossuth-címer ugyanúgy, mint az 1946-os köztársasági Kossuth-címer, amely az ország teljes katonai, gazdasági, szellemi benuatltságában a megszállás, a rabság viszonyai között született. 1956 természetesen a totális diktatúrát közvetlen megelőző korszak jelképéhez nyúlt vissza, ami nem jelenti azt, hogy az egész magyar történelem a Kossuth-címerrel jelképezhető, s ez nem mondható el a magyar államra sem annak 1000 éves létét tekintve.

A Szent Koronás címer 1990-es előzményének tekinthető, hogy Magyar Demokrata Fórum 1989. márciusában tartott első országos gyűlésén az ülésterem falára már mind a két történelmi címer odakerült. Tölgyessy Péter az SZDSZ alkotmányügyi szakértője (később a párt elnöke) 1989. elején a párt nyilvánossága előtt szóban és írásban kifejtette: „A magyar korona nem egyszerűen királyi ékszer, hanem a nemzet tagjai által kötött államalkotó szerződés szimbóluma.” Megállapította, hogy a két világháború közötti király nélküli királyságban ezt a jelképet egy rendies társadalmi berendezkedés legitimálására használták fel, de „ezért még nem kellene eleve lemondani a nemzeti jelképről”. Hozzátette, az állami jelkép ideális tárgya lehetne egy népszavazásnak.³⁵

1989. augusztusában a legjelentősebb ellenzéki pártokat és szervezeteket tömörítő Ellenzéki Kerekasztal (EKA) elé az MDF csomagtervet helyezte, amely többek között javasolta, hogy a leendő Magyar Köztársaság hivatalos állami jelképe a Kossuth-címer legyen, ám ünnepi alkalmakkor a koronás történelmi változat legyen használatos. Zétényi Zsolt, aki akkor a Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaságot képviselte, elmondása szerint az előterjesztő Antall József, későbbi miniszterelnök megtapasztalhatta, hogy a FIDESZ és az SZDSZ által is támogatott javaslata nem járt osztatlan sikerrel. Az Ellenzéki Kerekasztal más tagjai – kisgazdák, kereszténydemokraták, Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság – nem tartották elfogadhatónak ezt a kettősséget. Két nappal később a Szent Korona Társaság, s annak címertant művelő történész tagjai – Bertényi Iván és Kállai István – nyílt levélben adott hangot „megdöbbenésének”. A nemzeti kerekasztal legközelebbi ülésén a felek közösen állapították meg, hogy az országban a címer-kérdésben nincs közmegegyezés. Így történt meg, hogy az 1989. október 23-án kihirdetett alkotmánymódosító törvény, amely bevezette a köztársasági államformát, a többpártrendszer és a parlamenti demokráciát, az állami jelképekről és a címerről való döntést külön alkotmányerejű törvény szabályozási körébe utalta. Az MSZP szándéka volt, hogy három címer változatot – a koronás-, a Kossuth- és a Kádár-változatot – népszavazásra bocsátja. A decemberi négy igenes népszavazás tapasztalata, amely a köztársasági elnök közvetlen választását kizárta, indította valószínűleg arra a kormányzó szocialista pártot, hogy a szavazási határozatot visszavonatta.

Így került az 1990-ben megválasztott országgyűlés hatáskörébe a jelképek ügye. Nemcsak Antall, hanem az MDF más vezetői, így Kónya Imre, s különösen a Kossuth-kutató Szabad György Kossuth-címer pártiak voltak, de végül is tudomásul vették azt a döntést, amelyet az Országgyűlés 1990. július 6-án hozott meg, módosítva az Alkotmányt, Alkotmányba iktatva a ma is használatos koronás címet. Joggal állapították meg a korabeli megfigyelők, hogy a helyzet sajátos volt, mert „a frontvonalak sokak számára érzelmi kérdésben korántsem csupán kormány és ellenzék, még csak nem is egyes pártok között, hanem az egyes pártokon belül is húzódtak.”³⁶

³⁵ Uo.

³⁶ Heti Világgazdaság, 2000. július 1. 61–64. o.

Az Alkotmánymódosítás szavazásakor Orbán Viktor, Áder János vagy Kövér László tartózkodtak a szavazástól. Ez a sorsdöntő, ún. harmadik szavazási forduló éppen a jelzett párthatárokon átlépő megoszlás miatt azt látszott megmutatni, hogy ez a döntés nem csupán a konzervatív/jobboldali és a baloldali, vagy liberális nézőpont határvonalát, hanem a magyar történelemhez, a magyar nemzethez és jelképeihez való érzelmi viszonyulást is megmutatta. Megemlítendő az akkor és később is nagy felzúdulást kiváltó a sajtótudósítás, amely szerint a Szabad Demokraták Szövetségének akkori elnöke, a filozófus Kis János úgy nyilatkozott, hogy a címervita jelentősége nem több, mint amikor egy pajzsra svájcisapkát húznak.

Kéri Kálmán vezérezredes a Parlament korelnöke, MDF-es képviselő erős hatású beszédben fordult az ellenzékhez, mondván: „Meggyőződésem, hogy ti is helyt fogtok állni mindenkor, amikor a szent magyar ügyről van szó. Nem kívánhatom azt, hogy ti mindannyian a magyar Szent Koronára szavazzatok, mint címerre, de szeretném megélni legalább azt, hogy legyen köztetek néhány, aki úgy szavaz, ahogy én: a koronás magyar címerre... Szabadjon azt mondanom: tiszteletbeli leányaim és fiaim! Azért szólok hozzátok, mert ti lesztek azok, akik követtek minket, és rajtatok múlik már ma is, hogy ez a hagyomány úgy menjen át a következő évezredbe, mint ahogy eddig is őriztük a múltat.

Mert szükség van hagyományra, higgyétek el nekem, mert a hagyomány összetartást is ad, és ennek a megnyomorított országnak de mennyire, hogy szüksége van ma összetartásra, hogy... megéljünk, és megteremtsük magunknak azt a Magyarországot, amit mindannyian kívánunk, ti is, egy virágzó magyar hont.”³⁷

A koronás címer mellett szavazott többek között Trombitás Zoltán, Sasvári Szilárd és Szájer József is, de az eredmény ilyen alakulásában jelentős szerepe volt Tellér Gyula SZDSZ-es országgyűlési képviselőnek, aki a koronás címer mellett szólalt fel hatásosan. „Összefoglalva tehát: szerintem a jelek jelentése abból alakul ki, hogy milyen jelentést tulajdonít e jeleknek a közösség. A koronának három jelentést tulajdonítunk. Az egyik az államiság, a másik az államiság folytonossága – ha úgy tetszik, a történeti folytonosság –, a harmadik az Európához tartozás. Úgy vélem, ezek azok a jelentésmozzanatok, amelyek az állami jelvényben nem nélkülözhetők, de amelyek a Kossuth-címerben nincsenek meg.

Ezért úgy gondolom, azt ajánlom, hogy a koronás kiscímert fogadjuk el állami jelvénynek. (Taps a jobb oldalon, szórványos taps a bal oldalról.)”³⁸

Az Országgyűlés végül 1990. augusztus 2-án 258 szavazattal, 28 ellenében, 35 tartózkodás mellett, a Kormány előterjesztésének megfelelően, a koronával ellátott címet nyilvánította Magyarország állami címerévé.”³⁹ Az országgyűlési jegyzőkönyv rögzítette, hogy a koronás címer elfogadását a képviselők lelkes tapssal és a Himnusz eléneklésével üdvözlötték.

A koronás címer megszavazását segítette az a tény, hogy a kormány kivette a választható jelképek sorából a Kossuth-címert és ezzel nagy esélyt adott a koronás címernek azért, mert annak meg nem szavazása esetén a kádári címer maradt volna hatályban.

Habsburg Ottó 1992-ben „A szent korona népe” cikkében írja:⁴⁰ „Még jellegzetesebb, azonban a magyar nemzet alkotmányjogi és belpolitikai sajátossága: ugyanis sehol Európában nem létezik a mi régi alkotmányunkhoz hasonlítható. Ez ad nekünk kitartást és belső egyensúlyt, amely nehéz időkben nagy erősségünk. A szent korona ugyanis – és ezt csak egy magyar érti meg – mindig is alkotmányos életünk középpontja volt. A szent korona igazi tana szerint a magyar állam feje nem egy személy, hanem a nemzet szentsége, a korona. Ezt juttatta kifejezésre a magyar országgyűlés, amikor tudatosan, vagy ösztönös, spontán érzésből a Magyar Köztársaság címerére feltette a szent koronát. Ez más országban

³⁷ Az Országgyűlés rendkívüli ülészakájának 1. ülése 1990. június 18. 881–882. o.

³⁸ Az Országgyűlés rendkívüli ülészakájának 6. ülése 1990. július 3. 1220–1223. o.

³⁹ Az Országgyűlés rendkívüli ülészakájának 18. ülése 1990. augusztus 2.

⁴⁰ HABSBERG. 1992. Továbbá: *Habsburg Ottó: Államfőnk a Korona?* Pesti Hírlap. 1993. január 30.

elképzelhetetlen lett volna. Államformánk független attól, ki tölti be az országban a legmagasabb méltóságot. A koronát képviselheti egy elnök, vagy egy király, mert a magyar legitimitás jelképe a korona, és nem annak hordozója. Ezt példázza történelmünkben a »kalapos király«. E királyunk, nem értvén alkotmányunk szellemét, kora felvilágosodott eszméi alapján nem engedte magát megkoronázni, ezért nem lehetett igazi király.

Itt meg kell jegyeznünk, hogy bár az Országgyűlés a korona mellett döntött és ezzel kifejezésre juttatta nemzetünk élni akarását, még egy lépéssel tovább kellene mennie. A korona, mint államfő, nem múzeumba való. Habár a Nemzeti Múzeum megadja a tiszteletet nemzetünk szentségének, mégse megfelelő. A koronát jellege szellemében, vagy egy nagy történelmi jelentőségű helyen, vagy pedig egy szentélyben, például a koronázó templomban kellene a legméltóbb módon elhelyezni. És az, aki képviseli – elnök, vagy király –, tegye le az alkotmányos esküt a szent koronára, ily módon is bizonyítván nemzeti létünk folytonosságát.”

A „Honismeret” 1994. évi negyedik számában⁴¹ *Kállay István* és *Bertényi Iván* hangsúlyozza: „A rendszerváltás éveiben a történelmi múlthoz és értékekhez ragaszkodó történészek kezdeményezése nyomán az Országgyűlés 1990. július 3.-án az ezeréves magyar államiság jelképeként a Szent Koronával ékesített címert fogadta el és tette hivatalossá; s ma állami címerünket ékesítve a Szent Korona a magyar államot, a magyar állam függetlenségét, a jogrendet, az alkotmányosságot szimbolizálja.”

Az 1990-es a magyar címerről folytatott vita után a történelmi jogi hagyományokról és szimbólumokról a vita a következő években is folytatódott. Az immár 100 éve nem változó sokszor markánsan ellentétes álláspontokat jól mutatja a nemzeti tanterv körüli vitákhoz hozzászóló *Csoma Gyula* írása a Szent Korona-tanra és az 1931-es vita későbbi értékelésére utalva 1993-ból⁴² „...a tananyagban természetesen meg lehet alkotni a nemzeti büszkeség délibábját, a sajátos magyar karakter ország alkotó eszmevilágát, igazi és ősi gyökereinket, s akár még valamely mai állameszme eszmetörténeti kontinuitását is. Meg lehet jeleníteni a Szent Korona-tant szép és lelkesítő eszmeeként, elvont közjogi elvként, amely fénylő aurával lebeg a nemzet felett, amint a Szent Koronát a barokk festők szokták volt ábrázolni. És meg lehet jeleníteni a nemzeti és állami szuverenitást kifejező, átfogó jogi elvként, amely viszontagságos történelmünk folyamán mindig az egyetemes nemzet és az egyetemes ország szuverenitása érdekében fejtette ki hatását. És persze meg lehet jeleníteni a maga ellentmondásaival, váltoásaival, földhözragadt hatalmi harcaival, azokkal a társadalmi, politikai, gazdasági eszményekkel együtt, amelyek közepette megjelent, változott és elhalványult. El lehet helyezni az évszázadok hazai és európai kultúrájában, a korok és mentalitások, sőt az érzelmek változásaiban stb. Igaz ekként a Szent Korona-tan mindenképpen elveszíti gyönyörködtető, megejtő báját, fénylő auráját és problémátlan koherenciáját – feltételezett pedagógiai hatásukkal együtt. De valóságosabbá válik. És pedagógiai hatása ennek is lehet.”

A következő kilenc évben többször elhangzott indítvány és hivatkozás a Szent Koronára a

⁴¹ KÁLLAY–BERTÉNYI. 1994. 5–7. o.

⁴² CSOMA. 1993. 5–7. o. A kérdéssel még: *Csontos Miklós*: A szentkorona-tan tükrében. Magyar Nemzet. 1996. január. 15; *Köztársaság, vagy monarchia?* Magyar Hírlap. 1993. június. 10. Pusztaszéri László történész írja: „Legközelebb az 1990-es választások, s az ország teljes szuverenitásának helyreállítása után nyílhatott volna ismét lehetőség Magyarországon ezeréves történelmi jogfolytonosságának helyreállítására; természetesen igázodva a jelen kor következményeihez, valamint figyelembe véve azt a tendenciát és lehetséges fejlődést, amelyet társadalmi, közjogi, intézményi tekintetben, szuverenitása megtartása esetén az ország felmutathatott volna. Azt az érvet, hogy a jogfolytonosság helyreállítása – a nemzetközi környezet rosszallásától tartva – nem kerülhetett sor, azért nem tartjuk elfogadhatónak, mert leginkább az érintettnek mondott szomszédos országokat ilyen megfontolások nem tartják vissza hagyományaik és történelmi identitásuk újjáépítésétől. Talán a honfoglalás és az államalapítás évfordulója a magyarságot is a korábbiaktól eltérő megfontolásokra készíthetik. Önbecsülésünknek tartoznánk vele.” PUSZTASZERI. 1997. 126. o.

magyar országgyűlésben. Az 1990–1994 közötti ciklusban például Sándorfi György, Szilasy György, Pap András kezdeményezte a kormány tagjainál, hogy a korona őrzéséről alkosson az országgyűlés törvényt.⁴³

Az 1994–1998-as parlamenti ciklusban is számos vita és javaslat hangzott el a Szent Koronával, illetve a Szent Korona-tannal a kapcsolatban. Így az 1995-ös őszi ülészen a „Magyar Köztársaság nemzeti jelképeinek és a Magyar Köztársaságra utaló elnevezéseknek a használatáról” szóló törvényjavaslat,⁴⁴ amely nem változtatott azon az alkotmányos tényen, hogy állami zászlónknak nem része a szentkoronás címer, de magánjellegű zászlóhasználatban elfogadott. 1995-ben G. Nagyné dr. Maczó Ágnes, az Országgyűlés kiscsapatáért alelnökének javaslatát, „A Magyar Köztársaság Alkotmánya” javaslatát⁴⁵ érdemben nem tárgyalta az országgyűlés. Továbbá leszavazta az országgyűlés 1996-ban G. Nagyné dr. Maczó Ágnes és Dr. K. Csontos Miklós FKGP képviselők a Honfoglalás 1100. évfordulója alkalmából beterjesztett indítványát „A Szent Korona és drágaságai őrzéséről és gondviseléséről.”⁴⁶ Az előterjesztés szerint a Szent Korona őrzése az Országgyűlés épületében történt volna. (Ezt szorgalmazza Dr. Tóközy Ferenc jogász is, például a Magyar Nemzet 1995. november 2.-i számában.)⁴⁷

Az 1996-ban elfogadott „A Magyar Köztársaság alkotmányának szabályozási elveiről szóló országgyűlési határozat” alapján készült tervezet preambulumba és az annak alapján készült alkotmánytervezetbe 1997-ben bekerült az ellenzék (FIDESZ, MDF, FKGP) szorgalmazására a Szent Korona állami jelkép mivoltára való utalás egy olyan vita után, amelyben a Szent Korona-tan jelentőségét és közjogi jellegét többen hangsúlyozták az ellenzék (FIDESZ, KDNP, MDF, FKGP) soraiból.⁴⁸ 1996 Karácsonya előtt – a szocialista-szabaddemokrata többségű kormányzás idején – megszületik a 119/1996. (XII. 21.) OGY határozata Magyar Köztársaság alkotmányának szabályozási elveiről.

A határozat ellenzéki igény alapján megemlíteni rendeli a Szent Koronát, mint a történelmi hagyomány részét, az alkotmány preambulumban a következőképpen: „Az új alkotmány tartalmazza preambulumban, amely tömören és kifejezően utaljon az alkotmányozás alanyára: az Országgyűlésre és a Magyar Köztársaság állampolgáraitak közösségére; Magyarország történelmi hagyományaira, ezen belül a Szentkoronára; a magyar államiság ezeréves folytonosságára; az alkotmányosság egyetemes értékeire a szabadság, az egyenlőség és a testvériség szellemében; az emberi és állampolgári jogokra, ezek védelmére; a jogállamiság és a népszuverenitás tiszteletben tartására.”⁴⁹ Az alkotmánytervezet szövegező albizottság 1997 őszére elkészített egy tervezetet, amely azóta sem került általános vitára.

1997-ben, pedig Dögei Imre és Dr. Szabó Zoltán képviselők „A termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény” módosításáról szóló törvényjavaslat általános vitájában a Szent Korona-tan 1848-ig hatályban lévő birtoktanára hivatkozva érveltek a külföldiek földszerzési jogosultsága ellen.⁵⁰

Az 1990-es évek közepén, főleg a Honfoglalás 1100-ik évfordulójával kapcsolatban számos törekvés jelent meg a Szent Korona méltó megbecsülése, közjogi szerephez juttatása és a szentkoronás gondolkodás elterjesztése jegyében. Ilyen irányultságú cikkek jelentek meg

⁴³ ZÉTÉNYI. 2002. 98. o.

⁴⁴ Szent Koronával kapcsolatos hírek. Hírösszeállítás. 1999. 535–536. o. Továbbá: Maczó Ágnes–G. Nagy Ilián: Új magyar alkotmány. Budapest, 1995.

⁴⁵ Uo. 553–566. o., és ZÉTÉNYI. 2002. 99. o.

⁴⁶ Szent Koronával kapcsolatos hírek. Hírösszeállítás. 553–566. o.

⁴⁷ TÓKÖZY. 1995.

⁴⁸ Szent Koronával kapcsolatos hírek. Hírösszeállítás. 537–542. o. Az Alkotmány-előkészítő Albizottság munkájában, mint szakértő a szerző is részt vett.

⁴⁹ Complex CD Jogtár.

⁵⁰ Szent Koronával kapcsolatos hírek. Hírösszeállítás. 543. o.

a például a „Hitel”-ben (*Kocsis István: A trianoni pszichózusok. Hitel. VIII. évfolyam. 1995. szeptember 12.*), a „Magyar Nemzet”-ben (*Kocsis István: A Szent Korona-tana és a magyar nemzet. 1996. február 16.*); „Demokrata” folyóiratban (*Csisztay Gizella: „A Szent Korona védelme alatt. – beszélgetés Kocsis Istvánnal. Demokrata. III. évf. 1996/19. 38–41. o., vagy Tallós Emil cikksorozata – Alkotmányozás: A múltat végképp eltörölni. (A történelmi állameszme és az alkotmányozás.): Jogfolytonosság és forradalom; Közjogi viták a Szent Korona-tanról; A koronaeszme és a közjogi tan kialakulása; A koronaeszme és a jogfolytonosság; XX. század: a közjogi genocídium. Demokrata IV. évf. 1997/ 20–31. szám); a „Magyar Fórum”-ban (*Seress Eszter: Mit jelent a Szent Korona? 1996. augusztusi Magyar Fórum 38–40.*, a „Reform”-ban („A Szent Korona nem múzeumi tárgy” 1996. 42-3. október 22. 33. o.); a „Napi Magyarország” (*Jezsó Ákos: A misztikus szent korona. Napi Magyarország 1997. december 27.*), illetve az ezekkel ellentétes vélemények is, mint például Budapest Week, amely 1998. január 15–21. számában, ahol kiemelik, hogy korona hazahozatalának 20. évfordulójának alkalmából tartott ünnepeken a kormány képviselői, mint például az „Egyesült Államok nagykövetségén... a szabadelvű Magyar Bálint gondosan elkerülte azt, hogy a koronát szentnek nevezze beszédében és a jelenlévők némelyikében ellenérzést váltott ki” Miközben a Tufo nagykövet nem felejtette ki beszédében a „jelzőt” a korona mellől.*

Az egyes társadalmi szervezetek mozgalmi a szentkoronás eszmeiség, a nemzetkoronázás gondolata, a népnek nemzetté, a nemzetnek, pedig szentkoronás lelkesítő-erkölcsű, koronás közösséggé emelése jegyében születtek, a Szent Korona népeinek békés, szerves együttélését szorgalmazva. Így született meg a Szent Korona Szövetség felhívása 1997 Karácsonyán, melyet számos közéleti és szellemi, egyházi személy írt alá. Ezután alakult meg a szentkoronás gondolatot valló szervezetek egységmozgalma ugyancsak a Szent Korona Szövetség kezdeményezésére.⁵¹ A mozgalom nyílt levelekben, felhívásokban hangoztatta, és követelte a Szent Korona kiszabadítását múzeumi fogságából.⁵²

Az 1990-es évek elejétől a Magyarok Világszövetsége is, így magyarok világtalálkozóin is megfogalmazott feladatoként (a korábban a szervezet keretei között működő Alkotmányossági Műhellyel) kulturális, tudományos, politikai programokkal, illetve céljaival, továbbá kiadványaival, tudatos szerepvállalással ismerteti és népszerűsíti a Szent Korona-tant és eszmét (pl. *A Szentkorona-tan. 1992; Borbély Imre: Nemzetstratégia, 1996; Magyar Jövőkép, 1996.*). Az 1990-es években a Szent Koronát nevükben hordó civil szervezetek is alakultak, mint például az említett Szent Korona Szövetség, a Szent Korona Társaság (Dragon Pál, Kiss Imre), és a Szent Korona Lovagrend (pl. Bakos Batu, Kocsis István). Továbbá kiemelendők Halász József kezdeményezései is. A Szent Korona újra művészi alkotások ihletője lett. Így Nyáry Éva alkotásai, illetve Sunyovszky Szilvia és Fekete György által dokumentációs munkája a képzőművészetben és iparművészetben ismét, illetve továbbra is jelenlévő Szent Koronát mutatják be.

A Szent Korona „születésének” történetét feldolgozó *Nemeskürty István–Koltay Gábor* 2001-ben bemutatott „Sacra Corona” filmje is a Szent Korona tiszteletét kívánta előmozdítani.⁵³

A hagyományörző munka eredménye, hogy az 1990-es évek első felétől a fegyveres testületek tiszti esküjénél, illetve egyes állami ünnepélyeken jelen van a Szent Korona mása is, továbbá társadalmi szervezetként az újjászervezett Koronaórség is.

⁵¹ ANONYMUS. 1997.

⁵² ZÉTÉNYI kézirat.

⁵³ MAJOROS. 1998.

5. Vita a „Szent István államalapításának emlékéről” és a „Szent Koronáról” törvényjavaslatról az Országgyűlés bizottságaiban

A múlttal való viszony tükrében a jelen megítéléséről és a jövőről alkotott elképzelések között, 1989 óta egyre mélyülő szakadék és ennek következtében egyre kíméletlenebb politikai harc és társadalmi feszültség 1999-ben robbant ki legdrámaibb módon a „Szent István államalapításának emlékéről és a Szent Koronáról” szóló 2000. évi I. törvény országgyűlési vitában. Az országgyűlési vita hangneme, szenvedélyessége és hangulata az 1955-ös egyetemi Eckhart-vitára emlékeztet. A kérdést tárgyaló több száz publicisztikai cikk, tudományos állásfoglalás, valamint társadalmi és politikai vita fórum, pedig az 1931-es nyilvános vitát idézi vissza, azzal a különbséggel, hogy az Orbán-kormány által felvállalt 1999-től kezdődő (illetve 1989 óta folytatódó) vitában az állásfoglaló napi és heti és havi lapok nagy száma sokkal nagyobb társadalmi nyilvánosságot és érdeklődést mutat, mint hét évtizeddel azelőtt. Ennek oka az is lehet, hogy az 1930-as évekre már az 1920–1921-ben elkezdődött Bethlen István nevével is jelzett konszolidáció után a hatályos történeti alkotmány történelmi legitimitációjának, a Szent Korona-tan hivatalos megítélésének tudományos kritikája, megkérdőjelezése fontos, de mégis csak epizód volt az akkori politikai és társadalmi vitákban, amely nem országos eldöntendő politikai kérdésekben foglalt állást. A két világháború közötti Magyarország politikai, alkotmányos, társadalmi legitimitációját a széles körű, az akkori országgyűlési ellenzék meghatározó jelentős részének bevonásával már az 1920-as évek első felében megszületett konszenzus biztosította. Az 1989-es átalakulás után a konszenzus a különböző, a parlamentben is jelenlévő politikai erők között nem tekinthető általánosnak, és állandónak, legfeljebb bizonyos ügyekben, meghatározott idő intervallumban. Sőt egyes alkotmányos kérdések is időről, időre élénk, vagy heves viták tárgyát képezik.

A törvényjavaslat általános vitájára 1999. december 8-án, részletes vitájára december 13-án, szavazására és elfogadására, pedig december 21-én került sor. Az általános vitát megelőzte november 23-án az Országgyűlés kulturális és sajtóbizottságának, december 2-án a költségvetési és pénzügyi bizottságnak és december 8-án az alkotmány- és igazságügyi bizottságban folyó vita. A kormány, azonban már nyáron elkezdte az ellenzéki pártokkal az egyeztetést, amely azonban nem vezetett eredményre. A pártok között közel féléven keresztül folyó vita mutatja, hogy a magyar történelemnek olyan – alapvetően ellentétes élményanyagán, világnézetén alapuló – szemléletével találkozunk, ami nemcsak a Szent Korona, hanem szinte minden jelentősebb, a nemzethez és annak történelméhez kapcsolódó kérdés megítélésére vonatkozik. Bár a javaslat vitájában a kormány sok lényeges pontban engedett, kompromisszum nem született. Végül az Országgyűlés elfogadta a törvényt, azonban azt az Alkotmánybíróságnál is utóbb megtámadták.

1999. június 14-én Hende Csaba (Magyar Demokrata Fórum) az igazságügy minisztérium államtitkára ezt mondja az országgyűlésben Bauer Tamásnak (Szabad Demokraták Szövetsége) válaszolva: „Egészen pontosan arról van szó, hogy a magyar államelméleti gondolkodásban és a magyar állameszme fejlődésében kitüntetett és folyamatos szerepe van a Szent Koronának, mint a szuverenitás megtestesítőjének, és semmiképpen sem koronaékszernek tekintendő, mint az jellemző volt más államokban. Eppen ezért értelmesen fel sem tehető az a kérdés, hogy a Szent Koronáról, annak őrzéséről, illetve a hozzá tartozó drágaságokról, az országalmáról, a jogarról, a koronázási palástról szóló és előkészületben lévő törvényjavaslat vajon bármiféle, a királyság államformája felé történő visszafordulást akarna jelenteni – erről szó sincsen, szó sem lehet! Csupán arról van szó, hogy mi értjük,

önnel ellentétben értjük, hogy a magyar történelemben mit jelentett és milyen integráló erő volt mindvégig a magyar Szent Korona, mint eszme. Úgy gondoljuk, hogy ennek az eszmének a harmadik évezredben is helye és szerepe lehet a magyar közgondolkodásban.

Őn többször elmondta, hogy nem érti, hogy mi ez. Képviselő úr, anélkül, hogy személyeskedni akarnék, azt kell mondanom, hogy kiáltó ellentét van az önét megelőző napirend utáni felszólalás és az ön napirend utáni felszólalása között: mintegy két világ jelenik meg ebben a két felszólalásban. És meg kell mondanom, elhiszem önnek, hogy nem érti, hogy miért is akarunk a Szent Koronáról törvényt alkotni, mert az előző napirend utáni felszólalás során ön gúnyos mosoly kíséretében csóválta a fejét, amikor a Szent István által alapított püspökségekhez kapcsolódó igen nemes és igen emelkedett megemlékezésekről volt szó. Ön nem érti, mi pedig értjük!”⁵⁴

A kormány mellett s Független Kisgazdapárt elnöke, Torgyán József országgyűlési képviselő is 1999. augusztus 30-án él önálló törvénykezdeményezéssel „a Szent Korona és a koronázási jelvények elhelyezéséről”. A javaslat hasonlít a kormány által benyújtotthoz, a Szent Korona mindenki által való megtekintést és a Koronaország újbóli felállítását indítványozza.⁵⁵

A bizottsági, valamint a plenáris általános és részletes vita a törvényjavaslat csaknem egész megfogalmazására és minden határozati részére kiterjedt. A legfontosabb ütköző pontok voltak a Szent Korona jelenlegi közjogi helyzetének értelmezése; vagyis, hogy van-e a törvényjavaslat szerint a koronának a jelenlegi alkotmányos keretek között közjogi jelentősége, vagy csak szimbólum? Ha szimbólum, akkor az milyen jelentést hordoz, mi a jelentősége? Mi a korona viszonya a jelenlegi alkotmányon belül, a köztársasági elnök hivatalához? Kiolvasható-e a Szent Korona-tan a törvényjavaslatból, vagy nem? Ezen belül vita folyt a Szent Korona-tan értelmezéséről, történelmi megítéléséről is. Továbbá az őrzését ellátó Szent Korona Testület létrehozásáról, tagjairól, elnökéről, valamint vita tárgya volt a korona „szakralizálása” a Nemzeti Múzeumból az Országgyűlés épületébe történő költöztetése is. Az ellenzéki képviselők többször érveltek úgy, hogy a kormány, a FIDESZ rá akarja kényszeríteni történelem szemléletét az országra. Ezzel azt is állítva, hogy helyes történelemszemlélet az övék, birtokolva a tudományos igazságokat is.

A bizottsági és a plenáris ülésen többször hivatkoztak Eckhart Ferencre és Timon Ákosra is. Így Pósnán László, Salamon László, Turi-Kovács Béla és Wiener György is.

A november 23-án OGY Kulturális és sajtóbizottságában, és december 2-án a költségvetési és pénzügyi bizottságban az Igazságügy Minisztérium képviselője kifejtette, hogy a törvényjavaslat nem kíván közjogi funkciót biztosítani a Szent Koronának, nem akarja az alkotmányos hivatkozási rendszer elemévé tenni a koronát. Az nem változtatja meg az 1989-ben elfogadott átfogó alkotmánymódosítással megteremtett alkotmányos berendezkedést.⁵⁶

A költségvetési és pénzügyi bizottság ülésén az elnöklő Szekeres Imre (Magyar Szocialista Párt) kifejti, hogy a Szent Korona-eszme nem egyeztethető a népszuverenitással és republikanizmussal. Bauer Tamás, pedig elmondta, hogy „Amikor az 1989-es rendszerváltás elkezdődött, és amikor az 1990-es első Magyar Országgyűlés megalakult, akkor azzal a lépéssel, hogy ebben az első Országgyűlésben az első szavakat Vörös Vince, az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselője mondta el, ezzel az első Magyar Országgyűlés szimbolikusan érzékeltette, hogy nem 1945–46-tal, hanem 1948–49-cel kíván szakítani; hogy 1945–46-ot az 1989–90-es rendszerváltás vállalja. Márpedig 1945–46 szakított azzal a

⁵⁴ Az Országgyűlés hiteles jegyzőkönyve. 1998–2002. (továbbiakban Ohjk.) 77. ülés 1999. június 14. 9965. o.

⁵⁵ Szent Koronával kapcsolatos hírek. Hírösszefoglaló. 1999. 571. o.

⁵⁶ Jegyzőkönyv az Ogy költségvetési és pénzügyi bizottságának 1999. december 2-i üléséről. 26. o. KTVB/30/1999; KTVB/60/1998. 2002. és Jegyzőkönyv az Ogy kulturális és sajtóbizottságának 1999. november 23. üléséről. 38. o.

történelemi tradícióval, amely a dualizmus Magyarországon és a Horthy-Magyarországon megtestesült.” Hargitay János (Fiatal Demokraták Szövetsége) többek között hangsúlyozta a javaslattal kapcsolatban, hogy „Nincs benne egyetlen olyan mondat, amellyel önök elhithetnék velünk azt, hogy itt a Szent Korona-tan valamiféle újraértelmezéséről és felélesztéséről lenne szó, vagy hogy az a mozgás, ami a Szent Korona kapcsán megtörténik, mégis a Szent Koronának valamiféle közjogi státuszt, közjogi jelentőséget ad. Nem ad neki semmiféle jelentőséget, mindössze annyi történik, – ez kétségtelen, és ezt szimbolizálni akarja az előterjesztés és a törvény is –, hogy a Szent Koronát nem tekintjük egy muzeális tárgynak.”⁵⁷

A javaslatról a legrészletesebb vita az Országgyűlés Alkotmány- és Igazságügyi Bizottságában zajlott december 8-án közvetlenül az általános vita előtt. Itt hivatkoznak először Timon Ákosra és Eckhart Ferencre.⁵⁸ Turi-Kovács Béla (FKGP) kifejti, hogy azt a tervezetet támogatja, amely „Legalább direkt módon nem hivatkozik – és ez egy kifejezett előnye – a Szent Korona-tanra, amivel nem az a baj, hogy van, hanem az a baj, hogy sokféle van, és ebből kifolyólag igen sokféle vitaalapot képezhet. Itt halottunk egyfajta Timon Ákos-féle nézetet, de én azt gondolom, hogy bátran bárki választhatja az Eckhart-féle nézetet, vagy akármely másik Szent Korona-tannal kapcsolatos nézetet is, és még mindig nagyon erőteljesen a nemzet talaján áll. Tehát azt gondolom, hogy az az utalás, amely direkt volt, szerencsés, ha kimaradt innen a preambulumból.

Wiener György (MSZP) álláspontja szerint az elmaradt eredeti bekezdés a Szent Korona-tannak egy részletesebb kifejtést foglalt magában, azonban a tárgyalt „A Szent Korona ma is magyar állam egységét jelképezi” indirekt módon magába foglalja azt. Állításának igazolására Timon Ákostól és Egyed Istvántól idéz. „Ha megnézzük Timon Ákosnak a Szent Korona definícióját mondjuk az 1907-es cikkéből, az így szól: »A Szent Koronában fejeződik ki Szent István birodalmának közjogi egysége, egységes főhatalmi szervezete.« Mivel a mai magyar állam szükségképpen jogfolytonosság folytán is utóda a Szent István-i államnak és számos más történelmi korszak államának is, ennek következtében ez a definíció egyértelműen jelzi, hogy ma is a Timon Ákos-féle felfogás érvényes a kormánypártok felfogása szerint, és a Szent Korona-tan elképzelésének megfelelően azt a nézetet vallják mind a három kormánypárt részéről, hogy a Szent Korona fejezi ki a magyar állam egységét.”

Válaszában Salamon László (FIDESZ) képviselője szerint a Szent Korona tana a Szent Koronát nem ereklyeként és nem jelképként értelmezte, mint a tervezet preambuluma. „Aki Timon Ákosnak a Szent Koronát ereklyének, vagy jelképnek minősítette volna, azt úgy kivágták volna az alkotmányjogi-vizsgáról akkor, hogy lába nem érte volna a földet.” Wiener György válasza: „Lehetséges, hogy Timon Ákos sok mindenkit kivágott volna az itt jelen lévők közül, én nem zárom ki, hogy engem is kivágott volna... De szerintem Salamon képviselő urat is megbuktatta volna, tudniillik nem az ereklye tárgyra helyeztem a hangsúlyt, hanem arra, hogy mit jelképez, szimbolizál a Szent Korona. Egyébként Timon Ákos elsősorban azért buktatta volna meg például Salamon képviselőtársamat – ha már ilyen irányba mozdul el a vita, akkor én is kénytelen vagyok követni őt –, mert a Szent Korona esetében és a nemzet egységének megtestesítése esetében megkövetelte volna, hogy a Szent Korona testét vegyék figyelembe, a fejet, a tagokat együttesen. (Dr. Salamon László: *Benne van? Nincs benne!*) Pontosan az a problémája a dokumentumnak, hogy a Szent Korona teljes testével kapcsolatosan a Szent Korona csonkolt testét tartalmazza – ezt a korabeli vitákban igen sokan kifejtették –, tudniillik nincs feje a Szent Koronának, csak tagjai vannak.” Későbbiekben kifejtette, Timon Ákosra, Hajnik Imrére, Molnár Kálmánra, majd Faluhelyi Ferenc 1926-os írására is hivatkozva, hogy ez az álláspont a szabad királyválasztók

⁵⁷ KTVB/30/1999. 26. 28. 31. o.

⁵⁸ Jegyzőkönyv az Ogy Alkotmány- és Igazságügyi Bizottságának 1999. december 8-i üléséről. AIB/27/1999. (AIB/61/1998-2002.) 48–56. o.

álláspontja. „Tehát azt lehet mondani, hogy a legitimista Szent Korona-tan helyett ma a szabad királyválasztó Szent Korona-tan jelenik meg a preambulumban, s mivel a köztársasági államformában élünk, nemcsak a legitimista, de a szabad királyválasztó felfogás sem felel meg az alkotmányossági követelményeknek, és hozzá kell tennem, nem felel meg a Magyar Szocialista Párt, és gondolom a Szabad Demokraták Szövetsége álláspontjának sem.

Gál Zoltán (MSZP) többek között kifejtette továbbá: „Tudniillik nem lehet a hatályos alkotmány szerint mit kezdeni azzal a sokat emlegetett mondattal, miszerint e történelmi jelképünk annak a bizonyítéka, hogy az ország minden polgára részese a közhatalomnak. A Szent Korona nem lehet jelképe annak, hogy az ország minden polgára részese a közhatalomnak. Rousseau óta minden modern államban ez a kérdés nem kérdés. A hatalom forrása a nép, és ezt az alkotmányok, vagy rögzítik, vagy más törvényi formában kifejezik. A magyar alkotmány – mert nálunk most már írott alkotmány van – világossá teszi, hogy a Magyar Köztársaságban minden hatalom a népé, amely a népszuverenitást választott képviselői útján, vagy közvetlenül gyakorolja.”

A vita érvei az általános vitában megismétlődtek, csak sokkal bővebb kommentálással.

6. A törvényjavaslat általános vitája. Kompromisszum a Szent Korona-tanra történő utalás kivételéről a Preambulumból. A törvényjavaslat elfogadása

Az Országgyűlés bizottságaiban lezajlott heves vitákból már kiolvasható a törvényt kezdeményezők és az azt ellenzők össze nem egyeztethető, alapjaiban szemben álló nézetrendszere Magyarország történelmi múltjáról, helyéről, megítéléséről, valamint a mai modern világban folyamatosan kialakítandó, közösen elfogadandó úgynevezett minimális „nemzeti konszenzus” hiánya is. A konszenzus még akkor sem született meg, amikor az akkori (1998–2002) kormánypártok és ellenzéki pártok képviselőinek túlnyomó többsége – máig is, és azelőtti is fenntartva az 1980-as években elkezdődött rendszerváltás elvi és gazdasági alapjait – az elmúlt évtizedekben kialakított, a nemzetközi környezetnek megfelelt, elvárt euro-atlanti liberális jogi, politikai, szociológia, gazdasági fogalomrendszerben gondolkodik, az azokra épített fogalom és intézményrendszerben képzelte és képzei el a magyarországi közgondolkodást és közéletet, helyét a világban. (Elfelejtve, vagy kiszorítva például a szakrális gyökerű tradicionális konzervatív, illetve keresztény szociális, és népi gondolkodás magyarországi és európai hagyományát.)

Már a bizottsági üléseken is megfogalmazódtak azok a kitételek, amelyeket az ellenzék semmiképpen sem fogadott volna el a születendő jogszabály részeként. Kifogásolták, hogy a törvénytervezetben utalás történik a Szent Korona-tanra, mint pozitív jogi hagyományra, összefüggésben azzal, hogy minden magyar állampolgár részese a közhatalomnak. Továbbá ellenezték, hogy „A Szent Korona ma is a magyar állam egységét jelképezi”, elvetve a Szent Korona elfogadását a mai közjogi, közéleti gondolkodás részeként. Az akkori ellenzéki képviselők (MSZP, SZDSZ) jelentős része elfogadhatatlannak tartotta, hogy a Szent Koronát az Országgyűlés épületébe szállítsák át, elutasítva, hogy az bármilyen szimbólumként is akár, köze legyen a mai politikai hatalomgyakorlásnak. Vitatták a köztársasági elnök részvételét, szerepét a törvénytervezet alapján felállítandó Szent Korona Testületben. Álláspontjuk alapján a törvénytervezet, majd maga a törvény a Szent Koronát az alkotmányos jogrend részeként kezeli és ezért, illetve, mert az a köztársasági elnök hatáskörét is érinti, elfogadásához nem elég az országgyűlési egyszerű többség, hanem az összes képviselő kétharmadának beleegyezése szükséges.

A bizottságokban, majd az Országgyűlés több napos általános vitájában elhangzottak ugyanakkor nemcsak az 1988 óta eltelt több mint másfél, lassan két évtized – a nemzeti hagyományt és a magyarság történelmi hagyományait tekintve – markánsan és összeegyeztethetetlenül elkülönülő két fél politikai összecsapásának legfontosabb eseménye. Az 1999-es országgyűlési és az azt övező közéleti vita az 1867-es Kiegyezést megelőző és követő nemzeti sorsot, közjogot és hagyományt érintő politikai, tudományos küzdelmek legújabb fejezete, és amely az elhangzottakra tekintettel szinte kulminálja az elmúlt 100–150 évben elhangzottakat is. Rámutatva arra a drámai és sorsfordulót jelentő történelmi helyzetre, amely jelen éveink kihívása.

Az 1867 utáni magyarországi politikai élet küzdelmeinek egyik alapvetően meghatározó polarizáló kérdése a Habsburg dinasztiával, és az Osztrák Császársággal fennálló jogi, politikai, és gazdasági viszony megítélése volt. A Kiegyezést fenntartani kívánó pártok, elsősorban az évtizedekig meghatározó Szabadelvű Párt és a teljes függetlenséget követelő, sokkal inkább 1849-es, mint 1848-as alapon álló Függetlenségi Párt kettősége hozzájárult ahhoz, hogy a többi befolyással bíró pártformáció is ezen a tengelyen volt kénytelen elhelyezni magát. Így például a Katolikus Néppárt (Zichy Nándor), vagy a nemzeti hagyományokkal gyökeresen szakítani kívánó, az általuk elképzelt modernizációt képviselő

polgári radikálisok egy része is a Habsburg dinasztiához kötődőtek, „centralistának” számítottak. (Így például egyidőben Jászi Oszkár is, aki történelem szemléletében a 17. és 18. századi magyar függetlenségi harcok a feudális reakciót képviselték a Habsburg modernizációval szemben. Lásd: *Jászi Oszkár. A nemzeti államok kialakulása és a nemzeti kérdés, illetve: A monarchia jövője.*)

A neoabszolutista időszak vége felé, az 1860-as években a Kiegyezéshez közelítve a magyar közjogi gondolkodásban és Wenczel Gusztáv által megindított változások során a jogi oktatásban is a centralista jogrendtől független magyar történeti alkotmány alapeszméje, mint az új politikai rendszer és a Kiegyezés legitim alapjává vált. Hajnik Imre munkásságát követve és Deák Ferenc által az 1867-es megegyezés közjogi alapjaként a Habsburg uralkodóval is elfogadtatott közjogi jelentőséggel bíró koronázáson nyugvó jogfolytonosság vált elsősorban Timon Ákos kidolgozta új magyar alkotmány- és jogtörténet tárgy meghatározó diszciplinájává. Timon legfőbb féltelme az volt, hogy a magyar alkotmány- és jogtörténet oktatásának beolvasztása, illetve alárendelt helyzetre ítélve az általános, vagy egyetemes jogtörténet tanításához képest, nézete szerint nemcsak tudománytalan, hanem a magyar függetlenség ellenes, a magyar közjogi hagyományokat tagadó Habsburg centralista politikát szolgáló osztrák és más jogász szerzők nézetének diadalát jelenti. Hogy Timon nézete diadalmaskodott és tanítása a magyar alkotmány ezeréves fejlődése, közjogi hagyományait tekintve Európában egyedülálló volta (hiszen az ellentétes a Habsburg uralomban bízó, annak kiszélesítését támogató magánhatalmi és centralista törekvésekkel) a nemzeti büszkeség és történelmi összetartozás jogi kereteként magyar nemzeti öntudat részeként szinte „nemzeti kultusszá” vált, az annak is köszönhető, hogy a kormányzó Szabadelvű Párt is a nemzeti hagyományokat őrző nemzeti liberális elveket vallotta.

A párt is a „haza bölcsé” Deák Ferenc által kidolgozott közjogi hagyományok örököséiként tekintette magát. Az 1904-ben kibontakozott és szinte az első világháború kitöréséig tartó egyetemi és közéleti közjogi vita összefügg a korszak belpolitikai válságaival, az 1905-ös a választási eredményeket nem fedő „darabont kormány” kinevezésével, a Szabadelvű Párt összeomlása után a Tisza Istvánnal is jelzett Nemzeti Munkapárt megalakulásával, amely programja a függetlenségi és szabadelvű hagyományok, a történelmi magyar állam és annak politikai berendezkedésének, illetőleg területi egységének megvédése azokat alapvetően elvető, illetve átalakítani kívánó polgári radikális, szocialisztikus, egyes nemzetiségi, az ország etnikai elven történő kormányzása érdekében fellépők, és a bécsi udvarhoz – elsősorban Ferenc Ferdinándhoz és köréhez – köthető törekvésekkel szemben.

Az 1918–1919-et követő „nemzeti és keresztény kurzus” ellentétéként jelentkezett és elhatárolódást jelentett a liberális, szabadkőműves, szociáldemokrata és kommunista mozgalmak nemzetköziségével,⁵⁹ de ugyanakkor az 1920-as, 1930-as években a fasiszta, és nemzetiszocialista és más totális diktatúrákkal szemben is. A rendszer közjogi legitimitását jelentő történeti alkotmány történelmi eredetéről általánosan vallott nézetek ellen Eckhart Ferencnek 1931-ben megfogalmazódott tudományos célzatú kritikáját, nemcsak a polgári és szociáldemokrata ellenzék támogatta a kibontakozó vitában, valamint az utódállamok egyes nem magyar fórumai nyilatkoztak elismerően hanem, mint korábban utaltam rá, hanem politikai és tudományos háttérrel nyújtott a kormánynak az a része is (így például Szekfü Gyula, Klebelsberg Kunó, és mások), amely több kormányzati liberalizmust és alapvető társadalmi reformokat kívánt. Eckhart Ferenc 1941-es könyvének következtetései, így hogy a

⁵⁹ BORBÁNDI. 1989. 33. o. Lásd: *Mérei Gyula: Magyar politikai pártprogramok. 1867–1914.* Ranschburg Gusztáv Könyvkereskedés, Budapest, 1934; *Deák Ferenc: Válogatott politikai írások és beszédek. I–II.* Osiris, Budapest, 2001, *Eötvös József: A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra.* Budapest, 1981. *Pethő Sándor: Világostól Trianonig.* Enciklopédia Rt. k. Budapest, 1925. 4. k.; *Teleki Pál: Válogatott politikai írások és beszédek.* Osiris, Budapest, 2000; *Bethlen István: Válogatott politikai írások és beszédek.* Osiris, Budapest, 2000.

középkori egyes korona-tanokhoz képest a magyarországi egyedülálló, annak a Szent Koronához és a személyi hűséghez köthető, valamint a területi és politikai egységet folyamatosan megtartó szimbolizmusa és jogi relevanciája következtében; bár a folyamatos és töretlen történeti jogfejlődést vitatása, de az egyes közjogi elemek kora középkorig visszavezethető újbóli ismétlődő megjelenéseinek bemutatása; valamint a kérdés széles eszmetörténeti kitekintésbe ágyazott vizsgálata, a mű egyik legfontosabb tudományos eredményeként bebizonyította, hogy a Szent Korona-tan nem csupán a Kiegyezés utáni dualista, illetve a két világháború közötti, úgynevezett Horthy-korszakhoz köthető, hanem a magyar történelem és jogtörténet integráns része, amely a történelmi változásokat követve tartalmilag korszakonként kibővül.

A második világháborút követő rendszerek a folyamatos külföldi megszállással a háttérben a korábbi történelmi és jogi hagyományokkal radikálisan szakítanak, szembe fordulnak. A francia forradalom és a marxizmus elveit elfogadó az ateista, diktatórikus, a szakrális majd a polgári nemzeti hagyományaival szembeforduló politikai rezsimje haladónak, vagyis elfogadhatónak csakis olyan nézeteket és elveket ismeri el, amely elősegíti a szekuláris, történelmi hagyományait elutasító, és a hasonló elveken működő nemzetközi rendszerbe belesimuló politikai rendszer létrejöttét. Továbbá, amely biztosítja az ezen az elvi alapon állók véleményformálásának kizárólagosságát, de legalábbis mérvadó, meghatározó voltját is (politikai rendszertől függően). E nézetrendszerben a haladás fogalom bár magába foglalja a társadalmi igazságosság fogalmát, azonban szelektív és a kedvezményezettnek beállított társadalmi csoportokat is végül ellehetetleníti. A tudományos nézetrendszerben ez először az emberi történelmet, mint deszakralizált anyagi és gazdasági viszonyoknak az osztályharc keretein belüli értelmezését, majd a marxi és sztálini paradigmát átalakítva a haladást, a fejlődést a liberális materialista, monetarista hatalmi rendszer kizárólagosságra jutásának „szemüvegén” keresztül értékeli. A pénzügyi hatalom kizárólagos érvényesülésének sikertörténeteként, mint a modernizálódó, társadalomnak megfelelő demokratikus elvek megvalósulását. Ahol pedig az így felállított prioritások alapján a fejlettnak tekinthető modern emberi, gazdasági, hatalmi stb. viszonyok nem az elvárásoknak megfelelően valósulnak meg, nézetük szerint azt fejletlenségnek, lemaradásnak kell értékelni. (Eckhart Ferenc ebben a környezetben, vállalva a konfrontációkat is, 1945 után is folytonosan hangsúlyozza a hazafiságot, és a magyar alkotmány- és jogtörténetet is – hasonlóan elődjeihez – az önismeretre és a hazafiságra nevelés eszközének tekinti. Így éli meg élete végéig tanári munkásságát is.)

Az 1999-ben az ellenzék által hangoztatott ellenérvek felvetése gátszakadásszerűen öntötte elő a mindkét félben felgyülemlett történelmi indulatokat. Történt az annak ellenére, hogy 1990 óta a kormánypártok és a meghatározó ellenzéki erők között alapvető konszenzus van arról, hogy a jelenlegi politikai és alkotmányos rendszer legitimitációját csak a szovjet megszállás alatti „alkotmányos aktusok” és azok a változó helyzethez alkalmazott tovább gondolása jelenti. (Az 1946. évi I. tv., valamint az 1949. évi XX. tv. módosításai, így a legutóbbi tartalmilag legjelentősebb az 1989. évi XXIII. tv.)

Az összetartozás nemzeti érzésének kinyilvánításának és annak szimbólumainak totális, majd a hivatalos politikai és közéletben való tiltása, valamint az ezeket ignoráló ideológiák saját, sok szempontból, a korábbi rendszerből átöröklött és megújított „világ és lét magyarázó” monopóliumait védők magabiztos és sértett elkeseredése, fenyegetettség érzése, meghatározója az elmúlt több mint másfél évtized egyes közéleti vitáinak. A történelmi szimbólumokat támadók sokszor azokat tudománytalanul és történelmietlenül, az 1920–1944 közötti időszak egyes jobboldali, vagy szélsőjobboldali mozgalmaihoz kötve magyarázzák. Az országgyűlési vita már nem csupán a szimbólumokkal, így a Szent Koronával kapcsolatos érvekről és ellenérvekről szólt 1999-ben (és utána is), hanem az azokat megalapozó történelmi tapasztalatokról, az egyes nemzeti sorskérdéseket másként megítélő nézetekről.

Miután a két fél hagyományai közötti különbség megmaradt az elmúlt másfél évszázadban, az országgyűlési üléseken elhangzottakat, vagy ahhoz hasonlókat a már az elmúlt történelmi korokban lefolytatott viták során megismerhettük. Nem véletlen, hogy a felszólalók gyakran hivatkoztak Eckhart Ferencre, Timon Ákosra, a jogtörténeti iskolára, sokszor pontatlanul ismertetve azok álláspontját. A félreértéseket az egyes felszólalók történelmi és alkotmánytörténeti ismereteinek felületessége és hiánya is gerjesztette esetenként.

A törvényjavaslat általános vitája december 8-án délután⁶⁰ Dávid Ibolya igazságügy miniszter expozéjával kezdődött, amelyben hangsúlyozta a nemzeti egyetértés és megbékélés jelentőségét, és szükségességét. Utalt arra, hogy a kormány nyitott a szövegpontosító javaslatok megfontolására. A beszéd két legfontosabb jellemzője az volt, hogy egyfelől valóban emelkedett, a megegyezés keresésére törekvő és az ezer esztendő évforduló különlegességét érzékeltette, másrészt, hogy a törvény nem törekszik a Szent Korona-tan újjáélesztésére, s mi több, kijelentette, hogy a Szent Korona a mai Magyarországon nem tölt be semmiféle közjogi szerepet. „Akár a magyar állam fennállásának ezer évét, akár a legutóbbi évtized történéseit vizsgáljuk számtalan olyan esemény van, amely a megosztotta a magyar társadalmat. Legfőbb ideje tehát, hogy legalább az ezereztendő magyar államra vonatkozó alapvető történelmi tényeket illetően egyetértésre jussunk.

Tisztában vagyok vele, hogy alkotmányunk kimondja: tudományos igazságok kérdésében dönteni, kutatások tudományos értékét megállapítani kizárólag a tudományok művelői jogosultak. Éppen ezért ez a törvényjavaslat a legkevésbé sem kíván dönteni olyan kérdésekben, amelyekről még a történészek körében is vita folyik.” Ugyanakkor: „Emlékeztetnék rá: a címervitát a Magyar Országgyűlés közel tíz évvel ezelőtt lefolytatta, azóta mind az ország népe, mind más nemzetek megszokták, hogy a Magyar Köztársaság címerét a Szent Korona ékesíti. Ez annak a kifejezésre juttatása, hogy napjainkban a Szent Korona nem királyi jelkép, hanem a magyar államiság szimbóluma, amely egyben a nemzet ragaszkodását is kifejezésre juttatja a történelmi múlt eme becses ereklyéje iránt. Ezzel áll összefüggésben, hogy a törvényjavaslat az Országgyűlés épületét jelöli ki a Szent Korona és a hozzá tartozó jelvények őrzési helyéül.

Három dolgot szeretnék egyértelműen tisztázni:

Az első: a törvényjavaslat sem nyíltan, sem burkoltan nem módosítja hazánk hatályos alkotmányát. A Szent Koronának, miként az elmúlt tíz évben sem volt, ezután sem lesz befolyása az ország államformájára.

A második: a törvényjavaslat preambuluma, a magyar államiság ezer évére visszatekintve, történelmünk egy lezárt fejezetét elemezve tesz említést a Szent Koronához hosszú időn át kapcsolódó közjogi tanról (*Csige József: Elég zavarosan!*), azért, mert a magyar közjogi gondolkodás történetéből ez kitörölhetetlen. Ugyanakkor, sem a preambulumban, sem maga a normaszöveg nem irányul a Szent Korona-tannak sem a modernizálására, sem az újjáélesztésére.

A harmadik: a Szent Koronának az Országgyűlés épületében való elhelyezése sem értelmezhető akként, mintha a Magyar Köztársaságban a Szent Korona jogi személyiséggel rendelkezne vagy bármilyen közjogi szerepet töltene be, illetőleg a legcsekélyebb mértékben is befolyással lenne a Magyar Köztársaságnak ama független államokkal való viszonyára, amelyek egy korábbi történelmi korszakban a Szent Koronához tartoztak.

Úgy vélem, ezen a helyen és ilyen alkalomból kizárólag a nyílt és egyenes beszédnek van helye. Őszintén remélem, hogy mindaz, amit ebben a három pontban megpróbáltam összesűriteni, ilyen volt, s megnyugtató mindazokat, akik a törvényjavaslatból mást próbáltak kiolvasni, mint amire irányul, és ami tiszta szándékaink szerint benne van.”

Érvelésében hivatkozik Zlinszky János alkotmánybíró, jogtörténész professzora is. „Ez

⁶⁰ Ohjk. 107. 1999. december 8. (továbbiakban: Ohjk. 107.) 15403-7. o.

alkotmányos ország volt mindig is és most is azzá kell válnia. Zlinszky János professzor úr szavai világosan megmutatják, hogy a Szent Korona ezzel a szellemi szereppel térhet vissza a mai körülmények között a nemzet tudatába, és a kormány által benyújtott törvényjavaslat éppen ezt a szerepet kívánja erősíteni.”

Dávid Ibolya később kifejtette⁶¹ „...ami minden vitán felül álló történelmi tény, és amire alapítottuk azt az egész törvényjavaslatot, amit benyújtottunk, az három dolog: egyfelől, a magyar államalapítás szorosán és elválaszthatatlanul összekapcsolódott Szent István nevével és életművével... Másfelől, a magyar Szent Korona hosszú évszázadokon át kiemelkedő szerepet játszott a magyar történelemben... Harmadszor, el kell ismernünk, hogy koronával fogadták be Magyarországot Európa egyenrangú államalkotó nemzeteinek közösségébe ezer évvel ezelőtt.”

A vita során a szociálliberális ellenzék által egyik leginkább vitatott kitétele a törvényjavaslatnak, hogy az utal a Szent Korona-tanra, azt pozitív hagyományként tünteti fel, mintegy visszacsempészi a mai hatályos jogrendbe. Ezzel együtt bírálat alá vonták a Szent Koronát, mint a törvényjavaslat szerint a nemzet, vagy az állam egységét kifejezéseként értelmezendő szimbólumot is. Dávid Ibolya igazságügyi miniszter 1999-ben, felszólalásában már a vita előtt megpróbálja kivédeni azokat az azóta is fenntartott ellenzéki érveket, amelyeket alkotmányos aggályaik alátámasztására használnak. Ezek az ellenzéki érvek így: a Szent Korona és a Szent Korona-tan feudális, reakciós hagyomány, a Horthy korszak és más 1945 előtti elnyomás szimbóluma; a Szent Korona és a Szent Korona-tan a magyar nacionalizmus, sovinizmus, felsőbbrendűség tudat, a kirekesztés jelképe; a Szent Korona, és a Szent Korona-tan kizárólag az Isten-hívő, vallásos, elsősorban katolikus nézetrendszerbe illeszthető bele, ellentétes a multikulturális társadalom igényével; a tudomány már cáfolta annak különlegességét, egyediségét, régiségét, sőt nemzeti szimbólum jellegét is.

Összefoglalva: a modern Magyarország és a mai társadalom nem támaszkodhat, és nem alkalmazhatja a Szent Korona és annak jogi hagyományát, mint ahogy a mai köztársaság is 1946-ig (legfeljebb 1918-as első köztársasághoz) kötheti hagyományait.⁶² Egyes felszólaló szocialista képviselők a Szent Koronát, sőt a Szent Korona-tant is, mint múlt pozitív hagyományát elfogadhatónak tartották, csak a jelen politikai, társadalmi, alkotmányos berendezkedés részeként és az erre utaló jogszabálybeli általuk félreérthetőnek vélt megfogalmazásokat nem kívánták elismerni. Ezzel a véleménnyel, azonban nem volt ellentétes az akkori kormánypártok hivatalos állásfoglalása sem, s talán ennek is köszönhető, hogy a betérjesztő olyan szövegmódosító kompromisszumokat fogadott el az ellenzék részéről, amely alapján kihagyták a jelenre vonatkozó utalásokat. Ezek az utalások viszont a kormánypárti képviselők értelmezésében, bár a jelenre is vonatkoztak, de nem volt közjogi hatásuk.

A bizottsági és az általános vitán elhangzottakból is egyes kiemelt idézetek mutatják, hogy a kormánypárti és az ellenzéki felszólalások a hatályos alkotmányhoz köthető érvek mellett, ezért nagy ívű történelmi elemzéseket is tartottak hozzászólásaik során. A kormánypárti képviselők többsége hangsúlyozta, hogy nem akarják beépíteni a Szent Koronát, és a Szent Korona-tant a mai hatályos jogrendbe, és elfogadják 1946-ot, mint a mai jogrend legrégebbi hivatkozási pontját. Ugyanakkor fenntartják, hogy a Szent Korona mai is állami és nemzeti szimbólum, amely nem egyes korszakokhoz, hanem az egész magyar történelemhez tartozik, az összetartozás és a folyamatosság jelképe. A Szent Korona-eszme nemcsak a határon túli magyarokkal fennálló összetartozást és a jogok érvényesítését jelenti a jogtalansággal szemben, hanem az egyenrangú összetartozást a nem magyar származásúakkal is. Kiemelik, hogy a Szent Koronára alapozódott jogrend nem a kirekesztés, hanem éppen a

⁶¹ Ohjk. 107. 15613. o.

⁶² A kérdés alapos tárgyalása: ZÉTÉNYI. 2004. 476–520. o.

különböző nemzeti és etnikai sajátosságokat megőrizve teremt egységet. Tény, hogy a Szent Korona örök és megkérdőjelezhetetlen (természetjogi) értékek megtestesítője, de a mai modern világban is számos olyan alkotmány létezik, amely ezt elismeri, mint például az Egyesült Államok alkotmánya. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy ebben a kérdésben két összeegyeztethetetlen álláspont van: az örök értékek elfogadása melletti tolerancia, egység a különbözőségben, a többség toleranciája a kisebbség iránt, vagy az egység megtagadása, a kisebbség intoleranciája a többség iránt.

A kormánypárti Salamon László⁶³ alkotmányjogász, az alkotmány- és igazságügyi bizottság előadója, aki a kormányzati oldal egyik legszakosítottabb jogászi, jogtörténetési érvelője elmondta, hogy a bizottság egységesen állást foglalt az államalapítás évfordulója törvényben való megörökítése mellett, de az ellenzéki képviselők vitatták annak helyességét, hogy a Szent Koronát a törvényben megemlítsék, illetve a törvény ezzel kapcsolatban bármiféle szabályozást tartalmaz. Kifogásolták a Szent Korona-tanának a Preambulumban történő megemlítését, s ebben a Szent Korona közjogi funkcióval történő felruházását vélték felismerni. „A Szent Korona tanát a preambulumban a maga történetiségében méltatja, anélkül, hogy a tan tételeit a hatályos alkotmány és közjog részévé tenné.” mondta, mint az alkotmányügyi bizottság előadója. Majd, mint a FIDESZ vezérszónoka, kifejtette:

„A Szent Korona a magyar történelem egyedülálló ereklyetárgya, a magyar államiság jelképe. Ez az ereklyetárgyunk ősi címerünknek részét képezte, és részét képezi jelenleg is. A Szent Korona számos más ország történelmében használatos királyi koronához képest nem egyszerűen az uralkodó dekóruma volt, hanem olyan koronázási ékszer, mely a történelem során a közhatalom forrásaként jelent meg, és e minőségében elszakadva az egyes uralkodóktól, sőt történelmünk során olykor egyes uralkodóinkkal szemben is az államiságot jelenítette meg. Ezért történelmünk során a nemzet mindig különös gonddal óvta és vigyázott erre az ereklyetárgyra.”

Salamon Lászlóhoz hasonlóan Sasvári Szilárd⁶⁴ (FIDESZ), a kulturális és sajtóbizottság elnöke is támogatta a törvényjavaslat tárgyalását. Kiemelte:

„Ez a törvényjavaslat arról szól, hogy arra az ezer évre, ami mögöttünk van, mi büszkék vagyunk, és az ezt megtestesítő, ezt szimbolizáló – ha ez a fogalom szimpatikusabb mások számára – Szent Koronáról is törvényt kívánunk hozni. Ez a törvényjavaslat tehát a nemzeti múlthoz való viszonyunkat szimbolizálja, azt az ezer évet próbálja összefoglalni, és arra szeretne utalni, amit megéltünk, és ami része a mi jelenünknek. Mi azt gondoljuk, hogy a múlt nélkül a jelen nem építhető, és ez a jelen viszont megalapozza a jövőt. Szeretnénk átmenni ezt a nemzeti múltat a jövőbe, és a FIDESZ–Kisgazda–MDF-kormány által benyújtott törvényjavaslatot ezért is támogatta a kulturális bizottság.”

Hargitay János⁶⁵ (FIDESZ) felszólalásában támogatta a törvényjavaslatot és hangsúlyozta,⁶⁶ hogy a nem sérül az alkotmánynak az a szakasza, amely a köztársasági elnököt jelöli meg a nemzet egységének kifejezőjeként. (Megjegyzendő: a történeti alkotmány szerint a nemzet egységét nem egy élő személy, az államfő – legyen az a király akár – fejezi ki, hanem a személytől és annak hatalmán túlmutató Szent Korona, aki maga is „személy”. A Szent Korona egyik nagy jelentősége, hogy Magyarországon segítségével, a középkorban elsők között tudták az államot az uralkodó személyétől, illetve személyek kollektív csoportjától megkülönböztetni.)

Az ellenzéki képviselők érrendszer az általános vita során is a következő szempontok köré csoportosíthatóak:

1. a Szent Korona, illetve a Szent Korona-tan törvénybe foglalása, azok bármilyen

⁶³ Ohjk. 107. 15408-9. o.

⁶⁴ Ohjk. 107. 15411-2. o.

⁶⁵ Ohjk. 107. 15413-5. o.

⁶⁶ Ohjk. 107. 15413-5. o.

kapcsolatba hozása a jelennel ellentétes a hatályos alkotmánnyal, legalábbis elfogadásához kétharmados többségű törvény szükséges (a köztársasági elnök törvénybe történő megjelenítése is). A kormánypárti felszólalók ezt cáfolják, kitartanak amellett, hogy a törvényjavaslat nem ad közjogi jelentőséget a Szent Koronának, illetve a Szent Koronatanak, – ennek ellenére a szociálliberális ellenzéki képviselők mindezek ellenére ezt állítják. (Erre utal például többek közt Répássy Róbert⁶⁷ [FIDESZ] felszólalásában.) Végül a kormányzati betérjesztő kompromisszumként elhagyja a jelenre történő utalásokat, így a Szent Korona-tanra történő utalást is.

2. A hatályos alkotmány szellemisége az 1946. I. törvényhez kapcsolható, bármely utalás és kapcsolat az addig hatályos történeti alkotmányra nem fogadható el. A kormánypárti felszólalók ezt nem cáfolják, mint hogy azt sem, hogy a népszuverenitás ellentétes a Szent Korona-tan szuverenitás elméletével. Csak hogy senki nem fejt ki, hogy a Szent Korona-tan szuverenitás elmélete éppen az önkényuralom bármely formában történő elfogadását zárja ki, továbbá magában foglalja a hatalom természetjogi korlátait is.

3. Az előző állítás történelmi alátámasztására ennek megfelelő történelmi elemzést is használnak, felhasználva jogtörténeti iskola és Eckhart Ferenc vitájának egyes kiragadott elemeit is.

4. A vita során kifejezésre jut a Szent Korona és a hozzá köthető történelmi hagyomány a szociálliberális ellenzék meghatározó részéről történő érzelmi elutasítása is, aktuálpolitikai megjegyzésekkel körítve. Így például többen felszólaltak a törvényjavaslatban a keresztény örökség és hagyomány kiemelése ellen.

Hack Péter⁶⁸ az ellenzéki SZDSZ képviselőjeként az Alkotmány- és Igazságügyi Bizottság kisebbségi véleményének ismertetője szerint a törvény sem a nemzet egységét, sem a pártok közötti megértést nem szimbolizálja. Felszólalásából jól felismerhetően olvasható ki az ellenzék legfontosabb ellenvetései: 1999. szeptember 13-án az ellenzéki pártok ezzel kapcsolatos véleményüket a kormánnyal történt egyeztetésen kifejtették. Ugyanakkor ezen az egyeztetésen kifejtették azokat az aggályaikat is, amelyek egy olyan törvénnyel kapcsolatosak, amely, ahelyett, hogy az egységet szolgálná, nézetük szerint megosztást hoz létre.

„A bizottság ülésén a törvényjavaslattal ...kapcsolatban kétféle kritika fogalmazódott meg. Az egyik egy elvi kritika, a Szent Korona-tannak a törvény részévé való tétele, a másik, pedig technikai problémák sorozata. Az elvi problémát illetően, a bizottság ellenzéki képviselői úgy ítélték meg, hogy a törvényjavaslatnak az a megfogalmazása, amely úgy szól, hogy »a Szent Korona ma is a magyar állam egységét testesíti meg«, ezt a rendkívül fontos, és az ellenzéki képviselők által is fontosnak tartott nemzeti ereklyét, egyedülálló történeti ereklyét aktuálpolitikai üzenettel próbálja felruházni, különös tekintettel arra, hogy ez a mondat a Szent Korona-tant méltató bekezdést követi. Ezért úgy ítéltük meg, hogy amíg ez a fogalmazás benne van a javaslatban, az nem támogatható.”

(Hack Péter továbbá hangsúlyozta technikai kritikaként, hogy az ellenzék ellenzi a Szent Koronának az Országgyűlés épületébe való vitelét, még abban az esetben is, hogy az akkori tervek szerint csak határozott időre történt volna. Aggályként adta elő, hogy a korona megtekintése nehezebbé és körülményesebbé válik, mert a 400 ezer múzeumlátogatóhoz képest 240 ezer Parlament-látogató kevesebb.)

Hack Péter álláspontját támogatta Pető Iván is,⁶⁹ a szabaddemokrata képviselőcsoport vezetőjeként, a Kulturális és Sajtóbizottság alelnökeként a kisebbségi vélemény ismertetése során „...a törvényjavaslat olyasmint is beleapplicál, belevesz a törvénybe, ami egyáltalán nem szükséges a méltó megemlékezéshez, és nem szolgálja a parlamenti pártok, szélesebben

⁶⁷ Ohjk. 107. 15574. o.

⁶⁸ Ohjk. 107. 15409-11. o.

⁶⁹ Ohjk. 107. 15412-3. o.

értelmezve a nemzet ezen ünnep alkalmából kívánatos egységét. Ilyen természetesen a már többször emlegetett Szent Korona-tan.

Valamelyik előttem felszólaló, többségi álláspontot képviselő képviselőtársam azt említette – talán a miniszter asszony is, ha jól emlékszem –, hogy ami a Szent Koronáról, a Szent Korona-tanról van a törvényben, az a múlttal kapcsolatos. A törvény szövegében azonban tételesen – ahogy Hack Péter képviselőtársam is idézte – az áll, hogy „a Szent Korona ma is a magyar állam egységét testesíti meg...”

„Azt gondolom, ez nyelvtanilag és tartalmilag is félreérthetetlen, és ez a kisebbségi vélemény a máról szól. Véleményünk szerint az ilyenfajta megállapítás nincs összhangban az alkotmánnyal, hiszen az alkotmány szerint a magyar nemzet egységét a köztársasági elnök testesíti meg. Ez nem történeti, hanem mára vonatkozó és bizony, jogi következményekkel járó értékelés.” Célzott arra is, hogy a köztársasági elnök a „koronatanács” (később testület) elnökeként újabb alkotmányos hatáskört kap, ami csak megfelelő törvénnyel (értelemszerűen kétharmados szavazással) lehetséges.

A törvényjavaslat betervezőjének és a bizottsági vélemények ismertetése után több órás vita kezdődött délelőtt, amely a délutáni ülészenon folytatódott a képviselők között. A felszólalók érvelése immáron elsősorban történelmi értékelés volt. Az ellenzék következetesen ragaszkodott álláspontjához. Azzal vádolta a kormánypártot, hogy saját történelmi nézetrendszerét kívánja az országra ráerőltetni, majd kifejtve saját történelmi értékítéletét, hangoztatta, hogy a törvényjavaslat sérti az alkotmányt, annak szellemét.

Pető Iván a későbbiekben kifejtette⁷⁰ többek között, hogy a törvényjavaslatnak „Az a célja, hogy ideológiai konfrontációt teremtsen, szembeállítsa egymással a politikai erőket, a különböző nézeteket valló állampolgárokat, és bizonyítsa ez ügyben is a kétpólusosságról alkotott tételét.” Arra vonatkozólag pedig, hogy a Szent Korona kifejezi a magyar állam egységét: „Mit jelent ma a magyar állam egysége? Valljuk meg, ennek különösebb tartalma, értelme ebben a pillanatban nincs. A mai magyar állam egysége senki előtt nem kétséges. Ha ennek a kijelentésnek van tartalma, ez történelmi tartalom, a történelmi Magyarországra, a történelmi magyar államra vonatkozik, és azt gondolom, hogy nem kell túlságosan részletezni, hogy milyen messzemenő következményekkel jár, ha ma a történelmi Magyarország egységére hivatkozik a magyar Országgyűlés, mint aktualításra. Tisztelt Képviselőtársaim! Mi a viszonya egyáltalán ennek a nem túl jól sikerült mondatnak a mai alkotmányhoz, a köztársasági elnökhöz, ahhoz, hogy a köztársasági elnök fejezi ki a nemzet egységét... Tisztelt Képviselőtársaim! Végezetül szeretném elmondani, ez a törvényjavaslat mai formájában a Szabad Demokraták Szövetsége számára nem elfogadható. Csak akkor lesz elfogadható, ha a korona marad a múzeumban, ha a Szent Korona-tanra történő utalások elmaradnak, és ha a megmaradó preambulum igényesebb, nem fogalmaz meg normatív előírásokat a helyes történelmi álláspontról. Röviden: ha a kormány a nemzet és nem a pillanatnyi kormánypárti többség szavazóira tekint ennek a törvénynek a megalkotásakor.”

Bauer Tamás⁷¹ szabaddemokrata képviselő, a Költségvetési és Pénzügyi bizottság kisebbségi véleményének ismertetője bővebben, elsősorban világnézeti megalapozással adta elő ellenvéleményét: „Először is, a törvényjavaslat alkalmatlan arra, hogy a magyar társadalom egyetértésben ünnepelhesse az államalapítás 1000. évfordulóját. Alkalmatlan, mert a korona felidézése annyiféle jelent, ahányféle a bennünk élő magyar történelem. A korona Szent István és Szent László, a korona Mária Terézia és Ferenc József, a korona Werbőczy Hármaskönyve, a korona Dózsa megégetése, a korona Mátyás király, és a korona Horthy Miklós, a korona a fekete sereg és Hadik András dicsősége, a korona Isonzo és a Don-kanyar szörnyűsége, a korona idegen százezrek befogadása, a korona magyar százezrek

⁷⁰ Ohjk. 107. 15423-6. o.

⁷¹ Ohjk. 107. 15415-6. o.

kitaszítása. *(Balsay István: Ez a saját véleménye!)*”

Ellenezve a korona átszállítását az Országgyűlésbe felszólalását a következőkkel fejezte be:

„A törvényjavaslat alkalmatlan az általános vitára, mert sérti a magyar alkotmány szellemét és betűjét. Sérti az alkotmány szellemét, hogy a monarchikus ereklyét – a miniszter asszony szavával – »életre keltve« beilleszti a magyar törvénykönyvbe és a köztársaság államrendjébe. Sérti a magyar alkotmány betűjét, amikor egy feles törvénnyel új feladatkört ad és új felelősséget ró a Szent Korona-testület tagjaként a köztársasági elnökre, a miniszterelnökre, az Országgyűlés elnökére és az Alkotmánybíróság elnökére. Erre feles törvénnyel, az alkotmányon kívül nincs lehetőség.”

Bauer Tamás egyik következő hozzászólás⁷² elején elmondta, „Miniszter asszony a francia identitásra hivatkozott. Ennek a francia identitásnak – és erről beszélt Wiener György is – szerves része a szakítás az 1789 előtti világgal, és bizony a modern köztársasági Magyarországnak az identitásához hozzátartozik nemcsak a koronával szimbolizált múlt vállalása, de hozzátartozik a régi Magyarországgal való szakítás eleme is. Ez az, ami megjelenik vágyként Petőfinél és ez az, ami megjelenik a köztársaság 1918-as és 1946-os kikiáltásában, amivel 1989 vállalta a maga folytonosságát. És nem véletlen, hogy 1918-ban és 1946-ban fejezi ki a magyar társadalom a köztársaság kikiáltásával ezt a szakítást, éppen az után a két háború után, a két világháború után, amibe az a régi Magyarország vitte bele a magyar társadalmat, amellyel ez az ország szakítani kívánt, amikor a köztársaságot kikiáltotta. ’89-ben, ’90-ben, amikor létrehoztuk az új demokratikus köztársaságot – még az olyan gesztusokkal is, mint hogy Vörös Vince, az Ideiglenes Nemzetgyűlés egykori tagja nyitotta meg a demokratikus parlament első ülését –, akkor azt jeleztük, hogy azok a politikai erők, amelyek az új Magyarországot létrehozták, vállalták a folytonosságot 1946-tal, ’45-tel és tudtak különbséget tenni ’45, ’46 és ’48–49 között és ’45-ön keresztül vállalták a kontinuitást 1918-cal is.”

„... ’92-ben Orbán Viktor a FIDESZ pécsi kongresszusán még azt mondta, hogy a Magyar Demokrata Fórum egy ásatag világot akar visszahozni, és akkor azt mondta, ami soha nem lesz Magyarországon. Aztán változott a FIDESZ felfogása, és ma a FIDESZ az, aki ezzel a törvényjavaslattal is egy ásatag világot akar visszahozni Magyarországra. Én azt gondolom, amit Orbán Viktor gondolt 1992-ben a pécsi FIDESZ-kongresszuson, hogy ez nem fog sikerülni.

Ennyit arról, hogy mit jelent a magyar társadalom történelmi tudata szempontjából a korona visszahozatala, ahogy miniszter asszony a rádióban fogalmazta, egyfajta felélesztése a magyar társadalom, a magyar közélet, a magyar politika szempontjából. És ezt a törekvést én személy szerint és a szabad demokraták nem tudjuk támogatni, és ez nemcsak a preambulum kérdése, hanem a törvényjavaslat egészének a kérdése.”

„Teljesen világos az alkotmány szövegezéséből, hogy ilyen lehetőséget, a köztársasági elnök bevonását egy új közjogi testületbe, amelynek törvény ad feladatokat és törvény ró rá felelősséget, ilyesmit az alkotmányozó nem tételezett fel és nem tartott lehetségesnek, amikor a 30/A. § szövegét megfogalmazta. Ez a testület abban a megfogalmazásban, azokkal a feladatokkal és abban az összetételben, amelyet önök benyújtottak, nyilvánvalóan nem alkotmányos.”

Majd később ezt mondja az igazságügy-miniszternek:⁷³

„a kereszténység ezer évvel ezelőtti felvétele történelmi tény – és ezen nekünk nincs vitánk. Keresztény Magyarországról és keresztény Európáról beszélni már egy másik állítás – és erről van vitánk. Mi azt gondoljuk – szemben önnel, aki számos esetben elmondta, hogy

⁷² Ohjk. 107. 15614-5. o.

⁷³ Ohjk. 107. 15619. o.

keresztény Magyarországot szeretne –, hogy Magyarország egy plurális ország, ahol vannak keresztények és vannak nem keresztények, ... és ezért nem elfogadható számunkra törvényben rögzíteni a keresztény Magyarország vagy a keresztény Európa fogalmát.”

Az ellenzéki vélemény markáns képviselője Wiener György szocialista képviselővel együtt Vastagh Pál, korábbi szocialista párti igazságügy-miniszter volt. Felszólalásában többek között kifejtette, hogy azért nem támogatja a Szent Korona-tanra utalást, amelyet ő is annak újraélesztéseként értelmezi, „mert a Szent Koronához kapcsolódó szuverenitás csak a történeti alkotmány idején létezett. A Szent Korona ma nem testesítheti meg a magyar állam egységét, mert ma az alkotmányos államberendezkedés alapja a népszuverenitás, és a közhatalomból való részesedés alapja a népszuverenitáshoz kapcsolható... Nyilvánvalóan nem tekintjük a Szent Koronát pusztán múzeumi tárgynak, muzeális értékű történelmi emlékeknek. A Szent Koronának most is van közjogi relevanciája, de ez a relevancia nem más, mint az, hogy a Szent Korona az alkotmány alapján része a Magyar Köztársaság címerének. Álláspontunk szerint ennél tovább nem terjed a jogfolytonosság a Szent Korona mai közjogi jelentősége tekintetében.”

Vastagh Pál⁷⁴ utalva Dávid Ibolya felszólalására, aki a Pázmány Péter Katolikus Egyetem professzorára hivatkozott, ő a szegedi tudományegyetem jogtörténeti tanszékvezetőjének 1996-os írására is hivatkozott további érveként a Nemzeti Múzeumból történő elszállítása ellen, és a koronának hangsúlyozottabb jelentősége ellen. „... 1918, a koronának és a historizáló közjogászok által táplált tanának két funkciója maradhatott: a királyság államformájának jelképes megtestesítése, valamint a történeti Magyarország területiális helyreállítására való revíziós igény ébren tartása. Nem igényel különösebb indokolást, hogy ezen az idő régen túlhaladt.”

Következőkben megjelöli a mai magyar állam, hatalmi folyamatosságának, legitimitásának történelmi gyökerét, amely azonban megegyezik a kormánypárti véleménnyel: „Ehhez még szeretnék annyit hozzátenni, képviselőtársaim, hogy amikor a rendszerváltás politikai, alkotmányjogi formáit és ideológiáját keresték '89-ben, akkor az 1946. évi I. törvényhez, annak szellemiségéhez, felfogásához nyúltak vissza, nemcsak a köztársasági elnök kompetenciáját, feladatkörét, hanem a törvény egész szellemiségét illetően.”

Megismétli az általános ellenzéki alkotmányossági aggályt, az 1995-ös nemzeti jelképekre vonatkozó törvényre utalva, amit az országgyűlés kétharmados többséggel fogadott el, hogy mivel a Szent Korona a címer része, ezért az arról való rendelkezés igényli a kétharmados többséget. Az alkotmánybíróság a tárgyban hozott későbbi döntés után ez a félelem alaptalannak bizonyult.

Álláspontja szerint: „szükség van olyan törvényjavaslatra, amely összefogja a nemzet erőit. Nincs szükség, azonban olyan törvényjavaslatra, amely megoszt, amely különbséget tesz keresztények és nem keresztények között, hívők és nem hívők között, amely zavart kelt és megoszt szomszédpolitikánkban, szomszédainkhoz való viszonyunkban is, amely a térségben egy középhatalmi státus valamilyen történeti, historizáló ideologizálását tartalmazza.”

A december 8-i csaknem kétórás délelőtti és a késő délután estébe nyúló majdnem négy órás vitába a különböző pártállású képviselők többször hosszú történelem magyarázó exozékot tartottak, sűrűn hivatkozva jogtörténészekre, történészekre, egykori politikusokra. A történelmi érvelésekre jellemző, hogy a kormánypárti felszólalók elsősorban az elmúlt másfél évtized új szemléletű a tárggyal kapcsolatos műveire alapoznak, az ellenzékiek sokkal inkább az 1945 utáni évtizedek történetiszemlélet és annak hagyományait tükröző megállapításokat ismertetnek.

⁷⁴ Ohjk. 107. 15417-20. o.

Turi-Kovács Béla⁷⁵, aki az FKGP képviselőcsoportjának véleményét tolmácsolta beszédében utalt az 1931-es Eckhart-vitára is, mintegy alátámasztva a törvényjavaslatot.

„Amikor annak idején Timon Ákos megalkotta a maga elméletét, az az elmélet valóban egyértelműen valóban arra utalt, hogy ez egyedülálló, s nemcsak Magyarországon, de egész Európában, hogy magyar népnek a Szent Korona olyan intézménye, amely sehol máshol nem létezik és nincs. Eckhart Ferenc 1931-ben hatalmas vihart kavart, amikor megjelentette azt a tanulmányát – hozzá kell tennem, amivel én máig is egyet tudok érteni –, amely azt fejtegette, hogy 1. nem egyedülálló Európában, hiszen nagyjában-egészében Csehországban hasonló időben alakult ki hasonló, a Szent Koronához kötődő tan; 2. a Szent Korona-tan fejlődőképes, olyan, amely mozog, amely alkalmazkodik az időszakokhoz, és amely a nemzet számára rendszeresen fogódzót biztosít. Óriási vihar alakult ki, a parlamentben több felszólalás volt, maga az igazságügy miniszter támadta meg Eckhart Ferencet, de tessenek megfogódzni, mennyire más világ volt, Klebelsberg Kunó kultuszminiszter védte meg a professzort, és azt mondta, hogy a nézetek ütköztetése nem lehet a politika területén olyan kérdés, ami miatt valakit el lehet hallgattatni, a nézeteket tudomásul kell venni, s jószerevével egy fél mondattal még meg is erősítette a nézetet. Hol vagyunk ma ettől?” Majd folytatva javasolja, hogy a törvényjavaslatban a korona ne az állam, hanem a nemzeti egységét fejezze ki. Javaslatát nem került a törvénybe:

„Magyarország ma abban a helyzetben van – bármennyire is úgy vélik egyesek, hogy ez majd sérti mások érzékenységét –, hogy ki kell mondani, a korábbi török szétszakítottságot követően – amikor a Szent Korona szintén nagy szerepet játszott – most, Trianont követően a nemzet szintén szétszakítottan él. Nem a területekre gondolok, hanem a nemzetrészekre. Azokra a nemzetrészekre, amelyek különböző országokban élnek, különböző országok állampolgárai, de a magyar nemzet részei. Nos, a Szent Koronának azt kell szimbolizálnia, hogy éljen bárhol az a magyar, az a magyar a Szent Korona révén is ennek a nemzetnek az alkotó, szerves része.”

Pósán László⁷⁶ a FIDESZ képviselője: „...a Szent Korona-tanhoz kapcsolódóan szabad legyen egy megjegyzést tennem. Amikor önök ezt állandóan bele akarják keverni, akkor szeretném tudni, hogy melyik Szent Korona-tanra gondolnak, mert a köztudatban a Szent Korona-tan alatt – sajnos – csak és kizárólag a Horthy-korszakban uralkodó Szent Korona-tan értik. De a magyar történelem folyamán a Szent Korona közjogi tartalma és az ehhez kapcsolódó számos egyéb gondolatiság és gondolati kör nagyon sokféleképpen alakul. Csak egyetlenegy példát hadd említsek. Kossuth számára például a Szent Korona-tan teljesen magától értetődő olyan formában, hogy mindazon szabadságjogokat, amelyek megilletik úgymond a politikai nemzetet – azaz a nemességet – ki kell terjeszteni az ország lakosságára, és ilyen értelemben a Szent Korona-tan immár polgári tartalmat nyer. Ilyen vonatkozásban akár azt is mondhatnánk, hogy a Szent Korona-tan fejlődése egyet jelent a szabadságjogok kiterjesztésének folyamatával, úgyhogy ha ezt az aspektusát nézzük, akkor nem értem, hogy igazából mi a probléma vele. Ha csak nem az, hogy túl sok a szabadság.”

Pósán László következő felszólalásában Eckhart Ferencre is hivatkozik: „Hadd említsek egy apró adalékot: 1931-ben Eckhart Ferenc »Jog és alkotmánytörténet« című munkájában azt mutatta ki, hogy a korona, mint az államiság szimbóluma, jelképe nemcsak Magyarországon volt, hanem a cseheknél, és a lengyeleknél is, magyarán egyfajta közép-európai jelenségként tekintette ezt az egészet. Kis színesítésként engedtessek meg, hogy megjegyezzem, hogy a Horthy-kor fajvédői ezért támadták Eckhartot, és a Horthy-kor legnagyobb kultuszminisztere, Klebelsberg volt, aki megvédte éppen ezért. *(Mádai Péter: Nem védte meg!)*”

⁷⁵ Ohjk. 107. 15420-3. o.

⁷⁶ Ohjk. 107. 15575., 15577. o.

Herényi Károly⁷⁷ az Magyar Demokrata Fórum képviselőcsoportja részéről: „mindaddig legyen a Parlamentben, amíg a Budai Várban megfelelő elhelyezésre nem kerülhet a Szent Korona”. Ezt kifejtve a továbbiakban hangsúlyozza: „Megalapozatlannak és időnként már álságosnak gondolom azt, amikor a köztársaság védelmében szólalnak meg egyesek, és féltik a köztársaság intézményét a Szent Koronától. Azt hiszem, senki nem gondolja ezt igazán komolyan. Ez inkább csak egy olyan érv, amely nagyon jól hangzik, hiszen a köztársaságról van szó, köztársaságot akar ma Magyarország döntő része, ... A köztársasági államformát ma Magyarországon semmi nem veszélyezteti, legkevésbé a Szent Korona... Mi méltó kívánván lenni elődeinkhez, törvényt kívánunk alkotni az államalapítás nagyszerűségéről és a Szent Koronáról. A törvény és a törvényalkotó célja az, hogy a magyar Szent Korona ismét méltó fényében ragyogjon, világítsa be a nemzet égboltját, azt az égboltot, amely a nemzet egésze fölött van, az egészét takarja határainkon belül és határainkon túl.” A korona: „ezer esztendőn keresztül, mert a nemzet megmaradását jelentette. És erre az egységre a harmadik évezredben, a 21. században is nagy szükségünk lesz. Hiszen új kihívással kell szembenéznünk a 21. században, az egységesülő, a globalizálódó Európa kihívásaival. Bizton hiszem, hogy az egységesülő Európában csak annak a nemzetnek van esélye a sikerre, amely nemzetnek egészséges a nemzettudata, ismeri és tiszteli múltját, ismeri gyökereit és történelmét, fejet hajt és tisztelgően elődei, ősei előtt. És ezt tesszük mi is e törvény elfogadásával, tisztelgünk, és fejet hajtunk őseink, elődeink előtt.”

Csurka István⁷⁸, a Magyar Igazság és Élet Pártja képviselőcsoportja részéről a vita mögötti világnézetekről beszélt: „...Most amikor ez a törvény tárgyalatik, a nemzet nem egységes, az ország csonka, a nép fogyatkozik. A magyar társadalomban, de különösen itt az Országgyűlésben minden jelképes erejű küzdelem a leghevesebb ellentétek, megnyilvánulások közepette szokott lezajlani. Így volt ez már a címervitában is, és így van minden olyan esetben köztünk, magyarok között, amikor jelképekről, eskükről, hitről és egyebekről van szó.

Most sem arról beszélünk, amiről valójában szó van, hanem itt most a szekularizáció, a liberalizmus vívja elkeseredett küzdelmét a hit, a magyarságtudat, a történelem-szemlélettel szemben. Ez a pusztán tény... Nekem éppen az a kritikám ezzel a javaslattal szemben, hogy gyenge, és mintegy elismeri a liberális hegemoniát, amelyben élünk.”

Kiss Gábor⁷⁹ az MSZP képviselője hosszasan történelmi elemzésében többek között kiemeli, hogy a korona szent jellege és a praktikus hatalomgyakorlás két külön része a Szent Korona-tannak. Nézete szerint a korona sohasem testesítette meg a nemzet egészét. „Dávid Ibolya miniszter asszony azt is elmondta, hogy a törvény betérjesztésének legfőbb üzenete és sugallata, hogy a hazának minden polgára a közhatalom részese. Ezzel összefüggésben azonban meg kell kérdeznem, mit kezdünk akkor a keresztény Magyarország idiómájával. Tisztelettel kérem a kormány képviselőit, válaszoljanak két kérdésre. Lehetséges-e Magyarországon magyarnak lenni a politikai kereszténység elvein kívül, és lehet-e erkölcsösnek lenni a kereszténység elvein kívül?... I. István intelmeiben beszél először a korona méltóságáról, ... és arra inti a fiát, hogy ha méltó lesz a koronára, akkor lesz igazában valóságos királya a magyaroknak, de ezek ezeket az erkölcsi tulajdonságokat feltételezik. A Szent Korona – az előbb már említettem Kálmán királynak a nagyon praktikus politikai elképzelését –, a Szent Korona-tan, a Sacra Corona ebben az időszakban azt jelenti, hogy Istentől nyert hatalom ez, a királyi hatalom nem elvitatható a király személyétől és ez meg is szenteli a király személyét, de ezek a jogok nem személyi jogosítványok, hanem a tisztség velejárói. A Szent Korona tehát becses ereklye, de nem testesíti meg azt, aminek szimbóluma volt, ilyen értelemben nem tekinthető szentnek... Joó Tibor a következőket mondja a

⁷⁷ Ohjk. 107. 15426-8. o.

⁷⁸ Ohjk. 107. 15428-30. o.

⁷⁹ Ohjk. 107. 15569-74. o.

nemzetről: »A nemzet valóban rend, a nép arisztokráciája. A nemzet szellemi színvonalat jelent, amelyre mindig csak kevesen emelkednek fel. A nemzethez tartozás – ne habozunk végre kimondani – kiválasztottság és kegyelem.« És ezzel vitatkozik Donáth Ferenc – nem kell őt igazából jellemeznem –, »Nem a nép marasztalható el azért, ha a nemzeti gondolatban nem talál népi tartalmat, ha a nemzettel szemben nemzet alattinak érzi magát, a felelősséget nem ő viseli azért, ha nem érti meg a felülről jövő aggodást a hazáért, ha gyanúsna találja a legszentebb nemzetérdek hangoztatását, mert úri furfangot sejt sérelmei orvoslásának elodázására.«

Tehát világosan mutatja a Donáth-féle kritika azt, hogy bizony a huszadik században, tehát a Horthy-korszakban sem fejezte ki a Szent Korona a nemzettest minden elemének az egyenlő jogosítványait... A Szent Korona huszadik századi legfontosabb szerepe a két világháború között, hogy egyszerre jelent jogforrást és jogigényt a trianoni békeszerződésben elvesztett területek visszaszerzésére, ez alapozza meg a revízió gondolatát.”

„Hozzáteszem még azt, hogy ugyanakkor ez a gondolatrendszer kifejezi a magyar történeti jogfolytonosságot, a magyar államalkotó nemzet-államalkotó mibenlétét, amely szupremáciáját jelenti a Kárpát-medence többi népe fölött, és amely szupremácia megvalósítását ténylegesen is célul tűzi ki az úgynevezett magyar hivatásgondolatban. Ezért van az, hogy az előterjesztés preambulumának azt a passzusát, amely a köztársasági államforma és hatalomgyakorlás demokratikus módjától függetlenül is a Szent Korona magyar állami egységet megtestesítő voltára hivatkozik – és hogy ez annak a bizonyítéka lenne, hogy az ország minden polgára részese a közhatalomnak – semmi módon nem tudjuk helyeselni... , mert a köztársasági államforma és a korona összeegyeztetésétől nem lehet eltekinteni, ... különösen nem, hogy a korona – akár mint szakrális tárgy – lenne bizonyítéka annak, hogy Magyarország minden polgára részese manapság a közhatalomnak. Erről bizony a mindenkor hatalomgyakorlónak gyakorlati intézkedések sokaságával kell inkább bizonyosságot adnia, mintsem hogy visszahivatkozzon egy akár csak – még egyszer mondom – kultikus tiszteletnek örvendő tárgyra és ebben keresse a közhatalom minden polgár általi részesedésének biztosítékát.”

Wiener György⁸⁰ szocialista képviselő szerint a törvénytervezet a szabad királyválasztók által értelmezett Szent Korona-tant tartalmazza: „A szabad királyválasztás elvét követők ugyanis azt hangoztatták, hogy a Szent Korona a nemzet egységét testesíti meg, s időlegesen – ameddig nincs uralkodó, addig – a teljes szuverenitás a nemzeté, de mihelyt a nemzet abba a helyzetbe kerül, hogy kellő megfontolással és elhatározással uralkodót tud választani, akkor a nemzetnek kötelessége, hogy ismét betöltse a királyi tisztséget, s ezáltal a Szent Korona teljes teste megint létrejőjön... Ugyanakkor... a Szent Korona-tan időnként történelmi koronként mást és mást jelentett. De még ha a kossuthi formulát veszem figyelembe, akkor sem hagyható figyelmen kívül, hogy ő a népet a nemzet sáncaiba akarta beemelni, s ezáltal mégiscsak volt különbség azok között, akik beemeltek s azok között, akiket beemeltek.”

Wiener György egy újabb félórás felszólalásában részletesen elemzi a Szent Korona-tan kialakulását: „Közismert, hogy ennek a tárgynak az eredetéről a történészek véleménye megoszlik... A Szent Korona-elméletek a Szent Korona-tan jóval későbbi eredetű.” Werbőczy elméletével kapcsolatban: „Ez az elmélet nem független a nyugat-európai, illetve a kelet-közép-európai gondolatrendszerektől... hasonló Szent Korona-jellegű elméletek fogalmazódtak meg Csehországban, Lengyelországban, sőt Litvániában is... Eckhart Ferencnek... érdemei voltak annak kimutatásában, hogy a Szent Korona-tan nem kizárólagosan magyar jelenség. Ehhez képest a preambulum eredeti változata még az alábbi megfogalmazást tartalmazta: »A Szent Korona egyedülálló tana, amely a középkor századaiban fokozatosan alakult ki a nemzeti jellegű, majd később az egész ország

⁸⁰ Ohjk. 107. 15576-7., 15595-603. o.

lakosságára érvényes szuverenitás nagy erejű jelképévé vált.«” (Eckhart Ferenc valójában a más államokban esetlegesen megjelenő formai hasonlósággal szemben a magyar korona-eszme különleges és egyedüli mivoltát bizonyítja – a szerző megjegyzése.)

A Szent Korona-elméletnek, a Szent Korona-tannak valóban rendkívül pozitív funkciója is volt abban – s ezt mindenki elismeri pártállástól függetlenül –, hogy az ország nem süllyedt le az örökös tartományok szintjére, meg tudta óvni függetlenségét. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy ilyen gondolatrendszerök önmagukban még nem garantálják az államiságot, hiszen Csehország államisága 1618–1619-től, az emlékezetes fehér-hegyi csatától kezdve egészen 1918-ig megszűnt, Csehország beolvadt az örökös tartományok sorába. ...nem egyszerűen egy feudális gondolattal állunk szemben. Van polgári Szent Korona-tan is. De a polgári Szent Korona-tan sem demokratikus, hanem egy konzervatív felfogást tükröz, miként ezt rövidesen néhány idézettel próbálok majd igazolni.” (Ezek szerint a Szent Korona-tan, bár megvédte az állami függetlenséget, nem értékes, mert más országban nem volt olyan eszme, ami erre képes lett volna.)

A felszólaló bár előadásnak számító megszólalásában széles tényanyagot használ, de Eckhart Ferencre többször hivatkozott pontatlanul, tőle eltérően mutatja be a Szent Korona-tan történetének egyes fejezeteit:

„A Szent Korona-tan törvényi megfogalmazást tulajdonképpen elég későn kapott, sokak véleménye szerint a Szent Korona-tan fejeződik ki az 1791. évi XII. törvénycikkben, ... Kétségtelen, hogy 1848-ig a Szent Korona feje és teste – ahogy a későbbi közjogászok fogalmaztak – csökevényes volt abban az értelemben, hogy kizárólag a nemesség és egységes nemesi személyként a szabad királyi városok tartoztak bele a korona tagjai fogalmába. 1848-ban valóban – miként Kossuth fogalmazott – beemelték a népet a nemzet sáncaiba, de ettől még az igazi jogegyenlőség nem jött létre. A társadalom jelentős része nem rendelkezett politikai jogosítványokkal, a korábbi 5 százalékkal szemben a népesség 7 százaléka bírt mindössze választójoggal, s maradtak olyan választójogi intézmények, amelyek a rendi elemeket éltették... Maga a Szent Korona-tana igazán az 1870-es évektől kezd kifejlődni. Döntő szerepet játszik ebben a fejlődésben a jogtörténeti iskola, első megfogalmazója e gondolatoknak, Hajnik Imre, a magyar jogtörténetírás egyik meghatározó személyisége, egyébként Wenczel Gusztávval együtt... Hajnik Imre gondolatait aztán Timon Ákos fejleszti tovább, aki Magyarországon a Szent Korona-tan legitimista felfogású képviselői közül talán a legjelentősebb volt, és akinek a nézeteit egyébként 1931-ben – miként erről ma több alkalommal is szó került – Eckhart Ferenc élesen bírálta.”

Továbbiakban hivatkozva Egyed Istvánra is, ismerteti a Hajnik és Timon-féle, általa legitimistának nevezett Szent Korona-tant, majd a szabad királyválasztót is Faluhelyi Ferenc 1926-os tankönyvéből idézve. Gondolatmenetét Tomcsányi Móricra hivatkozva, és Molnár Kálmánt idézve, utalva Eckharttal való vitájára, ekként fejezi be:

„Molnár Kálmán a következőt állítja: »A Szent Korona-tan lényege az, hogy lehetőséget ad arra, hogy az államberendezkedést örök folyamatként fogjuk fel.« Ha viszont szerződéses elméletre, alapra hivatkozunk, miként ezt Eckhart Ferenc is teszi, bár a középkorral kapcsolatosan, akkor ez – mondja Molnár Kálmán – elvezet a népszuverenitás elvéhez, az államot – most már szó szerint idézem – »a tömegelő teremtményének, eszközének, játékszerének tekinti.«”

„Mindez a gondolatrendszer világosan mutatja, hogy a klasszikus felfogás, melynek értelmében a Szent Korona az államhatalmat jelképezi végül is – noha a nemzetet tekinti a hatalom letéteményesének – elutasítja a népszuverenitás elvét. Ezért a preambulum szemben áll a ma hatályos alkotmány azon megfogalmazásával, amely szerint »A Magyar Köztársaságban minden hatalom a népe, amely a népszuverenitást választott képviselői útján, valamint közvetlenül gyakorolja.« ...A köztársasági gondolat Magyarországon a Szent Korona-tan eszméje mellett nem lehetett meghatározó; ... Mi tehát ennek a vitának a

lényege? Az, hogy úgy kell tisztelni a nemzeti szimbólumokat, hogy a jövőbe tekintünk, nem a múlt utópiáit kívánjuk megvalósítani, hanem a jövő útjait kívánjuk építeni. Éppen ezért a Magyar Szocialista Párt azt a preambulumból szövegrészt, amely a Szent Korona-tan bizonyos elemeit magába foglalja, nem fogadja el, támogatna azonban egy olyan megoldást, amely körülbelül így szólna: a Szent Korona hosszú történelmi évszázadokon át a magyar nemzet, a magyar államiság egységének jelképe volt. Ez vitathatatlan tény, erre pártállástól függetlenül mindenki tisztelettel tekint, hiszen mindenki sokra értékeli az ezeréves magyar történelmet, mint ahogy sokra értékeli más államok történelmét is.”

A kormánypártok végül elfogadták a szocialista képviselő javaslatát.

Salamon László⁸¹ Wiener György felszólalására hivatkozva a következőket mondta: „Meg is akarom köszönni mindazt, amit Wiener képviselő úr mondott, mert amit mi mondunk, azt igazolja a képviselő úr felszólalása. Tudniillik amit Szent Korona-tanként előadott a képviselő úr, az az, ami ebben a törvényjavaslatban nincs benne. A lényegét illetően ott mutat rá leginkább Wiener képviselő úr erre, amikor a népszuverenitás elvét és a Szent Korona-tan elvét összehasonlítja. Így van, ahogy mondta. A Szent Korona-tan lényegi eleme – sok eleme van, de a lényegi eleme –, hogy a hatalom forrása a Szent Korona. A népszuverenitás elvének, pedig lényegi eleme, hogy a hatalom forrása a nép. Ha ebben a törvényben találunk egy olyan mondatot, hogy a hatalom forrása a Szent Korona, akkor én is a törvény ellen fogok szavazni. De én nem találtam ilyen mondatot. Egész más dolgokat találtam, de ilyen mondatot ebben a törvényben nem. (A Szent Korona-tan alapja valóban az, hogy a hatalom forrása nem a nép vagy az uralkodó, hanem a Szent Korona. Ez a szuverenitáselmélet így kizárja azt, hogy az uralkodó vagy a nép, illetve a nemzet, vagy annak nevében eljárók akár a demokratikus állam eszközeivel is kizárólagos, centrális abszolutista, vagyis önkényes zsarnoki hatalmat gyakoroljanak – a szerző megjegyzése.)

Még egy történelmi pontosítás. Az, hogy az 1848-as választójog vagyoni és műveltségi cenzus szerint korlátozta a választók számát nagyjából 7–8 százalékra, egyébként nem a Szent Korona-tan bűne, ez az, hogy a népszuverenitás a XIX. század derekán szerte a világon így érvényesült. Egyébként Magyarország megelőzte még Angliát is, mert 1848-ban 3–4 százalék volt az angol választópolgárok száma; a »Magyarország története« című könyv ilyen összehasonlító adatokat tartalmaz. Amint már említettük, s majd említeni fogjuk: a Szent Korona nem önmagában hatalomforrás, hanem hatalomközvetítő, s a nemzetszuverenitásként megnevesedett népszuverenitás elvével nem ellentétes jelenkori értelmezésünk szerint.”

Lezsák Sándor⁸² (MDF) több mint félórán keresztül, nagy ívű és átfogó a magyar történelem bemutatással és megállapításokkal érvelt a javaslat mellett előadásban. Évrendszerében megtalálhatjuk az elmúlt másfél évtized korona kutatásához és Szent Korona-tannal kapcsolatos történelmi munkák megállapításait:

„Annak ellenére, hogy térítőket, nevelőket, majd később a Szent Koronát kérte a pápaságtól, tapintatosan elhárította a kérést, hogy az országot Szent Péter védnöksége alá helyezze... Ehelyett Szűz Máriának ajánlotta fel Magyarország tulajdonjogát, és ez a döntés külpolitikai erényein túlmenően találkozott a magyar néphit korábban meglévő Boldogasszony kultuszával is, és nagymértékben elősegítette a kereszténység hazai megerősödését... Ha első királyunk kritikátlanul át kívánta volna venni a nyugati közigazgatást, akkor nem királyi vármegyéket alakított volna ki, hanem örökölhető grófságokat. A később feudális anarchiába süllyedt Nyugat-Európa saját kárán érzekelte ennek a közigazgatási tévútnak a hátrányait... Napjainkban nagyon sok valótlan és történelmietlen állítás támadja – elsősorban az ellenzéki pártok részéről – a Szent Korona ténylegesen betöltött történelmi szerepét. Egyik ilyen hamis állítás az, hogy kirekesztette a

⁸¹ Ohjk. 107. 15605. o.

⁸² Ohjk. 107. 15578-86. o.

hatalomból a nem magyarokat. Sajnos alkotmányjogász is megjelentetett ilyen, szerencsére tényekkel könnyen cáfolható vélekedést... Szent István kegyes király volt. Korabeli krónikások csodálkozva írták le, hogy a legyőzött Gyulának és családjának nem esett bántódása. Ajtony utódai még évszázadokig laktak meghagyott birtokaikon, ami Nyugat-Európában elképzelhetetlen lett volna lázadók családjai esetén. Vazul fiainak menekülését nem gátolta meg a fiát, Szent Imrét gyászoló királyunk... Tudta, hogy a királyi udvarban minden uralkodónak szüksége van nagy tudású, több nyelven is beszélő, más országok szokásait ismerő tanácsadókra, mert csak az egy nyelvet ismerő királyi udvarok gyengék és kiszolgáltatottak, és erre intette fiát, Imre herceget is. Sajátos módon éppen korunkban önkényesen félreértelmezik ezt az intelmet.

Szent István azt is hangsúlyozta intelmeiben, hogy a törvényeket és az ország szokásait nem tisztelő uralkodók, mint zsarnokok könnyen elveszíthetik koronájukat. Erre az intelmre a magyar történelemben trónfosztó kiáltványok alkalmával több esetben is hivatkoztak, például 1707-ben, az Ónodon tartott országgyűlés idején vagy 1849 áprilisában... Szent István messze kiemelkedett a korabeli uralkodók közül mind jogalkotását, mind közigazgatási reformjait, mind hadvezéri képességeit, mind pedig emberiségét tekintve. Indokoltan emlékezik meg tetteiről és személyéről a Magyar Országgyűlés ebben a törvényben.

Az elmondott történelmi példákkal azt is bizonyítani szándékoztam, hogy Szent István nem szolgálai módon másolta le a nyugat-európai államigazgatás, jogalkalmazás vagy hadvezetés gyakorlatát, hanem ezekből csak a számára is igazolhatóan fejlettebb elemeket vette át, megőrizve a hazai gyakorlat pozitív sajátosságait is. Nem egyesítette tehát Magyarországot a nyugat-európai kultúrkörrel – ahogyan ennek a törvényjavaslatnak a preambuluma szerintem pontatlanul állítja –, hanem csatlakoztatta az országot a keresztény kultúrkörhöz anélkül, hogy veszélyeztette volna az ország identitását... Ezek az arányok tükrözik azt a véleményt, hogy egy sikeres és átgondolt államalapítást is tönkretelhetnek a tehetségtelen utódok, azaz Magyarország fennmaradásához Szent István sikeres és átgondolt államalapítása mellett döntő mértékben hozzájárult a Szent Korona tisztelete és az utóbbi nyolcszáz évben vitathatatlanul betöltött közjogi szerepe.

A Szent Korona jelentősége egyedi Európában, de egyedi az a jogszokás is, ami a Szent Koronára épült. Csak a kései alkotmányjogi és államjogi fejlődés fedezte fel némileg csodálkozva, hogy az európai korszerű és demokratikus állami berendezkedés logikai rendszere, erkölcsi alapelvei és intelmei évszázadokkal korábban már jelen voltak a magyarországi Szent Koronához fűződő szokásokban. Elég, ha csak a hatalmi ágak, a hatalommegosztás modern államjogi elvére vagy a Szent Korona előtti jogegyenlőség vallástól és nemzetiségtől független, később rendi hovatarozástól is független alapelveire utalok... A Szent Korona különleges történelmi szerepéhez az kellett, hogy Magyarországon ne pusztán egy ötvös műremeknek tekintsék, ne csak egy királyi ékszernek, hanem Magyarország jelképének. Más országok királyainak akár tucatnyi koronájuk is lehetett vagy készítettek újat, ha már kiment koronájuk formája a divatból, mert ezek valóban is csak királyi kelléktárgyak voltak. Magyarországon a királysághoz, mint államformához nem kötődött a Szent Korona, hiszen az államformától független államiság jelképe volt. Manapság többen, nem ismerve a Szent Korona történelmi múltunkban betöltött szerepét, pusztán királyi jelképnek tekintik, és emiatt a Magyar Köztársaság idején anakronizmusnak minősítik a tiszteletét.

...idézhetem Deák Ferencet is, aki a kiegyezés előtti közjogi viták kapcsán írta azt, hogy »a magyar Szent Korona nem a királyság jelvénye, hanem Magyarországnak, mint szuverén államnak a jelképe.«

Akik most azt próbálják elhithetni számtalan újságcikkben és nyilatkozatban a közvéleménnyel, hogy maradi, feudális restaurációs szándék motiválja a Szent Korona

történelmi szerepének a törvénybe iktatását, és azt bizonygatják, hogy ugyanezen szándékok vezérelték a Szent Koronával ékesített címernek az 1990. évi alkotmányba iktatását is, nos, azoknak hadd válaszoljam azt, hogy egy sor európai köztársaság címerében van korona... A történelmi hagyományt érdemes újra átgondolnunk, és végig kell azt is gondolnunk, hogy a Szent Korona jelenlétében tett eskü lehetősége is megteremthető, hiszen az Amerikai Egyesült Államokban például a Bibliára esküsznek.

Nos, ha mi ilyet tennénk, már előre hallom a klerikális reakcióról szóló vádakat... A Szent Korona államjogi szerepe évszázadokkal az európai nacionalizmus előtt már kialakult s ebben az eszmekörben a Szent Korona hatalmából anyanyelvétől és vallásától függetlenül bárki részesülhetett, aki a politikai nemzet tagja volt. Ez alatt a szóhasználat alatt akkoriban a nemességet és az egyházat értették. Nemhogy kirekesztő nem volt ez a tan, hanem éppen a legtoleránsabbnak bizonyult. Nem véletlenül vezetett mindig elemi erejű megmozdulásokhoz – már a Habsburg-uralom idején –, amikor az uralkodók kétségbe akarták vonni a protestáns alattvalók közjogi szerepét. A Szent Korona eszméje már akkor sem volt alkalmas vallási kirekesztésre. Nemzeti kirekesztésről szó sem lehetett. Aki ilyet állít, az belenézhetne olykor-olykor Liptó vagy Trencsény megye nemesi közgyűléseinek a jegyzőkönyveibe, Kassa, Késmárk vagy Lőcse városok tanácsainak a határozataiba... A jobbágyok a feudális kor gondolkodásának megfelelően nem részesülhettek a hatalomból (*Kiss Gábor: Így van!*), de igenis részesültek a Szent Korona védelméből. Háborús veszély esetén a nemességnek kötelessége volt a hadba vonulás, és a török elleni felszabadító háborúk idejéből sok perirat tanúsítja, hogy sok nemes eltagadta a nemességét, csak hogy elkerülje a hadkötelességet, hiszen a Szent Korona védernyője minden országlakosra vonatkozott... Mivel a Habsburg-ház nem ismerte el a forradalom törvényeit, a kiegyezés után Apponyi Albert nyújtotta be ismételtén azt a jogkiterjesztő törvényt, amely a Szent Korona hatalmából immáron minden magyar állampolgárt – nemzeti és vallási különbségtétel nélkül – részesített. Nemhogy feudális nem volt ez a törvény, de megelőzte Európa sok polgári jogállamát is... Hallgatva a valótlanosságokat, ködösítéseket, alaptalan vádaskodásokat, felvetődik az oktatás felelőssége is. Mit tettünk mi a rendszerváltás utáni évtizedben annak érdekében, hogy ne a marxista osztályharcot hirdető propagandája uralja történelemtankönyveinket? Miért az a Kádár-kori hazug hozzáállás sugárzik még ma is a tömegtájékoztatásból a Szent Koronával kapcsolatban? Miért akarják valótlan állítások sulykolásával eljelenítékteleníteni azt a történelmi hagyományunkat, amire büszkék kellene legyünk a magyar alkotmányosság iránti szerepe miatt?...

A törvényjavaslat előterjesztőit nyilván nem a konfliktuskeresés, hanem a 2000. év méltó megünneplésének vágya vezérelte. Ezek a kompromisszumok számomra olykor elérik azt a mértéket, ami már a történelmi hitelességet is sérti, és ennek megelőzése érdekében nyújtottam be módosító javaslataimat, amelyeket a törvényjavaslat részletes vitájában kívánok indokolni.”

Varga László⁸³ a FIDESZ kereszténydemokrata képviselője: „1976-ban Jimmy Carter elnökhöz kérés ment, hogy küldjék haza a Szent Koronát. Nagyon sok ellenkezés volt, különösen bizonyos oldalokról. Az akkori menekült kormánynak a vezetője Varga Béla volt, én is tagja voltam, többek közt Nagy Ferenc, még Kovács Imre, és jómagam, az álláspontunkat kifejtettük, hogy a Szent Koronának otthon a helye. Nem gondoltunk a királyságra, ... természetesen köztársaság van.

Én magam így fogalmaztam meg és fogalmazom meg: a Szent Korona és a kereszténység elválaszthatatlan. Nem vagyunk itt, és nem vitázunk, ha Szent István nagy egyénisége a kereszténységet nem vette volna föl. A Szent Korona mikor megjelenik, teljesen független az apróbb részletektől, jelenti az önállóságot, hazánk függetlenségét, a nép szabadságát, jelenti

⁸³ Ohjk. 107. 15615-8. o.

azt, hogy a szomszédokkal jól vagyunk, de jelenti azt, hogyha végigmegyünk az országon ma is, a kápolnákat, a templomokat, jelenti a száz és ezer lelkészt és hitoktatót, plébánosokat, akik oktatták a népet, hogy jobbak legyenek. Jelenti a szerzeteseket, apácákat... Nem lehet elszakítani Szent Istvánt s a magyarságot a kereszténységtől. Valaki azt mondta: és mi az, aki nem keresztény, az nem lehet magyar?

Természetes, hogy lehet magyar, miért ne lenne, önálló álláspontja, elvi felfogása, de tisztelje azt, s azokat, akiknek köszönhető, hogy itt vagyunk, szabadok és függetlenek. Mert nem a hitetleneknek, nem a mindenkori, esetleg megszállottan lefekvőknek, hanem azoknak köszönhetjük, akik hitükkel és fegyverekkel, ha kellett, a nemzet szabadsága mellett kiálltak... Az is elhangzott, a köztársaság természetesen a népnek az akarata. Az 1946. évi I. törvénycikket, sajnos, amikor megszavazták, az akkori demokrata néppárt nevében egyedül felszólt dr. Eckhardt Sándor professzor, hogy mi köztársaságpártiak vagyunk, de szavazza meg a nép. A nép szavazza meg az államformát! Még ma se jutottunk el odáig, hogy az államfőt megválasszuk, s közben a nép jogáról és a nép hatalmáról beszélünk, és egyik legfontosabb jogát nem adjuk meg neki... Én ezt látom a törvényben, és ezt látnám ennek a megünneplésében, ha ebben találkozánk, hogy 1100 év óta itt vagyunk, és remélem, erősebben, nemzeti öntudatban, úgy érzem, talán gazdagabban. De nekem a Szent Korona nem a királyságot jelenti, sosem voltam királypárti, ismétlem, azt az országot jelenti, amelynek a nyelvét boldogan használom, és amelyet úgy hívok, hogy hazám.”

A december 8-i ülészak végén Dávid Ibolya kompromisszumot ajánlott,⁸⁴ a kormány, mint a törvényjavaslat betérjesztője Hack Péter és Kiss Gábor ellenzéki képviselők javaslatára kihagyja „Az ország minden polgára részese a közhatalomnak.”, illetőleg „A Szent Korona ma is a magyar állam egységét jelképezi” mondatokat a tervezetből. Az ellenzék egy része ezt elfogadható kompromisszumnak tartotta, de Pető Iván⁸⁵ a Szabad Demokraták Szövetsége nevében, illetve Wiener György⁸⁶ a szocialista párt nevében (ellentétben például Kiss Gábor⁸⁷ képviselővel), azonban továbbra is csak akkor tartotta elfogadhatónak a törvényjavaslatot, ha a korona átszállítását a Nemzeti Múzeumból az Országgyűlés épületében szintén elveti a kormánytöbbség.

A törvénytervezet vitája december 13-án folytatódott ismét több mint négy órán keresztül. Az ülészak legkényesebb vita pontja a Szent Koronának az országház épületébe történő átvitelének kérdése volt, ugyanakkor a költségvetési ellenérvek felvetése mellett az előző ülészak alatt kibukott világnézeti, érzelmi törésvonalak a vitát az eddigieknél is hevesebbé tették, amely során az egyes felszólalások időnként személyeskedésig is fajultak.

Bauer Tamás⁸⁸ felszólalásában utalva a három köztársaság kikiáltására, az Országgyűlés épületét a köztársasági eszme szimbólumának tekinti: „Tehát a köztársaság intézményeinek székhelye az Országház... ezekben az eseményekben, a Kossuth térhez és az Országház épületéhez kötődő eseményekben mindig benne volt a magyar társadalomnak az a törekvése, hogy azzal, amivel ebben a magyar történelemben szakítani kell, azzal szakítani legyen képes. Hiszen szakítást jelentett a dualizmus korával, az első világháborúval, mindazokkal a folyamatokkal, amelyeket Bibó István, mint a zsákutcás magyar történelem fontos fejezetét rajzolt meg ismeretes tanulmányában, szakítást jelentett 1918-ban az őszirózsás forradalom és az első köztársaság kikiáltása. Szakítást jelentett ennek a zsákutcás magyar történelemnek a következő szakaszával, a Horthy-korral, a Horthy-korszak által Magyarország számára előidézett világháborús kataklizmával a második Magyar Köztársaság kikiáltása, szintén a Kossuth téren, 1946. februárban. És szakítást jelentett '56 is, szakítást jelentett '56, amelynek

⁸⁴ Ohjk. 107. 15618. o.

⁸⁵ Ohjk. 107. 15619. o.

⁸⁶ Ohjk. 107. 15620. o.

⁸⁷ Ohjk. 107. 15620. o.

⁸⁸ Ohjk. 108. ülés. 1999. december 13. 15661-6. o.

nem volt ideje arra, amire '89-ben volt idő: a harmadik Magyar Köztársaság kikiáltására a népköztársaság helyett; és szakítást jelentett '89 is. És '89-nek egyértelmű volt az az állásfoglalása, hogy 1989 '45–46-hoz, a második Magyar Köztársasághoz és nem '45–46 elé, a magyar királysághoz akar visszatérni.

Később még hozzáfűzi⁸⁹ „...megjegyzésem: hogy is van ez Londonban, ahol a modern polgári társadalommal összefér az uralkodó? Úgy van, tisztelt képviselő úr, hogy Anglia egy olyan ország – mint ahogy a skandináv országok meg a Benelux országok is –, ahol a polgári átalakulás az államforma formai változatlanlansága mellett valósult meg. Magyarország azonban – Franciaországhoz és számos más országhoz hasonlóan – olyan ország, ahol a polgári átalakulás a történelemben szervesen összekapcsolódott az államforma váltásával. Ezért Magyarországon más a szimbólumok szerepe, és ezzel, tetszik, nem tetszik, szembe kell néznünk. A korona a polgárosodás előtti Magyarország jelképe; aki a koronát tekinti a társadalom integrációja megtestesítőjének, a szuverenitás hordozójának, az szembefordul azzal a polgári átalakulással (*Dr. Répássy Róbert: Szegény Széchenyi!*), amely Magyarországon, ebben az országban, amelyben élünk (Közbeszólások.), a köztársaság polgáraként állítja elénk a társadalom tagjait, nem pedig, mint a korona alattvalóit.

Bauer Tamás⁹⁰ az ülés végén is felszólal:

„...Szeretnék még utalni a továbbiakban néhány olyan megfogalmazásra, amely a szövegben problematikus... szerepel például az a fogalmazás, hogy »Ez biztosította a magyarság fennmaradását és évszázadokon át betöltött meghatározó szerepét.« Államtitkár úr vagy kormánypárti képviselő urak, nem világos, hogy mi ez a meghatározó szerep: mit határoz meg, hol határoz meg, mire hat, amikor valamit meghatároz? Ez a fogalmazás, ez a meghatározó szerep, mármint a magyarság meghatározó szerepe nem értelmezhető másképp, mint a magyar államnak és a magyar népnek a környezetében játszott valamiféle kitüntetett szerepe – másként ennek a mondatnak nincs értelme! A magyarságnak, a magyar népnek, a magyar államnak ezzel a kitüntetett szerepével a környezetében, a régióban, a szomszédaihoz képest, pedig szerintem nem lehet egyetérteni!

Azt gondolom, ez a fél mondat például mindenképpen törlendő vagy módosítandó, a mi kapcsolódó módosító javaslatunk például ezt a »meghatározó« szót is feltétlenül elhagyni kívánja.

Hasonlóképpen problematikus a következő bekezdésben az a történelmi szerep, amelyet ezer éven keresztül betöltött – egy egész népre, egy országra, egy államra ez nehezen értelmezhető.

A (4) bekezdés végén szerepel az a fogalmazás, hogy »a magyarság megőrizze erkölcsi tartását«. Államtitkár úr, én töredelmesen bevallom, nekem ez ellen a fogalmazás ellen egyetlen kifogásom van: hogy nem tudom, mit jelent. Ugyanis egy nemzet egészének nincs erkölcsi tartása – nem is volt! ...A nemzet egészének erkölcsi tartásáról beszélni tehát egyfelől nincs értelme, másfelől hamis történelmi illúziót kelt, gondolom, más népekkel szemben, mert másképp a dolog nem értelmezhető, hiszen itt a magyarság megkülönböztető jegyeként szerepel az erkölcsi tartás. A magyarság sajátosan egy különösen erkölcsös nép volt – azt gondolom, ez történetileg nem állja meg a helyét, akkor, pedig ennek a fogalmazásnak nincs értelme. ...Egy biztos: annyi, amennyit a három kormánypárti képviselő módosított, biztosan nem elegendő – most megpróbáltam részletesen elemezni, miért nem – ahhoz, hogy ez a konszenzus létrejöhessen. Köszönöm szépen.”

Dávid Ibolya⁹¹ felhívja a figyelmet: „...Hogy miért az Országgyűlés épületét jelöljük ki a Szent Korona helyéül? ...Mert az Országgyűlés a szuverenitást testesíti meg, a korona, pedig a magyar államalapítást és a magyar állam folytonosságát. E kettő együtt az ezeréves

⁸⁹ Ohjk. 108. 15672. o.

⁹⁰ Ohjk. 108. 15713-4. o.

⁹¹ Ohjk. 108. 15666-7. o.

évfordulón emelkedett ünnepség formájában megfér egymással.” Salamon László hozzá teszi: „...a Szent Korona nem államformát jelképez, képviselő úr, hanem a magyar államiságot jelképezi, (*Pető Iván: Neked!*) ennél fogva, nem múzeumi tárgy, és a legeslegmértöbb helye valóban itt van a Parlamentben.”

Csapody Miklós⁹² (MDF): „Több alkalommal kifejtettük már erről az oldalról, hogy számunkra Magyarország Szent Koronája nem csak múzeumi tárgy. Az is, de nemcsak az, hanem annál sokkal több. Aki ezt nem érti, az nyilván összekeveri Corvin Mátyást Korvin Ottóval... Magyarország Szent Koronája nem egyszerűen a Szent Korona, egy fétis, egy ékszerekkel telerakott drágaköves, arany, ezüst régi tárgy, hanem, kérem szépen, *sacra corona regni Hungariae*, Magyarország Szent Koronája. Nem a királyok koronája, hanem Magyarországé! Nem a királyok fejfedője, hogy ne mondjam, svájcisapkája (*Kis Zoltán: Gyalázza a címert!*), hanem Magyarország Szent Koronája. Ezt most ironia és minden egyéb nélkül mondom, hogy egy történeti kategória Magyarország Szent Koronájáról beszélni. Ezt lehet nem tudomásul venni, lehet megtagadni, de akkor ezt mondjuk ki nyíltan, hogy ez kinek mit jelent, másoknak, pedig ugyancsak mit jelent.”

Varga István⁹³ (MDF): Bauer képviselőhöz: „...mert nyilvánvaló, hogy ön provokál bennünket kedves képviselőtársam, idestova jó néhány esztendeje, amióta itt ül a parlamentben. És úgy gondolja, hogy mi elfogadjuk az ön szelektív történelemszemléletét? Természetesen egy hatalmas különbség van kettőnk között, de azért arra is gondoljon, hogy a mi történelemszemléletünket Szent István fogja megerősíteni, az Önét pedig legfeljebb valóban Korvin Ottó vagy az a Kun Béla, aki miatt a történelmi Magyarország elvesztette a határait.”

Majd a következőket füzi hozzá⁹⁴ „Itt arról van szó – és nem a Szent Korona-tan becsempészéséről, önök is nagyon jól tudják! –, arról van szó, és a vitának az a lényege, hogy minden, ami nemzeti... – vannak politikai erők, amelyek félnek ettől, mint ördög a tömjéntől. Félnak attól, hogy a 2000. év fordulóján a magyarság, mi együtt, mindannyian megemlékezünk valamiről, ami régmúlt, ami történelem volt, ami összeköt bennünket. És ehhez az összekötő kapcsolathoz tartozik a magyar Szent Korona, amely nem múzeumi tárgy! Senki nem vindikálja azt a jogot, és nem igaz az, hogy mi a Szent Korona-tant fel akarjuk éleszteni!”

Wiener György:⁹⁵ „Varga István felszólalására reagálnék. Úgy vélem, hogy figyelmébe ajánlhatnám egy kormánypárti képviselőtársam, Tölgyessy Péter 1999. december 11-én, szombaton a Népszabadságban megjelent cikkét. Ennek néhány sorát idézném; úgymint felvetette már az egyik felszólalásomkor, hogy lapszemlét tartok. Néha talán nem árt a lapokhoz és a lapok jeles-neves szerzőihez is fordulni. A következőt mondja Tölgyessy Péter:

»Egyetlen nemzet sem lehet meg mélyen átélt történelmi gyökerek nélkül. Csakhogy köztársaságunkban az államhatalom forrása nem lehet más, mint a magyar nép. A Szent Koronának még részben sem szabad közjogi szerepet adni.« Majd később így folytatja a gondolatmenetét: »Félő, hogy a történelmileg és alkotmányjogilag egyaránt bírálható elhatározásával a kormány ismét nem egyesíti, hanem megosztja az országot.« Ezen kellene gondolkodni, és nem arról beszélni, hogy ki magyar, ki magyarabb, ki nemzeti és ki kevésbé nemzeti!”

Pósán László:⁹⁶ „Azt gondolom, hogy Bauer Tamás a beszéde elején világosan kimondta azt, ami nemcsak az ő, hanem a Szabad Demokraták Szövetségének is az álláspontja, nevezetesen: a korona alatt nem az államiság jelképét értik, hanem a királyok koronázási

⁹² Ohjk. 108. 15668. o.

⁹³ Ohjk. 108. 15669-70. o.

⁹⁴ Ohjk. 108. 15685. o.

⁹⁵ Ohjk. 108. 15688. o.

⁹⁶ Ohjk. 108. 15670. o.

ékszerét, a királyok koronáját – így fogalmazott. Kérem szépen, ha ezt az álláspontot képviselik, ám szívük joga.

Én akkor egyetlenegy dolgot nem tudok hova tenni a magam számára, nem tudom megérteni azt, hogy anno, amikor Carter elnök idején visszaadták a Szent Koronát Magyarországnak – tudtommal akkor még egypártrendszer volt Magyarországon –, akkor valahogy ez a kérdés véletlenül sem merült fel, hogy a koronával kapcsolatosan kiben milyen államformaképzet, vagy gondolat, asszociáció támadna... Pedig akkor mintegy államfőnek kijáró tisztelettel fogadták a Szent Koronát az országgyűlésben Losonczy Pál, az Elnöki Tanács elnöke és Apró Antal az országgyűlés elnöke vezetésével.”

Majd később⁹⁷ „Bauer Tamás azt mondta, hogy Magyarországon a polgári átalakulás együtt járt az államforma változásával. Szeretnék emlékeztetni rá, hogy e téren már a középiskolás tankönyvek is elég világosan és egyértelműen beszélnek: az 1848-as áprilisi törvényekben szó sincs a királyság eltörléséről. Szeretnék arra emlékeztetni, hogy a ’49-es trónfosztás véletlenül sem a kezdeti szándékoknak a fejleménye volt, az egy esemény sor pro és kontra eredményeinek a kifejelete. Szeretnék emlékeztetni a kiegyezésre, amely gazdasági, politikai, közjogi értelemben, számos vonatkozásban a polgári fejlődést előmozdította.

Én nem mondom azt, hogy a mai mércével kell mérnünk a múlt század fejleményeit, de kérem szépen, a dualizmus rendszere Magyarországon a polgári fejlődésnek egy vitathatatlan korszaka! Én nem gondolom, hogy itt probléma van! Ahol ez együtt jár államforma-változással, az csak a második világháború után van, és azonnal szeretném hozzátenni, hogy úgy, hogy egyúttal itt vannak a szovjet csapatok.”

Pető Iván:⁹⁸ „...Joga van természetesen ma is a magyar államiság jelképének tekinteni a jelenben a Szent Koronát – vagy koronát –, de engedjék meg másoknak, és meglehetősen sokan vagyunk ebben az országban, akik azt mondják, hogy ez a múltban jelenti a magyar államiság egységét – ezt senki nem vitatja –, a jelenben nem.” Következő hozzászólásában hozzáfűzi:⁹⁹ „Miért nem lehet vállalni ma, miért nem lehet olyan törvénytervezetet a parlament elé terjeszteni, amelyikbe belefér, mondjuk, az említett Bibó István álláspontja, belefér az 1945-ös Kiszgazdapárt álláspontja? Nem azért fogadták el a köztársaságot a ’46-os I. törvényben, mert oroszok voltak itt, hanem mert az akkori koalíciós pártok, a parlamenti pártok (*Ifj. Hegedűs Lóránt: Tanácsköztársaság!*) közös álláspontja az volt, hogy Magyarország köztársaság. Pusztán annyi a kívánságunk, és azt képviseljük többen, főszóalók, hogy keresni kellett volna olyan megoldási lehetőséget, amely biztosítja, hogy az ezeréves államiság évfordulóját lehetőleg egyetértésben, közös törvényjavaslatban tudjuk megtárgyalni.”

Gyimóthy Géza¹⁰⁰ (FKGP): „A Kiszgazdapárt, amely ’45-ben a köztársaság letéteményese volt, amely a köztársasági elnököt adta, mi kiszgazdák el tudjuk fogadni, történelmi tradícióink, eleink, a Független Kiszgazdapárt akkori vezetőinek politikai örökségét, tudja vállalni a Független Kiszgazdapárt a köztársaság kikiáltásában – akkor nem tudom, hogy önök, a liberálisok, vagy a Szocialista Párt, miért nem tudja vállalni azt az örökséget, hogy a nemzeti egységnek egyértelműen a Szent Korona, a magyar államiságnak természetesen Szent István államalapítása a kezdete.”

Salamon László¹⁰¹ „...érdemes elgondolkodni azon, hogy az a kádári kormányzat, amelytől minket világnézetileg és politikailag világok választanak el ...mit gondolhatott akkor, amikor belement ebbe a megoldásba. ...Én nem tudom, mit gondoltak ők a Szent Koronáról, de egyet feltételezek: számba vették, mit gondol ez a nemzet a Szent Koronáról,

⁹⁷ Ohjk. 108. 15676. o.

⁹⁸ Ohjk. 108. 15671. o.

⁹⁹ Ohjk. 108. 15678. o.

¹⁰⁰ Ohjk. 108. 15681. o.

¹⁰¹ Ohjk. 108. 15674. o.

volt valami érzékük ahhoz, hogy ezt számba vegyék, és úgy oldják meg, olyan megfelelő módon bonyolítsák le ezt az eseményt, hogy az az emberek érzéseit tekintetbe vegye.

Én nagyon kérem – mert én senkit nem akarok bántani, és a következő mondatomat semmiképpen sem valamelyik pártnak címzem, hanem egyéneknek –, próbáljanak ellesni annyi empátiát ettől a kormányzattól, amitől minket politikailag és világnézetileg egy világ választ el, amennyi bennük volt a nemzet gondolkodása iránt, legalábbis ebben a kérdésben, ebben a helyzetben, ennek az ügynek a rendezése kapcsán!”

Balczó Zoltán¹⁰² a MIÉP frakciójának tagja: „Most ebben a helyzetben azt is meg kell gondolni – miközben természetesen személyében senkit sem akarok megbántani, és tudom azt, hogy minden pártban különböző nézetek vannak –, hogy ezt a változatot, ezt a betérjesztést ellenző MSZP és SZDSZ abban a kádári eszmerendszerben gyökerezik, és bizonyos képviselői természetesen személyükben is képviselik azt a folyamatosságot, amely rendszerben pontosan a nemzeti tudat ápolása volt háttérbe szorítva, pontosan a kereszténység vállalása volt nehéz, mondhatnám a példákat is. A következőket kell tehát felmérni: igen, a kompromisszumot egy parlamentben keresni kell! De jelenleg én azt látom, hogy a kormányzat ennek érdekében igyekszik a tartalmi részt feláldozni – és ez meggondolandó!”

Kiss Gábor¹⁰³ „Én nem tiltakozom az ellen, hogy Bethlen Istvánt beemeljék a nemzeti panteonba, de nem szeretném, hogy ha Petőfi Sándort csak azért ebrudalnák ki, mert azt mondta: republikánus vagyok, és az leszek a föld alatt is, ott, a koporsóban. (*Dr. Dávid Ibolya: Respublika!*)”

Csurka István:¹⁰⁴ „Senki nem képzelheti, hogy ez a vita arról szól, amiről beszélünk... Itt alapvető világnézeteti kérdésekről van szó, jelképes összeütközésekről, de ugyanakkor egész jövőnkéről is. ...szerintem teljesen hibás az a kiindulás is, hogy itt most konszenzust kell keresni. Nem, ez a parlament is, mint minden parlament, kormánypártra és ellenzékre oszlik, illetve világnézetileg összetartozó elemű pártokra vagy nem olyanokra. Itt a szóban forgó kérdéseket nem lehet elsimítani, ebben nem lesz soha egyetértés a kormánypárt, az SZDSZ és az MSZP között, nem lehet, mert itt az SZDSZ-nek és az MSZP-nek a létalapjáról van szó. Azért, hogy eldőljön, hol őrizzék a magyar koronát, a múzeumban, vagy itt, szót sem érdemes vesztegetni. Ha valamennyiünknek egyforma a viszonya a koronához, akkor ez mindegy.

...arról van szó, hogy ez a magyar Szent Korona mit jelképez, és mit üzen a jövőnek. Azt üzeni-e, hogy ennek a törvénynek az elfogadásával egy új korszak kezdődik, amely magához meri végre ölelni az egész magyar történelmet, a szent szittyá kezdeteitől, vagyis Szent István megkoronázásától kezdve; ...Szittyá volt a javából, olyan, aki a clunyi évszázadban, főleg idősebb korában mélyen hívő keresztény ember lett. Egy pillanatig nem lehetett kétséges az ő hovatarozása abban a pillanatban, amikor felvette a kereszténységet. Mélyen hívő, vallásos ember vált belőle, de azt a soknemzetiségű államot, amelyet megteremtett a Kárpát-medencében, ő nem olyan értelemben képzelte el soknemzetiségű állammak, ahogy ma sok történettudós is állítja, mert azt is magával hozta a magyarság, a honfoglalás idején. Az egész vonulása a törzseknek magát jelentette a soknemzetiségű és sok nemzettel érintkező magyarságnak és történelemnek.

Ez tehát nekünk adottságunk. Ebből fejlődött ki a Szent Korona tana, nem pedig a Horthy-rendszer által kitalált és a magyar tudatba beleültetett fogalomból. Ez a mi alaptermészetünkhöz tartozik... Végezetül, jó lenne, ha a magyar egység, amelyet az Országgyűlés teljes mértékben soha nem fejezhet ki, hiszen eleve szembenálló akaratok, elvek gyűjteménye, más tekintetben jelentkeznék. Jelentkeznék az egész történelmi

¹⁰² Ohjk. 108. 15675. o.

¹⁰³ Ohjk. 108. 15677. o.

¹⁰⁴ Ohjk. 108. 15696. o.

felfogásunk átalakításában, jelentkeznék a privatizációhoz való viszonyunkban, jelentkeznék az egész jövőnkhez való viszonyunkban, jelentkeznék a magyar nép fogyatkozásának megállításával kapcsolatban, és sok minden olyan, messzire ható gondolat és akár törvény vagy törvényjavaslat formájában, amelyek valóban hatnak a magyar életre. Ez a törvény nem hat, mégis nagy jelentőségű, mégis valamennyiünket, lám, micsoda vitákra, micsoda ellenállásra és mennyi támogató hozzászólásra ösztökél! Kellene, hogy ez a lendület, ez a sok akarat végre valódi dolgokban is megnyilvánuljon.

Hölgyeim és uraim, itt ez az utolsó figyelmeztetésem, nem a trónról van szó, hanem egy eszméről, amelynek valóban lehet olyan hivatása, hogy mindannyiunkat összekössön, egy egészen távoli jövőbe mutató cél érdekében.”

Fazekas Sándor¹⁰⁵ a FIDESZ képviselője: „Mit is jelentett a Szent Koronát botjára véső hortobágyi pásztornak, a tükrösére, ládájára koronát faragó, festő somogyi asztalosnak? Mit jelenthetett az általa fűvott üvegbe a koronát bemetsző felvidéki cipszer iparosmesternek, az általa korongolt edényre a koronát festő karcagi, mezőtúri fazekasembernek és a tőle e portékát megvásároló parasztasszonynak? Mit jelenthetett a székely kapujára címert és koronát előszeretettel faragó székelynek, a szűrjére koronát himző csallóközi és alföldi magyar embernek? Lehetne még hosszan sorolni a példákat arra, hogy a nép legszélesebb rétegei mennyire mélyen kötődtek, kötődnek államiségünk eme szimbólumához. Azért is, mert a korona számukra a magyarságtudatot, a megmaradást, a nemzeti összetartozást is hordozza. A népösszetartozás tudatát is jelentette, és jelenti egyébként ma is; egyszerre többet és mást is, mint a hivatalos ideológiák és azok aktuálpolitikai megítélése. Talán látható, hogy többet, mint maga a valamikori Szent Korona-tan. A korona megjelenítése a népművészetben, a népi műveltségben nemcsak a magyarság összefogását, összetartozását, de a nemzeti egységet is kifejezte, kifejezi. Ez egyébként látható is; nemcsak nézni, de látni is kell, és akkor lehet érezni – ma is lehet érezni, nemcsak a történelmi régmúltban vagy közelmúltban.

Tisztelt Képviselőtársak! A fentieket nem pusztán kultúrtörténeti vonatkozások miatt mondtam el. Azért is fejtettem ki mindezt, hogy érzékeltessem: nemzetünk teljessége társadalmi helyzetétől függetlenül már régen lefolytatta azt a vitát, amelyet most néhányan újra élesztgetni próbálnak. Számukra a korona ma már az összmagyarság jelképe, a nemzeti összetartozás-tudat szimbóluma, határainkon innen és túl. Ékes bizonyosság erre az, hogy bármerre is járunk a Kárpát-medencében, azokon az emlékműveken, melyek sorsunk kiemelkedő, még ha nem is mindig sikeres eseményeire utalnak, mint amilyenek a millenniumi, a '48-as, az első és második világháborús és a legújabbban ezrével állított millicentenáriumi márványtáblák, szobrok, emlékművek, mi az, ami a leggyakrabban előforduló jelkép, motívum? Ez a Szent Korona, tisztelt képviselőtársaim. Erről egyszerű vizualitással lehet meggyőződni.

Azt a vitát, amely itt folyik, a magyarság már régen lefolytatta, akkor, amikor ragaszkodott ősei jelképéhez, és feltüntette, vállalta azt.”

Dornbach Alajos¹⁰⁶ (SZDSZ): „A magyarságra hivatkoznak most kormánypárti képviselőtársaim. A magyarság 1956-ban a Kossuth-címert emelte magasra, spontánul és ösztönösen amellet tette le a voksát, mert a köztársasági államforma mellett tették le a voksukat. Amint 1946-ban nem a szovjet csapatok jelenléte miatt döntött az akkori, kiscgazda többségű Országgyűlés a köztársasági államforma mellett, hanem azért, mert republikánusok voltak, az akkori kiscgazdák republikánusok voltak. Nagy Ferenc és társai a sírjukban forognának, ha hallanák ezt a vitát. *(Bánk Attila: Ne hülyéskedj már!)* Polgári párt volt a Kiscgazdapárt, valóban, egy polgári párt, pedig nem feudális jelképekben gondolkodik.

¹⁰⁵ Ohjk. 108. 15698-700. o.

¹⁰⁶ Ohjk. 108. 15702-5. o.

Tisztelt Országgyűlés! Kormánypárti képviselőtársaink tiltakoznak az ellen, hogy a Szent Korona-tan visszacsempészésére irányuló kísérlet lenne ez a törvényjavaslat. Márpedig burkolt formában, sőt némely esetben nem is annyira burkolt formában, erről van szó! Talán tisztázzuk mégis, mit jelentett a Szent Korona-tan! Annak a tartalma is változott némileg, mert kezdetben a Szent Korona csak a két főrendet: a nemességet, a papságot és az uralkodót egyesítette – ki volt rekesztve a polgárság és a jobbgyság, azok nem voltak akkor a nemzet részei –, később pedig az egész nemzetet testesítette meg, de a Szent Korona volt a koronajavak elvonatkoztatott tulajdonosa, az ország minden vagyonának a tulajdonosa, a fő hatalom letéteményese, minden hatalmat, minden szuverenitást, minden tulajdont a koronától eredeztetett... De talán ide kell idéznem Lányi Zsolt képviselő úrnak az egyik hetilapban megjelent interjúját, ahol ő már arról révedezik – de nem ő az egyedüli –, hogy a köztisztviselők majd erre tegyék le az esküt. Egy köztársaságban a koronára, egy feudális jelképre tegyék le az esküt!? Bármilyen szent ereklyénk is ez, de egy olyan társadalmi rendnek, a rendi társadalomnak a reminiszenciáit őrzi, hogy erre esküt tenni egy köztársaságban, kétségtelen, hogy egyedülálló lesz a világon!...

De ahogy világszerte humor tárgya volt a két háború közötti Magyarország, amelyiknek az államformája királyság volt, de az első embere egy kormányzó volt, aki tengerész volt, tengerünk nem volt, ezt lehet még fokozni, és lehet majd azon viccelődniük szerte a világban azoknak, akik nem éppen jóindulatúak velünk szemben, hogy egy köztársaság, ahol a koronára akarják egyesek letenni az esküt.

Azt gondolom, tisztelt képviselőtársaim, hogy ez valahol komolytalan! Ne használjunk sértő jelzőket, én csak azt mondom, hogy ez történelmi anakronizmus, irracionális, és valahol egy kissé, higgyék el, komikus is!”

Mécs Imre¹⁰⁷ a szabaddemokraták képviselőjének véleménye szerint: „...el kellene választani a közjogi és az érzelmi viszonyokat és közelítéseket. Közjogilag, közjogi skatulyába bedeszik a Szent Koronát, a Szent Korona-tant és más, tényleg muzeális dolgokat helytelen. Ugyanakkor ezeknek a nemzeti ereklyéknek, amelyeket tisztelünk, szeretünk, amelyekben a múltunkat látjuk, az érzelmi kiteljesedését viszont elő kellene segíteni.

Úgy gondolom, hogy ez a közjogi erőlködés, ami itt folyik a Szent Korona-tan visszacsempészése körül, amely a maga idejében sem volt igazán sikeres, és amelynek nagyon különböző fordulóit voltak – hiszen amerikai diákok mondták azt, hogy »kis ország, nagy történelem«, amikor áttekintették Magyarország történelmét tanulmányaik során –, sokat változott a korona megítélése is, a Szent Korona-tannak időnként voltak rendkívül progresszív hatásai is, de voltak más célra való kisajátítások is. Ez történelem, ezt oda kell tenni, mindenki ugyanúgy értékelheti.

Gondoljuk csak meg, hogy Deák Ferenc annak idején, amikor előkészítette a kiegyezést, nem a Szent Korona-tanra épített, hanem a Pragmatica Sanctióra, de kevesen vannak már a teremben, akik tudják, hogy mi a Pragmatica Sanctio lényege, mégis egy praktikus, nagyon fontos jogállami művet Deák Ferenc erre a ma már nem is ismert, a nőági örökösödéssel kapcsolatos döntésre épített. Ezek érdekes történelmi dolgok, Deák Ferenc művéből sem erre emlékezünk, hanem arra a nyugodt ötven esztendőre, amikor a magyar ipar, Magyarország fejlődött és hallatlan módon előrejutott, és valóban európai országgá vált... Úgy gondolom, hogy itt most az ünneplés során és a következő év során egyrészt nem kisajátítóan kellene ünnepelnünk, másrészt pedig, lehetővé kellene tennünk, hogy mindenki az érzelmei szerint viszonyuljon nemzeti ereklyéinkhez, a Szent Jobbhoz, a palásthoz, a Szent Koronához, a jogarhoz; mutathassuk meg gyerekeinknek, együtt örüljünk neki, és ne próbáljuk meg beszeszterolni, bekalapálni avitt közjogi ládába!

¹⁰⁷ Ohjk. 108. 15708. o.

Köszönöm szépen.”

Meg kell jegyezni, hogy Deák Ferenc az örökösödési törvényekre épp úgy hivatkozik, mint a Szent Korona tanra, a jogfolytonosságról szóló fejtegetésében. (A hatalom akkor törvényes, és jogfolytonos, ha a hatalmi egyensúlyt biztosító alkotmányos tényezők együtt gyakorolják a hatalmat, a nemzet az általa, a Szent Koronával megkoronázott királyával, ha ezek az alkotmányos feltételek nincsenek meg, a jogfolytonosság megszakad és a hatalom illegitim, törvénytelen). Deák nem használta a Szent Korona-tan kifejezést, amint a régebbi időben mások sem, de az ő köréből, nézeteinek tisztelői közül kerültek ki a Szent Korona eszme-felélesztésének, új életre keltésének kimunkálói.

7. „A Szent István államalapításának emlékéről és a Szent Koronáról” szóló törvényjavaslat elfogadása

Az 1998–2002-es országgyűlési ciklus 112. számú ülésén 1999. december 21-én, kedden délelőtt 9 órakor kezdődött az eredetileg „A Szent István-i államalapítás emlékének megörökítéséről és a Szent Koronáról” című törvényjavaslatához benyújtott módosító javaslatokról történő szavazás dr. Áder János, Gyimóthy Géza, dr. Szili Katalin és dr. Wekler Ferenc elnöklete alatt.

A szavazás előtt a bizottsági és általános vitát folytatva még többen felszólaltak.¹⁰⁸ Csurka István: „...ez a társadalom változatlanul olyan erők karmaiban van, amelyekből nagyon nehéz kiszabadulni, de ki kellene szabadulnia, hogy megmaradjunk.” Vancsik Zoltán (MSZP): „Kérdezem, mi a jövőlépe a FIDESZ–kisgazda-kormányok a harmadik évezred küszöbén, Köztársaság, vagy királyság? Az alkotmány, a népfelség – vagy a Szent Koronatan? Különös tekintettel a ma szavazásra kerülő úgynevezett koronátörvény, a korona parlamenti elhelyezésének tükrében.” Hende Csaba: „Egyetlen célja ennek a törvénynek, ... hogy az ezeréves államalapításról a Magyar Országgyűlés méltó módon emlékezzék meg, és a magyar Szent Koronát és a hozzá tartozó koronázási jelvényeket azok közül a méltatlan körülmények közül, amelyek között ’78 óta őrzik, kiemeljük, és végre méltó helyre állítsuk – és ez a méltó hely pillanatnyilag az Országgyűlés Kupolacsarnoka.”

Dávid Ibolya igazságügy miniszter asszony válaszolt a vitában elhangzottakra:¹⁰⁹ „Most, a vita végén, úgy érzem, kialakult az a bölcs kompromisszum, amely a kormánypárti és az ellenzéki oldal számára egyaránt elfogadhatóvá teszi a javaslatot. Hozzászólásaimban igyekeztem ennek a megegyezésnek az esélyét ösztönözni a parlamenti patkó mindkét oldalán ülő képviselőtársaim között, hogy közös nevezőre jussunk, hiszen a most meghozandó törvény történelmünk egyedülálló mérföldkövének állít emléket, az ezeréves magyar államiságnak és a kereszténység felvétele ezer évének, melyre egész nemzetünk büszke lehet.

Köszönöm képviselőtársaimnak a sok és megszívlelendő, elgondolkodtató módosító javaslatot, észrevételeiket. A kormány az összetartozás tudatának erősítése érdekében támogatta a legszélesebb egyetértésre esélyt adó módosító javaslatokat.

Tisztelt Ház! Az Országgház Kupolacsarnokában a Szent Korona elhelyezése azt fogja jelképezni, hogy az Országgyűlés, mint a Magyar Köztársaság szuverenitásának megtestesítője, tisztelettel adózik a magyar államiság történelmi jelképe, a Szent Korona előtt. Cyrus Vance külügyminiszter 1978. január 6-án az Egyesült Államok népének képviselőjében és nevében szintén ugyanezen a helyen, a legméltóbb helyen, a Magyar Országgyűlés épületében adta át a koronázási jelvényeket a magyar népnek. Az más kérdés, hogy nem lehetett itt tartani, mert az időtájból még zárt volt az Országgyűlés.

Biztos vagyok benne, hogy a Szent Korona előtt új helyén honfitársaink és az ide látogató külföldiek százezrei fogják tiszteletüket kifejezni, sokkal többen, mint azt a Nemzeti Múzeumban tennék. A Szent Korona kisugárzó jelenléte jótékonyan hat majd képviselőtársaink lelkiismeretes munkájára, csendes odafigyelésére, illetve a nemzetet e Házban szolgáló közjogi méltóságok munkájára is. Legyen ez a törvényjavaslat annak jelképe is, hogy a történelem nagy fordulópontján – ülünk a patkó bármely oldalán – meg tudjuk találni azt a közös nevezőt, amely az előttünk álló újabb évezredben elvégzendő történelmi feladatokhoz nélkülözhetetlen.

Végül hadd zárjam beszédemet egy idézettel:

¹⁰⁸ Ohjk. 112. ülés 1999. december 21. 16270-73. o.

¹⁰⁹ Ohjk. 112. 16273-5. o.

»Törpe nép, amely nemes eszményekre nem tekint fel tisztelettel, amely múltját semmibe veszi, és így önmagát alacsonyítja le. De boldog nemzet, és csak annak a nemzetnek van jövője, amely a múlt hagyományait és eszményeit a sors viharai között is megőrzi, mert a múlt szilárd alap, amelyre építeni lehet, és az eszmények hevítenek munkára, küzdelemre, áldozatvállalásra. A Szent Korona egyetértést, közösséget, békességet hirdet a magyarok között. Mi őrizni és ápolni akarjuk azokat a hagyományokat, amelyek a Szent Koronához fűződnek, a nemzeti egység és összetartozás nagyszerű gondolatát.«

Ezekkel az ünnepélyes szavakkal szölt az Országgyűlés tagjaihoz báró Perényi Zsigmond koronaórré választását követően tartott első beszédében. Meg vagyok győződve róla, hogy ezek a szavak ma is vállalhatók, és arról is, hogy ma a magyar nemzetnek is egyetértésre, békességre és önbecsülésre van szüksége. Ennyiben a magyar korona felmutatása a magyar jövőnek szól, az egyetértés reményének, a békesség reményének és az önbecsülés reményének.

E gondolatok jegyében alázattal kérem tisztelt képviselőtársaimat a törvényjavaslat elfogadására. Köszönöm kiemelt figyelmüket.”

A zárószavazás eredményeként az Országgyűlés 226 igen szavazattal, 65 nem ellenében, 61 tartózkodás mellett a törvényjavaslatot elfogadta. A kormányzat a hosszú egyeztetés során számos megfogalmazást törölt a javaslatból. A zárószavazáson még két ellenzéki javaslatot fogadott el az országgyűlés. Így azt, amelyet Herényi Károly és Kiss Gábor terjesztett elő. Indítványuk szerint a törvényjavaslat címe a következő legyen: „Szent István államalapításának emlékéről és a Szent Koronáról”. Valamint az alkotmányügyi bizottság javaslatát a törvényjavaslat 5. § (1) bekezdésének módosítására. Lényege: a Szent Korona-testület elnökét nem a tagok közül választják meg, hanem annak elnöke a köztársasági elnök. A javaslatot az előterjesztő és a kulturális bizottság támogatta, de az SZDSZ képviselőcsoportja kérésére külön szavazott róla az Országgyűlés.

Összefoglalva: a szavazás és a vita során kötött alkuk eredményeként kimaradt az eredeti előterjesztésből többek között:

A Hack Péter, Bauer Tamás, Pető Iván (SZDSZ) és Vastagh Pál, Wiener György (MSZP) és mások által szabaddemokrata és szocialista oldalról kifogásolt szöveg, amint Hack Péter mondotta:

„Wiener György ... felvetette azt, hogyha a törvényjavaslatból, az átdolgozott, három kormányparti frakcióvezető nevével benyújtott törvényjavaslatból hiányozna az a mondat, ami úgy szól, hogy »... a Szent Korona ma is a magyar állam egységét jelképezi«, tehát a »... a Szent Korona ma is a magyar állam egységét jelképezi«, tehát a koronára, a Szent Koronára csak mint, történelmi emlékre utalna, akkor ők el tudnák fogadni ezt a javaslatot, valószínűleg mi is így járnánk el, továbbá ha hiányozna az a kitétel, hogy »a Szent Korona bizonyítéka, hogy az ország minden polgára részese a közhatalomnak«.”

Történt ez az igazságügyi miniszter elfogadó nyilatkozata alapján.¹¹⁰

Változást jelentett az eredeti előterjesztéshez képest annak elfogadása, hogy a Szent Korona-testület elnökét nem választják, hanem ő hivatalból a köztársasági elnök, s elutasításra talált az a (Vastagh–Wiener) javaslat, hogy a Szent Korona és a hozzá tartozó jelvények maradjanak eredeti helyükön a múzeumban.

Az eredeti előterjesztésből többek között kimaradt a következő szövegrész is: „A Szent Korona egyedülálló tana, amely a középkor századaiban fokozatosan alakult ki, a nemzeti jellegű, majd később az egész ország lakosságára érvényes szuverenitás nagy erejű jelképévé vált. Nem a mindenkori uralkodó, hanem a Szent Korona volt a közhatalom forrása és foglalta. Ez az eszme – a magyar közjogi gondolkodás kiemelkedő és meghatározó teljesítménye – a Szent Korona részének tekintette nemcsak a rendeket, hanem későbbi

¹¹⁰ Ohjk. 112. 16273-5. o.

fejlődése során az egész politikai nemzetet származásra és felekezetre tekintet nélkül. Ezen eszme erkölcsi kisugárzása tette lehetővé, hogy a magyar állam a történelem folyamán nemegyszer máshol példátlan jóakarattal és segítőkészséggel fogadja be az ide menekülőket. Múltunk iránti tiszteletünk kötelező parancsként írja elő számunkra, hogy – a harmadik Magyar Köztársaságot a Szent István-i állam törvényes örökösének tekintve – a magyarság sorsát immár végleg Európa nyugati feléhez kötve, hazánkat a szabadság, a türelem, a jólét, a rend és a biztonság államává téve, újabb ezer évre szóló távlatot nyissunk a nemzet előtt.”

Az ekképpen alaposan megnyirbált, egyszerű szótöbbséges szavazást igénylő törvény meghozatalakor az egyszerű szótöbbséggel rendelkező kormány engedékenységére ellenére nem hozta meg az elemi közmegegyezést, a törvény tartalmát és a Szent Korona elhelyezését illetően. Ennek látható jele leginkább az volt, hogy az országgyűlési ellenzék tagjai – egy kivétellel – távolmaradtak a Szent Koronának az Országháza kupolacsarnokába való ünnepélyes bevonulásáról, ezek a pártok nem képviseltették magukat hivatalosan az ünnepélyen.

„A Szent Korona és a hozzátartozó drágaságok gondviseléséről” szóló 1928. évi XXV. törvény óta 1999. december 21.-én megszületett az első törvény, amely a Szent Koronáról, annak történelmi szerepéről és védelméről szól.

Ugyanakkor nem maradt el az országgyűlési ülészakon megígért alkotmánybíróági eljárás sem. Az SZDSZ – Új Generáció képviselőinek panaszja folytán eljárás indult a törvény alkotmányosságának vizsgálatára az alkotmánybíróság előtt. Amint a panaszosok megírták a döntés utáni sajtócikkükben: „Két ponton támadtuk meg a koronatorvényt. Kifogásoltuk, hogy a magyar államiság szimbólumaként felfogott nemzeti címer egyik részének (a koronának) a jogállásával kapcsolatosan egyszerű többséggel fogad el törvényt a parlament. Kifogásoltuk továbbá, hogy a koronatorvény új, általános, miniszter(elnök)i ellenjegyzéshez nem kötött hatáskört állapít meg a köztársasági elnök esetében, amikor megbízza a Koronatanács elnöki feladatainak ellátásával. Ez pedig burkolt alkotmánymódosítást jelent.”¹¹¹

Az országgyűlési és alkotmánybíróági támadások célja annak bebizonyítása volt, hogy a koronatorvény „burkoltan módosította az alkotmányt” vagy legalábbis „nem zárja ki azt az értelmezést, hogy a Szent Korona-tan a magyar közjogi hagyomány élő része.” Az Alkotmánybírósághoz benyújtott panasz oka, hogy betערjesztők szerint az adott ügyben az alkotmány értelmezésére van szükség. Felvetődik a koronatorvény alkotmányba ütközésének, szentkorona-tan hatályosságának, tartalmának, alkotmányos szabály jellegének és annak a kérdése, hogy a törvény érinti-e a Szent Korona-tant.

Az Alkotmánybíróság a 26/2000. (VII. 6.) AB határozata¹¹² alapján a beérkezett panaszok megalapozatlansága miatt „... a Szent István államalapításának emlékére és a Szent Koronáról szóló 2000. évi I. törvény egyes rendelkezései alkotmányellenességének utólagos megállapítására irányuló indítványokat elutasítja.” Az Alkotmánybíróági határozat alapján a törvény nem teszi az Alkotmány részévé a Szent Koronát, ezért annak nem ad közjogi tartalmat, jelentőséget, tehát a törvény elfogadásához nem kellett az alkotmánymódosításhoz szükséges kétharmados többség. Az indoklás olvasata alapján az alkotmány nem foglalkozik a Szent Korona-tan hatályosságával, vagy hatálytalanságával, ezért az Alkotmánybíróóság sem foglal állást ebben a kérdésben és értékitéletet sem mond a tannal kapcsolatba.

¹¹¹ „Leszámolás a Szent Korona-tannal.” NB. 2000. Népszabadság, 2000. július 13. 10. o.

¹¹² Complex CD Jogtár.

8. Az 1999-es vita a sajtóban. Napjaink vitái

Az 1999-es országgyűlési vitával egy időben kiteljesedett az akkor immár egy évtizede folyó publicisztikai és tudományos vita is a Szent Koronáról, a magyar alkotmánytörténetről, a magyar politikai múlt elemzéséről. A szenvedélyes hangulatot a megjelent publikációk illetve kommentárok nagy száma is jelzi. Az 1999. október 6-án a Népszavában megjelent terjedelmes ismertető cikkében¹¹³ („A Szent Korona-tan és az alkotmányfejlődés. Uralkodó, nemzet, Országgyűlés”) Máthé Gábor így összegzi a tanulmányában leírtakat, amelyben a terjedelmi lehetőségekhez képest részletesen kitér az 1931-es Eckhart-vitára is: „A közelmúltban betervezett törvényjavaslat a millennium emlékének törvénybe iktatásáról ugyancsak ezt szimbolizálja, amikor jogfolytonosan összeköti a múltat a mai alkotmányos demokráciával oly módon, hogy hitet tesz a mai magyar államforma mellett. Hiszen a Szent István-i államalapításnak a magyar közjogban is vannak a jogfolytonosságot kifejező, normatív alapjai. Ilyen a hivatalos állami ünnep (lásd az 1991. évi VIII. törvény szövegét!) és az állami címerben szereplő Szent Korona. A Szent Korona az 1990. évi XLIV. törvény óta normatív része a magyar alkotmányjognak. Az Alkotmány 76. § (2) bekezdése szerint a címerpajzson a magyar Szent Korona nyugszik. A magyar Szent Korona elválaszthatatlan a Szent István-i államalapítástól. A Szent Korona, tehát nem múzeumi tárgy, hanem közjogtörténeti értéknek a magyar állami felségjelvények egyike, a szuverenitás külső megjelenítője. A magyar alkotmányfejlődésben érdemben mindig az Országgyűlés volt identitásunk letéteményese, amelynek ezeréves tárgyasult szimbólumai, pedig a koronaékszerek. Ezekről kell újfent, az ezer esztendő utolsó évtizedében a szabadon választott parlamenti képviselőknek szabad akarat elhatározásukból dönteni.”

Máthé Gábor cikke az akkori kormánnyal szembeni ellenzéki lapban, a törvényjavaslat irányában pozitívan befolyásolhatta az ellenzéki pártokkal szimpatizálók véleményét is.

A *Heti Világgazdaság* (HVG) 1999. október 16-án terjedelmes cikkben¹¹⁴ (*Michnai Attila*) foglalkozott a törvényjavaslat kapcsán a Szent Korona-tan történetével. A „Tévhit-tan. Vita a Szent Koronáról, anno 1931.” cikk az Eckhart-vitáról is részletesen írva Eckhart nézeteit, kutatásait összegezve és rá hivatkozva, szembe állítva Timon Ákoséval írja: „Most, hogy egy múlt heti bejelentés nyomán véglegesnek tetszik: a magyar koronaékszereket, köztük a Szent Koronát a Nemzeti Múzeumból rövidesen a Parlamentbe szállítják, s szerepét tán még törvénybe is foglalják, aligha kétséges, hogy újra kezdődnek a viták, vajon alkalmas jelkép-e a korona egy polgári demokrácia számára. Az eszmecsere során minden bizonnyal sűrűn emlegetik majd a Szent Korona-tant. A sokáig vitathatlannak tetsző elképzelés 1931-ben váratlanul heves politikai és tudományos vita középpontjába került: Eckhart Ferenc, a pesti egyetem alkotmány- és jogtörténeti tanszékének tanára le merete ugyanis írni, a tan talán mégsem olyan ősi és eredeti, mint azt sulykolták.” Az Eckhartot támogató Mályusz Elemér és Domanovszky Sándor nézeteit is bemutató cikk ekként fejeződik be: „Tegyük hozzá, a három, a »korszellem« ellen menetelő tudósnak – bár Eckhart széke, úgy mondják erősen ingott – végül nem esett bántódása. Később, 1945 után már kevésbé mondhatták ezt magukról. Mert annak ellenére, hogy az ügy kapcsán fel merték vetni a marxista történettudomány által utóbb – persze más okból – elvetett Szent Korona-tan tudományos megalapozatlanságát, 1949-ben Mályuszt is, Domanovszkyt is eltávolították az Akadémiáról, és Eckhartot is tanácskozási taggá »fokozták le«, ám ő – talán némi elismerésként – 1957-ben bekövetkezett haláláig megtarthatta egyetemi katedróját.”

A HVG cikkében utalt vita már 1999 elején új lendületet kapott, újra kezdődött, amint

¹¹³ MÁTHÉ. 1999.

¹¹⁴ MICHNAI. 1999.

Nemeskürty István millenniumi kormánybiztos bejelentésével nyilvánvalóvá vált a kormányzati szándék, hogy az államalapítási évfordulós ünnepélyek nyitó, és az egyik legszimbolikusabb esemény a Szent Koronát is érintő törvény, illetve, a Szent Korona az Országgyűlésbe történő szállítása lesz. *N. Kósa Judit* a Népszabadság 1999. január 30-i számában „Szellemidézés”¹¹⁵ című cikkében kibontakozó kultúrharcról ír, aminek oka a Szent Korona-tan felidézése, amit a két világháború közötti politikai elit, kormánypárti és ellenzéki is „mindenkori aktuálpolitikai helyzetnek megfelelően csűrhetett-csavarhatott”, majd így ír: „Kizártnak tartom ugyanis, hogy az efféle anakronisztikus, a rendszerváltozással kialakított polgári államtól idegen értékrendet és eszmerendszert tükröző aktusok kedvező visszhangra találjanak az Európába igyekvő magyarság körében.”

*Seregi Károly*¹¹⁶ a „Hetek”-ben megjelent cikke 1999 júniusában, melynek sokat mondó címe „Koronarajongók, avagy az élő anakronizmus” végig vezeti a koronaeszme történetét, majd miután megállapítja, hogy a világháború után „úgy látszott a szentkorona-tannak is befellegzett”, meg nem nevezve, de idézve az Ausztráliai Magyar Szent Korona Társaság alapító okiratából, mely szerint, „A magyar nép a Szent Korona-tagjainak összessége”, majd hivatkozva Zétényi Zsolt 1997-es könyvére és az előszót író Nemeskürty Istvánra, továbbá a törvényjavaslatra, így fejezi be fejtegetéseit: „Vajon Nemeskürty kormánybiztos úr legutóbbi javaslatai a millenniumi rendezvényekhez kapcsolódóan melyik magyar világ szellemének felidézését, (ne adj Isten) feltámasztását szolgálják?” *Fazekas Csaba*¹¹⁷, történész „Öfelsége republikája. A Függetlenségi Nyilatkozat új polgári állam körvonalait rögzítette.” Cikkében (Népszabadság, 1999. április 22.) Zétényi Zsolt könyvét bemutatva megállapítja:

„Összességébe a szentkorona-tan elemeinek a Magyar Köztársaság jogrendjébe illesztése semmiképpen nem fejezheti ki nemzeti közmegegyezésen alapuló szándékot, ellentmond a magyar polgárosodás demokratikus hagyományainak és a köztársaságnak is. Ebben a formájában kizárólag egy markánsan jobboldali programnak felelhet meg, mely a polgári értékrend nyílt értelmezésére is kész, ...” Végül: „A szent korona köztársasága helyett a jövő évezredben én inkább »csak« a polgári jogegyenlőséget érvényesítő republikában szeretnék élni. Mely inkább boldogít, mint fénylik.”

*Szabó Miklós*¹¹⁸ a „Népszabadság” ugyanebben a számában: „A koronamakett kiszállásakor el is kell énekelnie a kórusnak Balassa Sándor megzenésítésében: „Szadesz-Magyarország nem ország – Fidesz Magyarország mennyország.” *Szabó Miklós*¹¹⁹ a „Hetek” c. lap szeptember 8-i számában az „Országjelkép vagy államforma szimbólum” kifejti, hogy az ereklyekultusz, mint amilyen a Szent Koronáé „alapja historikus szemlélet.” Az ereklye kultuszra elsőként Lenin bebalzsamozott holttestét hozza példának. Hosszú, tanulmány jellegű cikkének alcímei: „Köztársaság, amely királyság akar lenni.”; „Fétissé emelt úri kaszt”; „Visszaáll a feudális tradíció”; „Álom, és még csak nem is szép”. *Szabó Miklós*¹²⁰ ugyancsak a „Hetek”-ben az október 9. számban az „Egyházi ünnep – állami ünnep.” című írása szerint az 1998-ban hatalomra jutott jobboldal a „pártideológiáját mindenkre kötelező rendszerideológiaként kívánja tételezni”. Ennek keretén belül a „nemzeti identitást feudális hagyomány retorikájában fogalmazza meg” és „minden fronton harc indult annak érdekében, hogy a Magyar Köztársaság »király nélküli köztársasággá« értelmeződjék át”. Ennek részeként a katolikus tradíciót a „kiépítendő államideológia szerves alkotóelemévé akarja tenni.”

A „Magyar Hírlap” 1999. június 10-i számában interjút közöl a Nemzeti Múzeum új

¹¹⁵ N. KÓSA. 1999.

¹¹⁶ SEREGI. 1999.

¹¹⁷ FAZEKAS. 1999.

¹¹⁸ SZABÓ. 1999. 1.

¹¹⁹ SZABÓ. 1999. 2.

¹²⁰ SZABÓ. 1999. 3.

főigazgatójával, *Kovács Tiborral*¹²¹ „A korona jó helyen van” címmel. 1999. augusztus 19. számában *Balogh Gyula*¹²² készített interjút a korona eredetéről a „hagyományos” nézeteket képviselő Marosi Ernő akadémikussal, aki vitatja a Szent Korona istváni eredtével együtt a korona szent jellegét is. „A Szent Korona nem utaztatható” című írásban kifejti, hogy álláspontja szerint a koronával kapcsolatban Kovács Éva, Tóth Endre és Deér József végez jelenleg kutatásokat, és az álltaluk képviselt „koronabizottság” egységes, „hogy ezeket a tárgyakat nem szabad utaztatni.” A korona legmegfelelőbb helye a Nemzeti Múzeumban van. Hasonló következtetéseket vont le *Lovag Zsuzsanna*¹²³ az Iparművészeti Múzeum főigazgatójaként a „Népszabadság” 1999. november 5. számában „A Szent Koronáról” című tanulmányában. Álláspontja szerint III. Béla király volt, aki a koronát kiválasztotta, mint koronázáskor használt koronát. Ugyanakkor a korona köthető Szent Istvánhoz is, de „Tudni kell, azonban, hogy Istvánt nem ezzel a máig ránk maradt koronával koronázták a királlyá.”

*Csapodi Csaba*¹²⁴ történész a „Magyar Tudomány” 1999. 10. számában („Ismét a Szent Koronáról”) és az „Új ember” 1999. november 7. számában „A nemzeti hagyománynak van igaza” fejt ki Tóth Endrével, Kovács Évával és Lovag Zsuzsával vitatkozva, hogy a ma ismert Szent Korona a kutatási eredményekkel alátámasztott hagyományok alapján lehet az a korona, amellyel Szent Istvánt is megkoronázták.

Ahogy közeledett a parlamenti vita a sajtóbeli állásfoglalások egyre gyakoribbá váltak. Az akkor ellenzéki véleményeket tükröző lapok egyre élénkebben adtak helyet az egyre forrósodó vitának. A *Heti Világgazdaság* 1999. augusztus 21-i „Arccal a szent korona felé” cikkét *Babus*¹²⁵ így fejezi be: „Az 1990-es parlamenti választások után a magyar Országgyűlés egymás után kiszavazta az alaptörvényekből a baloldali alkotmányos doktrínákat rögzítő rendelkezéseket. A szentkorona-eszme kodifikálása nyilvánvalóan egy másfajta ideológiai irányzat, Torgyán József szavaival »az ezeréves Szent István-i keresztény államiség« eszmerendszerének megfelelő nemzeti tradicionalizmus térnyerésének nyithatna utat. Elképzelhető, hogy mindez alkotmányos szinten is megpecsételné a jobboldali pártok politikai szövetségét, sőt egybeesne az országgyűlési választások idején, a jobboldalon emlegetett konzervatív forradalom törekvéseivel is (HVG. 1998. május 8.), ám aligha lenne összeegyeztethető Magyarország 1989–90-ben választott államformájával, s egyáltalán a hazai republikánus hagyományokkal. Még az államalapítás 1000. esztendejében sem.”

*Babus Endre*¹²⁶ következő cikke a HVG-ben 1999. szeptember 18-án jelent meg „M. kir. köztársaság. A Szent Korona rehabilitálása?”, amelyben elemzi a FIDESZ politikai pálfordulását a címer törvény óta, ahol tartózkodott a koronás címer megszavazásakor. Megállapítja, hogy „Egymásra licitálva kívánják beemelni a kormánypártok vezető politikusai a Szent Koronát a köztársaság közjogi rendszerébe.”

*Bauer Tamás*¹²⁷ a „Népszabadság” 1999. szeptember 8-i számában a „Köztársasági eskü a korona előtt? Liebmann Katalin igazsága” című cikkét ekként fejezi be: „Aki tehát valóban az új évezred felé fordítja tekintetét, aki valóban polgári Magyarországot szeretne látni, az az elmúlt évezred jelképét, mely egyszerre jelképe az elmúlt évezred tiszteletre méltó küzdelmeinek és igazságtalanságainak, sőt gaszágainak is, ott hagyja a helyén: a múzeumban.”

Az akkori kormányzati véleményeknek helyt adó lapokban megjelent cikkek általában

¹²¹ KOVÁCS. 1999.

¹²² BALOGH. 1999.

¹²³ LOVAG. 1999.

¹²⁴ CSAPODI. 1999. 1. CSAPODI. 1999. 2.

¹²⁵ BABUS. 1999. 1.

¹²⁶ BABUS. 1999. 2.

¹²⁷ BAUER. 1999.

reflektiók az ellenzéki véleményekre. *Bertényi Iván*¹²⁸ a „Magyar Nemzet” 1999. szeptember 18-i számában „A Szent Korona és a köztársaság. Nem a királyság szimbóluma.” Című cikkében Bauer Tamás írására válaszolva hosszú történelmi fejtegetéseit így zárja: „A történelem viharait szerencsésen túlélte koronánk a hozzá tartozó államiságunk ezer évét szimbolizáló tudattartalommal, azonban olyan érték, amely kizárólag Magyarországhoz kötődik, és méltóképpen reprezentálják hazánkat az európai kulturális örökségében. Ahogy – nagyon helyesen – kiemelt külsődlegességekben is megnyilvánuló tiszteletadással illetjük, köztársaságunknak nemzeti ünnepeken a Parlament előtt felvont lobogóját, teljes joggal várható el a megkülönböztetett tiszteletadás a Szent Korona iránt is, amely amellet, hogy ezeréves, folyamatos önálló államiságunk szimbóluma, immár másfél évszázada – a volt jobbságának a politikai jogokban való részvételétől óta – legteljesebb demokráciával összhangban álló tudattartalmat képvisel.”

A „Demokrata” 1999. évi 33. száma kiemelt figyelmet szentel a millennium tiszteletére készülő szabályozásra, és a Szent Koronára. A *G. Nagyné Maczó Ágnessel* készített interjú (*Jókuthy Zoltán*, 8–9. o.)¹²⁹ „A Szent Korona közjogi fogalom” a következő mondattal kezdődik: „A Szent Korona Parlamentben kerülésével jelentős történelmi fordulathoz érkezett az egy évtizede elindult rendszerváltás. A polgári kormányzat a magyar államiság rendszerét, a nemzetet, az államalapító Szent István óta összetartó erőként meghatározó szent jelképeket méltó helyére akarja emelni.” Majd így fejezi be: „A Szent Korona parlamentbe kerülésével mindenképpen szimbolizálnák a magyarság egyetemes és európai hagyományait. Akik annyi rágalmat szórtak és szórnak ránk naponta, azoknak azt javaslom, hogy nézzék meg ezt a csodálatos művet, mert abban a magyar lélek tárulkozik ki. Volt már kalapos királyunk, most pedig a Parlamentbe beemelve lenne a hatalmat ellenőrző koronánk, király nélkül. És ez a korona örök figyelmeztetés minden politikus számára, hogy kinek a nevében és kinek az érdekében kell politizálni Magyarországon.”

Ugyanebben a számban *Szilágyi Ivánnak*¹³⁰ *Dávid Ibolyával* készített beszélgetésben „A méltó helyen” című írásban (11. o.) az igazságügy miniszter asszony elemzi a készülő törvény időszerűségét, amelyben kifejezi reményét, hogy a törvényt sikerül hatpárti politikai egyeztetés után, egyetértésben elfogadni. *Szilágyi Iván*¹³¹ a „Demokrata” 1999. évi 46. számában (8–9. o.) ismét cikket közöl „A Szent Korona folytonossága. Nem több, mint gesztus” címmel kiemeli: „A Szent István-i eredetű, ezeréves államiságunkat jelképező, a magyarságot, a magyar államiságot jogfolytonosságban összefogó, annak állami szuverenitást adó Szent Korona és a hozzátartozó tan biztatást adhat az itthoni és a határon túli magyaroknak, hogy a magyar államiság nem vész el a globalizáció századában... Ha lesz elég erő és bátorság a FIDESZ vezette koalíciós polgári kormányban, akkor az Európai Unióba való csatlakozásunk időpontjáig – talán az alkotmányban is rögzítve – helyére állítja az államalapítás óta többször megtépzott 1000 éve szuverenitásunkat. Ekkor leszünk ugyanis méltó tagja az Egyesült Európának, folytathatjuk az államépítést a harmadik évezredben, felemelt fejjel, ahogy azt Szent István tette megkoronázása után.”

Az „Élet és Irodalom” heti lapban (Élet és irodalom. 1999. 35. szám. 1999. szeptember. 3.) *Halmai Gábor*¹³² alkotmány jogász „A Szent Korona és a köztársasági alkotmány” kifejti, hogy „elég csekély esély látszik”, hogy sikerülne egy új alkotmány elfogadása. Elemzi, hogy az elmúlt években mikor jelentkeztek parlamenti politikai erőknél a „Szent Korona-tan alkotmányos rehabilitálására vonatkozó javaslatok”. Megállapítja: „a rendszerváltás

¹²⁸ BERTÉNYI. 1999.

¹²⁹ JÓKUTHY. 1999.

¹³⁰ SZILÁGYI. 1999. 1.

¹³¹ SZILÁGYI. 1999. 2.

¹³² HALMAI. 1999. Az alkotmányos diktatúra, az alkotmányos önkény kérdése éppenséggel a 2006. évben kialakult politikai helyzet, a Gyurcsány-kormány hatalomgyakorlása következtében merült fel.

lezáratlan alkotmánya beépített konfliktust tartalmaz az Alkotmánybíróság és a parlament, az alkotmányosság és a demokrácia között, és hosszú távon lehetővé teszi az »alkotmányos diktatúrát« bármely olyan erő számára, amely a rossz választási rendszer következményeként megszerzi a parlamenti helyek kétharmadát.” Erre a következtetésre a szerző abból az elképzelésből jut, hogy akár egy kétharmados többség az alkotmány módosításával a Szent Korona-tant is rehabilitálná. Az új ’89-es alkotmányt, pedig meg kell óvni „nemcsak a kifejezetten jogállamellenes, de az olyan törekvésektől is, mint amilyen a liberális jogállamisággal aligha összeegyeztethető Szent Korona-tan feléléstése.”

A napi lapok ezekkel a cikkekkkel és tanulmányokkal párhuzamosan folyamatosan közölték a különböző pártállású politikusok megnyilatkozásait a törvényjavaslattal, a korona átszállításával, és más vonatkozó kérdésekkel kapcsolatban is, valamint az erre vonatkozó törvényjavaslat politikai, társadalmi és tudományos vitájának aktuális eseményeit. Így például a „Magyar Nemzet” 1999. október 11-i száma beszámol a Magyar Polgári Együttműködés Egyesület hagyományos dunai hajóútrjáról, ahol Mádl Ferenc bevezetője után Nemeskürty István hangsúlyozta, hogy a Szent Korona „nem feudális maradvány, hanem a függetlenség, a népfelség elismerésének egyfajta jelképe, amely egyben a polgári gondolkodás jelképévé is vált. Múzeumi tárgyból a nemzet jelképe lett...”

Október 15-én volt a bemutatója a tanulmány szerzője által szerkesztette és részben írt „*Molnár Tamás–Pap Gábor–Pecze Ferenc–Vass Csaba–Tóth Zoltán József–Zlinszky János: A Magyar Szent Korona és a Szentkorona-tan az ezredforduló*” c. kötetnek, melyről több lap, így a Népszava is beszámol (1999. október 16.) idézve a jelenlévő és felszólaló Zlinszky Jánost és Semjén Zsoltot. A bemutatón a szerzőkön kívül jelen volt Györffy György, Pál József, Zétényi Zsolt és mások is. Ezzel egy időben az Igazságügy Minisztérium politikai államtitkára, Hende Csaba 20 kötetet rendelt a tárca számára, azzal a céllal, hogy elősegítse a készülő millenniumi emléktörvény megalkotását.

Halmi Gábor és Szabó Miklós írásaira is reagál *Kecskés János*¹³³ „Magyar Nemzet”-beli cikke a „Mire valók a nemzeti jelképek?. A Szent Korona-tan aktuálpolitikai (félre)értelmezése.”, melyben Deák Ferenc, Bertényi Iván, és Zétényi Zsolt által írtakat veti össze Szabó Miklós, Halmi Gábor és Magyar Bálint által írtakat, mondottakat. Kronstein Gábor¹³⁴ a „Magyar Hírlap” 1999. október 6-i számában a címer törvény vitája utáni, a köztársaság második megkoronázásáról ír „A köztársaság második megkoronázása” cikkében. Többek közt a következőket írja:

„Magyarországon a köztársasági eszmét kevesen vállalták, azok is vagy félszívvel, vagy taktikai jellegű álcáskodással. Köztársasági hagyomány, mint a »népfelség megnyilatkozása« Magyarországon egyszerűen nem létezik. Éppen ezért olyan szembetűnő, ahogyan hívei kezelik a Szent Korona-tant, mint a hagyományos közéleti értékek legértékesebb elemét. Elhibázott lépés volt hirtelenül a közéletbe bevezetni a koronaeszmét. Nem szerencsés, hogy – ha minden a konzervatív oldal elképzelése szerint alakul, – ideiglenes alkotmányunk meglévő szerveslenségét a tan beillesztésével a preambulumba fogják esetleg még eklektikusabbá tenni.

A társadalmi elfogadás szempontjából egyenesen felfoghatatlan, hogy a kormánypártok miért nem tisztázzák maguk előtt is, mit akarnak kezdeni a Szent Korona-tanával. Bertényi Iván – Eckhart Ferencre visszanyúló – felfogása szerint a Szent Korona-tanban a történeti változások a meghatározók. Ezért korunkban a lakosság az államforma változásairól is dönthet – például a köztársaság kikiáltásával anullálva a Szent Korona másik tagját, a királyt. Így a koronatan beletorkollik a népfelség elvébe. A radikálisabb felfogást – részben Timon Ákos kiegyezés kori jogtudósunk felfogására támaszkodva – ma Kocsis István képviseli. Ő a

¹³³ KECSKÉS. 1999.

¹³⁴ KRONSTEIN. 1999.

koronaeszmé változatlan elemeire helyezi a hangsúlyt. Mint kifejti, a Szent Korona egyik része nem kezdeményezheti egyoldalúan, hogy a másik részt kirekesszék a Szent Koronából. A koronatan már csak azért sem hatálytalanítható, mert a történeti magyar alkotmányosság központi elmélete. Így tehát a monarchikus elv állandó, csupán a kormányforma változhat, a hogy az a szabad királyválasztás – a Habsburg-detronizáció – történeti alkalmazásaiban is előfordult.”

*Sebők Marcell*¹³⁵ a „Magyar Hírlap” 1999. november 9-i számában hasonló tartalmú, bár más hangvétellel zárja cikkét „A historizálás koronázatlan királyait”: „A történeti metaforákkal kifejeződő politikai szándékoknak, azonban van rosszabb olvasatuk is: a kormány ismét csak a nemzeti szimbólumokhoz és kegytárgyakhoz való összetartozást, a nemzeti és spirituális örökséghez való kötődés szükségszerűségét sulykolja polgáraiba, ahelyett, hogy köztársaságunk és a demokratikus jogállam intézményeinek a fontosságát hangsúlyozná. Nem a létező és működő alkotmányos jogrendre hivatkozik, hanem a statikus és nemzetinek tartott jelképekre, ráadásul úgy, hogy magához akarja vonni, majd teljesen kisajátítani azokat. Ennek a kormánynak nem a parlament a szent, hanem a Parlamentbe cipelendő korona. És velük, a historizálás koronázatlan királyaival kell belépünk a 2000. évben.”

Az 1999-ben és az utána következő évben a kérdést tárgyaló több száz a sajtóban megjelent hír, kommentár, cikk, interjú, és tanulmány közül utolsóként a millenniumi emléktörvény vitáját kísérő sajtó visszhang utolérhetetlen stílusú lapjának a „Magyar Narancs”¹³⁶ „A korona elhurcolása. Királyok könnye” című cikkét idézem, amelyben sajátos hangvételben foglalja össze véleményét (1999. október 21.). Többek közt Eckhart Ferencre hivatkozva megállapítja, hogy a Szent Korona-tan „csupán a két világháború között volt jelentős ideológiai tényező. Ezt a tényálladékot egyébként Eckhart Ferenc egykorú monográfiájában (1941) már megállapította, azóta az ellenkezőjét állítani politikai banditizmusnak számít.” Majd később: „A Szent Korona-tan hosszas lappangás után a múlt század vége felé kezdett újra fertőzni... Pedig mindenkinek meg kell értenie: aki a Szent Korona nyújtotta legitimitációra vágyik az Szapolyai, Horthy és Szálasi legitimitációjára vágyik.” Ferencz Csabát, Ludvig Rezsőt, Csomor Lajost, Pap Gábort és másokat legenyhébben „csillogó szemű dilettánsok”-nak nevezi.

A millenniumi emléktörvényt végül az Országgyűlés elfogadta, és korona átszállítása az Országgyűlés épületébe 2000. január 1-jén látványos ünnepség keretében sok tízezer ember részvételével megtörtént. Azóta a Szent Koronát több százezer ember tekintette meg új helyén.

Az 1990-es években az egyetemi tudományos kutatómunka az eredeti „Eckhart-viták” két paradigmáját az Eckhart Ferenc neve által fémjelzett álláspontot és a jogtörténeti iskola álláspontját közelítette egymással. A 2000. évi I. törvénnyel kapcsolatos országgyűlési vitában sem állították egymással szemben azokat. A törésvonal sokkal inkább azok között húzódott, aki támogatták, és akik elutasították a Szent Koronát, mint az állam és a nemzet szimbólumát.

Eckhart Ferencre hivatkozva, többnyire homályos utalásokkal, a pozitivisták tudományosságot az Országgyűlésben mindkét vitatkozó fél felhasználta érveinek alátámasztására. A sajtóban, pedig elsősorban politikai érvként használták fel azok ellen, akik a Szent Korona-tant a hagyományos magyar közélet és öntudat részeként tisztelik.

A magyar hagyományokról és történelmi szimbólumokról 1989 óta folyó vita újabb alfejezete a Dr. Bozóki András liberális kulturális miniszter (akinek közvetlen tanácsadója, és a hosszú távú kulturális politika stratégia kidolgozása céljából a kulturális miniszter által

¹³⁵ SEBŐK. 1999.

¹³⁶ MN. 1999. 20–21. o.

felállított tanácsadó testület vezetője, a már idézett Sebők Marcell) által 2005. szeptember 16-án az Országgyűlésben ismertetett MSZP-s törvényjavaslat a „köztársasági nemzeti emléknapról.”¹³⁷ A törvényjavaslat előzménye a Medgyesy Péter miniszterelnök által 2002–2003-ban meghirdetett „köztársasági eszme”.

Az emléknap a törvény elfogadása esetén február 1. lett volna, utalva az 1946. I. a köztársasági államformát bevezető törvényre. A törvényjavaslat indoklásában a miniszter kifejtette 1946-ra utalva, hogy az akkori Nemzetgyűlés: „a nemzet akaratának és érdekeinek legjobban megfelelő köztársasági államformát határozta meg... A törvénycikk elfogadásával a magyar nép újra szabadon határozhatott az államformáról.

Hazánkban ez a nap a polgári demokrácia megteremtésének, a jogegyenlőségnek, a demokratikus választójognak és az emberi jogok tiszteletben tartásának napja... Fontos, hogy ez a mozzanat még az előtt nyitotta meg az utat a modern magyar állam alkotmányos formája előtt, hogy hazánk hosszú időre szovjet érdekszférába került, tehát ekkor még a Nyugat-Európával való elvi harmónia része volt, nem külső hatás eredménye” Az első köztársaság hagyományaira, örökségére utalva: „Az őszirózsás forradalom győzelme után, mely polgári demokratikus forradalom volt, a Magyar Nemzeti Tanács határozata értelmében itt, a parlamentben kimondták, hogy Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság. A Magyar Diáktanács korabeli plakátján így üdvözli az eseményt: »Kossuth Lajos üzenete: Éljen a köztársaság! Éljen Károlyi Mihály, a vörös gróf, az első köztársasági elnök! Éljen a köztársaság!» hirdették az akkori reklámokban.«

Majd az általános vita végét a miniszter ekként zárta le: „Ez nem nemzeti ünnep lenne, pusztán egy emléknap, éppen azért, hogy a jövő és fiatal generációk tisztában legyenek azzal, hogy az 1989-es Harmadik Köztársaságnak hol kell keresni a geneziséét.”

A törvényjavaslatot támogató Horváth János FIDESZ-es képviselő, aki tagja volt az 1945-ben megválasztott Nemzetgyűlésnek, és megszavazta a köztársasági törvényt az 1946. évi I. törvényt a történeti magyar alkotmány jogfolytonos fejlődésének újabb lépéseként értékelte: „Magyarország 1946. évi I. törvénycikkben deklarált alkotmánya kodifikálja az évezredek folyamán lelkekbe vésett hagyományok és írásba foglalt kinyilatkoztatások szellemiségét, hogy irány szabjon a jelen törekvéseinek és a jövő reményeinek. Évszázadokon át honfiak és a honleányok áldozatos patriotizmusa táplálkozott ebből az örökségből és formálta tovább. Szinte bibliai lángoszlopként mutatták az utat a mondavilágtól a vérszerződésen, Szent István testamentumain, az Aranybullán, a tordai diétán, az ónodi országgyűlésen keresztül az 1848. áprilisi törvényeken és az 1946 évi I. törvénycikkben kinyilatkoztatott alkotmányig.” Érvelésében kifejti, hogy ezt a hagyományt az 1949. évi XX. törvény törte meg, de az 1946. évi I. tv. „helyreállítása az 1956-os demokratikus forradalom és szabadságharc fő céljai között szerepelt. Ezt követően mintaként lebegett az 1989–90-es rendszerváltás politikai kezdeményezői előtt.”

Répássy Róbert (FIDESZ) kifejtette, hogy „A Fideszben nincsenek royalisták és monarchisták. A frakció kétségkívül ambivalens azonban azzal kapcsolatban, hogy érdemes-e önmagában egy államformát megünnepelni.” Továbbá kifejtette, hogy a frakcióban többen a Szent Korona által megtestesített politikai és történelmi tradícióhoz kötődnek a „gyenge lábón álló” köztársasági hagyományokkal szemben.

Pető Iván az SZDSZ részéről arra hivatkozva utasított el – az 1999-es vitába történő felszólalásaihoz képest meglepő módon – a törvényjavaslatot, hogy újabb frontvonal mentén oszthatja meg a társadalmat. „A köztársaság ügye 1946 elején mai kifejezéssel élve a politikai elit ügye maradt, szinte a semmiből került elő 45–46 fordulóján. 1945 novemberében, az azt megelőző választási kampányban, a tematikában fel sem merült, s magát a politikai osztályt,

¹³⁷ CSAPÓ. 2005, BABUS. 2005. A miniszter, valamint Hiller István első kulturális (2003–2005), valamint második oktatási és kulturális miniszterségének (2006–) is kiemelt tanácsadója Breuer Péter, az „Erec” című lap főszerkesztője, „Közel-kelet szakértő”.

különösen, pedig a magyar társadalom egészét, hogy úgy mondjam, nem hozta izgalomba. ...Kérdés egyáltalán, hogy a republikánus öntudat jegyében hozott köztársasági emléknapról szóló törvény erősítene, vagy éppen ellenkezőleg, újabb, vagy az eddigi vonalak mentén megosztaná a magyar társadalmat.” Ez a megosztottság abból is fakadhat, hogy a törvény elfogadása „esetleg egyet jelentene a Szent Korona-tan érvényességének elvetésével” és ez társadalmi feszültségeket is generálna.

A törvényjavaslatot Mécs Imre (SZDSZ) képviselő sem támogatta: mert „az igazi felszabadulás” nem 1946. február 1-jén, hanem „56. október 23.-án kezdődött, amikor magunkat szabadítottuk fel, nem mások szabadítottak fel. Mi magunk szabadítottuk fel magunkat, méghozzá egy olyan tizenegy év után, amelyben megjárta az egész magyar társadalom a poklokat, és egy eléggé egalizált, eléggé magába szállt társadalom szabadult föl 56 októberének napjaiban. A köztársasági eszme itt született meg a Kossuth téren, október 23.-án késő délután és este.”

Herényi Károly az MDF nevében a köztársaságot a legmagasabb rendű államformák egyikének nevezte és egyetértett a javaslattal. Ugyanakkor pártja mégsem fogadja el a javaslatot, mert azt csak egységes négypárti (közös kormánypárti és ellenzéki) támogatással és a törvényjavaslat közös kidolgozásával lehet megszavazni.

Salamon László képviselő szerint. „Az államforma lehet köztársaság, vagy monarchia, de ez nem tartalmi kérdés. A tartalmi kérdés az, hogy milyen politikai rendszer működött az adott államformában.”

Lezsák Sándor, mint független képviselő szerint a tervezet „sem alkotmányjogi, sem történelmi érveket nem tud felsorakoztatni” február 1-je emléknappá nyilvánítása mellett. Mennyivel vagyunk most modernebbek, ahogyan a törvényjavaslat indoklása fogalmaz, mint az Európai Unió nem köztársasági államformában működő demokráciái, tette fel a kérdést. Semmivel sem vagyunk korszerűbbek, hanem „sajnálatra méltóan maradiak, provinciálisak vagyunk, mert olyasmivel dicsekednénk ezekkel az országokkal szemben, ami nem erény, hanem pusztán egy üresen visszhangzó forma. Léteznek jó és rossz köztársaságok, jó és rossz királyságok. De nemcsak az államformától függ sikerességük, vagy sikertelenségük... Összegezve: a köztársaság napjáról szóló törvényjavaslatot nem támogatom. A bevezető szakasz történelmietlen módon összemossa a legkülönbözőbb történelmi dátumokat, mintha azok azonos elveket és azonos célokat jeleznének. Az őszirózsás forradalomnak semmi köze sem volt az 1848-as forradalom eszméjéhez és erkölcsiségéhez. Az 1956-os forradalmunk, pedig egyetlenegy elvében sem kapcsolódott államforma kérdéséhez, és nem volt az 1918-as őszirózsás forradalom követője. A törvénytervezet indokolhatatlanul egybemossa az államforma és a társadalmi szervezés kérdéseit. A társadalmi szerkezet minőségével kapcsolja össze az államforma ügyét, és ennek semmiféle alapja nincs, és nem is volt a történelemben sem. Történelmünkben többféle köztársaság is született, amelyekről szemérmesen hallgatnak az előterjesztők; a Tanácsköztársaságra gondolok Kun Béla és Szamuely Tibor vezetésével, valamint a népköztársaságra előbb Rákosi, majd Kádár János korszakában.”

A vitához Wiener György is hozzászólt az MSZP képviseletében. Megállapította: „A modern polgári köztársaság nem régi államberendezkedés. Először valóban Nagy-Britanniában, akkor még Angliában jött létre, hiszen ott is 1649 és 1653 között létezett. Nem volt véletlen, hogy a lordprotektorátus követte, éppúgy, ahogy a Francia Köztársaságot Napóleon császársága, hiszen a köztársaság még nem felelt meg a korabeli társadalmi viszonyoknak, a korabeli viszonyok fejletlensége nem tette lehetővé, hogy egy valóban demokratikus államberendezkedés működjön. Hatalmas politikai harcok eredményeként terjed el a köztársasági államforma Európában, és tulajdonképpen a Lezsák képviselő úr által felsorolt monarchiák is tényleges berendezkedésüket tekintve köztársaságok, Hiszen az uralkodóknak nincs igazán hatalma a politikai életben... A köztársaság modern formájában

szorosan összekötődik az általános választójoggal, és a parlamentarizmussal. Ahol a választójog általános és a parlament dönt a kormány sorsáról, bizalmat szavazván neki, vagy megvonva a bizalmat, ott függetlenül attól, hogy milyen a névleges berendezkedés, a republikánus eszmék igazán meghatározóak.”

A köztársaság napjáról kidolgozott törvényjavaslatról tartott szavazáson, támogatólag kollektíve kizárólag az MSZP frakciója sorakozott fel, az országgyűlés azt elvetette, a kérdést azonban, nem zárta le. Csak 2006 késő őszen lett jogi relevanciája annak az MTV Híradó által 2005. december 14-én közölt hírnek is, hogy a Szent Korona Testület megállapította, hogy a Szent Koronára vonatkozó jogi szabályok helyzetét fel kell mérni, amelyre a kormány a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumát jelölte ki a feladat 2005. év január végi teljesítésére. Megvárva a 2006-os országgyűlési választásokat és a nagyarányú elbocsátásokkal kísért, a kulturális az oktatási tárcával történő újbóli összevonást – talán azért is, hogy avatatlanok idő előtt ne értesüljenek a jogszabály előkészítéséről – megszületett november 20-i dátummal „A magyar nemzeti jelképrendszerrel, a Szent Koronával és a hozzá tartozó jelvényekkel kapcsolatos szabályozás felülvizsgálatának szükségességéről” szóló 2195/2006. évi (XI. 20.) Kormányhatározat. A kormányhatározat három pontban 2006. december 31-i, illetve 2007. március 31-i hatállyal feladatokat határoz meg az oktatási és kulturális miniszternek, illetve egy pontban az igazságügyi és rendészeti miniszternek, amelyekben a nemzeti jelképrendszerrel, valamint a „Szent Koronára és a hozzá tartozó jelvényekre” vonatkozó hatályos szabályozás áttekintését, valamint új intézkedési javaslatokat kér a változtatásokra. A kormányhatározat harmadik pontjában a „Szent Korona és a hozzá tartozó jelvényekre” irányuló tudományos vizsgálat szükségességéről, elvégzésének jellegéről, módszeréből kér tájékoztatást a kormány az oktatási-kulturális tárcát vezető Hiller Istvántól.

Tekintettel a 2006 nyarán újraalakult kormány politikai, ideológiai irányultságáról, valamint a 2006 őszire kialakult belpolitikai helyzetre, az is feltételezhető, hogy a jogszabály olyan szándékot fejez ki, amely az elmúlt több mint másfél évtizedben, a kérdésben kialakult helyzet újratárgyalását, szabályozását, neki tetsző lezárását, „végérvényes”, tabula rasa jellegű megváltoztatását rejti magában. A korona vizsgálatára vonatkozó szándék pedig, az általa egyoldalúan kiválasztott szakértők, szakértői vélemények és a tudományos vizsgálat címén a koronának az Országgyűlés épületéből történő esetleges elvitele előre láthatóan újra nagy indulatokat fog gerjeszteni. A kötet megjelenéséig az intézkedési javaslat nem került nyilvánosság elé. Ugyanakkor politikai és publicisztikai vitát, és heves reakciókat eredményezett Gyurcsány Ferenc miniszterelnök megszólalása az Angela Merkel német kancellár látogatásakor 2007 augusztusában, amikor is a Szent Koronát a királyság és az idejétmúlt hagyomány szimbólumaként állította be.¹³⁸

A vitázók által, azonban száz évvel ezelőtt, majd '50-es években, végezetül 1989 óta felvetett politikai, tudományos kérdések, minthogy az azokat felidéző helyzetek ma is aktuálisak, máig sincsenek lezárva.¹³⁹ A 2006 őszen elemi erővel kirobbant társadalmi feszültségekkel összefüggésben ismét előtérbe került az alkotmányos helyzet, az alkotmányos válság, a történeti közjoggal való viszony, a Szent Korona történelmi alkotmányjogi szerepe. [Jellemzően a budapesti Kossuth téren tartott demonstrációk sorai és az Új Magyarországért Egyesület által, a Hősök terére, november 5-re szervezett rendezvények (lásd: *Papp Lajos: A magyarokhoz. Kairosz, Budapest, 2006; Ima Magyarországért. Szerk.: Papp Lajos–Jelenczki István. Kairosz, Budapest, 2006.*)]¹⁴⁰ 2008

¹³⁸ Magyar Nemzet 2007. augusztus 23. 1., 5., 7. o.

¹³⁹ Lásd pl.: MÁTHÉ. 1997. 45–51. o. PACZOLAY. 1994. 29–36. o.

¹⁴⁰ Lásd továbbá pl.: CSONTOS. 2008.; FRICZ. 2007. 1.; FRICZ. 2007. 2.; FRICZ. 2008.; GULYÁS. 2007.; GULYÁS. 2008.; HANKÓ. 2007.; SZERETŐ-VILLÁNYI. 2007.; VARGA. 2007.; Kartal Zsuzsa a kormányfőt

januárjában szolid keretek között emlékeztek meg a Szent Korona Egyesült Államokból való magyarországi hazaérkezésének 30. évfordulójáról.¹⁴¹

A Szent Koronával, a Szent Korona-tannal, a magyar történeti alkotmánnyal és a kapcsolatos történelmi kérdésekben tett tudományos állásfoglalás ma is igényli a körültekintést, a kellő megalapozottságot, az elfogulatlanságot, mert ezzel együtt is bár a történelemről szólnak, a jelen álláspontját tükrözik. Elemzéseimből levont következtetések után a tudományos irányzatok eredményeit tekintve, nem egymásnak ellentmondó célkitűzéseit illusztrálандóan két idézettel fejezem be tanulmányomat. Bartoniek Emma összegzése a Szentkorona eszméről: „Ez az elmélet aztán, mely mélységes, Timontól csak sejtett történeti gyökereivel lenyúlik, mint már munkánk elején láttuk, egészen szent királyunk intelmeiig, a jó kormányzásról adott 10 parancsolatáig, elementáris erővel terjedt szét a 20. század elején a magyar nép legszélesebb rétegeibe. Innen van, hogy a mai napig sem tudjuk a magyar államról alkotott képzetünket a Szentkorona eszméje nélkül felépíteni.”¹⁴²

Továbbá Pecze Ferencről: „Két tudósunk – (Eckhart Ferenc és Timon Ákos – a szerző megjegyzése) szentkorona-tani nézetei teljes párhuzamának összegzése tágabb kutatási térmezőben mozoghat és az egész kérdéskör hazai irodalmának figyelmes áttekintését is feltételezi... Szerzőink tárgybeli alapműveinek összehasonlítása, lehántva róluk a jóindulatú bírálatok és a készített zajkeltés burkát, szervesen egymásba fonódó elemeket tár fel. Ezek tudatosítása mellett az ellentmondások számbavétele a maguk valóságos súlyával természetesen ugyancsak elvégzendő feladat. Jogos várakozás, hogy a Szentkorona-tan a ráarakódott torzulások erőt emésztő tehertételétől az egyetemi kutató- és oktatómunka megszabaduljon. A magyar alkotmánytörténet jelentős értékeit méltató külföldi szakirodalmi források azokat a szerzőket igazolják, akik koronatanunk további és teljesebb feldolgozásában, valamint megismertetésében tevélegesen közreműködnek.”¹⁴³

Az alapvető közjogi kérdések, amelyek emzeti öntudatunk részei, alakítói, azonban továbbra is nyitottak. A mai történészek, politikusok, a közéletet formálók többségének álláspontja megegyezik abban a kérdésben, hogy az 1949-es Országgyűlés, tekintettel a diktatúrára, és a megszállásra, törvénytelen volt. Az 1949. évi XX. törvény, vagyis az alkotmányról szóló törvény is törvénytelen ebben az esetben. Felmerül ezek után a kérdés, hogy ezért – tartalmától függetlenül – tekinthető-e törvényesnek az 1985-ben megválasztott országgyűlés által elfogadott 1989. évi XXIII. törvény, a jelenleg hatályos kartális – Preambulumában ideiglenesnek nevezett – alkotmány, amely az 1949. évi XX. törvény módosítása? Közjogilag, és a szabad választások demokratikus elvére alapozva: nem. Törvényteleniségre, pedig lehet-e jogot alapítani?

Deák Ferenc (és a jogfolytonos történeti alkotmány szerint, amelynek alapelveinek összessége a Szent Korona-tan), továbbá az általános jogelvek alapján: nem. A jelenlegi alkotmányos jogrend akkor mennyiben áll a törvényesség és az erre alapozható igazságosság alapján? Az alkotmányos jogrend megalapozottságának másik feltétele a jogi megalapozottság mellett, hogy az ország lakossága mennyiben érzi sajátjának azt. Egyetért-e azzal, hogy az alkotmányos elvek gyakorlati érvényesülése biztosítja-e azt, hogy a való életben a jogok és kötelezettségek egyensúlyban legyenek illetve, hogy az igazságosság és

támogató cikkében írja, mintegy felsejülő elutasítandó alternatívaként: „Gyurcsány Ferenc úgy gondolja, hogy a Szent Korona-tanból nem élünk meg.” KARTAL. 2008.

¹⁴¹ MOLNÁR. 2007., MURÁNYI. 2008.; TÓTH. 2007. A 2008. március 15-i ünnepi beszédében Domszky Gábor kijelentette: „Nem kell új rendszerváltás, nincs szükség a »Szent Korona-alkotmányára«, aki ilyent mond az a szabadság ellensége... Különösen 2006 ősze óta hallom sokfelől, hogy le kellene váltani a rendszert. Ezzel én egyáltalán nem értek egyet, éppen azért, mert régen is, most is szabadságpárti magyar vagyok.”

Népszabadság, 2008. március 17. 2. o.

¹⁴² BARTONIEK. 1939. 173. o.

¹⁴³ PECZE. 1999. 158–159. o.

lehetőségek összhangban kerüljenek egymással? A mindenkori hatalom képes-e a jogállamiságot a jogbiztonságot az alkotmányos keretek között biztosítani, erősítve az alkotmányos rendbe, a jelenlegi hatályos alkotmányba vetett bizalmat? Kérdés az is, hogy az alkotmányos jogrend, illetve az egyes nemzetközi szervezetekbe ágyazódásunk (Európai Unió, Európa Tanács, NATO, pénzügyi, és kereskedelmi szervezetek) az alkotmányos keretekkel együtt tudják-e konszolidálni az elmúlt évtizedekben felgyülemlett társadalmi és gazdasági feszültségeket?¹⁴⁴ A választ kérdéseinkre a következő években kapjuk meg.

¹⁴⁴ BOGÁR. 2003., BOGÁR. 2005., BOGÁR. 2007.

Összefoglalás

A Szent Korona-tan 20. századi története a nemzeti öntudat és a tudomány, illetve a tudományos kutatás és a politikai vélemény, akaratformálás konfliktusainak története. A 19. században, a kiegyezés után és a 20. század első felében (1945-ig) a jogtörténeti iskola és az általa is formált közvélemény a magyar történeti alkotmányt, illetve annak fejlődését az európai alkotmánytörténetben különlegesnek és egyedül állónak tartotta. Nézetük szerint, a magyar történeti alkotmány és azon belül a megosztott politikai hatalom alkotmányos garanciáit jelentő Szent Korona-tan és annak közjogi intézményei tartalmilag és formailag változhattak az évszázadok során, de azok közjogi jellege, eredete, sok tekintetben nemcsak a keresztény államalapítás, hanem a honfoglalás időszakáig visszamenőleg kiolvasható. Így a magyar történeti alkotmány és alkotmányfejlődés Európában egyedülálló, mert alapvetően sohasem magánhatalmi alapon szerveződött. A Szent Korona-tanhoz kötött intézmények tartalmilag az évszázadok alatt bővíthettek, változhattak, de a történeti magyar állam közösség és államszervező szempontjai meghatározó jellegzetességükben – így a személyi hatalmat korlátozó, azon túlmutató hatalommegosztás, és ellenőrzés – állandóak voltak és ez az alkotmánytörténetben, a maguk töretlenségükben nyomon követhetőek.

Ez a nézetrendszer, amely a nemesi és rendi hagyományokat is követte (így a nemesi magyar nemzet, de a Szent Korona és az ősi hagyományok által a népi öntudatban is beleágyazódott önazonosságát tükrözve) a magyar politika, és nemzeti öntudat részévé válik a 19. század második felében. A trianoni békeszerződés után pedig, a politikai, közéleti, tudományos elit meghatározó része a jogfolytonos egyedülálló magyar alkotmányfejlődést, a sajátos magyar közjogi érzéket, államalkotó és fenntartó tehetséget, még inkább a nemzeti öntudatot megőrző és erősítő támasznak tekintette. Továbbá a békés úton megvalósuló a nemzetközi jog keretein belül az alkotmányos jogrendbe illeszthető területi revízió megfelelő keretének is.

Eckhart Ferenc egyetemi tanár, aki Pázmány Péter Tudományegyetem Jog és Államtudományi Kar Magyar alkotmány- és jogtörténeti tanszéket 1929 óta vezette, az 1931-ben megjelent tanulmányában a „Jog és alkotmánytörténet”-en a magyar alkotmányfejlődésről kialakult általános és uralkodó nézetet tudománytalannak és sovínisztának nevezte. A Hóman Bálint által szerkesztett „A történetírás új útjai” kötetben publikált írásában meghatározta azokat a szemléleti alapokat is, melyek alkalmazásával lehet csak nézete szerint tudományos kutató és oktató munkát végezni. Tanulmánya széleskörű és valóságos politikai és tudományos vitát eredményezett és új kutatásokat indított el az 1930-as és 1940-es években.

Tanulmányom első részében az 1931-es vita történetét és előzményeit elemzem. Eckhart Ferenc már az 1920-as évek elején a magyar tudományos élet jelentős részét meghatározó, befolyásoló Klebelsberg Kunó–Szekfü Gyula–Domanovszky Sándor baráti és tudományos kör részeként nagy tudományos és közéleti tekintéllyel bír. 1929-es egyetemi tanári kinevezését is gyakorlatilag Jog- és Államtudományi Kar egész testülete támogatja, Illés Józsefen túl az a Tomcsányi Móric is, aki a Molnár Kálmán mellett a legátfogóbb tudományos célzatú kritikával illeti. Bár az Országgyűlésben és a sajtóban erőteljes kritikák fogalmazódtak meg 1931-ben, de a jogtörténeti iskolával – kollégáival – folytatott vitája tudományos tekintélyét nem érinti, pozícióját nem veszélyezteti. A politikai támadásoknak tudományos és politikai kapcsolat rendszere, ezen belül a kar támogatása miatt következményei nem lesznek, és valójában nem lehetnek, a tudományos életben és a közéletben elfoglalt helyét, befolyását nem veszélyeztetik, hanem csak növelik.

Az 1931-ben lezajlott vita Eckhart Ferenc megállapításairól és az azt megalapozó, tudományos nézetekről is szól, így a történelemszemlélet szellemi-történeti irányáról, a

pozitivisták alapvetésének a tudományos gondolkodásban és feltárásában elfoglalt helyéről. A tudományos szemléletről szóló vita egy része Hóman Bálint szerkesztette kötetet, illetve azon belül Eckhart Ferenc tanulmányát is érintette.

Az Eckhart Ferenc nézeteiről szóló vitában őt támogatta a kormányzat egy része és a liberális ellenzék, a kormányzati körök másik része pedig, illetve a jobboldali ellenzék ugyanakkor támadta. Az 1931-es vitában meghatározásra került a szellemtörténet fogalma és Eckhart Ferenc tudományos nézetrendszerének több komponensű elemei is, amely a vitát követő két évtizedben egyre inkább letisztultak. Így tudományos szemlélet módjának meghatározó alapja elsősorban a források, az oklevelek legteljesebb pozitivisták kutatása, feltárása; a pozitivisták kutatások eredményei közötti összefüggéseket a történelem egyes meghatározott korszakain belül az uralkodó, meghatározó világszemlélet(ek), szellemi irányzatok alapján értelmezi (szellemtörténeti megközelítés), amelyek nélkül nézete szerint a nemzeti sajátosságokat sem lehet megérteni; az egymás követő korszakok, illetve az egyes államoknak a történelmi korszakokon átívelő történelmét pedig, a gazdaság alapú fejlődés elvű történetfilozófia kategóriái alapján rendszerezi, értékeli. (Ez az általános fogalmi rendszer elsősorban az 1945 után megjelent műveire jellemző.)

Eckhart Ferenc oktatási koncepcióját is ez a gondolati rendszer határozta meg. Álláspontja szerint a magyar alkotmány- és jogtörténetet az általános, egyetemes, európai jogtörténet keretein belül lehet értelmezni, ahol a gazdasági és társadalmi fejlődés általános szempontjai alapján a magyar viszonyokat megérteni legfeljebb a közép európai államokkal összehasonlítva lehet. Nem lehet és értelmetlen párhuzamokat vonni a nyugati európai (fejlettebb) fejlődéssel, amely egy fejlettebb állapotot tükröz a magyarországihoz képest. Eckhart Ferenc 1946-ban megjelent tankönyve – reflektálva 1931-es dolgozatára is – már egyértelműen ezt a nézetrendszert tükrözi.

Az 1931-es vitát valójában megelőzi, illetve előrejelzi az 1904–1905-ben kicsúcsosodó, a budapesti egyetemen és a szaksajtóban 1901/2 és 1912 között folyó vita, amelyet elsősorban Timon Ákos vív a magyar alkotmány- és jogtörténet általa is helyesnek tartott tudománypolitikai megközelítéséért, és az oktatásban elfoglalt helyéért. Timon nézete szerint tudománytalan elfogadni a történetfilozófia általánosító, és értékelő kategóriáit és az ezek szerint történő rendszerezést és összehasonlítást, ekként az általános alkotmány- és jogtörténetet és az az alapján történő tanítást. Meglátása szerint alkotmánytörténetként csak egyes államok történetét lehet oktatni és a jogot csak jogfogalmak szerint lehet értelmezni a történelemben. (Timon későbbi kritikái szerint modern tartalommal tölt meg a középkorban is használt fogalmakat.) Ezek alapján a magyar alkotmánytörténetet az európain belül közjogi jellege miatt különlegesnek és egyedülállónak tartja és ellenzi az általános, vagy egyetemes jogtörténet külön tantárgyként történő tanítását. Ezt a szemléletet Eckhart spekulatívnak, tudománytalanoknak és sovínisztának is tartja 1931-es tanulmányában.

A tanulmány második része az 1931-ben elkezdődött tudományos vita megállapításait tárgyalja és veti össze. Összehasonlítom a jogtörténeti iskola (elsősorban Tomcsányi Móric, és Molnár Kálmán tanulmánya alapján) 1931-ben leírt érveit és megállapításait *Eckhart Ferenc* 1931-es álláspontjával és az 1941-ben megjelent „A szentkorona-eszme története” c. munkájában közölt kutatási eredményeit, továbbá az Eckhartot támogató 1931-ben megjelent írások (pl. Domanovszky Sándor, és Mályusz Elemér) szempontjait. Az 1931-ben, a vita hatására is elindult, vagy új lendületet vett kutatói, tudományos tevékenység eredménye *Bartoniék Emma* írásai, így a „A Magyar királykoronázások története” (1939), amely munkára Eckhart is többször hivatkozik az 1941-ben megjelent művében. Tanítványának, *Bónis Györgynek* a korábbi kutatásait összegző, az 1947-ben megjelent „Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban” kötete és Eckhart Ferenc 1946-ban megjelent tankönyve a „Magyar alkotmány- és jogtörténet” nemcsak lezárásának tekinthető az 1931-ben a magyar alkotmány- és jogtörténettel és a Szent Korona-tannal kapcsolatban felvetett

kérdésekre adott tudományos válaszoknak, hanem korszak határnak is, amely után a marxista alapú materialista és az osztályharc alapján értelmezett fejlődéselvű keretek között értékelt pozitivisták jogtörténet írás hosszú évtizedei következnek. (Jellemzően követhető ugyanakkor a politikai és tudományos életbe ágyazott személyi kapcsolatokon alapuló folytonosság, amely lehetővé tette a liberális, majd marxista, sztálinista, majd ismét liberális elvű fejlődéselvű tudományos szemlélet töretlenségét a 19. század elejétől napjainkig Magyarországon.)

Az „Eckhart-viták” tanulmányozásakor nézetem szerint két szempontot mindenképpen meg kell vizsgálni. Az egyik, hogy a pozitivisták kutatásainak eredményeiből levont következtetések, mennyire követhetnek a kutatást végző szemléleti paradigmájából. Ezen túl azt, hogy mit fogadunk el tudományos paradigmának. Ebből következik, hogy nehéz összehasonlítani két különböző szemléletet követő tudós ugyanazon tényekből levont következtetéseit. Sokkal inkább kialakíthatunk egy egységes véleményt, az ugyanazon kategóriákat, paradigmákat használók kutatásainak összevetésével. Éppen ezért a jogtörténeti iskola következtetéseihez legfeljebb összevetésként „mellé tehetjük” Eckhart Ferenc kutatási és elemző módszereihez hasonló kutatói elvek alapján dolgozó kortársai megállapításait. Ugyanakkor messzemenőbb következtetéseket vonhatunk le, ha Eckhart Ferencnek a magyar alkotmány- és jogtörténet egyes kulcskérdéseit vizsgáló álláspontját, Bartoniek Emma, valamint Bónis György hasonló kérdéseket elemző következtetéseivel hasonlítjuk össze. Bár Bartoniek Emma a pozitivisták tényfeltárásának értelmezési keretei egyértelműbben szellemtörténetiek, mint Eckharté, és Bónis is megkérdőjelezi 1947-es könyvében a fejlődés alapú történetfilozófiai koncepciót, sokkal inkább a szociológiát jelöli meg segítőként a jogtörténet értelmezésénél.

A másik elkerülhetetlen szempont az Eckhart-viták bemutatásánál az, hogy a politika mit fogad el tudományos nézőpontnak és mit tekint objektív, és így megkérdőjelezhetetlen tudományos eredménynek, megállapításnak. Ez a szempont is, mint az előző, meghatározó oka, mind az 1931-es, mind az 1955-ös és a publicisztikai írásokból, valamint az országgyűlési, a kérdést érintő viták alapján az 1989 után napjainkig tartó harmadik Eckhart-vitának, sőt a 20. század első évtizedében folyó konfrontációknak is. A tudományos paradigmák, valamint a politika állásfoglalása mellett a vizsgálat teljessége igényli Eckhart Ferenc személyes küzdelmeinek, kapcsolatrendszerének és személyiségének bemutatása is.

A tanulmány második részében elvégzett összevetések alapján elmondható, hogy Eckhart Ferenc is megállapítja (1941) a magyar korona-tan az európai esetleges koronatanokhoz képesti különlegességét, amelynek egyik leglényegesebb oka a korona különleges jelentőségéhez is köthető személyes hűség kapcsolat. Ezt a megállapítást Bónis György is alátámasztja (1947), aminek elsődleges okát a magyarországi középkori birtokviszonyok az európaiaktól eltérő jellege adja. A magyarországi hűbériség korszakában a dologi (magántulajdoni, magánhatalmi) jelleg erőteljesen másodlagos a személyi viszonyokhoz képest. Bónis – hasonlóan Bartoniek Emmához (1934, 1939) – ebből a magyar hatalmi viszonyok erőteljes közjogi jellegére következtet, amely megállapítások egyeznek, vagy közel állnak a jogtörténeti iskola álláspontjához. Eckhart Ferenc a korona-tan különlegessége mellett hangsúlyozza, hogy az az európai hatások eredménye is a magyar hagyományok mellett, de a magyarországi fejlődést is csak az európai általános fejlődés keretei szerint tudja értelmezni. Ez alapján a királyi hatalom patrimonális jellege Magyarországon is kizárja, hogy a hatalommegosztás, és ellenőrzés kérdése a rendi korszak előtt jellemzően megjelenjen. Ebből következik, hogy a magyar alkotmánytörténetet nem lehet a közjogi viszonyok töretlen fejlődéseként értelmezni, a Szent Korona-tan fejlődéséhez mérten végigvezetni. Ezt az álláspontját elsősorban az 1946-ban megjelent tankönyvének szerkezete, tartalma tükrözi. Eckhart Ferenc álláspontja, miközben új eredményeket hoz a Szent Korona-tan történetének vizsgálatával, annak egyediségét alátámasztva, valójában ebben a kérdésben

vízválasztó a jogtörténeti iskola képviselte nézettel szemben. Sőt Bartoniek Emma, de Bónis György 1940-es évekbeli véleményével összehasonlítva is.

Eckhart Ferenc életének és munkásságának 1945 és 1957 közötti szakaszát vizsgálva a tanulmány III. részében az állapítható meg, hogy amíg az 1930-as években, így 1931-ben is a támadás elsősorban az általa markánsan képviselt nézetrendszere ellen folyik, amely nem egyeztethető össze az uralkodó paradigmával, addig az 1950-es években, így 1955-ben is elsősorban személye, az általa képviselt régi világgal szemben bontakozik ki. Bár marxizmus a pozitivistá forráselemzés osztályharcon alapuló dialektikus fejlődés értelmezési paradigmájával Eckhart nézetrendszere – erős kompromisszumokkal – egyeztethető, de személyisége és az általa képviselt világ és tudományosság sokak szemében 1949 után nem volt beilleszthető a szocializmus szovjet világába. Ennek alapvető oka, hogy az 1949 utáni politikai rendszer nemcsak, hogy radikálisan megtagadta a korábbi magyar állam és politikai rendszereivel való bármi folytonosságot, hanem azok hagyományait (sőt esetenként az azt képviselő személyeket is) alapvetően meg akarta semmisíteni. Ezért a támadás, bár tudományos és tudományfilozófiai kérdések megvitatása céljából zajlott, mégis elsősorban személye és Bónis György ellen, valamint az általuk képviselt szellemiség, a „múlt” ellen irányult.

Az 1989 utáni – heveségük alapján a korábbi vitákhoz mérhető – összeütközések, amelyek hasonlóan az 1931-eshez, és eltérően az 1955-öshöz, elsősorban az egyetemen kívül a heti és napi sajtó publicisztikájában, a közéletben, ezen belül az országgyűlésben folynak. Az alapvető kérdés most az (miként tanulmányom negyedik részében vizsgálom), hogy a magyar állam jogfolytonossága, így a magyar történelem, és a magyar állam 1945 előtti hagyományai, szimbólumai miként illeszthetőek a mai magyar államiság keretei közé. A viták, amelyeknek része a magyar történelem értelmezése, és a magyar nemzeti és politikai öntudat kérdései is, alapvetően érintik a Szent Korona-tant és annak történetiségét is. Ugyanakkor az egyes nemzeti hagyományok tovább élésének hívei, illetve a mai politikai és jogrendbe történő beépítése ellen tiltakozók, hasonlóan a korábbi vitákhoz az erőteljesebb politikai érvek mellett, tudományos, vagy tudományos jellegű érvelést is alkalmaznak. Sokszor kiragadva Eckhart életművéből az 1931-es tanulmányt és annak egyes megállapításait.

A vitázó felek „ugyanazok” mint a korábbiakban. Az egyik fél keresi az 1944 előtti egyes közjogi hagyományokkal és szimbólumokkal a folytonosságot, a másik azt éppúgy ellenzi, mint az történt 1949 után (vagy megkérdőjelezi tudományos alapon, mint 1931-ben). A tudományos életben és az egyetemi oktatásban az elmúlt két évtizedben kialakult Eckhart és Bónis kultusz, amely tudományos állásfoglalásnak is tekinthető a maga ellentmondásában. Eckhart Ferenc nem fogadta el a jogtörténeti iskola paradigmáit, mégis az 1944 előtti magyar államisággal való folytonosságot tagadók Eckhartot és Bónist is belekényszerítették saját tudományos célzatú világnézetükbe és elszigetelésükre is törekedtek (ami Bónis György esetében ez 1957 után meg is történt). Bár a jelenlegi szemlélet egy része a pozitivistá kutatás mellett a fejlődés elvű kategóriákat használja, vagy annak dologi irányát hangsúlyozza, de ugyanakkor elkezdődött a jogtörténeti iskola részleges, csendes rehabilitációja is, és a magyar történeti, közjogi hagyományok tisztelete.

Summary

The Hungarian historical unwritten constitution is the formal expression of those legal guarantees' which insure the functioning of institutions and the basic freedoms., It represents traditional laws and customs, but also the laws formulated in 1848, again in 1867 as well as the modern law system. It provides security and constitutionality to both continuing and tradition.

In the second half of the 19th century after the Settlement with Austria (Habsburg Dynasty) of 1867 the modern Hungarian state declared its continuity with the period Hungarian War of Independence in 1849. It includes therefore old constitutional forms, but is completed, with new contents as well.

The new constitutional structure's legal and political legitimacy is that some elements have been taken from the Arpad Age; that is to say fundamental statutes', lawbooks' and that complete formulation of customs (consuetudo) known as Holy Crown Statutes, which is a constitutional expression of the Holy Crown Theory. The claims of constitutional legitimacy guarantess, with the emphasis on continuity with past, has its origin in the medieval Hungarian Kingdom.

The fundamental point of this theory is the question of legitimate coronation and constitutionality, together with exclusive, unchangable, and unique instrument: the Holy Crown, which is source of the sovereign's authority in Hungary. Legitimacy of power was based on the Holy Crown Theory between 1867 and 1944 – with the exeption of the period of revolution in 1918–1919. It was represented by the so-called „Historical Law School” by constitutional lawyers and law historians like Imre Hajnik, Ákos Timon, Ernő Nagy, Károly Kmetty, Győző Concha, József Illés, Móricz Tomcsányi, Kálmán Molnár, István Egyed, and others with follow the priniciples of Ferenc Deák.

They considered, that thought the institutions linked to the Holy Crown Theory could change their contents, over centuries however the constitutional aspects were already determinated in early centuries to such as extent that, the Hungarian Historical Constitution. together with its and constitutional changes a unique achievement in Europe, because in its essence it was never understood as the product of any individual ruler or state system.

The institutions connected to the Holy Crown Theory therefore could change over the centuries in their contents, but the historical hungarian state's continuity and governmental proceedings – although they have changed and developed – but the same time their fundamental character, like the issue of the control and separation dividing of central and personal power (king and council) and ruling out absolute power were permanent in Hungarian history, and this is mirrored its constitutional history.

This viewpoint became part of the Hungarian political and national identity, an aspect of self-respect once more in the second half of the 19th century, in continuity with the traditions of the nobility. After the tragedy of Trianon (1920) the majority of people in Hungary's political, social and scientific life considered the Constitution as fundamental element in the upholding and strengthening of national identity, because of its unique and permanent character and it capacity to hold together a nation.

Ferenc Eckhart, the professor and head of the Department for Hungarian Constitutional Law and Law History in the University in Budapest, was a respected and influencial person in the Hungarian academic life. He published called „Hungarian history of law” in 1931 about how unscientific and chauvinistic was the common by held understanding of the Hungarian constitutional development in general. His study caused a wide-ranging and deep political and scientific debate.

Ferenc Eckhart's scientific view basically consists of three fundamental parts. First complete positivistic research and presentation of documents; second the understanding, explanation and interpretation of the positivistic research taking into account the special characteristics of specific periods in the history (his scientific theory of the history of ideas); and third the systematization of the times and showing every age the history each of state based on economical developments, using the criterions of the philosophy of history.

After the debates in 1931 a new kind of historical research began and as a result in 1941 Ferenc Eckhart's work „The History of Holy Crown Theory” was published, as well as the works of and Emma Bartoniek's and György Bónis's.

Eckhart who kept his position in the university in the 1950's but became the victim of series of political-motivated pseudo-scientific attacks both inside and outside the university referring to some of his scientific statements from the past. The main reason of the attack against him particularly in 1955 was, to isolate him and force him to exercise self-criticism humiliating and according to the marxist philosophical principles.

Despite political pressure, just as like in 1931, Eckhart was able to defend himself with the support of certain section of academic and public life and also from some who had influence in political decisions.

The next phase of the so called „Eckhart-debates” began after 1989. The question is still the same as in 1931 or 1955. Do the scientific research standpoints of Eckhart confute the statements of the Historical Law School, or how do the different statements and opinions relate to the different historical philosophical approaches? Furthermore, the question arises: to what extent can the politics and public be subject to the judgement of scientific researches.

In my study, apart from historical introduction of the „Eckhart-debates” I also compare the statements of historical research from of Eckhart and his contemporaries with each of the statements of the Historical Law School on the Hungarian historical Constitution and the history of Holy Crown Theory.

Summarizing what has been written above, we can say that the differences what we on the philosophy of history find are mainly caused by different point of views, rather then by the conclusion of positivistic, analyzing researches.

Irodalomjegyzék

- Alkotmánybírósági Határozat. AB 26/2000 (VII. 6.) AB Határozat. Complex CD Jogtár.
A Magyar Szent Korona vizsgálatáról aranyműves szemmel. Magyar Nemzet, 1991.
augusztus 18. 36. o.
- „A magyar nemzeti jelképrendszerrel, a Szent Koronával és a hozzá tartozó jelvényekkel kapcsolatos szabályozás felülvizsgálatának szükségességéről” szóló 2195/2006. évi (XI. 20.) Kormányhatározat.
- A Szentkorona-tan. A Magyarok III. Világkongresszusának és az MVSZ. Küldöttgyűlésének dokumentumai I–II. 1992. augusztus 18. Budapest VIII. 18–21.
- A Szent Korona Népe Kelet és Nyugat között. Szerkesztette: Síklaky István. Szerzők: Drábik János, Kocsis István, Pap Gábor, Síklaky István. KAPU Könyvek. Kiadó: Magyar a magyarért Alapítvány, Budapest, 2004.
- Apponyi Albert hét előadása a magyar alkotmány fejlődéséről. Kmeny Kiadványa, Budapest, 1923. APPONYI. 1923.
- „Anonymus = Gloriosissimi Belae Regis Notarius.” Kiadja: Eöry Karácsony, Pap Gábor, Zétényi Zsolt, Budapest, 1997. ANONYMUS. 1997.
- A korona elhurcolása. Királyok könnye. Magyar Narancs. 1999. október. 21. MN. 1999.
- A korona kilenc évszázada (Történelmi források a koronáról). Szerkesztette: Györffy György és Katona Tamás. Európa, Budapest, 1979.
- Alkotmánytan I. Szerkesztette: Kukorelli István. 2., átdolgozott kiadás. Osiris Tankönyvek. Osiris Kiadó, Budapest, 2007. KUKORELLI.
- Ambróczy Gyula: A magyar Szent Korona története. Budapest, 1925.
- Andrássy Gyula: A királykérdés jogi szempontjai. Budapest, 1920.
- A Magyar Szent Korona és a Szentkorona-tan az ezredfordulón. Molnár Tamás–Pap Gábor–Pecze Ferenc–Tóth Zoltán József–Vass Csaba–Zlinszky János. Szerkesztette és az Ajánlást írta: Tóth Zoltán József. Szent István Társulat, Budapest, 1999.
- A Szent Korona – az állam jelképe. Kállay István történész professzorral és Bertényi József docenssel beszélget Sári Katalin. Honismeret. 1994. 4. szám. KÁLLAY–BERTÉNYI. 1994.
- A történetfilozófia feladata és Ernst Troeltsch elmélete. Szerző: V. Századok 1934. I–III.
- A történetírás új utjai. Szerkesztette: Hóman Bálint. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1931. HÓMAN. SZ. 1931
- Az alkotmány és jogtörténet tanítása. Magyar Közigazgatás. XXIII. évf. 49. sz. 1904. december. 4. MK. 1904.
- Az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom ideiglenes rendezéséről szóló 1920. évi I. törvénycikk vitája: A Nemzetgyűlés 6. ülése. 1920. február 26. Nemzetgyűlési Napló. 1. k. Budapesti Közlöny, 1920. március 21., 67. sz. A Nemzetgyűlés 78. ülése. 1920. augusztus 5. A Nemzetgyűlés 271. ülése. 1921. december 17. Nemzetgyűlési Napló, 13. k. 534–535. o.
- Államelmélet I. Szerkesztette: Takács Péter. Szent István Társulat, Budapest, 2007. TAKÁCS 2007.
- Árpád-kori legendák és intelmek. A válogatás, a bevezető tanulmány, a jegyzetek és a szöveggondozása Érszegi Géza munkája. Budapest. 1987.
- Az Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem Állam és Jogtudományi Karának története. 1667–1997. Szerkesztette: Horváth Pál. ELTE, Budapest, 1998. HORVÁTH. 1998.
- Babus Endre: Arccal a szent korona felé. Heti Világgazdaság. 1999. augusztus 21. BABUS. 1999. 1.

- Babus Endre: M. kir. Köztársaság. A szent korona rehabilitálása? *Heti Világgazdaság*. 1999. szeptember 8. BABUS. 1999. 2.
- Babus Endre: Volt egyszer egy republika. Köztársaság napja 1946 emlékére? *Heti Világgazdaság*. 2005. október 1. BABUS. 2005.
- Badinyi Jós Ferenc: A magyar Szent Korona arányrendszerének és mitológiájának vonatkozásai. Orient Kft. Budapest, 1995.
- Badinyi Jós Ferenc: Igaz történelmünk vezérfonala Árpádig. Orient KFT. 1996.
- Bajcsy-Zsilinszky Endre: Helyünk és sorsunk Európában. Budapest, 1941.
- Bakay Kornél: Az Árpádok országa. Östörténetünk titkai. MBE Nagy Lajos Király Magánegyetem (Miskolc). Kőszeg, 2000.
- Bakay Kornél: Sacra Corona Hungariae. Városi Múzeum, Kőszeg. 1994.
- Balanyi György: A magyar történetírás új útjai. *Katholikus Szemle*. 1931. X. sz. felelős szerkesztő: Dr. Váradi Béla. Kiadja a Szent István Társulat. BALANYI. 1931.
- Bálint Sándor: Népünk ünnepei. Az egyház év néprajza. Szent István Társulat, Budapest, 1938. BÁLINT. 1938.
- Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium. I–II. kötet. Szent István Társulat. Budapest, 1976–1977.
- Balla Antal: A magyar történetírás új útja. *Pesti Hírlap*, 1931. március 1. BALLA. 1931.
- Balogh Arthur: Az államélet fő jelenségei, tekintettel a Magyar Szent Korona elméletére. Politzer, Budapest, 1904.
- Balogh Gyula: A Szent Korona nem utaztatható. *Magyar Hírlap*. 1999. augusztus. 19. BALOGH. 1999.
- Balogh Jenő: A jogtörténet tanítása hazánkban. *Budapesti Szemle*. 1905. február.
- Bárány-Oberschall Magda: Die Sankt Stephans Krone und die Insignien des Königreiches Ungarn. Wien–München, 1961. 1974.
- Baráth Tibor: A magyar népek östörténete. Kiadó: Somogyi Zoltán, 1993. New York, USA.
- Ifj. Bartha Lajos: Királyi jelvény vagy asztrális jelkép? *Új Tükör*, 1980. 31. sz.
- Bartoniek Emma: A magyar királykoronázások története. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1939. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. BARTONIEK. 1939.
- Bartoniek Emma: Corona és Regnum. Századok. 1934. VII–VIII. sz. BARTONIEK. 1934.
- Bauer Tamás: Köztársasági eskü a korona előtt? Liebmann Katalin igazsága. *Népszabadság*. 1999. szeptember 8. BAUER. 1999.
- Beér János – Csizmadia Andor: Történelmünk a jogalkotás tükrében. Sarkalatos honi törvényeinkről (1001–1949) Gondolat, Budapest, 1966.
- Béli Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 1999. BÉLI. 1999.
- Benda Kálmán – Fügedi Erik: A magyar korona regénye. Magvető, Budapest, 1978.
- Benda Kálmán: Még egyszer a szentkorona-eszméről. *Magyar Nemzet*. 1984. november 3.
- Beöthy Mihály–Fehér András–Ferenczné Árkos Ilona–Ferencz Csaba: Egy régi kor kozmológiájának emléke: a magyar korona. *Fizikai Szemle XXXI*. 1981.
- Beöthy Mihály–Fehér András–Ferenczné Árkos Ilona–Ferencz Csaba–Hennel Sándor: Eppur si... *Fizikai Szemle XXXIV*. 1984. BEÖTHY. 1984.
- Beöthy Mihály–Fehér András–Ferenczné Árkos Ilona–Ferencz Csaba–Hennel Sándor: Méretek és arányok a Szent Koronán és a koronázási jelvényeken. *Magyarság és Műveltség*. INTART, 1987. április. BEÖTHY. 1987.
- Beöthy Mihály: Koronakutatás kérdőjelekkel. *Magyar Nemzet*. 1989. február 9. Visszhang melléklet.
- Berényi Sándor: Az államigazgatás tudományok kutatása, és oktatása az egyetem jogi karán. Az Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem Állam- és jogtudományi Karának története 1667–1997. Szerkesztette: Horváth Pál. ELTE, Budapest, 1998. BERÉNYI. 1998.
- Bertényi Iván: A magyar korona története. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1979, 1986.

- Bertényi Iván: A magyar Szent Korona. Magyarország címere és zászlaja. Kossuth Kiadó. Budapest, 1966.
- Bertényi Iván: A Szent Korona és a köztársaság. Nem a királyság szimbóluma. Magyar Nemzet. 1999. szeptember 18. BERTÉNYI. 1999.
- Bertényi Iván: Kis magyar címertan. Gondolat, Budapest, 1983.
- Bessenyei György: Magyar Országnek törvényes állása. I–II–III. (1804). KMENY, Budapest, 1941.
- Bessenyei György: A magyar nemzet szokásairól, erkölceiről, uralkodásának módjáról, törvényeiről, és nevezetesebb viselt dolgairól (1777). KMENY, Budapest, 1942.
- Bethlen István: Válogatott politikai írások és beszédek. Szerkesztette és az utószót írta: Romsics Ignác. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
- Bock, Franz: Die ungarische Königskrone. „Corona Sancti Stepheani” im Kronschatz der königlichen Schlossburg zu Ofen. Aachen, 1896.
- Bocskai István: Testámentumi rendelése. Előszót és a jegyzeteket írta és a kötetet szerkesztette: Szigethy Gábor. Holnap Kiadó, Budapest, 2001.
- Bodor Imre: A magyar korona legkorábbi ábrázolásai. Ars Hungarica VIII. 1980.
- Boeckler, Alfred: Die „Stepahnskrone” – Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. Beiträge zu ihrer Geschichte vom dritten bis sechzehnten Jahrhundert von Percy Schramm mit Beitragen verschiedener Verfasser. III. Stuttgart. 1956.
- Bogár László: Magyarország és a globalizáció. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. BOGÁR. 2003
- Bogár László: Latin-amerikai jövedelemkülönbségek. Magyar Nemzet. 2005. május 31. 6. o. BOGÁR. 2005.
- Bogár László: Visszafordulás a lejtőről. Tizenkét pontos vázlatrajz egy lehetséges nemzetprogramhoz. Magyar Nemzet, 2007. december 13. BOGÁR. 2007.
- Bogyay, Thomas v.: Besprechung von J. Deér, Die Heilige Krone Ungarns. Byzantinische Zeitschrift. LXI. 1968.
- Bogyay, Thomas v.: Ungarns Heilige Krone. Ein kritischer Forschungsbericht. Ungarn, Jahrbuch IX. 1978.
- Bogyay Tamás: Könyvek – koronánkról. Új Látóhatár. V. 1962.
- Bogyay Tamás: Az ország és koronája. Katolikus Szemle. XXX. 1978.
- Bogyay Tamás: A szentkorona-kutatás történetéről. Insignia Regni Hungariae I. Budapest, 1983.
- Bogyay Tamás: A Szent Korona, mint magyar történelem forrása és szereplője. Gesta Hungarorum. I. Történelmünk a Honfoglalástól Mohácsig. Tanulmányok. Szerk.: Saáry Éva, Zürich, 1984.
- Bogyay Tamás: Kritikai tallózás a szentkorona körül. Annales de le Galérie Nationale Hongroise. 1991.
- Bónis György: Decretaris Intellectio. III. Honorius pápa a koronajavak elidegeníthetlenségéről. Történelmi Szemle. XVII. 1974. BÓNIS. 1974.
- Bónis György: Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban. Kolozsvári Bólyai Tudományegyetem, Kolozsvár, 1947. BÓNIS. 1947.
- Bónis György: Középkori jogunk elemei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972
- Borbándi Gyula: A magyar népi mozgalom története. (Harmadik reformnemzedék) Püski, Budapest, 1989. BORBÁNDI. 1989
- Borbély Imre: Nemzetstratégia. A harmadik évezred küszöbén. Az MVSZ kiadványa. Szerkesztette: Kurucz Gyula. 1996.
- Bosnyák Sándor: Aranyalma, bot, suba. Koronázási jelvényeink a néphagyomány tükrében. Művészet. XVI. 1975. június.
- Bölönyi József: Sacra regni corona. 1978. Különkiadvonat a Történelmi Szemle 1978. évi 2. számából.

- Bölönyi József: Magyar Közjog I–II. Budapest, 1943.
- Bradák Károly: A magyar korona hátsó ormának problematikája. Zománc. 1987.
- Bunyevecz Zsuzsa: A Szent Grál üzenete. Az eltitkolt magyar vonatkozások. Alexandra, Budapest, 2007. BUNYEVÁCZ.
- Búza Péter: Az ötvösök mást mondanak. Egy műhelyben készült volna Szent István koronája? Magyar Nemzet, 1984. augusztus. 18. BÚZA. 1984.
- Canning, Joseph: A középkori politikai gondolkodás története 300–1450. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. CANNING. 2002.
- Cikkek az államformáról: Pesti Hírlap. 1919. november. 19., 22., 29., december 2., 7. Corpus Juris Hungarici. lásd: Magyar Törvénytár
- Csapó Endre: A Szent Korona emigrációja. In: A Szent Korona-eszme időszzerűsége. Szerkesztette: Tóth Zoltán József. Szent István Társulat. Budapest, 2004.
- Csapó Endre: Köztársaság-vita a parlamentben. Magyar Élet, 2005. október 6. CSAPÓ 2005.
- Csapodi Csaba: Ismét a Szent Koronáról. Magyar Tudomány. 1999. 10. szám. CSAPODI. 1999. 1.
- Csapodi Csaba: A nemzeti hagyománynak van igaza. Új ember. 1999. szeptember 7. CSAPODI. 1999. 2.
- Csehi Zoltán: Dole v. Carter – Szent Korona és Heidelberg: a nemzetközi magánjog, mint humanista tudomány. A Szent Korona szellemtörténetéhez. Szerkesztő bizottság társelnökei: Hamza Gábor–Takács Péter, felelős szerkesztő: Földi András. Acta, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar tudományos kiadványa. 2004. CSEHI. 2004.
- Csekey István: Magyarország alkotmánya. Renaissance K, Budapest, 1943.
- Csekey István: Nagy Ernő és a magyar közjogírás új iránya. Magyar Jogászegyleti Értekezések. 1926. X. sz. CSEKEY. 1926.
- Csihák György: A magyar parlamentarizmus ezer éve. Összefoglaló kitekintés. ZMTE. Budapest, 1990. CSIHÁK. 1990.
- Csillag Gyula: A régi magyar alkotmány és az 1848-i és 1867-i évek közjogi alkotásai. Pest, 1871.
- Csisztay Gizella: A Szent Korona védelme alatt. Demokrata. III. évf. 1996/19.
- Csóka Lajos: A szellemtörténet útján. Magyar Kultúra. XVIII. évf. 1931. Főszerkesztő: Bangha Béla, felelős szerkesztő: Czapik Gyula. CSÓKA. 1931.
- Csoma Gyula: Közoktatás és nemzet. Új pedagógiai szemle. 1993. 5. szám. CSOMA. 1993.
- Csomor Lajos–Lantos Béla–Ludvigh Rezső–Poór Magdolna: Egy vizsgálat eredményei a koronán. Művészet XXV. 1984. június.
- Csomor Lajos – Lantos Béla – Ludvigh Rezső – Poór Magdolna: A magyar korona aranyműves vizsgálatáról. Fizikai Szemle XXXIV. 1984.
- Csomor Lajos: A karaván halad. Magyar Nemzet. LII. 1989. február 9.
- Csomos Lajos: A magyar Szent Korona aranyműves szempontú vizsgálata. Magyarság és Műveltség. INTART, 1987. április. CSOMOR. 1987.
- Csomor Lajos: Őfelsége a Magyar Szent Korona. Székesfehérvár. 1996. CSOMOR. 1996.
- Csontos János: Írástudók árulása 8.0. Magyar Nemzet, 2008. január 23. CSONTOS. 2008.
- Csontos Miklós: A szentkorona-tan tükrében. Magyar Nemzet, 1996. január 15.
- Deák Ferenc: Adalék a magyar közjoghoz. Észrevételek Lustkandl Venczel munkájára: „Das Ungarisch-Österreichische Staatsrecht” a magyar közjog történelmének szempontjából. Kiadja: Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1865. Reprint kiadás: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. Kovács István kíséző tanulmányával. DEÁK. 1865.
- Deák Ferenc: Válogatott politikai írások és beszédek. I–II. Válogatta, jegyzetekkel ellátta, és szerkesztette: Molnár András. Osiris, Budapest, 2001.
- Decsy Sámuel: A magyar Szent Koronának és ahhoz tartozó tárgyaknak históriája Bétsben. 1792. Reprint kiadás: Budapest, 2004.

- Deér József: *Die Heilige Krone Ungarns*. Graz–Wien–Köln. 1966. A Magyarok Szent Koronája. Attraktor, Budapest, 2005.
- Degré Alajos: A magyar jogtörténetírás keletkezése és fejlődése a dualizmusban (1968) In: Degré Alajos: *Válogatott jogtörténeti tanulmányok*. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket, és az utószót írta: Mezey Barna. Millenniumi Magyar Történelem. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. DEGRÉ. 1968.
- Degré Alajos: *Magyar jogtörténetírás a Horthy-korban* (1969) In: Degré Alajos: *Válogatott jogtörténeti tanulmányok*. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket, és az utószót írta: Mezey Barna. Millenniumi Magyar Történelem. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. DEGRÉ. 1969.
- de 'Coulangle, Fustle: *Az antik városállam*. Szerkesztette: Hamza Gábor. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2003.
- Dékány István: A szellemtörténet történetelméleti alapon megvilágítva. Századok, 1931. IX–X. füzet. Magyar Történelmi Társulat Közlönye. DÉKÁNY. 1931.
- Domanovszky Sándor: A magyar történetírás új útjai. Századok. 1931. VII–VIII. füzet Magyar Történelmi Társulat Közlönye. Szerkesztő: Domanovszky Sándor–Hajnal István–Mályusz Elemér. DOMANOVSKY. 1931.
- Donászy Ferenc: *Nemzeti jelvényeink története*. Budapest, 1941.
- Dümmerth Dezső: *Az Árpádok nyomában*. Panoráma, Budapest, 1987.
- Dümmerth Dezső: *A titokzatos jelbeszéd. A magyar szent királyok nemzetsége*. Panoráma, Budapest, 1989.
- Dümmerth Dezső: *Emese álma – Virrasztó géniusz*. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Eckhart Ferenc: *Alkotmánytörténeti illúziók és a szentistváni realitások*. Nemzeti Újság. 1931. március 11. 57. szám. ECKHART. 1931. 4.
- Eckhart Ferenc: *A jog- és államtudományi kar története. 1667–1935. A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Története. II. kötet. Az egyetem 300. éves fennállása alkalmából*. Kiadja a Pázmány Péter Tudományegyetem. KMENY. Budapest, 1936. ECKHART. 1936.
- Eckhart Ferenc: *A magyar alkotmányfejlődés*. Magyar Jogi Szemle. XII. évf. 5. Budapest, 1931. május hó. ECKHART. 1931. 1.
- Eckhart Ferenc: *Néhány észrevétel*. Magyar Jogi Szemle. XII. évf. 6. Budapest, 1931. június hó. ECKHART. 1931. 2.
- Eckhart Ferenc: *A szentkorona-eszme története*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1941. Franklin Nyomda. ECKHART. 1941.
- Eckhart Ferenc: *Jog és alkotmánytörténet*. In: *A magyar történetírás új útjai*. Szerkesztette: Hóman Bálint. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1931. ECKHART. 1931.
- Eckhart Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1946. ECKHART. 1946.
- Eckhart Ferenc: *Vita a magyar történetírás új útjairól*. Budapesti Hírlap, 1931. március 10. ECKHART. 1931. 3.
- Eckhart, Farnicis: *The holy crown of Hungary*. Soc. of Hungarian Quartely, Budapest, 1941.
- Eckhart Ferenc–Bónis György: *Magyar állam- és jogtörténet*. Szerkesztette: Eckhart Ferenc, Kézirat. ÁJK jegyzetei. Közoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Budapest, 1952.
- Eckhart Ferenc–Bónis György: *Magyar állam- és jogtörténet*. (1. rész, Kézirat.) Javított utánnomás. Felsőoktatási Jegyzetek. Budapest, 1953. ECKHART–BÓNIS. 1953.
- Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Egyetemi Levéltár, Állam- és Jogtudományi Kar, A Kari Tanács Jegyzőkönyvei (EL ÁJK KTJkv.) EL ÁJK KTJkv. 100-2/1951-52. 1951. XI. 28. EL ÁJK KTJkv. 855-8/10-1953. V. 13. EL ÁJK KTJkv. 855-8/12 1953. EL ÁJK KTJkv. 855-14/8-1954. X. 2. EL ÁJK KTJkv. 855-11/2-1955. I. 29. EL ÁJK KTJkv. 855-11/6-

1955. V. 14-28. EL ÁJK KTJkv. 855-11/11-1955. IX. 10. EL ÁJK KTJkv. 855-11/17-1955. XII. 3. EL ÁJK KTJkv. 855-11/5-1956. IV. 7. EL ÁJK KTJkv. 855-11/6-1956. V. 5. EL ÁJK KTJkv. 855-3/7/57. I. 4. EL ÁJK KTJkv. 778/1957. IV. 27. EL ÁJK KTJkv. 1096/1957. VI. 1. EL ÁJK KTJkv. 1667/1957. VII. 6. EL ÁJK KTJkv. 70/1957-58. IX.
- Egy a nemzet! Az Ausztráliai Magyar Szent Korona Társaság kiadványa.
- Egyed István: A mi alkotmányunk. Magyar Szemle Könyvei, Budapest, 1943.
- Egyed István: Az alkotmánytörténelem irányának új útjai. Jogállam. 1931. XXX. évf. 5–6. sz. EGYED. 1931.
- Egyed István: Az ezeréves magyar alkotmány. In: Az ezeréves Magyarország. A Pesti Hírlap Rt. Kiadása. 1939. EGYED. 1939.
- Egyed István: Magyar jellem és magyar alkotmány. KMENY, Budapest, 1941. EGYED. 1941.
- Egyed István: Politikai nemzet, népi nemzet. Budapest, 1939.
- Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulójára. Szerk.: Serédi Jusztinián. Szent István Társulat, Budapest, 1938. Reprint kiadás: Szent István Társulat, Budapest, 1988.
- Endrey Antal: A Szent Korona Attila öröksége? (1988) Endrey Antal: The Holy Crown of Hungary.
- Endrey Antal: Mi legyen az ország címere? Nemzeti Újság, 1990. január 1.
- Eötvös József: A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra. Budapest, 1981.
- Égből küldték, angyalok hozták. Bunyevác Zsuzsa: A Szent Grál üzenete. Alexandra Könyvjelező. III. évfolyam 9. szám. 2007. szeptember
- Érszegi Géza: Az Aranybulla. In: Aranybulla (Érszegi Géza, Virág Benedek, Nagy Gyula fordításával). Előszót és a jegyzeteket írta, a kötetet szerkesztette: Szigethy Gábor. Holnap Kiadó, Budapest, 2001.
- Fazekas Csaba: Ófelsége respublikája. A Függetlenségi Nyilatkozat új polgári állam körvonalait rögzítette. Népszabadság. 1999. április 22. FAZEKAS. 1999.
- Fekete György–Sunyovszky Szilvia: A Szent Korona ezer arca. Kairosz Kiadó, Budapest, 2000.
- Ferdinandy Geyza: Az Aranybulla. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1899. FERDINANDY. 1899.
- Ferencz Csaba: Szent István király koronája. Heraldika Kiadó. Akadémia Nyomda Kft. Martonvásár. 2002. FERENCZ. 2002.
- Ferencz Csaba: A tudomány nevében? Néhány észrevétel a koronázási jelvényegyüttes vizsgálatával kapcsolatban. Magyar Tudomány 1988. 7–8. sz.
- „F. és tsai”: Mérési jegyzőkönyv a magyar koronázási jelvények MNM-beli kiállításáról. – A korona, a kard, jogar és országalma meghatározásainak c. melléklete. Budapest, 1982. VIII. A MNM és a Koronabizottság irattára. F. és tsai: Ferencz Csaba és társai.
- „F. és tsai”: Egy régi kor kozmológiájának emléke: a Magyar Korona. Fizikai Szemle. 1981. december.
- „F. és tsai”: Téveszmék a magyar koronáról? Új Tükör. 1980. 31. sz.
- Fricz Tamás: Egy következmények nélküli ország. Négy pontban a magyar belpolitika vis maior helyzetéről. Magyar Nemzet, 2007. október 2. FRICZ. 2007. 1.
- Fricz Tamás: Egy következmények nélküli ország. A hatalmi ágak kölcsönös ellenőrzését a jelenleginél jobban megvalósító alkotmányos rend kellene. Magyar Nemzet, 2007. november 30. FRICZ. 2007. 2.
- Fricz Tamás: Gulyás Gergely sajnós téved. 2008. január 22. FRICZ. 2008.
- Frivaldszky János: Természetjog. Eszmetörténet. Szent István Társulat, Budapest, 2001. FRIVALDSZKY. 2001.

- Frivaldszky János: Természetjog. Szöveggyűjtemény. Szent István Társulat, Budapest, 2006. FRIVALDSZKY. 2006.
- Gerics József: A magyar király „birodalmi trónusa” a 13. században. Levéltári Szemle. XXXV. 1985. 2. szám.
- Gerics József–Ladányi Erzsébet: Szent István királlyá avatása és egyházszerkezése Theotmár krónikájában. Magyar Könyvszemle CVI. 1990. 3–4. szám.
- Gerics József–Ladányi Erzsébet: Szent István lándzsája és koronája vonatkozó források értelmezése. Levéltári Szemle XL. 1990. 2. sz.
- Gerőcz Kálmán: A Szent Korona tana. Szent Istvánnak (I. István magyar király) Szent Imréhez szóló Intelmeiben. Sátoraljaújhely, 1930. Vajda Nyomda.
- Gombos Gyula: A harmadik út. Püski, Budapest, 1990. GOMBOS. 1990.
- Götz László: Keleten kél a nap. Kultúránk a történeti ősidőkből. Püski, Budapest, 1993.
- Gréczy Zsolt: Bajokra Szent Korona-tan. Konzervatív értelmiségiek válságtanácskozása. Népszabadság. 2005. október 12. GRÉCZY. 2005.
- Grexa Gyula: A magyar királyi korona problémái. – Überlieferung und Auftrag. Festschrift für Miachael de Ferdinandy zum sechzigsten Geburtstag. 5. Oktober 1972. Herausgegeben Josef Gerhard Farkas. Wiesbaden. 1972.
- Grosschmid Béni: Werbőczy és az angol jog. I–II. Budapest. 1928.
- Gulyás Gergely: Rendőrállam népképviselő helyett. Magyar Nemzet, 2007. február 13. GULYÁS. 2007.
- Gulyás Gergely: Nem az alkotmányos rendszerrel van baj. Magyar Nemzet, 2008. január 22. GULYÁS. 2008.
- Györffy György: István király és műve. Budapest, 1977.
- Györffy György: Mikor készülhetett a Szent Korona? Élet és Tudomány XXVI. 1971. I. 8.
- A Habsburg Ház trónfosztásáról szóló 1921. évi XLVII. tv. vitája. Nemzetgyűlési Napló. 13. kötet.
- Habsburg Ottó: A Szent Korona és a magyar nép. In: Jalta és ami utána következik. Válogatott cikkek és tanulmányok. Újváry Griff Kiadó, München, 1978. HABSBERG. 1978.
- Habsburg Ottó: Még egyszer a Szent Korona: a második népszavazás. In: Jalta és ami utána következik. Válogatott cikkek és tanulmányok. Újváry Griff Kiadó, München, 1979. HABSBERG. 1979.
- Habsburg Ottó: A Szent Korona Népe. Sorskérdések. Magyarság az ezredfordulón. Magyar Nemzet. 1992. szeptember 12. HABSBERG. 1992.
- Habsburg Ottó: Államfőnk a Korona? Exkluzív interjú. Pesti Hírlap, 1993. január 30.
- Hajnik Imre: Magyarország az Árpád-királyoktól az ősiségnek megalapításáig és a hűbéri Európa. Pest, 1867.
- Hajnik Imre: Magyar alkotmány és jog az Árpádok alatt. Pest, 1872.
- Hajnik Imre: Egyetemes európai jogtörténet a középkor kezdetétől a francia forradalomig. 5. k. Budapest, 1874.
- Halmai Gábor: A szent korona és a köztársasági alkotmány. Élet és Irodalom. 1999. 35. szám 1999. szeptember 3. HALMAI. 1999.
- Hankó Ildikó: Aranyműves szemmel a Szent Koronáról. Megtalálták a hiányzó Szűz Mária képet. Beszélgetés Csomor Lajossal. Magyar Nemzet. 1993. augusztus 19.
- Hankó Ildikó: Magyar ötvösművész szenzációs felfedezése Tbiliszi-ben. Kaukázusi műhelyben készült a Szent Korona? Magyar Nemzet. 1993. augusztus 9.
- Hankó Zoltán: A törvény én vagyok! Magyar Nemzet, 2007. november 14. HANKÓ. 2007.
- Harsányi Zsolt: Sacra Corona. A magyar Szent Korona regénye. Budapest, 1938.
- Hat szerző: A magyar korona funkcionális-morfológiai aspektusa. Magyarság és Műveltség. INTART, 1987.

- Határozati tiltakozás a királypucss ellen, Horthy Miklós mellett. Nemzetgyűlés 171. ülése. 1921. április 1. Nemzetgyűlési Napló. 9. kötet.
- Hegedűs Lajos: A magyar közjog alapvonalai. Pest. 1861.
- Hollay István: A „Magyar Szent Korona” körüli tévedések és félreértések tisztázása. Magyar Könyvbarátok Köre 40. 1. soksz. Toronto, 1982.
- Holler László. Néhány magyarázó megjegyzés a Szent Korona zománcképeihez. Népszabadság. 1996. január. 9.
- Hóman Bálint: A történelem útja In. Hóman Bálint Válogatott tanulmányok. Szerkesztette: Búza László, Osiris, Budapest, 2002. HÓMAN. 1931.
- Hóman Bálint–Szekfű Gyula: Magyar Történet I–V. kötet. KMENY, Budapest, 1928–1934, 1939.
- Horthy Miklós a királykérdésről. Pesti Hírlap, 1920. április 16.; Függetlenség, 1937. december 21.
- Horthy Miklós: Emlékirataim. Európa História, Budapest, 1990.
- Horváth Pál: Adalékok a nemzeti ideológia múltjának elemzéséhez a magyar jogtörténetírás történetéből. In: A nemzeti ideológia múltja és jelene. Szerkesztette: Balogh Sándor és Székely György. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Évkönyve, Budapest, 1966. HORVÁTH. 1966.
- Horváth Pál: A kelet és közép-európai népek jogfejlődésének főbb irányai. Budapest, 1968.
- Horváth Pál beszéde a dr. Timon Ákos emléktábla avatásán 2000. augusztus 27. HORVÁTH. 2000.
- Horváth Pál: Az állam és jogtörténet szerepe. In: Az Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának története. 1667–1997. Szerkesztette: Horváth Pál. ELTE Budapest, 1998. HORVÁTH. 1998.
- Horváth Pál: Egyetemtörténeti tanulmányok. Adalékok a modern felsőoktatási rendszerek kifejlődéséhez. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Egyetemes Állam- és Jogtörténeti Tanszék Budapest, 1973. HORVÁTH. 1973.
- Ibrányi, Stefano: La dottrina della Sacra Corona ungherese nel secolo XX. (Estr. da „Corvina” rassegna Italo. Ungherese, 1938. 8–9.) Franklin, Budapest, 1938.
- Igazságot Magyarországnak! Trianon kegyetlen tévedései. Franklin, Budapest, 1930.
- Iggers, Georg G.: A német historizmus. A német történetfelfogás Herdertől napjainkig. Társadalomtudományi Könyvtár. Gondolat, Budapest, 1988.
- Illés József: A Szent Korona. Jogtudományi Közlöny, 53. szám, Budapest, 1916.
- Ima Magyarorszáért. Szerk.: Papp Lajos–Jelencki István. Kairosz, Budapest, 2006.
- Ivánka Endre: „Sacrum Imperium” és „Rex Christianus”. A középkor politikai világmésképe szakrális háttere. (1940) In: Heidegger filozófiája és az ókori metafizika. Összegyűjtött tanulmányok. A kötetet válogatta, a szöveget gondozta és az utószót írta: Bodor Mária Anna. Paidon, Budapest, 2004. IVÁNKA. 1940.
- Ivánka Endre: A „Szent Istváni gondolat”. (1941) In: Heidegger filozófiája és az ókori metafizika. Összegyűjtött tanulmányok Paidon, Budapest, 2004. IVÁNKA. 1941.
- Jászi Oszkár: A monarchia jövője. A dualizmus bukása és a Dunai Egyesült Államok. Új Magyarország Rt., Budapest, 1918.
- Jászi Oszkár: A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés. (Válogatás) Bevezetőt írta, válogatta, és jegyzetekkel ellátta: Litván György. Gondolat, Budapest, 1986.
- Jezsó Ákos: A misztikus Szent Korona. Napi Magyarország. 1997. szeptember. 27. JEZSÓ. 1997.
- Jókuthy Zoltán: A korona közjogi fogalom. Interjú G. Nagyné Maczó Ágnessel. Demokrata. 1999. 33. szám. JÓKUTHY. 1999.
- Jóléti gazdaság a Szent Korona Országában. Szerkesztette: Síklaky István. Szerzők: Ángyán József, Baranyi Károly, Bruckner József, Darab Csaba, Dohár Mihály, Drábik János,

- Gallai István, Gyulai Iván, Mándoki Andor, Tanku Endre, Szeremley Béla, Tóth Elek, Vadai Mihály Zsolt, Weller Márton, Zielinsky Szilárd. KAPU Könyvek, Fennmaradás Füzetek, Kiadó: Magyar a magyarért Alapítvány. Budapest, 2005.
- Joó Tibor: A magyar nemzeteszmé. Budapest, 1939. Reprint Kiadás: 1990. Szeged
- Karácsony Sándor: A Szent Korona tan. A magyar világnézet. Exodus Kiadás, Budapest, 1941. KARÁCSONY. 1941.
- Karácsony Sándor: A magyar észjárás. Magvető Kiadó, Budapest, 1985. (az első kiadás: 1939.) KARÁCSONY. 1939.
- Kardos József: A király nélküli királyság a szent korona jegyében. In: A magyarországi polgári rendszerek. (Tanulmánykötet) Szerk.: Pölöskei Ferenc és Ránki György. Tankönyvkiadó. Budapest. 1981.
- Kardos József: A Szentistváni Állameszmé és a Szentkorona-tan. In: Hiba! A könyvjelző nem létezik. Szent István és kora. Szerk: Glatz Ferenc és Kardos József. MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 1988. KARDOS 1988.
- Kardos József: A szentkorona-gondolat a XV. századi Magyarországon. Székely- emlékkönyv, Budapest. 1994.
- Kardos József: A Szentkorona-tan története, 1919 – 1944. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987. KARDOS. 1987.
- Kardos József: A Szent Korona és a Szentkorona-eszmé története. IKVA, Budapest, 1992. KARDOS. 1992.
- Kardos József: Az Eckhart (Ferenc)-vita és a Szentkorona-tan. Századok Klny. 1969. 5–6. sz. Akadémiai Nyomda Budapest
- Kartal Zsuzsa: Hiszek benne. Népszabadság, 2008. január 21. KARTAL. 2008. február 15.
- Karpat, Jozef: Dejiny uhorskeho státneho polmu s h'ladiska prévneho. Náct problematiky a jej riesenia, Bratislava, 1941. (Klny. Historica Slovaca. r. I/II. 1940/41.)
- Karpat, Jozef: Corona Regni Hungariae im Zeitalter der Arpaden – Corona Regni. Weimar. 1961.
- Karpat, Jozef: Zur Geschichte des Begriffs Corona Regni in Frankreich und England, Corona Regni, Weimar, 1961.
- Kádár Lynn Katalin: A Szent István Korona visszajuttatása és további hatása a Carter-kormányzatra. 1999. Kézirat
- Kállay István: A koronakronikához. Magyarország XV. 1978. január 1.
- Kállay István: Nemzeti jelképeink. Magyar Tudomány. c.f. 1989. 7–8. sz.
- Kállay Miklós: Az élet a történelem mestere. A magyar történetírás új útjai. Nemzeti Újság. 1931. február 6. 29. szám. KÁLLAY. 1931.
- Kálnoki Bedó Sándor: A magyar történetírás új útjai. Budapesti Hírlap. 1931. március 8. KÁLNOKI. 1931.
- Káta József: Gondolatok a Magyar Koronáról. Magyar Ötvös. 1989. január. 14.
- Keckés János: Mire valók a nemzeti jelképek. A Szent Korona-tan aktuálpolitikai (félre) értelmezése. Magyar Nemzet, 1999. október. KECSKÉS 1999.
- Kelleher, Patrick J.: The Holy Crown of Hungary – Papers and Monographs of American Academy of Rome. XIII. 1951.
- Képes Krónika. Fordította: Geréb László. Magyar Helikon, Budapest, 1971.
- Képviseletházi Napló. 1927–1932. XIII. és XXXV. kötet.
- Kerékyártó György: Szűz Mária képe a Szent Koronán. Új Magyarország V. 1995. december. 6.
- Kérészy Zoltán: Hübéri eszmék és magyar jogfejlődés. Észrevételek Eckhart Ferenc. „Jog- és alkotmánytörténet” című dolgozatára Budapest. 1931. 8. évf. KÉRÉSZY. 1931.
- Kézai Simon: A magyarok története. Fordította: Györffy György. In: A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Kortársak és krónikások híradásai. Budapest, 1975.

- Király János: A királykoronázás eredete, egyházi kifejlődése és ordóbeli kialakulása. Budapest, 1918.
- Királyság, vagy köztársaság legyen-e Magyarország? Pesti Hírlap, 1919. november 1. és 4. szám.
- Kiss István: Magyar Közjog. Eger, 1880.
- Kmety Károly: A királyválasztás joga. Magyar Jogi Szemle. 1920. I. évf.
- Kmety Károly: Magyar Közjog. (6. kiadás) Budapest, 1926.
- Kocsis István: „A Szent Korona Tanának titkai.” címmel beszélgetés. Készítette: Szittai István. Pesti Hírlap, 1994. május 19.
- Kocsis István: A Szent Korona misztériuma. Püski Kiadó, Budapest, 1997.
- Kocsis István. A Szent Korona-tana. Múltja, jelene, jövője. Püski Kiadó, Budapest, 1995.
- Kocsis István: A Szent Korona-tana és a magyar nemzet. Magyar Nemzet. 1996. február 16.
- Kocsis István: „A Szent Korona védelme alatt” – beszélgetés. Készítette: Csisztay Gizella. Demokrata, 1996. május 9.
- Kocsis István: Trianoni pszichózusok. Hitel. VIII. évf. 1995. szeptember. 12.
- Kopári Dénes: Koronatanú: a palást. Magyarország. 1985. október. 20.
- Korbuly Imre: Magyarország közjoga (Magyar államjog) tekintettel történeti fejlődésére. Pest, 1871.
- Kovachich, Josephus Nic: Sylloge decretum comitialium inclyti regni Hungariae. I–II. Pestini, 1818.
- Kovachich, Martinus Georgius: Vestigia comitorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratum... Budae, 1790.
- Kovács Éva: Egy elveszett magyar korona. Művészettörténeti Értesítő. XVII. 1968. 212–213. o.
- Kovács Éva: A magyar koronázási jelvény együttes kutatásának hat éve. Művészettörténeti Értesítő. XXXV. 1986. 25–34. o.
- Kovács Éva – Lovag Zsuzsa: A magyar koronázási jelvények. Corvina, Budapest, 1980. KOVÁCS–LOVAG. 1980.
- Kovács József: A Magyar Szent Korona. Ikonológiai megjegyzések. Életünk. XXI. 1984. 885–904. o. valamint Főnix Könyvek 49. Debrecen 2003.
- Kovács Tibor: A korona jó helyen van. Magyar Hírlap. 1999. június. 10. KOVÁCS. 1999.
- Köztársaság, vagy monarchia? Magyar Hírlap. 1993. február 2.
- Kronstein Gábor: A köztársaság megkoronázása. Magyar Hírlap. 1999. október 16. KRONSTEIN. 1999.
- Kulcsár Judit–Lázár Guy–Vágó Judit: Vizsgálatok a korona hazaérkezéséről és az eseményt kísérő propagandáról. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1979.
- Leszámolás a Szent Korona-tannal. Népszabadság. 2000. július. 13. NB. 2000.
- László Gyula: Josef Deér: Die Heilige Krone Ungarns (Recenzió) Századok, CVI. 1972. 459–470. o.
- László Gyula: Götz László magyar őstörténete. In: Götz László: Keleten kél a nap. Budapest, 1994.
- Lee Edward: A Szent Korona alkímiája. Elixír, 1997. február.
- Lovag Zsuzsa: A korona-kutatás vadhajásai. Művészettörténeti Értesítő XXXV. 1986. 35–48. o.
- Lovag Zsuzsa: A magyar koronázási jelvények. Magyar Nemzeti Múzeum. 1978.
- Lovag Zsuzsa: Néhány technikai megfigyelés a magyar koronán. Annales de la Galerie Nationale Hongroise. 1991.
- Lovag Zsuzsa: A Szent Koronáról. Népszabadság. 1999. szeptember. 5. LOVAG. 1999.
- Lukcsics Pál: Hóman Bálint. Nemzeti Újság. 1931. április. 5. LUKCSICS. 1931.

- Maczó Ágnes–G. Nagy Ilián: Új magyar alkotmány. Budapest. 1995.
- Magyar Alkotmánytörténet. Szerkesztette: Mezey Barna. 2. átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 1998. MEZEY. 1998.
- Magyar állam- és jogtörténet. Egyetemi Tankönyv. Szerkesztette: Csizmadia Andor. Budapest, 1995. Átdolgozta: Horváth Pál és Stipta István. CSIZMADIA 1995.
- Magyar állam- és jogtörténet. Egyetemi Tankönyv. Szerk.: Csizmadia Andor, Budapest, 1972, 1986.
- Magyar Jogi Lexikon. V. kötet. Szerk: Dr, Márkus Dezső. Budapest, 1904. 35. o.
- Magyar Jövőkép. Egy minőségi magyar paradigma. A „Magyar paradigmák” c. konferenciák anyaga. MVSZ, Székesfehérvár, 1996.
- Magyar Nagylexikon. 4. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1995.
- Magyar Nagylexikon. 6. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest. 1998.
- Magyar Nagylexikon. 9. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 1999.
- Magyar Nagylexikon. 13. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2001.
- Magyar Nagylexikon. 14. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2002.
- Magyar Nagylexikon. 15. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2002.
- Magyar Nagylexikon. 16. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2003.
- Magyar Nemzet, 2007. augusztus 23.
- Magyar Néprajzi Lexikon. 1977. I. 313. o.
- A Magyar Szent Korona és a Szentkorona-tan az ezredfordulón. Molnár Tamás–Pap Gábor–Pecze Ferenc–Tóth Zoltán József–Vass Csaba–Zlinszky János. Szerk.: Tóth Zoltán József. Szent István Társulat. Budapest, 1999.
- Magyar Törvénytár 1000–1526. évi törvénycikkei. Szerkesztette: Márkus Győző. Franklin – Társulat, Budapest, 1899. Magyar Törvénytár.
- Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára és Régikönyv Gyűjteménye (MTA KRGy) MTA KRGy Ms 4356/149, 150; MTA KRGy Ms 4523/610/28; MTA KRGy Ms 5614/62, 63, 64, 66, 89, 106, 107, 109, 118, 119, 120, 124, 135, 143; MTA KRGy Ms 5616/10, 24, 26, 49, 97, 103, 104, 105, 106, 109, 224; MTA KRGy Ms 5617/21; MTA KRGy Ms 5386/199.
- Majoros József: Játékfilm a Szent Koronáról. Napi Magyarország. 1998. október 31. MAJOROS. 1998.
- Mályusz Elemér: Az Eckhart-vita. Századok. 1931. IX–X. MÁLYUSZ. 1931.
- Mályusz Elemér: A magyar társadalom a Hunyadiak korában. A hűbériség és rendiség problémája. In: Mátyás király emlékkönyv születésének ötszáz éves fordulójára. Budapest, 1943.
- Máriási István: Nagyasszonyunk, hazánk reménye. A szentistváni állameszme koronája. Korda Rt., Budapest, 1943.
- Maros Danka: „Kivánnák e, akarják e”, hogy a’ klenodiumokat tartó vas láda felnyitson. Művészettörténeti Értesítő. XLIII. 1994. 83–87. o.
- Marosi Ernő: A magyar korona a jelenkori kutatásban és a populáris irodalomban. Megjegyzések a művészettudomány jelenlegi helyzetéhez és megbecsüléséhez. Művészettörténeti Értesítő. XXXV. 1986. 49–55. o.
- Második Endre Király Dekrétuma. A Magyar Törvénytár 1000–1526. évi törvénycikkei. Fordította, és jegyzetekkel ellátta: Nagy Gyula, Budapest, 1899; in: Szigethy Gábor (Szerkesztette): Aranybulla, Holnap Kiadó, Budapest, 1999.
- Máthé Gábor: A szentkorona-tan aktualitása és dilemmái. A magyar alkotmányosság ezer éve. Tudományos konferencia Esztergom 1997. november 27. Szerkesztette: Mikolasek Sándor. Esztergom, Esztergom Város Önkormányzata. MÁTHÉ. 1997.

- Máthé Gábor: A Szent Korona-eszme parafrázisa. In: Eckhart Ferenc emlékkönyv. Jogtörténeti értekezések. Szerkesztette: Mezey Barna. Gondolat, Budapest. 2004. MÁTHÉ. 2004.
- Máthé Gábor: A Szent Korona-tan és az alkotmány fejlődése. Uralkodó, nemzet, Országgyűlés. Népszava. 1999. október 6. MÁTHÉ. 1999.
- Máthé Gábor: Die Bedeutung der Lehre von der Heiligen Stephanskronen für die ungarische Verfassungsentwicklung. München. Süd-Osteuropa Gesellschaft. 2000.
- Máthé Gábor: Die Bedeutung der Lehre von der Heiligen Stephanskronen für die ungarische Verfassungsentwicklung. In: Ungarn und Europa Rückblick und Ausblick nach tausendjahren. Szerkesztette: Georg Brunner. München, Südosteuropa-Studie. 2001.
- Máthé Gábor: Die Lehre der ungarischen heiligen Krone – Paraphrase. Verfassungsentwicklung. 2000. MÁTHÉ. 2000.
- Máthé Gábor: Die Problematik der Gewaltentrennung. Gondolat, Budapest, 2002. MÁTHÉ. 2002.
- Mezey Barna: Hajnik Imre. Magyar Jogtudósok. Szerkesztette: Hamza Gábor. Magyar Felsőoktatási Könyvek, Budapest, 1999. MEZEY. 1999.
- Mezey Barna: Utószó. In: Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Szerkesztette: Mezey Barna. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. MEZEY. 2000.
- Mérei Gyula: Magyar politikai párt programok. 1867–1914. Ranschburg Gusztáv Könyvkereskedés, Budapest, 1934.
- Michnai Attila: Tévhit-tan. Vita a Szent Korona-tanról Anno 1931. Heti Világgazdaság. 1999. október 6. MICHNAI. 1999.
- Mikó Imre: Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika. Minerva, Kolozsvár, 1944. MIKÓ. 1944.
- Milotay István: Új jászizmus. Magyarság. 1931. április. 30. MILOTAY. 1931.
- Mindszenty József: Emlékirataim. Kardinal Mindszenty Stiftung, Vaduz/Lichtenstein. Printed in Austria, 1988. MINDSZENTY 1988.
- Minkus, Friedrich v: The Sacred Crown of Saint Stephan. The Commonwealth, nov. 6. 1929. Val. 11., New York, Calvert, 1929.
- Mocsáry Lajos: A régi magyar nemes. Észrevételek Grünwald Béla: „Régi Magyarország” című munkájára. Franklin Társulat, Budapest, 1889.
- Molnár György: Foglalat. Szvetnik Joachim és a harminc éve hazahozott Szent Korona. Magyar Nemzet, 2007. december 15. MOLNÁR. 2007.
- Molnár Kálmán: Alkotmánytörténeti illúzió-e a magyar alkotmányfejlődés jellegzetes közjogi iránya? (Reflexiók Eckhart Ferenc: „Jog és alkotmánytörténet” című dolgozatára.) Magyar Jogi Szemle Könyvtára. Dunántúli Pécsi Egyetem Könyvkiadó és Nyomda Rt, Pécs, 1931. MOLNÁR. 1931.
- Molnár Kálmán: A jogfolytonosság követelményei és a kibontakozás útja. Egri Népújság, Eger, 1920.
- Molnár Kálmán: A Szent Korona jegyében. In: Molnár Kálmán összegyűjtött kisebb tanulmányai, cikkei. I. Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt., Pécs, 1932. MOLNÁR 1931. 1.
- Molnár Kálmán: A magyar jogszemlélet néhány alapvonása. Pécs 1932.
- Molnár Kálmán: A két világháború közötti közjogi provizórium közjogi jellege. Pécs, 1945.
- Molnár Kálmán: Az államforma. Összegyűjtött kisebb tanulmányok és cikkek. Pécs, 1930.
- Molnár Kálmán: Magyar Közjog. I–II. 3. k. Pécs, 1929.
- Molnár Tamás: Az atlanti kultúra kibontakozása. Kairosz, Budapest, 2006. MOLNÁR. 2006.
- Molnár Tamás: Pogány kísértés. Kairosz, Budapest, 2000. MOLNÁR. 2000.
- Molnárfy Tibor: A korona. Regnum Marianum. Szent István Társulat. Kolozsvár, 1992. MOLNÁRFY. 1992.

- Moór Gyula: Bevezetés a jogfilozófiába. Pfeifer Ferdinánd (Zeidler Testvérek), Budapest, 1923. MOÓR. 1923.
- Moravcsik Gyula: A magyar szent korona a filológiai és történeti kutatások megvilágításában. In: Emlékkönyv Szent István király halálának 900. évfordulóján. Szerk: Serédi Jusztinián. III. Budapest, 1938.
- Murányi Gábor: Mindenkinek – akit illet. Korona-visszaadási ceremónia 1978-ban. Heti Világgazdaság, 2008. január 5. MURÁNYI. 2008.
- Nagy Ernő: Magyar alkotmány- és jogtörténet. II. Bővített kiadás, Budapest, 1903. Írta: Timon Ákos. Jogállam III. évf. 1904. XI. NAGY. 1904.
- Nagy Ernő: Magyarország közjoga. (Államjog). Harmadik átdolgozott kiadás. Budapest, 1897.
- Nagy Miklós: A szellemtörténeti módszer. Budapesti Szemle. 223. kötet. MTA. Budapest, 1931. december. NAGY. 1931.
- Nagy Miklós: A szent korona eszméje. (Különlenyomat a Szent István Emlékkönyvből.) Franklin, Budapest, 1938.
- N. Kósa Judit: Szellemidézés. Népszabadság. 1999. január. 30. N. KÓSA. 1999.
- Nemeskürty István: A bibliai örökség, a magyar küldetésstudat története. Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1991.
- Nemeskürty Istvánnal beszélget Fábián László: István és a Szent Korona. A magyar alkotmányosság eredete. Magyar Nemzet. 1993. augusztus. 19.
- Nemzetstratégia. A harmadik évezred küszöbén. Magyarok IV. Világkongresszusa. Budapest, 1996.
- Németh László: Szekfü Gyula. (1940) In: Minőség Forradalma. Kisebbségben II. kötet. Püski, Budapest, 1992. NÉMETH. 1940.
- Németh Zolt: A magyar Szent Korona. B.K.L. Kiadó, Szombathely, 2007.
- Népszabadság, 2008. március 17.
- Nyulassy Ágnes: Néhány gondolat a Szentkorona-tanról. Benda Emlékkönyv. Budapest, 1994.
- Olosz Katalin: Örmény hagyomány a Magyar Szent Koronáról. Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiségek néprajzából. 2. Magyarországi Nemzetiségek Néprajza. Szerkesztette: Eperjessy Ernő, Mikszáth Kiadó, Budapest, 1998. OLOSZ. 1998.
- Országgyűlési Határozat „A Magyar Köztársaság alkotmányának szabályozási elveiről” 119/1996.(XII. 21.) CD Komplex Jogtár.
- Országgyűlés rendkívüli ülészakának 1. ülése 1990. június 18., 6. ülése július 3., 18. ülése augusztus 2.
- Országgyűlés Hiteles Jegyzőkönyve, 1998–2002. 77., 107., 108., 112. ülése.
- Országgyűlés alkotmány- és igazságügyi bizottság Jegyzőkönyve. AIB/61/1998–2002, AIB/27/1999. (A/01 991213, 991215)
- Országgyűlés költségvetési és pénzügyi bizottság Jegyzőkönyve. KTVB/30/1999, KTVB/60/1998-2002.
- Országgyűlés kulturális és sajtóbizottságának Jegyzőkönyve. (A/13 991215, 991209, 991123, 9912115.)
- Paczolay Péter: A történeti alkotmány és a konzervatív jogi gondolkodás. In: Magyar konzervativizmus. Hagyomány és jelenkor. Szerkesztette: Tökéczki László. Batthyány Lajos Alapítvány, Budapest, 1994. PACZOLAY. 1994.
- Pap Gáborral, „F. és tsaival” beszélget Magyar Pál: Üzenet a régmúltból. A kor vilásképe és a Korona. Új Tükör. 1980. 29. sz.
- Pap Gábor: „Angyali korona, szent csillag”. Jászberény, 1997. PAP. 1997.

- Pap Gábor: Fejezetek a funkcionális szempontú koronavizsgálatok történetéből. Gödöllő. 1994.
- Pap Gábor: Gyorsjelentés a koronakutatás állásáról. Vonzáskör. Miskolc, 1987.
- Pap Gábor: Hazatalálás. Püski Kiadó, Budapest, 1999. PAP. 1999.
- Pap Gábor: A Magyar Szent Koronáról. In: Molnár–Pap–Pecze–Tóth–Vass–Zlinszky: A Magyar Szent Korona és a Szentkorona-tan az ezredfordulón. 1999. PAP. 1999. 1.
- Pap Gábor: Ne mondja... Tíz időszerű óvás a Magyar Szent Koronával kapcsolatban. In: Tanulmányok. Százak Tanácsa, Budapest, 2000. PAP. 2000.
- Pap Gábor: Fejezetek a Szentkorona és a kononakutatás történetéből. Főnix, Debrecen, 2004.
- Papp Lajos: A magyarokhoz. Kairosz, Budapest, 2006.
- Papp László: Időszaki jelentés a Szent Korona ötvös vizsgálatáról. II. Magyar Iparművészet. 1994. 1. szám.
- Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok korában. I. Budapest, 1893.
- Pecze Ferenc: Szemelvények a Szentkorona-tan visszhangjáról a külföldi szakirodalmi forrásokban. In: Molnár Tamás–Pap Gábor–Pecze Ferenc–Tóth Zoltán József–Vass Csaba–Zlinszky János: A Magyar Szent Korona és a Szentkorona-tan az ezredfordulón. Szerkesztette: Tóth Zoltán József. Szent István Társulat, Budapest, 1999. PECZE. 1999.
- Pethő Sándor: Világostól Trianonig. A mai Magyarország kialakulása és története. Enciklopédia Rt. kiadás, Budapest, 1925. (IV. kiadás)
- Péri József: Időszaki jelentés a Szent Korona ötvös vizsgálatáról. I. Magyar Iparművészet. 1994. 1. szám.
- Politikai Magyarország. 1914–1935 I–II. kötet. Szerkesztette: Madarász Elemér. Kiadja: Magyar Politikai Lexikon Kiadó Vállalat, Európai Irodalmi és Nyomdai Rt. Budapest, 1936. Politikai Magyarország. I–II.
- Polner Ödön: Az új idők közjogi követelménye és régi alkotmányunk. Magyar Jogi Szemle. 1920. első évf. 2. sz.
- Polónyi Dezső: A magyar királykérdés. Atheneum, Budapest, 1928.
- Polónyi Dezső: Jog és történet. Pesti Napló. 1931. március 29. POLÓNYI. 1931.
- Pomeisl András József: „Szabad-e adót fizetni a császárnak?” In: A Szent Korona-eszme időszerűsége. Szerkesztette és a Bevezetőt írta: Tóth Zoltán József. Szent István Társulat, Budapest, 2004. POMEISL. 2004.
- Pölöskei Ferenc: Az államforma és az „alkotmányosság” kérdései 1919–1920 fordulóján. Történelmi Szemle, 1976. 3. sz. 315. o.
- Pölöskei Ferenc: A köztársasági eszme története Magyarországon. Budapest, 1994. PÖLÖSKEI 1994.
- Prohászka Ottokár: Az alkotmányosság helyreállítása. In: Prohászka Ottokár parlamenti beszédei. Barlay Ö. Szabolcs tájékoztatójával és Kiss Antal előszavával. Írások Prohászkaról 4. Székesfehérvár, 2006. 44–53. o.
- Puky Endre: A szent korona tana és a közigazgatási bíráskodás. Budapest. 1941. Fővárosi Ny. (Évnyitó beszéd a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság 1941. június hó 13. napján tartott teljes ülésén.)
- Pusztaszeri László: A mattsee-i Szent Korona-emlékmű. Új Magyarország II. 1992. 17. sz. január 21.
- Pusztaszeri László: Az élő Árpádok. Változó világ 17. Útmutató Kiadó, Budapest, 1997. PUSZTASZERI 1997.
- Rác Lajos: Eckhart Ferenc. (1885–1957) In: Magyar Jogtudósok. Első kötet. Szerkesztette: Hamza Gábor. Magyar Felsőoktatási Könyvek, 12., Budapest, 1999. RÁCZ. 1999.
- Radványszky, Anton: Das Amt des Kronhüters in Staatrecht und Geschichte Ungarns – Ungarn Jahrbuch. IV. Mainz, 1972. 27–45. o.
- Reiner János: A magyar királykérdés. Stephaneum, Budapest, 1921.

- Récsi Emil: Magyarország közjoga, mint 1848-ig s 1848-ban fennállott. Pest, 1861.
- Révay Péter: Túróc vármegye főispán rövid emlékirata Magyarország több mint 600 éve tündöklő Szent Koronájának eredetéről, jeles és győzedelmes voltáról, sorsáról. In: A korona kilenc évszázada. (Történelmi források a koronáról). Szerkesztette: Györffy György és Katona Tamás. Európa, Budapest, 1979
- Révay Péter: De monarchia et Sacra Corona Regni Hungariae. Frankfurt. 1659.
- Ruffy Péter: Koronánk könyve. Móra, Budapest, 1981.
- Ruffy Péter: Magyar ereklyék, magyar jelképek. Kossuth, Budapest, 1988.
- Ruffy Péter: Koronás pillanat. Magyar Nemzet. 1990. VII. 5.
- Samu Mihály: Elméleti jogtudományok oktatása Egyetemünkön. In: Az Eötvös Lóránd Tudomány Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának története. 1667–1997. Szerkesztette: Horváth Pál. ELTE, Budapest, 1998. SAMU. 1998.
- Sarlós Márton: A szellemtörténeti irány és a magyar jogtörténet írás. Jogtudományi Közlöny, 1956. 2. szám. SARLÓS. 1956.
- Sarlós Márton: Die organische Staatstheorie und die Staatstheorie der Heiligen Krone in der ungarischen Rechtsgeschichtswissenschaft. Tankönyvkiadó, Budapest, 1961.
- Schramm, Percy Ernst: Die Kronen des frühen Mittelalters – Herreschaftszeichen und Staatssymbolik. Stuttgart, II. 1955. 377–417. o.
- Schramm, Percy Ernst: Die Krönung bei den Westfranken und Angelsachsen von 878 um 1000. – Kaiser, Könige, Papste. II. 1968. 225–233. o.
- Schramm, Percy Ernst: Das Alte und Neue Testament in der Staatslehre und Staatssymbolik des Mittelalters. – Kaiser, Könige und Papste. IV. Teil. I. Hälfte. Stuttgart, 1970. 123–240. o.
- Schramm, Percy Ernst: Sacerdotium und Regnum im Austausch ihrer Vorrechte „Imitatio imperii” und „imitatio sacerdotii” – Kaiser, Könige und Papste. IV. Teil. I. Hälfte, Stuttgart, 1970. 57–106. o.
- Schütz Antal: Isten a történelemben. Tíz előadás. Szent István Társulat, Budapest, 1943. SCHÜTZ. 1943.
- Sebők Marcell: A historizálás koronázatlan királyai. Magyar Hírlap. 1999. november. 9. SEBŐK. 1999.
- Seregi Károly: Koronarajongók, avagy élő anakronizmus. Hetek. 1999. SEREGI. 1999.
- Seress Eszter: Mit jelent a Szent Korona? Magyar Fórum. 1996. augusztusi szám.
- Stefka István: Három jelentés. Az Aranybullától a Szent Koronáig. Magyar Nemzet, 2007. július 28.
- Stipta István: Jogtörténet-tudomány. In: Bevezetés a társadalomtörténetbe. Szerkesztette: Bódy Zsombor–Ö. Kovács József. Osiris Tankönyvek Sorozat. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. STIPTA. 2003.
- Stipta István: Die Vertikale Gewaltentrennung. (Verfassungs- und rechtsgeschichtliche Studien) Gondolat, Budapest, 2005.
- Suhayda János: Magyarország közjoga. Pest, 1861.
- Szabó Béla: A magyar korona országainak státuszjogi állása a *pragmatica sanctio* szerint. Pozsony, 1848.
- Szabó Dezső: A magyar trón problémája és Ausztria. In: Az egész látóhatár I. Püski, Budapest, 1991.
- Szabó Dezső: Toborzó. 1936. In: Az egész látóhatár. I. Püski, Budapest, 1991. SZABÓ D. 1936
- Szabó Dezső: Teleki Pál. Ludas Máttyás kiadás. 1941. május 66. szám. SZABÓ D. 1941.
- Szabó Miklós: Szadesz Magyarország nem ország – Fidesz Magyarország mennyország. Népszabadság. 1999. április. 22. SZABÓ. 1999. 1.

- Szabó Miklós: Ország jelkép, vagy államforma szimbólum. *Hetek*. 1999. szeptember 8. SZABÓ. 1999. 2.
- Szabó Miklós: Egyházi ünnep – állami ünnep. *Hetek*. Október 9. SZABÓ. 1999. 3.
- Széchenyi István: Magyarország sarkalatos törvényei. 1864.
- Székely András Bertalan: Kárpát-medencei keresztikötődések. Polisz sorozat. Kráter, Pomáz, 2004.
- Székely András Bertalan: Népben, nemzetben. Polisz sorozat. Kráter, Pomáz, 2007.
- Székely György: Eckhart Ferenc Századok. 91. évf. 1957. 5–6. szám. Magyar Történelmi Társulat Közlönye. Akadémiai Kiadó. SZÉKELY. 1957.
- Székely György: Koronaküldések és királykreatálások a 10–11. századi Európában. Századok. CXVIII. 1984. 905–946. o.
- Szekfü Gyula: Állam és nemzet. Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 1942.
- Szekfü Gyula: Mi a magyar? Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 1938.
- Szekfü Gyula: Három nemzedék. Egy hanyatló kor története. „Élet” Irodalmi Nyomda R.t. kiadása, Budapest, 1920.
- Szent Koronával kapcsolatos hírek Hírösszeállítás az MTI Sajtó adatbankjából. Összeállította: Czákó Beáta, Villám Judit. Háttér információk – Dokumentumok 38. (1999. 18. szám) A Szent Koronáról és a Szentkorona-tanról. Országgyűlési Könyvtár – Képviselőtájékoztató Osztály Szent Koronával kapcsolatos hírek. Hírösszeállítás. 1999.
- Szerető-Villányi: A jogállam próbája. Sólyom László: Az alkotmánnyal az égvilágon semmi baj nincs. Magyar Nemzet, 2007. május 12. SZERETŐ-VILLÁNYI. 2007.
- Szigeti István: A Szent Korona titka. Antológiai Nyomda, Aachen/Lakitelek1995. SZIGETI. 1995.
- Sziklay (C. Klay) Andor: „...mint különleges státussal rendelkező vagyontárgy van őrizetben” A szent korona rabjai. Magyar Nemzet. 1996. február 14.
- Szilágyi Iván: Méltó helyen. *Demokrata*. 1999. VI. évf. 33. szám. SZILÁGYI. 1999. 1.
- Szilágyi Iván: A Szent Korona folytonossága. *Demokrata*. 1999. VI. évf. 46. szám. SZILÁGYI. 1999. 2.
- Szondy György: Nekünk király kell. *Pesti Hírlap*, 1993. január 5.
- Szűcs Jenő: Szent István Intelmei. Az első magyarországi államelméleti mű. Szent István és kora. Szerkesztette: Glatz Ferenc és Kardos József. Budapest, 1988 MTA Történettudományi Intézet
- Szűcs Jenő: Az utolsó Árpádok. Budapest, 1993.
- Tallós Emil: Alkotmányozás: A múltat végképp eltörölni. (A történelmi állameszme és az alkotmányozás) *Demokrata*. 1997. IV. évf. 20–31. sz.
- Tallós Emil: Jogfolytonosság és forradalom. *Demokrata*. 1997. IV. évf. 20. szám.
- Tallós Emil: A XX. századi közjogi genocídium. *Demokrata*. 1997. IV. évf. 31. szám.
- Tamás András: Közjogi mítoszok. In: *Formatori Iuris Publici*, ünnep kötet Kilényi Géza professzor hetvenedik születésnapjára. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Szent István Társulat, Budapest, 2006. 463–476. TAMÁS. 2006.
- Tárkányi Szűcs Ernő: Magyar népi jogszokások. Akadémia Kiadó, Budapest, 2003. TÁRKÁNYI. 2003.
- Teleki Pál: Válogatott politikai írások és beszédek. Szerkesztette és az utószót írta: Ablonczy Balázs. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
- The Fundamental Laws of the Hungarian constitution. Oriens, Budapest, 1923.
- Thüróczy János: A magyarok krónikája. Európa Könyvkiadó. Budapest, 1980.
- Timon Ákos: Az alkotmány és jogtörténet oktatása Magyarországon. Jogállam. III. évfolyam. 1904. X. Jog és Államtudományi Szemle. Jogállam Kiadóhivatal. Budapest. TIMON. 1904.

- Timon Ákos: A Szent Korona és a koronázás közjogi jelentősége. Rákosi Jenő Budapest Hírlap Újságvállalata, Budapest, 1907. TIMON. 1907.
- Timon Ákos: A szent korona elmélete és a koronázás. Budapest, 1916. Hornyászký – 2. bővített kiadás, Stephaneum, Budapest, 1920.
- Timon Ákos: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1919. Ötödik kiadás németül: Schiller Bódóg fordításában. 1–2. kiadás, Berlin 1904–1909. TIMON. 1919.
- Timon Kálmán: Timon Ákos és a szent korona elmélete. Jogtörténeti Szemle. 4. sz. 1992.
- Tóközy Ferenc: Javaslat az 1100. évfordulóra a Szent Koronának az Országházba helyezésére. Magyar Nemzet. 1995. november. 2. TÓKÖZY. 1995.
- Toldy Ferenc: A Magyar Birodalom alaptörvényei. Buda, 1861 és 1866.
- Tomcsányi Móric: A magyar közjog és jogtörténet téves szemlélete. Magyar Jogi Szemle XII. évf. 4. szám. 1931. áprilisi különyomata, Budapest. TOMCSÁNYI. 1931.
- Tomcsányi Móric: Magyar közjog. Ötödik Kiadás. Budapest, 1943.
- Tomcsányi Móric: Új magyar alkotmánytörténet. Magyar Jogi Szemle. XII. évf. 6. szám. Budapest, 1931. június. TOMCSÁNYI. 1931. 1.
- Tóth Endre: A Szent Korona védelmében. Válasz Maár Ferenc Géza amatőr elméletére. Napi Magyarország. 1998. szeptember, 12. Melléklet. TÓTH. E. 1998.
- Tóth Endre: Császári ajándék a királyné részére? A szent korona készítésének helyéről és idejéről. Magyar Nemzet, 1995. augusztus 16.
- Tóth Zoltán: Hartvik-legenda kritikájához (A szent korona eredet-kérdés) Budapest, 1942.
- Tóth Zoltán: „Történetírásunk mai állása” körül. (A szent korona eredet-kérdés) Ranschburg K., Budapest, 1943.
- Tóth Zoltán József: A magyar állam metamorfózisa. Polisz. 93. és 94. szám. 2006. április és május; Turán. IX. évfolyam, 4. szám, 2006. október–december; Szent Korona füzetek I., 2007 Rovás Kft.
- Tóth Zoltán József: Az Aranybulla. Kétnyelvűség, VI. évf. 4. szám (1999). Gödöllői Agrártudományi Egyetem – SzIE. TÓTH. 1999. 2.
- Tóth Zoltán József: Az Eckhart-vita időszerűsége. In: Az Egytlemi Könyvtár évkönyvei. XIII. Budapest, 2007.
- Tóth Zoltán József: A Szent Korona és Szentkorona-tan. In: Molnár Tamás–Pap Gábor–Pecze Ferenc–Tóth Zoltán József–Vass Csaba–Zlinszky János: A Magyar Szent Korona és a Szentkorona-tan az ezredfordulón. Szerkesztette: Tóth Zoltán József. Szent István Társulat, Budapest, 1999. TÓTH. 1999. 1.
- Tóth Zoltán József: A Szent Korona-tan és a természetjog. Polisz. A Kráter Műhely Egyesület irodalmi és kulturális lapja. 63. szám, 2002, február–március és in: Kárpát-medencei keresztikötődések. Kráter Műhely, Pomáz, 2004.
- Tóth Zoltán József: A Szent Korona-eszme a XX. században. In: A Szent Korona-eszme időszerűsége. Szerkesztette és a Bevezetőt írta: Tóth Zoltán József. Szent István Társulat, Budapest, 2004. TÓTH. 2004.
- Tóth Zoltán József: 30 éve itthon. Dobogó. VI. évfolyam 6. szám. 2007. december. TÓTH. 2007.
- Tóth Zoltán József: Megmaradásunk alkotmánya. A Szent Korona-eszme a magyar történelemben és közjogban. Hun-idea, Budapest, 2007.
- Tóth Zoltán József: Teleki Pál alkotmánytervezete. Jogtudományi Közöny. LI. évf. 12/96
- Tóth Zoltán József: A nemzeti szimbólumok büntetőjogi védelme. Jogtudományi Közöny. LVIII. évf. 4. 2003. április.
- Túri Béla: Mai közjogi berendezkedésünk természete. Budapest, 1928.
- Túri Béla: Történetírás és politika. Nemzeti Újság. 1931. február 11. 33. szám. TÚRI. 1931.

- Uhlirz, Mathilde: Die Krone des Heiligen Stepan, des ersten Königs von Ungarns, Graz–Wien–München, 1951
- de Vajay, Szabolcs: Corona Regia – Corona Regni – Sacra Corona. Ungarn Jahrbuch. VII. München, 1976. 37–64. o.
- Varga János: Helyét kereső Magyarország. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.
- Varga Géza: A magyarság jelképei. Írástörténeti Kutató Intézet. Budapest, 1994.
- Varga Tibor: A Szent Korona engesztelése 1440–1464. „Pannónia nem veszítheti angyal adta koronáját”. Rovás Kft. 2004.
- Varga Tibor: „Ima ellenségeinkért.” A Szent Korona misztériuma. Rovás Kft. 2006.
- Varga Csaba: Ellentmondások fogságában. Patthelyzet a jog csúcsein, amit magunknak teremtettünk. Magyar Nemzet, 2007. szeptember 28. VARGA. 2007.
- Vargyai Gyula: Timon Ákos állam- és jogtörténetírása. Történelmi Szemle. 1976. 4.
- Varjú Elemér: A Szent Korona. Archeológiai Értesítő XXXIX. 1920–1922. 56–70. o.
- Vass Csaba: Bevezető fejezetek a társadalom-gazdaságtanban. Kölcsey Intézet, Budapest, 2005. VASS. 2005. 2.
- Vass Csaba: Hatalom, szakralitás, kommunikáció. Kölcsey Intézet, Budapest, 2005. VASS. 2005. 1.
- Vass Csaba: Szakrális világközösség. In: Molnár–Pap–Pecze–Tóth–Vass–Zlinszky: A Magyar Szent Korona és a Szentkorona-tan az ezredfordulón. 1999. VASS. 1999.
- Vass Csaba: A Szent Korona és identitás. In: Molnár–Pap–Pecze–Tóth–Vass–Zlinszky: A Magyar Szent Korona és a Szentkorona-tan az ezredfordulón. 1999. VASS. 1999.
- Vass Lajos: A szent korona és a jogfolytonosság. Budapest, 1926.
- Vass Lajos: Jogfolytonosság a törvényhozásban. Budapest, 1926.
- Váczy Péter: A szimbolikus államszemlélet kora Magyarországon. Minerva Könyvtár, Budapest, 1932.; Attraktor, Budapest, 2005.
- Váczy Péter: Helm und Diadem. Acta Antiqua Academiae Hungaricae XX. 1972. 169–208. o.
- Váczy Péter: Ellenvélemények a koronáról. História. VI. 1984. 3. 16–18. o.
- Weltner Andor: Dr. Eckhart Ferenc. Jogtudományi Közlöny. XII. évf. 1957. április–június. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. WELTNER. 1957.
- Viták a királykérdésről: A Nemzetgyűlés 172. és 173. ülése. Nemzetgyűlés Napló. 1. k. A Nemzetgyűlés 175. és 176. ülése. Nemzetgyűlés Napló. 9. k.
- Wenczel Gusztáv: Árpádkori Okmánytár. V. – XII. k. Pest, 1864–1874.
- Werbőczy István Hármaskönyve. Magyar Törvénytár. Szerkesztette: Márkus Győző. Franklin Társulat, Budapest, 1897.
- Zétényi Zsolt: Az alkotmány alapelveiről, az államformáról, a nemzeti jelképekről. In: Alkotmányjogi füzetek. 32–38. 1989. július.
- Zétényi Zsolt: A magyar kérdés. In: Trianon Kalendárium. Püski, Budapest, 1996.
- Zétényi Zsolt: A Szentkorona-eszme mai értelme. Püski, Budapest, 1997. ZÉTÉNYI. 1997.
- Zétényi Zsolt: Magyarország Szent Koronája. Kairosz Kiadó, Budapest, 2002. ZÉTÉNYI. 2002.
- Zétényi Zsolt: Magyarország Szent Koronája. In: A Szent Korona-eszme időszerűsége. Szerkesztette és a Bevezetőt írta: Tóth Zoltán József Szent István Társulat, Budapest, 2004. ZÉTÉNYI. 2004
- Zétényi Zsolt: Magyarország Szent Koronája. Harmadik Kiadás. Kézirat. ZÉTÉNYI kézirat
- Zétényi Zsolt: Meddig viselhető el az igazságtalanság? Nyugati Magyarság, 1997. április.
- Zétényi Zsolt: Mi a teendő a múlttal: Beszédek, cikkek, interjúk. 1989–1994. Nógrádi Nyomda, 1994.
- Zétényi Zsolt: Több fényt! Tanulmányok, gondolatok, beszédek 1995–2006. Timp Kiadó, 2007.

- Zlinszky János: A Szentkorona-eszme és története. In: Molnár Tamás–Pap Gábor–Pecze Ferenc–Tóth Zoltán József–Vass Csaba–Zlinszky János: A Magyar Szent Korona és a Szentkorona-tan az ezredfordulón. Szerkesztette: Tóth Zoltán József. Szent István Társulat, Budapest, 1999. ZLINSZKY. 1999.
- Zlinszky János: Történeti alkotmányunk fejlődése. I. Magyar Szemle, Új folyam, XI. 3 – 4. szám, 2002. április, Budapest. ZLINSZKY. 2002.
- Zlinszky János: Az alkotmány értéktartalma és a mai politika. A Szent István Tudományos Akadémia székfoglaló előadásai. Új folyam 11. szám. Szent István Társulat, Budapest, 2006.
- Zlinszky János: A Szentkorona-tan – „mai érvényben”. Magyar Szemle. Új folyam XV. 1. szám. Budapest, 2006. február. ZLINSZKY. 2006.
- Zlinszky János: Die Krone als Symbol der Freiheit – Die Freiheit als Sinn des Rechts. In H. Szilágyi István–Paksy Máté (szerk.): Ius unum, lex multiplex. Liber amicorum studia Z. Péteri dedicata. Budapest, Szent István Társulat, 2005. 437–452.
- Zsitvay Tibor emlékiratai. Magyarország 1921–1941. Korok és dokumentumok. Palatinus Ráday Gyűjtemény. MTA Történettudományi Intézete. Budapest, 1999. ZSITVAY. 1999.

Névmutató

- Aba Sámuel, magyar király
Adeghate Ernst
Ajtony
Andics Erzsébet
Anjou dinasztia, kor
Antall József
Apponyi Albert
Apró Antal
Asbóth János
Asbóth Lajos
Aquinói Szent Tamás
Áder János
Ágoston, Szent
Ágoston András
Álmos fejedelem
Ángyán József
Árpád-ház, kor
Babics Mihály
Babus Endre
Badinyi Jós Ferenc
Bajcsy-Zsilinszky Endre
Bakay Kornél
Bakos Batu
Balanyi György
Balassa Sándor
Balczó Zoltán
Balla Antal
Ballagi Aladár
Balogh Elemér
Balogh Gyula
Balogh Jenő
Balsay István
Baranyi Károly
Baráth Tibor
Bartoniék Emma
Bauer Tamás
Bálint Sándor
Bánk Attila
Bárdossy László
Báthoryak
Beck Salamon
Beér János
Benda Kálmán
Beöthy Mihály
Bertényi Iván
Bethlen Gábor
Bethlen István
Béla, I., magyar király
Béla, III., magyar király
Béla, IV., magyar király
Béli Gábor
Bibó István
Bobula Ida
Bocskai István
Bodin, Jean
Bogár László
Bogyay Tamás
Bolgár Elek
Boleszló, Chrobry, lengyel király
Borbély Imre
Bozóki András
Bónis György
Bölönyi József
Bradák Károly
Bródy János
Canning, Joseph
Carter, Jimmy
Concha Győző
Coulangle, Fustel de
Csajthay Ferenc
Csapodi Csaba
Csapody Miklós
Csapó Endre
Csáky Albin
Csekey István
Csige József
Csihák György
Csisztay Gizella
Csizmadia Andor
Csóka Lajos
Csoma Gyula
Csomor Lajos
Csontos Miklós
Csurka István
Dante, A.
Dávid Ibolya
Deák Ferenc
Debreczeny Ádám és Zsuzsa
Deér József
Degré Alajos

Demszky Gábor	Fülöp Tibor
Dékány István	Fürst Sándor
Dilthey, Wilhelm	G. Nagyné Dr. Maczó Ágnes
Dole, Bob	Gábor Gyula
Domanovszky Sándor	Gál Zoltán
Donáth Ferenc	Gentilis bíboros
Donáth Tibor	Gerevich Tibor
Dornbach Alajos	Gerics József
Dózsa György	Gergely, IX., pápa
Dögei Imre	Géza fejedelem
Drábik János	Géza, I., magyar király
Dragon Pál	Géza, II., magyar király
Dukász Mihály császár	Gierke, Otto
Dümmerth Dezső	Gömbös Gyula
Dzsingisz kán	Götz László
Eckhart Ferenc	Grimm, Jakob
Eckhardt Sándor	Grosschmid (Zsögöd) Béni
Egyed István	Gyimóthy Géza
Eicken, Henrich v.	Gyöngy Péter
Eichhorn, Karl F.	Györffy György
Endre (András), I., magyar király	Györffy István
Endre (András), II., magyar király	Gyula vezér
Endre (András), III., magyar király	Gyurcsány Ferenc
Endrey Antal	Gyurcsány-kormány
Engels, F.	Habsburg, detronizáció, dinasztia, hatalom, ház, korszak, uralom
Eörsi Gyula	Habsburg Ottó
Erdélyi László	Hack Péter
Érszegi Géza	Hadik András
Faluhelyi Ferenc	Hajdú Gyula
Farkas Tibor	Hajnal István
Fazekas Csaba	Hajnik Imre
Fazekas Sándor	Halász József
Fáy Árpád	Halmai Gábor
Fehér András	Hargitay András
Fekete György	Hargitay János
Ferdinánd, I., magyar király	Hartvik püspök
Ferdinandy Geyza	Hegedűs Géza
Ferenc, I., magyar király	Hende Csaba
Ferenc Ferdinánd	Hennel Sándor
Ferenc József, magyar király	Henrik, I., német-római császár
Ferencz Csaba	Herczeg Ferenc
Ferenczné Árkos Ilona	Herczegh Mihály
Flieder, Robert	Herényi Károly
Földes Iván	Hiller István
Földesi Tamás	Hintalan László
Freisingeni Ottó	Hitler, A.
Friedrich István	Hóman Bálint
Frigyes (Barbarossa), I., német-római császár	Honorius, III., pápa
Fügedi Erik	Hornyánszky Gyula

Horthy-kor, korszak, időszak, regime,
rendszer
Horthy Miklós
Horváth Barna
Horváth János
Horváth Mihály
Horváth Pál
Humboldt, Alexander v.
Hunyadiak kora
Hunyadi János
Huszár Károly
Huszti József
Ifj. Bartha Lajos
Ifj. Hegedűs Lóránt
Illés József
Imre, magyar király
Imre (Szent)
Ince, III., pápa
István (Szent), I., magyar király
Ivánka Endre
Jakab, pápai legátus
János (Földnélküli), I., angol király
János Pál, II., pápa
Jászi Oszkár
Jelenczki István
Jezsó Ákos
John of Salisbury
Joó Tibor
Jókuthy Zoltán
József főherceg
K. Kováts Gyula
Kahler Frigyes
Karácsony Sándor
Karácsonyi János
Kardos József
Karoling (-kor)
Kartal Zsuzsa
Katona Tamás
Kádár Miklós
Kádár János
Kádár-kor
Kállai István
Kállay István
Kállay Miklós, politikus
Kállay Miklós, irodalomtörténész
Kálmán, magyar király
Kálnoki Bedő Sándor
Károly, Nagy frank császár
Károly, III., magyar király
Károly, IV., magyar király
Károly, IV., német-római császár
Károly Róbert, magyar király
Károlyi Árpád
Károlyi Mihály
Kecskés János
Kelemen, VI., pápa
Kelemen András
Kenéz József
Kérészy Zoltán
Kéri Kálmán
Kézai Simon
Király Béla
Király János
Kis János
Kis Zoltán
Kiss Dénes
Kiss Gábor
Kiss Imre
Kiszely István
Klebensberg Kúnó
Kmetty Károly
Kocsis István
Kolozsváry Bálint
Koltay Gábor
Korvin Ottó
Kossuth Lajos
Kovács Éva
Kovács Imre
Kovács József
Kovács Tibor
Kozma Miklós
Kónya Imre
Kövér László
Krajner Imre
Kránitz Mihály
Kronstein Gábor
Kulcsár Judit
Kun Béla
Kuncz Ödön
Laband, Paul
Lajos (Nagy), I., magyar király
Lantos Béla
Lányi Zsolt
László (Szent), I., magyar király
Lázár Guy
Lenin, V. I.
Lezsák Sándor
Léderer Emma
Liebmann Katalin
Lipót, I., magyar király

Lipót, II., magyar király	Nagy Ferenc, egyetemi tanár
Losonczy Pál	Nagy István
Lovag Zsuzsa	Nagy László
Lőke Endre	Nagy Miklós
Ludvig Rezső	Nemes Nagy József
Lukcsics Pál	Nemeskürty István
Magyar Bálint	Németh Gyula
Magyary Géza	Németh László
Magyary Zoltán	Névai László
Makovecz Imre	Nizsalovszky Endre
Marczali Henrik	Nyáry Éva
Maritain, Jacques	Nyulassy Ágnes
Marosi Ernő	Ockham, William
Marton Géza	Olosz Katalin
Marx, K.	Orbán Viktor
Mádai Péter	Orbán-kormány
Mádl Ferenc	Ottó, I., magyar király
Mályusz Elemér	Ottó, I., német-római császár
Mándoki Andor	Ottó, III., német-római császár
Mária Terézia, magyar királynő	Óváry Miklós
Mártonffy Károly	Padányi Viktor
Máthé Gábor	Pakots József
Mátyás (Corvin), I., magyar király	Pallas Athene
Medgyesy Péter	Pap András
Medvigy Endre	Pap Gábor
Melocco Miklós	Papp Lajos
Menenius Agrippa	Papp Tibor
Merkel, Angela	Paskai László
Meroving dinasztia	Pauler Gyula
Mezey Barna	Pauler Tivadar
Mécs Imre	Páduai Marsilius
Michnai Attila	Pál József
Miklós László	Pálffy János, gróf
Mikó Imre	Pázmány Péter
Milotay István	Pecze Ferenc
Molnár Attila	Pekár Gyula
Molnár Erik	Perényi Zsigmond
Molnár Kálmán	Pethő Sándor
Molnár Tamás	Pető Iván
Molnár V. József	Petőfi Sándor
Molnárfi Tibor	Péter, I., magyar király
Moór Gyula	Polner Ödön
Móra Mihály	Polónyi Dezső
Moravcsik Gyula	Poór Mariann
Móricz János	Pósán László
Murarik Antal	Prohászka Ottokár
N. Kósa Judit	Pusztaszeri László
Nagy Andor	R. Kiss István
Nagy Ernő	Ranke, Leopold v.
Nagy Ferenc, politikus	Rajnai Miklós

Rassay Károly
Rácz Lajos
Rákóczi Ferenc, II.
Rákosi Jenő
Rákosi Mátyás
Reagan, Ronald
Reis István
Répássy Róbert
Révai József
Révay Péter
Révész Imre
Révész László
Révész T. Mihály
Rothhacker, Erich
Rousseau, J. J.
Rupert Rezső
Salamon, magyar király
Salamon László
Sallai Imre
Sarlós Márton
Sasvári Szilárd
Savigny, Friedrich Karl v.
Ságvári Endre
Sándor Pál
Sándorfi György
Sápi Vilmos
Sárosi Zoltán
Schreuer, Hans
Schütz Antal
Sebők Marcell
Semjén Zsolt
Seregi Károly
Seress Eszter
Simon András
Siklósi József
Síklaky István
Sohm, Rudolf
Sombart, Werner
Somló Bódog
Sötér István
Steinacker, Harold
Stipta István
Sunyovszky Szilvia
Szabad György
Szabados György
Szabó Dezső
Szabó Imre
Szabó István
Szabó Mihály
Szabó Miklós
Szabó Zoltán
Szamuely Tibor
Szandtner Pál
Szapolyai János, magyar király
Szájer József
Szálasi Ferenc
Szekeres Imre
Szekfü Gyula
Szelényi Károly
Szent Pál
Szent Péter
Szentpétery Imre
Szeremley Béla
Széchényi István
Székely György
Szilasy György
Szilágyi Iván
Szili Katalin
Szilveszter, II., pápa
Szigeti Árpád
Szigeti István
Szigeti József
Szladits Károly
Szörényi Levente
Sztálin, J. V.
Szuhay-Havas Henrik
Szűcs Jenő
Tallós Emil
Tamás András
Tamás Lajos
Tárkányi Szűcs Ernő
Tengerdy Józsefné
Teleki Pál
Tellér Gyula
Tezner, Friedrich
Thuróczy János
Timon Ákos
Timon Kálmán
Tisza István
Theiss Endre
Thienemann Tivadar
Thököly Imre
Tomcsányi Móric
Tompai Ferenc
Torgyán József
Tóközy Ferenc
Tóth Endre
Tóth László
Tóth Zoltán József
Tölgyesi Ágnes

Tölgyessy Péter
Troeltsch, Ernst
Trombitás Zoltán
Tudor-ház
Tufo nagykövet
Turi-Kovács Béla
Túri Béla
Túry Sándor Kornél
Ugron Gábor
Ulászló, I., cseh király
Ulászló (Lokitek), lengyel király
Urmánczy Nándor
Vance, Cyrus
Vancsik Zoltán
Varga Béla
Varga Csaba
Varga Géza
Varga István, tanszékvezető
Varga István
Varga Jenő
Varga László
Varga Tibor
Vas Tibor
Vass Csaba
Vastagh Pál
Vazul
Váczy Péter
Vágó Judit
Vázsonyi Vilmos
Vencel, magyar király
Vencel (Szent), cseh király
Világhy Miklós
Vígh József
Vörös Győző
Vörös Vince
Weber, Max
Wekler Ferenc
Weltner Andor
Wenczel Gusztáv
Werbőczy István
Weszprémi István
Wiener György
Wlassics Gyula
Zeus
Zétényi Zsolt
Zichy Nándor
Zlinszky János
Zrínyi Miklós
Zsigmond, magyar király
Zsitvay Tibor

Fülszöveg

A Magyar Szent Korona a gondolkodásunk, világlátásunk, a magyarság hagyományos küldetésstudatának meghatározó formálója történelmünk sok évszázadán keresztül. A Szent Korona, a Szent Korona-tan, mint valódi „élő alkotmány” a korábbi évszázadok hagyományát követve a 19. század második felére „nemzeti kultusszá” lett. A nemzeti összetartozás jogi keretként a nemzeti önazonosság-tudat alakítója és kifejezője is volt. A 19. század végétől azonban máig tartó viták folynak alkotmányunk eredetéről, politikai jelentőségéről. A kötet kézikönyvként nyújt olvasójának átfogó, aktuális ismereteket a vita tárgyát képező Szent Korona-tanról, a Szent Koronának történelmi szerepéről, továbbá a vitatkozók tudományos, politikai érveiről, ellenérveiről. Az olvasó megismerheti a jelenlegi hatályos alkotmány és a történelmi hagyomány viszonyának nem lezárt kérdéseit is. A magyar létünk, történelmünk értelmezéséről szóló vitákat a szerző drámai feszültségeket érzékeltető módon, olvasmányosan mutatja be. A könyvet elolvasva, megismerhetjük a tárgyalt korszak, így napjaink ismert politikusainak, közéleti személyiségeinek, tudósainak, publicistáinak megnyilatkozásait, állásfoglalásait.

A szerző Dr. Tóth Zoltán József jogtörténész, politológus. Szerzője és szerkesztője a Molnár Tamás–Pap Gábor–Pecze Ferenc–Tóth Zoltán József–Vass Csaba–Zlinszky János: A Magyar Szent Korona és a Szent Korona-tan az ezredfordulón (Szent István Társulat, 1999), valamint a Kocsis István–Tóth Zoltán József–Zétényi Zsolt és mások: A Szent Korona-eszme időszerűsége (Szent István Társulat, 2004) és a Molnár Tamás: Igazság és történelem – Molnár Tamás gondolatainak gyűjteménye (Szent István Társulat, 2000), továbbá A magyar állam metamorfózisa (Szent Korona füzetek 1. Rovás Kft. 2007) és a Megmaradásunk alkotmánya (Hun-idea, Budapest, 2007) köteteknek is.